T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

GÖKÇEADA UĞURLU-ZEYTİNLİK YERLEŞMESİNİN KALKOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ VE YERLEŞİM DÜZENİ

ERKAN GÜRÇAL

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖZLEM ÇEVİK

EDİRNE 2021

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

GÖKÇEADA UĞURLU-ZEYTİNLİK YERLEŞMESİNİN KALKOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ VE YERLEŞİM DÜZENİ

ERKAN GÜRÇAL

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖZLEM ÇEVİK

EDİRNE 2021

Başlık: Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesinin Kalkolitik Dönem Mimarisi ve Yerleşim Düzeni

Yazar: Erkan GÜRÇAL

ÖZET

Bu tez çalışması, Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin Erken ve Orta Kalkolitik dönemlere tarihli kültür katlarında bulunmuş mimari kalıntıların ve yerleşim düzenlerinin incelenmesiyle ilgilidir. Binalar veya inşa edilmiş diğer unsurlar, inşa edildikleri andan itibaren ve kullanımları boyunca çeşitli süreçlerden geçmektedirler. Bu süreçler, mimari unsurların inşası ile ilişkili olabileceği gibi, onları kullananlar tarafından gerçekleştirilmiş çeşitli aktivitelerle de ilişkili olabilir. Mimarinin ve mimari ile ilişkili materyalin incelenmesi de tarihöncesi toplulukların inşa pratikleri ve mekânlar üzerinde insanlar tarafından gerçekleştirilen aktiviteler hakkında bilgi verebilmektedir. Dolayısıyla mimari incelemelerden yola çıkılarak, çalışılan dönemde yaşamış olan insanların inşa teknikleri, ekonomik etkinlikleri ve sosyal davranışları gibi çeşitli konular hakkında öngörüde bulunmak mümkün olabilmektedir.

MÖ. 6. binyılın ortalarından başlayarak MÖ. 5. binyılın son çeyreğine kadar uzanan zaman dilimi, Gökçeada'yı da içine alan geniş bir coğrafyada gerçekleştiği düşünülen kültürel dönüşüm süreçleriyle ilişkilendirilmektedir. Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi, Batı Anadolu kronolojisinde Kalkolitik Dönem'e atfedilen ve MÖ. 5600/5500-4200 arasına tarihlendirilen bu sürece dair önemli veriler sunmuştur. Yerleşim tabakalanmasında III. (Erken Kalkolitik) ve II. (Orta Kalkolitik) kültür katları ile temsil edilen bu sürecin mimarisiyle ilgili kanıtlar, yerleşmenin sosyokültürel süreçlerinin anlaşılmasına olanak tanımasının yanı sıra bahsedilen dönemin daha geniş bir perspektifte ve bölgesel ölçekte anlaşılmasına da önemli bir katkı niteliğindedir. Bu bağlamda, yerleşmenin iki farklı döneme tarihli kültür katlarında bulunmuş binalar, çukurlar, avlular gibi mimariyle ilişkili alanlardan ve bu alanlarda tespit edilmiş buluntulardan yola çıkılarak, toplulukların inşa pratikleri, sosyoekonomik davranışları ve yerleşim düzenlerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkolitik Dönem, Sosyal Organizasyon, Hane, Mimari, Batı Anadolu, Uğurlu-Zeytinlik.

Title: Chalcolithic Architecture and Settlement Pattern of Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Settlement

Author: Erkan GÜRÇAL

ABSTRACT

This thesis is about the examination of architectural remains and settlement patterns found in the culture layers of Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik settlement dated to Early and Middle Chalcolithic periods. Buildings or other structure elements go through various processes from the moment they are built and throughout their use. These processes may be related to the construction of architectural elements as well as to various activities performed by those who use them. Examination of architecture and architectural related material can also provide information about the construction practices of prehistoric communities and the activities performed by humans on places. Hence, based on the architectural studies, it is possible to make predictions about various issues such as social behavior, the construction techniques and economic activities of the people who lived in the examined period.

The time period starting from the middle of the 6th millennium BC to the last quarter of the 5th millennium BC is associated with the cultural transformation processes that are thought to have taken place in a wide geography including Gökçeada. Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik settlement provided important data on this process, which is attributed to the Chalcolithic Period in Western Anatolian chronology and dated between 5600/5500-4200 BC. The architectural evidence of this process, which is represented by the III (Early Chalcolithic) and II (Middle Chalcolithic) cultural layers, not only allows the sociocultural processes of the settlement to be understood but also makes an important contribution to the understanding of the mentioned period in a wider perspective and on a regional scale. In this context, it is aimed to understand dated to two different periods the construction practices, socioeconomic behaviors, social organizations and settlement patterns of the communities, based on architectural related areas such as buildings, pits and courtyards found in the cultural floors.

Key Words: Chalcolithic Period, Social Organization, Household, Architectural, Western Anatolia, Uğurlu-Zeytinlik.

ÖNSÖZ

"Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesinin Kalkolitik Dönem Mimarisi ve Yerleşim Düzeni" başlıklı bu tez çalışmasında, yerleşmedeki Erken ve Orta Kalkolitik Dönem topluluklarının mimarisi ve yerleşim düzenleri ile sosyal örgütlenme biçimlerinin anlaşılmasına odaklanılmıştır. Bu doğrultuda yerleşmenin III. ve II. kültür katlarında ele geçmiş mimari kalıntıların ve tespit edilmiş aktivite alanlarında bulunmuş arkeolojik malzemenin incelenmesi yapılmıştır. Çalışmada binalar, açık alanlar ve çukurlar gibi farklı bağlamlardan elde edilen her türlü kalıntının nicel ve nitel olarak incelemeye alındığı faaliyet alanı analizi uygulanmıştır. Tespit edilmiş mekânların ve diğer aktivite alanlarının çok yönlü incelemesine dayanan bu yöntemle toplulukların inşa pratikleri, üretim ve tüketim stratejileri, sembolik davranışları, hane örgütlenmeleri ve daha geniş bir sosyal çevrede nasıl hareket etmiş olduklarının anlaşılması amaçlanmıştır. Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin Erken ve Orta Kalkolitik Dönem topluluklarının yerleşim ve mimari özellikleri ile sosyal örgütlenme biçimlerinin çalışılması, aynı zamanda MÖ. 5600/5500-4200 arasında Gökçeada'yı da içine alan geniş bir coğrafyada izlenen değişim ve dönüşüm süreçlerinin anlaşılmasına önemli bir katkı niteliğindedir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında önemli katkısı ve desteği bulunan değerli hocam Prof. Dr. Burçin ERDOĞU'ya, çalışmanın yürütülmesi sırasında verdiği destekle danışmanın Prof. Dr. Özlem ÇEVİK'e, katkılarından dolayı başta Doç. Dr. Başak BOZ olmak üzere Dr. Öğr. Üyesi Elvan Melek ERTÜRK'e, Dr. Öğr. Üyesi Fuat YILMAZ'a ve tez jürimde bulunan Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte Uğurlu-Zeytinlik kazı ekibinin değerli üyelerine ve yardımlarından dolayı Eyüp Nejat YÜCEL'e teşekkürü borç bilirim. Bu tez Türk Tarih Kurumu bursu desteği ile hazırlanmıştır. Kuruma vermiş olduğu bu destek nedeniyle teşekkürlerimi iletmek isterim.

Erkan GÜRÇAL

Temmuz 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **III**
ÖNSÖZ ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **X**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XI**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **XIII**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **XVI**
LEVHALAR LİSTESİ ..... **XVIII**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XXIII**
GİRİŞ **1**
1. ÇALIŞMANIN AMACI, SORUNSALIN TANIMI VE YÖNTEM **4**
1.1. Çalışmanın Amacı 4
1.2. Sorunsalın Tanımı 5
1.3. Yöntem 9
2. KURAMSAL ÇERÇEVE: ARKEOLOJİ'DE MİMARİ VE HANE **12**
2.1. Mimari ve Sosyal Organizasyon 13
2.2. Hane Arkeolojisi 17
2.2.1. Hane, Konut ve Ortak İkamet 18
2.2.2. Hane, Aile ve Akrabalık İlişkileri 19
2.2.3. Hane Üretimi 21
2.2.4. Hane Tüketimi ve Dağıtımı 22
2.2.5. Aktarım ve Yeniden Üretim 23
2.3. Faaliyet Alanı ve Analizi 24
3. BATI ANADOLU VE EGE'DE ERKEN-ORTA KALKOLİTİK DÖNEM (MÖ. 5600/5500-4200) **27**
3.1. Kronolojik Çerçeve ve Mimari 27
3.1.1. Batı Anadolu 32
3.1.2. Ege Adaları ve Yunanistan 41

4. GÖKÇEADA UĞURLU-ZEYTİNLİK YERLEŞMESİ VE KALKOLİTİK DÖNEM KÜLTÜR KATLARI 53
4.1. Paleocoğrafya ve Paleoiklim 55
4.2. Hammadde Kaynakları 60
4.3. Yerleşim Stratigrafisi ve Kültür Katları 63
4.3.1. Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesinin Neolitik Dönemi 64
4.3.2. Erken Kalkolitik Dönem (III. Kültür Katı) 71
4.3.3. Orta Kalkolitik Dönem (II. Kültür Katı) 77
5. III. KÜLTÜR KATI MİMARİSİ VE YERLEŞİM DÜZENİ 80
5.1. III. Kültür Katı Mimarisi ve Faaliyet Alanları 80
5.1.1. 3 No.lu Bina Kompleksi 82
5.1.1.1. 3A Binası 85
5.1.1.2. 3B Binası 90
5.1.1.3. 3C Binası 93
5.1.1.4. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 96
5.1.1.5. Stratigrafi 107
5.1.2. Bina 4 109
5.1.2.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 114
5.1.2.2. Stratigrafi 119
5.1.3. Bina 11 121
5.1.3.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 126
5.1.3.2. Stratigrafi 130
5.1.4. Bina 12 132
5.1.4.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 137
5.1.4.2. Stratigrafi 146
5.2. III. Kültür Katı Çukurları 148
5.2.1. Stratigrafi 151
5.2.2. İnşa Tekniği ve Fiziksel Özellikleri 155
5.2.3. Malzeme Dağılımı 162
5.2.3.1. Malzeme Dağılımı ile İlgili Parametreler 172
5.2.4. Faaliyet Alanları Olarak Çukurlar 181
5.2.4.1. Açık Alan Çukurları 184

5.2.4.2. Binalarla İlişkili Çukurlar 188
5.3. III. Kültür Katı Yerleşim Düzeni 191
6. II. KÜLTÜR KATI MİMARİSİ VE YERLEŞİM DÜZENİ 199
6.1. II. Kültür Katı Mimarisi ve Faaliyet Alanları 199
6.1.1. Bina 1 200
6.1.1.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 204
6.1.1.2. Stratigrafi 209
6.1.2. Bina 6 210
6.1.2.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 213
6.1.2.2. Stratigrafi 216
6.1.3. Bina 7 218
6.1.3.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği 220
6.1.3.2. Stratigrafi 223
6.2. II. Kültür Katı Çukurları 224
6.2.1. Fiziksel Nitelikleri 225
6.2.2. Malzeme Dağılımı 226
6.3. II. Kültür Katı Yerleşim Düzeni 230
7. TARTIŞMA: III. VE II. KÜLTÜR KATI YERLEŞMELERİNDE HANE ORGANİZASYONU VE SOSYAL YAPI 233
7.1. III. Kültür Katı Topluluğunun Hane Pratikleri ve Sosyal Organizasyonu. ... 233
7.1.1. Hanelerin Üretim ve Tüketim Pratikleri 234
7.1.1.1. Tarım ve Hayvancılığa Dair Pratikler 234
7.1.1.2. Denizel Ürün Tüketimi 238
7.1.2. Kamusal Bağlamlardaki Tüketim Pratikleri 240
7.1.2.1. Hayvan Tüketimi 241
7.1.2.2. Denizsel Ürünlerin Tüketimi 242
7.1.3. Besin Hazırlama ve Pişirme Pratikleri 244
7.1.4. Konutlardaki Depolama Pratikleri 247
7.1.5. Kamusal Alan'daki Depolama Pratikleri 250
7.1.6. Çanak Çömlek Üretimi ve Kullanımı 251
7.1.7. Ritüel ve Sembolizm 256
7.1.7.1. Domestik Ritüeller 257

7.1.7.2. Kamusal Ritüel Pratikler 263
7.1.8. Sosyal Farklılaşma ve Statü 268
7.2. II. Kültür Katı Topluluğunun Hane Pratikleri ve Sosyal Organizasyonu 276
7.2.1. Üretim ve Tüketim Pratikleri 277
7.2.1.1. Tarım ve Hayvancılığa Dair Pratikler 278
7.2.1.2. Denizel Üretim ve Tüketim 279
7.2.2. Depolama Pratikleri 281
7.2.3. Besin Hazırlama ve Pişirme Pratikleri 283
7.2.4. Çanak Çömlek Üretimi ve Kullanımı 284
7.2.5. Ritüel ve Sembolizm 287
7.2.6. Sosyal Farklılaşma ve Statü 290
SONUÇ 292
KAYNAKÇA 302
LEVHALAR 335

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1: MÖ. 5600/5500-4200 arasına tarihli yerleşmeler..... 30
Harita 4.1: Gökçeada ve Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi..... 54
Harita 4.2: Günümüzden yaklaşık 20.000 yıl önce Ege Denizi (Galanidou, Dellaporta, Sakellariou, 2020: fig. 19.3)..... 57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Ulucak III. tabakada pise tekniğinde inşa edilmiş yapı (Çevik, 2018: fig. 52.3) 34

Şekil 3.2: Gülpınar I. II. ve III. tabakalara ait yapıların taş temelleri (Özdemir, 2017: Şek. 3.8) 35

Şekil 3.3: Çine-Tepecik IV. Tabaka mimari kalıntıları (Günel, 2014: fig. 6) 37

Şekil 3.4: Sesklo yerleşim planı (Nanoglou, 200: fig. 3)..... 45

Şekil 3.5: Dimini yerleşim planı (Nanoglou, 200: fig. 2)..... 47

Şekil 3.6: Palioskala yerleşimi (Toufexis, 2016: fig. 3) 49

Şekil 4.1: III. Kültür Katı çanak çömlek örnekleri 72

Şekil 4.2: III. Kültür Katı kemik aletlerden örnekler 74

Şekil 4.3: III. Kültür Katı *Spondylus* bilezik örnekleri..... 75

Şekil 4.4: III. Kültür Katı figürin örnekleri 76

Şekil 4.5: II. Kültür Katı çanak çömlek örnekleri 78

Şekil 5.1: 3 No.lu Bina Kompleksi..... 83

Şekil 5.2: 3A Binası ve faaliyet alanlarındaki küçük buluntu dağılımı..... 86

Şekil 5.3: 3B Binası ve faaliyet alanlarındaki küçük buluntu dağılımı 91

Şekil 5.4: 3C Binası..... 94

Şekil 5.5: Bina 4 plan çizimi ve küçük buluntuların plan üzerinde gösterimi..... 110

Şekil 5.6: Bina 11 plan çizimi ve küçük buluntuların plan üzerinde gösterimi..... 122

Şekil 5.7: Bina 12 plan çizimi ve küçük buluntuların plan üzerinde gösterimi..... 133

Şekil 5.8: P5, P6 ve O5 açmalarındaki çukurların genel görünümü..... 149

Şekil 5.9: Platform 1 ile ilişkili çukurlar ve platform üzerinde ele geçmiş buluntular 156

Şekil 5.10: III. Kültür Katı'na ait bina ve çukurların yerleşim planı üzerinde gösterimi 192

Şekil 5.11: Jeomanyatik inceleme sonucu elde edilen veriler (Drahor vd. 2012) ... 194

Şekil 6.1: Bina 1 plan çizimi ve buluntuların plan üzerindeki dağılımı 201

Şekil 6.2: Bina 6 ve Bina 7 plan çizimi ve buluntuların plan üzerindeki dağılımı .. 211

Şekil 6.3: II. Kültür Katı binalarının yerleşim planı üzerindeki dağılımı..... 231

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Bölgeler arası karşılaştırmalı kronoloji 29
Tablo 3.2: MÖ. 5600/5500-4200 arasında Batı Anadolu'daki yerleşmelerin tabakalanması 33
Tablo 3.3: Batı Anadolu'da Erken ve Orta Kalkolitik dönemlere tarihli yerleşmelerin mimari özellikleri 40
Tablo 3.4: MÖ. 5600/5500-4200 arasında Ege ve Yunanistan'da izlenen yerleşmeler 42
Tablo 3.5: MÖ. 5600/4200 arasında Yunanistan ve Ege Adaları'ndaki yerleşmelerin mimari özellikleri 51
Tablo 4.1: Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi kültür katları 65
Tablo 5.1: III. Kültür Katı binalarının nitelikleri 81
Tablo 5.2: 3 No.lu Bina Kompleksi'ne ait mimari öğeler ve ilişkili alanlar 85
Tablo 5.3: 3A Binası mimari öğelerinin fiziksel nitelikleri 87
Tablo 5.4: 3B Binası mimari öğelerinin fiziksel nitelikleri 92
Tablo 5.5: 3C Binası mimari öğelerinin fiziksel nitelikleri 95
Tablo 5.6: 3 No.lu Bina Kompleksi'nde bulunmuş küçük buluntuların alanlara göre dağılımı 97
Tablo 5.7: 3 No.lu Bina Kompleksi malzeme dağılımı 98
Tablo 5.8: 3 No.lu Bina Kompleksi yapılaşma stratigrafisi 108
Tablo 5.9: Bina 4 kamusal yapısına ait mimari öğeler ve ilişki alanları 112
Tablo 5.10: Bina 4'e ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri 113
Tablo 5.11: Bina 4 buluntularının alanlara göre dağılımı 115
Tablo 5.12: Bina 4 kamusal yapısının stratigrafik aşamaları 120
Tablo 5.13: Bina 11'e ait mimari öğeler ve ilişkili alanlar 123
Tablo 5.14: Bina 11'e ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri 125
Tablo 5.15: Bina 11'de bulunmuş küçük buluntuların alanlara göre dağılımı 127
Tablo 5.16: Bina 11'de ele geçmiş buluntu topluluklarının alanlara göre dağılımı 128
Tablo 5.17: Bina 11'e ait mimari öğelerin stratigrafik aşamaları 130
Tablo 5.18: Bina 12'ye ait mimari öğeler ve ilişki alanları 134

Tablo 5.19: Bina 12'ye ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri 136
Tablo 5.20: Bina 12 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı 139
Tablo 5.21: Bina 12'de bulunmuş malzemenin alanlara göre dağılımı 140
Tablo 5.22: Bina 12'deki mimari öğelerin stratigrafik aşamaları 146
Tablo 5.23: Çukurlar ve ilişkili alanlar 151
Tablo 5.24: III. Kültür Katı'ndaki çukur ve platformların stratigrafik aşamalar 152
Tablo 5.25: III. Kültür Katı I. aşama açık alan çukurlarının fiziksel nitelikleri..... 157
Tablo 5.26: III. Kültür Katı II. aşama açık alan çukurlarının fiziksel nitelikleri 158
Tablo 5.27: III. Kültür Katı III. aşama açık alan çukurlarının fiziksel nitelikleri... 159
Tablo 5.28: Binalar ile ilişkili çukurların fiziksel nitelikleri..... 161
Tablo 5.29: III. Kültür Katı I. aşama çukurları ve Platform 2'deki küçük buluntu dağılımı 164
Tablo 5.30: III. Kültür Katı I. aşama çukurlarındaki malzeme dağılımı..... 165
Tablo 5.31: III. Kültür Katı II. aşama çukurları ve Platform 1'in küçük buluntu dağılımı 166
Tablo 5.32: III. Kültür Katı II. aşama çukurlarındaki malzeme dağılımı 167
Tablo 5.33: III. Kültür Katı III. aşama çukurlarındaki küçük buluntu dağılımı. 168
Tablo 5.34: III. Kültür Katı III. aşama çukurlarındaki malzeme dağılımı 169
Tablo 5.35: Binalarla ilişkili III. Kültür Katı çukurları küçük buluntu dağılımı 170
Tablo 5.36: Binalarla ilişkili III. Kültür Katı çukurları malzeme dağılımı 171
Tablo 6.1: II. Kültür Katı binalarının nitelikleri 199
Tablo 6.2: Bina 1 ile ilişkili mimari öğeler 202
Tablo 6.3: Bina 1'e ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri..... 203
Tablo 6.4: Bina 1 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı 205
Tablo 6.5: Bina 1 buluntularının alanlara ve türlerine göre dağılımı..... 207
Tablo 6.6: Bina 6 ile ilişkili mimari öğeler 212
Tablo 6.7: Bina 6'ya ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri..... 212
Tablo 6.8: Bina 6 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı 214
Tablo 6.9: Bina 6 malzemesinin alanlara göre dağılımı..... 215
Tablo 6.10: Bina 6 mimari öğelerinin stratigrafik aşamaları 217
Tablo 6.11: Bina 7 ile ilişkili mimari öğeler 218
Tablo 6.12: Bina 7'ye ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri..... 219

Tablo 6.13: Bina 7 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı 221
Tablo 6.14: Bina 7 malzemesinin türlerine göre dağılımı..... 222
Tablo 6.15: II. Kültür Katı çukurlarının fiziksel nitelikleri ve ilişki alanları..... 226
Tablo 6.16: II. Kültür Katı çukurları küçük buluntu dağımı 228
Tablo 6.17: II. Kültür Katı çukurlarındaki malzeme dağılımı 229
Tablo 7.1: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş besin hazırlama ile ilişkili unsurlar. 245
Tablo 7.2: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş ocaklar..... 246
Tablo 7.3: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş depolama unsurları..... 248
Tablo 7.4: III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş ve prestij nesnesi olarak tanımlanabilecek buluntular..... 274
Tablo 7.5: II. Kültür Katı binalarındaki depolama pratikleriyle ilişkili unsurlar.... 282
Tablo 7.6: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş besin hazırlama pratikleriyle ilişkili unsurlar..... 283
Tablo 7.7: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş statüyle ilişkili olabilecek buluntular 290

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 5.1: III. Kültür Katı çukurlarındaki küçük buluntu türleri ve özellikli çanak çömlek parçalarının oransal dağılımı 173
Grafik 5.2: Çukur derinliğinin küçük buluntulara oranı 174
Grafik 5.3: III. Kültür Katı çukurlarındaki buluntu gruplarının çukur derinliğine göre karşılaştırmalı olarak oransal dağılımı 176
Grafik 5.4: III. Kültür Katı çukurlarındaki hayvan kemiklerinin çukur derinliğine oranı..... 177
Grafik 5.5: III. Kültür Katı çukurlarında bulunmuş kulakçıklı, bezemeli, kutu ve tümlenebilir kapların toplam çanak çömlek parçaları içerisindeki oranı 178
Grafik 5.6: III. Kültür Katı'ndaki çukurlarda ve diğer alanlarda ele geçmiş buluntuların karşılaştırmalı oranı 180
Grafik 7.1: Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin V., IV. ve III. kültür katlarında bulunmuş hayvan kemiklerinin türlerine göre dağılımı (Atıcı vd. 2017, Fig. 5)..... 235
Grafik 7.2: III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş hayvan kemiklerinin binalara göre dağılımı 236
Grafik 7.3: III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş yumuşakça türlerinin binalara göre dağılımı 238
Grafik 7.4: III. Kültür Katı kamusal bağlamlarında bulunmuş hayvan kemiklerinin türlerine göre dağılımı..... 242
Grafik 7.5: III. Kültür Katı'ndaki kamusal bağlamlarda bulunmuş deniz kabuklarının türlere göre dağılımı..... 243
Grafik 7.6: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömleklerin cidar kalınlıklarına göre dağılımı..... 252
Grafik 7.7: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş özel çanak çömlek formlarının ve bezemeli kapların dağılımı..... 254
Grafik 7.8: Bezeme türlerinin III. Kültür Katı konut binalarındaki dağılımı 255
Grafik 7.9: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş hayvan kemiklerinin oransal dağılımı 278

Grafik 7.10: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş deniz kabuklarının türlerine göre dağılımı 281
Grafik 7.11: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömlek parçalarının cidar kalınlıklarına göre dağılımı 285
Grafik 7.12: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömlek parçalarının renklerine göre dağılımı 286

LEVHALAR LİSTESİ

Levha 1: Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi kuş bakışı görünümü ve Kalkolitik Dönem binalarının yerleşim üzerindeki dağılımı (Uğurlu-Zeytinlik Kazı Arşivi) 335
Levha 2: Uğurlu-Zeytinlik tarihönecesi sayısal yüzey modeli (Uğurlu-Zeytinlik Kazı Arşivi) 335
Levha 3: Kültür katlarının yerleşim üzerindeki dağılımı (Uğurlu-Zeytinlik Kazı Arşivi) 336
Levha 4: 3 No.lu Bina Kompleksi 336
Levha 5: 3 No.lu Bina Kompleksi 3A Binası 337
Levha 6: 3 No.lu Bina Kompleksi 3A Binası'ndaki platform ve havanlar 337
Levha 7: 3 No.lu Bina Kompleksi 3B Binası 338
Levha 8: 3 No.lu Bina Kompleksi 3C Binası 338
Levha 9: 3 No.lu Bina Kompleksi 3B ve 3C binalarından ince bir duvar ile ayrılmış olan Oda 8 339
Levha 10: a) 3A Oda 1'de bulunmuş hayvan başı şeklinde tutamak; b) 3A Oda 1'de bulunmuş kemik alet; c) 3A Binası Oda 1'de bulunmuş *Spondylus* bilezik; d) 3A Oda 1'de bulunmuş *Spondylus* pendant; e) 3A Oda 2'de bulunmuş bız ve *Spondylus* bilezikler; f) 3A Binası'nda ve bina dolgusunda bulunmuş taş ve *Spondylus* boncuklar 339
Levha 11: a-b) 3B Oda 5'ten nefrit keskiler; c) 3B Oda 6'dan taş kap; d) 3B Oda 5'ten kemik bız; e) 3B Oda 6'dan kulakçıklı kap; f) 3B Oda 5'ten kulakçıklı ve bezemeli kap parçaları 340
Levha 12: 3A Binası Oda 1'de bulunmuş Ö213 No.lu çukur 340
Levha 13: Ö213 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş taş; b-c) kemikten yapılmış bızlar; d) deniz kabuğunda yapılmış boncuk 341
Levha 14: 3B Binası Oda 5'te bulunmuş Ö219 No.lu çukur 341
Levha 15: Ö219 No.lu çukur buluntuları: a) bezemeli çanak çömlek parçaları; b) deniz kabuğu pendant 342
Levha 16: Bina 4 (Kamusal Bina) 342

Levha 17: a) Bina 4 girişi ve giriş üzerinde bulunmuş boğa boynuzu; b) toplu olarak ele geçmiş sapan taşları 343
Levha 18: Bina 4 avlusunda ele geçmiş buluntular: a-b) kil figürinler; c-d) *Spondylus* bilezikler; e-f-g) kemik aletler; h) işlenmiş taş 343
Levha 19: Bina 11 ve Bina 12 344
Levha 20: Bina 11 344
Levha 21: Bina 11'in doğu tarafındaki ardışık duvarlar 345
Levha 22: Bina 11 iç döşeme unsurları 345
Levha 23: Bina 11 avlusu ve önceki evrelere ait bir binanın duvar kalıntıları 345
Levha 24: a) Bina 11 tabanında bulunmuş *Spondylus* boncuk; b-c) Platform (B11-F) üzerinde bulunmuş işlenmiş kemik ve işlenmiş deniz kabuğu nesne; d) avluda bulunmuş cilalı taş balta 346
Levha 25: Bina 11'in dolgusuna kazılmış III. Kültür Katı çukuru (Ö246) 346
Levha 26: Bina 12 347
Levha 27: Bina 12 batı duvarı 347
Levha 28: a) Bina 12 kırmızı tabanlı alan (B12-F); b) Bina 12 ocak (B12-C) 348
Levha 29: Bina 12 direk deliği (B12-G) 348
Levha 30: Bina 12 tabanında izlenen iki farklı sıva katmanı 348
Levha 31: Bina 12 Alan 2 buluntuları: a-c) kemik bızlar; b) havaneli, d) cilalı taş balta; e-f) deniz kabuğu pendatlar 349
Levha 32: Bina 12 buluntuları: a) Alan 4 deniz kabuğu pendant; b) Alan 4 kemik bız; c) Alan 5 kutu kap; d) Alan 5 kulakçıklı kap 349
Levha 33: Bina 12 buluntuları: a) Alan 6 figürin parçası; b) Bina 12 Alan 6 mermer parçası; c) Bina 12 direk deliği (B12-M) *Spondylus* bilezik; d) Bina 12 direk deliği (B12-M) taş ağırlık 350
Levha 34: Bina 12'nin dolgusunda bulunmuş çukurların bina üzerindeki dağılımı 350
Levha 35: Bina 12 dolgusundaki Ö229 No.lu çukur 351
Levha 36: Bina 12'deki ocak (B12-C) üzerine kazılmış Ö241 No.lu çukur 351
Levha 37: Bina 12 dolgusundaki Ö256 No.lu çukur 352
Levha 38: a) Ö56 No.lu çukurda bulunmuş *Spondylus* boncuk; b) Ö260 No.lu çukurda bulunmuş taş kap; c) Ö260 No.lu çukurda bulunmuş taş boncuk; e) Ö229 No.lu

çukurun açılış seviyesinde bulunmuş figürin; f) Ö260 No.lu çukurda bulunmuş havaneli 352
Levha 39: Ö7 No.lu çukur..... 353
Levha 40: Ö7 No.lu çukur buluntuları: a) kemik alet; b) kil nesne; c) Karanovo dilgi 353
Levha 41: Ö25 No.lu çukur..... 354
Levha 42: Platform 2'nin yakınında ve bir arada bulunmuş III. Kültür Katı'na ait I. ve II. aşama çukurları..... 354
Levha 43: Ö27 No.lu çukur..... 355
Levha 44: Ö28 No.lu çukur..... 355
Levha 45: Ö28 No.lu çukur buluntuları: a) kemik kanca, b) *Spondylus* bilezik..... 356
Levha 46: Ö29 No.lu çukur..... 356
Levha 47: Ö29 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş kemik nesne; b) kil nesne; c) taş boncuk; d) *Spondylus* bilezikler..... 357
Levha 48: Ö48 No.lu çukur..... 357
Levha 49: Ö48 No.lu çukur buluntuları: a) Balkan kaynaklı çakmaktaşı alet; b) deniz kabuğundan yapılmış bilezik 358
Levha 50: Ö102 No.lu çukur..... 358
Levha 51: Ö102 No.lu çukurda bulunmuş işlenmiş boynuz..... 359
Levha 52: Ö103 No.lu çukur..... 359
Levha 53: Ö103 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş kemik; b) cilalı taş keski; c) işlenmiş taş 360
Levha 54: Ö116 No.lu çukur..... 360
Levha 55: Ö116 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş kemik nesne; b) deniz kabuğu boncuk; c) *Spondylus* pendant..... 361
Levha 56: Ö117 No.lu çukur..... 361
Levha 57: Ö118 No.lu çukur..... 362
Levha 58: Ö118 No.lu çukur buluntuları: a) kemik mablak; b) kil nesne; c) kemik bız 362
Levha 59: Ö119 No.lu çukur..... 363
Levha 60: Ö119 No.lu Çukur buluntuları: a) havaneli; b) figürin; c) kemik alet ... 363
Levha 61: Ö121 No.lu çukur..... 364

Levha 62: Ö121 No.lu çukur buluntuları: a) öğütme taşı; b) kemik bız; c) figürin parçası; d) *Spondylus* bilezik parçası 364
Levha 63: Ö122 No.lu çukur 365
Levha 64: Ö122 No.lu çukur buluntuları: a) kemik bız; b) *Spondylus* bilezik 365
Levha 65: Ö125 No.lu çukur 366
Levha 66: Ö126 No.lu çukur 366
Levha 67: Ö136 No.lu çukur 367
Levha 68: Ö136 No.lu çukurda bulunmuş işlenmiş kemik nesne 367
Levha 69: Ö150 No.lu çukur 368
Levha 70: Ö177 No.lu çukur 368
Levha 71: Ö178 No.lu çukur 369
Levha 72: Ö179 No.lu çukur 369
Levha 73: Ö187-188 No.lu çukur (Mezar Çukuru) 370
Levha 74: Ö190 No.lu çukur 370
Levha 75: Çukurlarla ilişkili platform (Platform 2) 371
Levha 76: Bina 1 371
Levha 77: Bina 1 platform ve havan 372
Levha 78: Bina 1 avlu (Avlu 2) 372
Levha 79: Bina 1 Avlu 2 depolama birimi 373
Levha 80: Bina 1 buluntuları: a-b-c) cilalı taş baltalar; d) figürin; e) kemik kaşık; f) taş boncuk; g) deniz kabuğu pendant; h) işlenmiş taş; ı) insan yüzü betimli kap parçası 373
Levha 81: Bina 6 ve Bina 7 374
Levha 82: Bina 6 374
Levha 83: Bina 6 buluntuları: a) işlenmiş taş; b) cilalı taş balta; c) *Spondylus* boncuk; d) işlenmiş taş 375
Levha 84: Bina 7 375
Levha 85: Bina 7 buluntuları: a) minyatür kap; b) havaneli; c) Spondylus bilezik; d-e) *Spondylus* boncuklar; f) işlenmiş deniz kabuğu nesne; g-h) bezemeli çanak çömlek parçaları 376
Levha 86: Bina 11'in üzerinde bulunmuş II. Kültür Katı çukurları 376

Levha 87: Ö121 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş mermer parçası; b) kemik bız; c) işlenmiş taş nesne; d) cilalı taş balta 377
Levha 88: Ö221 No.lu çukurda bulunmuş kulakçıklı kap ve bezemeli çanak çömlek örnekleri 377
Levha 89: Ö221 No.lu çukurda bulunmuş pencere ayaklı kap 377
Levha 90: Ö230 No.lu çukurda ele geçmiş buluntular..... 378
Levha 91: Ö230 No.lu çukurda bulunmuş açkı bezemeli çanak çömlekleri..... 378

KISALTMALAR LİSTESİ

AMS : Accelerator Mass Spectrometry (Hızlandırıcı kütle spektrometrisi)

cm : santimetre

DNA : Deoksiribo nükleik asit

fig. : Figür

FN : Final Neolithic (Son Neolitik)

GÖ : Günümüzden Önce

km : kilometre

km^2 : kilometrekare

LN : Late Neolithic (Geç Neolitik)

m : metre

m^2 : metrekare

MÖ : Milattan Önce

ör. : örneğin

PPN : Pre pottery Neolithic (Çanak Çömleksiz Neolitik)

tab. : Tablo

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

XRD : X-Işını Kırınımı

XRF : X-Işını Floresans Spektroskopisi

GİRİŞ

MÖ. 6. binyılın ortalarından MÖ. 5. binyılın son çeyreğine kadar olan zaman dilimi Batı Anadolu, Ege Adaları ve Yunanistan'da kültürel değişim veya dönüşümlerin izlendiği, yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıktığı, bölgeler arası ilişkilerin daha belirgin hale geldiği bir tarihsel süreci temsil etmektedir. Uğurlu-Zeytinlik prehistorik yerleşmesi de coğrafi olarak tüm bu bölgelerin merkezinde yer alan ve hem mimari hem de materyal kültürünün diğer unsurlarıyla ilgili önemli veriler sağlayan bir yerleşmedir. Dolayısıyla hem bölgeler arası ilişkilerin hem de kültürel değişim ve dönüşüm süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlaması açısından önemli bir yere sahiptir.

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde yürütülen çalışmalarda MÖ. 7. binyılın başlarından Erken Tunç Çağı'na kadar arkeolojik veri sağlanmıştır. Bununla birlikte hem Batı Anadolu hem de Ege adaları arasında Neolitik Dönem'den Kalkolitik Dönem'e geçişi temsil eden ve mimarinin oldukça iyi bir şekilde izlenebildiği ender yerleşim yerlerinden birisidir. MÖ. 6. binyılın ortalarına doğru özellikle de Batı Anadolu'da terk edilen birçok yerleşmenin aksine, MÖ. 5. binyılın başına kadar kesintisiz olarak devam eden bir tabakalanmaya sahiptir. MÖ. 5500-4900 arasına tarihlendirilen III. Kültür Katı mimarisine dair kalıntılar hem yerleşim düzenlemesinin hem de mimari pratiklerin anlaşılması bağlamında önemli veriler sunmuştur. Bu nedenle Uğurlu yerleşmesi, bölgedeki az sayıda yerleşmede ve zayıf bir şekilde izlenen Neolitik-Kalkolitik geçişi veya Erken Kalkolitik Dönem'in anlaşılması açısından önemli bir yere sahiptir.

MÖ. 5. binyılın başı Batı Anadolu ile Ege adaları arasında kültürel benzerliklerin görüldüğü, Ege Adaları'nda kalıcı yerleşim yerlerinin saptanmaya başladığı, Yunanistan'da tahkim edilmiş yerleşmelerin ortaya çıktığı ve bahsedilen bölgelerin tümünde yerleşim sayısının arttığı bir dönemi temsil eder. Uğurlu-Zeytinlik'te yürütülen araştırmalar, MÖ. 5. binyılın ilk yarısı boyunca yerleşimin terk edilmiş olduğunu göstermiştir. Kazılan bazı alanlarda bu zaman dilimine tarihlendirilebilecek çeşitli kalıntılara rastlanmış olsa da iskâna dair kanıta

ulaşılamamıştır. MÖ. 4500-4300 arasında yerleşmenin tekrar iskân edildiği anlaşılır. Batı Anadolu terminolojisinde Orta Kalkolitik olarak adlandırılan bu zaman dilimiyle ilişkili mimari kalıntılar II. Kültür Katı'nda bulunmuştur. Yerleşmenin bu aşamasında ele geçen binalar, özellikle Batı Anadolu'daki birçok yerleşmede zayıf bir şekilde izlenen 5. binyıl mimarisinin anlaşılması için önemli bir veri sağlamaktadır.

Mimari kalıntıların ve bu kalıntılarla ilişkili malzemenin incelenmesi yoluyla, Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin Erken ve Orta Kalkolitik Dönem topluluklarının sosyal örgütlenme biçimlerinin belirlenmesini amaçlayan bu çalışma, yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çalışma verilerinin hangi amaç doğrultusunda ele alındığı, çalışmayla ilgili çözüme kavuşması gereken problem veya problemlerin neler olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada hangi yöntem veya yöntemlerin izleneceğine de bu bölümde değinilmiştir. İkinci Bölüm ise çalışmanın temellendirildiği teorik yaklaşımlarla ilişkili olup, arkeolojide mimarinin incelenmesi ve yorumlanması üzerine öne sürülen görüşleri ele almaktadır. Bu bölümde kapsamlı bir şekilde irdelenen "hane arkeolojisi" çalışmanın düşünsel alt yapısını oluşturmaktadır.

Üçüncü Bölüm'de, önce Batı Anadolu ve Ege'de MÖ 5600-4200 tarihleri arasında kullanılan farklı kronoloji ve terminoloji tartışılmış, daha sonra Batı Anadolu, Ege Adaları ve Yunanistan'ın farklı bölgelerinde bu dönemde görülen yerleşim düzeni ve mimari ele alınmıştır.

Dördüncü Bölüm'de, Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin bulunduğu Gökçeada'nın coğrafi ve paleocoğrafi nitelikleri, paleoiklim özellikleri ve doğal çevresi tanımlanarak, yerleşmeden sağlanan buluntuların ada üzerindeki ve ada dışındaki kaynaklarına değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca yerleşmenin tabakalanması ve kültür katları da ele alınarak, yerleşimin geçirmiş olduğu kültürel süreçler tanımlanmıştır.

Beş ve Altıncı bölümler, Uğurlu'nun Erken ve Orta Kalkolitik dönemlerdeki yerleşim düzeni ve mimarisinin analiz edildiği tezin ana eksenini oluşturmaktadır. Beşinci Bölüm'de III. Kültür Katı'na (Erken Kalkolitik), Altıncı Bölüm'de ise II. Kültür Katı'na (Orta Kalkolitik) ait veriler incelenmiştir. Binalar, çukurlar ve açık faaliyet alanları gibi yerler fiziksel nitelikleri itibari ile ele alınarak, bu alanlarda

gerçekleştirilmiş olabilecek faaliyetler ele geçen buluntularla birlikte değerlendirilmiştir. İnceleme, binaların veya diğer alanların kullanım amaçları, alanlar üzerinde gerçekleştirilen faaliyetler ve bu alanlar arasındaki ilişkinin niteliği gibi durumlar dikkate alınarak yapılmıştır. Ayrıca her iki bölümde de kültür katlarında izlenen mimari unsurların ve faaliyet alanlarının yerleşim üzerindeki dağılımından yola çıkılarak yerleşim düzenleri tanımlanmıştır.

Yedinci Bölüm binalarda ve belirlenmiş diğer faaliyet alanlarından elde edilen bulguların, topluluğun çeşitli pratiklerinin (üretim, tüketim vb.) belirlenmesi ve sosyal örgütlenme biçimlerinin anlaşılmasına yönelik olarak değerlendirilmesini içermektedir. Kültür katlarında tespit edilen bağlamlarda ele geçmiş farklı malzeme türlerinin nitel ve nicel incelemeleri yapılarak hem hane düzeyinde hem de daha geniş sosyal çerçevede üretim tüketim pratikleriyle ilgili bulgular tartışılmış ve bu tür pratiklerin gerçekleştirme biçimleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Ayrıca kültür katlarından elde edilmiş veriler doğrultusunda toplulukların sembolik davranışları, kaynaklara ya da prestij mallarına erişim düzeyleri, herhangi bir statü farklılığı ya da hiyerarşik örgütlenme biçiminin söz konusu olup olmadığı gibi hususlar da bu bölümde tartışılmıştır. Sonuç bölümü ise çalışmanın sorunsalıyla ilgili olarak ilk bölümde belirtilen soruların, elde edilen bulgular dâhilinde cevaplanmasını içermektedir.

1. ÇALIŞMANIN AMACI, SORUNSALIN TANIMI VE YÖNTEM

1.1 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. ve II. kültür katlarında ortaya çıkartılan mimari kalıntıların ve bunlarla bağlantılı diğer arkeolojik verilerin incelenmesi yoluyla, yerleşimin Erken ve Orta Kalkolitik dönemlerdeki sosyal yapısı ve hane ilişkilerinin ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu dönemlerde yerleşimin organizasyonu, inşa teknikleri, mekân kullanımı ve günlük yaşam faaliyetleri, yapılarda ele geçen buluntularla birlikte ele alınarak irdelenecektir. Buna bağlı olarak bu çalışmanın verilerini binalar, açık alanlar, çukurlar, avlular gibi mimari ögeler ile bu alanlarda ele geçen arkeolojik buluntular oluşturmaktadır.

Mimari kalıntıların incelenmesi bir topluluğun inşa pratikleri hakkında bilgi verebileceği gibi, mimari alanlarda ele geçmiş arkeolojik malzemenin incelenmesi de insanların mekân üzerinde ya da içinde gerçekleştirmiş oldukları aktivitelerin anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Konut binaları, işlik alanları, çukurlar, avlular, ritüel alanları ve mezarlar gibi yerler insanların faaliyette bulundukları alanlardır. Bu tür alanlarda ele geçmiş olan mimari unsurların ve buluntuların nitelik ve nicelik açısından incelemesi, mimari pratiklerin anlaşılmasının yanı sıra bağlamda gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili bilgi edinilmesini de sağlamaktadır. Örneğin konut birimleri insanların hem barınma hem de üretim ve tüketim faaliyetlerini gerçekleştirdikleri yerler olabilirler. Dolayısıyla etkinlik alanlarının belirlenmesi ve bu alanlar içerisinde ele geçen arkeolojik buluntuların incelenmesi, içinde yaşayan insanların yaşam döngüsü ve mekân organizasyonunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Günlük yaşam pratikleri ve bu pratikleri gerçekleştirme biçimlerinden yola çıkılarak da topluluğun hane ilişkileri ve genel olarak sosyal örgütlenme modelleri hakkında öngörüde bulunmak mümkündür.

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde Kalkolitik Dönem'e tarihlenen mimari unsurların ve bunlarla ilişkili diğer kalıntıların incelenmesi yoluyla, III. (Erken

Kalkolitik) ve II. (Orta Kalkolitik) kültür katlarında yaşamış olan toplulukların inşa pratikleri ve yerleşim düzenlerinin yanı sıra üretim ve tüketim etkinlikleri, sembolik davranışları ve sosyal örgütlenme biçimleri bu tez çalışması kapsamında ayrıntılı olarak irdelenecektir. Çalışma ayrıca MÖ. 5600/5500-4200 arasında Batı Anadolu, Ege adaları ve Yunanistan'daki yerleşmelerde saptanan mimarinin, Uğurlu-Zeytinlik mimarisi ile bir karşılaştırmasını da içermektedir. Böylelikle Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde görülen sosyal örgütlenme modelleri ile değişim ve dönüşüm süreçlerini, daha geniş bir coğrafi bağlam içinde tartışmak mümkün olacaktır.

1.2. Sorunsalın Tanımı

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. ve II. kültür katlarından elde edilmiş mimari ve materyal kültürüyle ilişkili veriler, buradaki Kalkolitik Dönem topluluklarının yerleşim organizasyonu, mimari pratikleri, ekonomik ya da sosyal örgütlenme biçimleri hakkında önemli ipuçları içermektedir. Bununla birlikte III. (Erken Kalkolitik) ve II. (Orta Kalkolitik) kültür katlarında bulunmuş bina, çukur, açık alan ve materyal kültürüyle ilgili anlaşılması ve çözüme ulaşması gereken bir takım soru veya sorunlar söz konusudur. Konuya ilişkin bu sorular altta belirtilmiştir. Ayrıca III. ve II. kültür katları arasında önemli bir tarihsel farklılık olduğu gibi, mimari ve materyal kültüründe de önemli farklılıklar izlenmektedir.

MÖ. 5600/5500-4900 yılları arasına tarihlenen III. Kültür Katı, Neolitik Dönem'den Kalkolitik Dönem'e geçişi ya da genel tanımıyla kültürel veya sosyal anlamda birçok değişim/dönüşümün yaşanmış olduğu bir dönemi temsil eder. Bu kültür katının mimarisine bakıldığında birbirinden farklı form ve büyüklüklerde binaların varlığı görülür. Hem bağımsız hem de bitişik olarak inşa edilmiş binalar bulunmuştur. Formları kazıldıkları alanlara göre farklılık gösterirken, iç düzenlemelerinin de birçoğunda farklı olduğu anlaşılır. Çok veya tek odalı olabildikleri gibi, oda sayıları da değişiklik göstermektedir. III. Kültür Katı'nda binaların dışında, ayrıca toprağa kazılmış çukurlara da rastlanmıştır. Çukurlar, III. Kültür Katı'nın tespit edildiği alanların tümünde bulunmuştur. Fiziksel özelliklerinde benzerlikler olsa da bina tabanı, açık alan ya da bina üstü dolgusu gibi alanlara kazılmış olmaları nedeniyle farklılık sergilerler.

MÖ 4500-4300 tarihlenen II. Kültür Katı mimarisi bir önceki dönemin (III. Kültür Katı) aksine standartlaşmış bir görünüm sergiler. Kazılmış üç binanın da boyutları, iç düzenlemeleri ve formları benzerdir. Binaların içinde bulunmuş platform, havan, öğütme taşı ve depolama kapları gibi unsurların mekânsal dağılımı benzer bir görünüm sergiler. Ayrıca II. Kültür Katı binalarının hiç birisinin içinde ya da çevresinde ocak, fırın ya da ateş yakmayla ilgili bir kalıntıya rastlanamamıştır. Bunların yanı sıra mimari kalıntıların kısıtlı alanlarda ve birbirinden mesafeli olarak ortaya çıkartılmış olması (jeofizik çalışma sonuçlarını da göz önünde bulundurursak), iskânın yerleşimin geneline yayılmadığı veya seyrek bir yapılaşma olabileceğini düşündürmüştür.

III. ve II. kültür katlarının mimarisi ile ilgili bu tespitler dikkate alındığında, bu tez kapsamında ele alınacak soru veya sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Mimari ve materyal kültürü ilişkisi: Mimari alanlarda ele geçmiş arkeolojik malzemeden yola çıkılarak, III. Kültür Katı ve II. Kültür Katı topluluklarının sosyal organizasyonu hakkında ne söylenebilir? Sosyal veya ekonomik farklılaşmadan bahsedilebilir mi? Mimari alanlardaki materyal kültürünün incelenmesi yoluyla insanların eylem ve davranışlarının tanımlanması mümkündür. Bu davranış ve eylemlerin tanımlanması aynı zamanda, mekân içinde veya mekânlar arasındaki ilişkilerin niteliğiyle ilgili ipuçları içerebileceği gibi, insanlar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını da mümkün kılabilir. Bununla birlikte mimari alanlardaki arkeolojik malzemenin incelenmesi üretim ve tüketim pratikleri, kaynakların kullanımı, üretim teknikleri veya sembolik davranışlar hakkında da bilgi verebilir. Ayrıca belirli formdaki çanak çömleklerin belli binalarda bulunması ya da ada dışından getirilmiş hammaddelerden yapılan aletlerin belli binalarda bulunması gibi durumlar, binaların farklı işlevleri olabileceğine veya haneler arası statü farklılıklarına işaret edebilir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında, binalar arası herhangi bir statü veya işlevsel farklılığın olup olmadığı sorusu çözüme kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Bina formlarında farklılaşma ve standartlaşma: III. Kültür Katı mimarisinin önemli özelliklerinden birisi mimari formun ve bina içi düzenlemelerin çeşitlilik gösteriyor olmasıdır. Yerleşimin batısı, orta kesimleri ve doğu ucu olmak üzere üç

farklı alanda bağımsız ya da bitişik nizamda inşa edilmiş binaların bulundukları alanlara göre farklı form özellikleri sergiledikleri görülür. Ayrıca bina büyüklükleri de farklılık göstermekle birlikte çok ve tek odalı binaların varlığı söz konusudur. Bununla birlikte doğu tarafta bitişik olarak yapılmış ve tahribattan daha az etkilenen binalardan (3A ve 3B Binaları) anlaşıldığı kadarıyla iç düzenlemeleri benzerdir. Buna karşın diğer binaların iç düzenlemeleri ise tümüyle farklıdır. Dolayısıyla III. Kültür Katı mimarisinde izlenen çeşitliliğin ne anlama geldiği, binalar veya bina grupları arasında işlevsel farklılık olup olmadığı ve bunun topluluğun sosyal yapısında bir farklılaşmaya ya da statü ayrımına işaret edip etmediği sorgulanacaktır.

Orta Kalkolitik döneme tarihlenen II. Kültür Katı'nda ise mimari formda ve bina içi düzenlemelerinde standartlaşma olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda standartlaşmanın II. Kültür Katı topluluğunun sosyal yapısı için ne anlam ifade ettiği de bu çalışma kapsamında araştırılacak bir diğer sorundur.

Ocak ve fırın gibi unsurların varlığı veya yokluğu: III. Kültür Katı'ndaki bazı binalarda ve II. Kültür Katı'ndaki binaların tamamında ocak veya fırın gibi unsurlara rastlanmamıştır. Bu bağlamda III. Kültür Katı'nda ocak bulunan ve bulunmayan binalar arasında kullanıma yönelik herhangi bir farklılık olup olmadığı; II. Kültür Katı'nda pişirmeyle ilişkili unsurların binalarda bulunamamasının, pişirme veya yemenin ortak kullanılan alanlarda ve müşterek olarak gerçekleştirilmiş olabileceğine işaret edip etmediği sorgulanacaktır.

Çukurlar: Yerleşimin farklı alanlarında ortaya çıkartılan çukurlar arasında izlenen farklılıklardan yola çıkılarak, çukurların farklı nitelikleri olabileceği veya farklı faaliyetlere aracılık etmiş olabilecekleri söylenebilir mi? III. ve II. kültür katlarında bulunmuş çukurların ne tür amaçlara hizmet etmiş olabileceklerinin anlaşılması, çalışmanın önemli sorularından biridir. III. Kültür Katı'nda bulunmuş çukurlar bulundukları alanlara göre farklı nitelikler barındırır. Çukurların alanlara göre farklı özellikler barındırması farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmış olabileceklerine işaret edebilir. Dolayısıyla çukurların hangi amaçlar doğrultusunda (ritüel, depolama vb.) kazıldıkları veya bulundukları alanlara göre farklılaşmalarının nedenleri sorgulanacaktır. Benzer şekilde II. Kültür Katı'nda bulunmuş az sayıda çukurun hangi

amaçlar için kullanılmış olabileceğinin anlaşılması da önemli bir konudur. Bu çukurların III. Kültür Katı çukurlarıyla benzer ya da farklı amaçlar doğrultusunda mı kullanılmış olabilecekleri sorgulanacaktır.

Terk ritüelleri ve çukurlar arasındaki ilişki: III. Kültür Katı'nda kazılan bir binadaki (Bina 12) gözlemler dikkate alındığında, bina gömme geleneğinden bahsetmek olası mıdır? Bu gözlemin doğru olduğunu varsayarsak, çukurlar ve terk ritüelleri arasında bir ilişki söz konusu mudur? Yerleşmenin orta kesiminde kazılmış bir binanın bilinçli bir şekilde gömülmüş olabileceğine dair kanıtlara ulaşılmıştır. Ayrıca binanın dolgusuna kazılmış ve bir kısmı bina tabanını tahrip etmeden sonlanan çukurlar bulunur. Dolayısıyla III. Kültür Katı'nda özellikle de binalarda bulunmuş çukurların, terk etme sırasında uygulanmış olabilecek herhangi bir ritüel uygulama ile ilişkili olup olmadıkları sorgulanacaktır.

Yerleşim düzeni: III. Kültür Katı yerleşim düzeniyle ilişkili olarak topluluğun sosyo-mekânsal örgütlenmesi hakkında nasıl bir çıkarım yapılabilir? Yerleşim düzeninde herhangi bir bölünmeden söz edilebilir mi? Hem kazı çalışmalarından hem de jeofizik çalışmaların sonuçlarından elde edilen veriler, mimari kalıntıların yerleşmenin iki farklı alanında yoğunlaştığını göstermiştir. Batıda çukurlar ile bağımsız bir bina ve orta kesimlerden başlayarak doğu tarafa doğru uzanan ve bitişik inşa edilmiş bina gruplarının varlığı izlenir. Bu alanlarda kazılmış bina, çukur ya da açık alan gibi bağlamların işlevlendirilmesi yoluyla, yerleşim organizasyonunun tanımlanması üzerinde durulacaktır.

II. Kültür Katı binalarının yerleşim üzerindeki dağılımına bakıldığında, birbirinden uzak mesafelere yerleştirilmiş binaların varlığı görülür. Bu dönemde mimari yapıların yerleşmenin hangi kesimlerinde ve ne yoğunlukta inşa edilmiş olduklarına, yerleşmenin farklı alanlarına dağılan binaların birbirleriyle veya dış faaliyet alanlarıyla olan ilişkilerinin tanımlanmasına ve yerleşim karakterinin anlaşılmasına odaklanılacaktır.

Mimaride bölgesel farklılık veya benzerlikler: Erken ve Orta Kalkolitik dönemlerin genel özellikleri ve yakın bölgelerdeki diğer yerleşimlerin mimari özellikleri dikkate alındığında, Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin mimarisi, yerleşim

düzeni ve sosyal yapısıyla ilgili olarak nasıl bir çıkarımda bulunulabilir? Bu bağlamda Batı Anadolu, Ege adaları ve Yunanistan gibi çevre bölgelerde izlenen mimari özellikler ile Uğurlu mimarisi arasında herhangi bir benzerlik ya da ilişki olup olmadığına odaklanılacaktır. Bu tür benzerlikler ya da farklılıkların tanımlanması, yerleşimler veya kültürler arasındaki ilişkinin boyutu hakkında bilgi verebileceği düşünülmektedir.

1.3. Yöntem

Çalışmada belirtilen sorunsalların çözümüyle ilgili olarak, mimari yapıların inşa tekniği, malzeme kullanımı, stratigrafileri ve biçim özelliklerinin anlaşılmasının yanı sıra binalarla ilişkili ve bina sınırlarının dışında kalan alanlarındaki faaliyet türlerinin tanımlanması ile binaların ve diğer mimari unsurların yerleşim düzenindeki dağılımlarının incelenmesine odaklanılacaktır. İncelemenin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için, kazılmış olan alanların bağlamsal olarak değerlendirilmesi önemlidir. Bu, belirli bir alanda ele geçmiş olan tüm arkeolojik nesne veya kalıntılarının ilişkisel durumlarının incelenmesini içermektedir.

Çalışmada öncelikle mimari unsurların fiziksel niteliklerinin belirlenmesine odaklanılacaktır. Bina veya çukurlar gibi mimari unsurların sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesini sağlamak amacıyla, mimari unsurların tümü çalışma içerisinde numaralandırma sistemine göre düzenlenecek ve bağımsız bir şekilde nitelendirilecektir. Mimari ögelerin konumu, boyutları, inşa malzemesi, seviyeleri ve birbiriyle olan ilişkileri tanımlanacaktır. Bu inceleme yöntemiyle bina veya çukur gibi mimari unsurların fiziksel nitelikleri, korunma düzeyleri, malzeme kullanımı ya da inşa edilme biçimleri hakkında daha sağlıklı bilgi sağlanması amaçlanmıştır.

Mimari yapıların ve bu yapılara ait kalıntıların stratigrafisinin belirlenmesi için, yapının ilk inşa edilmiş olduğu andan itibaren en son kullanılmış olduğu zamana kadar geçirmiş olduğu değişim aşamalarının tümü irdelenecektir. Arkeolojik yapılar kullanım süreleri boyunca çeşitli nedenlere bağlı olarak bir takım yenileme, onarım ya da değişim evrelerinden geçmektedir (LaMotta ve Schiffer, 1999: 20). Tüm bu süreçlerin sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için kayıt altına

alınması önemlidir. Bu doğrultuda, mimarinin veya arkeolojik buluntuların ortaya çıkartılmaları sırasındaki gözlemlere dair notlar, fotoğraflar veya çizimler dikkate alınarak, geçirmiş oldukları süreçler ya da müdahaleler tanımlanacaktır. Mimari unsurların stratigrafik aşamalarının veya arkeolojik malzemenin birikim süreçlerinin belirlenmesi, mekânların gelişim döngüsünün veya topluluğun mekânlar üzerindeki etkinlik süreçlerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Fiziksel inceleme sonucu sınırları ve nitelikleri belirlenmiş olan bina, açık alan, çukur veya diğer bağlamlarda gerçekleştirilmiş olabilecek faaliyetlerin tanımlanması için faaliyet alanı analizi uygulanacaktır. Faaliyet, belirli bir yerde ve belirli bir zamanda tek bir kişinin veya bir grup insanın tek veya tekrarlanan eylemlerini ifade eder. Tek eylemler her herhangi bir yerde ve tesadüfî olabilir. Tekrarlayan eylemler ise sosyal ve kültürel davranışın göstergeleri olarak görülür. Konut birimlerinde tekrarlayan eylemler çoğunlukla hane davranışının bir göstergesi olarak görülürken, mezarlar ya da kutsal kabul edilen alanlarda tekrarlayan eylemler ritüel davranışa örnek olarak görülür (Pfälzner, 2015: 33). Faaliyet alanları, bir veya bir dizi tek veya tekrarlı aktivitenin izlenebileceği belirli yerlerdir. Faaliyetleri tanımlamak için nesnelerin konumlarının kaydedilmesi ve belgelenmesi, bireysel nesnelerin işlevlerinin belirli bir bağlamda araştırılması, nesneler arasında mekânsal ve işlevsel ilişki kurulması, nesnelerin spesifik kümelenmesini oluşturan eylemlerin yeniden kurulması, gerçekleşen faaliyetlerin türü veya işlevinin tanımlanması önemlidir.

Bina, çukur veya avlu gibi açık alanlarda tespit edilen bağlamlar fiziksel sınırları dikkate alınarak faaliyet alanlarına ayrılacaktır. Belirlenmiş olan bu faaliyet alanlarında ele geçen kalıntılar, insan aktivitelerinin tanımlanabilmesi için önemlidir. Bu nedenle, ele geçmiş her türlü buluntu konumları, pozisyonları ve nitelikleri dikkate alınarak incelenecektir. Özellikle birincil ve ikincil pozisyondaki nesneler tanımlama için önemlidir. Bu tür arkeolojik kalıntılar, alanda gerçekleşmiş olan faaliyet ya da faaliyetler hakkında en önemli bilgiyi içeren unsurlardır. Birincil olarak kabul edilen ve en son kullanılmış oldukları orijinal konumlarında ele geçmiş olan nesneler, faaliyetin türü ve tam olarak nerede gerçekleşmiş olduğu konusunda bilgi vermektedir. İkincil olarak kabul edilen buluntularsa, bulundukları alanın fiziksel sınırları içerisinde

gerçekleşmiş olan faaliyetlerle ilgili çıkarım yapılmasını sağlayacak ipuçlarına sahip olabilmektedir. Bununla birlikte belli bir alanda ele geçmiş, ancak faaliyetin yeri ve türü konusunda bilgi vermeyen buluntular da incelemeye dâhil edilecektir. Bu tür arkeolojik kalıntıların nitel ve nicel olarak incelenmesi, hanenin ya da topluluğun teknolojik bilgi düzeyi veya üretim ve tüketim pratikleri hakkında çıkarım yapmamızı sağlayacak veriler içerebilmektedir.

Topluluğun üretim ve tüketim pratikleri, kaynaklardan yararlanma düzeyleri veya sosyal davranış biçimleri hakkında çıkarım yapmak amacıyla, faaliyet alanlarından elde edilmiş olan buluntuların nitelikleri tanımlanacaktır. Bu doğrultuda çanak çömleklerin formları, cidar kalınlıkları veya renkleri gibi özelliklerinin tanımlanması ve deniz kabuklarının türlerine göre ayrılmasının yanı sıra yapılmış çalışmalardan yola çıkılarak hayvan kemiklerinin türlerine göre dağılımının belirlenmesine yönelik incelemeler yapılacaktır.

Yerleşim düzenin incelenmesi ise mimari yapı veya unsurların konumları, form özellikleri, yönelimleri ve aracılık etmiş oldukları faaliyetlere göre tanımlanarak, yerleşim üzerinde nasıl bir dağılım göstermiş oldukları üzerinde durulacaktır. Yerleşim üzerinde özelleşmiş bir faaliyete aracılık etmiş herhangi bir alanın olup olmadığı veya yerleşim düzeninde kullanıma yönelik bir ayrışmanın söz konusu olup olmadığı gibi soruların anlaşılması amaçlanmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: ARKEOLOJİ'DE MİMARİ VE HANE

Mimari, insanların içinde yaşadığı, çalıştığı, sosyalleştiği ya da diğer yaşamsal veya sosyal faaliyetlerini gerçekleştirdikleri, bir biçime ve donanıma sahip fiziksel alanları ifade eder. Ayrıca bu temel işlevlerinin dışında kültürü somutlaştırarak sosyal, ekonomik ve politik dinamikleri de yansıtan bir yapıya bürünmektedir. Mimari yapılar bir faaliyetin ürünü olarak ortaya çıkar ve bu faaliyet binanın tüm süreçleri boyunca devam eder (Ingold, 2013: 47). Mimari yapılarda gerçekleşmiş faaliyetlerin izleri ise onların yaşamsal döngülerini anlamamız için ipuçlarıdır. Mimari, aynı zamanda çevrenin yapılandırılması anlamına da gelmektedir. Çevrenin yapılandırılması ya da yapılı çevre kavramı en geniş anlamıyla doğal çevrenin insan eliyle ve mimari faaliyetler yoluyla şekillendirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu, en küçük mimari birimden yerleşim geneline kadar olan mimari çerçevenin tümünü kapsayan bir kavramdır. Bu yönüyle, insanların aktivitelerini ayırmak, sınırlandırmak ya da barındırmak için oluşturulmuş bina türlerini içeren inşa edilmiş yapı formları olarak da tanımlanmıştır (Lawrence ve Low, 1990: 454). Bununla birlikte mimari, sınırları belirlenmiş bazı alanları da içermektedir. Dolayısıyla barınma vb. etkinlikleri içermeyen ve kutsal sayılan alanlar veya binalar da mimari incelemelerin konusudur.

Mimari, 18. yüzyıldan itibaren çoğu kez estetik veya işlevsel niteliklerine göre tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya başlamıştır. Ancak mimari çalışmaların bu erken aşamalarında, genellikle anıtsal yapılara odaklanılarak mimarinin büyük çoğunluğu göz ardı edilmiştir. Arkeolojik çalışmalarda mekânsal kalıpların dikkate alınması ise kemik ve taş gibi arkeolojik kalıntıların birlikteliklerinden yola çıkılarak yapılan mekânsal ilişkilerin analizine dayanmaktadır. Çalışmalarda ele geçen arkeolojik kalıntıların kaydedilmeye başlaması 19. yüzyılın sonuna kadar uzansa da bu konudaki daha kapsamlı incelemeler 1950'lerden sonra oluşmaya başlamıştır (Kroll ve Price, 1991: 1). Arkeolojide özellikle de 1950 ve 1970 arası yıllarda domestik mimariye artan ilgi, disiplinin gelişmesinde belirleyici olmuştur. Aynı zamanda mimari alanında başlayarak, sonrasında arkeolog ve antropologların ilgilisini çeken binalar ve kültürel yapı arasındaki ilişkiye odaklanılması da bir diğer önemli etken olarak görülebilir. Bu tarihler aynı zamanda yapısalcılığın ve arkeolojideki süreçselci

yaklaşımların da etkili olduğu bir dönemdir. Özellikle ikili karşıtlıklar ürerine temellenen yapısalcı çalışmalar arkeolojik mimarinin yorumlanmasında etkili olmuştur. Arkeolojide süreçselci yaklaşımın gelişmesiyle birlikte mimarinin analitik çalışma alanına dönüştüğü görülmektedir. 1980'lerden itibaren mimari, kültürel ideolojilerin sembolik bir çerçevesi olarak da ifade edilmeye başlamıştır (Ashmore, 2002: 1172-1183).

2.1. Mimari ve Sosyal Organizasyon

Mimari, bir yandan insanlar arasındaki etkileşimi kısıtlarken, diğer taraftan düzenleyen bir unsur olarak kabul edilmektedir. Mekânsal inceleme, bir sosyal yapı içerisinde bireylerin mevcut sosyal ilişkileri nasıl sürdürdükleri ya da sosyal organizasyonunun zaman içinde nasıl değiştiğine dair ipuçları vermektedir. Ancak sosyal etkileşim ve mekânsal organizasyon arasında doğrudan bir ilişki olduğundan bahsetmek de olası değildir. Sosyal etkileşim bina formlarında dolaylı olarak yansıtılırken, belirli sosyal kurumları ve tarihsel olguları içeren diğer faktörler de yapılı çevrenin şekillenmesinde kritik rol oynar. Ayrıca mimari dinamik bir görünüm sergiler ve mimari bir yapı zaman içerisinde bireylerin ihtiyaçlarına göre biçimsel ve fonksiyonel değişim/dönüşümler geçirebilir (Byrd, 1994: 643). Bununla birlikte hane ve diğer sosyal çevreler dâhil olmak üzere sosyal organizasyonu tanımlamaya yönelik çalışmalar, büyük ölçüde inşaat malzemeleri ve teknik özellikler yerine konut tasarımlarına odaklanma eğilimindedir (Lawrence ve Low, 1990: 461).

20. yüzyılın ortalarında Walter Taylor (1948), kültür tarihinin zaman-mekân tanımlarından ziyade sosyal çıkarımlara daha fazla odaklanmanın ve bu çıkarımı arkeolojik kayıtlara konjonktürel, davranışsal ve işlevselci bir yaklaşımla daha güvenli bir şekilde temellendirmenin önemini vurgulamıştır. Ancak bu düşüncesi o dönem için çok fazla dikkate alınmamıştır. Daha sonraki yıllarda Lewis Binford (1962), benzer bir şekilde arkeolojik malzemenin eski toplumların sosyal yapıları hakkında da bilgi verebileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle sosyal organizasyon, mekânsal dağılımlarla ilişkili temel çıkarımlara dayanan "Yeni" veya "Süreçsel" arkeolojinin erken uygulamalarının ana temasını oluşturmuştur (Ashmore, 2002: 1174). 1960'larda Yeni Arkeoloji'nin gelişimi ve ortaya çıkan analitik değişimlerle birlikte mekân daha

detaylı bir inceleme alanına dönüşmüştür. Kültürlerin ve insan faaliyetlerinin incelenmesi, mekânsal olarak karakterize edilen örnekleme yöntemlerinin gelişmesine yol açmıştır. İnsan davranışı giderek daha çok dikkate değer görülmüş ve mekânsal bir edim olarak ele alınmaya başlamıştır (Baumanováa, 2016: 210).

1960'lardan itibaren çoğu araştırmacı, sınırlayıcı çevresel faktörlerden ziyade sosyokültürel etkileri çalışmaya yönelmiştir. Aynı zamanda antropoloji ve sosyoloji gibi alanlarda da mimari üzerine çeşitli görüşlerin ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Birçok çalışmada, dilbilimci Ferdinand de Saussure'un yapısalcı bakış açıları etkili olmuştur (Kloukinas, 2014: 13). Bunlar arasında özellikle Claude Levi-Strauss'un çalışmaları dikkat çekicidir. Levi-Strauss (1963: 279-291) sosyal ilişkilerin, sosyal yapıyı oluşturan modellerin inşa edildiği unsurlardan oluştuğuna, fakat bir toplumun sosyal yapısının, hiçbir şekilde tanımlanacak sosyal ilişkiler bütününe indirgenemeyeceğine vurgu yapmıştır. Levi-Strauss'a göre her ne kadar sosyal yapı ve ilişkiler arasında açık bir ilişki olsa da bunun tümüyle tanımlanabilmesi olası değildir. Rapoport (1969; 1980: 7-10) ise kültür ve çevre tasarımı arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bu iki kavramın birbiriyle yakın ilişki içinde olduğunu ve çevresel etkilerin izlenmesi veya tasarım gereksinimlerinin belirlenmesi için kültürel farklılıkların dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. Rapoport ayrıca evi sosyoekonomik ilişkilerin ve ait oldukları toplulukların kozmolojisinin bir parçası olarak, "bütüncül" bir şekilde ele almıştır.

Sosyal organizasyon ve mekân arasındaki ilişkiye değinilen ilk çalışmaların ardından 1970'li yıllarda da çoğu araştırmacı faaliyet alanlarına ve alan kullanımına odaklanarak, sosyal davranış ve mekânsal organizasyon kalıplarına vurgu yapmışlardır. Kent Flannery'nin (1976) editörlüğünde hazırlanan *"The Early Mesoamerican Village"* adlı yayın, arkeolojide sosyal yapı ve mekânsal düzenleme arasında ilişki kurulması ve mekânın analitik bir birim olarak ele alınması konusunda önemli bir eşik oluşturmuştur. Çalışmada, sosyal birimlerin tanımlanması için mekânsal ilişkilere odaklanmanın önemine dikkat çekilmiştir. Bu yayın aynı zamanda Hane Arkeolojisi'nin de ortaya çıkmasına etki eden çalışmalardan birisi olmuştur (Ashmore, 2002: 1174). İnsan faaliyetleri ve mekân arasındaki ilişkiye odaklanan bir diğer araştırmacı da David Clarke (1977) olmuştur. Clarke, mekânın çalışılması

sırasında insan faaliyetleri sonucu oluşan kalıntılarla birlikte onları barındıran fiziki ortamlara ve bunlar arasındaki etkileşime odaklanılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Benzer şekilde Hillier ve Hanson (1984: 26-27) da bu ilişkiselliğe değinmiş ve mekânın incelemesiyle ilgili yeni öneriler sundukları çalışmalarında, insan topluluklarını mekânsal bir fenomen olarak tanımlamışlardır. Onlara göre sosyal yapı ve mekân arasındaki ilişki mimari form veya düzenleme biçimlerinde yansımaktadır. Mekânsal tasarımların, insan gruplarının davranışlarının ve ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğuna değinmişlerdir.

Kültürel bir organizasyon olarak mekân kullanımının mimari formu belirlediğini savunan Kent (1990b), etkileşimin temel bileşeni olarak davranışa vurgu yapar. Ona göre bir grubun kültürünü düzenleme ya da kurma şekli, mekân ve yapılı çevrenin kullanımını ve düzenlemesini de belirlemektedir. Dolayısıyla kültür ve yapılı çevre arasında köklü bir birliktelik olduğunu savunur. Ayrıca mimari alanların ayrılmasını, toplumun sosyopolitik karmaşıklığının veya sosyal farklılaşmasının derecesini de gösteren alan kullanımındaki bölümlenmenin yansıması olarak tanımlar (Buchli, 2013: 53).

Yapısalcı yaklaşımlara karşı eleştirel bakış açıları olarak da görülebilecek olan Bourdieu (1977) ve Giddens'ın (1984) çalışmaları, sosyo-mekânsal düzende anlam ve yapıların üretilmesi ya da yeniden üretilmesinde eylemin ve pratiğin rolünü vurgulamaları bakımından önemlidir. Bourdieu, kuramını maddi kültür ve mekânın kullanımıyla ilişkilendirerek kurar. Bu nedenle de yapılı çevre incelemeleri üzerine çalışan arkeologlar için önemli olmuştur (Hodder, 2017: 146). Bourdieu'nün pratik teorisinin temel kavramı hem kolektif stratejilerin hem de sosyal uygulamaların üretken ve yapılandırıcı bir ilkesi olan "habitus"tur. Habitusu yalnızca bir yatkınlık veya eğilim olma biçimi değil, aynı zamanda organize eylemin bir sonucu olarak tanımlamıştır. Bourdieu için eyleme ve onun mekânsal boyutuna odaklanmak önemlidir. Sosyal teoriyi sadece mekânla değil, aynı zamanda zaman kavramı ile de birleştirerek, yapılı çevre ve insan arasındaki ilişkinin anlaşılmasına önemli bir teorik katkı sağlamıştır (Lawrence ve Low, 1990: 469-470). Giddens'ın "yapı" kuramı ise sosyal yapıların insan eylemleriyle diyalektik ilişkisine odaklanmıştır. Bu diyalektik ilişki, mekân ve zamana göre düzenlenmiş sosyal pratiklerde ortaya çıkmaktadır.

Bireysel faillerin davranışlarının tekrarı, sosyal yapıları mekân ve zaman içinde yeniden üretirken, yapılar aynı zamanda faillerin eylemlerini de kısıtlar. Giddens'a göre, pratikler sosyalleşme yoluyla öğrenilir ve uygun davranış kuralları bireyin yaşamının bir parçası haline gelir. "Yapı" olarak tanımladığı bu süreç hem sosyal yapı hem de günlük rutin uygulamalarda ortaya çıkar (Lawrence ve Low, 1990: 489). Bourdieu ve Giddens'ın pratik ve yapı teorileri arkeolojide mimarinin çalışılması konusunda birçok kez uygulama alanı bulmuştur.

King (1980: 1), yapılı çevrenin incelenmesinde sosyal faktörleri anlamanın önemini tartışmıştır. King'e göre binalar, sosyal ihtiyaçların bir sonucudur ve ekonomik, sosyal, politik, dini ve kültürel işlevleri içermektedir. Büyüklükleri, görünüşleri, konumları ve biçimleri sadece fiziksel faktörlerle değil, aynı zamanda toplumun fikirleriyle, ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimleriyle, kaynakların dağıtımıyla, faaliyetlerle ve belli bir zamanda geçerli olan inanç ve değerlerle belirlenmektedir. Arkeolojide mimari analizin antropolojik bakış açıları temelinde ele alınması gerektiğini savunan Moore (1996: 10) ise yapılı çevreyi faydacı ve uyarlayıcı olmayan, yenilikçi ve tutucu unsurlar içeren, kültürel olarak oluşturulmuş bir çevre olarak tanımlamıştır. Mimarinin ve çevrenin insan tarafından oluşturulmasının pasif bir edim olmadığını, daha ziyade toplum tarafından yeniden yapılandırılan bu yaratımların, sonraki insan eylemlerini şekillendirdiğini savunmuştur. Onun bu bakış açısı, daha çok insanın kültürel değişikliklerden nasıl etkilendiği ve çevreyi nasıl kavramsallaştırdığıyla ilgilidir.

Yapılı çevreyi kimlikler üzerinden ele alan Blanton (1994: 10), mimariyi sözsüz iletişimin bir aracı olarak tanımlar ve iletilen şeyin kozmolojik bir şemadan ziyade sosyal kimlik olduğuna vurgu yapar. Ona göre ev aracılığıyla iletilen bilgi, hanenin inanç dünyası ve statüsüyle ilgilidir. Pearson ve Richards (1994: 2-3) ise çevrenin eylem ve anlamlar açısından var olduğunu savunurlar. Onlara göre kültürel bir unsurun adlandırılması, o şeyin kavramsallaştırılmasıdır. Bu kavramlar, insanların deneyimleri, günlük pratikleri ve rutinlerine dayanmaktadır. İnsanların aktif olarak fiziksel çevrelerine anlam verdikleri ve bu anlamlara göre hareket ettiklerini savunurlar. Benjamin N. Vis (2009: 9-10) ise sosyal konumların müzakere edildiği belirli yerlerin olduğuna vurgu yapar. Bu yerlerin, inşa edilmiş çevrenin

oluşturulmasına aracılık ettiği gibi, sistemik müzakere ile yüksek sosyal anlamların oluşturulmasına da katkı sağladıklarını savunur. Ona göre zamanla gelişen mekânsal ilişkiler, yerlere mekânsallığın sosyal olarak konumlandırılması pratiğine dayanan sosyo-mekânsal bir kimlik kazandırmaktadır.

Mimari incelemelerde birçok yaklaşım, ekonomik veya toplumsal cinsiyet ilişkileri, akrabalık sistemleri, gelişim döngüleri ve sosyal sistemin diğer yönlerinin, hane süreçleri yoluyla yapılı çevreyi nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktadır. Birçok çalışmada, hane ile evsel birimler arasındaki uyum derecesinin etnografik bir gerçeklik olduğu ve bunun sosyal organizasyon yapılarının yeniden inşası için gerekli bir varsayım olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tür çalışmalar, ağırlıklı olarak hane bileşimi ve büyüklüğündeki değişkenliklerin yanı sıra birlikte yaşayan grubun sosyoekonomik iş birliğinin konut formunda yansıdığı fikrini paylaşmaktadır. Bina formları, bina içi donanımları, mekânsal farklılaşma, bina kümeleri ve mahremiyet dereceleri gibi fiziksel özellikler, hane birimleri ve sosyal organizasyonu tanımlamak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu bakış açılarının temel varsayımı, çoğunlukla mimari formdaki değişikliklerin hane organizasyonunda ve büyüklüğündeki değişikliklerle ilişkili olduğu şeklindedir. Bu ilişkinin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel faktörlere göre büyük ölçüde değişmiş olduğunun altı çizilmektedir. Daha yakın zamanlardaki antropolojik ve etno-arkeolojik çalışmalarsa, hane birimlerinin sosyal ve fiziksel sınırlarının uyuşmaması nedeniyle, bunun yanıltıcı olabileceğini savunmuşlardır (Lawrence ve Low, 1990; Souvatzi, 2008; Kloukinas, 2014: 10-11).

2.2. Hane Arkeolojisi

Hane arkeolojisi sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmeyi anlamak için ilgili bir dizi metodolojik ve teorik yaklaşımı içerir (Wilson, 2008: 5). Diğer yandan haneyi belirli sorumlulukları, görevleri ve kimlikleri paylaşan insanların oluşturduğu sosyal bir oluşum olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir tanımıyla da hane, bir konut ya da meskende ikamet eden, bir dereceye kadar hane faaliyetlerini ve karar alma süreçlerini paylaşan bir grup insanı ifade etmektedir (Blanton, 1994: 5). Hane üzerine odaklanan arkeolojik yaklaşımlar, çoğunlukla üretim, tüketim, cinsiyet, dünya

görüşleri, kimlikler ve sosyal statü konusundaki teorik yaklaşımlar temelinde farklılık göstermektedir (Wilson, 2008: 5).

"Hane arkeolojisi" kavramını ilk kez kullanan araştırmacılar olan Wilk ve Rathje (1982: 618), haneyi en küçük ve fazlaca bulunan faaliyet grubu ve yaşamı sürdürmenin en yaygın sosyal bileşeni olarak tanımlamışlardır. Ayrıca haneyi sosyal (üyelerin sayısı ve ilişkileri dâhil olmak üzere demografik birim), materyal (konut, faaliyet alanları ve mallar) ve davranışsal (gerçekleştirilen faaliyetler) olarak üçe ayırmışlardır. Bu bileşenleri ile hane, üyelerinin üreme, üretim ve dağıtım ihtiyaçlarını karşılayan domestik stratejilerin bir ürünü olarak tanımlanmıştır.

Süreçsel arkeolojinin teorik çerçevesi, hane arkeolojisinin ilk girişimlerinde etkili olmuş ve büyük kültürel değişim teorilerinin baskınlığını, sosyal grupların doğrudan ekonomik ve ekolojik süreçlere dayandığı düşüncesinin yerleşmesi ile kırmıştır. Hane çalışmalarında haneyle tutarlı bir şekilde ilişkili olduğu düşünülen faaliyetler asgari düzeyde üretim, tüketim, dağıtım, yeniden üretim ve aktarım olarak tanımlanmıştır (Godino ve Madella 2013: 1). Daha yakın tarihli çalışmalarda ise formalizmden uzaklaşılarak, hane üyeliği ve iş birliği yoluyla insanların eylemleri ve etkileşimlerine odaklanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Souvatzi, 2008: 11).

Hane arkeolojisi, ayrıca 1980'lerin başından bu yana çeşitli teorik hareketlerin gelişimine de katkıda bulunmuştur. Süreçsel, neo-evrimsel, ard-süreçsel, seçilimci ya da Darwinist arkeolojik yaklaşımlar bunlardan bazılarıdır. Esas olarak daha büyük ölçeklere odaklanan yerleşim düzeni çalışmalarından çıkan hane arkeolojisi, toplumun veya çevrenin daha geniş sosyal ve mekânsal ölçeklerine kaymasına rağmen, pratik ve üretken bir analiz düzeyi olarak devam etmektedir (Pluckhahn, 2010: 332).

2.2.1. Hane, Konut ve Ortak İkamet

Hane kavramı çoğu zaman belirli bir toplumda mevcut olan asgari düzeyde müşterek sosyal gruba atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Bununla birlikte konut ve hane arasında bir ayrım söz konudur. Haneler, insanlar ve ilişkilerinin oluşturduğu sosyal bir birim olarak görülürken, konutlar içinde yaşanılan yapıları ifade eder. Dolayısıyla hane bir veya daha fazla konutu, depoyu, çalışma alanını ve ek binayı

içerebilmektedir. Mevsimsel olarak farklı yapı türlerini içerebilir ya da yapıların işlevleri zamana bağlı olarak değişim gösterebilir. Bu nedenle de hane organizasyonunun anlaşılması için farklı binaların fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların zaman içinde nasıl değişmiş olabileceğini doğru bir şekilde belirlemek önemlidir (Wilson, 2008: 5-6). Konutlar ise korunma ve sosyalleşme alanı veya günlük ekonomik aktivitelerin merkezi olarak tanımlanabilir. Konut formları iklime, maddi kaynaklara, kültürel tercihlere ve hanenin ya da konut sakinlerinin elinde bulundurduğu kaynaklara göre değişim göstermektedir. Konutu oluşturan alanların çoğu genellikle işlevsel olarak görülür ve birçok faaliyetin avlular, odalar, çatılar ve sokaklar gibi evle ilişkili alanlarda gerçekleştiği düşünülür (Rainville, 2012: 141).

Ortak ikamet eden gruplar aynı topluluk içerisinde farklı düzeylerde bulunabilirler. Birden fazla haneyi içerebildiği gibi büyük bir hanenin parçası da olabilirler. Buna karşın ortak ikamet, hane ile eş anlamlı olmamakla birlikte onun uygun bir bileşeni olarak görülür (Souvatzi, 2008: 11). Bu tür topluluklar, genellikle aynı kaynakları paylaşırlar, ancak arkeolojik olarak tanımlanmaları çoğu zaman zordur. Bu nedenle de çoğunlukla hem arkeolojik hem de etnografik veriler dikkate alınma eğilimindedir. Arkeolojik ve etnografik tanımların sınırlamalarını dikkate alan Stanish (1989: 11-12), minimal düzeyde birlikte yaşayan domestik gruba dayalı bir hane tanımını savunmuştur. Bu asgari hane biriminin, malzeme kalıntıları ile sunulan kısıtlamalar dâhilinde arkeolojik olarak tanımlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Stanish'e göre çekirdek aileye dayalı hane, bir tür ev organizasyonudur ve daha karmaşık bir organizasyonunun temel birimini oluşturması mümkündür. Bunun en bariz maddi göstergesi olarak da ortak ikamet eden grubu barındıran yapıların mekânsal olarak ayrışmasını gösterir.

2.2.2. Hane, Aile ve Akrabalık İlişkileri

Yukarıda açıklandığı gibi hane, genellikle ortak değerleri ve faaliyetleri paylaşan grubu ifade ederken, aile belirsiz bir terim olmakla birlikte yakın akrabalığa karşılık gelir. Bununla birlikte terimin anlamı bağlamsal olarak değişim gösterme eğilimindedir. Antropolojik bir bakış açısıyla, domestik bir grup ve akrabalık sistemi arasında bir ayrım yapmak mümkündür. Çok farklı akrabalık sistemleri aynı domestik

gruplara veya hanelere sahip olabilirken, benzer şekilde aynı akrabalık sistemi herhangi bir zamanda hanelerin çeşitliliği ile sonuçlanabilmektedir. Akrabalık sistemleri, ayrıca ortak ikamet kurallarıyla da oldukça karmaşık bir şekilde ilişkilidir (Kertzer, 1991: 156).

Kavramsal olarak aile akrabalık veya kan bağına dayalı bir birliktelik olarak tanımlanır. Hane ise daha çok etkinlik paylaşımı yoluyla kurulan ve üyeleri arasında gerçekleşen ilişkilerle tanımlanmaktadır. Hane, ayrıca daha geniş sosyal ve ekonomik çevrelerdeki değişikliklerle ilgili olarak da oldukça esnek bir yapıya sahiptir. Aile üyelerinin iş birliği oluşturması gerekmezken, hane üyelerinin de akrabalık ilişkisine dayanması gerekmez. Birçok antropolojik çalışmada görüldüğü üzere, akraba olmayan kişilerin hane üyeleri olarak bir arada yaşaması, kan bağı olan kişilerin ise ayrı sosyal birimlerde ya da başka hanelerin üyeleri olarak yaşamaları mümkündür (Souvatzi, 2008: 12).

Akrabalık, geleneksel olarak soy veya evliliğe dayalı kişiler arasındaki ilişkiler olarak tanımlanır. Ancak akrabalık ilişkileri farklı topluluklarda farklı biçimlerde görülebilmektedir. Bazı toplumlarda akraba grupları politik gruplardır ve akrabalık bağları olan insanlar arasındaki ekonomik ilişkileri düzenler. Diğer bazı toplumlarda ise akrabalık ilişkileri daha farklı temellere dayanır ve sosyoekonomik veya politik kurumlar akrabalıktan ayrı tutulur. Her ne kadar topluluklar arasında farklılıklar görülse de akrabalık ilişkilerinin ekonomik ve politik yaşamda bir rol oynayabileceği düşünülmektedir (Stone ve King, 2018: 9). Bununla birlikte akrabalık kavramı, başlarda çoğunlukla biyolojik ve gözlemlenebilir üretim eylemlerine bağlı olarak ele alınmış olsa da daha yakın tarihli yaklaşımlar çeşitli toplumlardaki akrabalık ilişkilerinin sosyal sınıflandırmasının bu olguların doğrudan bir yansıması olmadığı üzerinde durmaktadır (Meyer, Ganslmeier, Dresely, Alt, 2012: 11).

Arkeolojide akrabalık sistemlerinin incelenmesi çoğu kez Claude Lévi-Strauss'un çalışmalarına dayanmaktadır. Lévi Strauss (1987), bazı topluluklarda geleneksel akrabalık sınıflandırmalarına uymayan durumlar gözlemlemiş ve evi, sosyal organizasyonun temel ilkesi olarak tanımladığı "sociétés à maison" (ev toplulukları) kavramını geliştirmiştir. Bu kavram aynı zamanda geleneksel akrabalık

kategorilerine bir alternatif olarak da görülmektedir. Ev toplulukları kavramında ev, kan bağı olan kişiler, onların yakın ya da daha uzak akrabaları ve kan bağı olmayan kişileri de içerebilen, sosyal kurum olarak kolektif bir fail rolü oynadığı şeklinde tanımlanmıştır. Evi sosyal bir kurum olarak gören ev toplulukları yaklaşımı, birçok arkeolojik ve antropolojik çalışmanın konusu olmuştur. Ayrıca Lévi-Strauss'un bu düşüncesini benimseyen birçok araştırmacı, çeşitli sosyal bağlamlarda ev ve hanelerin incelenmesi konusunda daha evrensel ve daha saydam bir çerçeve sunmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalar, evi sembolik ve metaforik olarak insan vücudu ve doğal çevre arasında aracılık eden fiziksel bir unsur olarak görme eğiliminde olmuşlardır (Boric, 2008: 111).

2.2.3. Hane Üretimi

Wilk ve Netting (1984: 6-7), üretimi kaynakların değerini sağlayan veya artıran insan etkinliği olarak tanımlamışlardır. Üretim organizasyonunun kültürel kurallardan, kodlardan ve bir toplumdaki iş bölümünden etkilendiğini belirterek, bu kuralların esnek ve değişken olduğunu, insanların sosyal üretim alanlarında belirli işleri belirli emek gereksinimlerine uyarlayacağını savunmuşlardır. Hane üretimi gıda hazırlığı, temizlik, bakım gibi ev içi faaliyetlerini, kaynak sağlanması ve mal edinimi gibi dışsal faaliyetler ile bu faaliyetlerin organize edilmesini içermektedir. Bununla birlikte hane üretimi, üretim koşullarına bağlı olarak, farklı zamanlarda ve farklı bağlamlarda farklı şekilde düzenlenebilir. Ayrıca üretim sistemleri, biçimleri ve kalıpları da farklılık gösterebilir (Souvatzi, 2008: 14-15).

Üretim, bir şeyin veya ürünün ortaya çıkartılmasıyla ilgili herhangi bir etkinliği ifade etmektedir. Örneğin gıda, çanak, taş alet, ritüel nesnelerinin yapımı ya da dokuma gibi faaliyetler bir hanenin üretimi ile ilgilidir. Bu faaliyetlerin tümü gerçekleştirildikleri ortamlarda nesnel kanıtlar bırakmaktadır. Bu süreçlerle ilgili kanıtların tanımlanması da üretim türünün belirlenmesini sağlayabilir. Her zaman olmamakla birlikte üretim, genellikle faaliyetin türüne göre uzmanlaşmış alanlarda gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin yiyecek hazırlama, çanak çömlek yapımı, hayvan kesim alanları ve diğer üretim işleriyle ilgili işlik alanları gibi yerler bunlar arasında gösterilebilir. Bazı faaliyetler ise mekânsal olarak kısıtlayıcıdır (ör. fırınlama) ve

genellikle bazı gerekliliklere veya prosedürlere bağlı olmalarından dolayı belirlenen yerlerde yapılmaktadır. Ayrıca mekânsal olarak sınırlanmış olan bu faaliyet alanlarında önemli derecede birincil atık birikmesi de muhtemeldir. Bununla birlikte hane üyelerinin tamamının veya daha fazla hanenin katıldığı özel üretim faaliyetlerinden söz etmek de mümkündür. Üretim etkinliklerinin gerçekleştiği alanlar çoğu zaman tanımlanabilirdir ve dikkatlice incelendiklerinde, farklı üretim türlerinin davranışsal yönlerinin daha iyi anlaşılması mümkün olabilir (Jongsma ve Greenfield, 2002: 4).

2.2.4. Hane Tüketimi ve Dağıtımı

Dağıtım, malların paylaşımı, tüketimi veya ticaretinin organize edilmesinin yanı sıra kaynakların kullanımına yönelik stratejilerin belirlenmesini de içermektedir. Tüketim ise malların kullanıldığı ve / veya tüketildiği bir faaliyet olarak tanımlanır. Blanton (1994: 7-8), konutları tüketici birimler olarak görme eğilimindedir ve tüketim davranışını sosyal bir eylem olarak tanımlar. Tüketim mallarının sosyal ilişkilere etki etmek için de kullanılabileceğini ve mal kategorileri sisteminin sosyal bir sınıflandırma sistemine bağlanabileceği düşüncesini savunur. Wilk ve Netting (1984: 9) ise dağıtım ve tüketim pratiklerinin genellikle hane için geçerli olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre malların hane içindeki paylaşımı, haneler arasında işleyen kurallardan farklıdır.

Dağıtım ve tüketim, aynı zamanda çelişkili çıkarlar, ekonomik ve ekonomik olmayan değiş tokuş arasındaki etkileşim ve tüketim mallarının yeniden elde edilmesi sırasında ortaya çıkan yeniden dağıtım süreçleriyle de ilişkilendirilir. Curtis (1986: 168), bir bireyin tükettiği kaynakların, yalnızca o bireyin ekonomik yapı içindeki üretici rolüyle basit bir ilişki içinde olmadığını, bunun aynı zamanda ekonomik olmayan ilişkilere ve toplumdaki yeniden dağıtım birimlerinin yapılarına dayandığını vurgular. Souvatzi (2008: 16) ise yiyecek hazırlama ve tüketiminin hanenin üretimi, dağıtımı ve yeniden üretimi arasındaki diyalektik ilişkiye iyi bir örnek oluşturduğunu ifade eder. Gıda üretim ve tüketimi, birçok kültürde ekonomik iş birliği, hane ilişkilerinin yeniden kurulması ve daha geniş sosyal ve ekonomik yönleri dolayısıyla oldukça önemlidir. Örneğin bazı topluluklarda görülen merkezi yiyecek hazırlama

alanları, komünal gıda hazırlama ve tüketimiyle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca birçok çalışma gıda paylaşımının kan bağına ve akrabalık ilişkilerine bakılmaksızın, sosyal bağların oluşmasında önemli rol oynadığını göstermiştir.

2.2.5. Aktarım ve Yeniden Üretim

Aktarım, hane pratiklerinin esnek alanlarından birisi olmakla birlikte mülkiyet ve miras gibi konuların, bilginin, malların, imtiyazların, hakların, statü ve prestijin aktarılmasını içermektedir. Wilk ve Rathje (1982: 627) aktarım kavramını temelde mülkiyetin sosyal yönleriyle ilişkilendirmişlerdir. Birçok toplumda mülkiyet türlerine uygulanan farklı sahiplik biçimlerinin olduğunu ve aktarımın da mülkiyet haklarının devredildiği birimin seviyesine göre değiştiğini vurgulamışlardır. Bu tanıma göre, mülkiyetin devri kültürlere göre farklılık gösterebileceği gibi aynı topluluk içindeki sosyal örgütlenme biçimlerinden de etkilenmektedir.

Yeniden üretim, en geniş anlamıyla hanelerin kendilerini yeniden oluşturmalarını ve bu oluşum sürecinde topluluğun yeniden üretimine katkı sağlayan faaliyetlerini ifade etmektedir. Miras kalıpları, inşa faaliyetleri, göç veya istihdam stratejileri hanenin veya topluluğun yeniden üretimin bir parçasıdır. Bu üretim ve yeniden üretim ilişkileri, aynı zamanda topluluğu bir arada tutan veya birleştiren koşulların hane içinde özümsendiği ve deneyimlendiği bir sürece de işaret eder. Bununla yanı sıra yeniden üretim ilişkileri, hane üyelerini toplumun üretim ilişkilerine doğrudan bağlamış olması nedeniyle, kaynaklara erişme, biriktirme ve iletme kabiliyetlerine bağlı olarak sınıfsal bir değişime de yol açabilir (Rapp, Ross, Bridenthal, 1979: 175).

Yeniden üretim kavramı aynı zamanda insanların üremesiyle ilgili faaliyetleri de içermektedir. Herhangi bir toplumun devamlılığını sürdürebilmesi, başarılı bir şekilde üreme faaliyetlerini gerçekleştirmesiyle ilgilidir. Tüm toplumlarda insanların üremesiyle ilgili düzenlemeler mevcuttur. Yasalar, normlar ve kültürel ideolojiler, heteroseksüel ilişkiye nerede, ne zaman ve hangi bağlamda izin verildiğini, yasaklandığını ya da desteklendiğini belirler (Stone ve King, 2018: 1). Ancak üreme faaliyetlerini önemli ölçüde zorunlu sosyalleşme ve genellikle iki ya da daha fazla hane

üyesinin cinsel eşleşmesinden ziyade, genellikle aile-hane bağlamında yetişkin olmayan bireylerin yetiştirilmesi anlamında değerlendirmek de mümkündür. Wilk ve Rathje (1984: 14), bebeklerin ya da çocukların bakımı, beslenmesi, eğitimi ve duygusal desteği gibi görevlerin, hane faaliyetleri arasına eklenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Çünkü bu tür faaliyetlerin, diğer birtakım faaliyetlerle çatışması ya da potansiyel iş gücünü etkilemesi mümkündür. Ayrıca kadınların ev dışındaki üretici görevlerinin, yüksek doğurganlık gerektiren üreme stratejileriyle uyuşmadığı durumlarda, hanenin taşıyıcı anneleri de içerecek şekilde genişleyeceğini savunmuşlardır. Bununla birlikte üremenin hane büyüklüğünü ve bileşimini etkileyen üreme zamanlaması ya da oranı gibi çeşitli dış etkenlere ve evlilik yaşı veya aile sınırlamalarına ilişkin kararlar gibi iç değişkenlere bağlı olduğu düşünülmektedir.

2.3. Faaliyet Alanı ve Analizi

Arkeolojide faaliyet alanlarının dikkate alınması ve incelenmesi süreçsel arkeolojinin etkisiyle 1980'lerden itibaren olmuştur. Faaliyet alanı analizinin gelişiminde ve kavramsallaştırılmasında, özellikle de Suzan Kent'in çalışmalarının önemli bir etkisi olduğu görülür. Faaliyet alanlarının incelenmesi, nesnelerin belirli bir bağlamdaki dağılımının alanda gerçekleşen insan eylemlerinin bir yansıması olduğu varsayımına dayanır (Kent, 1990a; Rapoport, 1990). Mekânsal birimlerde izlenen insan faaliyetleri, yaşam tarzının ve dolayısıyla da kültürün bir yansıması olarak kabul edilir. Mimari ve faaliyetler arasındaki ilişkinin incelenmesi, aynı zamanda kültürel ortamların anlaşılması için de önemli görülmektedir (Rapoport, 1990: 11).

İnsan faaliyetlerinin, hane düzeyinde olduğu kadar ekonomik, politik ve dini düzeylerde de bulunabildiği varsayılmaktadır. Arkeolojik bağlamların farklı yaşam ya da etkinlik alanlarında saptanan faaliyetler, insan topluluklarının sosyal yönlerinin önemli yansımaları olarak görülür. Faaliyet alanlarının incelenmesiyle ilgili ilk çalışmalar, aslında işlevselci yaklaşımlara dayanır. Binford'un, arkeolojiye antropolojik bir bakış açısıyla bakıldığında, toplumsal süreçlerin ve sosyal sistemlerin daha iyi anlaşılabileceği argümanı üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte faaliyet alanı analizinin erken uygulamaları her ne kadar süreçselci yaklaşımlara dayansa da Post-Süreçsel fikirlerle de birleştirilmiştir. Bu bağlamda Pfälzner (2015: 30), geçmişteki

toplumların bir anlam sistemi ve buna bağlı semboller etrafında yapılandırıldığı varsayımıyla, nesnelerin oluşturduğu şablonların sembolik bir tasarım olarak anlaşılabileceği fikrini benimsemiştir. Bu fikir aslında Lévi-Strauss (1963) tarafından tanımlanan yapısalcılığa dayanmaktadır. Pfälzner, bu teorik varsayıma dayanarak, belirli bir bağlamdaki nesne kalıplarının sadece sosyal eylemleri değil, aynı zamanda kültürel faaliyetleri ve sosyal yapıları da yansıtabileceğini savunmuştur. Bu nedenle de faaliyet alanlarının incelenmesinin geçmiş toplumların sosyal davranışlarının yanı sıra kültürel davranışlarının da anlaşılması için önemli olduğunu savunur.

Faaliyet alanı analizi konut mimarisinin incelenmesi ile ilgili birçok çalışmada uygulanmıştır (Kent, 1990a; Pfälzner, 2001). Faaliyet alanlarının analizi, mimari yapıların korunmuş olan kısımlarında ve özellikle de taban üzerinde ele geçmiş olan arkeolojik buluntuların çok yönlü incelenmesine dayanır. Temel olarak, günlük faaliyetlerdeki insan davranışının tanımlanmasıyla ilgilidir. Faaliyet alanı analizi, birçok durumda mikro arkeolojiyle de birleştirilmiş ve özellikle zayıf bir şekilde korunmuş arkeolojik bağlamların incelenmesinde kullanılmıştır (Matthews, 2005; Rainville, 2012). Her ne kadar faaliyet alanı analizi ve mikro arkeoloji benzer bir açıklayıcı değere sahip olsalar da mikro morfoloji ve mikro stratigrafi gibi yöntemler dâhil edilerek metodolojik ve analitik olarak farklılaştırılmaları gerekmektedir.

Faaliyet alanı analizi aslında bir yerde-mekânda gerçekleşmiş olan insan eylemleriyle ilgilidir. Bu nedenle, bu insan eylemleriyle ilgili ve arkeolojik olarak izlenebilen her türlü nesne ya da kalıntı inceleme konusudur. Faaliyet alanlarının incelenmesinde iki kavramın tanımlanması önemlidir. Bunlar, gerçekleştirilen eylemi ifade eden faaliyet kavramı ve o eylemin gerçekleştirilmiş olduğu faaliyet alanıdır. Faaliyet, belirli bir yerde ve belirli bir zamanda, bir veya bir grup insanın tek veya tekrarlanan eylemlerini ifade eder. Tek veya tekrarsız eylemler her yerde olabileceği gibi, bilinçli ya da bilinçsizce gerçekleştirilebilmektedir. Tekrarlanan eylemlerse sosyal ve kültürel davranışın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Örneğin konut birimlerinde tekrarlanan eylemler hane ya da domestik davranışı yansıtırken, mezar birimlerinde ya da kutsal olarak kabul edilen yerlerde gerçekleşen eylemler ritüel davranışı yansıtabilir. Faaliyet alanları ise bu faaliyetlerin izlenebildiği yerlerdir. Bir mekân, avlu, depolama alanı, mezar ya da besin hazırlama alanları gibi yerler birer

faaliyet alanlarıdır. Bununla birlikte aynı mekân içerisinde gerçekleştirilmiş farklı faaliyetleri, anlaşılabildikleri sürece ayrı mekânsal birimlere ayırmak da mümkündür (Pfälzner, 2015: 33). Faaliyet alanı analizi, zaman içerisinde belirli bir noktada gerçekleşmiş tekrarlı faaliyetlerin ve arkeolojik kayıtta belirli bir şablon oluşturan tekrarlayan faaliyetlerin yeniden yapılandırılmasını mümkün kılmaktadır.

Bir faaliyet alanlarını tanımlamak için, özellikle beş adımın göz önünde bulundurulması gerekir. Bunlar: (1) nesnelerin pozisyonlarının kesin olarak kaydedilmesi ve belgelenmesi: (2) bireysel nesnelerin fonksiyonlarının spesifik bağlamda incelenmesi; (3) nesneler arasında mekânsal ve işlevsel ilişki kurulması; (4) nesnelerin spesifik kümelenmesini oluşturan eylemlerin tanımlanması; ve (5) gerçekleşen faaliyetlerin türünün ve işlevinin tanımlanması şeklindedir. Tüm bu adımların takip edilmesi için alanı oluşturan sabit unsurların ve alanda dağılmış arkeolojik buluntuların tanımlanması gerekmektedir (Pfälzner, 2015: 33).

3. BATI ANADOLU VE EGE'DE ERKEN-ORTA KALKOLİTİK DÖNEM (MÖ. 5600/5500-4200)

Bu bölümde, MÖ. 5500-4200 tarihleri arasındaki süreçte Batı Anadolu, Ege Adaları ve Yunanistan'ın farklı bölgelerindeki yerleşmelerin kronolojik terminolojisi karşılaştırmalı olarak ele alınarak, söz konusu dönemlerde bahsedilen bölgelerde görülen yerleşim düzeni ve mimari gelişim incelenecektir. MÖ. 6. binyılın ortalarından itibaren Anadolu, Balkanlar ve Ege'de belirgin bir kültürel değişim gözlenmeye başlamıştır. Mimaride, yerleşim düzenlerinde ve materyal kültüründe kaydedilen bu değişim, belirtilen bölgeler için farklılıklar gösterdiği gibi bazı benzerlikleri de içermektedir. Ayrıca bu süreçte Anadolu, Balkanlar, Yunanistan ve Ege Adaları arasındaki kültürel ilişkilerin de belirgin bir şekilde arttığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla MÖ. 7. binin başlarından MÖ. 5. binin sonlarına kadar yerleşime sahne olan Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi de tüm bu süreçlerin anlaşılması için önemli ipuçları içermektedir. Bununla birlikte Batı Anadolu ve Yunanistan/Ege kronolojileri arasında bazı terminolojik farklılıklar bulunmaktadır. Batı Anadolu'da MÖ. 5500-4200 arasındaki süreç Erken ve Orta Kalkolitik olarak tanımlanırken, Yunanistan ve Ege terminolojisinde Geç Neolitik I-II ve Son Neolitik olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle aşağıda Batı Anadolu'daki yerleşmeler, Yunanistan ve Ege'deki yerleşmelerden ayrı olarak ele alınacaktır. Her bölgedeki yerleşim yerleri, yerleşim düzeni, binaların biçim ve inşa teknikleri gibi özellikleri dikkate alınarak incelenecek ve böylelikle hem dönemin mimari gelişiminin daha geniş bir coğrafya bağlamında anlaşılması hem de Uğurlu'nun komşu bölgeler ile benzerlik ve/veya farklılıklarının saptanması mümkün olacaktır.

3.1. Kronolojik Çerçeve ve Mimari

MÖ. 7. binyıl sonu ile 6. binyılın başları, Anadolu'yu da kapsayan geniş bir coğrafyada köklü değişim ve dönüşümlerin izlendiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu tarih aralığı, çoğunlukla Bereketli Hilal olarak adlandırılan kültürel coğrafyadaki gelişmelere paralel olarak, Neolitik yaşam biçiminin Göller

Bölgesi, Ege ve Marmara kıyıları ile Yunanistan ve Bakanlara yayıldığı bir tarihsel süreci karakterize etmektedir (Düring, 2016: 139). Bununla birlikte önceleri Anadolu prehistoryasında Erken Kalkolitik veya Neolitik-Kalkolitik geçişi olarak da tanımlanan bu dönem, Kalkolitik Dönem'in genelinde olduğu gibi, birçok yönüyle diğer dönemlere oranla daha az araştırılmıştır (Biehl, 2012: 75; Düring, 2016: 220). Kalkolitik dönemde kayda değer bir gelişimin olmadığı düşüncesi, bu tarih aralığının önemsizleşmesine neden olmuş ve daha az dikkate alınmasına yol açmıştır. Erken Kalkolitik çoğunlukla Neolitik'in bir parçası olarak algılanırken, Geç Kalkolitik Dönem Erken Tunç Çağı'nın öncüsü olarak daha çok ilgi görmüştür. Orta Kalkolitik Dönem ise çoğunlukla "olaysız" bir dönem olarak kabul edilmiştir (Düring, 2011: 219-220).

Öncelikle Anadolu prehistoryası için düzenlenmiş olan geleneksel kronolojinin Mezopotamya kronolojisine göre oluşturulduğunun altı çizilmelidir (Schoop, 2011: 151). Bu kronolojiye göre Anadolu'da Kalkolitik Dönem'in başlangıcı için Kuzey Suriye'deki Halaf'ta ortaya çıkan boyalı çömlekler referans alınarak, Neolitik-Kalkolitik geçişi için MÖ. 6000 çizgisi kabul edilmiştir (Erdoğu ve Çevik, 2015: 30). Ancak Halaf Kültürü'nün etkileri Güneydoğu Anadolu için söz konusu olsa da diğer bölgelerde izlenmemektedir (Schoop, 2011: 152). Yapılan incelemeler, Anadolu'nun diğer bölgelerinde toplulukların yaşam koşullarında belirgin bir değişiklik olmadığı, daha çok bir önceki dönemin devamı niteliğinde olduğunu göstermiştir. MÖ. 6. binyılın ilk yarısında birtakım değişiklikler görülse de mevcut kanıtlar köklü bir kültürel kırılmanın olmadığını göstermektedir (Sagona ve Zimansky, 2009: 124; Erdoğu ve Çevik, 2020: 47). Bununla birlikte son yıllarda bir yandan mevcut terminolojinin Anadolu'nun genelini tanımlamakta yetersiz kaldığı anlaşılırken, diğer yandan da Mezopotamya'da Halaf döneminde de köklü bir kültürel kırılmanın olmadığı belirlenerek, bu süreç Geç Neolitik olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Önceleri MÖ. 5500'de başlatılan ve MÖ. 4200'lere kadar oldukça uzun bir tarihsel aralığa konulmaya çalışılan Orta Kalkolitik'te ise Anadolu'nun birçok bölgesinden elde edilen veriler, Güney Balkanlar ile bağlantılar kurulmuş olduğunu göstermektedir (Schoop, 2014: 425). Dolayısıyla bu dönem için daha etkili bir kültürel

kırılmadan bahsetmek mümkündür. Ayrıca gelişmelerin her yerde aynı zamanda olmadığı ve farklı tarihsel süreçlere işaret ettikleri anlaşılmaktadır (Erdoğu ve Çevik, 2020: 47).

Bölge	Dönem	Tarih
Batı Anadolu	Çanak Çömleksiz Neolitik	MÖ. 8.000-6800
	Ön Neolitik	MÖ. 6800-6500
	Erken Neolitik	MÖ. 6500-5900
	Geç Neolitik	MÖ. 5900-5600/5500
	Erken Kalkolitik	MÖ. 5600/5500-4900
	Orta Kalkolitik	MÖ. 4900-4200
	Geç Kalkolitik	MÖ. 4200-3200
Ege Adaları ve Yunanistan	Son Mezolitik	MÖ. 7000-6700/6600
	Ön Neolitik	MÖ. 6700/6600-6500
	Erken Neolitik	MÖ. 6500–6000/5900
	Orta Neolitik	MÖ. 6000/5900-5500
	Geç Neolitik I	MÖ. 5500-5000/4900
	Geç Neolitik II	MÖ. 5000/4900-4500
	Son Neolitik	MÖ. 4500-3300

Tablo 3.1: Bölgeler arası karşılaştırmalı kronoloji

Anadolu'nun batısında yürütülen yeni çalışmalar ve yerleşmelerden elde edilen AMS radyokarbon verilerine göre MÖ. 5600-5500'ler Batı Anadolu için bir kırılma noktası olarak görülmüş, bir önceki Neolitik geleneğin yerini Erken Kalkolitik unsurların aldığı bir geçiş aşaması olarak tanımlanmıştır. Batı Anadolu'da bu geçişin izlenebildiği yerleşmeler Gökçeada'daki Uğurlu-Zeytinlik III. Kültür Katı ile İzmir'deki Ulucak'ın III. tabakasıdır (Çevik ve Erdoğu, 2019). MÖ. 5500 sonrasına bakıldığında sadece Batı Anadolu'da değil, Anadolu'nun genelinde materyal kültüründe, yerleşim organizasyonunda ve besin ekonomisinde önemli farklılıklar saptanmaktadır. Ayrıca bu süreçte İzmir civarındaki Yeşilova III 1-2, Ege Gübre III,

Çukuriçi VIII gibi Neolitik yerleşmeler MÖ 6. binyılın ilk yarısında terk edilmiştir ve bölgedeki yerleşim sayısında da azalma görülür (Derin, 2011; Sağlamtimur ve Ozan, 2012; Horejs, 2017).

Harita 3.1: MÖ. 5600/5500-4200 arasına tarihli yerleşmeler

Balkanlar'da MÖ. 6. binyılın başlarında görülmeye başlayan boyalı çanak çömlek geleneğinin rastlandığı birçok yerleşmenin yakılıp yıkıldığı, bazılarının da terk edildiği anlaşılmıştır. Daha önce tercih edilmeyen yüksek yaylalarda yeni yerleşimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreç, Balkanlar'ın Vinča Kültürü ile ilişkilendirilen koyu yüzlü açkılı malların ortaya çıktığı ve geniş bir alana yayıldığı bir dönemdir. Marmara Bölgesi'nde bu döneme ait yerleşmelerde, önceki döneme ait dikdörtgen planlı kerpiç yapıların yerini zemine gömülü oval planlı kulübelerin aldığı, MÖ.

5500'ün hemen sonrasında ise terk edildikleri anlaşılır (Özdoğan, 2011: 668; Çevik ve Erdoğu, 2019: 2-3). Ayrıca Balkanlar'dan Orta Avrupa'ya kadar birçok bölgede tarım topluluklarının izleri görülmeye başlar (Çevik ve Erdoğu, 2019: 1). Ege'de Girit'teki Knossos ve Kios Adası'ndaki Ayio Gala gibi yerleşmelerin varlığı izlenirken, Kiklad adalarında yerleşime dair kanıt yoktur (Sampson, 2008: 505-506).

Yaklaşık MÖ. 5300 civarında "**Vinçaization**" olarak adlandırılan sürecin tamamlanmasıyla önceki kültürün bileşenlerinin tümüyle ortadan kalktığı görülür. Bu süreçte, Türkiye Trakyası'ndaki yerleşmelerin kültürel özellikleri Bulgaristan'ın Karanovo III-Veselinovo Kültürü ile benzerdir (Özdoğan, 2011: 669). Kuzey Yunanistan'da Sitagroi yerleşmesinin erken evreleri (Sitagroi I) bu döneme tarihlendirilir (Nikolaidou, Elster, Renfrew, 2013: 54). Çanakkale civarında ise Gülpınar II. tabaka yerleşmesi bu döneme tarihlendirilirken, Kumtepe IA tabakasının da yaklaşık MÖ. 5000 civarında yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır (Blum, 2014; Özdemir, 2017: 91). Yunanistan'da Geç Neolitik Dönem'in erken aşamaları (Geç Neolitik I) olarak adlandırılan bu süreçte Teselya Bölgesi'nde Dimini Kültürü'nün etkileri görülmeye başlamıştır. Ayrıca yerleşmelerin sayısında da artış söz konusudur. Kiklad adalarında ise ilk kez bu dönemde yerleşim yerlerinin ortaya çıkmaya başladığı görülür (Aslanis, 2018: 27-32).

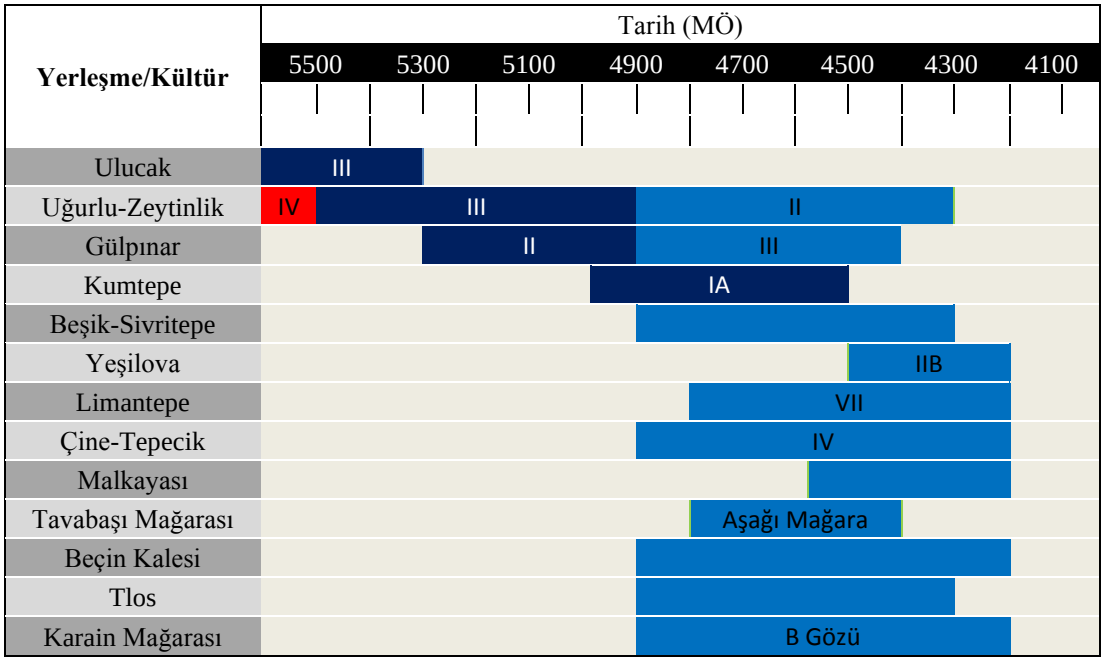
Batı Anadolu'da Erken ve Orta Kalkolitik dönemleri birbirinden ayırmak zorluk teşkil ediyor olsa da bu ayrımı, yeni yerleşmelerin ortaya çıkması ve Kumtepe IA-Beşik-Sivritepe Kültürü'nün gelişimine paralel olarak MÖ. 5. binin başına (MÖ. 4900) tarihlemek mümkündür (Erdoğu ve Çevik, 2015: 37). Diğer yandan bu süreç, MÖ. 5000 yıllarında görülen muhtemel iklimsel değişikliklerle ortaya çıkan değişimler ile bağlantılıdır. Çanakkale civarında Orta Kalkolitik Dönemi Gülpınar yerleşmesinin III. tabakası ve Kumtepe IA yerleşmesinin yanı sıra Beşik-Sivritepe, Alacalıgöl ve Hanaytepe gibi yeni kurulan yerleşimler temsil eder (Takaoğlu, 2006; Gabriel, 2014; Gabriel, Aslan, Blum, 2004). Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik'in II. Kültür Katı ile İzmir civarındaki Yeşilova II ve Limantepe VIIb yerleşmeleri de 5. binyıla tarihlenmektedir (Erdoğu, 2018; Derin, 2011; Tuncel ve Şahoğlu, 2018). Ayrıca Eşen Vadisi'ndeki Tavabaşı Mağarası, Manisa civarındaki Kulaksızlar, Büyük Menderes havzası üzerinde Çine-Tepecik ile Latmos Dağları çevresindeki Malkayası Mağarası

gibi yerleşimler de bu dönemle ilişkilendirilmiştir (Korkut, Işın, Takaoğlu, Özdemir, 2015; Özdemir, Bamyacı, 2018; Günel, 2008). Batı Anadolu kıyıları ve Ege'nin doğusu boyunca dağılım gösteren bu alanlarda mahmuz, sepet ve lades kemiği biçimli kulplar, kaideli kaplar, sığ oluk bezeme, açkı bezeme, enkrüste çizgi bezeme, beyaz boya bezeme ile karakterize edilen Kumtepe IA-Beşik-Sivritepe malzemesiyle ilişkili örnekler gözlenmiştir (Erdoğu ve Çevik, 2015: 38; Blum, 2014: 128-132).

Ege kronolojisine göre Geç Neolitik II aşamasına denk gelen MÖ. 4900-4500 arasındaki süreçte, Doğu Ege'de Kios Adası'nda Ayio Gala yukarı mağara ve Emporio X-VIII, Samos Adası'nda Tigani II-III yerleşimleri ile Kalimnos Adası'nda yerleşimler görülmektedir (Takaoğlu, 2004: 1). Kikladlar'da Ftelia ve Saliagos (Sampson, 2018a: 2; Broodbank, 2000: 118), Teselya'da ise Dimini Kültürü hâkimdir ve yeni yerleşmelerin varlığı izlenir (Nanoglou, 2001: 307).

3.1.1. Batı Anadolu

Batı Anadolu olarak tanımlanan bölge, Ege kıyıları boyunca uzanan ve doğu-batı doğrultulu küçük sıradağlarla birbirinden ayrılan, nehir vadilerinin doğal yollar oluşturmasıyla Anadolu'nun iç kesimlerine bağlanan bir coğrafyayı tanımlar. Bölgede izlenen prehistorik yerleşmeler de çoğunlukla bu nehir vadileri üzerinde kurulmuştur (During, 2016: 24-25). MÖ. 5600/5500-4200 arasındaki süreç Batı Anadolu kronolojisinde Erken (MÖ. 5500-4900) ve Orta (MÖ. 4900-4200) Kalkolitik dönemlere atfedilmiştir (Erdoğu ve Çevik, 2015; 2020). Erken Kalkolitik Dönem yerleşimleri Gökçeada, Troas Bölgesi ve İzmir civarında izlenirken, Orta Kalkolitik Dönem'de daha güneydeki Muğla ve Antalya civarında da yeni yerleşmeler ortaya çıkmış ve bölgedeki yerleşme sayısı artmıştır. Ayrıca Doğu Ege adalarındaki yerleşmelerin, özellikle de çanak çömlek geleneği itibariyle Batı Anadolu'daki yerleşmelerle benzer bir kültürü paylaştıkları söylenebilir (Takaoğlu, 2006: 302). Bununla birlikte bölgede MÖ. 5500-4200 arasında izlenen yerleşmelerin mimarisi büyük oranda anlaşılamamıştır. Bu konuda en sağlıklı veriler Troas Bölgesi'ndeki Gülpınar ve Gökçeada'daki Uğurlu'dan elde edilmiştir.

Tablo 3.2: MÖ. 5600/5500-4200 arasında Batı Anadolu'daki yerleşmelerin tabakalanması

Batı Anadolu'da Neolitik-Kalkolitik geçişinin ve aynı zamanda Erken Kalkolitik Dönem'in izlenebildiği iki yerleşmeden birisi olan Ulucak, İzmir sınırları içerisindeki Kemalpaşa Ovası'nda yer alır. Bölgede bilinen en erken Neolitik yerleşimi temsil eden Ulucak Höyük'ün ilk iskân evresi olan Tabaka VI, yaklaşık olarak MÖ. 6850-6500 yıları arasına, Ulucak V. ve IV. tabakalar ise sırasıyla MÖ. 7. binyılın ikinci yarısına ve 6. binyılın başlarına tarihlendirilmektedir (Çevik, Vuruşkan, Sivil, 2020: 11-13; Çevik ve Vuruşkan, 2020: 101). Ulucak'ın Geç Neolitik Döneme ait IV. tabakası ile Erken Kalkolitik Dönem'e ait III. tabakası arasında oldukça kısa süren (yaklaşık olarak 100 yıl kadar) bir iskân boşluğu olduğu saptanmıştır. MÖ. 5670-5470 yılları arasına tarihlendirilen III. tabakada iki alt evre saptanmıştır ve Neolitik-Kalkolitik geçişi ile Erken Kalkolitik Dönem'in başlarını temsil etmektedir (Erdoğu ve Çevik, 2015: 37). Erken Kalkolitik Dönem'de bir önceki Geç Neolitik Dönem'in taş temelli, kerpiç duvarlı ve standartlaşmış iç düzenlemeye sahip binalarının ortadan kalktığı görülür (Çevik vd. 2020: 16). Ulucak III. Tabakası, III a-c olmak üzere üç alt evreden oluşmaktadır. En geç evreyi temsil eden III a'yı taş bir platform, IIIb'yi sıvalı yüzeyler, en erken IIIc evresini ise Bina 49 olarak adlandırılan taş temelsiz pise

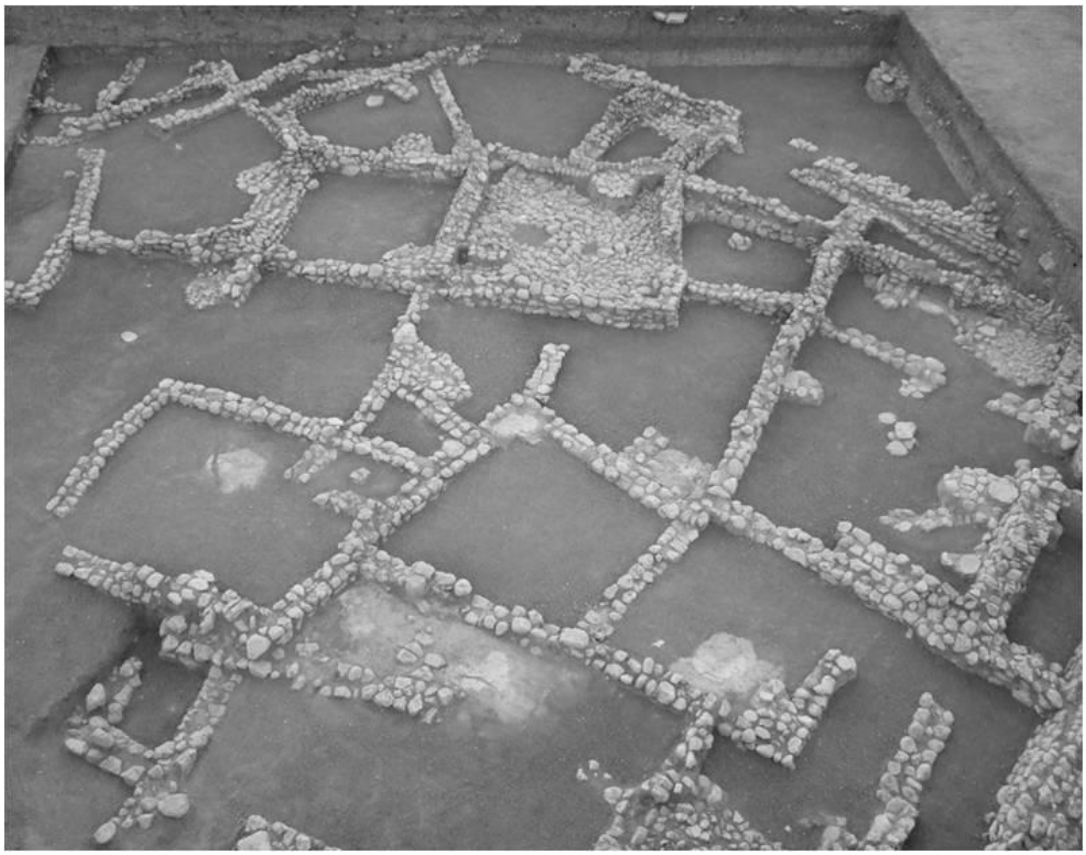
duvarlara sahip kulübe tarzı bir yapı karakterize etmektedir (Şekil 3.1) (Çevik ve Erdoğu 2019).

Şekil 3.1: Ulucak III. tabakada pise tekniğinde inşa edilmiş yapı (Çevik, 2018: fig. 52.3)

Kuzeybatı Anadolu'da Erken-Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilen Gülpınar, Biga Yarımadası'nın güneybatısında yer almaktadır. Apollon Smintheus Kutsal Alanı'nın sınırları içerisinde ortaya çıkartılmış olan yerleşmede üç ana kültür katı tespit edilmiştir. Geç Neolitik Dönem'e tarihlendirilmiş olan Gülpınar I'de az sayıda çanak çömlek ve küçük buluntu ele geçmiştir. II. ve III. tabakaları ise sırasıyla Erken ve Orta Kalkolitik dönemlere tarihlendirilmiştir (Özdemir, Bamyacı, Yavşan, 2014: 12; Özdemir, 2017: 81). Radyokarbon verilerine göre MÖ. 5320-4940 yılları arasına tarihlendirilen Gülpınar II Erken Kalkolitik Dönem'in geç aşamasında, MÖ. 4930-4450 yılları arasına tarihlendirilen Gülpınar III ise Orta Kalkolitik Dönem'de iskân edilmiştir. Gülpınar II ve III yerleşimlerinin çanak çömlek formlarında, mimarisinde, geçim stratejilerinde ve diğer maddi kültür ögelerinde önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla II. ve III. tabakalar arasında bir

kesinti söz konusu değildir ve kültürel devamlılık olduğu görülür (Takaoğlu ve Özdemir, 2018).

Şekil 3.2: Gülpınar I. II. ve III. tabakalara ait yapıların taş temelleri (Özdemir, 2017: Şek. 3.8)

Gülpınar II yerleşmesinde birbirine bitişik olarak inşa edilmiş, dörtgen ve kare formlara sahip, çift sıra taş kullanılarak kuru duvar tekniğinde yapılmış duvarları olan ve tam plan veren binalar görülmektedir (Şekil 3.2) (Özdemir, 2017: 91). Binaların, yaklaşık 1,5 m. yüksekliğe kadar taştan duvarları korunmuştur. Ayrıca II. tabakada kazılan bir binanın zemini taş döşenerek oluşturulmuştur. Bu yapının kuzeybatı köşesinde taştan yapılmış bir platform bulunur ve zemin üzerinde direk deliklerine rastlanılmıştır. Binaların bazı kısımlarında öğütme taşı gibi besin hazırlama faaliyetleriyle ilişkilendirilebilecek buluntular ele geçmiştir. Bu evrede ayrıca binaların dışındaki açık alanlarda besin hazırlama gibi aktivitelerle ilişkili kanıtlarla birlikte ocak kalıntıları da tespit edilmiştir (Takoğlu ve Özdemir,2018). II. tabakada

ayrıca kısmen binaların önünde, ancak daha çok açık alanlarda olmak üzere çok sayıda çukur da ele geçmiştir. Bu çukurların bazılarının çevresinde ahşap direk izleri tespit edilmiş olması nedeniyle üstlerinin ve çevrelerinin kapalı olabileceği ifade edilmiştir. Genellikle içleri taşlarla doldurulmuş olmakla birlikte bazılarının yalnızca bir sıra taş kullanılarak kapatılmış oldukları anlaşılmıştır (Özdemir, 2017: 93). M.Ö. 4940-4450 yılları arasına tarihlendirilen III. tabakada ise bir önceki mimari düzen devam etmiştir. Bir önceki II. Evre'ye ait binaların duvarların yenileme ve onarımlarla bu dönemde de kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Yerleşimin kuzeybatı kesimindeki çevre duvarı payandalarla desteklenerek güçlendirilmiştir. Bu duvarın güneyindeki III. tabaka binaları genellikle kare veya dikdörtgen planlıdır. Binaların birçoğunda ocaklar, fırınlar ve taş platformlar ele geçmiştir (Takaoğlu ve Özdemir, 2018; Özdemir, 2017: 91).

Kuzeybatı Anadolu'da Çanakkale çevresinde bulunmuş olan Alacalıgöl, Kumtepe IA ve Beşik-Sivritepe yerleşmeleri de Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilmiş olan diğer yerleşmelerdir. Troia yakınlarındaki Kumtepe yerleşiminin en erken tarihli IA tabakasında iskân MÖ. 5000/4900 yıllarında başlar ve MÖ. 4500'e kadar uzanmaktadır (Erdoğu ve Çevik, 2020: 56; 2015: 37). Dört alt evreye ayrılmış olan IA tabakasında mezarlar, mimari kalıntılar ve çukurlar ele geçmiştir. Kalıntılardan yola çıkılarak bir plan çizmek zordur. Mimaride taş malzeme kullanıldığı ve binaların taş temeller üzerine inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte yerleşmenin neden terk edilmiş olduğu konusu açıklığa kavuşturulamamıştır. Kumtepe IA tabakasının herhangi bir alanında yangın ya da yıkıma işaret eden bir bulguya da rastlanılamamıştır (Blum, 2014: 126-127; Bertram ve Karul, 2014: 1065-1066). Troas Bölgesindeki Beşik-Sivritepe yerleşmesi de Orta Kalkolitik Döneme tarihli bir yerleşim yeridir. Yaklaşık olarak MÖ. 4900'lerde iskânın başlamış olduğu Beşik-Sivritepe yerleşmesi üzerindeki geç dönemlere ait tümülüs nedeniyle büyük oranda tahrip olmuştur (Gabriel, 2014: 993).

Batı Anadolu'nun orta kısımlarında yer alan İzmir çevresindeki Yeşilova II ve Limantepe VIIb yerleşmeleri de Orta Kalkolitik'e tarihlendirilmişlerdir (Derin, 2011; Erkanal ve Şahoğlu, 2012: 221). Yeşilova Höyük, İzmir sınırları dâhilindeki Bornova Ovası'nda, Gökdere ve Manda nehirlerinin kesişme noktasında konumlanır.

Toplam üç tabakanın tespit edilmiş olduğu höyükte, I. tabaka Bronz ve Demir Çağları ile ilişkiliyken, III. tabaka Neolitik Dönem'e, II. tabakası ise Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlenmektedir. II. tabakadan elde edilen radyokarbon örnekleri MÖ. 4340-4230 yıllarını vermiştir (Derin, Ay, Caymaz, 2009: 13; Derin, 2011: 103). Bu döneme ait mimari kalıntılar oldukça sınırlıdır. Yaklaşık 6-8 m. çapında ve 1 m. derinliğinde zemine açılmış oval bir çukur ortaya çıkartılmıştır. Bu çukurun iki evreli ve çukur tabanlı bir binaya ait olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yerleşmenin diğer kesimlerinde de benzer unsurlara rastlanmıştır. Bu binalarla ilişkili seramik ve kilden yapılmış taban parçalarına da ulaşılmıştır. Yerleşmenin II. tabakasından elde edilen veriler, Orta Kalkolitik Dönem mimarisinin oval planlı, zemine yarı gömülü, dal örgü tekniğinde yapılmış basit kulübelerden oluştuğuna işaret eder (Derin, 2012: 178; Derin, 2011: 103).

Şekil 3.3: Çine-Tepecik IV. tabaka mimari kalıntıları (Günel, 2014: fig.6)

İzmir'in Urla İlçesi sınırları dâhilindeki Limantepe yerleşiminin VIIb tabakası da Orta Kalkolitik'e tarihlendirilmiştir. Radyokarbon tarihleri yaklaşık olarak MÖ. 4600-4200 yılları arasını vermiştir. Bununla birlikte Orta Kalkolitik ve yaklaşık olarak MÖ. 3300-3000 yılları arasına tarihlendirilmiş olan Geç Kalkolitik arasında

1000 yıla yakın bir kültürel boşluk bulunmaktadır (Tuncel ve Şahoğlu, 2018: 513-529). Yerleşmenin Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlenen VIIb tabakasında oldukça büyük ölçülere sahip taşlardan inşa edilmiş ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir duvar kalıntısına rastlanmıştır. Duvarın üst yapısını anlamak için yeterli kanıta ulaşılamamıştır. Bu yapının üstünde ise orta / küçük boyutlu taşlardan yapılmış dairesel form özelliği gösteren bir yapı unsuru ele geçmiştir. Ancak bu yapıların özellikleri ve detayları ile ilgili yeterli veri sağlanamadığı belirtilmiştir. Limantepe VIIb tabakasında ele geçen kalıntılar, düzensiz ve tek sıra halinde taşlardan oluşturulmuş temellere sahip, dal örgü tekniğinde inşa edilmiş binaların varlığına işaret etmiştir (Tuncel ve Şahoğlu, 2018: 513-529; Erkanal ve Şahoğlu, 2012: 221).

Batı Anadolu'da Aydın İl sınırları içinde kalan Çine-Tepecik yerleşmesinin IV. kültür tabakası MÖ. 5. binyıla tarihlendirilmiştir. Büyük Menderes Nehri'nin kollarından biri olan Çine Nehri yakınındaki büyük bir ovada yer alır. Çine-Tepecik'in Orta Kalkolitik döneme atfedilen bu kültür tabakası için radyokarbon tarihi yoktur. Tarihleme arkeolojik malzemeye göre yapılmıştır. Yerleşmede ele geçmiş olan çanak çömlek formları ve bezeme motifleri, Orta Kalkolitik Dönem'de Batı Anadolu kıyı yerleşimlerinde görülen örneklerle benzerlik göstermektedir. Çanak çömlek örnekleri arasında görülen mahmuz, mantar ve sepet kulplar ile açkı, sığ oluk, beyaz boya ve kabartma bezeme Gülpınar, Beşik-Sivritepe, Kumtepe IA, Malkayası Mağarası, Tigani I/II ve Emporio X-VIII gibi MÖ 5.bin tarihli yerleşmeler ile paralellik göstermektedir. Ayrıca MÖ. 5. binde Batı Anadolu ve Ege adalarında yaygın olan sivriltilmiş gövdeli mermer kâseler ve Kilya tipi olarak adlandırılan mermerden yapılmış figürinler de ele geçmiştir. Hem mermer kâseler hem de figürinler Manisa civarında tespit edilmiş ve Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilmiş Kulaksızlar Atölyesi ile ilişkilendirilmiştir (Günel, 2018). Çine-Tepecik'te ele geçmiş olan en erkene ait kalıntılar herhangi bir plan vermeyen duvarlardan oluşmaktadır. Muhtemelen tek bir yapıya ait olduğu düşünülen ve iki sıra halinde taşlardan oluşturulmuş duvarlara ulaşılmıştır. Bu yapının her iki tarafında da dairesel şekilli ve küçük boyutlu yapılara ait kalıntılar bulunmuştur (Şekil 3.3). Yapıları oluşturan taşlardan bazıları dikey olarak yerleştirilmiştir. Duvarların arasına çanak çömlek

parçaları ve öğütme taşları yerleştirilmiştir. Bununla birlikte yerleşimin bu erken aşamasında yanmış kerpiç parçalarının varlığı da gözlenmektedir (Günel, 2014: 87).

Batı Anadolu'da bahsedilen bu yerleşmelerin dışında Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilen birçok yerleşme tespit edilmiştir. Manisa yakınlarında Kulaksızlar bu yerleşmelerden birisidir ve mermer atölyesi olarak tanımlanmıştır. Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilmiş olan Kulaksızlar'da yapılan kazı çalışmalarında dairesel planlı mimari yapılarla birlikte Kilya tipi figürinler ve mermerden yapılmış kâseler ele geçmiştir. Ayrıca yerleşim üzerinde yapılan yüzey incelemelerinde fazla sayıda ele geçen mermer parçaları, yerleşmenin mermer üretimiyle ilişkili bir merkez olabileceğini düşündürmüştür (Takaoğlu, 2002: 72-73). Tek evreli olduğu düşünülen Latmos Dağları'ndaki Malkayası Mağarası'nda mimari kalıntıya ulaşılamamıştır. Yerleşmede iki taban ve bunların altında iki çukur tespit edilmiştir (Özdemir, 2017: 57). Milas yakınlarındaki Beçin Kale'sinin 2. tabakası Orta Kalkolitik'e tarihlendirilmiştir. Ancak küçük bir alanda çalışma yapılmıştır ve mimariye dair veri elde edilememiştir (Yıldız, 2008).

Tlos Antik Kenti'nde ve bu kentin yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası'nda da Orta Kalkolitik Dönem'e ait kalıntılara rastlanmıştır. Tlos'da stadyumun altında bulunan kalıntılar, radyokarbon verilerine göre MÖ. 5000/4900-4300 arasına, Tavabaşı Mağarası ise MÖ. 5. binyılın ikinci çeyreğine (yaklaşık MÖ. 4838 – 4459) tarihlendirilmiştir (Korkut, Takaoğlu, Sezgin, 2019: 26; Korkut vd. 2015: 549). Tlos'taki ilk yerleşimin akropolis yamacının dibine ve anakaya üzerine kurulduğu düşünülmektedir. Kaba taşlardan yapılmış duvar parçalarına ulaşılmıştır. Bu taşların çamur ve ahşap gibi malzemelerle yapılmış duvarlara temel oluşturmuş olabileceği üzerinde durulmuştur (Korkut vd. 2019: 27). Tavabaşı'nda ise çeşitli türlerde arkeolojik malzeme bulunmuş, ancak mimariye dair kanıta ulaşılamamıştır (Korkut vd. 2015: 549). Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilen Mağara yerleşmelerinden bir diğeri de Antalya sınırları içinde yer alan Karain B Mağarası'dır. Burada yapılan çalışmalarda Kalkolitik dönemle ilişkili çanak çömleklere ve farklı türlerde birçok kalıntıya rastlanmış olsa da mimari ile ilgili kalıntıya rastlanmamıştır (Seeher, 1987: 221).

Dönem	Yerleşme	Bina Formu	İnşa Tekniği ve Malzeme	Tahkimat
Erken Kalkolitik	Ulucak III	Köşeleri yuvarlatılmış Dörtgen	Taş Temelsiz, Pise Duvarlar	Yok
	Gülpınar II	Kare, Dikdörtgen	Taş Temel	Var
Orta Kalkolitik	Gülpınar III	Dikdörtgen	Taş Temel	Var
	Kumtepe IA	Dikdörtgen	Taş Temel	Yok
	Yeşilova II	Dairesel	Çukur Tabanlı ve Dal Örgü	Yok
	Limantepe VIIb	Dikdörtgen, Dairesel	Taş Temel ve Dal Örgü	Yok
	Çine Tepecik IV	Dairesel, Dikdörtgen	Taş Temel	Yok

Tablo 3.3: Batı Anadolu'da Erken ve Orta Kalkolitik dönemlere tarihli yerleşmelerin mimari özellikleri

Batı Anadolu'da Erken ve Orta Kalkolitik dönemlere tarihlendirilen yerleşmelerdeki saptanan mimari özellikler Tablo 3.3'de gösterilmiştir. Uğurlu dışında yalnızca Ulucak III ve Gülpınar II yerleşmelerinde tespit edilen Erken Kalkolitik dönem mimarisinin her iki yerleşmede de farklı olduğu anlaşılmaktadır. Gülpınar'da bitişik nizamda inşa edilmiş dikdörtgen veya kare planlı ve çok odalı binalar bulunmuştur. Ulucak'ta ise taş temelsiz pise tekniğinde yapılmış kulübe tarzı zayıf mimari görülür. Bunun yanı sıra Gülpınar yerleşiminin etrafı bir tahkimat duvarı ile çevrilidir. Ulucak'ta ise böylesi bir tespit söz konusu değildir. Bu iki yerleşim yerinden sağlanan veriler doğrultusunda, Erken Kalkolitik'te Batı Anadolu'nun orta kesimleri ve kuzeybatısı arasında mimari ve yerleşim düzeni açısından belirgin bir farklılık olduğu söylenebilir. Ancak bu iki yerleşmenin aynı tarihsel süreçleri paylaşmadıkları, Gülpınar II'nin, Ulucak III'ün terk edilmesini takip eden süreçte yerleşime sahne olduğu da yadsınmamalıdır.

Orta Kalkolitik Dönem'de Batı Anadolu'da yerleşim sayısındaki artışa paralel olarak mimari formda, inşa tekniğinde ve malzeme kullanımında çeşitlilik olduğu saptanmaktadır. Uğurlu-Zeytinlik II. Kültür Katı ve Gülpınar III. Tabaka

yerleşmelerinden diğerlerine oranla daha ayrıntılı veri sağlanmıştır. Gülpınar III'te Erken Kalkolitik'te gözlenen yerleşim düzeni ve mimari gelenek devam eder. Kumtepe 1A tabakasında izlenen taş temelli dikdörtgen planlı binalar da inşa tekniği olarak Gülpınar III ile benzerlik gösterir. Daha güneydeki İzmir ve Aydın civarındaki yerleşmelerde ise binaların inşa tekniğinde ve formlarında çeşitlilik söz konusudur. Yeşilova II'de çukur tabanlı, dairesel planlı ve dal örgü tekniğinde yapılmış binalara ait kalıntılara rastlanırken, Limantepe VIIb'de dairesel ve dikdörtgen planlı binaların hem taş temeller üzerine hem de dal örgü tekniğinde inşa edildiği anlaşılmıştır. Çine Tepecik'te ise dairesel ve dikdörtgen planlı yapıların taş temeller üzerine inşa edildikleri görülür. Dairesel planlı yapılar küçük boyutludur ve depolama için kullanılmış oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Görüldüğü gibi, Batı Anadolu'nun orta kesimleri ve kuzeyi arasında inşa tekniği ve yerleşim düzenlerinde, Erken Kalkolitik Dönem'de saptanan farklılıklar Orta Kalkolitik Dönem için de söz konusudur. Bazıları mağara yerleşimi olan daha güneydeki yerlerin mimarisi hakkında ise yeterli veri sağlanamamıştır.

3.1.2. Ege Adaları ve Yunanistan

Ege Adaları ve Yunanistan için kullanılan terminoloji, Anadolu'dan farklıdır. Ege Adaları ve Yunanistan'da MÖ. 5500-4200 yılları arasındaki tarihsel süreç Neolitik Dönem'in geç (LN I-II) ve son (FN) aşamalarını temsil eder. Bu tarih aralığındaki yerleşimleri Ege Denizi'nin doğusunda, Kiklad Adaları'nda, Girit Adası'nda Kuzey Ege'de ve Kıta Yunanistan'da görmek mümkündür. Yunanistan ve Ege Adaları'nın kronolojisi Tablo 3.1'de gösterilmiştir. Bu kronolojik sıralamaya göre Son Mezolitik MÖ 7000-6700/6600, Akeramik veya Ön Neolitik MÖ 6700/6600-6500, Erken Neolitik MÖ. 6500–6000/5900 yılları arasına, Orta Neolitik MÖ. 6000/5900-5500, Geç Neolitik Dönem ise MÖ. 5500–4500 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Son Neolitik ya da Kalkolitik olarak nitelendirilmiş olan süreç ise MÖ. 4500-3300 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Bununla birlikte MÖ. 5500-4500 arasındaki Geç Neolitik I ve II olarak ayrılmıştır. Geç Neolitik I MÖ. 5500-4900, Geç Neolitik II ise MÖ. 4900-4500 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Reingruber, Toufexis, Kyparissi-Apostolika, Anetakis, Maniatis, Facorellis, 2017: tab. 5). Bu kronolojik sınıflandırmaya göre

Yunanistan ve Kiklad adaları için MÖ. 4500 sonrası süreç Son Neolitik olarak adlandırılırken, dönemin MÖ. 4200'e kadar olan erken aşaması Ege'nin bazı bölgeleri için (ör. Girit Adası) Son Neolitik Ia olarak da tanımlanmıştır (Tomkins, 2007a: tab. 1.1).

Yerleşme	Tarih (MÖ) 5500	5300	5100	4900	4700	4500	4300	4100
Sesklo	II-III				LN			
Makrychori		I						
Mandra								
Dimini								
Makriyalos		I			II			
Visviki Magoula								
Palioskala								
Dikilitash		I			II (Erken)		II (Geç ve Son)	
Sitagroi		I-II			IIIA		IIIB-C	
Makri		I			II			
Paradimi		I-III			IV			
Saliagos					I-III			
Strofilas					A		B	
Ftelia								
Ayio Gala		Aşağı Mağara I			Aşağı M. II / Üst M. I		Üst Mağara II	
Emporio							X-VII	
Tigani					II-III		IV	
Vathy								

Tablo 3.4: MÖ. 5600/5500-4200 arasında Ege ve Yunanistan'da izlenen yerleşmeler

Yunanistan'daki Erken Neolitik Dönem tarım faaliyetlerinin gelişmesi ve büyük boyutlu yerleşik köy yerleşmelerinin çoğalmasına tanıklık eden uzun süreli bir aşama olarak tanımlanır. Çanak-çömlek varlığının yanı sıra iyi inşa edilmiş konutlar, özenli yapılmış araç gereçler, uzun mesafeli mal dolaşımı ve sembolik anlatım içeren kanıtlarla karakterize edilmiştir. Erken Neolitik büyük oranda çanak çömleklere göre tanımlanmıştır. Bu dönemde genellikle tek renkli, iyi açkılı, küçük ve orta boy açık kaplar baskındır. Nadiren basit boya veya baskı bezemelerle dekore edilmişlerdir. Erken Neolitik bol miktarda çanak çömlek üretimi ile başlar ve karakteristik Orta Neolitik mallarıyla sone erer (Perlès, 2001: 98). MÖ. 6. binyılın başlarından itibaren başlayan aşamaya bakıldığında, Yunanistan'ın kuzeyinde tarım topluluklarının

varlığını sürdürdüğü, güneyde ise tarıma dayalı ekonominin gelişmeye başlamış olabileceği üzerinde durulmaktadır (Thissen, 2005: 37-38).

Yunanistan'ın Erken ve Orta Neolitik mimarisine bakıldığında Balkanlar ile kısmen benzer özellikler sergilediği anlaşılır. Bina formları çoğunlukla dikdörtgen, boyutları ise küçüktür. Ancak detaylarda farklılıklar gözlenmektedir. Hem kerpiç hem de dal örgü tekniği kullanılmıştır. Sesklo gibi bazı yerleşmelerde bu iki tekniğin bir arada kullanımı da söz konusudur. Taşın erişilebilir olduğu yerde ise binalar taş temeller üzerine inşa edilmiştir (Demoule ve Perlès, 1993: 370). İç kısımlarında ocak veya depolama çukurları gibi unsurların yer aldığı binalar, bir veya iki odalıdır. Genel formları itibariyle çoğunlukla benzer görünüm sergilemektedirler. Bu yapılar, çoğunlukla girişleri tespit edilmiş ve bağımsız olarak tanımlanmış konut birimlerinden oluşmaktadır (Nanoglou, 2001: 306).

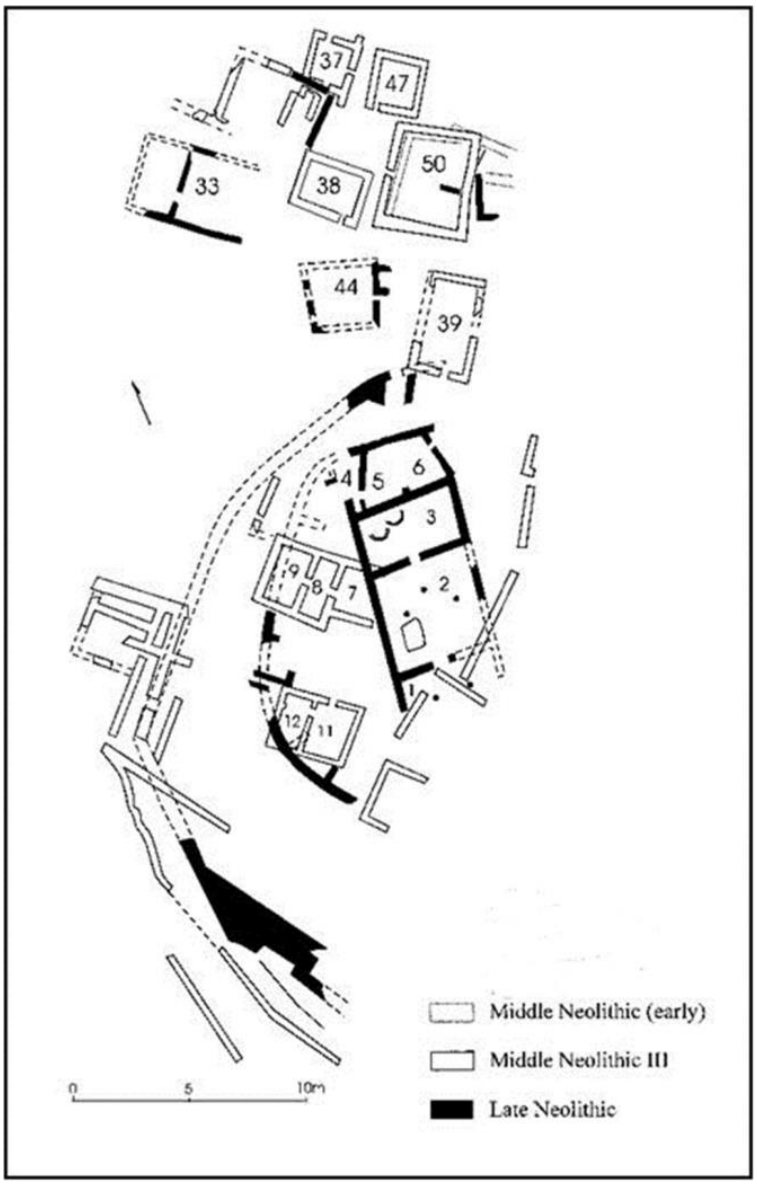
Ege'de ise yaklaşık olarak MÖ. 5800'den itibaren kırmızı-beyaz boyalı mallar ortaya çıkmaya başlar. Yalnızca Youra ve Kyra-Panagia'daki Aghios Petros yerleşmesinde bulunan kırmızı-beyaz renkli malların, anakaradaki çağdaşlarından oldukça farklı oldukları anlaşılmaktadır. Aghios Petros'daki bu tür çanak çömlekler ve Anadolu örneklerine benzeyen kil figürinler, "Youra-Aghios Petros Kültürü" olarak adlandırılan ve Kuzey Sporad toplulukları ile ilişkilendirilen yerel bir atölye ve kültür üzerinde durulmasına yol açmıştır (Efstratiou, 2018: 40). Kuzey Ege'de Skyros'ta Papa to Choma, Doğu Ege'deki Samos Adası'nda ise Ayio Gala gibi yerleşmelerde iskân görülür (Sampson, 2008:506; Dawson, 2014: 134-135). Bahsedilen bu adalarda Neolitik öncesi bir kültürün varlığı da muhtemeldir. Ancak şimdiye kadar yalnızca Skyros'ta bazı belirsiz Mezolitik buluntular olduğu saptanmıştır. Skyros'taki Papa to Choma'nın kazısı henüz yapılmamıştır, ancak çanak çömlek örneklerinin Youra, Agios Petros, Chios ve Euboea ile benzer olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Euboea Adası'nda da birçok Erken ve Orta Neolitik'e tarihli yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu yerleşim yerlerinin bazıları kazılmıştır, ancak tek aşamalı katmanlara sahip olmaları nedeniyle kısıtlı veri sağlanmıştır. Kırmızı-beyaz boyalı çanak çömlek, Skyros ve Euboea'daki birkaç örnek dışında, orta ve kuzey Ege'de neredeyse hiç bulunamamıştır. Kuzey Sporadlar'da Erken ve Orta Neolitik Skyros hariç, çanak çömlek ve yontmataş malzemenin Tesalya ve Balkanlar ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Sampson, 2008:

506). Kiklad Adaları'nda ise çanak çömlek üretiminin olduğu herhangi bir Erken ve Orta Neolitik yerleşim yeri bulunmamıştır (Alram-Stern, 2011: 86). Girit Adası'nda Erken ve Orta Neolitik dönemlere ilişkin veri sağlanmıştır. Knossos'un MÖ. 5900-5300 aralığına tarihlendirilmiş olan VII–VIB tabakaları bu aşamayı temsil eder (Tomkins, 2007a: 12).

MÖ. 5500-4500 yılları arasına tarihlendirilen Geç Neolitik Dönem, I ve II olarak iki ayrı aşamada ele alınmaktadır. Bu kronolojik sınıflandırmaya göre Geç Neolitik I MÖ. 5500-4900 yılları arasına tarihlendirilirken, Geç Neolitik II MÖ. 4900-4500 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Reingruber vd. 2017: 36). Yunanistan'da Orta Neolitik Sesklo Kültürü etkisinin azalmasıyla başlayan süreç, Geç Neolitik I (veya Dimini öncesi) olarak adlandırılmaktadır. Orta Neolitiğin sonunda birçok yerleşim tahrip olmuş veya terk edilmiştir. Öte yandan, bu dönemde yeni yerleşimlerin kurulduğu ve mağaraların kullanımında artış olduğu belirlenmiştir. Bu dönemin başlangıcı, "Matt-painted pottery" olarak adlandırılan seramik geleneğinin ortaya çıkarak geniş bir alana yayılması ve tabak, üçayaklı pişirme kapları gibi yeni formların ortaya çıkışıyla özdeşleştirilir (Demoule ve Perlès, 1993: 386-387). Söz konusu dönemde Euboea ile Orta Yunanistan arasındaki yakınlık devam ederken, Kuzey Ege ile bağlantıların zayıfladığı kaydedilmiştir. Orta ve Geç Neolitik arasındaki geçiş, Euboea'daki Skoteini Mağarası'nda stratigrafik olarak belgelenmiştir (Mastrogiannopoulou ve Sampson, 2017: 37). Geç Neolitik I'i (MÖ. 5500-4900) Euboea'da Skoteini Mağarası dışında Teselya'da Sesklo, Theopetra ve Makrychori I, Kuzey Yunanistan'da Dikilitash I ve Sitagroi I, Trakya'da Makri I-II ve Paradimi I-III gibi yerleşmeler karakterize eder (Sampson, 1993: 289; Reingruber vd. 2017; Roque, Guibert, Vartanian, Bechtel, Treuil, Darcque, Koukouli-Chryssanthaki, Malamidou, 2008; Nikolaidou vd. 2013; Efstratiou, Fumanal, Ferrer, Urem-Kotsos, Curci, Tagliacozzo, Stratouli, Valamoti, Ntinou, Badal, Madella, Skourtopoulou, 1998; Kloukinas, 2014: 144).

Sesklo yerleşmesi Volos Körfezi'nin yaklaşık 8 km. kadar güneybatısında ve Dimini yerleşmesine yakın sayılabilecek bir konumda yer alır. Sesklo A ve Sesklo B olarak iki ayrı alanda kazılmış olan yerleşimdeki tabakalaşma Orta Neolitik'te başlar ve Geç Neolitik'te devam eder (Souvatzi, 2008: 78; Andreou, Fotiadis, Kotsakis, 1996:

540). Orta Neolitik mimarisi dikdörtgen planlı, bağımsız ve birkaç odalı kompleks konutlardan oluşur. Sesklo A olarak tabir edilen kesimin etrafı tahkimat duvarları ile çevrelenmiştir (Şekil 3.5). Yerleşimi çevreleyen duvarların istinat duvarı ya da binalar için teraslar oluşturmak için yapıldığı düşünülür (Andreou vd. 1996: 541; Souvatzi, 2012: 27). Dimini'de olduğu gibi yerleşimin merkezinde oldukça büyük boyutlara sahip megaron planlı bina Geç Neolitik'e tarihlendirilmiştir. Bu aşamanın diğer binaları dikdörtgen planlıdır, ancak oldukça zayıf bir şekilde korunmuş olmaları nedeniyle iyi bir şekilde tanımlanamamışlardır (Nanoglou, 2001: 314-315).

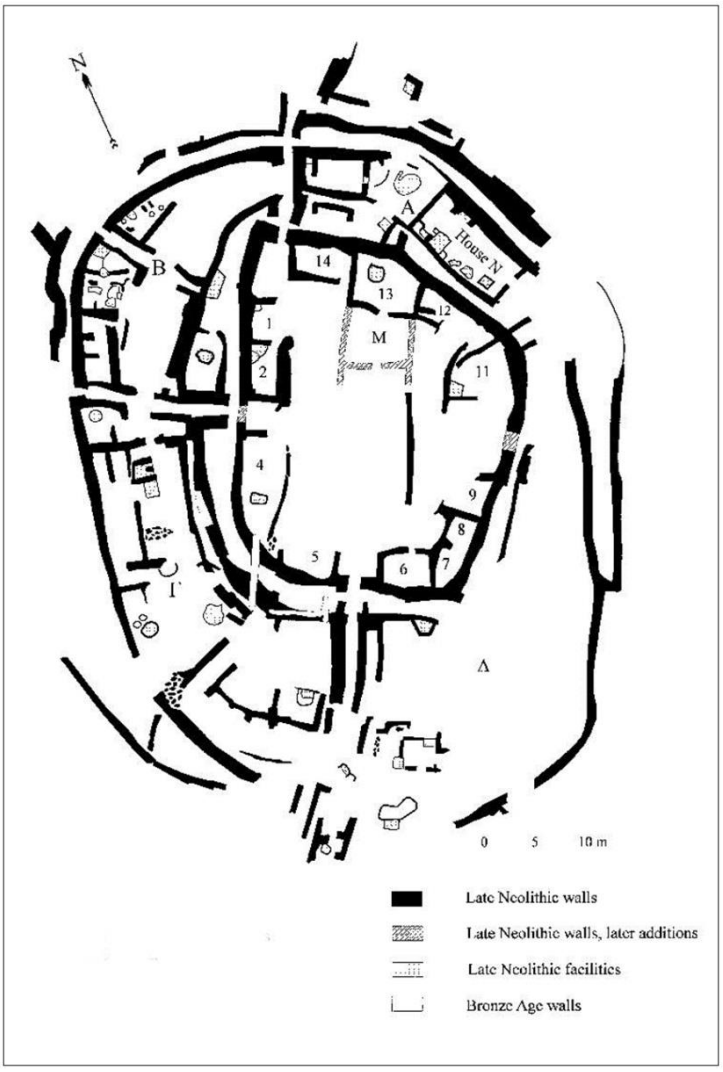
Şekil 3.4: Sesklo yerleşim planı (Nanoglou, 2001: fig. 3)

Tharrounia yakınlarındaki bir vadinin yamacında bulunan Skoteini Mağarası'nda yürütülen çalışmalarda çok sayıda çanak çömlek parçası ile birlikte çeşitli arkeolojik malzemeye rastlanmış, ancak herhangi bir mimari kalıntıya ulaşılamamıştır. Mağaranın uzun süreli bir yerleşmeden ziyade kısa süreli konaklamalar ve depolama amaçlı kullanılmış olduğu öne sürülmüştür (Sampson, 1992: 86; 1993: 301). Ölçüleri 350 x 200 m. olan Teselya'daki Makrychori I yerleşmesinde taş döşeli avlulara ve ahşap direkli evlere rastlanmıştır. Ayrıca yerleşmenin etrafı da kayaya oyulmuş hendeklerle çevrelenmiştir (Souvatzi, 2008: 170). Geç Neolitik I'e tarihlenen Doğu Makedonya'daki Dikilitash I'de MÖ. 5400'den itibaren Geç Neolitik boyunca tabakalaşma tespit edilmiştir (Darcque, Koukouli-chrysanthaki, Malamidou, Tsirtsoni, Lespez, Germain-Vallée, 2014: 427). Kuzey Yunanistan'daki Drama Ovası'nda yer alan Sitagroi I'de ise dikdörtgen planlı binalara ait ahşap direk deliklerine ve çamurdan yapılmış duvar kalıntılarına ulaşılmıştır (Kloukinas, 2014: 125). Yunanistan Trakyası'ndaki Makri'nin erken tabakasında ise binalara ait direk delikleri ve kerpiç kalıntıları bulunmuştur (Efstratiou vd. 1998: 16).

Geç Neolitik'in MÖ.4900-4500 arasına tarihlenen II. aşamasında Teselya'da Dimini Kültürü baskındır. Yerleşim düzeni ve mimariye dair en iyi veriler, Dimini ve Mandra yerleşmelerinden elde edilmektedir. Söz konusu yerleşmelerin etrafı tahkimat duvarları ya da hendeklerle çevrelenmiştir (Demoule ve Perlès, 1993: 390). Kuzey Yunanistan'da ise Sitagroi ve Paradimi gibi yerleşmelerde iskânın 6. binyılın ikinci yarısında da devam ettiği görülür (Kloukinas, 2014: tab. 3.2). Ayrıca Makriyalos yerleşmesi de bu dönemde devam eder (Pappa, Halstead, Kotsakis, Bogaard, Fraser, Isaakidou, Mainland, Mylona, Skourtopoulou, Triantaphyllou, Tsoraki, Urem-Kotsou, Valamoti, Veropoulidou, 2013: 78).

Teselya'da bu süreci mimari olarak en iyi yansıtan Dimini, Yunanistan ve Ege kronolojisine göre MÖ. 5000-4500 yılları arasına yerleştirilen ve Geç Neolitik II olarak tanımlanan döneme tarihlendirilir (Reingruber vd, 2017: 36). Hafif yüksek bir tepenin üzerinde kurulmuş olması nedeniyle bir akropol görünümü sergileyen yerleşme, taştan yapılmış eş merkezli duvarlarla çevrelenmiştir (Şekil 3.4). Birbirini

izleyen her bir çevre duvarı, diğerine göre daha yüksek bir seviyede inşa edilerek teraslar oluşturulmuştur. Çevre duvarlarının arasına ise binalar yerleştirilmiştir (Halstead, 1992: 29-32). Bu çevre duvarlarının ev veya avlu gruplarını çevrelemek ya da birbirinden ayırmak için yapılmış olduğu düşünülmüştür. Ayrıca yerleşimi dikey olarak kesen geçit/yollar bırakılmıştır. Ayrılmış olan bu alanlarda binaların yanı sıra depolama ve besin hazırlama gibi pratiklerle ilişkili unsurlar ve çalışma alanları tespit edilmiştir. Yerleşmenin merkezinde ise megaron benzeri plana sahip bir bina ortaya çıkartılmıştır. Dimini yerleşmesindeki mekânsal ayrışma, hiyerarşik örgütlenme yapısına doğru gidişin bir erken örneği olarak da yorumlanmıştır (Andreou vd. 1996: 543-546).

Şekil 3.5: Dimini yerleşim planı (Nanoglou, 2001: fig. 2)

Teselya'da Geç Neolitik'e tarihlenen ve mimari açıdan dikkat çekici diğer yerleşim yerleri Visviki Magoula ve Mandra yerleşmeleridir. MÖ. 4940-4550 yılları arasında yerleşime sahne olduğu anlaşılan Mandra, alçak bir tepe üzerinde kurulmuş olup 300 x 250 m. ölçülerinde bir alana yayılmıştır. Dimini ile çağdaş olan yerleşmede beş ayrı inşa evresi olduğu tespit edilmiştir. İlk üç inşa evresinde yerleşmenin etrafı bir hendekle çevrilidir ve çukur tabanlı binalar bulunmuştur. Son aşamalarında ise yerleşim alanı yeniden düzenlenmiştir. Hendekler molozlarla doldurulmuş ve yerine taştan bir çevre duvarı inşa edilmiştir. Binalar taş temeller üzerine kerpiçten yapılmıştır ve dikdörtgen veya kare planlıdır. Sesklo ve Dimini'de olduğu gibi megaron benzeri bir binaya da rastlanmıştır (Souvatzi, 2008: 171). Teselya'daki bir diğer Geç Neolitik Dönem yerleşmesi olan Visviki Magoula ise Erken Neolitik sonundan Geç Neolitik Dönem sonuna kadar iskân görmüştür. Büyük boyutlu megaron benzeri bir binaya burada da ulaşılmıştır. Yerleşmede taş temellere ve kerpiç kalıntılarına rastlanmıştır (Alram-Stern, Sarris, Vouzaxakis, Almatzi, Arachoviti, Rondiri, Efstathiou, Stamelou, García, Kalaycı, Simon, Cantoro, Donati, Manataki, 2017: 138).

Yunanistan'ın kuzeyindeki Makriyalos II yerleşmesi de Geç Neolitik II döneminde kurulmuş olup yerleşmenin erken evresi (Makriyalos I) MÖ. 5500 / 5400-5000 arasına, geç evresi ise MÖ. 4900-4600/4500 arasına tarihlendirilmiştir (Pappa vd. 2013: 77-78). II. aşamada depolama ve pişirme çukurları ile çukur tabanlı binalara rastlanmıştır. Ayrıca dikdörtgen planlı bir binanın temellerine ulaşılmıştır (Pappa, Halstead, Kotsakis, Urem-Kotsou, 2004: 17). Kuzey Yunanistan'daki Makri'de pise tekniğinde yapılmış binalara ait kalıntılara ulaşılmıştır ve yerleşim düzenlemesine bakıldığında üçe ayrıldığı görülür. Yerleşimin eteklerinde konut alanları görülürken, orta ve en üst kesiminde depolama ile ilişkili unsurlara rastlanmıştır (Souvatzi, 2017: 177). Drama Ovası'ndaki Sitagroi'nin II. tabakasında ise mimaride ahşap iskeletli binalarda çamur uygulamasının devam ettiği görülür (Kloukinas, 2014: 125). Kuzey Yunanistan'da bu döneme ait bir diğer yerleşim de Dikilitash'tır. Yerleşimin II. evresinde yaklaşık 10 x 5 m. büyüklüğünde ve dikdörtgen planlı binalara ait direk delikleri bulunmuştur (Tsirtsoni, 2016: 291; Andreou vd. 1996: 588). Ayrıca Makri'de olduğu gibi yerleşmenin ikiye ayrılmış olduğu anlaşılmıştır (Souvatzi, 2017: 177).

Yunanistan ve Ege kronolojisine göre Son Neolitik olarak da tanımlanan MÖ. 4500 sonrası süreçte, Teselya'da Rachmani olarak adlandırılan bir kültür başlar. Bu dönemde yerleşmelerin sayısında belirgin bir azalma söz konusudur. Çok az sayıda yeni yerleşim yeri gözlenir. Kırsal ekonomiye bir dönüş olduğu düşünülür. Kazılan yerleşmelerde daha çok küçük boyutlu binalar bulunmuştur (Demoule ve Perlès, 1993: 399-400). Teselya'da bu döneme ait önemli yerlerden biri Palioskala yerleşimidir (Şekil 3.6). Yaklaşık 6 m. yüksekliğinde ve 9500 m^2 büyüklüğünde bir höyük yerleşimidir. Yerleşimin etrafı Dimini'de olduğu gibi duvarlarla çevrelenerek teraslar oluşturulmuştur. Binalar çoğunlukla höyüğün sırtlarına doğru ve iç kısmındaki çevre duvarlarının arasına inşa edilmişlerdir. Kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzanan, dikdörtgen planlı ve bitişik nizamda binalara ulaşılmıştır. Binaların içinde ocak, fırın ve büyük depolama kapları bulunmuştur (Souvatzi, 2008: 171-172; Toufexis, 2016: 401).

Şekil 3.6: Palioskala yerleşimi (Toufexis, 2016: fig. 3)

Geç Neolitik I'de (MÖ 5500-4900) Kiklad Adaları'nda yerleşim yerlerinin görülmeye başladığı düşünülmektedir (Sampson, 2008: 507). Paros ve Antiparos adaları arasındaki boğazda bir adacık olan Saliagos Geç Neolitik II'ye

tarihlendirilmiştir. Radyokarbon tarihleri yerleşimin MÖ. 5. binyılda iskân edildiğini göstermiştir (Broodbank, 2000: 118). Saliagos'ta birbirine yakın aralıklı ve taş temeller üzerine kerpiç kullanılarak inşa edilmiş dikdörtgen planlı binalar bulunmuştur (Evans ve Renfrew, 1968; Souvatzi, 2008: 174). Mykonos'daki Ftelia MÖ. 5. binyılın ortaları ve 4. binyılın son aşamalarına tarihlendirilmiştir. Çok sayıda çanak çömlek ve diğer buluntularla birlikte üç yapı evresi açığa çıkarılmıştır (Sampson, 2008: 507). Yerleşmenin erken aşamalarına ait megaron planlı bir binaya ulaşılmıştır. Binanın taştan yapılmış temelleri büyük oranda korunmuştur ve üç odalı olduğu düşünülmüştür. Yerleşmenin erken aşamasına ait megaron benzeri ve apsidal formda başka binalara ait kalıntılara da ulaşılmıştır. Bir sonraki inşa aşamasında ise dairesel planlı ve taş temelli bir binanın temellerine ulaşılmıştır. Yerleşmenin üçüncü ve dördüncü inşa aşamalarında ise apsidal ve dikdörtgen planlı binaların olduğu anlaşılmıştır. Ftelia mimarisinde bina duvarlarının yapımında hem taş hem de kerpiç tuğlaların kullanıldığı anlaşılmıştır (Sampson, 2018b: 35-39).

Geç Neolitik Dönem'de Kuzey Ege Adaları'nda iki önemli yerleşim keşfedilmiştir. Bunlar, Kyra-Panagia'daki Aghios Petros ve Cyclope Mağarası'dır. Her iki yerleşmedeki çanak çömlek örnekleri de anakara, Euboea ve Ege ile benzerlik göstermektedir (Sampson, 2008: 506). Mimariye dair veri elde edilememiştir. Doğu Ege'de ise Samos'taki Tigani'nin II. ve III. tabakaları, Sakız Adası'nda Emporio X-VIII ve Ayio Gala ile Kalimnos (Kilimli) Adası'ndaki Vathy Mağarası, Ege kronolojisine göre Geç Neolitik II'ye tarihlendirilmiştir. Anadolu kronolojisine göre Orta Kalkolitik Döneme denk gelen bu yerleşmelerde, Kumtepe IA ve Beşik-Sivritepe malzemesine dair kanıtlara rastlanmıştır (Takaoğlu, 2006: 291; Erdoğu ve Çevik, 2015: 38). Emporio'da mimariye ulaşılmıştır. MÖ. 5. binyıla tarihlendirilin X-VIII. tabakalarda yerleşmenin etrafı duvarlarla çevrelenmiştir. Çevre duvarının Geç Neolitik Teselya yerleşmelerinde olduğu gibi teras oluşturulmak için yapıldığı düşünülmüştür. VIII. tabakada "D" şeklinde (veya apsidal planlı) ve taş temelli bir binaya ulaşılmıştır. Binanın zeminine gömülmüş bir yetişkin ve bir çocuğa ait iskelet kalıntılarına rastlanmıştır (Hood, 1981: 97-102).

Kiklad Adaları'ndan birisi olan Andros'daki Strofilas yerleşmesi Geç Neolitik II (MÖ. 5000-4500) ve Son Neolitik dönemlere (MÖ. 4500-3200)

tarihlendirilmiştir. Yerleşmedeki en erken mimari örnekler apsidal forma sahip ve megaron benzeri büyük bir binaya ait temel kalıntılarıdır. Yaklaşık 70 m^2 büyüklüğündeki bina tapınak olarak yorumlanmıştır. Binanın yerleşmenin sonraki aşamalarında da yenilenerek kullanılmaya devam ettiği anlaşılmıştır. Yerleşmenin etrafı MÖ. 4500'den itibaren tahkimat duvarıyla çevrelenmiştir (Televantou, 2019: 147-157).

Dönem	Yerleşme	Form	İnşa Tekniği	Tahkimat
Geç Neolitik I	Sitagroi I-II	Dikdörtgen	Pise	Yok
	Makri I	Dikdörtgen	Kerpiç	Yok
	Makrychori I	Dikdörtgen	Pise	Var
	Sesklo	Dikdörtgen	Taş Temel	Var
Geç Neolitik II ve Son Neolitik	Sitagroi III	Dikdörtgen	Pise	Yok
	Makri II	Dikdörtgen	Kerpiç	Yok
	Dimini	Dikdörtgen	Taş Temel	Var
	Mandra	Dikdörtgen, Dairesel	Dal Örgü, Taş Temel ve Kerpiç Duvar	Var
	Makriyalos II	Dairesel, Dikdörtgen	Pise, Dal Örgü	Var
	Saliagos	Dikdörtgen, Apsidal	Taş Temel, Kerpiç	Yok
	Ftelia	Dikdörtgen, Dairesel, Apsidal	Taş Temel, Kerpiç	Yok
	Palioskala	Dikdörtgen	Taş Temel	Var
	Strofilas	Apsidal	Taş Temel	Var
	Emporio X-VII	Apsidal, Dikdörtgen	Taş Temel	Var

Tablo 3.5: MÖ. 5600/4200 arasında Yunanistan ve Ege Adaları'ndaki yerleşmelerin mimari özellikleri

Sonuç olarak, MÖ. 5500-4200 arasında Yunanistan ve Ege adalarındaki yerleşmelerin mimari ve yerleşim özelliklerinin bölgelere göre farklılıklar gösterdiği

saptanmaktadır (Tablo 3.5). Teselya Bölgesi'nde Geç Neolitik I'in başlarından itibaren tahkim edilmiş yerleşmelerin sayısında belirgin bir artış gözlenmeye başlamıştır. Bazı yerleşmelerin etrafının hendeklerle, diğerlerinin ise taş duvarlarla çevrelendiği görülür. Tahkimat duvarlı yerleşmelerde çoğu zaman eş merkezli veya ardışık duvarlar görülür ve olasılıkla bunlar üzerine binaların inşa edildiği terasları oluşturmak için inşa edilmiş olmalıdır (ör. Dimini). Bazı yerleşmelerin etrafı ise hendeklerle çevrelenmiştir (ör. Makrychori). Tahkim edilmiş benzer yerleşmelere MÖ. 5. binyılda Ege'de de rastlanır (Strofilas ve Emporio X-VIII). Yunanistan'ın kuzeyinde ise tahkim edilmiş yerleşmelere rastlanmaz. Bu tür yerleşmeler hiyerarşik örgütlenmeye doğru gidişin ilk temsilcileri olarak da yorumlanmıştır (Andreou vd. 1996).

Bina formlarına bakıldığında yerleşmelerin neredeyse tamamında dikdörtgen planlı binaların varlığı izlenir. Ege Adaları'ndaki yerleşmelerde apsidal planlı binaların varlığı söz konusudur. Apsidal planlı binaların gözlendiği yerlerde dikdörtgen planlı binalar da bulunmuştur. Özellikle Teselya ve Ege Adaları'nda yerleşmelerin merkezinde yer alan büyük boyutlu megaron planlı binalara da rastlanmıştır. Teselya'daki Mandra yerleşmesinin erken katlarında çukur tabanlı dairesel binalara ulaşılmıştır. Kuzey'deki yerleşmelerde (Doğu Makedonya ve Trakya) ahşap direklerle desteklenen kerpiç duvarlı binaların varlığı saptanırken, Teselya ve Ege Adalarında genellikle taş temelli binaların varlığı gözlenir. Teselya'daki bazı yerleşmelerde dal örgü veya kerpiç duvarlı binalara da rastlanır. Yunanistan'da MÖ. 5000/4900-4500 arası süreç yerleşim düzenleri ve mimari açıdan en parlak dönemdir.

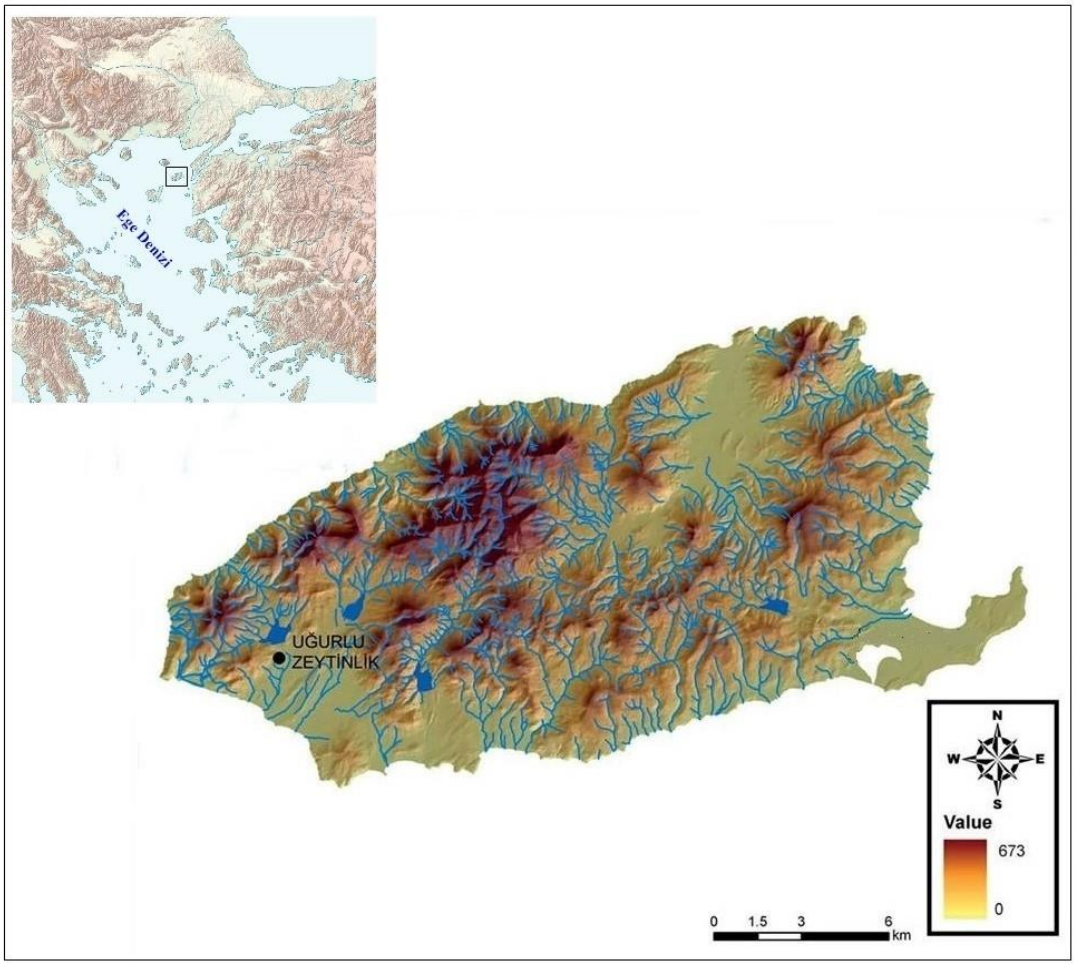
MÖ. 4500 sonrasında Yunanistan'da sosyoekonomik yaşamda bir çöküntü yaşanırken, yerleşim düzeni ve mimaride de bir gerileme söz konusudur. Son Neolitik olarak adlandırılan bu dönemde, Teselya'da Geç Neolitik II yerleşmelerinin birçoğu terk edilmiştir. Aynı süreçte Kiklad adalarında Strofilas yerleşmesi gelişim göstermiştir. Kuzey Yunanistan'da ise önceki dönemden bilinen bazı yerleşmeler devam eder.

4. GÖKÇEADA UĞURLU-ZEYTİNLİK YERLEŞMESİ VE KALKOLİTİK DÖNEM KÜLTÜR KATLARI

Gelibolu Yarımadası'na yaklaşık 20 km. uzaklıktaki Gökçeada dağ ve tepelerin sıralar ve gruplar halinde bulunduğu bir coğrafi yapıya sahiptir (Harita 4.1). Kuzeyde daha yüksek dağ ve tepe oluşumları bulunurken, adanın güneyi nispeten daha alçaktır. Bu iki kesim arasında vadiler ve alçak kıyı alanları da geniş yer tutar. Uğurlu-Zeytinlik prehistorik yerleşmesi de adanın batısındaki modern Uğurlu Köyü'nün doğusunda ve böyle bir alçak kıyı alanının yakınında bulunmaktadır. Yerleşim, yaklaşık 250 m. yüksekliğindeki İsa Dağı'nın (Doğanlı) doğu eteğindeki hafif bir yamaç üzerine kurulmuştur. Yaklaşık 250 x 200 m'lik bir alana yayılan alçak bir höyük görünümündedir. Yerleşimin doğu tarafından Pilon Deresi geçmektedir. Ayrıca oldukça yakın konumda bir tatlı su kaynağı da bulunur. Uğurlu Köyü'nü Gökçeada merkeze bağlayan yol yerleşimin içinden geçer ve alanı ikiye ayırmaktadır. Bununla birlikte yerleşmenin günümüzde tarım arazisi olarak kullanılan alanda bulunması nedeniyle, bazı kısımlarında derin tahribatlar oluştuğu gözlenmektedir. Özellikle tarımsal sulama için derin bir kanal yerleşimin bazı kesimlerinde tahribata neden olmuştur.

Ege Adaları çoğu kez Güneydoğu Avrupa'nın Neolitikleşme süreci için önemli bir köprü olarak görülmüştür. Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi de özellikle Doğu Ege Adaları arasında tarım ve hayvancılığın en erken kanıtlarını sunan önemli bir yerleşim yeridir. Yerleşme, ilk olarak 1999 yılında Savaş Harmankaya tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir. Yapılan ilk yüzey çalışmasında taştan yapılmış bir duvar kalıntısı ve kül katmanları ile birlikte çoğu Kalkolitik döneme ait olmak üzere Neolitik ve az sayıda Tunç Çağı çanak çömlekleri bulunmuştur (Harmankaya ve Erdoğu, 2000: 31-32). Yerleşmedeki ilk sistematik kazılarsa 2009 yılında Prof. Dr. Burçin Erdoğu başkanlığında başlatılmıştır ve halen devam etmektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda toplam 6 kültür katı saptanmıştır. Bu kültür katlarından elde edilen AMS radyokarbon verilerine göre en erken tarihler, Batı Anadolu Neolitiği'nin erken aşamaları olan MÖ. 6800 civarını

göstermiştir. Yerleşimdeki iskânın en geç aşaması ise Orta Kalkolitik Çağa (MÖ. 4300 civarı) tarihlendirilmiş. Bu kültür katılarının her biri en erkenden başlayarak Çanak Çömleksiz Neolitik, Erken Neolitik, Geç Neolitik, Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik çağlarını temsil eder. Ayrıca yüzeyde çok az sayıda Erken Tunç Çağı malzemesi de saptanmıştır.

Harita 4.1: Gökçeada ve Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi

Gökçeada sınırları içindeki tek prehistorik yerleşme Uğurlu-Zeytinlik değildir ve Paleolitik'ten Tunç Çağı'na kadar uzanan zaman dilimine ait kanıtlar, adanın farklı kesimlerinde tespit edilmiştir (Harmankaya ve Erdoğu, 2000). Adada insan varlığına dair en erken kanıtlar Orta Paleolitik Dönem'e aittir. Bu döneme dair kalıntılara adanın doğu kesimindeki çört yatakları çevresinde ulaşılmıştır. Mezolitik veya Epi-paleolitik dönemlere ait buluntular ise adanın doğu kesimindeki Eksino

Deresi çevresinde tespit edilmiştir (Erdoğu, 2016b: 89). Gökçeada sınırları dâhilindeki bir diğer prehistorik yerleşim yeri de Yenibademli Höyük'tür. Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Halime Hüryılmaz başkanlığında 1996 yılından bu yana kazılmakta olan yerleşim, adanın kuzeyindeki Kaleköy yakınlarında konumlanır. Yerleşmede gerçekleştirilen kazı çalışmaları İlk ve Geç Tunç çağlarına ait kalıntıların varlığını ortaya koymuştur (Hüryılmaz, 2006; 2002: 28).

4.1. Paleocoğrafya ve Paleoiklim

Ege Denizinin kuzeydoğusunda bulanan Gökçeada 285 km^2 yüzölçümüne sahiptir. Saros Körfezi yönünde uzanan Ege Çukurlukları ve Gelibolu Yarımadası'na paralel konumdaki ada, büyük oranda güneydoğu-kuzeydoğu doğrultusunda bir eksen oluşturmaktadır. Kuzey tarafında 1000 metrenin üzerinde derinlik seviyesiyle sınırlanarak, Gelibolu ve Biga yarımadalarının kıta sahanlığı üzerinde yükselmektedir (Öner, 2001: 780). Oldukça sarp ve engebeli bir arazi yapısıyla dikkat çeken Gökçeada'nın en yüksek noktası 673 m. ile Doruktepe'dir. Ada, bu özellikleri dışında yüksek tepeler, derin vadi ve dere yatakları barındırmaktadır ve farklı bölgelerinde baraj gölleri bulunmaktadır. Adanın oldukça kısa sayılabilecek mesafelerde bu denli jeolojik değişkenlik gösteriyor olmasının bölgede yüzeyleyen jeolojik birimlerden kaynaklanıyor olduğu belirtilmiştir (Özden, Ateş, Şengün, Tunç, Türkdönmez, Şanlıyüksel, Avcıoğlu, Ertekin, 2008: 48). Yüksek kesimler adanın orta ve kuzey taraflarında yer almaktadır. Doruktepe dışında, biraz daha kuzeyde Ulukaya Tepe 638 m. yüksekliğe ulaşır. Yükselti ve eğimin kuzeyden güneye doğru düzenli bir şekilde azaldığı görülmektedir (Meriç, Öner, Avşar, Nazik, Kapan-Yeşilyurt, Göksu, Kaya-Keleş, Yokeş, Kam, Candan, Dinçer, 2014: 70).

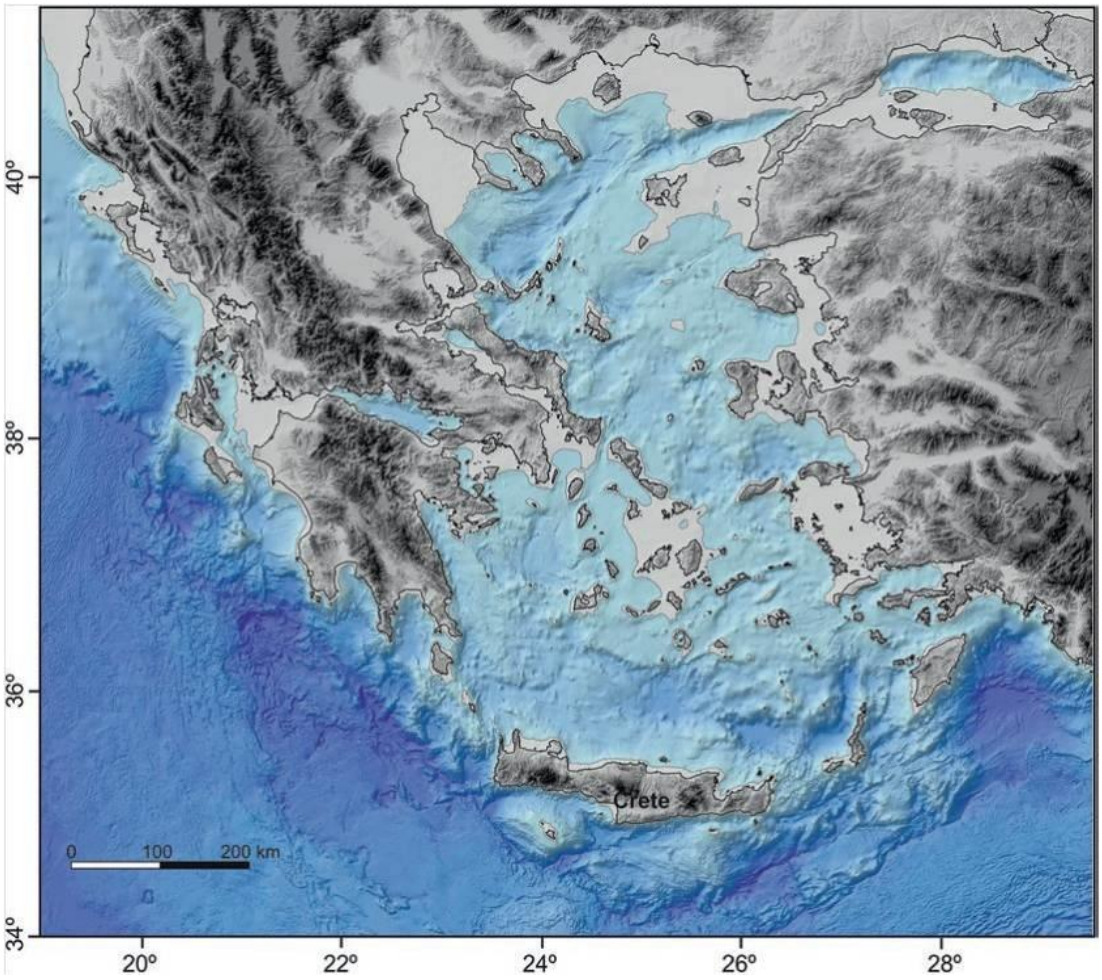
Gökçeada'nın en eski tortul kayaçları Eosen yaşlı birimlerdir. Alt birimlerde şeyl, kumtaşı-şeyl, kireçtaşı ve şeylden oluşan istif, Erken-Orta, Orta ve Geç Eosen tarihlidir. Bunların üzerinde kumtaşı-şeyl, kumtaşı, ince kömür bantlı çakıltaşı-kumtaşı katmanları bulunur ve Erken-Orta, Orta ve Geç Oligosen yaşlıdır. Andezit, lav, tüf ve aglomeralar gibi alttaki birimleri keserek yüzeye ulaşmış olan volkanik kayaçlar ise Erken-Orta Miyosen tarihlidir. Bunlar, ada genelinde oldukça geniş bir alanda yayılır. Geç Miyosen yaşlı çamurtaşı ve kumtaşı katmanları uyumsuz olarak

bunu izler ve üstte ise Kuvaterner yaşlı genç çökeller bulunmaktadır (Öner, 2000: 20; Meriç vd. 2014: 70).

Adanın oldukça eğimli ve dik jeolojik yapısı üzerinde dağılmış olan dere ve vadiler, aynı zamanda insanın buradaki varlığı için önemli bir unsur olan su kaynaklarını barındırmaktadır. Vadi oluşumlarının birçoğu denize ulaştıkları kesimlerde alüvyal ovalar oluştururlar. Özellikle kuzeydeki Büyükdere ve batıdaki Ballıdere vadileri ile Tuz Gölü'nün kuzey kesimi gibi dar vadiler, verimli tarım alanlarının oluşmasını sağlamışlardır (Erdoğu, 2016b: 91). Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin bulunduğu alan da tarımsal üretim açısından verimli olan bu alüvyal ovalardan birisi üzerinde yer almaktadır.

Dünya coğrafyasının şekillenmesinde iklim hareketlerine bağlı olarak, kara parçaları ve su kütleleri arasında belirgin değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Gökçeada'nın ada özelliğini alması veya kıyı oluşumları da bu süreçlerden etkilenmiştir. Deniz ve okyanus seviyelerindeki değişimin "Son Buzul Maksimumu" olarak adlandırılan dönem sonrasında başladığı düşünülmektedir. Son Buzul Maksimumu, geleneksel olarak küresel buz tabakalarının maksimum entegre hacmine ulaştığı, dünya tarihindeki en son aşama olarak tanımlanmaktadır ve günümüzden yaklaşık olarak 21.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir (Clark, Dyke, Shakun, Carlson, Clark, Wohlfarth, Mitrovica, Hostetler, McCabe, 2009: 710). Bununla birlikte bu son buzul aşamasının sınırlarının tam olarak belirlenmemiş olduğu ve karasal kayıtlarda zayıf bir şekilde temsil edildiğine yönelik düşünceler de mevcuttur (Hughes ve Gibbard, 2015: 174). Bu süreçte, buzulların Doğu Avrupa'nın çoğunu kapladığı ve soğuk hava koşullarının hüküm sürdüğü saptanmıştır. Bu süreci takiben, buzulların çekilmeye ve erimeye başladığı *Older Dryas* (GÖ. 17.000 ile 15.000 yıl) olarak adlandırılan dönem başlar. Yaklaşık GÖ. 15.000 ile 13.000 yıl aralığına tarihlendirilen Bölling ve Alleröd aşamalarında ise nispeten daha sıcak hava koşulları hüküm sürmüştür (Özbek ve Erdoğu, 2014: 99-100). Bu dönemin hemen ardından *12.9 ka* (yaklaşık 12.900 yıl önce) civarında başlayan ve yaklaşık 1000 yıl boyunca süren *Younger Dryas* olarak adlandırılan bir döneme girilmiştir. Bu döneme ait veriler kuzey yarımkürede buzul koşullarına dönüşü işaret etmektedir. Bu olayın, olasılıkla Kuzey Amerika'da büyük miktarda buzul eriyik suyunun salınmasıyla ilişkili olduğu kabul

edilmektedir. *Younger Dryas* döneminin ardından başlayan Holesen ile iklim hızlı ısınma sürecine girer ve *10 ka* civarında modern değerlerle karşılaştırılabilir bir seviyeye yükselir (Burroughs, 2005: 45-47).

Harita 4.2: Günümüzden yaklaşık 20.000 yıl önce Ege Denizi (Galanidou, Dellaporta, Sakellariou, 2020: fig. 19.3)

Pleistosen'in sonuna doğru Ege'de su seviyesi yaklaşık 120 m. daha düşüktür ve günümüzden 18.000 yıl kadar önce yükselmeye başlamıştır (Lambeck ve Purcell, 2005; Perissoratis ve Conispoliatis, 2003: 146). GÖ. 18. ve 10. binyıl arasında deniz seviyesindeki ortalama yükselme oranı binyıl başına yaklaşık 10 m. olarak tahmin edilmektedir. Su seviyesindeki bu yükseliş hızının yaklaşık olarak günümüzden 10.000 yıl kadar önce yavaşlamaya başladığı düşünülmektedir (Efstratiou, 2013: 78). Older Dryas'da Gökçeada, Bozcaada, Lemnos ve Semadirek adalarının halen

anakaraya bağlı oldukları tahmin edilmektedir. Ayios Evstratios ise bu zamana kadar Anadolu kıyılarından ayrılmıştır. Gökçeada'nın anakaradan ayrılarak ada oluşumu göstermeye başlaması günümüzden yaklaşık 14.000 yıl önce başlamıştır ve bu süreçte anakara ile arasında yalnızca 3 km. kadar bir mesafenin bulunduğu öne sürülmektedir (Özbek ve Erdoğu, 2014: 98). Paleokeanografik veriler ve Holosen üzerine çalışmalar, yaklaşık 10.000-9.000 yıl önce Saros Körfezi kıyı bölgesinin günümüzdekinden 5 ile 1.5 km. kadar daha içerde olduğunu göstermiştir (Özbek, 2012: 170). Su seviyesindeki yükselişin daha yavaş seyrettiği MÖ. 7000-6500 civarında ise günümüzdekinden 20 m. daha düşük bir seviyede olduğu ve Gelibolu Yarımadası ile arasındaki mesafenin yaklaşık 10 km. kadar olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte adanın nehir ağızlarında derin koyların oluştuğu anlaşılmıştır. Uğurlu-Zeytinlik'in Erken Neolitik aşamasına denk gelen bu zaman aralığında yerleşme denize günümüzde olduğundan daha uzak bir mesafededir. Arkeobotanik incelemeler, ilk yerleşimin civarında küçük bir göl ve bataklıkların bulunduğunu göstermiştir. Uğurlu'nun Neolitik sakinleri de sulama açısından elverişli olan bu verimli alanın yakınına yerleşmişlerdir (Erdoğu, 2016b: 91). Holosen'in başlarından itibaren hızlı bir yükselme gösteren su seviyesinin, günümüzden yaklaşık 6.000 yıl önce bugünkü haline ulaştığı bilinmektedir (Öner, 2000: 21).

İklim, aynı zamanda toplulukların sosyokültürel veya sosyoekonomik koşullarını şekillendiren unsurlardan birisi olarak da görülür. Paleoklimatik incelemeler, Holosen sırasında sıklıkla iklim dalgalanmaları olduğunu göstermiştir. Bu iklim dalgalanmalarının en önemlilerinden birisi günümüzden 8.200 yıl önce gerçekleşmiş olan *8.2 ka* olayıdır. İklim modelleri ve veriler, Kuzey Yarımküre boyunca daha soğuk ve daha kurak koşulların oluştuğuna işaret etmektedir. Benzer bir iklim olayının daha küçük ölçekli olsa da günümüzden yaklaşık 9.250 yıl önce gerçekleşmiş olduğu anlaşılmıştır (Flohr, Fleitmann, Matthews, Matthews, Black, 2016: 24). Erken Holosen'de gerçekleşmiş olan *8.2 ka* iklim olayı, tatlısu buzullarının eriyerek Atlantik Okyanusu'na boşalmasıyla ilişkilendirilmektedir. Paleoiklim sinyalleri genişlik, alan ve enlem bakımından farklılık göstermektedir. Kuzey Atlantik'te Grönland buzulundan elde edilen izotop verileri, günümüzden 8.250 yıl kadar önce başlayan ani bir soğumaya işaret etmektedir. Bu iklim değişikliği

Avrupa'da göl poleni veya ağaç halkaları gibi karasal kayıtlarda senkronize bir şekilde kaydedilmiştir. Yakındoğu'da ise ani bir iklim olayının gerçekleşmiş olduğuna dair kanıtlar sınırlıdır. Ancak Anadolu'daki çeşitli göllerin jeokimyasal, izotopik ve polen kayıtları, iklimdeki bu ani değişikliği göstermiştir. Bununla birlikte bazı dolaylı paleoklimatik kanıtlar, Akdeniz Havzası ve Orta Avrupa'daki avcı-toplayıcı toplumların *8.2 ka* olayının tetiklediği jeomorfoloji ve ekolojideki değişikliklerden etkilendiği de düşündürmektedir (Roffet-Salquea, Marciniak, Valdes, Pawłowska, Pyzel, Czerniak, Krüger, Roberts, Pitter, Evershe, 2018: 8705).

Doğu Akdeniz'de Geç Pleistosen-Erken Holosene geçişi, deniz seviyelerinde, yer şekillerinde, ekolojik yapıda ve kaynaklardaki ani değişiklikler ile belirgindir. Bu hızlı denizel geçişler önemli miktarda tatlı su akışı, limnik tortul ortamlar, alüvyal ovalar ve deltaik komplekslerden oluşan sulak bir alan oluşturmuştur. Bu yeni jeomorfolojik rejim, ilk çiftçiler için cazip bir ortam hazırlamış olmasına karşın Erken Neolitik yerleşmelerini aksi yönde etkilediği ve Neolitikleşme'nin gelişimini engellemiş olduğu üzerinde durulmaktadır. Holosen dönemi ise genliği zayıf olsa da ani ve şiddetli iklim dalgalanmaları ile karakterize edilmektedir. Orta Akdeniz'den sağlanan verilerin çoğu Holosen'in üç aşamaya ayrıldığını göstermektedir; *11.7 ka* ve *8.2 ka* arasındaki erken nemli dönem, *8.2 ka* ve *4.2 ka* arasındaki Orta Holosen geçiş dönemi ve *4.2 ka* sonrası Geç Holosen'deki kuraklaşma dönemi. Bununla birlikte tüm Akdeniz bölgesine yayılan nemli bir erken Holosen kavramı sorgulanmış ve çeşitli mikro iklimlerin yaygınlığına vurgu yapılmıştır (Gkouma ve Karkanas, 2016: 14-15).

Kotthoff, Pross, Müller, Peyron, Schmiedl, Schulz ve Bordon (2008: 843), Holosen'deki iklim değişikliklerini tanımlamak maksadıyla Kuzey Ege'den aldıkları polen verileri üzerinde çalışmışlardır. Çalışmanın sonuçları *10.4 ka* ve *9.5 ka* arasında bölgenin bitki örtüsünün meşe hakimiyetindeki ormanlık alanlardan oluştuğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu aşamada nemli ve ılıman iklim koşullarının hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Ancak sonrasında bu sürecin kesintiye uğradığı, kısmi bir ormansızlaşmaya ve geniş yapraklı bitki örtüsü içinde yeniden yapılanmaya neden olan kısa süreli iklim olayları ile noktalanmış olduğu anlaşılmıştır. Özellikle de *8.2 ka* olayı civarında bu kesintinin izleri tespit edilmiştir. Sonrasında ise benzer, fakat daha zayıf iklim olaylarının *7.5* ve *7.2 ka* civarında da gerçekleşmiş olduğu saptanmıştır.

Bununla birlikte Güneydoğu Avrupa'da yapılmış olan incelemeler, *8.2 ka* iklim olayını takip eden MÖ. 6050 sonrası süreçte, kış sıcaklıklarının nispeten günümüzdeki değerlere yakınken, yazların biraz daha soğuk olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Erken Neolitik sonrası süreçte, Ege'deki iklim koşullarının bugünle hemen hemen karşılaştırılabilir olduğu görülmektedir (Krauß, Marinova, De Brue, Weninger, 2017: 33).

4.2. Hammadde Kaynakları

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin Kalkolitik Dönem kültür katlarına bakıldığında hem yerel hem de ada dışında kaynakları olan farklı malzeme türlerinin kullanılmış olduğu görülmektedir. Adada kaynakları bulunmayan mermer, obsidiyen, bal rengi çakmaktaşı, nefrit ve jadeit gibi malzemeler Balkanlar, Ege Adaları ve Anadolu ile deniz aşırı ilişkiler kurulduğunu göstermektedir. Alet yapımı için gerekli çakmaktaşı, andazit, bazalt gibi kayaç türleri ise ada sınırları içerisinde kaynakları bulunan hammaddelerdir. Bunların dışında yerleşimin yakın çevresinde kil kaynakları da saptanmıştır. Yerleşimde ele geçmiş ve serpantinden yapılmış taş aletler için de ada kaynaklarından yararlanılmış olmalıdır.

Obsidiyen, prehistorik dönemler için önemli bir ticari meta olmanın yanı sıra prehistorik toplumlar için farklı amaçlar dâhilinde kullanım görmüştür. Prehistorik dönemler boyunca yontmataş aletlerin üretimi için hammadde olarak kullanılmış olan obsidiyen volkanik bir camdır. Ayırt edici özelliği jeolojik kaynaklarla ilişkilidir ve tarihöncesi kaynakların sınırlı olması kolayca tanımlanmasını sağlar. Obsidiyen kaynakların nadirliği, parlak görünümü ve kesme özellikleri, bu hammaddenin tarihöncesi boyunca tüketilmesinin ve büyük mesafelerde taşınmasının nedeni olarak kabul edilmektedir (Milić, 2016: 53). Orta Anadolu'da bulunun Nenezi ve Göllü Dağ prehistorik dönemlerde önemli obsidiyen kaynaklarının başında gelir. Her iki kaynağa ait obsidiyenin de oldukça geniş bir yayılım alanı gösterdiği bilinmektedir (Balcı ve Çakan, 2017: 14). Ege'de ise Melos Adası obsidiyeni yayılım alanıyla dikkat çekmektedir. Melos obsidiyeninin Son Paleolitik Çağ'dan Tunç Çağı'na kadar kullanılmış ve bölgeye dağılmış olduğu anlaşılmıştır. Bu kaynağa ait obsidiyen, Yunanistan anakarasında, bazı Ege adalarında ve Batı Anadolu'daki Erken Neolitik

yerleşmelerde tespit edilmiştir (Perlès, Takaoğlu, Gratuze, 2011: 42). Ege'de bir diğer obsidiyen kaynağı da Oniki Adalar'daki Giali'de bulunur. Ancak alet yapımı için nadiren kullanılmış olduğu görülmektedir (Milić, 2014: 291).

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik'te tespit edilen obsidiyenler üzerinde XRF tekniği kullanılarak yapılan inceleme, III. ve II. kültür katlarındaki obsidiyenlerin Kikladlar'daki Melos ve Orta Anadolu'daki Göllü Dağ kaynaklarından sağlanmış olduğunu göstermiştir. Oransal dağılıma bakıldığında toplam obsidiyen topluluğunun yaklaşık %90'ı Melos kaynaklı iken, geri kalanı Göllü Dağ kaynaklıdır. Obsidiyen kaynaklarının oransal dağılımındaki bu durum, Neolitik Döneme tarihlenen V. ve IV. kültür katları için de benzer bir görünüm sergilemektedir. Bu kültür katlarından elde edilmiş olan obsidiyenin büyük bir kısmı Melos kökenli iken (yaklaşık %84), küçük bir bölümü (yaklaşık %16) Anadolu (Göllü Dağ ve Nenezi) kökenlidir (Milić, 2016: 193-179). Görüldüğü gibi her iki dönem için de Melos kaynakları daha çok kullanım görmüştür. Bununla birlikte hem Melos Adası'ındaki hem de Orta Anadolu'daki obsidiyen kaynakları oldukça uzun mesafelerde yer almaktadır. Dolayısıyla kaynağa ulaşımın nasıl gerçekleşmiş olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Yunanistan'da Erken ve Orta Neolitik Dönem obsidiyen ticaretinin hem denizciler hem de taş yontucuları tarafından gerçekleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceye göre, Melos obsidiyeninin dağıtımı ve aletlerin üretimi bu kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olmalıdır. Geç ve Son Neolitik dönemlerde ise kaynaktan doğrudan tedarik edilmesi veya bu konuda uzmanlaşmış kişiler aracılığıyla sağlanmış olabileceği üzerinde durulmaktadır (Perlès vd. 2011: 42).

Uğurlu-Zeytinlik'in Kalkolitik Dönem tabakalarında bulunmuş, ancak adaya ticaret yoluyla gelmiş bir diğer buluntu topluluğu da Balkan kökenli çakmaktaşından yapılmış aletlerdir. "Balkan Çakmaktaşı" olarak adlandırılmış olan bu çakmaktaşı, sarı balmumu rengindedir ve üzerinde beyaz benekler bulunur (Gurova, 2012: 15). En yakın hammadde kaynağı Doğu Rodop Dağları civarındadır ve olasılıkla bu bölgeden sağlanmış olmalıdır. Uğurlu'da ele geçmiş olan örneklerin birçoğu derin rötuşludur ve bazılarının parlatılmış olduğu görülmektedir (Erdoğu, 2013: 7). Uğurlu volkanik bir ada üzerinde bulunması dolayısıyla yontmataş alet yapımı için gerekli hammadde kaynaklarına yakındır. III ve II. kültür katlarında ele geçmiş olan yontmataş

topluluğunun büyük bir kısmının yerel kaynaklardan sağlanmış olduğu anlaşılmıştır. Adanın doğusundaki bu kaynaklar, yaklaşık olarak bir günlük yürüyüş mesafesindedir ve olasılıkla doğrudan kaynaktan alınarak tedarik edilmiş olmalıdır.

Gökçeada'da mermer kaynakları bulunmaz, fakat Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin hem Neolitik hem de Kalkolitik katlarında bu malzemeden yapılmış çeşitli nesnelere rastlanılmaktadır. Bu mermer örnekleri üzerinde yapılan arkeometrik incelemeler, kaynakların belirlenebilmesi için kesin sonuçlar vermemiştir. Kuzeybatı Anadolu mermer kaynakları bakımından zengin bir bölgedir. Özellikle de Edremit Körfezi ve Marmara Denizi arasında kalan Biga Yarımadası'nın tabanı kireç şistleri, meta-kuartzit, serpantinit ve mermer ile temsil edilmektedir. Kaz Dağı masifi civarında Karabiga, Ayazma, Yenice, Bergaz, Serhat ve Altınoluk gibi birçok yerde mermer kaynakları bulunur. Ayrıca bunların dışında Kuzeybatı ve Batı Anadolu boyunca mermer yatakları bulunmaktadır (Zöldföldı ve Satır, 2003: 205-206; Zöldföldı, 2011: 20-22). Batı Anadolu'da Kalkolitik Dönem'e tarihli bilinen tek mermer üretim atölyesi Manisa civarındaki Kulaksızlar'da saptanmıştır. Kaynaklara oldukça yakın konumda yer alan Kulaksızlar Mermer Atölyesi'nin en karakteristik örnekleri sivri dipli kâseler ve mermerden yapılmış Kilya tipi figürinlerdir. Benzerlerine Batı Anadolu boyunca geniş bir bölgede ulaşılmıştır. Bunların Kulaksızlar atölyesinde üretildiği ve ticaret yoluyla bölgeye dağılmış olduğu düşünülmektedir (Takaoğlu, 2002). Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde Erken Kalkolitik Dönem'e ait mermer örnekleri üzerinde yapılmış olan çalışmalar, tek bir kaynaktan sağlanmış olduklarını göstermiştir. Yerleşmede üretime dair kanıt bulunamamış olması, bu malzemenin dışarıdan bitmiş ürün olarak ihraç edilmiş olabileceğini göstermektedir. Erken Kalkolitik döneme ait mermer örneklerinin izotop analizleri, Kulaksızlar ile aynı kaynak grubu içerisinde yer aldığını göstermektedir (Erdoğu ve Çevik, 2019). Ancak her ne kadar Batı Anadolu kaynaklarından yararlanıldığı anlaşılmış olsa da bunların doğrudan Kulaksızlar ile ilişkilendirilmesi elimizdeki veriler dâhilinde olası değildir.

Uğurlu-Zeytinlik'te farklı türde taşlardan üretilmiş balta, keski veya keser gibi sürtmetaş buluntular da yaygın olarak ele geçmektedir. Bunların arasında mavi-yeşil ve yeşil tonlarda olanları oldukça dikkat çekicidir. Bunlar üzerinde yapılan incelemeye

göre büyük bir bölümünün meta-serpantinit, jadeit, nefrit, meta-bazalt, meta-gabro türü metamorfik kayaçlardan yapılmış oldukları anlaşılmıştır (Dirican, Atakuman, Biler, Erdoğu, 2017). Bunların dışında bazı örneklerin hammaddesinin çamurtaşı türünde bir sedimanter kayaç ve genç bir volkanik kayaç olduğu tespit edilmiştir. Meta-bazalt ve meta-gabro türündeki metamorfik kaynaklı sürtmetaş aletlerin kaynağının, Uğurlu'nun kuzey-batısında bulunan ve ada genelinde çok sınırlı bir yayılım gösteren Çamlıca Metamorfitleri olması muhtemeldir. Boyutları ve nitelikleri dikkate alındığında, kıyı şeridinde ve dere yataklarında bol miktarda bulunan ve Çamlıca Metamorfitleri'nden türeyen çakıl taşlarından yapılmış olmalıdırlar. Serpantinit türevi ultramafik bir kayaçtan yapılmış az sayıda örnek bulunmuştur. Hem Gökçeada'da hem de Çanakkale'nin güneyinde bu tür kayaçlara rastlanmıştır (Dirican vd. 2017: 24-26). Jadeit'den cilalı taş baltalar az sayıda bulunmuş olsa da Syros Adası kökenli olma olasılıkları vardır (Sorensen, Pétrequin, Pétrequin, Errera, Horejs, Herbaut, 2017). Yeşil renkli Nefrit'ten cilalı taş baltalar oldukça yaygındır ve kökenleri muhtemelen Batı Anadolu kıyılarında aranmalıdır.

Yerleşmenin yakın civarında kil kaynaklarının varlığı tespit edilmiştir. Bu kaynaklardan en yakın olanı, yerleşime yaklaşık 1 km. mesafede ve İsa Dağı olarak bilinen tepenin yamaçlarında bulunur. Ayrıca 3 km. mesafedeki Dereköy yakınlarında ve Uğurlu Köyü kıyı şeridi üzerinde de iki ayrı kil yatağı daha saptanmıştır.

4.3. Yerleşim Stratigrafisi ve Kültür Katları

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde yürütülen çalışmalar, ilk iskânın MÖ. 7. binyılın başlarına kadar uzandığını göstermiştir. Dolayısıyla Uğurlu-Zeytinlik Doğu Ege Adaları'nda bugüne kadar bilinen en erken Neolitik yerleşmelerden birisi durumundadır (Erdoğu, 2014b; 2017, 72). 2009 yılında başlayan ve şimdiye kadar sürdürülen kazı çalışmalarında 6 kültür katının varlığı saptanmıştır (Erdoğu, 2014b; 2016a: 117). En erken yerleşim VI. Kültür Katı'nda tespit edilmiştir ve MÖ. 6800-6600 yılları arasındaki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. İlk çanak çömlekler MÖ. 6600 yıllarında IV-V. geçişinde ortaya çıkmaktadır. Sonraki V. Kültür Katı Erken Neolitik Çağa tarihlenir ve radyokarbon sonuçları MÖ. 6500-5900 yılları arasını vermiştir. Neolitik Dönem'in son aşaması IV. Kültür Katı'dır ve MÖ.

5900-5500 yıllarına tarihlenir. Erken Kalkolitik Dönem III. Kültür Katı ile temsil edilir ve AMS radyokarbon verileri MÖ. 5500-4900 tarihleri arasını vermiştir (Erdoğu, 2011b; 2014b). II. Kültür Katı'nın başlarına denk gelen MÖ. 4900-4500 yılları arasında bir iskân boşluğunun olduğu düşünülse de iki çukurdan ve III. Kültür Katı'na ait bir binanın dolgusundan sağlanan veriler yerleşmenin bu aşamada da kullanılmış olabileceğini göstermiştir. Bu alanlardan sağlanan çanak çömlek örnekleri arasında Erken ve Orta Kalkolitik dönemler için karakteristik kap formları bir arada bulunmuştur. Dolayısıyla MÖ. 5. binyılın ilk yarısına tarihlendirilmişlerdir. Bu süreç Erken-Orta Kalkolitik geçişi olarak tanımlanmıştır (Derici ve Gürçal, 2021). Mimari ile desteklenen MÖ. 4500-4300 yılları arasındaki süreç ise daha iyi izlenebilmiş ve II. Kültür Katı'nın MÖ.4900-4300 arasına tarihlendiğini göstermiştir (Erdoğu, 2018). Bunların haricinde yüzeyde az miktarda Erken Tunç Çağ çanak çömleği de ele geçmiştir, fakat bu döneme ait herhangi bir iskâna dair kanıt yoktur.

4.3.1. Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesinin Neolitik Dönemi

Kazı çalışmaları yerleşmedeki ilk iskânın MÖ. 7. binin ilk yarısına kadar uzandığını göstermiştir. Bu aşama, Batı Anadolu için Neolitikleşmenin erken aşamalarına atfedilen ve çanak çömleğin olmadığı bir sürece denk gelmektedir. Batı Anadolu'da Neolitik Dönem'in başlangıcıyla ilgili ilk kanıtlar Ulucak, Girmeler Mağarası ve Çukuriçi gibi yerleşmelerden sağlanmıştır (Erdoğu, 2017: 71). Girmeler Mağarası'nda MÖ. 8. binyılın sonuna tarihli Erken Çanak-Çömlekli Dönem'e ait bir terrazzo taban ve dal örgü tekniğinde yapılmış yapılara ait kalıntılar bulunmuştur (Takaoğlu, Işın, Korkut, 2014: 111). Ulucak'ın MÖ. 7000-6500 yıllarına tarihlenen VI. tabakası Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'i temsil etmektedir. Yerleşimin bu aşamasında kırmızı boyalı kireç tabanlı yapılara ulaşılmıştır ve herhangi bir çanak çömlek kalıntısına rastlanılmamıştır. Bununla birlikte MÖ 7. binin başından itibaren tarımın geliştiğini gösteren kanıtlar mevcuttur. Tahıllar ve bakliyatlar arasında einkorn buğdayı, emmer buğdayı, arpa, mercimek ve bezelye bulunmaktadır. Ayrıca hayvan evcilleştirmeye dair kanıtlara da ulaşılmıştır (Çilingiroğlu, Çevik, Çilingiroğlu, 2012: 165; Çevik ve Abay, 2016). Yaklaşık MÖ 6800'e tarihlenen Çukuriçi XIII'de ise Ulucak VI ile benzer şekilde kırmızı kireç sıva tabanlı bir yapı bulunmuştur. Burada

aynı zamanda az sayıda çanak çömlek parçasına da ulaşılmıştır. Tarım ve hayvan evcilleştirmeye dair kanıtlar da mevcuttur. Ege'de ise bu döneme ait veriler Girit Adası'ndaki Knossos'dan elde edilmiştir. Yerleşmenin yaklaşık MÖ. 7000-6700 yıllarına tarihlenen erken aşamalarında çanak çömlek bulunmaz, fakat kil figürinler ele geçmiştir. Evcilleştirme ve tarıma dair kanıtlar da tespit edilmiştir (Horejs, 2017: 17-18; Erdoğu, 2017: 71-72).

Kültür Katı	Dönem	Tarih
VI	Çanak Çömleksiz veya Ön Neolitik	MÖ. 6800-6600
VI-V	Erken Neolitik'e Geçişi	MÖ. 6600-6500
V	Erken Neolitik	MÖ. 6500-5900
IV	Geç Neolitik	MÖ. 5900-5500
IV-III	Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Geçişi	MÖ.5500-5300
III	Erken Kalkolitik	MÖ. 5300-4900
III-II	Erken-Orta Kalkolitik Geçişi	MÖ. 4900-4500
II	Orta Kalkolitik	MÖ. 4500-4300
I	Yüzey: İlk Tunç Çağı/Orta Çağ	?

Tablo 4.1: Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi kültür katları

Uğurlu-Zeytinlik **VI. Kültür Katı** Neolitik Dönem'in en erken aşamasına tarihlenmektedir ve AMS radyokarbon tarihleri MÖ. 6800-6600 yıllarını vermiştir (Erdoğu, 2018: 369). VI. Kültür Katı'na ait kalıntılara yerleşmenin doğusunda kazılan, Pilon Deresi'ne oldukça yakın konumdaki BB20-21 açmasında ulaşılmıştır. VI. Kültür Katı, ikisi derin sondajda görülen altı ayrı tabakaya ayrılmıştır. En üstte 1.40 m. çapında ortasında ocak bulunan yuvarlak bir yapı tespit edilmiştir. Onun altındaki tabakada kül içeren ince beyaz renkli bir taban ortaya çıkarılmıştır. Açmanın kuzey tarafında etrafı taşlarla desteklenmiş ve 10 cm. yarıçapında bir direk deliği bulunmuştur. Tabanda ise birisi boğaya ait olmak üzere üç boynuz ve iki hayvan

kafatası ele geçmiştir. Ayrıca taş boncuklar ve kemik aletler de bulunmuştur. Bu tabakanın altındaki yangın tabakasında çakmaktaşı işlik alanı ve hayvan kemiği yığınları saptanmıştır. En altta 2.70 x 1.40 m. boyutlarında tabanı yarı toprağa gömülü oval bir barınak kazılmıştır. Bu barınakta taştan beş adet boncuk, bir kemik bız ve nefritten bir işlenmiş taş bulunmuştur. Tüm tabakalarda çanak çömlek kullanımına dair herhangi bir kanıt yoktur (Erdoğu, 2017: 73-75).

VI. ve V. kültür katları arasındaki geçiş aşaması çanak çömleğin ortaya çıkışı ile karakterizedir. Gene yerleşimin doğusundaki BB20-21 ve CC21 açmalarında ulaşılmıştır. BB20-21 açmasında beyaz renkli kil sıvalı bir taban, bu tabanla ilişkili gömülü oval şekilli kerpiç sıvalı bir mimari unsur ve yaklaşık 50 cm. çapında bir ocak kalıntısı ile Terrazzo tabanlı, kırmızı boyalı bir platform tespit edilmiştir. Tabanla ilişkili toplamda üç parça çanak çömlek bulunmuştur. Parçalar ince cidarlı mineral katkılıdır ve organik katkı içermezler. Tümü iyi açkılanmıştır ve kalınlıkları 5 ile 6 mm. arasındadır. Parçalardan birinde ağız kenarındaki şerit kırmızı astarlıdır ve kapalı formda küresel bir kâseye aittir. Tabanda üç adet spatula, iki taş keski, taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuklar ele geçmiştir. CC21 açmasında ise ana toprağın üzerinde bulunmuş dağınık taş kümesi dışında herhangi bir mimari kalıntıya ulaşılamamıştır. Tamamı el yapımı ve mineral katkılı sekiz adet küçük çanak çömlek parçası bulunmuştur. Küçük buluntular arasında ise *Spondylus*, taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuklara, kemikten yapılmış spatula ve bızlara rastlanmıştır (Erdoğu, 2017: 75-76).

VI. Kültür Katı'nda ele geçen bitki ve hayvan kalıntılarıyla ilgili çalışmalarda bazı tahıl örnekleri ile evcil koyun, keçi, domuz ve sığır gibi hayvanlara ait kalıntılara da ulaşılmıştır (Erdoğu, 2017: 74). Yontmataş örneklerinin yerel hammadde kaynaklarından sağlanmış olduğu anlaşılmıştır. Aletler çok nadirdir ve çoğu doğrudan herhangi bir rötuş olmadan kullanılan yongalardan oluşur. İncelenen örneklerin baskı tekniği ile çıkartılmış çakmaktaşı dilgilerden oluştuğu saptanmıştır. Ayrıca obsidiyen örneklerinin de benzer bir teknikle yapılmış oldukları saptanmıştır (Guilbeau, Kayacan, Altınbilek-Algül, Erdoğu, Çevik, 2019: 5-6). VI. Kültür Katı'nda bulunmuş olan bazı obsidiyen örnekleri üzerinde yapılan X-ray floresans analizleri Melos kaynaklı olduklarını göstermiştir (Erdoğu, Atakuman, Yücel, 2018: 441).

MÖ. 6500-5900 arasına tarihlendirilen **V. Kültür Katı** yerleşmenin Çanak Çömlekli Erken Neolitik Dönemini temsil etmektedir (Erdoğu, 2018). Bu Kültür Katı'na ait veriler, yerleşmenin doğusundaki BB201-21 ve BB22 açmalarından sağlanmıştır. V. Kültür Katı 6 ayrı tabaka içermektedir. Geç aşamasında yaklaşık 5 x 4 m. ölçülerinde tek odalı, taş duvarlı ve toprak tabanlı bir bina kazılmıştır (Bina 2). Yaklaşık 9 m^2 büyüklüğünde iç alana sahiptir ve duvar kalınlığı 1 m. kadardır. Dıştan payandaları bulunur. Kuzey duvarı yaklaşık 1 m. yüksekliğe kadar korunmuştur ve 70 cm. genişliğe sahiptir. Duvar, doğu yönünde uzanarak bir avlu oluşturmaktadır. Binanın avlusunda insan kabartması motifli bir çanak parçası ile hayvan kemiğinden yapılmış akrolitik bir figürin başı ele geçmiştir. Figürin başı üzerinde burun ve gözler okr boya ile belirtilmiştir. Binada ayrıca kemik aletler, serpantinden yapılmış bir taş balta ve bir malahit boncuk bulunmuştur. Yerleşime yakın mesafede bulunan Dereköy ve Tepeköy arasında malahit kaynakları olduğu tespit edilmiştir ve olasılıkla bu kaynaklardan sağlanmış olmalıdır (Erdoğu, 2016b: 92). Bina 2'nin Kuzey duvarının bina seviyesinin oldukça alt seviyelerine kadar uzandığı ve alt tabakadaki "Anıtsal Giriş Yapısı"nın parçası olduğu anlaşılmıştır. Birbirine paralel 70 cm. kalınlığında iki duvardan oluşan yapının güneyindeki duvar yaklaşık olarak 7 m. uzunluğunda ve toplamda 1.2 m. yüksekliğedir. Yaklaşık olarak orta kısımlarına 1 metreye yakın yüksekliği olan büyük bir dikili taş yerleştirilmiştir. Taşın konulduğu kesim olasılıkla öncesinde giriş olarak kullanılmış olmalıdır. Sonrasında giriş kapatılmış ve üsteki Bina 2'nin ocağı muhtemelen bu giriş açıklığının üzerine yapılmıştır (Erdoğu, Atakuman, Yücel, 2017: 152). "Anıtsal Giriş Yapısı"nın iki duvarı arasında dar bir oda oluşturulmuştur. Bu kesimde piramit şeklinde büyük bir taş ele geçmiştir. Dikili taş ile piramit şeklindeki taşın bir zamanlar üst üste durduğu ve bir monolit oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Anıtsal Giriş Yapısı'nın altındaki tabakada yalnızca geniş alana yayılan bir taban bulunmuştur. Bu tabanın üzerinde "Hacılar" figürinlerine benzer bir figürin ele geçmiştir. Hemen altındaki tabakada bir bina kazılmıştır (Bina 10). Bina taş temeller üzerine kerpiç duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olan binanın yalnızca kuzey ve doğu duvarları korunmuştur. Duvar kalınlığı yaklaşık 50 cm. kalınlığındadır ve daha uzun olan kuzey duvarı yaklaşık 4 m. kadar uzanmaktadır.

Beyaz renkli kil kullanılarak sıvanmış tabanda, bir platform ve yuvarlak bir ocak yer alır. Tabanda bir malahit topağı, badem gözlü "Hacılar" tipi figürin ve kemik aletler tespit edilmiştir. Bina 10'un altındaki tabakada ise tahrip olmuş taban parçaları ile taştan yapılmış bir duvar ve at nalı şeklinde bir ocak tespit edilmiştir (Erdoğu vd. 2017: 152).

MÖ. 6500 yıllarına tarihlendirilen BB22 açmasında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Oldukça yoğun hayvan kemiği kalıntıları, çakmaktaşı ve obsidiyen aletler ile 3 adet kemik spatulanın ele geçmiş olduğu bir işlik alanı ortaya çıkartılmıştır. Hayvan kemikleri arasında evcil koyun, keçi, domuz ve sığır kemikleri tespit edilmiştir. Ayrıca kemikler üzerinde kesim izleri görülmektedir (Erdoğu, 2013: 3).

V. Kültür Katı çanak çömleği büyük çoğunluğunu kırmızı astarlı ve açkılı mal grubu oluşturur. Bunların arasında devetüyü üzerine kırmızı astarlı ve parlak açkılı olanlar baskındır. Siyah renkli mal gurubu ise nispeten daha azdır. Ağırlıklı olarak mat siyah, gri-siyah renkler baskındır, ancak parlak siyah renkli olanlar da mevcuttur. Geç aşamalarda siyah üzerine kırmızı astarlı alacalı mallar görülmeye başlar (Derici ve Erdoğu, 2019: 648). Çanak çömleğin tümü el yapımıdır. "S" profilli derin kâseler, delik ağızlı kaplar ve düz kenarlı sığ tabaklar yaygın formlardır. Gövde üzerine yerleştirilmiş dikey ve yatay tüp biçimli delikli tutamaklar ve yuvarlak veya yarım ay şeklinde delikli tutamaklar karakteristiktir. Bezeme nadir olarak görülür. Kabartma ve çizgi-nokta bezeme ile birlikte boya bezemeli (kırmızı üzeri beyaz ve az sayıda beyaz astar üzeri kırmızı) çanak çömlekler de bulunmaktadır. İnsan yüzü biçimli bir parça ve insan motifi kabartmalı bir parça benzersizdir. İnce kesit analizi ile çanak çömlek ve kil örneklerinin kimyasal bileşiminin sonuçlarının karşılaştırılması Uğurlu Neolitik çanak çömleklerinin yerel killerden yapılmış olduğunu göstermiştir (Erdoğu, 2016b; Derici ve Erdoğu, 2019: 648).

V. Kültür Katı'nda yontmataş topluluğu oldukça yüksek miktardadır. Yongalar dilgilere nazaran fazladır. Dilgilerin çoğu ise baskı tekniği ile çıkartılmıştır. Aletler nadirdir. Çoğunlukla adada bulunan hammadde kaynaklarından yararlanılmıştır. Obsidiyenler çoğunlukla Melos kökenli olmakla birlikte Göllüdağ

obsidiyeninden dilgiler de bulunmuştur. Tarımsal üretime kanıt olarak einkorn buğdayı, altı sıralı arpa ve bezelye gibi bitkilere ait kalıntılar saptanmıştır (Erdoğu, 2014b: 159-161). Evcil koyun ve keçi baskındır. Evcil domuz, sığır ve köpek kalıntıları da ele geçmiştir. Bununla birlikte yaban domuzu, kızıl geyik, tavşan ve tilki gibi av hayvanlarına dair kalıntılara rastlanmıştır (Atıcı, Pilaar-Birch, Erdoğu, 2017).

AMS radyokarbon tarihlerine göre yaklaşık MÖ. 5980–5660 arasına tarihlenmiş olan **IV. Kültür Katı** Geç Neolitik Dönem'i temsil etmektedir (Erdoğu, 2018: 648). IV. Kültür Katı'nda yerleşmenin genişlediği ve yaklaşık 6 hektarlık bir alana yayıldığı görülür. Yaklaşık 2.50 m. kalınlığında bir dolguya sahiptir ve en az 4 ayrı tabaka içermektedir. Bu kültür katına ait veriler yerleşmenin batısındaki P5 ve O5 açmaları ile kısmen doğu taraftaki BB20-21 ve BBCC19 açmalarından sağlanmıştır (Erdoğu, 2012: 4; Erdoğu, 2014b: 159). P5 açmasında yapılan çalışmalarda bu kültür katına ait 4 tabaka kazılmıştır. Üsteki tabakada 50 x 50 cm. boyutlarında bir ocak ve ocağın güneyinde 70 x 70 cm. boyutlarında tabana oyulmuş bir çukur bulunmuştur. İkinci tabakada Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan oldukça tahrip olmuş iki bina kazılmıştır. Biri dikdörtgen diğeri oval planlı bu binaların boyutları yaklaşık 5 x 3 m. ölçülerindedir. Bina 5 olarak isimlendirilen dikdörtgen binanın girişi yönünde kısmen kerpiç ve çamurla oluşturulmuş bir bölme duvarı bulunur. Köşesinde ise büyük bir depolama kabı yer alır (Erdoğu ve Yücel, 2015: 196). Üçüncü tabakada geniş bir alana yayılan iki yenileme evresi içeren sarı renkli bir tabana rastlanmıştır. Üzerinde iki büyük ocak, bir çukur ve küçük bir platform yer alır (Erdoğu, 2014a: 169). Bunların altında ise tabanı oldukça iyi korunmuş, ancak duvarları büyük oranda tahrip olmuş bir bina bulunmuştur (Bina 8). Sadece güney duvarına ulaşılmıştır ve kuru duvarın düzensiz taşların kullanımıyla oluşturulmuş olduğu anlaşılmıştır (Erdoğu, 2016a: 119). Binanın batısında 1.30 x 0.40 m. ölçülerinde bir payanda tespit edilmiştir. Payandanın sıvası oldukça kalındır ve üzeri kırmızı boyalıdır. Payandaya bitişik 50 x 30 cm. boyutlarında sarı renkli sıvadan yapılmış bir kutu ve hemen önünde gene sarı renkli sıva toprağından yapılmış, oval sığ bir çanak ele geçmiştir.

Yerleşimin doğusundaki BB20-21 ve BBCC19 alanlarında ise IV. Kültür Katı'na ait kalıntılar yüzeye oldukça yakındır. BB20-21'de alanın üzerinden geçen sulama kanalının yapımı sırasında büyük oranda tahrip olmuştur. BBCC19'da ise bir

binaya ait kalıntıya rastlanmıştır. Duvarları düzgün taşlarla yapılmıştır ve kısmen korunmuştur. Sarı renkli bir taban ve üzerinde yaklaşık 50 x 50 cm. boyutlarında yuvarlak bir ocak kalıntısı ortaya çıkartılmıştır (Erdoğu ve Yücel, 2012: 189).

IV. Kültür Katı çanak çömleği el yapımı, parlak açkılı, ince cidarlı, kırmızı astarlı siyah mallar ile temsil edilmektedir. Kaba malların oranı azdır. Dış yüzeylere ve iç yüzey kenarının altına kırmızı ve pembe tonlarda astar uygulanmıştır (Erdoğu, 2011b: 49). "S" profilli kâse formları yaygındır. Yanları geniş olan derin kâseler, içten kalınlaştırılmış ağızlı kâseler ve bazen küçük kulplu uzun boyunlu çömlekler bulunmaktadır. Dikey olarak yerleştirilmiş uzun, tüp benzeri, delikli tutamaklar karakteristiktir ve farklı şekillerde üretilmişlerdir. Bezeme azdır ve en karakteristik bezeme İmpresso'dur. Az sayıda boyalı örnekler de ele geçmiştir. Beyaz üzerine kırmızı boyalı bir örnek, Karanovo I çanak çömlekleri ile benzerdir. Siyah üzeri kırmızı boyalı örnekler yerel bir çanak çömlek gurubu oldukları izlenimi uyandırmaktadır. Bu kültür katındaki çanak çömleklerin hiçbiri Anadolu'nun form repertuarıyla tümüyle aynı değildir, ancak genel benzerlikler taşımamaktadır. Daha çok çağdaş Ege kültürleriyle benzerlik göstermektedir (Erdoğu, 2014b: 160; Erdoğu, 2012: 6-7).

Bu dönemde yontmataş teknolojisi için büyük oranda yerel çakmaktaşı kaynaklarının kullanıldığı anlaşılmıştır. Alet sayısı yine azdır. Dilgi ve yonga ağırlıklı bir üretim gözlenir. IV. Kültür Katı için en belirgin alet türü ise "Karanovo dilgisi" olarak bilinen ve Balkanlar'ın erken Neolitik Çağ yerleşmelerinde de görülen büyük ve kalın dilgilerdir. Bu dilgilerin hammaddesi olan çakmaktaşının kaynağı Trakya'da Rodop Dağları'ndadır. Obsidiyen parçaların neredeyse tümü baskı tekniği ile yapılmıştır. Obsidiyen Melos Adası, Göllü Dağ ve Nenezi olmak üzere üç farklı kaynaktan sağlanmıştır. Melos kaynaklı parçaların oranı daha yüksektir. Bununla birlikte adada kaynakları olmayan mermer buluntulara da rastlanmıştır ve deniz aşırı ilişkiler yoluyla getirilmiş olmalıdır (Erdoğu, 2012: 8; Erdoğu, 2014b: 161). Kemik aletler oldukça yaygındır. Bunların arasında bız ve mablakların yanı sıra spatulalar da bulunur. Üst tarafları insan başı veya hayvan biçiminde yapılmış kancalar ele geçmiştir. Farklı hammaddelerden yapılmış cilalı taş balta ve keskiler de yaygındır.

Büyük boyutlu cilalı taş baltaların sembolik anlamları olduğu düşünülmektedir (Erdoğu, 2012: 8).

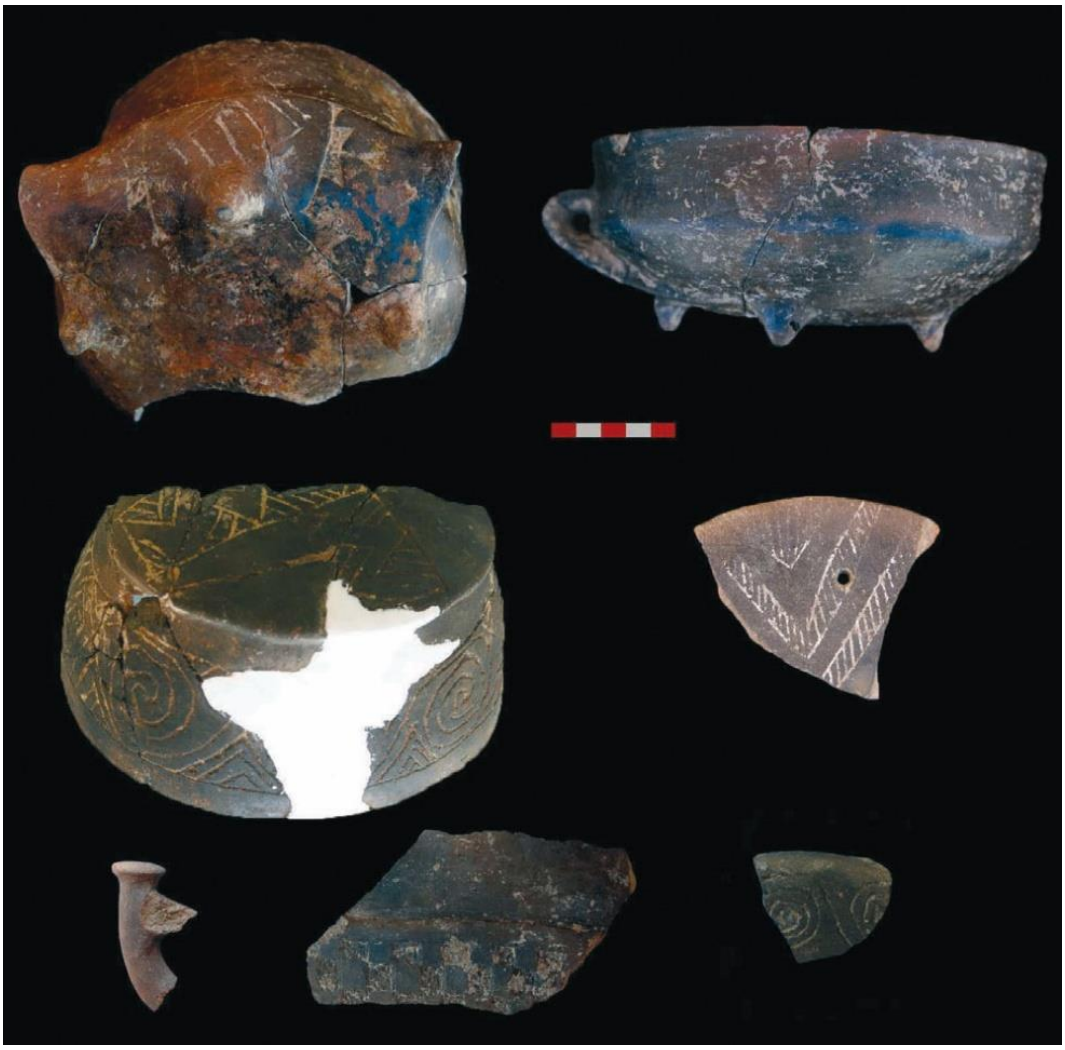
IV. Kültür Katı hayvan kalıntılarına bakıldığında, bir önceki V. Kültür Katı'na oranla keçilerde kademeli bir artış görülürken, koyun ve sığırlarda azalma söz konusudur. Bu durum olasılıkla kaynak yönetimiyle ilgilidir ve çevresel sınırların etkilerini yansıttığı şeklinde yorumlanmıştır (Atıcı vd. 2017: 21). Tarıma alınmış olan bitki türleri arasında einkorn buğday (*Triticum monococcum*), altı sıralı arpa (*Hordeum vulgare*), çıplak arpa (*Hordeum vulgare var. Nudum*) ve bezelye (*Pisum sativum L.*) gibi türlere ait kalıntılar ele geçmiştir (Erdoğu, 2014b: 159).

4.3.2. Erken Kalkolitik Dönem (III. Kültür Katı)

Neolitik Dönem'den Kalkolitik Dönem'e geçişi temsil eden MÖ. 5600/5500 yılları Anadolu'nun genelinde büyük değişikliklerin gerçekleştiği bir zaman dilimidir. Değişimler; yerleşim düzeninde, yerleşimlerin mekânsal organizasyonunda, bina formlarında, çanak çömlek üretiminde, beslenme ekonomisinde ve sembolik anlatımda belirgin bir şekilde izlenebilmekteyse de bu değişikliklerin bölgelere göre değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır. Anadolu'nun birçok kesiminde ani değişiklikler ve kültürel kırılmalar yaşandıysa da Gökçeada'nın yer aldığı Doğu Ege ve Trakya'da keskin kültürel kırılmalardan çok kültürel dönüşümler gözlemlenmektedir (Çevik ve Erdoğu, 2019). Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde MÖ. 5300 yıllarına kadar maddi kültürde köklü değişiklikler yaşanmamıştır ve MÖ. 5500-5300 yılları arasına dair bulgular oldukça sınırlıdır.

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde MÖ. 5300'lerden itibaren önemli değişikliklerin olduğu görülür. Bu değişimin izleri çanak çömlek teknolojisinde, bina planlarında, yerleşim düzeninde ve beslenme ekonomisinde açıkça görülmektedir. Bununla birlikte aynı dönemde Balkanlar ve Yunanistan'ın farklı bölgelerinde ve Orta Avrupa'da da önemli değişiklikler olduğu anlaşılmıştır (Çevik ve Erdoğu, 2019: 1). Değişiklikleri tetikleyen süreçler hakkında başta iklim olmak üzere çeşitli tartışmalar mevcutsa da kesin yargıya varmak güçtür. Uğurlu-Zeytinlik'in Erken Kalkolitik Döneme tarihli III. Kültür Katı mimarisi hem Batı Anadolu hem de Balkanlardan

oldukça farklıdır. Çanak çömlek geleneği ise Batı Anadolu'dan tümüyle farklıyken, Balkanlar'daki Karanovo III - Erken Vinča Kültürü ve Karanovo III-IV Kültürü ile bazı benzerlikler sergiler (Erdoğu, 2018).

Şekil 4.1: III. Kültür Katı çanak çömlek örnekleri

III. Kültür Katı ile ilişkili kalıntılar yerleşimin batısındaki Q6, P5, P6, O5 ve O6 açmaları, orta kesimlerdeki X15-16 ve Y16-17 açmaları ile doğu taraftaki CC19-20 ve DD19-20 açmalarında tespit edilmiştir. Tezin diğer bölümlerinde detaylı anlatılacağı üzere yerleşimin batısındaki alanda biri mezar çukuru olmak üzere çok sayıda çukur ile birlikte avlulu bir bina (Bina 4) kazılmıştır. Orta kesimlerde büyük boyutlu ve iki bina (Bina 11 ve Bina 12) ortaya çıkartılmışken, doğuda birbirine bitişik ve çok odalı yapılardan oluşan bir kompleks (3 No.lu Bina Kompleksi) bulunmuştur.

III. Kültür Katı çanak çömleği homojendir. MÖ. 5500-5300 yılları arasında bir önceki Neolitik Dönem çanak çömlek geleneğinin etkisi görülse de MÖ. 5300 yıllarından itibaren çanak çömlekte farklılıklar gözlenebilmektedir. Koyu yüzlü açkılı malların hâkim olduğu çanak çömleklerde adanın farklı kesimlerinden alınan killer kullanılmıştır. Kapak formları ile dört ayaklı kulak biçimli tutamakları olan kaplar, kutu biçimli kaplar ve düğme veya boynuz biçimli tutamaklar karakteristiktir (Erdoğu, 2018). Kulak benzeri iki kulpu olan dört ayaklı kâseler adaya özgüdür. Ağız çapı 30 cm. civarında olan büyük kâse ve çanaklar ilk kez bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Bezeme yaygındır ve genellikle dört ayaklı kâseler ile kutu biçimli kaplara uygulanmıştır. Baskı, çizgi, sığ oluk ve kazıma gibi farklı bezeme teknikleri kullanılmıştır. Baskı bezeme tekniği ile noktalar, üçgenler ve dikdörtgenler gibi şekiller oluşturulmuştur. Spiral, meander, dama tahtası, baklava motiflerinin yanı sıra haç motifleri de görülür. Uğurlu-Zeytinlik Erken Kalkolitik Dönem çanak çömleğinin Anadolu'dan farklı olduğu görülmektedir. Her ne kadar o dönemdeki Balkan kültürleri ile benzerlik gösterse de yerel özelliklerin ağır bastığı ve adaya özgü oldukları anlaşılmaktadır (Erdoğu, 2018; Erdoğu, 2012: 6).

III. Kültür Katı yontmataş endüstrisi önceki IV. ve V. kültür katları ile benzerdir. Ancak aletlerin oranı III. Kültür Katında daha yüksektir. Dilgiler nadir olarak ele geçerken, delici ve kazıyıcılar önceki dönemlere oranla daha fazladır. Balkan kökenli Karanovo dilgileri bu dönemde de görülmektedir. Olasılıkla Bulgaristan'ın doğusundaki Campanian ve Maestrichtian yataklarından veya Yunanistan Trakyası'ndaki Comotini bölgesinden sağlanmış ve adaya denizaşırı ticari ilişkiler yoluyla getirilmiş olmalıdır (Erdoğu, 2018; Guilbeau ve Erdoğu, 2011: 49). Obsidiyen sayısal olarak önceki aşamalara oranla daha azdır. Büyük oranda Melos Adası'ndaki Adamas ve Demenegaki kaynaklarından elde edilmiş olsa da az miktarda Göllü Dağ kökenli olanlara da rastlanılmıştır (Milić, 2016: 193).

III. Kültür Katında ele geçen hayvan kalıntılarına bakıldığında, değişen oranlarda farklı türlerden yararlanılmış olduğu anlaşılır. Evcil hayvanlar arasında koyun, keçi ve sığır baskındır. Keçide, önceki dönemlere oranla artış görülür. Sığır ve koyunda ise azalma söz konusudur. Yabani hayvanlar arasında kızıl geyik, yaban domuzu ve tavşan gibi hayvanlar olduğu saptanmıştır. Özellikle geyikte önemli bir

artış olduğu görülür. Ayrıca köpek kalıntıları da rastlanmıştır (Atıcı vd. 2017: 15-16). III. Kültür Katı sakinlerinin çoğunlukla çeşitli tahıl ve baklagil türlerini tüketmiş oldukları anlaşılmaktadır. Rus buğdayı olarak da adlandırılan *Triticum timopheevii* buğdayı görülmeye başlamıştır (Valamoti, 2014).

Şekil 4.2: III. Kültür Katı kemik aletlerden örnekler

Küçük buluntular arasında farklı taş türlerinden yapılmış cilalı taş balta ve keskiler, bız, mablak ve spatula gibi kemik aletler, taş kaplar, mermerden yapılmış bilezik ve kaplara ait parçalar, *Spondylus*, *Glycymeris* gibi deniz kabukluları ve çeşitli taşlardan yapılmış boncuk ve süs eşyaları ile figürinler ele geçmiştir. Cilalı taş balta, keski ve keser gibi sürtmetaş buluntuların yapımında meta-serpantinit, jadeit, nefrit, meta-bazalt, meta-gabro türü metamorfik kayaçların yanı sıra çamurtaşı türünde bir

sedimanter kayaç ve genç bir volkanik kayacın kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Jadeit ve nefrit hariç bu kayaç türlerinin adada bulunduğu bilinmektedir (Dirican vd. 2017: s. 124). Mermer bilezikler ilk defa bu dönemde ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4.3: III. Kültür Katı *Spondylus* bilezik örnekleri

Kemik aletler bu dönemde oldukça yaygındır (Şekil 4.2). Önceki dönemlere göre yeni araç tipleri ortaya çıkmıştır ve üretim pratiğinde değişiklikler saptanmıştır. Aletler arasında sivri uçlu olanlar baskındır. Kesiciler önceki dönemde olduğu gibi nispeten nadirdir. Düzleştiriciler IV. Kültür Katı ile aynı kalır. Geyik boynuzundan yapılmış aletler görülmektedir. Kaşık veya kaşık sapları azalmıştır ve yalnızca bir örnekle temsil edilmektedir. Kırılmış ince uzun sapı ve küçük dairesel şekilli olan bu kaşık örneği Neolitik örnekleri andırmaktadır (Paul ve Erdoğu, 2017: 376).

Glycymeris, *Spondylus* ve başkaca deniz kabuklularından yapılmış bilezik ve boncuk gibi kişisel süs eşyaları da yaygındır (Şekil 4.3). Bilezikler ağırlıklı olarak *Spondylus*'dan yapılmış olmakla birlikte az sayıda *Glycymeris*'den yapılmış örnekler de mevcuttur. Boncuklarda ise ağırlıklı olarak *Spondylus* tercih edilmiştir. Bitmiş halde ürünlerin yanı sıra çok sayıda yarı işlenmiş örneklerin ve ham örneklerin bulunması, bunların Uğurlu'da üretilmiş olabileceklerini düşündürmektedir (Baysal ve Erdoğu, 2014: 366-368).

Şekil 4.4: III. Kültür Katı figürin örnekleri

Figürinler Uğurlu Zeytinlik yerleşmesinin önemli buluntu topluluklarından biridir. Adaya özgü düz gövdeli figürinlerin yanı sıra önceki dönemlerden bilinen sokma başlı figürinler devam eder. Bununla birlikte figürin formlarının genel olarak güneybatı Asya'nın çeşitli kültür bölgelerinde MÖ. 7. binin ikinci yarısından sonra yaygınlaşan bir tarz ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Bunlar, kolları göğüs hizasında birleşmiş ve bacakları dizden bükülerek ön gövdeye çekilmiş olan tombul bir bedeni yansıtmaktadır. Bu dönemde mermer figürinler ve antropomorfik özellikli mermer objeler görülmeye başlamış olsa da sayıları oldukça düşüktür. Kilden yapılmış figürinlerin kol ve kalçaların yan tarafları ile göğüs bölgesi ve sırt üzerinde çizi bezekli geometrik motifler yaygındır. Figürinlerin birçoğu özel bir kırılma düzeni sergilemektedir ve parçalar birbiriyle eşleşmemektedir (Gemici, 2018; Atakuman, Gemici, Karamurat, Erdoğu, 2017: 178-179).

4.3.3. Orta Kalkolitik Dönem (II. Kültür Katı)

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde Erken Kalkolitik Dönemin sonu olarak kabul edilen MÖ.4900'den sonra yaklaşık 400 yıllık bir sürece dair mimariye ulaşılamamış ve bir iskân boşluğunun olduğu düşünülmüştür. Ancak bazı III. Kültür Katı binaları üzerinde bulunmuş bina kalıntısı ve çukurlar gibi bağlamlardan elde edilmiş veriler, iskân olmasa da yerleşim üzerindeki insan faaliyetlerinin devam etmiş olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu bağlamlarda tespit edilmiş çanak çömlek örnekleri, Erken ve Orta Kalkolitik geleneklerin bir arada var olduğuna işaret eder. Dolayısıyla MÖ. 4900-4500 arasındaki süreç Erken-Orta Kalkolitik geçişi olarak tanımlanmıştır (Derici ve Gürçal, 2021). MÖ. 4500'den itibaren yerleşimin yeniden iskân edildiği görülmektedir ve MÖ. 4300 yıllarına kadar 200 yıl boyunca devamlılık göstermiştir. Bu dönemde yerleşim önceki dönemlere oranla daha kısıtlı bir alana yayılır. Mimaride ve materyal kültüründe birtakım değişiklikler gözlenir. Bu tabakanın Batı Anadolu'da görülen Kumtepe IA / Beşik Sivritepe Kültürü ile kısmen benzerdir.

Orta Kalkolitik Dönem'e tarihli II. Kültür Katı'na ait bulgular yerleşimin batı ucundaki O6 açması ile kuzeybatı taraftaki O10-11 ve P11 açmaları ve güneye yakın BB14 ve BB15 açmalarında saptanmıştır (Erdoğu, 2011a: 366; Erdoğu, 2016a: 118). Yerleşimin batısında kazılmış olan kamusal binanın (Bina 4) bu dönemde de kullanıldığı anlaşılmıştır. Benzer plan özellikleri gösteren, yerleşimin kuzeybatısında Bina 1, güneydoğusunda da birbirine bitişik Bina 6 ve Bina 7 kazılmıştır. Bir önceki döneme göre mimaride standartlaşma söz konusudur ve binaların boyutları küçülmüştür.

Uğurlu-Zeytinlik II. Kültür Katı çanak çömleğinin tümü el yapımıdır. Açkılı siyah, gri, kırmızı ve devetüyü rengi mallar ile karakterizedir. Kaba malların oranı ince mallara göre daha fazladır ve ince kesit analizleri kil içine ilk defa bitkisel katkı karıştırıldığını ortaya koymuştur (Müller ve Kiriatzi, 2018). II. Kültür Katı'nda bir önceki III. Kültür Katı'nda görülen kutu kaplar ve kulak biçimli tutamakları olan kaplar ortadan kalkar. Düğme biçimli kulplar da ortadan kalkmış ve mahmuz kulp değişerek devam eder. Açkı bezeme ve beyaz boya bezeme, burma kulp, sepet kulp, lades biçimli kulplar ilk defa bu kültür katında ortaya çıkar. Form olarak III. Kültür

Katı'nın omurgalı kâse formları bu dönemde görülmez. İçe dönük ağızlı keskin profilli ve dışa çıkıntılı ağızlı kâseler de ilk defa görülmeye başlanır. Ayrıca bu kültür katında ele geçmiş insan yüzü betimli kap parçası tek örnektir (Şekil 4.5) (Erdoğu, 2012: 6).

Şekil 4.5: II. Kültür Katı çanak çömlek örnekleri

II. Kültür Katı yontmataş teknolojisinin birincil hammaddesi çakmaktaşıdır, fakat oldukça nadirdir. Önceki aşamalar göre teknik olarak belirgin bir farklılık yoktur.

Yontmataş topluluğu içerisinde yongaların oranı dilgilere oranla çok daha fazladır. Delici aletlerin oranı azalmıştır. Büyük boyutlu sırtlı parçalar az sayıda görülmekle birlikte karakteristiktir. Balkan kökenli çakmaktaşından yapılmış uzun ve ince yapılı bıçaklar bu aşamada da görülür (Erdoğu, 2014b: 164). Melos kökenli obsidiyenden dilgiler bulunmuştur ve çoğunlukla prizmatik dilgiler şeklinde ele geçmişlerdir. Bu dilgiler baskı düzelti tekniği ile çıkartılmıştır (Milić, 2016: 193).

Diğer buluntular arasında havanlar, öğütme taşları, kemik aletler, çeşitli deniz kabuklularından yapılmış süs eşyaları, kil ve taştan yapılmış ağırşaklar, cilalı taş balta ve keskiler, kil figürinler ile taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuklar bulunur. II. Kültür Katı kemik aletleri gerek sayısal gerek alet çeşitliliği yönünden daha sınırlı bir hal alır ve alet kalitesinde de bir düşüş söz konusudur. Sivri uçlu aletler en yaygın alet tipidir. İğneler nispeten daha azdır. Kesici alet bulunmazken delici aletler az ele geçmiştir (Paul ve Erdoğu, 2017: 377). Ağırlıklı olarak *Spondylus* olmak üzere deniz kabuklularından yapılmış boncuk, pendant ve bilezik gibi çeşitli süs eşyası niteliğindeki nesneler, bu aşamaya ait alanlarda saptanmıştır. Bu nesnelerin adada üretilmiş olduklarına dair kesin kanıtlar olmamakla birlikte Bina 1'in tabanında toplu halde ele geçmiş örneklerin bulunmuş olması, üretimlerinin yerleşmede gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Baysal ve Erdoğu, 2014: 367).

5. III. KÜLTÜR KATI MİMARİSİ VE YERLEŞİM DÜZENİ

5.1. III. Kültür Katı Mimarisi ve Faaliyet Alanları

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin Erken Kalkolitik Dönemi'ni temsil eden bu aşamada 6 bina kazılmıştır. III. Kültür Katı'na ait mimari kalıntılara yerleşmenin doğu ucuna yakın konumda, orta kesimlerinde ve batı tarafında rastlanmıştır. Yerleşmenin doğu ucunda kazılmış olan CC19-20 ve DD19-20 açmalarında bir bina kompleksi ortaya çıkartılmıştır. 3 No.lu Bina Kompleksi olarak adlandırılan bu yapı topluluğu dâhilinde ayrı girişlere sahip, birbirinden fiziksel olarak ayrılan ve ortak duvarları paylaşan üç ayrı bina belirlenmiştir (3A, 3B ve 3C binaları). Orta kesimlerde kazılmış olan Y15, 16 ve 17 açmaları ile X15 ve 16 açmalarında ise aralarında ortak bir duvar ile ayrılmış iki bina bulunmuştur (Bina 11 ve Bina 12). III. Kültür Katı'na ait mimari unsurların bulunduğu bir diğer alan ise 30'un üzerinde çukurla birlikte dikdörtgene yakın planlı ve önünde avlusu bulunan bir binanın (Bina 4) ortaya çıkartılmış olduğu batı uçtaki P5 ve P6 ile O6 açmalarıdır.

III. Kültür Katı mimarisi kendi içinde farklılıklar göstermiş olduğu gibi, bir sonraki II. Kültür Katı mimarisinden de oldukça faklıdır. Bu kültür katındaki binalar, bir sonraki döneme ait binalara oranla daha büyük boyutlara sahiptirler. Hem kare hem de dikdörtgen planlı binalar görülür. İki binada avlu bulunur. Bina 11'in avlusu muhtemelen oldukça geç bir aşamada eklenmiştir. Binalar hem bitişik hem de bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Tek odalı ve çok odalı binalar görülür. Çok odalı bina (3 No.lu Bina Kompleksi) bitişik olarak inşa edilmiş farklı yapı birimlerini içermektedir. Duvarların yapısından birbirine eklemlenerek inşa edilmiş oldukları ve binanın zamanla genişlediği anlaşılmaktadır. Yerleşmenin orta kesimlerinde kazılmış olan tek odalı binalar (Bina 11 ve Bina 12) oldukça büyük boyutludur. Yerleşmenin batısında bulunan ve kamusal yapı özellikleri sergileyen Bina 4, diğer tek odalı yapılara oranla daha küçük boyutludur. II. Kültür Katı'ndan farklı olarak bazı binalarda ocak bulunmaktadır. Tabanlar çoğunlukla sonraki kültür katında olduğu gibi sıkıştırılmış toprak ile değil, kil sıva kullanılarak yapılmıştır. II. Kültür Katı binalarında görülen platformlar bu dönemde de görülür. Ancak taş malzeme

kullanılarak yapılmış platformlar yalnızca 3 No.lu Bina Kompleksi'nde bulunmuştur ve formları da sonraki kültür katındakilerden farklıdır. Bununla birlikte II. Kültür Katı'nda olduğu gibi havan ve öğütme taşları platformların çevresinde ele geçmiştir. Kil malzemeden yapılmış platformlarsa binaların iç mekânında bulunabildiği gibi açık alanlarda da karşımıza çıkmaktadır.

Bina No.	Form	Boyut	Giriş Yönü	Oda	Platform	Ocak	Avlu	Çukur
3A Binası	Dikdörtgen	39 m²	Güneybatı	4	2	-	Yok	1
3B Binası	Dikdörtgen	≥16 m²	Güneybatı	3	1	-	Yok	1
3C Binası	Dikdörtgen	~29 m²	-	3	-	-	Yok	-
Bina 4	Dikdörtgen	33 m^2	Güneybatı	1	1	-	Var	-
Bina 11	Kare	40 m²	Güneybatı	1	3	2	Var	≥3
Bina 12	Kare	49 m²	Güneybatı	1	1	1	Yok	≥8

Tablo 5.1: III Kültür Katı binalarının nitelikleri

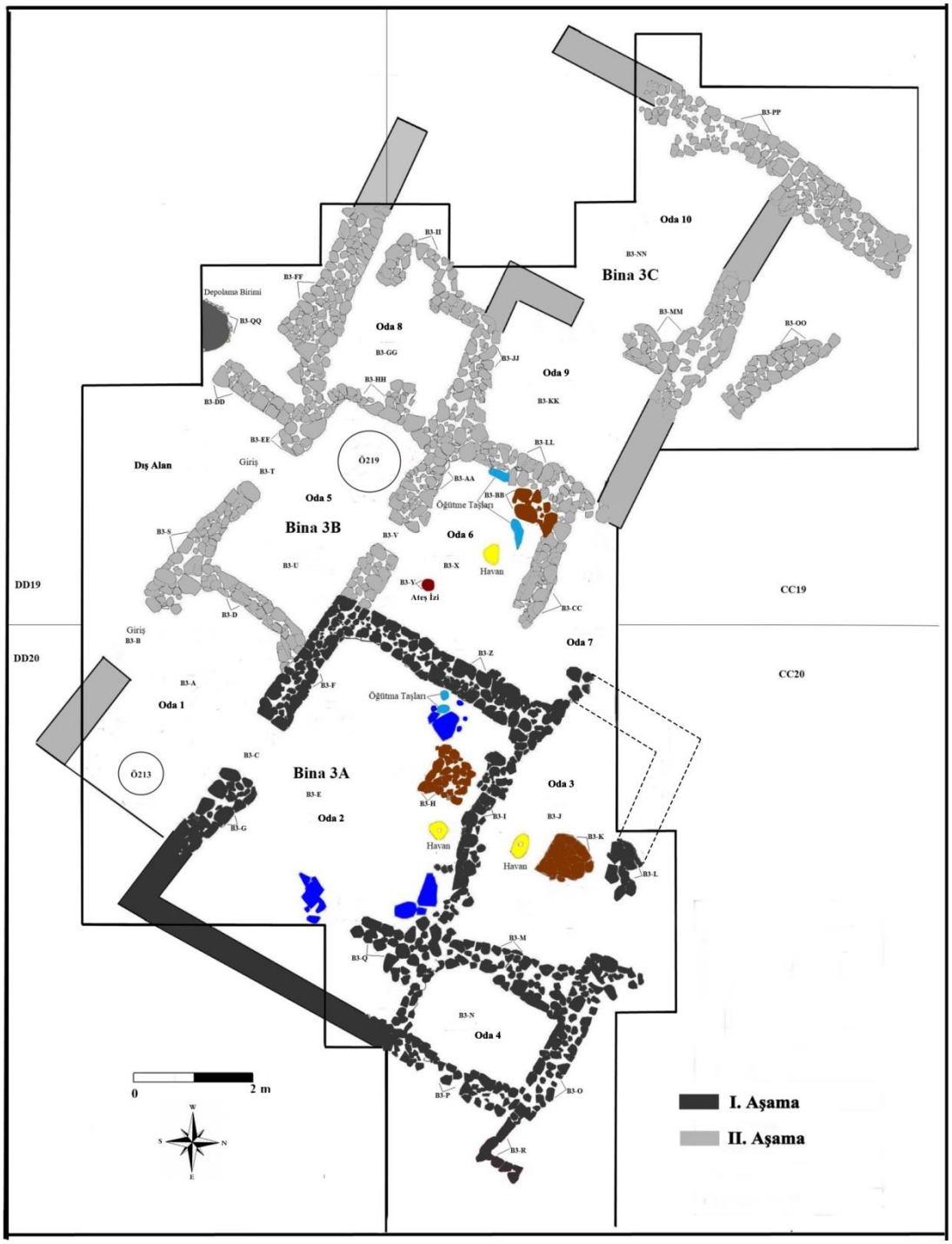
III. Kültür Katı'nda kazılmış alanların tamamında çukurlara rastlanmıştır. Çukurlar, bulundukları alanlara göre farklılık göstermekle birlikte büyük çoğunluğu yerleşmenin batısındaki kamusal binanın (Bina 4) etrafında ve ön kısmında ortaya çıkartılmıştır. Buradaki çukurlar açık alanlara kazılmış ve genellikle sarı renkli kil kullanılarak sıvanmışlardır. Farklı derinlik ve genişliklere sahiptirler. İçleri farklı boyutlarda taşlarla doldurulmuştur. Bu alanda kazılmış olan toplam 35 çukurdan 3'ünde insan kalıntılarına da rastlanmıştır. III. Kültür Katı'na ait olan bu çukurlardan birisinde (Ö187-188) 11 farklı bireye ait insan kalıntısı bulunmuştur. İnsan kalıntılarının ele geçtiği diğer çukurlar ise Ö25 ve Ö29'dur. Ö29'da bir insana ait kafatası parçası ile parmak kemiği bulunmuştur. Ö25'te ise 7 parça insan kemiği saptanmıştır. Çukurların bulunduğu diğer alanlarda ise binalar ile ilişkili oldukları görülür. 3 No.lu Kompleksi'ndeki çukurlar bina tabanına kazılmışken, Bina 11 ve Bina 12'de bulunmuş çukurlar bina dolgusu üzerine kazılmışlardır.

5.1.1. 3 No.lu Bina Kompleksi

Yerleşimin doğusundaki CC19-20 ve DD19-20 açmalarında kazılmış olan 3 No.lu Bina Kompleksi, birbiriyle ilişkili fakat bağımsız girişleri ve fiziksel sınırları olan binalardan oluşur. Bu yapı topluluğu, mimari bütünlüğü ve binalar arasında ortak erişim olabilecek alanların bulunması nedeniyle "kompleks bina" olarak tanımlanmıştır. Yaklaşık 18 x 11 m. ölçülerinde bir alana yayılır. Yerleşim üzerinden geçen sulama kanalı nedeniyle bazı kesimlerde tahrip olmuştur ve sınırları tam olarak belirlenememiştir. Tahribat daha çok kompleksin kuzey ve batı taraflarını etkilemiştir. Binanın kuzey duvarı büyük oranda tahrip olmuştur ve yalnızca bazı kısımlarda izlenebilmiştir. Güney taraflarda büyük ölçüde korunmuş olsa da doğu duvarı yüzey faaliyetleri nedeniyle büyük oranda tahribata uğramıştır. Ancak yine de duvarın doğrultusu belirlenmiş ve binanın doğu sınırı tespit edilmiştir.

3 No.lu Bina Kompleksi doğuda (3A), orta kısımda (3B) ve batıda (3C) olmak üzere, farklı girişlere sahip ve duvarlarla birbirinden ayrılmış üç ayrı binayı içermektedir (Şekil 5.1). Bu binalardan doğu (3A) ve orta (3B) kısımda bulunanların güney taraftaki girişlerine ulaşılmıştır. Ancak batı taraftaki 3C Binası'nın girişine tahribat nedeniyle ulaşılamamıştır. Binalar arasında diğerlerine oranla daha iyi korunmuş olan doğu taraftaki 3A Binası en geniş sınırlara sahip olanıdır. Binanın sınırları dâhilinde dört oda saptanmıştır. Orta kısımda yer alan 3B Binası diğerlerine göre daha dar bir alanda sınırlandırılmıştır. Bina 3C'de ise en az üç oda ortaya çıkartılmıştır. Kompleksin kuzey tarafa uzandığı ve bu alanda da oda ya da odaların olduğu ortaya çıkartılmış duvar kalıntılarından anlaşılmıştır. Fakat sınırları belirlenmiş herhangi bir alan ya da bina yoktur.

Kuzeydoğu-güneybatı eksenin inşa edilmiş olan 3 No.lu Bina Kompleksi'nin bulunduğu alan hafif eğimlidir. Yapı topluluğunun ayrılmış alanlarının ya da odalarının taban seviyelerine bakıldığında, alanda inşa faaliyetine yönelik bir düzleştirme çalışması yapılmamıştır. Odaların zeminleri kendi sınırları içerinde düzleştirilmiştir. Bu durum, odalar arasındaki seviye farkları ve binanın inşa edilmiş olduğu alanın eğimli yapısından anlaşılabilmektedir.

Şekil 5.1: 3 No.lu Bina Kompleksi

Tablo 5.2, 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki mimari unsurların bilgilerini içermektedir. Bu tabloda, binaya ait mimari öğeler numaralandırma sistemi yeniden düzenlenmiş ve orijinal öğe numaraları, bina numarasına ve alfabetik sıraya göre kodlanmıştır. Mimari öğenin niteliği, çıkartılmış olduğu açma ve birim numaraları

verilmiştir. Ayrıca fiziksel sınırları belirlenmiş olan odalar numaralandırılarak faaliyet alanı olarak tanımlanmıştır.

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B3-A	-	Taban	DD20	B4	Oda 1
B3-B	-	Giriş	DD19-20 DD20	B3, B4	Oda 1
B3-C	Ö65	Giriş	DD20	B3, B13	Oda 1, 2
B3-D	Ö72	Duvar	DD19-20	B7	Oda 1, 5
B3-E	Ö65	Taban	DD19-20 DD20	B4, B9, B13, B14, B16	Oda 2
B3-F	Ö68	Duvar	CC19-20DD20	B4, B12	Oda 1, 2, 5, 6
B3-G	Ö63	Duvar	DD20	B5	Oda 1, 2
B3-H	-	Platform	CC20	-	Oda 2
B3-I	-	Duvar	CC20	B12	Oda 2, 3
B3-J	Ö85	Taban	CC20	B14	Oda 3
B3-K	Ö80	Platform	CC20	B15	Oda 3
B3-L	-	Duvar	CC20		Oda 3
B3-M	-	Duvar	CC20		Oda 3, 4
B3-N	-	Taban	CC20-21	B3	Oda 4
B3-O	-	Duvar	CC20-21		Oda 3, 4
B3-P	-	Duvar	CC20-21		Oda 4
B3-Q	-	Duvar	CC20		Oda 2
B3-R	Ö254	Duvar	CC21	B32	-
B3-S	Ö71	Duvar	DD19-20	B6	Oda 1, 5
B3-T	Ö74	Giriş	DD19	B7	Oda 5
B3-U	Ö74	Taban	CCDD19	B7	Oda 5
B3-V	Ö84	Giriş	CC19-20	B3	Oda 6
B3-X	Ö84	Taban	CC19-20	B3	Oda 6
B3-Y	Ö84	Ateş İzi	CC19-20	B3	Oda 6
B3-Z	Ö67	Duvar	CC20	B6	Oda 2, 6

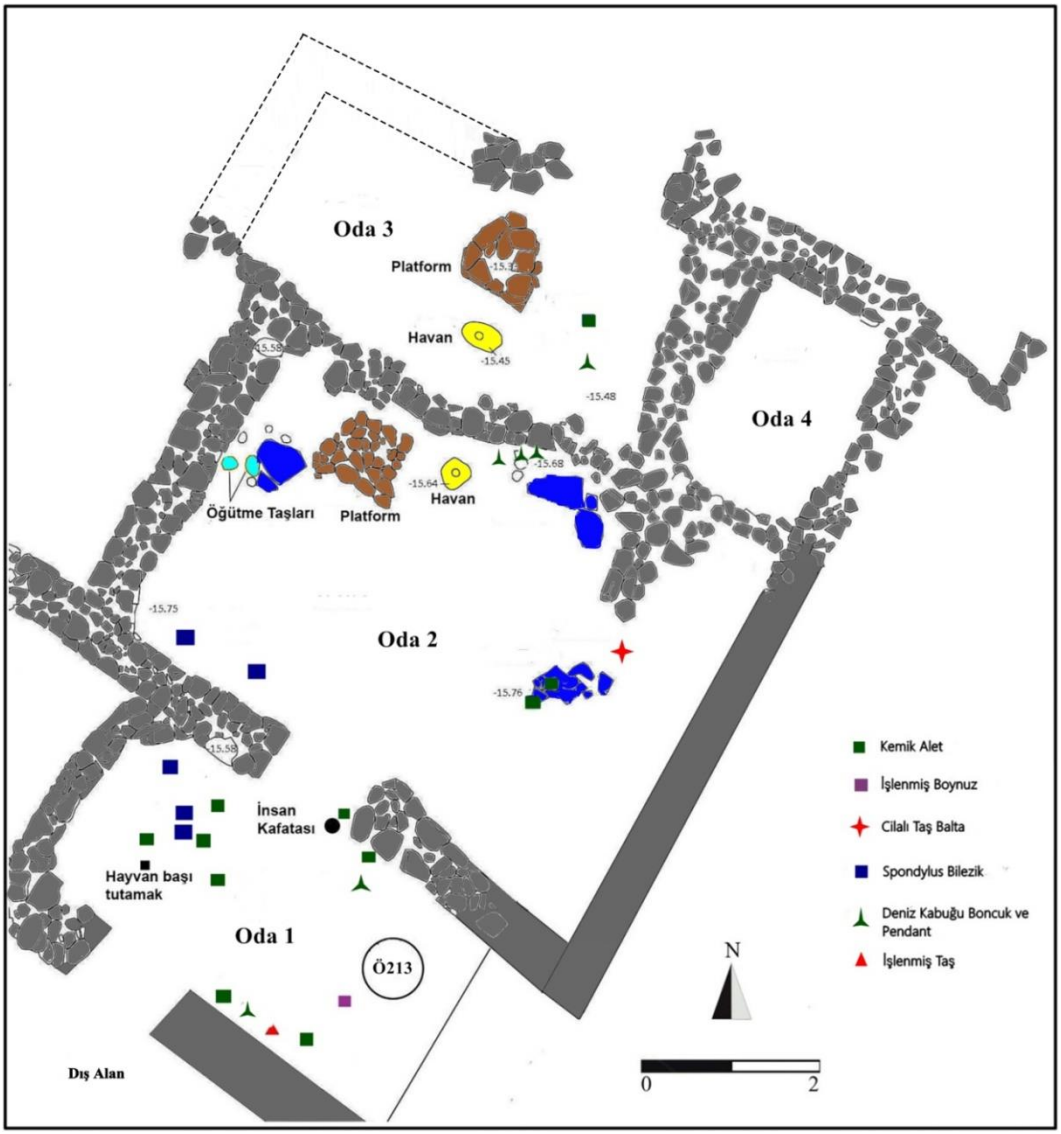
Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B3-AA	Ö75	Duvar	CC19-20		Oda 5, 6
B3-BB	Ö83	Platform	CC19-20		Oda 6
B3-CC	Ö69	Duvar	CC19-20	B6	Oda 6
B3-DD	Ö73-81	Duvar	DD19	B2	-
B3-EE	Ö81	Duvar	DD19	-	Oda 5
B3-FF	Ö217	Duvar	CCDD19	B10	Oda 7
B3-GG	-	Taban	CCDD19	B9	Oda 7
B3-HH	Ö82	Duvar	CCDD19	B5	Oda 5, 7
B3-II	Ö216	Duvar	CCDD19	B5	Oda 7
B3-JJ	Ö216	Duvar	CC19	B32	Oda 7, 8
B3-KK	-	Dolgu	CC19	B31	Oda 8
B3-LL	Ö83	Duvar	CC19	B8	Oda 6, 8
B3-MM	Ö215	Duvar	CC19	B30	Oda 8, 9
B3-NN	-	Dolgu	CC19	B29	Oda 9
B3-OO	Ö86	Duvar	CC19	B15	-
B3-PP	Ö87	Duvar	CC19	B21	Oda 9
B3-QQ	Ö218	Depolama Birimi	CC19	B7	Oda 11

Tablo 5.2: 3 No.lu Bina Kompleksi'ne ait mimari öğeler ve ilişkili alanlar

5.1.1.1. 3A Binası

3A Binası, 3 No.lu Bina Kompleksi'nin kazılmış en büyük ölçülere sahip binasıdır (Şekil 5.2). Kompleksin doğu tarafında yer alır ve yaklaşık olarak 11 x 7 m. ölçülerinde bir alana yayılır. İç mekânı yaklaşık olarak 39 m^2 kadardır. Birbirinden farklı ölçülere sahip ve dikdörtgen planlı toplam 4 odaya sahiptir. Binayı iç kısımda bölen duvarların temelleri büyük oranda korunmuştur. Doğuda ve kuzey taraflardaki dış duvarlar ise büyük oranda tahrip olmuştur. Girişi güney taraftadır. Odaların ikisinde taştan yapılmış kareye yakın formda platformlar bulunur. Taban üzerinde ve

in situ (orijinal yerinde) olarak öğütme taşları ile havanlar ele geçmiştir. Ayrıca bazı kesimlerde çatıyı destekleyen ahşap direklere altlık olarak kullanılmış olması muhtemel, birbirine bitişik olarak yerleştirilmiş düz taşların varlığı izlenmektedir. İç mekânda sıklıkla karşılaşılan sıva kalıntılarından tabanın sarı renkli kil sıva kullanılarak yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Tahribat nedeniyle binanın kuzey duvarının tamamı ortaya çıkartılamamıştır. Ancak bazı kısımlarda ulaşılan duvar kalıntılarının yönelimleri dikkate alınarak, binanın dış sınırı belirlenmiştir. 3A Binası'nı oluşturan mimari öğelerin özellikleri Tablo 5.3'de görülebilir.

Şekil 5.2: 3A Binası ve faaliyet alanlarındaki küçük buluntu dağılımı

Kod	Öğe Türü	Boyut (m/m^2)	Yükseklik (m)	Seviye	Malzeme
B3-A	Taban	8 m^2	-	-16.00	Kil Sıva
B3-B	Giriş	~1.1 m	-	-15.96	Toprak
B3-C	Giriş	1m	-	-15.75	Kil sıva
B3-D	Duvar	2x0.35 m	42 cm	-15.52	Taş
B3-E	Taban	20 m^2	-	-15.75	Kil Sıva
B3-F	Duvar	3.50x0.55 m	60 cm	-15.21	Taş
B3-G	Duvar	1.83x0.65 m	37 cm	-15.72	Taş
B3-H	Platform	0.80x0.70 m	~10 cm	-15.65	Taş
B3-I	Duvar	4.65x0.40 m	~5 cm	-15.45	Taş
B3-J	Taban	8 m^2	-	-15.50	Kil Sıva
B3-K	Platform	0.70x0.85 m	~10 cm	-15.33	Taş
B3-L	Duvar	1x0.55 m	~10 cm	~ -15.20	Taş
B3-M	Duvar	2.15x0.70 m	23 cm	-15.65	Taş
B3-N	Taban	4 m^2	-	-15.91	Toprak
B3-O	Duvar	3x0.55 m	~20 cm	-15.75	Taş
B3-P	Duvar	3x0.55 m	~10 cm	-15.80	Taş
B3-Q	Duvar	085x0.50 m	~15	-15.60	Taş
B3-R	Duvar	1.65x0.20	~10	-16.10	Taş

Tablo 5.3: 3A Binası mimari öğelerinin fiziksel nitelikleri

Binanın yaklaşık 1 m. genişliğindeki girişi (B3-B) güney taraftadır. Batısında doğu-batı doğrultusunda uzanan bir duvarın (B3-S) bu noktada oldukça düzgün bir şekilde sonlandığı görülür. Yaklaşık olarak 50 cm. yüksekliğinde bir kısmı korunmuştur. Girişin doğusundaki duvar ise tümüyle tahrip olduğu için izlenememiştir. Giriş, yaklaşık olarak 4 x 2 m. ölçülerinde bir odaya açılmaktadır. Oda 1 olarak numaralandırılmış olan bu odanın iç ölçüleri yaklaşık 8 m^2 kadardır. Taban sıvası büyük oranda tahrip olmuşsa da kil malzeme kullanılarak oluşturulduğu anlaşılmıştır. Sarı renkli kilden yapılmış sıvanın en az iki yenileme evresi olduğu tespit edilmiştir. Odanın doğu köşesinde tabana açılmış, yaklaşık 80 cm. genişliğinde ve 1

m. derinliğinde etrafı kil sıvalı bir çukur (Ö213) bulunmuştur. Oda 1'in batı sınırını oluşturan duvar (B3-D), 2 x 0.35 m. ölçülerindedir ve yaklaşık 42 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur. Hafif eğimli bir yapıdadır. 3A Binası'ndaki Oda 1 ve Oda 2'yi ayıran duvara (B3-F) sonradan eklenmiştir. Bu iki duvar arasında yapısal farklılık olduğu da görülmektedir. Kuzey-güney doğrultulu duvarın güney tarafta eklenmiş olduğu başka bir duvar (B3-S) ile olan bağlantısı, aynı anda yapılmış oldukları izlenimi vermektedir. Dolayısıyla bu kesim (Oda 1) 3A Binası'na sonradan dâhil edilmiş olmalıdır. Odanın doğu tarafındaki duvar ise yüzey faaliyetleri nedeniyle tahrip olmuş ve izlenememiştir.

3A Binası'ndaki Oda 1 ve Oda 2 arasında yaklaşık 1 m. genişliğinde bir kapı açıklığı (B3-C) bulunur. Her iki tarafında da duvarlar izlenebilmiştir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan duvarlardan batıda olanı (B3-F) 3.5 x 0.55 m. ölçülerindedir ve Oda 1 ve Oda 2'yi ayırarak 3B Binası'na uzanır. Duvarın 3B Binası'nda kalan yaklaşık 1 m. uzunluğundaki kısmının sonradan eklenmiş olduğu, taşların birleşim yerinde düz bir hat oluşturarak ayrılmasından anlaşılmıştır. Yaklaşık 60 cm. yüksekliğinde bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Girişin doğusundaki duvarın (B3-G) 1.83 x 0.65 m. büyüklüğünde bir kısmı korunmuştur. Doğu ucunda tahrip olmuşsa da giriş tarafında düzgün bir şekilde sonlanır.

Oda 2, yaklaşık olarak 6 x 4.5 m. ölçülerindedir ve 20 m^2 büyüklüğünde bir iç alana sahiptir. Kil kullanılarak yapılmış olan taban sıvasında birçok yenileme evresi tespit edilmiştir. Üst üste binen sıva katmanları kalın bir taban yapısı oluşturmuştur. Binanın taban sıvası, III. Kültür Katı mimarisinde sıklıkla karşılaşılmış olduğu gibi sarı renkli bir görünüm sergiler. Oda 2'in taban üzerinde batıda, güneyde ve kuzeydoğu köşede olmak üzere üç farklı noktada bitişik olarak yerleştirilmiş farklı büyüklüklerde düz taşlar ele geçmiştir. Bu taşların çatı örtüsünü destekleyen dikmelere altlık oluşturmak için kullanılmış oldukları düşünülebilir. Alanın kuzeybatı köşesine yakın konumda taştan yapılmış 0.8 x 0.7 m. ölçülerinde ve kareye yakın formda bir platform (B3 H) bulunmuştur. Tabanda yaklaşık 10 cm. yüksekliğinde bir bölümü korunmuş olan platformun güney tarafında ve oldukça yakın bir mesafede *in situ* olarak bir havan ile iki adet öğütme taşına rastlanmıştır.

Oda 2'in doğu duvarı tahribat nedeniyle tümüyle izlenememiştir. Ancak ortaya çıkartılmış duvar kalıntılarından yola çıkılarak, alanın doğu sınırı belirlenmiştir. Alanın doğu tarafında ve kuzey duvarına (B3-I) bitişik yaklaşık 85 x 50 cm. ölçülerinde bir duvar çıkıntısı (B3-Q) bulunur. Bu çıkıntının daha fazla uzanmadığı ve orijinal boyutlarında olduğu anlaşılmıştır. Kuzey ve batı sınırlarını oluşturan duvarların temelleri ise ortaya çıkartılmıştır. 3.75 x 0.6 m. ölçülerindeki bir duvar (B3-Z), 3B Binası ile arasında sınır oluşturur. Bu duvar kuzey-güney doğrultusunda uzanarak, güney tarafında başka bir duvarla (B3-F) birleşir. Duvarların birleştiği bu noktada, duvar yapıları arasında bir ayrım söz konusu değildir ve bütünselliği korunmuştur. Dolayısıyla 3A Binası'ndaki Oda 2'nin daha önce inşa edildiği, batıdaki 3B Binası ve güney taraftaki Oda 1'in de sonradan eklenmiş olduğu anlaşılır. Oda 2'nin kuzey tarafında kalan Oda 3 ve Oda 4 ile olan bağı ise bütünsellik göstermektedir ve muhtemelen aynı zamanda inşa edilmiş olmalıdırlar. Fakat bu odalar arasında geçişi sağlayacak herhangi bir duvar açıklığı bulunamamıştır. Oda 2 ve Oda 3, 4.65 m. uzunluğunda ve 0.4 m. genişliğinde nispeten ince bir duvar (B3-I) ile ayrılmaktadır.

Oda 3'ün kuzey ve batı duvarları büyük oranda tahrip olmuştur. Odanın bu iki yöndeki sınırları, parçalar halinde ulaşılmış duvar kalıntılarının yönelimlerine göre belirlenmiştir. Kuzey tarafında ve platformun hemen yanında 1 x 0.55 m. ölçülerinde bir duvar kalıntısı (B3-L) bulunmuştur. Doğu-batı yönünde uzandığı anlaşılmış olsa da her iki yönde de tahrip olmuştur. Odanın kuzeydoğu köşesinde bu duvarın devamı niteliğindeki doğu-batı doğrultulu bir duvara (B3-O) ulaşılmıştır. Duvarın burada nispeten düzgün bir şekilde sonlanıyor oluşu, kapı açıklığı olabileceğine işaret eder. Oda 2 ile arasındaki duvarda da (B3-I) kapı açıklığına rastlanmamıştır ve dahası Oda 2'nin iç düzenlemesi ile benzer bir düzenlemeye sahiptir. Dolayısıyla Oda 3'ün aslında bağımsız bir bina olabileceği akla gelmektedir. Ancak Oda 2 ile Oda 3 arasındaki duvarın oldukça ince bir yapıda olması, bina yüksekliğinde veya odaları tümüyle ayırabilecek nitelikte olmadığını göstermektedir. Bu durumda duvarın, Oda 3'e düz bir zemin oluşturmak için ve hafif yükseltilerek yapılmış olduğu düşünülebilir.

Oda 3'ün kuzey duvarına yakın konumlandırılmış ve taşlardan oluşturulmuş ovale yakın formda bir platform (B3-K) bulunmuştur. Tabandan yaklaşık 10 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur ve 0.7 x 0.85 m. ölçülerindedir. Platformun güney

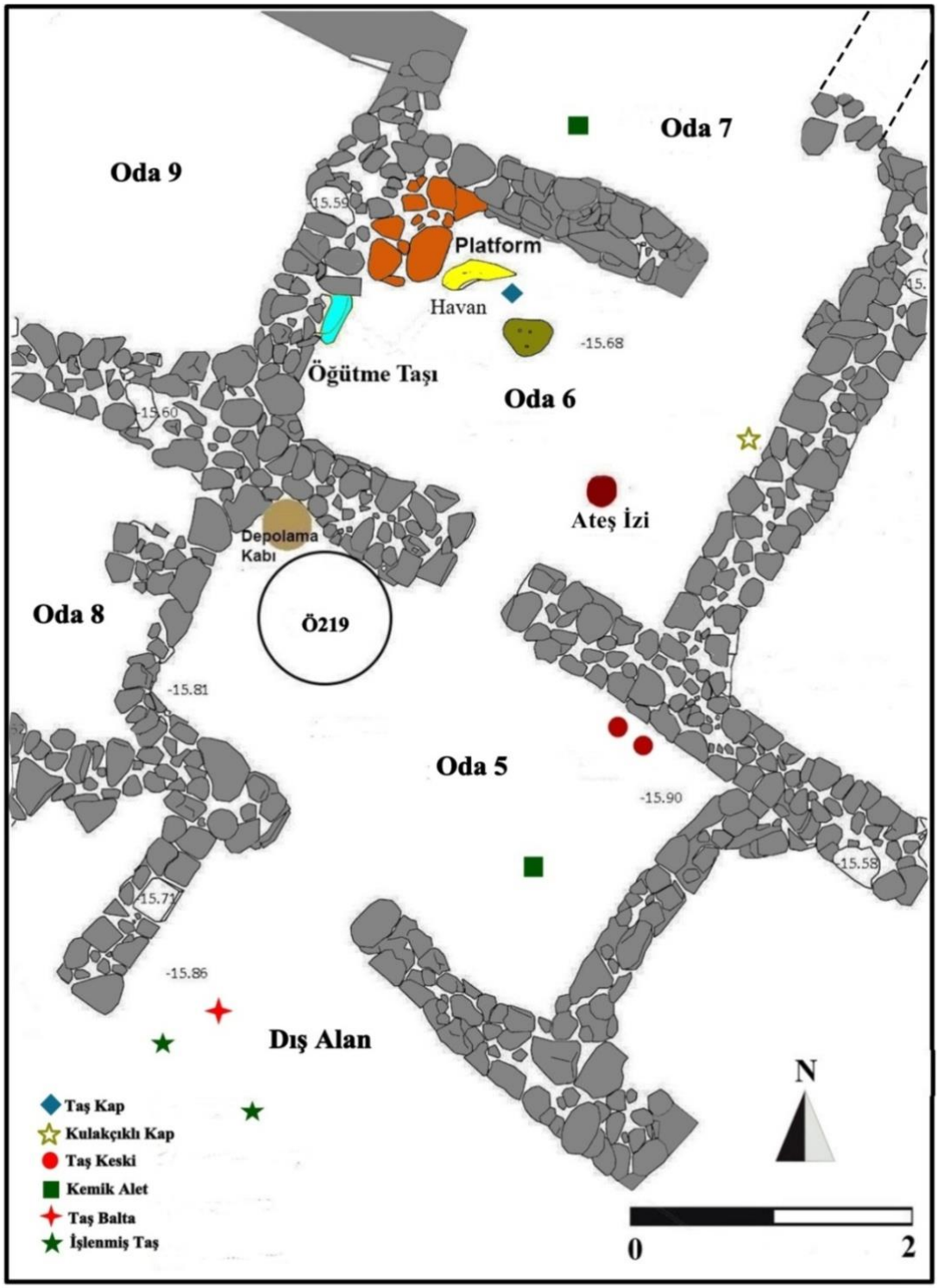
tarafında ve oldukça yakınında tabana yerleştirilmiş bir havan ele geçmiştir. Alan 3'ün tespit edilmiş iç mekân ölçüsü yaklaşık olarak 8 m^2 kadardır. 4 x 2 m. ölçülerinde ve dikdörtgen formda bir yapıya sahiptir. Tabanı diğerlerinde olduğu gibi kil sıva kullanılarak yapılmıştır.

3A Binası'nın kuzey doğu köşesinde, 3 No.lu Bina Kompleksi'nin fiziksel olarak ayrılmış en küçük ölçülere sahip odalarından biri (Oda 4) bulunmaktadır. Yaklaşık 2.5 x 1.8 m. ölçülerindedir ve 4 m^2 iç alana sahiptir. Dikdörtgen planlıdır. Tabanı (B3-N) diğer alanlardan farklı olarak sıkıştırılmış toprakla oluşturulmuştur. Taban üzerinde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Oda 4, dört tarafından da duvarlarla çevrelenmiştir ve giriş açıklığı yoktur. Ancak güney tarafındaki duvarın diğerlerine oranla daha ince olduğu düşünüldüğünde, muhtemelen Oda 2 üzerinden erişim sağlanmış olabilir. Odanın doğusundaki duvarın (B3-P) temelleri büyük oranda korunmuştur. Bu duvarın kuzey-güney doğrultusunda uzanarak devam ettiği ve yapının doğu sınırını oluşturduğu anlaşılmıştır. Kuzeyinde ise Oda 3'e uzanan bir duvar (B3-O) yer alır. 3 x 0.55 m. ölçülerindedir ve muhtemelen binanın kuzey sınırını oluşturur. Bu duvarın doğrultusunda ve "L" şeklinde dönüş yaparak kuzeye yönelen başka bir duvarın daha varlığı izlenir (B3-R). Duvarın bina ile ilişkisi tam olarak anlaşılamamıştır.

5.1.1.2. 3B Binası

3 No.lu Bina Kompleksi'nin orta kısmındaki 3B Binası, kuzey tarafında tahrip olmuşsa da diğer tarafları korunmuştur (Şekil 5.3). İki odası büyük oranda korunmuş olan binanın, tahribattan etkilenen kuzey tarafında üçüncü bir odasının daha olduğu kapı açıklığından ve duvar kalıntılarından anlaşılmış, fakat sınırları tümüyle tespit edilememiştir. Binanın ortaya çıkartılmış olan kısmı yaklaşık 6 x 4 m. ölçülerinde ve 16 m^2 kadardır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanır ve dikdörtgen planlıdır. Girişi güneybatı taraftadır. Tabanı, 3A Binası'nda olduğu gibi sıva kullanılarak oluşturulmuştur ve yenileme evreleri burada da izlenir. Yine 3A Binası'nda görüldüğü gibi, güney taraftaki girişin açıldığı odada bir çukur bulunmuştur. Taştan yapılmış bir platform bu binada da bulunur, fakat 3A Binası'ndakilerden farklı olarak duvara bitişik yapılmıştır. Platform çevresinde

öğütme taşları ve havan gibi unsurlar tekrar eder. Ayrıca iç odasında (Oda 6) bir ateş izi saptanmıştır.

Şekil 5.3: 3B Binası ve faaliyet alanlarındaki küçük buluntu dağılımı

Kod	Öğe Türü	Boyut (m/m^2)	Yükseklik (m)	Seviye (m)	Malzeme
B3-S	Duvar	2.70x0.60 m	0.47 m	-15.49	Taş
B3-T	Giriş	0.80 m	-	-15.80	Toprak
B3-U	Taban	7.5 m^2	-	-15.81	Kil Sıva
B3-V	Giriş	0.60 m	-	-15.70	Kil Sıva
B3-X	Taban	6.50 m^2	-	-15.69	Kil Sıva
B3-Y	Ateş İzi	0.20x0.20 m	-	-15.70	Kil
B3-Z	Duvar	3.75x0.60 m	0.50 m	-15.15	Taş
B3-AA	Duvar	1.50x0.60 m	0.38 m	-15.25	Taş
B3-BB	Platform	0.85x0.50 m	0.27 m	-15.32	Taş
B3-CC	Duvar	1.90x0.50 m	0.37 m	-15.29	Taş
B3-DD	Duvar	1.45x0.40 m	0.51 m	-15.20	Taş
B3-EE	Duvar	1.30x0.60 m	0.51 m	-15.20	Taş

Tablo 5.4: 3B Binası mimari öğelerinin fiziksel nitelikleri

3B Binası'nın güney taraftaki girişi (B3-T) 0.8 m. genişliğindedir ve her iki yandaki duvarlarının temellerine ulaşılmıştır. Doğudaki duvar (B3-S) 2.7 m. uzunluğunda ve 0.6 m. genişliğindedir. Duvarın diğer ucu 3A Binası'nın girişine uzanır. Batısında ise 1.3 x 0.6 m. ölçülerinde ve daha çok payanda niteliğinde bir duvar (B3-EE) bulunur. Bu duvarın orta kısımlarında kuzey-güney doğrultulu, 1.45 x 0.4 m. ölçülerinde ve diğerlerine göre daha ince yapılı bir duvar çıkıntısı (B3-DD) izlenmiştir. Duvar, girişi batı taraftan sınırlandırarak tek taraflı bir koruma alanı oluşturur. Giriş, 4 x 2 m. ölçülerinde bir odaya (Oda 5) açılmaktadır. Oda 5, 7.5 m^2 genişliğinde bir iç alana sahiptir ve temelleri büyük oranda sağlam kalmıştır. Doğu tarafında 3A Binası ile arasında sınır oluşturan duvar (B3-D) tespit edilmiştir. Oda batı taraftan binanın diğer duvarlarına göre daha ince yapıda bir duvar (B3-HH) ile 3C Binası'ndaki Oda 8'den ayrılmıştır. Ancak Oda 5 ve Oda 8 arasındaki duvarın oldukça ince ve tek sıra taş kullanılarak oluşturulmuş yapısı (yaklaşık 25 cm.), odaların birbirinden tümüyle ayrılmamış olabileceğine işaret eder. Oda 5'in tabanı (B3-U) kompleksin genelinde olduğu gibi sarı renkli kil sıva ile yapılmıştır. Oda 5, iç düzenlemesi, konumu ve

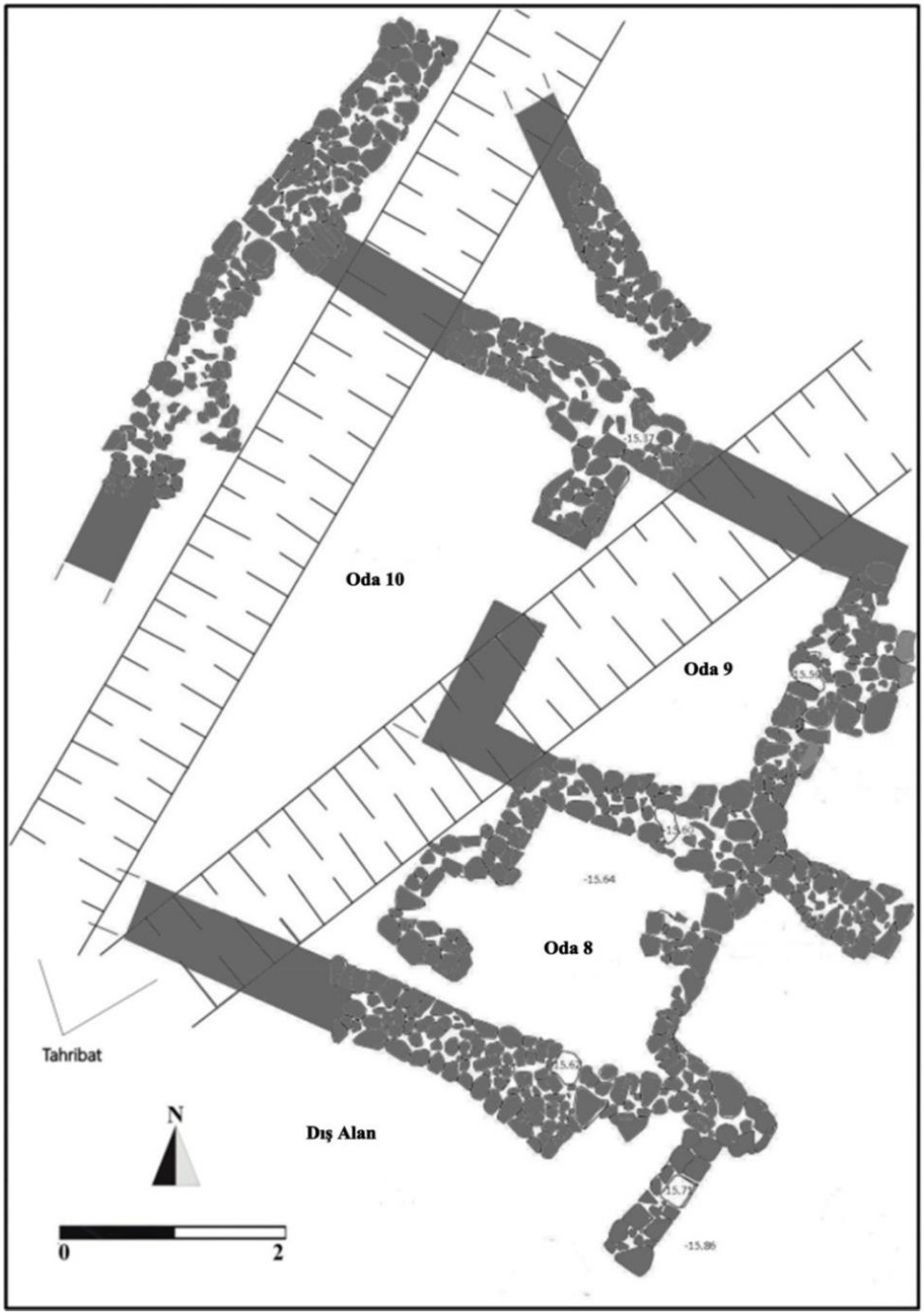
boyutları itibariyle, 3A Binası'ndaki Oda 1'e benzemektedir. Kuzeybatı köşesinde tabana açılmış çukur (Ö219), yaklaşık 1 m. genişliğinde ve 1.55 m. derinliğindedir. Etrafı sıvalıdır ve dolgusunda farklı büyüklüklerde taşlarla birlikte çeşitli türlerde malzeme ele geçmiştir.

Oda 5 ve Oda 6 arasında 0.6 m. genişliğinde bir kapı açıklığı (B3-V) bulunur. Girişin her iki yanında da duvarlar korunmuştur. Doğu-batı doğrultusunda ve 3A Binası'na eklemlenerek uzanan duvar (B3-F), yaklaşık 0.6 m. yüksekliğe kadar günümüze ulaşmıştır. Bu duvarın, 3B yapısı ile ilişkili olan kısmı sonradan eklenmiştir. Batı tarafta ise 1.5 x 0.6 m. ölçülerinde bir duvar (B3-AA), Oda 5 ve Oda 6 arasında sınır oluşturmaktadır. Giriş tarafında genişleyen duvar, girişi destekleyen bir payanda niteliğindedir. Kuzey duvarının (B3-CC) bir kısmına ulaşılmıştır. Doğu ucunda yaklaşık 1 m. genişliğinde bir açıklık bulunur. Bu açıklığın, binanın kuzeyindeki başka bir odaya geçiş için kullanılmış olması muhtemeldir. Ancak sulama kanalının oluşturduğu tahribat nedeniyle tümüyle anlaşılamamıştır. Odanın batı sınırını oluşturan 2.7 x 0.55 m. ölçülerindeki duvar (B3-LL) büyük oranda korunmuş olsa da kuzey ucunda tahrip olmuştur. Kuzey ve batı duvarının köşe oluşturduğu noktada, duvara bitişik olarak 0.85 x 0.5 m. ölçülerinde ve taş malzemeden yapılmış bir platform (B3-BB) yer alır. Platformun çevresinde Oda 2 ve Oda 3'te olduğu gibi havan ve öğütme taşları ele geçmiştir. Odanın güneybatı köşesine yakın bir noktada ve yaklaşık 0.2 x 0.2 m. ölçülerinde küçük bir alanda ateş izine (B3-Y) rastlanmıştır. Bu, 3 No.lu Bina Kompleksi sınırları içerisindeki tek örnektir ve herhangi bir ocakla veya fırınla ilişkisi tespit edilememiştir. Oda 6'nın tabanı da (B3-X) sarı renkli kil sıva ile oluşturulmuştur.

5.1.1.3. 3C Binası

3 No.lu Bina Kompleksi'nin batısında yer alan 3C Binası'nın üzerinden iki ayrı sulama kanalı geçmiş ve bu nedenle büyük oranda tahrip olmuştur. Buna karşın binanın sınırları büyük oranda belirlenmiştir (Şekil 5.4). Yaklaşık 7 x 7 m. ölçülerinde bir alana yayılır. Binanın sınırları içerisinde en az üç oda olduğu anlaşılmıştır. 3 No.lu Bina Kompleksi'nin batı sınırını oluşturan kuzey-güney doğrultulu duvarın (B3-PP) kuzey yününde, binanın tespit edilmiş sınırlarını aşarak devam ettiği görülmektedir.

Ayrıca kuzey tarafta dağınık bir şekilde izlenen duvarlar, komplekse bağlı başka binaların olabileceğini düşündürse de tümüyle anlaşılamamıştır. Bununla birlikte odaların iç unsurları ya da döşemelerine ait kalıntılara da ulaşılamamıştır. Kanallara denk gelen iki odanın tabanı tümüyle tahrip olmuştur.

Şekil 5.4: 3C Binası

Kod	Öğe Türü	Boyut (m/m^2)	Yükseklik (m)	Seviye (m)	Malzeme
B3-FF	Duvar	3.40x0.70 m	0.22 m	-15,40	Taş
B3-GG	Taban	4.25 m^2	-	-15.64	Toprak
B3-HH	Duvar	1.75x0.25 m	0.46	-15.15	Taş
B3-II	Duvar	2.20x0.40 m	0.49 m	-15,11	Taş
B3-JJ	Duvar	1.90x0.60 m	0.49	-15.11	Taş
B3-KK	Dolgu	5.50 m^2	-	-15.47	Toprak
B3-LL	Duvar	2.70x0.55 m	0.27 m	-15,32	Taş
B3-MM	Duvar	2.55x0.75 m	0.49 m	-14,88	Taş
B3-NN	Dolgu	-	-	15.20	Toprak
B3-OO	Duvar	2.20x0.60 m	0.35 m	-14,86	Taş
B3-PP	Duvar	5.30x0.75 m	0.44	-14,67	Taş
B3-QQ	Depolama Birimi	0.90x0.50 m	0.09 m	-15,63	Taş-Kil

Tablo 5.5: 3C Binası mimari öğelerinin fiziksel nitelikleri

3C Binası'nın sınırları ve tabanı anlaşılmış tek odası Oda 8'dir. Ölçüleri yaklaşık olarak 3 x 2 m., iç alan büyüklüğü ise 4.25 m^2'dir. Binanın güneybatı köşesindeki odanın duvarlarına ait temeller korunmuştur. Odaya geçiş sağlayan herhangi bir duvar açıklığı bulunamamıştır. Ancak oldukça ince yapılı duvarlara sahip olması, tümüyle ayrılmış bir mekân olmayabileceğini düşündürür. Muhtemelen doğu ve batı taraflarından hafif yükseltilerek oluşturulmuş duvarlarla çevrelenmiş ve odaya erişim de bu duvarlar üzerinden sağlanmış olmalıdır. Bu durum, aynı zamanda Oda 8'e hem 3B hem de 3C binalarından ulaşılabileceğini ve her iki bina içinde ortak kullanılan bir mekân olabileceğine işaret etmektedir. Odanın batısında kıvrılarak uzanan bir duvar (B3-II) tespit edilmiştir. Toplam uzunluğu 2. 2 m. olan duvar, güney tarafında "U" şeklinde dönüş yaparak sonlanır. Binanın güney sınırını oluşturan duvar (B3-FF) ile arasında yaklaşık 20 cm. genişliğinde bir açıklık bırakılmıştır ve birleşmezler. Güney tarafında 3.4 x 0.7 m. ölçülere sahip bir duvar (B3-FF) ile sınırlandırılmıştır. Duvarın batı tarafı su kanalının oluşturduğu tahribata denk geldiği için izlenememiştir. Doğu köşesinde ise hafif dönüş yaparak güney duvarı (B3-HH)

ile birleşir. Güney duvarının (B3-HH) orta kısımlarında 0.45 x 0.5 m. ölçülerinde küçük bir platform bulunur ve duvara bitişik olarak yapılmıştır. Oda 8'ni tabanının (B3-GG) diğer odalarda olduğu gibi kil ile sıvalı olduğuna dair herhangi bir kanıta ulaşılamamıştır. Muhtemelen sıkıştırılmış topraktan yapılmış olmalıdır.

Oda 9 ise 2.5 x 2.5 m. ölçülerinde, kare planlı ve 5.5 m^2 genişliğinde bir alana yayılır. Güney duvarının (B3-JJ) bir kısmı ile doğu duvarı (B3-LL) korunmuştur. Oda, üzerinden güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda geçmiş olan sulama kanalının tahribatına maruz kalmıştır. Bu nedenle, duvarlarının bir kısmı ve iç düzenlemelerine dair kalıntılara ulaşılamamıştır. Kuzeybatı köşesinde her iki yönde de dönüşleri izlenebilen duvarların (B3-MM) yönelimleri anlaşılamamıştır. Muhtemelen batı tarafta geçişi sağlayan bir kapı açıklığı bulunmalıdır. Tabanın (B3-NN) orijinal yapısı ise tahribat nedeniyle saptanamamıştır.

Daha batıda ise doğu, batı ve kuzey sınırları nispeten anlaşılmış olan Oda 10 bulunur. Alanın boyutları tam olarak tespit edilememiştir. Büyük oranda tahrip olmuştur ve iç düzenlemelere dair hiçbir kanıt yoktur. Bu kesim, muhtemelen birden fazla oda içermektedir. Batı tarafta 3 No.lu Bina Kompleksi'ne sınır oluşturan ve bir bölümü korunmuş, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bir duvar (B3-PP) bulunur. Yaklaşık 5.3 x 0.75 m. ölçülerindir ve 0.45 m. yüksekliğe kadar korunmuştur. Duvarın kuzey yönünde devam ettiği görülür. Ayrıca kuzey tarafta kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan 2.2 x 0.6 m. ölçülerinde bir duvar (B3-OO) daha izlenmiştir. Ancak bu alan neredeyse tümüyle tahrip olmuştur ve buradaki muhtemel yapılara dair kanıt sağlanamamıştır.

5.1.1.4. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki toplam üç binada sınırları belirlenmiş dokuz ayrı oda tespit edilmiştir. Bunların dışında, kuzeyde ve güneyde iki ayrı alan daha belirlenmiştir. Kuzeyde, 3B Binası'nın iç alanına dâhil edilebilecek bir oda (Oda 7) bulunmaktadır. Fakat bu odanın sınırları tam olarak tespit edilememiştir. Binanın sınırları dışında ve güney tarafı boyunca kazılmış olan alan (Dış Alan) ayrı bir faaliyet alanı olarak ele alınacaktır. Bununla birlikte alan üzerinde sulama kanalının yol açtığı

tahribat binanın bütünselliğini büyük oranda bozmuştur. Dolayısıyla yapı birimlerinin tümü aynı derecede izlenememiştir. Özellikle 3B ve 3C binalarının sınırları tahribat nedeniyle tam olarak anlaşılamaz. Bu nedenle de odalarda gerçekleşmiş faaliyetler konusunda çıkarım yapmak güçleşmektedir.

Buluntu Türü	**Bina 3A**				**Bina 3B**			**Bina 3C**			**Dış Alan**
	Oda 1	Oda 2	Oda 3	Oda 4	Oda 5	Oda 6	Oda 7	Oda 8	Oda 9	Oda 10	
Bız	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İşlenmiş Kemik	2	2	1	-	1	-	1	-	-	-	-
İşl. Boynuz	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İşlenmiş Taş	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Cilalı Taş Balta	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Cilalı Taş Keski	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Spnd. Bilezik	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Figürin	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Boncuk/Pendant	5	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Obsidiyen	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Öğütme Taşı	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Taş Kap	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Havaneli	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Bezemeli Çanak	3	2	-	-	1	2	-	-	-	-	-
Kulakçıklı Kap		-		-	2	1	-	-	-	-	-
Tüm Kap	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Karanovo Dilgi	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 5.6: 3 No.lu Bina Kompleksi'nde bulunmuş küçük buluntuların alanlara göre dağılımı

3 No.lu Bina Kompleksi'nde tespit edilmiş alanlarda bulunmuş ve faaliyetlerin tanımlanması için değerlendirmeye alınmış buluntular Tablo 5.6'da ve

Tablo 5.7'de verilmiştir. Tablo 5.6'da küçük buluntular, Tablo 5.7'de ise toplu olarak değerlendirilen buluntular gösterilmiştir. Daha iyi izlenebilen 3A Binası'ndaki odaların tamamından ve 3B Binası'ndaki sınırları belirlenmiş iki odadan (Oda 5 ve Oda 6) elde edilmiş buluntular değerlendirmeye alınmışken, büyük oranda tahrip olan 3C Binası'nın yalnızca bir odasından (Oda 8) sağlanan malzeme dikkate alınmıştır.

Buluntu Türü	**Bina 3A**				**Bina 3B**			**Bina 3C**			**Dış Alan**
	Alan 1	Alan 2	Alan 3	Alan 4	Alan 5	Alan 6	Alan 10	Alan 7	Alan 8	Alan 9	
Çanak-Çömlek (adet)	≥900	≥900	≥50	1	248	227	-	23	-	-	-
Hayvan Kemiği (kg/adet)	3.2/ 636	1.13/ 289	0.045 /12	-	0.93/ 127	1.01/ 75	-	0.01/ 3	-	-	-
Deniz Kabuğu (adet)	170	64	6	-	81	37	-	2	-	-	-
Yontmataş (adet)	≥150	≥100	5	-	11	16	-	-	-	-	-

Tablo 5.7: 3 No.lu Bina Kompleksi malzeme dağılımı

Oda 1: 3A Binası'nın girişinde yer alan Oda 1, 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki faaliyet alanları arasında en fazla küçük buluntu ve arkeolojik malzemenin çıkartılmış olduğu alandır. Ayrıca oda zeminine yerleştirilmiş insan kafatası parçalarıyla da benzersizdir. Odanın sınırları dâhilinde birçok küçük buluntu saptanmıştır. Buluntuların çoğunluğunu kemik aletler ve *Spondylus* bizlikler oluşturur. Toplam 7 adet işlenmiş kemik alet ve 4 adet *Spondylus* bilezik bulunmuştur. Kemik aletler daha çok odanın batı ve orta kesimlerinde ele geçmiştir. *Spondylus* bilezikler batı tarafta tespit edilmiştir. Kemik aletler ve *Spondylus* bileziklerin birbirine yakın konumlarda bulunmuş olması, birlikte ve bilinçli bir şekilde konulmuş olduklarını düşündürür. Bunların yanı sıra çukurun (Ö213) hemen yanında ve başlangıç seviyesinde 1 adet işlenmiş boynuza rastlanmıştır ve çukurla ilişkili olmalıdır. 1 adet işlenmiş taş ise odanın güneydoğu köşesinde ve çukura yakın konumda ele geçmiştir.

Oda 1, çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş gibi buluntu toplulukları açısından da oldukça zengindir. Odanın sınırları dâhilinde yaklaşık 900 parçanın üzerinde çanak çömlek, yaklaşık 3 kg. (636 parça) civarında hayvan kemiği, farklı türlerde yaklaşık 170 adet yumuşakça kabuğu ve 150'den fazla yontmataş alet ele geçmiştir. Çanak çömlek parçaları ağırlıklı olarak kaba ve orta-kaba nitelikte mallardan oluşur. Form veren parçalar az olmakla birlikte çoğunlukla üsten düzeltilmiş veya oval ağızlı küresel gövdeli kaplar ile yayvan kâseleri içermektedir. Hayvan kemiklerinin çoğunluğu III. Kültür Katı'nda yerleşmenin geneli ile benzer şekilde koyun ve keçi gibi türlere aitken, az miktarda sığır kemikleri de tespit edilmiştir. Yumuşakça türleri arasında ise *Mytilus, Cerastoderma* ve *Patella* çoğunlukta iken, *Hexaplex, Spondylus, Heliciade, Cerithium* ve *Rustica* gibi türlere de rastlanmıştır.

Oda 1'in tabanındaki bir diğer dikkat çekici buluntu da bir insana ait kafatası parçalarıdır. Aynı bireye ait olduğu anlaşılan kafatası parçaları Oda 2'nin girişine yakın konumda bulunmuştur. Bu durum, prehistorik Yakındoğu geleneklerinde görülen ev içi gömülerle benzerlik göstermektedir. Kafataslarının birincil mezarlardan alınarak mekân içinde bir yere yerleştirilmesi, genellikle kimliğin paylaşılması ve sosyal birlikteliğin sağlanmasına yönelik bir uygulama olarak yorumlanmaktadır (Kuijt, 2008: 172). Taban üzerinde bulunmuş olan bu kafatası kalıntıları Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi için ünik bir örnektir.

Oda 1'in tabanının büyük oranda tahrip olması nedeniyle, günlük pratiklere ilişkin yorum getirmek güçtür. Herhangi bir besin hazırlama ya da alet yapımıyla ilişkili kanıta ulaşılamamıştır. Odada bulunmuş çukurun (Ö213) depolama ile ilişkili olabileceği mümkünse de dolgusundan elde edilen veriler bilinç bir şekilde kapatılmış olabileceğini düşündürür. Çukurun üzerine dik olarak yerleştirilmiş birkaç adet taş bulunur. Üst dolgusunda bir sığır boynuzu ve yine bir sığıra ait büyük kemik parçaları ele geçmiştir. Kemiklerin altında ise bir kap ve bir kemik alet bulunmuştur. Dip seviyesinde sığır, geyik ve keçiye ait kafa ve ön kol kemikleri ile kemikten yapılmış bir bıza rastlanmıştır. Bu veriler dikkate alındığında çukurun ritüel bir aktivitenin sonucu olarak kapatılmış olabileceği ağırlık kazanmaktadır. Odada yoğun şekilde ele geçen buluntu toplulukları da birikim şekli itibari ile sıra dışı bir görünüm sergilemektedir. *Spondylus* bilezik, kemik alet ve pendant gibi buluntular, özellikle

yerleşmenin batısında kazılmış çukurlarda da sıklıkla ele geçmiş olan buluntu türleridir ve ritüel pratiklerle ilişkili olabilirler. Odanın tabanında bulunmuş kafatası parçaları da bunu destekler niteliktedir. Oda 1'deki buluntuların ritüel bir aktivite sonucunda ve bilinçli olarak konulmuş olabilecekleri düşünülebilir.

Birçok çalışmada, kalıntılarının biriktirilmesinin kasıtlı olarak gerçekleştirilmiş olabileceği üzerinde durulmuştur (Richards ve Thomas, 1984; Chapman, 2000). Dolayısıyla kalıntıların belirli bir kontekste biriktirilmesinin ya da biriktirilme şeklinin, aynı zamanda kültürel inançların veya sembolik davranışların referansı olarak görülmesi gerektiği düşünülür. Bununla birlikte bir yerleşimdeki terk etme eyleminin, olasılıkla toplumsal düzeni tehdit edeceği, bu nedenle de ritüel uygulama yoluyla aracılığa ihtiyaç duyulduğu üzerinde de durulmuştur (Pollard, 1999: 88). Bu düşünceye göre, sosyal ilişkiler belirli yerler ya da mekânlar üzerinden kurulurken, işaretleme yoluyla da kalıcılığı ve hatırlatılması sağlanmaktadır. Hatırlatma, toplumsal eylemde önemli bir rol oynayarak, eylem için bağlam ve anlam sağlamaktadır. Benzer şekilde Çatalhöyük binalarında olduğu gibi yapısal elemanların yenilenmesi, binaların içindeki nesnelerin değiştirilmesi veya gömülmesi, ataların başlarının çıkartılması yoluyla toplumsal hafıza ve tarihin inşasının oluşturulduğu örnekler de mevcuttur (Hodder, 2006: 149). Oda 1'den elde edilen veriler, bu tür ritüel eylemlere işaret eder. Binanın terkiyle ilişkili bir ritüel faaliyetin ya da kültürel olarak yapılandırılmış bir geleneğin yansıması olarak yorumlanması mümkündür.

Oda 2: Yaklaşık 20 m^2'lik iç alana sahip olan Oda 2, aynı zamanda 3 No.lu Bina Kompleksi'nde ortaya çıkartılmış en büyük odadır. Odanın doğu taraftaki duvarına tahribat nedeniyle ulaşılamamış olsa da sınırları büyük ölçüde belirlenmiştir. Sarı renkli kil sıva kullanılarak oluşturulmuş olan tabanın birçok kez yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen Oda 3 ve Oda 4 ile birlikte kompleksin en erken yapılaşma evresini temsil etmektedir ve nitelikleri itibariyle özellikli bir alan görünümü sergiler.

Oda 2'de karşımıza çıkan unsurlar arasında platform, havan, öğütme taşları, farklı noktalara yerleştirilmiş ve muhtemelen direk altlığı olarak kullanılmış taşların yanı sıra grup halinde ele geçmiş aynı türde buluntular gibi kalıntılar sayılabilir. Alanın

kuzeybatı köşesinde, kareye yakın planda taşlardan oluşturulmuş bir platform bulunur. Platformun doğu tarafında ve yaklaşık olarak 1 m. mesafede bir havan *in situ* olarak ele geçmiştir. Platform diğer tarafında ise 2 adet öğütme taşı birbirine yakın konumdadır. Platform, havan ve öğütme taşları arasındaki bu ilişki II. Kültür Katı binalarının iç düzenlemeleri ile de oldukça benzerdir. Bu ilişkiden yola çıkarak, platform ve çevresinin gıda hazırlama faaliyetleri için kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Ayrıca batı, doğu ve kuzeydoğu köşelerde olmak üzere üç farklı yerde, tabana düzgünce yerleştirilmiş düz taşlar gözlenmiştir. Birbirine bitişik olarak ve düzenli bir şekilde yerleştirilmiş olan bu taşların, çatı örtüsünü destekleyen dikmelere altlık oluşturmak için kullanılmış olmaları mümkündür. Oda 2'deki bir diğer ayrıntı ise kuzeydoğu köşede ve batı duvarına yerleştirilmiş küçük bir duvar çıkıntısıdır (B3-Q). İşlevi tam olarak açık olmamakla birlikte bu noktada birleşen duvarlara destek oluşturmak için yapılmış olabilir.

Alandaki buluntular üç farklı noktada ve kümelenmiş olarak bulunmuştur. Bunlar arasında demiz kabuğundan yapılmış 3 adet boncuk, 2 adet işlenmiş kemik, 1 adet cilalı taş balta ve 2 adet *Spondylus* bilezik yer almaktadır. Boncukların tamamı alanın batısındaki duvara oldukça yakın konumda ve tabana yarı gömülü olarak yerleştirilmiş havanın çevresinde ele geçmiştir. *Spondylus* bilezikler ise güneybatı köşeye yakın bir konumda bulunmuştur. İki bileziğin konumu da birbirine oldukça yakındır. *Spondylus*'dan yapılmış bu tür objelerin hem prestij hem de sosyal statü objeleri olduğu ve tarihöncesi dönemlerde Orta Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir bölgede ticaretinin yapıldığı bilinmektedir (Chapman ve Gaydarska, 2015: 540). Cilalı taş balta ve işlenmiş kemik nesne ise kuzeydoğu köşeye yakın konumdadır. Aynı türde buluntuların genellikle bir arada ve kümelenmiş olarak ele geçmiş olmaları, binanın terk edilişi sırasında bilinçli olarak bırakılmış olabileceklerini düşündürmektedir. Odada ayrıca farkı kalınlıklarda 900 parçanın üzerinde çanak çömlek saptanmıştır. Çoğunluğu farklı kaplara ait parçalardır ve orta kalınlıkta parçalar daha fazladır. Formlar arasında üstten düzeltilmiş veya oval ağızlı küresel gövdeli kaplar ve yayvan kâseler ile birlikte "S" kıvrımlı karından omurgalı kâseler ve ince cidarlı küçük "S" kıvrımlı kâseler görülür. Toplam 1.13 kg (289 parça) ağırlığındaki hayvan kemikleri çoğunlukla koyun ve keçi türlerine aittir. Bunların yanı sıra ağırlıklı olarak

Cerastoderma, *Mytilus galloprovincialis* ve *Patella* gibi türlerden oluşan toplam 64 adet deniz kabuğu ve 100'den fazla sayıda yontmataş alet de bulunmuştur.

Oda 2'de tanımlanabilecek en belirgin aktivite besin hazırlamadır. Platform, havan ve öğütme taşları arasındaki ilişki, besin hazırlamanın platform çevresinde gerçekleştirilmiş olduğuna işaret eder. Depolama ya da diğer günlük pratiklerle ilgili kanıtlar çıkarım yapmak için yetersizdir. Ancak bu tür faaliyetlerin dış alanlarda ya da binanın diğer odalarında gerçekleşmiş olduğuyla ilgili kanıtlar mevcuttur. Oda 2, 3A Binası'nın en geniş sınırlara sahip odası olması itibariyle, konut topluluğunun merkezi alanı olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla hane üyelerinin çeşitli sosyal aktiviteleri ya da buluşmaları için de kullanılmış olabilir.

Oda 3: Oda 3, her ne kadar 3A Binası'na dâhil edilmiş olsa da odalar arasında bağlantı olmaması nedeniyle ayrı bir bina izlenimi oluşturur. İç düzenlemesi de Oda 2 ile oldukça benzerdir. Odaların benzer faaliyetlere aracılık etmiş olabilecek unsurları barındırması ve aralarında bir geçişin olmayışı, farklı yapıların benzer mekânları olabileceklerine yönelik çeşitli soruları akla getirmektedir. Odanın kuzey ve batı duvarları tahribat nedeniyle tam olarak belirlenememiştir. Buna karşın farklı bir konut birimi olmasıyla ilgili kanıtlarımız oldukça sınırlıdır. Oda 2 ile aralarındaki duvarın oldukça ince yapıda ve özensizce oluşturulmuş olması, mekânları tümüyle birbirinden ayıracak nitelikte olmadığını düşündürür. Odaya geçişi sağlayan herhangi bir kapı açıklığı tespit edilememiş olsa da girişin Oda 2 üzerinden sağlandığı düşünülebilir.

Odadan elde edilmiş buluntuların oranı oldukça düşüktür. Karakteristik özelliği ise kuzey duvarına yakın bir şekilde konumlandırılmış taş platform ile hemen yanına yerleştirilmiş olan havandır. Bu düzenleme Oda 2 ile oldukça benzerdir. Ancak platform bulunmuş odalardan farklı olarak öğütme taşı ele geçmemiştir. Havan ve platformun bu ilişkisi, olasılıkla besin hazırlama faaliyetleriyle ilgili olmalıdır. Taban üzerinde havan ve platforma yakın konumda 1 adet boncuk ve doğu duvarına yakın sayılabilecek konumda 1 adet işlenmiş kemik nesne tespit edilmiştir. Alan diğer buluntu toplulukları açısından da oldukça zayıftır. Taban üzerinde 50 parçadan biraz daha fazla sayıda çanak çömlek, tamamı küçükbaş hayvanlara ait 12 parça (0.045 kg.)

kemik ile birlikte oldukça az sayılabilecek miktarlarda deniz kabuğu (6 adet) ve yontmataş alet (3 adet) bulunmuştur.

Oda 4: 3A Binası'nın kuzeydoğusunda ve yaklaşık 4 m^2 boyutunda oldukça küçük sayılabilecek bir odadır. Odaya geçişi sağlayan herhangi bir kapı açıklığı bulunamamıştır. Ancak duvarların yapısına bakıldığında geçişin muhtemelen güney duvarı üzerinden ya da duvarda oluşturulmuş açıklıktan sağlanmış olduğu düşünülebilir. Odanın tabanı, kompleksin genelinden farklı olarak sıkıştırılmış toprak kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca taban üzerinde faaliyeti tanımlayabilecek herhangi bir buluntuya da rastlanmamıştır. Olasılıkla depolama amaçlı kullanılmış olmalıdır.

Oda 5: 3B Binası'nın girişindedir ve 3A Binası'ndaki Oda 1 ile benzerlik göstermektedir. Fakat buluntu türleri ve oranları açısından daha zayıftır. Yaklaşık olarak 7.5 m^2 büyüklüğünde bir iç alana sahiptir. Kil sıva kullanılarak yapılmış olan tabanında yenileme evreleri olduğu anlaşılmıştır. Oda 1'de olduğu gibi tabana açılmış büyük boyutlu bir çukur (Ö219) bulunur. Çukur yaklaşık olarak 1.55 x 1 m. ölçülerindedir ve kuzeybatı köşededir. Etrafı sarı renkli kil kullanılarak sıvanmıştır. Oda 1'deki çukurdan farklı olarak iç dolgusunda ele geçmiş olan malzeme oldukça düzensizdir. Dolgusunda bulunmuş çanak çömlek formları ve bezemeli parçalar açısından dikkat çekicidir. Bu tür sıvalı çukurların depolama amaçlı kullanılmış olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Hendon, 2000; Filipović, Obradović, Tripković, 2017). Dolayısyla depolama amaçlı kullanılmış olması muhtemeldir. Ancak burada depolanmış olabilecek malzemenin niteliğine dair herhangi bir kanıta ulaşılamamıştır.

Çukurun hemen yanında ve alanın kuzeybatı köşesinde tümlenebilir halde bir depolama kapı bulunmuştur. Bu depolama kabı çukura oldukça yakın bir konuma yerleştirilmiştir. Oda, taban buluntuları açısından kısıtlı veri sunmaktadır. Taban üzerinde 2 adet cilalı taş keski ile 1 adet kemik alet ele geçmiştir. Taş keskiler alanın kuzeydoğu köşesine yakın bir noktada ve birbirine oldukça yakın konumdadır. Kemik alet ise doğu duvara yakın bir noktada tespit edilmiştir. Çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş gibi buluntulara da rastlanmıştır. Çanak çömlek parçalarının dağılımına bakıldığında, toplam 248 parçanın büyük bir kısmı çukur

çevresinde saptanmıştır. Toplam 0.930 kg. (127 parça) ağırlığındaki hayvan kemikleri ise odanın geneline yayılmış durumdadır. Parçalar ağırlıklı olarak özenli yapılmış "S" kıvrımlı küçük çömleklere aittir. 81 adet deniz kabuğu da alana dağılmış halde ele geçmiştir ve *Cerastoderma* ile *Mytilus galloprovincialis* baskın türlerdir. Ayrıca 16 adet de yontmataş alet bulunmuştur.

Oda 5, muhtemelen depolama faaliyetleri için kullanılmıştır. Burada ele geçmiş olan depolama kabı bu faaliyeti destekler niteliktedir. Odanın sınırları içerisindeki büyük boyutlu çukur da bu maksatla kullanılmış olmalıdır. Bununla birlikte odanın bina sakinlerince dinleme veya uyuma gibi ihtiyaçlarını karşılamak veya çeşitli günlük faaliyetler için kullanılmış olması da mümkündür.

Oda 6: Oda 6, 3B Binası'nın fiziksel sınırları belirlenmiş iki odasından birisidir ve yaklaşık olarak 6.50 m^2 genişliğinde bir iç alana sahiptir. Odada kompleksin diğer alanlarına göre farklı türde buluntular da ele geçmiştir.

Odanın taban sıvası üzerinde ve güneydoğu köşesine yakın konumda bir ateş izi tespit edilmiştir. Oldukça küçük bir alanda izlenir ve pişirme pratikleri için kullanılmış olabilecek bir ocak ile ilişkilendirilemez. Ayrıca kompleksin kazılmış alanlarında da fırın veya ocak gibi unsurlara rastlanmamıştır. Olasılıkla pişirme faaliyetleriyle ilişkili bu tür unsurlar binanın dış taraflarındaki açık alanlara yapılmış olmalıdır. Yerleşmenin Neolitik Dönem'e tarihli IV. Kültür Katı'nda ve 3 No.lu Bina Kompleksi'ne yakın konumda açık alana inşa edilmiş bir ocak kalıntısı bulunmuştur. Dolayısıyla bu geleneğin sonraki dönemlerde de devam etmiş olması muhtemeldir.

Oda 6'da aynı zamanda Oda 2 ve Oda 3'te de karşılaşılmış olduğu gibi besin hazırlama pratikleriyle ilişkili kalıntılara rastlanmıştır. Odanın kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş taş platform ve etrafındaki öğütme taşlarıyla birlikte platforma oldukça yakın konumda ele geçmiş olan havan bu faaliyet türünün açık bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Tabanında ele geçmiş olan buluntular itibariyle de diğer alanlardan farklıdır. Güneydoğu köşede 1 adet havaneli bulunmuştur. Ayrıca platformun hemen yanında 1 adet taş kap ele geçmiştir. 1 adet kulakçıklı kap parçası doğu duvarına yakın bir konumda tespit edilmiştir. Bununla birlikte buluntu topluluklarının sayısal verilerine bakıldığında 227 parça çanak çömlek, 1 kg. (75 parça) kadar hayvan kemiği,

37 adet deniz kabuğu ve 16 adet yontmataş olduğu görülür (Tablo 5.7). Çanak çömlek formları kompleksteki diğer alanlarla benzerdir. Aynı benzerlik hayvan kemikleri için de geçerlidir. Yumuşakça kabukları arasında ise *Cerastoderma, Patella* ve *Mytilus galloprovincialis* gibi türler baskındır. Oda 6'da ele geçmiş olan buluntular ağırlıklı olarak besin hazırlama faaliyetleriyle ilişkilidir. Kulakçıklı kap ve taş kap gibi buluntular ise binanın terk edilişi sırasında bilinçli bırakılmış olabilir.

Oda 7: 3B Binası'nın kuzey tarafında bir kısmı açığa çıkartılmıştır ve muhtemelen ayrı bir odayı temsil etmektedir. Tahribat nedeniyle sınırları ve tabanı tam olarak tespit edilememiştir. Ancak Oda 6 ile arasındaki duvarda bulunan kapı açıklığından ayrı bir oda olduğu anlaşılmaktadır. Odanın sınırları içerisinde 1 adet işlenmiş kemik alet bulunmuştur. Odanın hem çok az bir kısmının anlaşılabilmesi hem de tabanın büyük oranda tahrip olması nedeniyle, herhangi bir faaliyeti tanımlamak zordur. 3B Binası'ndaki diğer iki odanın depolama ve gıda hazırlama faaliyetleriyle ilişkili olduğu düşünülecek olursa, dinlenme veya uyuma için kullanılmış olabileceği akla gelmektedir.

Oda 8: 3C Binası'nın büyük oranda tahrip olması nedeniyle, faaliyetlerin tanımlanması oldukça zordur. Binada sınırları ve tabanı tam olarak belirlenmiş olan tek oda burasıdır. Yaklaşık 4.25 m^2 büyüklüğünde ve nispeten küçük sayılabilecek bir odadır. Tabanı Oda 4'te olduğu gibi sıkıştırılmış toprak ile oluşturulmuştur. Yine Oda 4'te olduğu gibi herhangi bir giriş bulunamamıştır. Güneybatı köşesinde oldukça dar sayılabilecek bir açıklık bulunur, fakat bu açıklık bir insanın geçebileceği kadar geniş değildir. Odaya erişim, olasılıkla batı ve doğu duvarları üzerinden sağlanmış olabilir. Ayrıca doğu taraftaki duvarda doğu-batı doğrultulu küçük bir duvar çıkıntısı ya da platform sayılabilecek mimari bir unsur bulunmaktadır. Bu küçük duvar çıkıntısının ne tür bir faaliyete aracılık etmiş olduğu açık olmamakla birlikte duvarın desteklenmesi için yapılmış olması da mümkündür. Odanın tabanı üzerinde herhangi bir küçük buluntu ya da *in situ* buluntu ele geçirilememiştir. Az miktarda çanak çömlek, hayvan kemiği ve deniz kabuğuna rastlanılmış olsa da herhangi bir faaliyeti açıkça tanımlamak mümkün değildir. 3A Binası'ndaki Oda 4'te olduğu gibi depolama amaçlı kullanılmış olmalıdır. Odaya hem 3B hem de 3C binalarından erişim sağlanmış ve iki bina tarafından ortak kullanılmış olduğu düşünülebilir.

Oda 9 ve Oda 10: 3 No.lu Bina Kompleksi'nin batı tarafındaki 3C Binası'nın sınırları büyük oranda belirlenmiş, fakat tabanlarının tahrip olması nedeniyle tümüyle anlaşılamayan odalarıdır. Binanın bu kesiminde iki ayrı su kanalı açılmış olması nedeniyle tahribat geniş bir alana yayılır. Dolayısıyla buradan çıkartılmış olan malzeme değerlendirme dışı tutulmuştur. Ayrıca bu iki alanın iç düzenlemelerine ait kalıntılara da ulaşılamamıştır.

3C Binası'ndaki odaların büyük bir kısmı her ne kadar faaliyetleri tanımlayabilecek nitelikte veri sağlamamış olsa da fiziksel yapıları itibariyle tanımlanabilmişlerdir. Oda 9'un sınırları büyük oranda belirlenmiştir. 5.50 m^2 büyüklüğünde bir iç alana sahiptir. Bu odanın batısında ise Oda 10 bulunur. Nispeten daha geniş ölçülere sahiptir. Sınırları tam olarak anlaşılamamıştır. Her iki odadan da faaliyetlerle ilgili veri sağlamamıştır.

Dış Alan: Burası, 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki binaların girişlerinin olduğu kesime denk gelen açık alanı tanımlar. 3A ve 3B binalarının girişleri bu alana açılmaktadır. Muhtemelen 3C Binası'nın erişimi de bu alan üzerinden sağlanmış olmalıdır, fakat tahribat nedeniyle ulaşılamamıştır. Alan üzerinde ele geçmiş olan en önemli kalıntı, 3B Binası'nın girişine yakın konumda, dairesel şekilli ve hafif derinleştirilerek oluşturulmuş bir mimari unsurdur. İç kısmı kil sıva kullanılarak yapılmıştır ve yaklaşık 0.9 x 0.5 m. ölçülerindedir. Benzerlerine II. Kültür Katı binalarının avlularında da rastlanmıştır. Olasılıkla depolama faaliyetleriyle ilişkili olmalıdır. III. Kültür Katı'nda da açık alanların depolama için kullanılmış olabileceği söylenebilir. Bu alandan elde edilmiş olan buluntuların tamamı, 3B Binası'nın girişine yakın konumda bulunmuştur. Alanda 2 adet işlenmiş taş ile birlikte 1 adet taş balta ele geçmiştir. Alan, muhtemelen 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki binaların sakinleri tarafından çeşitli amaçlar doğrultusunda ortak kullanılmış olmalıdır.

3 No.lu Bina Kompleksi'nde görüldüğü gibi ayrı binalarda yaşayan, ancak belirli sorumlulukları, faaliyetleri ve alanları paylaşan toplulukların sosyal yönüyle ilgili literatürde birçok tartışma görmek mümkündür (Hayden ve Cannon, 1982; Blanton, 1994). Bununla birlikte ortak duvarları paylaşan ve eklemlenerek gelişim gösteren konut organizasyonlarının arka planında genellikle akrabalık ilişkileri ile

birtakım sosyal ve ekonomik nedenlerin olduğu, birçok çekirdek ailenin aynı yerde bitişik konutlarda ikamet ettiği bir hane yapılanmasına vurgu yapılmıştır (Hayden ve Cannon, 1982: 141-142). Bu tür hane yapılanmaları binaların fiziksel niteliklerinden ziyade sosyal olarak üretilen faaliyetin tanımlanmasıyla mümkün olmaktadır. Dış çalışma alanları, dinlenme veya sosyalleşme alanları, konutlar ve daha geniş bir sosyal yapı içerisinde belirlenmiş alanlar faaliyetlerin gerçekleştiği yerler olarak görülür ve sosyal olarak paylaşılan faaliyetler de bu tür alanların incelenmesiyle anlaşılabilmektedir (Souvatzi, 2008: 11; Allison, 1999: 4). 3 No.lu Bina Kompleksi'nde binaların ortak kullanılmış olabilecekleri açık alanlara ve odalara rastlanmıştır (ör. Oda 8). Dolayısıyla 3 No.lu Bina Kompleksi her ailenin ayrı binalarda yaşadığı, fakat belli görevlerin, faaliyetlerin veya malların farklı binalarda yaşayan insanlar arasında paylaşıldığı bir hane yapılanmasına işaret edebilir.

5.1.1.5. Stratigrafi

Binaların diakronik analizi, içinde yaşayanların yaşam döngülerinin anlaşılması için önemlidir. Herhangi bir binada zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin anlaşılması, bina stratigrafisinin kazı sırasında ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiş olmasına bağlıdır (Pfälzner, 2015: 50). Belgelenmiş tüm stratigrafik ayrıntılar, faaliyet analiziyle birlikte binanın ve içinde yaşayanların yaşam döngüleri hakkında çıkarım yapılmasına olanak tanır. Aynı şekilde, binada el geçmiş arkeolojik malzemenin birikim süreçlerinin anlaşılması da önem teşkil eder. Mimari bir yapı ilk inşa evresinden başlayarak kazı sırasında ortaya çıkartıldığı ana kadar farklı süreçlerden geçmektedir. Dolayısıyla tüm bu süreçler, binada gözlenebilen izler bırakır. Bu süreçler, LaMotta ve Michael B. Schiffer (1999: 20) tarafından tanımlanarak üç aşamaya ayrılmıştır; kullanım, terk etme ve terk sonrası. Ayrıca bu aşamalardaki birikim süreçlerinin belirli kalıplar dâhilinde gerçekleştiğine de vurgu yapmışlardır. Hem 3 No.lu Bina Kompleksi hem de yerleşmedeki diğer binalar bu doğrultuda incelenerek, bağlamlarda ele geçen buluntuların birikim süreçleri ve mimari unsurların geçirmiş oldukları değişimler tanımlanacaktır.

Üç binanın tespit edilmiş olduğu 3 No.lu Bina Kompleksi, orijinal yapıya sonradan eklenmiş oda veya yapı birimlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle de farklı

inşa süreçleri ve birden fazla stratigrafik aşama içermektedir. Bina kompleksinde en az iki farklı yapılaşma aşaması tespit edilmiştir. Kompleksin batı tarafının büyük oranda tahribata uğramış olması, bu kesimde ortaya çıkartılmış olan mimari unsurlarının stratigrafisinin tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak 3B ve 3C binalarını ayıran duvarların yapısal özelliklerine bakıldığında belirgin bir farklılık olmadığı görülmektedir. Muhtemelen iki bina da aynı süreçte inşa edilmiş olmalıdır. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki yapı öğelerinin ve faaliyet alanlarının stratigrafik ayrımı Tablo 5.8'da verilmiştir.

Yapılaşma Aşamaları	Faaliyet Alanları ve Mimari Unsurlar
I. Aşama	Oda 2, Oda 3, Oda 4
II. Aşama	Oda 1, Oda 5, Oda 6, Oda 7, Oda 8, Oda 9, Oda 10, B3-OO, B3-QQ

Tablo 5.8: 3 No.lu Bina Kompleksi yapılaşma stratigrafisi

Yapılaşmanın I. aşaması 3 No.lu Bina Kompleksi'nin ilk inşa edilmiş olduğu aşamadır. Duvarların yapısı ve eklemelerinden anlaşıldığı üzere, ilk olarak 3A Binası'nın (Oda 1 hariç) inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Oda 2, Oda 3 ve Oda 4 erken aşamada inşa edilmiş olmalıdır. Oda 1 ise olasılıkla ikinci yapılaşma evresinde eklenmiştir. Yapılaşmanın bu erken aşamasında kareye yakın planlı ve üç ayrı bölümden oluşan bir binadan söz etmek mümkündür. Bina kompleksinin en geniş sınırlara sahip ve tabanında birçok yenileme evresinin tespit edilmiş olduğu Oda 2 de bu yapının sınırları içerisinde yer alır.

3 No.lu Bina Kompleksi'nin II. aşaması, olasılıkla son yapılaşma evresidir. Bu süreçte komplekse 3B ve 3C binaları eklenmiş ve en geniş sınırlarına ulaşmış olmalıdır. 3A Binası'nın girişindeki Oda 1 de bu yapılaşma aşamasında eklenmiş olabilir. Benzer iç düzenlemelere ve ölçülere sahip olan Oda 1 ve Oda 5'i birbirinden ayıran duvarın (B3-D), ilk yapılaşma evresinde yapılmış olan Oda 2'nin güney duvarına sonradan eklenmiş olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca bu duvarın, 3A ve 3B binalarının güney sınırını oluşturan duvar (B3-S) ile aynı süreçte inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. 3B Binası'nın daha sonra eklenmiş olduğunu gösteren bir

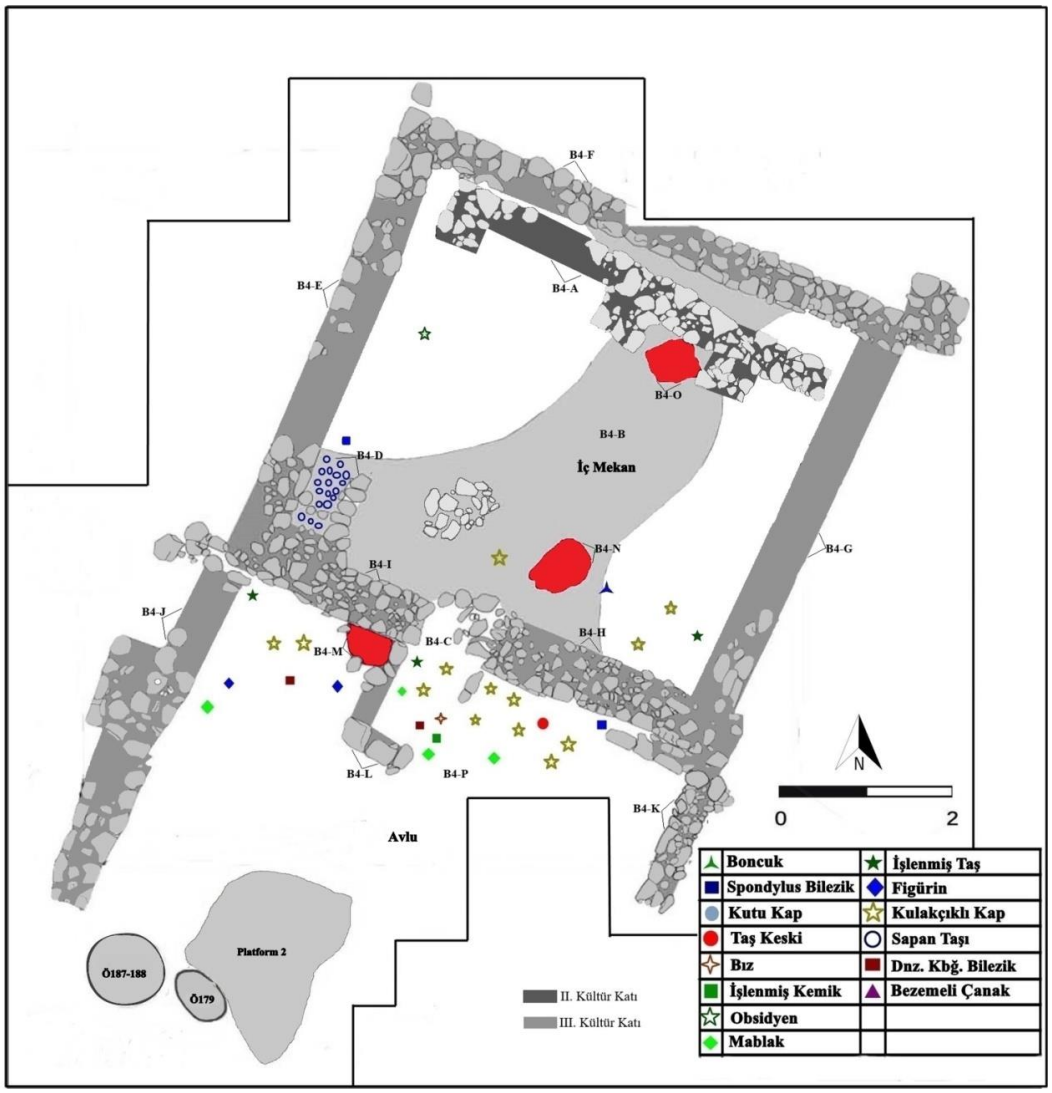
diğer örnek de Oda 5 ve Oda 6'yı doğu tarafta ayıran duvardır (B3-F). Duvar, Oda 2'nin güneybatı köşesine sonradan eklenmiştir. 3B ve 3C binaları arasında stratigrafik ve yapısal anlamda belirgin bir ayrım söz konusu değildir. Bu iki binayı birbirinden ayıran duvarlar büyük ölçüde bütünsellik gösterir. Bununla birlikte 3C Binası'nın batı tarafı büyük oranda tahrip olmuştur ve stratigrafik durumu iyi bir şekilde izlenememiştir. Ancak kompleksin bu kesiminin de aynı süreçte inşa edilmiş olduğu söylenebilir. Binanın kuzey tarafında da bazı duvar kalıntıları izlenmiştir. Kompleksi batı taraftan sınırlandıran duvarın da 3C Binası'nı aşarak kuzey yönünde uzandığı görülür. Muhtemelen bu kesimde de ayrı bina veya odaların olduğu anlaşılır. Hem kompleksin batı duvarından (B3-PP) hem de tespit edilmiş bir duvar kalıntısından (B3-OO) anlaşıldığı kadarıyla bu kesimdeki mekânların da kompleksin batı tarafındaki binalarla yakın bir süreçte inşa edilmiş oldukları düşünülebilir.

3 No.lu Bina Kompleksi'nde tespit edilmiş olan kil sıvalı tabanların birçok yenileme evresi olsa da toplanılan malzemenin tamamı binanın son kullanım aşamasına ve muhtemelen de kullanım sonrası süreçlere aittir. Değerlendirmeye alınmış olan küçük buluntuların büyük çoğunluğu odaların tabanı üzerinde ele geçmiştir. Çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu, yontmataş vb. buluntu toplulukları taban ve taban üstü dolgusunda bulunmuştur. Dolayısıyla yapı kompleksindeki faaliyetlerle ilişkili olabileceği gibi, binanın terk edilmesi sonrası süreçlerde çeşitli yollarla birikmiş olmaları da olasıdır. Oda 1'den elde edilmiş olan malzemenin ise olasılıkla terk sürecinde gerçekleştirilmiş olabilecek bir takım ritüel etkinliklerle ilişkili olduğu söylenebilir.

5.1.2. Bina 4

Bina 4, yerleşmenin batısındaki O6 açması sınırları içinde ortaya çıkartılmıştır. Bina, buluntuları, konumu, çukurlar ve mezar çukuruyla olan ilişkisi itibariyle, kamusal kullanıma yönelik bir görünüm sergiler. Arkeolojik çalışmalarda kamusal, özel veya kült yapıları olarak ifade edilen bu tür binaların tanımlanmasıyla ilgili bir dizi tartışma mevcuttur (Özdoğan ve Özdoğan, 1998; Lichter, 2014; Kinzel, 2019; Finlayson, 2014). Bu tartışmalar büyük ölçüde Kuzey Levant ve Anadolu Neolitiği ile ilgilidir ve özel binaların gelişiminin toplumun evriminde kritik bir eşiği

temsil ediyor oluşu üzerinde temellenmişlerdir. Bu tür mimari yapılar ağırlıklı olarak belli ölçütler üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Kamusal yapıların ilk tanımlamalarında binaların iç düzenlemeleri, duvar resimleri ve figürinler veya antropomorfik kaplar gibi kült karakterli olarak kabul edilen nesnelerin varlığı belirleyici olmuştur. Bu tanımlar yapılan yeni eklemelerle birlikte halen geçerliliğini korumaktadır (Lichter, 2014: 120). Genellikle diğer binalara göre farklı form ve boyutlarda, farklı süslemeler ve döşemeler içeren, özel teknik ve malzemelerle inşa edilmiş binalar "özel" olarak tanımlanmaktadır (Karacalı ve Urfalıoğlu, 2019: 66).

Şekil 5.5: Bina 4 plan çizimi ve küçük buluntuların plan üzerinde gösterimi

Yerleşmedeki diğer yapılardan ayrılan ve anıtsal özellikler sergileyen bu tür binalar, toplumsal düzenin ve kolektif iradenin fiziksel yansımaları olarak da görülmüş ve kimlik duygusu oluşturmaya yardımcı oldukları üzerinde durulmuştur. Kültürel olarak inşa edilmiş, ideolojiyi aktif olarak yansıtan, hafızayı ortaya çıkaran ve kimlik oluşturmaya yardımcı olan yapılandırılmış çevrenin kalıcı özellikleri olarak tanımlanmışlardır (Knapp, 2009: 47). Ayrıca iletişim kurmanın ve belirli anlamlar üretmenin yanı sıra bu tür binalarda yaşayan, onları kullanan, ziyaret eden ya da sadece görenler arasındaki güç ve eşitsizlik ilişkilerini şekillendirmenin bir aracı olarak da görülmüşlerdir (Fisher, 2006: 125). Bununla birlikte özellikle de Yakındoğu Erken Neolitiği'ndeki kamusal ya da kült özellikleri sergileyen benzer binaların yerleşim için üretim merkezleri olarak işlev görmüş ve / veya ithal hammaddeler için ortak depolama ve dağıtım merkezleri olabilecekleri de iddia edilmiştir (Kornienko, 2009: 83).

Bina 4, avlusuyla birlikte yaklaşık olarak 10 x 6 m. ölçülerindedir (Şekil 5.5). Binanın temelleri ve tabanı yüzey faaliyetleri nedeniyle yer yer tahrip olmuştur. Yaklaşık 6 x 5.5 m. ölçülerindeki iç mekânı 33 m^2 genişliğindedir. Binanın kil sıva kullanılarak oluşturulmuş tabanı (B4-B) orta kesimlerde büyük oranda otaya çıkartılmıştır. Ancak batı ve doğu taraflarda tahrip olmuştur. Yapılan arkeometrik inceleme taban sıvasının kil ve kireç karışımıyla hazırlandığını göstermiştir (Gürçal ve Ulubey, 2020: 43). Ayrıca güney (B4-N) ve kuzey (B4-O) taraflarda olmak üzere, iki ayrı alanda taban sıvasına kırmızı boya uygulandığı anlaşılmıştır. İki boyalı alan da benzer şekilde yaklaşık olarak 60 x 50 cm. ölçülerindedir. Tabanın güney ve kuzey duvarlarına yakın konumda ve karşılıklı oluşturulmuşlardır. Tabanın korunmuş kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla kırmızı boyanın tabanın yalnızca belli alanlarına uygulandığı görülür.

Bina 4'ün tabanı üzerine yerleştirilmiş olan duvarın (B4-A) bir sonraki aşamaya (II. Kültür Katı) ait olduğu düşünülebilir. Bina dolgusunda fazlaca ele geçmiş olan II. Kültür Katı ile ilişkili çanak çömlek parçaları da bunu destekler niteliktedir. Olasılıkla Bina 4 bu dönemde de kullanılmış veya üstüne başka bir bina inşa edilmiş olmalıdır. Duvar, yapım tekniği açısından II. Kültür Katı'ndaki örneklerle benzerlik gösterir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanır ve 5.75 x 0.60 m. ölçülerindedir.

Kuzey ucunda güneye yönelen başka bir duvarla birleştiği anlaşılırken, doğu ucunda tahrip olmuştur. Duvarın güney tarafı üzerinde payanda veya platform benzeri iki çıkıntı oluşturulmuştur. Çıkıntılar, taban üzerindeki kırmızı boyalı alanı (B4-O) arasına alacak şekilde yerleştirilmiştir. Duvarın yalnızca en alttaki taş sırasına ulaşılabilmiştir. Bu duvar ile ilişkili binanın hangi amaçlar doğrultusunda kullanılmış olduğu anlaşılamamıştır.

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B4-A	Ö113	Duvar	O6	B19	-
B4-B	Ö114	Taban	O6	B5, 6, 13, 15	İç Mekân
B4-C	Ö108	Giriş	O6	B7	İç Mekân
B4-D	Ö111	Depolama	O6	B11	İç Mekân
B4-E	Ö111	Duvar	O6, N6	B11	İç Mekân
B4-F	Ö112	Duvar	O6, N6	B6, 16	İç Mekân
B4-G	-	Duvar	O6	-	İç Mekân
B4-H	Ö107	Duvar	O6	B2	Avlu, İç Mekân
B4-I	Ö107	Duvar	O6	B2	Avlu, İç Mekân
B4-J	Ö175	Duvar	O6, P6	B4	Avlu
B4-K	Ö220	Duvar	O6	B2	Avlu
B4-L	Ö108	Duvar	O6	B7	Avlu
B4-M	Ö109	Boyalı Alan	O6	B18	Avlu
B4-N	Ö114	Boyalı Alan	O6	B6	İç Mekân
B4-O	Ö114	Boyalı Alan	O6	B15	İç Mekân
B4-P	-	Taban	O6, P6	B3	İç Mekân

Tablo 5.9: Bina 4 kamusal yapısına ait mimari öğeler ve ilişki alanları

Binanın erken aşamasına ait doğu ve batı duvarları büyük oranda tahrip olmuşsa da ele geçen kalıntılar fiziksel yapılarının anlaşılmasına olanak tanır. Doğu duvarına (B4-G) dair oldukça az kanıt bulunur. Yalnızca güney tarafında kuzey-güney doğrultusunda bir hat oluşturan birkaç sıra taş ele geçmiştir. Batı duvarı (B4-E) ise

nispeten daha iyi anlaşılmıştır. Duvar orta kısımlarda büyük oranda tahrip olmuştur. Güney ve kuzey uçlardaki birleşim noktalarında korunmuştur. Korunmuş olan kısımlardan yola çıkılarak duvar genişliği hakkında bilgi edinmek mümkündür. Yaklaşık olarak 5.7 x 0.6 m. ölçülerindedir. Kuzey ve güney duvarlarına ait temeller ise büyük oranda günümüze ulaşmıştır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan kuzey duvarı (B4-F) 7.7 x 0.55 m. ölçülerindedir. Doğu ucunda ve binanın kuzeydoğu köşesinde kuzeye yönelen yaklaşık 0.5 x 0.5 m. ölçülerinde bir payanda ile desteklenmiştir. İç mekânın güneybatı köşesinde 1 x 0.8 m. ölçülerinde bir alan (B4-D) oluşturulmuştur. Alanın içerisinde çok sayıda sapan taşı ile birlikte üzeri kırmızı boyalı bir öğütme taşı bulunmuştur.

Kod	Öğe Türü	Boyut (m/m^2)	Yükseklik	Seviye	Malzeme
B4-A	Duvar	5.75x0.60 m	5 cm	-4.53	Taş
B4-B	Taban	33 m^2	-	-4.51	Kil Sıva
B4-C	Giriş	1x1.80 m	-	-4.51	-
B4-D	Depolama?	1x0.80 m	4 cm	-4.24	Taş
B4-E	Duvar	5.70x0.60 m	4 cm	-4.24	Taş
B4-F	Duvar	7.70x0.55 m	8 cm	-4.48	Taş
B4-G	Duvar	~6.50x~60 m	5 cm	-4.45	Taş
B4-H	Duvar	3.50x0.75 m	19 cm	-4.40	Taş
B4-I	Duvar	2.60x0.70 m	11 cm	-4.43	Taş
B4-J	Duvar	5.20x0.80 m	21 cm	-4.41	Taş
B4-K	Duvar	1.70x0.40 m	36 cm	-4.48	Taş
B4-L	Duvar	2.50x0.40 m	12 cm	-4.51	Taş
B4-M	Boyalı Alan	0.60x0.40 m	-	-4.62	Kil, Okr
B4-N	Boyalı Alan	0.60x0.50 m	-	-4.51	Kil, Okr
B4-O	Boyalı Alan	0.60x0.50 m	-	-4.52	Kil, Okr
B4-P	Avlu	~15 m^2	-	-4.72	Toprak

Tablo 5.10: Bina 4'e ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri

Güney taraftaki girişinde 1 m. genişliğinde ve yaklaşık 1.8 m. derinliğinde bir antre (B4-C) oluşturulmuştur. Kapı açıklığının batı köşesinden başlayarak girişi batı ve güney taraftan çevreleyen tek sıra taş kullanılarak inşa edilmiş bir duvarın (B4-L) bazı temel taşlarına ulaşılmıştır. Muhtemelen girişte korunaklı bir alan oluşturmak için yapılmış olan "L" şeklindeki bu duvarın toplam uzunluğu 2.5 m. kadardır. Girişin doğu ve batısında kalan duvarları, binanın diğer duvarlarına oranla daha geniş ölçülere sahiptir. Doğudaki duvar (B3-H) 3.5 x 0.75 m., batıdaki (B4-I) ise 2.6 x 0.7 m. ölçülerindedir. Her iki duvarın temelleri de büyük oranda günümüze ulaşmıştır.

Binanın ön tarafında yaklaşık olarak 5 m. derinliğinde ve iki taraftan duvarlarla çevrelenmiş önü açık bir avlu bulunur. Avlunun açığa çıkartılmış olan kısmı yaklaşık 15 m^2'lik bir alana yayılır. Tabanı (B4-P) sıkıştırılmış toprakla oluşturulmuş olmalıdır. Binaya ait buluntuların büyük bir bölümünün ele geçmiş olduğu bu avlunun kuzey tarafında, binanın güney duvarı (B4-I) ve girişi kapatan duvarın (B4-L) köşe oluşturduğu noktada kırmızı boyalı bir alan (B4-M) tespit edilmiştir. 0.6 x 0.5 m. ölçülerinde ve etrafının taşlarla çevrelenmiş olduğu anlaşılan alan, yapısı itibari ile iç mekândaki boyalı alanlarla benzerlik gösterir. Avlunun batı duvarının (B4-J) temelleri korunmuştur. Yaklaşık 5.2 x 0.8 m. ölçülerindedir ve orta kısımlarında genişler. Doğu duvarının (B4-K) ise yalnızca bir kısmına ulaşılabilmiştir. Ulaşılmış olan kısım 1.7 x 0.4 m. ölçülerindedir ve yapısı itibari ile oldukça ince bir görünüm sergiler. Bina 4 ile ilgili bir diğer ayrıntı da avlunun girişine kil sıvadan oluşturulmuş bir platform ve onun hemen yanındaki mezar (Ö187-188) çukurudur. Kil sıva kullanılarak hafif yükseltilmiş olan platform avlunun sınırları dâhilinde kalırken, içerisinde 11 bireye ait insan kalıntısına ulaşılan mezar çukuru avlu sınırlarının dışında, ancak platforma bitişik olarak bulunmuştur.

5.1.2.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

Bina 4'ü avlu ve iç mekân olarak iki ayrı faaliyet alanına ayırmak mümkündür. Bina yüzeye oldukça yakın bir seviyede tespit edilmiştir ve yüzey faaliyetleri nedeniyle tabanı büyük oranda tahrip olmuştur. Bina tabanı orta kesimlerde ve giriş tarafında daha iyi izlenebilmiş olsa da büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Buna karşın binanın girişi ve avlusu daha iyi korunmuş ve daha sağlıklı veri sağlamıştır. İç

mekân ve avlu arasında buluntu oranı açısından belirgin bir farklılığın olduğundan söz etmek de mümkündür (Tablo 5.11).

Buluntular	**İç Mekân**	**Avlu**
İşlenmiş Kemik	-	3
İşlenmiş Deniz Kabuğu	-	2
İşlenmiş Taş	1	2
İşlenmiş Boynuz/Boynuz	-	1
Taş Keski	-	1
Bız	-	2
Mablak	-	4
Spondylus Bilezik	1	2
Figürin	-	2
Boncuk	1	-
Obsidiyen	1	-
Öğütme Taşı	1	-
Kutu Kap	-	1
Kulakçıklı Kap	3	10
Sapan Taşı	≥20	-

Tablo 5.11: Bina 4 buluntularının alanlara göre dağılımı

Avludan elde edilmiş küçük buluntu, kulakçıklı kap ve bezemeli kap parçaları gibi buluntular çoğunlukla binanın girişi civarında tespit edilmiştir. Benzer şekilde bina içi buluntuları da girişe yakın alanlarda bulunmuştur (Şekil 5.5). Binanın II. Kültür Katı'nda da kullanılmış olması ve tahribatın yoğun olması gibi nedenlerden dolayı tabandan ve taban üstü dolgusundan toplanmış malzemenin binadaki faaliyetler ile ilişkili olduğunu düşünmek zordur. Herhangi bir karışıklığı ve yanlış tanımlamayı önlemek amacıyla yalnızca tabanda ve taban üzerinde bulunmuş, bina ile ilişkisi açık olan küçük buluntular dikkate alınmıştır. Çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu

ve yontmataş aletler gibi buluntu toplulukları ise bağlamları tümüyle anlaşılamadığı için değerlendirme dışı tutulmuştur.

İç Mekân: Yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi alanın belli bir kesiminde tabana ulaşılamamıştır. Bina tabanının kuzey ve güney taraflarında olmak üzere, muhtemelen aşı boyası kullanılarak oluşturulmuş kırmızı boyalı iki alan saptanmıştır. Girişe yakın konumda ve taban üzerindeki orijinal konumlarında bulunmuş olan taşların, çatı örtüsünü desteklemek için kullanılmış ahşap direklerle ilişkili olmaları muhtemeldir. Bununla birlikte bina tabanı üzerinde oldukça az sayıda küçük buluntu ele geçmiştir. Binanın iç düzenlemesine ilişkin kanıtlar da oldukça sınırlıdır.

Binanın iç düzenlemesine dair en önemli örnek güneybatı köşede oluşturulmuş bir bölmedir (B4-D). Bu bölmenin içerisinde çok sayıda (>20 adet) aynı büyüklükte yuvarlak taşlar ve 1 adet üzeri boyalı öğütme taşı *in situ* olarak tespit edilmiştir. Arkeolojik literatürde genellikle bu tip yuvarlak taşların sapan taşları olduğu, avlanma ya da savaşmak için silah olarak kullanılmış oldukları geçse de bazı araştırmacılar bulundukları bağlamlarla her zaman uyuşmadıklarını görmüş ve sayma (counting) nesneleri olduklarını ileri sürmüşlerdir (Korfmann, 1973: 35-42; Beale, 1986: 167-206). Aynı form ve büyüklükte taşlarının neden depolandığı, bina ile olan ilişkisi ya da hangi amaçlar doğrultusunda kullanılmış olduklarına dair çıkarım yapmak güç olsa da bulundukları bağlam doğrultusunda sayma veya hesaplama ile ilgili nesneler olmaları muhtemeldir. Diğer yandan bu tarz taşlarla Squamish yerlilerinin sözlü anlatımlarında görüldüğü üzere, güç ve tanrı ile ilişkili hikâyelerde de karşılaşılmaktadır (Sagarbarria, 2017: 143). Dolayısıyla bu taşların o dönem topluluğu için ruhani ve sembolik açıdan önemli nesneler olabileceği de düşünülebilir.

Bina içerisinde kulakçıklı kap parçaları ve küçük buluntulara da rastlanmıştır. Kulakçıklı kaplar çoğunlukla iç mekânın güney tarafındaki girişe yakın konumlarda bulunmuşken, diğer buluntular bina tabanının farklı kesimlerinde tespit edilmiştir. Yuvarlak taşların ve öğütme taşının oldukça yakınında 1 adet *Spondylus* bilezik bulunmuştur. Güneydoğu köşede ise birbirine yakın konumlarda 1 adet işlenmiş taş ve 1 adet boncuk ile birlikte batı duvarına yakın konumda 1 adet obsidiyen ele geçmiştir. Ancak buluntuların tespit edilmiş oldukları alanların belli bir kesiminde taban

sıvasının tahribata uğramış olması, iç mekânda gerçekleştirilmiş faaliyetlerle ilişkili olmayabileceklerini düşündürür.

Bina tabanında tespit edilmiş diğer önemli ayrıntı ise olasılıkla aşı boyası ile oluşturulmuş kırmızı boyalı alanlardır. Bu boya uygulaması, iç mekânın kuzey ve güney tarafında, yaklaşık olarak benzer ölçülerde ve taban sıvası üzerinde izlenmektedir. Bunların dışında benzer bir alan da avluda bulunmuştur. Boyalı alanların üzerinde ve çevresinde kayda değer başka bir mimari öğe veya diğer alanlara göre farklılık oluşturabilecek nitelikte herhangi bir buluntu tespit edilmemiştir. Bununla birlikte kırmızı boya uygulamasını binayı kullanmış olan topluluğun inançları ve dünyayı algılama biçimleri doğrultusunda geliştirmiş oldukları geleneğin bir tezahürü olarak yorumlamak da mümkündür. Kırmızı aşı boyası kullanımı prehistorik topluluklarda oldukça yaygındır ve çoğunlukla sembolik bir öneme sahip olduğu üzerinde durulmaktadır. Çeşitli çalışmalarda renklerin kültürel olarak yapılandırılmış olduğu ve farklı anlamlar içerdiğine değinilmiştir. Kırmızı aşı boyasının ölülere uygulanması ve rengi dolayısıyla kan ile olan benzerliği nedeniyle birçok kez ölümle ilişkili olduğu düşünülmüştür. Etnografik çalışmalarda görülebileceği üzere evlilik gibi çeşitli kutlamalar ya da ritüeller için de kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Gene etnografik çalışmalarda görüldüğü gibi, bazı toplulukların ritüel binalarının ayrıcalıklı bölümlerine bu rengi uygulamış oldukları bilinmektedir (Erdoğu ve Ulubey, 2011: 1-2).

Bina 4'te karşılaşılmış olan bir diğer önemli unsur da girişte bulunmuş ve oldukça büyük ölçülere sahip sayılabilecek bir boğa boynuzudur. Giriş açıklığının doğu tarafında ve duvara paraleldir. Olasılıkla giriş kapısı üzerinde asılı bulunduğu yerden düşmüş olmalıdır (Erdoğu, 2014b: 164). Boğa boynuzunun kült nesnesi olarak kullanımıyla ilişkili kanıtlara Yakındoğu'dan Balkanlar'a kadar birçok prehistorik yerleşmede ulaşılmıştır. Kamusal ya da kült özellikleri sergileyen binalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Boynuz, çoğunlukla hayvanların vahşiliği ve erilliğine vurgu yapılarak, erken tarımcı toplulukların ideolojileriyle ilişkilendirilmiştir (Milićević-Bradač, 2005: 187-196; Twiss ve Russel, 2009: 20). Hem iç mekânda karşılaşılan boyalı alanlar ve boğa boynuzu gibi detaylar hem de avluda ele geçmiş buluntular

birlikte değerlendirildiğinde, binanın ritüel faaliyetlere aracılık eden kamusal bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Avlu: Sınırları büyük oranda ortaya çıkartılmış olan avlu, bina girişinin bulunduğu güney tarafta yer alır. Ön kısmında ve etrafında Bina 4 ile çağdaş sıvalı çukurlara rastlanmıştır. Bina 4 ile ilişkili küçük buluntu, kulakçıklı kap ve bezemeli kap parçalarının büyük bir bölümü burada ele geçmiştir. Binanın girişine yakın tarafı daha iyi korunmuştur ve küçük buluntuların büyük çoğunluğu da burada tespit edilmiştir. Güney tarafında ise kil sıva kullanılarak oluşturulmuş bir platform ile birlikte platforma oldukça yakın konumda iki çukur bulunur. Bu çukurlardan biri (Ö187-188) mezar çukurudur ve içerisindeki insan kalıntılarının incelemesi farklı yaş ve cinsiyetlerde toplam 11 bireye ait olduklarını göstermiştir (Boz ve Erdoğu, 2019). Diğer çukur ise sıvasız çukurlardan (Ö179) birisidir ve içinde hayvan kemikleri bulunmuştur. Muhtemelen her iki çukur da avlunun sınırları içerisinde bulunan platform (Platform 2) ile ilişkili olmalıdır. Platform üzerinde az sayıda çanak çömlek parçası ile bir figürin parçasına rastlanmıştır.

Avlunun sınırları içerisinde, iç mekân tabanında da karşılaşılmış olduğu gibi kırmızı boyalı bir alan (B4-M) tespit edilmiştir. Bina duvarı ile antre duvarının birleştiği köşede oluşturulmuştur ve etrafı tek sıra halinde taşlarla çevrelenmiştir. Bu boyalı alana oldukça yakın sayılabilecek konumda 2 adet figürin ve 1 adet deniz kabuğu bilezik ele geçmiştir. Her iki figürin de kırık haldedir. Figürinlerden birisi şişkin kalça, düz vücut yapısı ve kıvrık kolları ile Balkanlar'daki figürinleri anımsatmaktadır. Diğer figürin ise ince vücut yapısına, kıvrık kollara ve uzun bir boyuna sahiptir (Erdoğu, 2014b: 164). Avlunun batı duvarına oldukça yakın konumda 1 adet işlenmiş taşla birlikte 1 adet mablak bulunmuştur. Avludaki küçük buluntuların ağırlıklı olarak girişin yakın çevresinde yoğunlaştığı görülür. 2 adet mablak, 1 adet *Spondylus* bilezik, 1 adet bız, 1 adet işlenmiş taş ve 1 adet deniz kabuğu bilezik olmak üzere toplam 6 küçük buluntuya rastlanmıştır. Girişin doğu tarafında ise 1 adet cilalı taş keski ve 1 adet *Spondylus* bilezik ile beraber 1 adet mablak bulunmuştur. Ayrıca kulakçıklı kaplara ait parçaların büyük bir çoğunluğu da girişe yakın konumda tespit edilmiştir.

Bina 4, aynı zamanda çukurlar ile aynı süreçte kullanım görmüş olmalıdır. Bu nedenle binada gerçekleştirilmiş olan faaliyetlerin çukurlarla da ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu alandaki çukurların tamamı binanın çevresine ve ön tarafına kazılmıştır. Bununla birlikte Bina 11 ve Bina 12'de görüldüğü gibi binanın veya avlunun üzerine herhangi bir çukur kazılmamıştır. Binanın bulunduğu alanın sonraki süreçlerde de inşa faaliyetleri için kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Bina 4, muhtemelen çukur aşamalarının büyük bir aralığında varlık göstermiş olmalıdır. Çukurlar ile birlikte düşünüldüğünde hem binanın iç mekânı hem de avlusu özel günlerde ya da belli zamanlarda çeşitli kamusal faaliyetlerin ortaklaşa gerçekleştirilmiş olduğu bir yer olarak düşünülebilir. Binanın avlusunun girişinde bulunan mezar çukuru da dikkate alındığında, ölülerin gömülmesi dahil farklı birçok ritüel eylemin ya da kamusal etkinliğin de bina çevresinde gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

5.1.2.2. Stratigrafi

Bina 4'ün bulunduğu alanın farklı kesimlerinde önceki dönemlere ait mimari kalıntı ve çukurlara rastlanılmış olsa da bina temellerinin ya da mimari kalıntılarının üst üste gelmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla tek evreli bir yapı olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte bir sonraki kültür katında üzerine başka bir binanın inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.5). Binanın bulunduğu alanda ortaya çıkartılmış Geç Neolitik Dönem'e (IV. Kültür Katı) ait mimari kalıntılar, güney tarafındaki P5 açmasında (Bina 5 ve Bina 8) ve binanın batısındaki O5 açmasında (Bina 9) ele geçmiştir. Bina 9, olasılıkla diğerlerine göre daha geç yapılmıştır ve tarihsel olarak Bina 4'e daha yakın olmalıdır. Bina 4'e göre daha küçük boyutludur ve yuvarlak planlıdır. Taban sıvasının kırmızı boya ile renklendirilmiş olduğu görülür. Bina, olasılıkla yüzey faaliyetleri ve üzerine açılmış olan çukurlar nedeniyle tahrip olmuştur. Binanın IV. Kültür Katı'na ait çukurlarla çağdaş olması da mümkündür. Ancak bu binalardan hiçbirisi Bina 4 ile ilişkili yapılar değildir. Bina 4, muhtemelen daha sonraki süreçlerde bağımsız bir bina olarak inşa edilmiştir.

Bina 4'ü stratigrafik olarak sırasıyla III. ve II. Kültür katlarına ait iki farklı aşamaya ayırmak mümkündür (Tablo 5.12). Binanın taban, duvarlar, avlu vb. gibi

ortaya çıkartılmış olan unsurlarının tamamı III. Kültür Katı'na tarihlenir ve binanın ilk inşa sürecini (I. Aşama) temsil etmektedir. Binanın duvarlarına ait temeller zayıf bir şekilde korunmuş olsa da daha önceki süreçlerde inşa edilmiş olabilecek herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Üstüne muhtemelen çok daha sonraki bir süreçte inşa edilmiş olan binayı değerlendirme dışı bırakacak olursak, tek evreli bir bina olduğu anlaşılır. Binanın avlusuna ait duvara bakıldığında, sonradan eklenmiş olduğu düşünülebilir. Ayrıca avlu duvarlarının bina duvarları ile yapısal farklılıklar sergilediği de anlaşılmaktadır. Avlunun binaya hangi aşamada eklenmiş olduğu açık olmamakla birlikte binanın son kullanım sürecinde bir arada var oldukları açıkça görülmektedir. Avlunun güney tarafında bir arada bulunmuş olan platform (Platform 2), mezar çukuru (Ö187-188) ve sıvasız bir çukur da (Ö179) bina ile çağdaş olmalıdır.

Aşamalar	Mimari Unsurlar ve Faaliyet Alanları
I. Aşama (III. Kültür Katı)	İç mekân, Avlu, Platform 2
II. Aşama (II. Kültür Katı)	B4-A

Tablo 5.12: Bina 4 kamusal yapısının stratigrafik aşamaları

Bina avlusunun tabanında tespit edilen küçük buluntular, olasılıkla son kullanım aşamasıyla ilişkilidir. Bunların bir kısmı da bırakılmış oldukları orijinal konumlarında ele geçmiştir. Bina tabanı üzerinde bulunmuş az sayıdaki küçük buluntunun da bu aşamaya ait olması muhtemeledir. Ancak bina tabanı üzerindeki tahribat dikkate alındığında, sonraki süreçlere de ait olabileceği yadsınmamalıdır. İç mekânın güneybatı köşesinde ve toplu olarak bulunmuş sapan taşlarının ise binanın terk edilmesi sırasında bırakıldıkları orijinal yerlerinde oldukları söylenebilir. Çanak çömlek, yontmataş, deniz kabuğu, hayvan kemiği vb. buluntu topluluklarının, binanın kullanımıyla ilişkisi açık değildir. Sonraki aşamalarda bina üzerindeki inşa faaliyetleri veya/ve yüzey faaliyetleri gibi nedenlerden dolayı karışmış olmaları olasıdır.

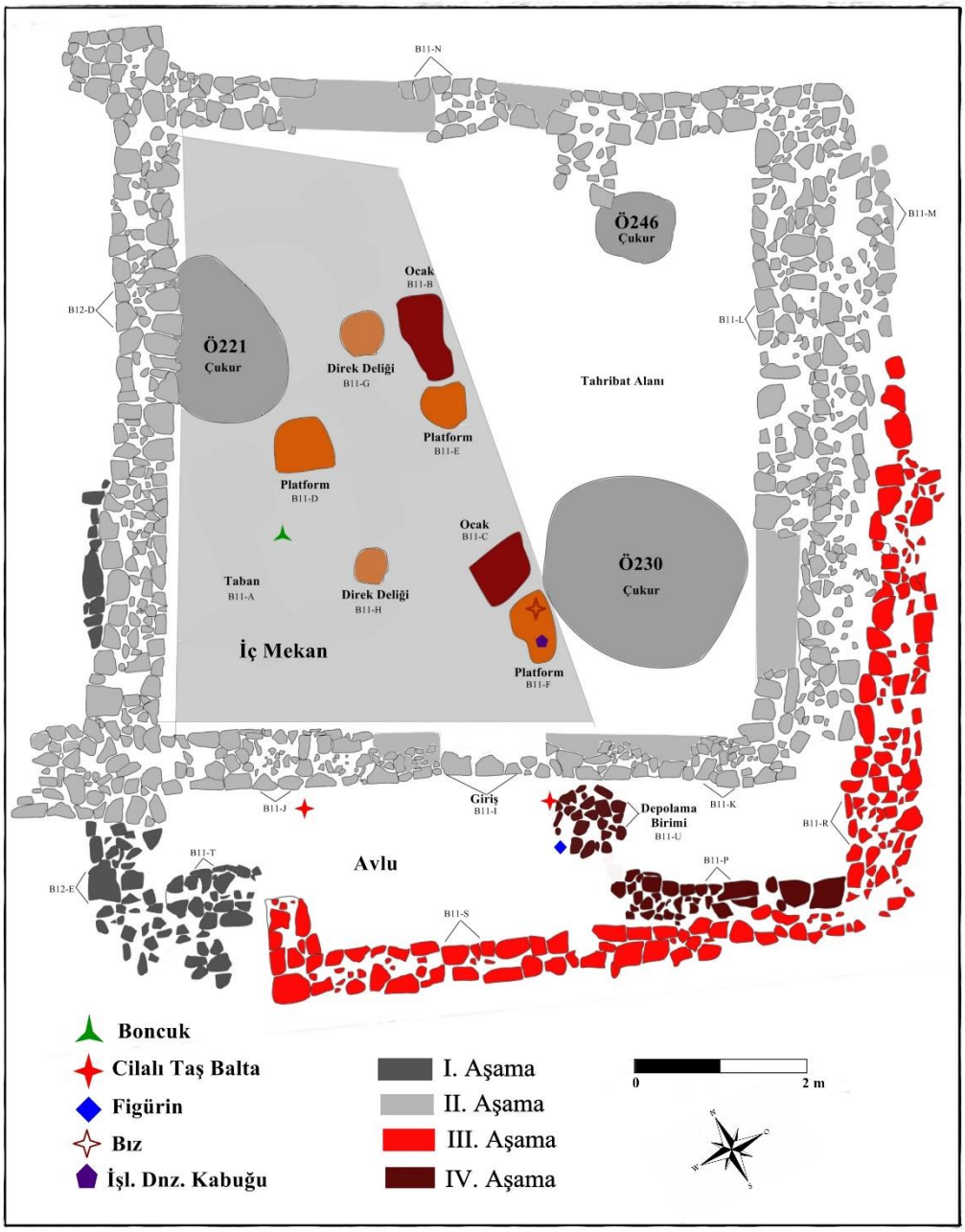
5.1.3. Bina 11

Yerleşmenin ortalarındaki X16 ve Y16-17 açmalarında ortaya çıkartılmış olan Bina 11, tek odalı ve oldukça büyük ölçülere sahip bir binadır. Hemen yanında ve bitişiğinde Bina 12 bulunur. Bu iki bina ortak bir duvar ile birbirinden ayrılmaktadır. Bina, yerleşmenin geneli dikkate alındığında oldukça düz sayılabilecek bir alan üzerine inşa edilmiştir. Kare planlıdır ve taştan inşa edilmiş olan duvarlarına ait temeller büyük oranda korunmuştur. Doğu tarafında, muhtemelen kullanımı sırasında tahrip olduğu için dış taraftan üç sıra duvar ile desteklendiği anlaşılır. Olasılıkla kullanım aşamasının sonlarına doğru binanın ön tarafına inşa edilmiş ve tek sıra yüksekliğinde taşlardan oluşturulmuş bir avlu bulunur. Binanın temellerinden yola çıkarak en az dört aşamasının olduğu söylenebilir.

Binanın yaklaşık 40 m^2 genişliğindeki iç alanı bölünmemiştir ve tek bir odadan oluşur. Tabanı doğu tarafı boyunca büyük oranda tahrip olmuştur ve taban sıvasına ulaşılamamıştır. Batı tarafta ise büyük oranda korunmuştur. Tahrip olan kesim, iç mekânın yaklaşık olarak yarısıdır ve kuzey-güney doğrultulu bir hat, tabanın tespit edilmiş kesimiyle tahrip olmuş kesimini birbirinden ayırmaktadır (Şekil 5.6). Tahrip olmuş kesimin güneydoğu köşesine yakın konumda ve oldukça büyük ölçülere sahip bir çukur tespit edilmiştir. Çukur (Ö230), kuzey tarafı boyunca kalın bir kil sıva ile sıvanmıştır. Yaklaşık 2 x 1.5 m. genişliğe ve 0.75 m. derinliğe sahiptir. Dolgusunda Erken ve Orta Kalkolitik dönemlere ait malzeme bir arada bulunmuş ve bu nedenle de II. Kültür Katı'na tarihlendirilmiştir. Kuzeydoğu köşede ise daha küçük boyutlarda bir çukur (Ö246) ortaya çıkartılmıştır. III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş olan çukur, yaklaşık olarak taban seviyesinde sonlanır. Binanın batı duvarına bitişik ve yaklaşık olarak ortalarına yakın konumda II. Kültür Katı'na ait olduğu anlaşılan başka bir çukur daha bulunmuştur (Ö221). Oldukça kalın ve sarı renkli kilden yapılmış bir sıvaya sahiptir.

Bina tabanının korunmuş olan tarafında bulunmuş iki ayrı ocak kalıntısı dikkat çekicidir. Bu ocaklardan biri (B11-C) güney tarafta ve girişe yakın sayılabilecek bir konumdayken, diğeri (B11-B) iç mekânın kuzey tarafında yer alır. Girişe yakın konumda bulunan ocak, 0.5 x 0.7 m. ölçülerinde ve hatları yuvarlatılmış dikdörtgene

yakın formdadır. Bir kısmı tahrip olmuştur. Hemen yanında ve güney tarafında sarı renkli kil kullanılarak oluşturulmuş benzer formda bir platform (B11-F) bulunur. Kuzey tarafta bulunan ocak ise (B11-B) 0.5 x 0.75 m. ölçülerindedir ve benzer bir form özelliği sergiler. Diğerinde olduğu gibi güney tarafına yerleştirilmiş bir kil platform (B11-E) bulunmaktadır. Ancak platformun formu diğerinden farklı olarak dairesel şekillidir ve daha küçük boyutludur.

Şekil 5.6: Bina 11 plan çizimi ve küçük buluntuların plan üzerinde gösterimi

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B11-A	Ö269	Taban	Y16	B15	İç Mekân
B11-B	Ö269	Ocak	Y16	B15	İç Mekân
B11-C	Ö222	Ocak	Y16	B18	İç Mekân
B11-D	Ö269	Platform	Y16	B15	İç Mekân
B11-E	Ö269	Platform	Y16	B15	İç Mekân
B11-F	Ö222	Platform	Y16	B18	İç Mekân
B11-G	Ö269	Direk Deliği	Y16	-	İç Mekân
B11-H	Ö269	Direk Deliği	Y16	-	İç Mekân
B11-I	Ö226	Giriş	Y16	-	İç Mekân, Avlu
B11-J	Ö226	Duvar	Y16	B11	İç Mekân, Avlu
B11-K	Ö226	Duvar	Y16	B11	İç Mekân, Avlu
B11-L	Ö248	Duvar	Y16-17	-	İç Mekân
B11-M	Ö247	Duvar	Y16-17	-	İç Mekân
B11-N	Ö227	Duvar	Y16, X16	B4, 6	İç Mekân
B11-O	Ö227	Duvar	Y16	B4	İç Mekân
B11-P	Ö224	Duvar	Y16	-	Avlu
B11-R	Ö225	Duvar	Y16-17	B12	Avlu
B11-S	Ö224	Duvar	Y16	B10	Avlu
B11-T	-	Duvar	Y16	-	-
B11-U	-	Platform	Y16	B4	Avlu

Tablo 5.13: Bina 11'e ait mimari öğeler ve ilişkili alanlar

Bina 11'in tabanına dair kanıtlar, iç mekânın batı tarafı boyunca izlenebilmektedir. Sarı renkli kil sıva kullanılarak yapılmış olan taban (B11-A) birden fazla katman içermektedir. Tabandaki bu sıva katmanları binanın kullanımı boyunca en az iki kez yenileme geçirmiş olduğunu göstermektedir. Taban sıvasının kalınlığı yaklaşık olarak 5 cm. kadardır. Orta kısımlarda daha iyi korunmuşken, duvara yakın kısımlarda tahrip olmuştur. Taban üzerinde çatıyı desteklemek için oluşturulmuş direk

delikleri ve kilden yapılmış bağımsız platformlar da saptanmıştır. Binanın iç mekânının orta kesimlerinde ve batı duvarına yakın konumda yarı dairesel bir platform (B11-D) bulunur. Yaklaşık 0.7 x 0.45 m. ölçülerindedir ve tabandan hafif yükseltilerek oluşturulmuştur. Direk deliklerinden birisi kuzey tarafta iken, diğeri güney tarafa yakındır. Kuzeyde taraftaki direk deliği (B11-G) yaklaşık 0.5 x 0.5 m., güney taraftaki ise 0.35 x 0.35 m. ölçülerindedir. Her ikisi de oval şekillidir. İç kısımlarında kil sıva uygulaması tespit edilmiştir. Binanın girişi olasılıkla güney taraftadır. Güney duvarında yaklaşık 1 m. genişliğinde bir açıklığın (B11-I) kapı olarak kullanılmış olduğu düşünülebilir. Duvarın bu kısmında, diğer taraflarından farklı olarak tek sıra halinde uzanan taşlar bulunur ve olasılıkla kapı eşiği oluşturmak için yerleştirilmişlerdir.

Binanın duvarlarına ait temeller büyük oranda korunmuş olsa da bazı yerlerde tahribat gözlenir. Binanın doğusunda birbirine paralel ve bitişik olarak sıralı üç duvarın varlığı izlenmektedir. En içteki duvar (B11-L) güney ucunda tahrip olmuştur. Duvarın 4.9 m. uzunluğunda bir kısmı korunmuştur ve yaklaşık 0.65 m. genişliğindedir. Ortada bulunan duvarın temeli (B11-M) ise büyük oranda korunmuştur. Bina boyunca uzanarak, güney duvarı ile birleşir. Olasılıkla binanın kullanımı sırasında iç duvarın tahrip olması sonucu destek duvarı olarak inşa edilmiştir. Binanın inşa edildiği alanın bu yönde eğimli olması, doğu taraftaki duvarı çökmelere karşı daha dayanıksız hale getirmiş ve destek duvarlarıyla çökmenin önüne geçilmeye çalışılmış olmalıdır. En dıştaki duvar (B11-R) ise yaklaşık olarak binanın ortalarından başlayarak kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanır. Duvar, binanın sınırlarını yaklaşık 2 m. kadar aşarak güneybatı yönünde uzanır ve binanın ön tarafında tek sıra halinde uzanan iki ayrı duvar ile (B11-P ve B11-S) birleşir. Binanın güney tarafındaki bu iki duvar, doğu-batı yönünde birbirlerine paralel uzanmaktadır ve bitişik olarak yapılmışlardır. Kuzeydeki (B11-P) 2.5 x 0.4 m. ölçüleriyle güney taraftaki duvara oranla daha küçüktür. Batı ucunda avlu tabanına yuvarlak biçimli bir düzlem oluşturacak şekilde yerleştirilmiş taş topluluğu (B11-U) bulunur. Güneydeki duvar ise (B11-S) yaklaşık 6.4 m. uzanarak, batı ucunda içe yönelerek sonlanır. Bina 11'in geç aşamalarında yapılmış ve binanın ön tarafındaki avluyu güney taraftan sınırlandırmıştır. Duvarın genişliği yaklaşık 50 cm. kadardır ve tek sıra yüksekliğinde taşlardan yapılmıştır.

Kod.	Öge Türü	Boyut	Yükseklik	Seviye	Malzeme
B11-A	Taban	5x4.5 m	-	-10.42	Kil Sıva
B11-B	Ocak	0.5x0.75 m	3 cm	-10.45	Kil
B11-C	Ocak	0.5x0.70 m	7 cm	-10.50	Kil
B11-D	Platform	0.7x0.45 m	8 cm	-10.50	Kil
B11-E	Platform	0.45x0.45 m	5 cm	-1.45	Kil
B11-F	Platform	1x0.55 m	7 cm	-10.50	Kil
B11-G	Direk Deliği	0.5x0.5 m	20 cm	-10.45	Kil Sıva
B11-H	Direk Deliği	0.35x0.35 m	10 cm	-10.42	Kil Sıva
B11-I	Giriş	1 m	-	~ -10.45	Taş
B11-J	Duvar	2.7x0.65 m	19 cm	-10.49	Taş
B11-K	Duvar	2.75x0.65 m	19 cm	-10.49	Taş
B11-L	Duvar	4.9X0.65 m	10 cm	-10. 18	Taş
B11-M	Duvar	7.1x0.65 m	17 cm	-10.12	Taş
B11-N	Duvar	6.4x0.55 m	13 cm	-10.18	Taş
B11-O	Duvar	0.7x0.7 m	~15 cm	-10.20	Taş
B11-P	Duvar	2.5x0.4 m	-	-10.42	Taş
B11-R	Duvar	6.15x0.65 m	15 cm	-10.30	Taş
B11-S	Duvar	6.40x0.5 m	8 cm	-10.44	Taş
B11-T	Duvar	1.7x0.65 m	~5 cm	-10.55	Taş
B11-U	Depolama Birimi	0.9x0.9 m	-	-10.56	Taş

Tablo 5.14: Bina 11'e ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri

Binanın batı duvarı (B12-D), hemen yanındaki Bina 12 ile ortaktır. Kuzey ve güney duvarlarının bu duvara sonradan eklenmiş olması, Bina 11'in Bina 12'den daha sonra inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Bina 11'in kuzey duvarı (B11-J), Bina 12'ye ait duvarın güneybatı köşesine ve biraz daha iç kısmına eklenmiştir. İki duvar arasında belirgin bir yapısal farklılık bulunmazken, Bina 11'e ait duvar daha incedir. Binanın kuzey tarafında ve girişin doğusunda kalan duvar ise (B11-K) daha az

korunmuştur. Kuzey duvarının (B11-N) ortalarında yaklaşık 2 metrelik bir kısmı tahrip olmuştur. Duvar batı ucunda Bina 12'ye ait duvarla birleşir ve 6.4 x 0.55 m. ölçülerindedir. Binanın doğu tarafına yakın ve iç tarafta yaklaşık 0.7 x 0.7 m. ölçülerinde bir duvar çıkıntısı (B11-O) bulunur. Bu duvar çıkıntısı muhtemelen biraz daha uzun olmalıdır ve uç kısmında tahrip olmuştur. Güneybatı köşede ve binanın dışında bir duvar kalıntısı (B11-T) tespit edilmiştir. Küçük bir bölümüne ulaşılan duvarın binanın inşasından önceki bir döneme ait olduğu anlaşılmıştır.

5.1.3.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

İç alanı tek ve bölünmemiş olan Bina 11'de iç ve dış olmak üzere iki ayrı faaliyet alanı belirlenmiştir. Binanın iç mekânının yaklaşık olarak yarısından yoğun tahribat nedeniyle tanımlayıcı veri sağlanamamıştır. Bununla birlikte korunmuş ve tabana ulaşılmış olan kesimde hem malzeme hem de iç düzenlemelerle ilgili kanıtlara ulaşılmıştır. Bina girişinin bulunduğu güneybatı tarafa olasılıkla sonradan eklenmiş olan avlu ise bina ile ilişkili bir diğer faaliyet alanıdır. Avluda tek sıra halinde tabana döşeli taşlardan oluşturulmuş yuvarlak biçimli platform benzeri bir öğe (B11-U) dışında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. İç mekânda ocak ile ilişkili platform (B11-F) ve taban arasında malzeme yoğunluğu açısından farklılıklar saptanmıştır. Aynı durum avludaki platform benzeri unsur ve yakın çevresi için de geçerlidir. Bina içinde ve dışında bulunmuş bu iki mimari öğe ile ilişkili malzeme, bina ve avlu tabanlarından ayrı olarak değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 5.15 ve Tablo 5.16).

İç Mekân: Binanın iç alanının korunmuş kesimlerinde her ne kadar platform ve ocak gibi döşeme unsurlarına rastlanılmış olsa da bunlarla ilişkili belli bir faaliyetin tanımlanması zordur. Bina tabanının büyük bir kısmı malzeme açısından oldukça kısıtlı veri sağlarken, taban malzemesi genellikle ocak ve platformların çevresinde bulunmuştur. Ayrıca bina tabanı küçük buluntu ve *in situ* buluntu açısından da zayıftır. Tabandan elde edilmiş çanak çömlek parçası, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş alet gibi malzemelerin oldukça büyük bir bölümü ocak (B11-B ve B11-C) ve platformların (B11-D ve B11-E) çevresinde ele geçmiştir. Bunlar arasında çoğunlukla ince ve orta kalınlıkta mallardan oluşan toplam 157 parça çanak çömlek,

ağırlıklı olarak koyun veya keçi gibi küçükbaş hayvanlara ait 0.385 kg. (94 parça) ağırlığında hayvan kemiği ile çoğunluğu *Cerastoderma glaucum, Patella* ve *Mytilus gallaprovincialis* gibi beslenmek için tüketilen türlerden oluşan toplam 78 adet deniz kabuğu ve 56 adet yontmataş alet tespit edilmiştir. Tabanda bunların dışında deniz kabuğundan yapılmış 1 adet boncuk, 2 adet obsidiyen, 1 adet kulakçıklı ve 2 adet bezemeli kap parçası da ele geçmiştir. İç mekânın girişe yakın tarafında bulunan ocak (B11-C) ve platformun (B11-F) üstünde ise 135 parça çanak çömlek kırığı, 0.21 kg. (35 parça) kadar hayvan kemiği ve 59 adet deniz kabuğuna rastlanmıştır. Bunların tamamı taban buluntularıyla benzer niteliktedir. Platformun (B11-F) üstünde 1 adet işlenmiş deniz kabuğu, 1 adet kemik alet ve 4 parça bezemeli kap parçası bulunmuştur. Bina tabanının geri kalan kesimi ise buluntu açısından oldukça zayıftır.

Buluntular	**İç Mekân**		**Avlu**	
	Taban	Platform (B11-F)	Taban	Depolama Birimi (B11-U)
Taş Balta	-	-	2	1
İşl. Dnz. Kabuğu	-	1	-	-
Boncuk/Pendant	1	-	-	-
Figürin	-	-	1	1
Bız	-	1	-	-
Bezemeli	2	4	-	-
Obsidiyen	2	-	-	-

Tablo 5.15: Bina 11'de bulunmuş küçük buluntuların alanlara göre dağılımı

İç mekândan sağlanan veriler, binanın işlevinin tanımlanabilmesi açısından yeterli değildir. Bina içindeki her iki ocağın çevresinde ve üstünde birikmiş olan kalıntılar beslenme veya gıda hazırlama faaliyetleriyle ilişkili atıklar olabileceklerini düşündürmektedir. Bu durumda ocakların hemen yanına yerleştirilmiş kil platformların gıda hazırlama, ocakların ise pişirme faaliyetleriyle ilişkili olabileceği düşünülebilir. Ancak benzer nitelikli iki ocağın aynı mekânda ve benzer faaliyetler için kullanılmış olması çözüme kavuşması gereken bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Eğer binayı, içinde bir aile veya sosyal gurubun yaşadığı "ev" olarak

nitelendirirsek, bu durumda pişirme için tek ocağın yeterli olabileceği düşünülebilir. Bunun yanı sıra ocaklar, üzerinde ve çevresinde gerçekleştirilen yemek pişirme ve yemek yeme gibi faaliyetler nedeniyle sosyal kuralların aktarıldığı ve düzenlendiği, akrabalık gibi sosyal bağların oluştuğu ve müzakere edildiği önemli bağlamlar olarak görülme eğiliminde olunmuştur (Carsten, 2004; Bickle, Chan, Czerniak, Pyzel, Tsoraki, 2016: 413). Dolayısıyla temel işlevlerinin dışında ocaklara farklı sembolik anlamlar yüklenmiş olabileceği ve bu sembolik anlamların kimi topluluklarda farklı fiziksel düzenlemeler şeklinde yansıtılabileceği de düşünülebilir. Ayrıca Bina 11'deki ocaklar hanenin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmış olabilecekleri gibi, hane üyelerinin kimlikleri ya da toplum içindeki sosyal statülerinin mekânsal tasarım üzerinden yansıtma biçimleriyle de ilişkilendirilebilir.

Buluntular	**İç Mekân**		**Avlu**	
	Taban	Platform (B11-F)	Taban	Depolama Alanı (B11-U)
Çanak Çömlek (adet)	157	135	34	113
Hayvan Kemiği (kg/adet)	0.385/94	0.21/35	0.045/9	0.095/8
Deniz Kabuğu (adet)	78	59	2	298
Yontmataş (adet)	56	-	-	-

Tablo 5.16: Bina 11'de ele geçmiş buluntu topluluklarının alanlara göre dağılımı

Binada, ocaklar ve onlarla ilişkili platformlar dışında iç düzenlemeye ait tek kalıntı yarı dairesel formda ve kilden yapılmış bir platformdur (B11-D). Platformun çevresi malzeme açısından zengindir. Ancak işlevini tanımlamak için yeterli veriye ulaşılamamıştır. Çevresinde ele geçmiş kalıntılardan yola çıkılarak besin hazırlama ile ilişkili faaliyetlere aracılık etmiş olduğu düşünülebilir.

Avlu: Binaya geç aşamalarda eklenmiş olduğu anlaşılan avlu, girişin bulunduğu güneybatı taraf boyunca uzanır. Tabanı tam olarak tespit edilememiş olsa da iç mekândan farklı olarak sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır. Avlu sınırları içinde ve bina girişine yakın konumda taban üzerine oluşturulmuş dairesel formda bir taş sırası (B11-U) tespit edilmiştir. 90 x 90 cm. ölçülerindeki bu alanda, büyük çoğunluğu

Cerastoderma glaucum türünde toplam 298 adet deniz kabuğu, çoğunlukla ince ve orta kalınlıkta kaplara ait 113 parça çanak çömlek ve az miktarda hayvan kemiğine (0.095 kg) rastlanmıştır. Ayrıca 1 adet figürin ve 1 adet cilalı taş balta da alanın hemen yanında bulunmuştur. Avlunun diğer tarafları ise buluntu açısından daha sığdır. Orta kalınlıkta kaplara ait 34 parça çanak çömlek kırığı ile az miktarlarda hayvan kemiği (0.045 kg.) ve deniz kabuğu (2 adet) saptanmıştır. Küçük buluntu olarak ise batı taraftaki avlu girişinde 1 adet cilalı taş baltaya ulaşılmıştır.

Girişe oldukça yakın konumda bulunmuş ve taşlardan oluşturulmuş dairesel şekilli alan, olasılıkla bir depolama biriminin zemini olmalıdır. Alanda fazlaca bulunmuş *Cerastoderma glaucum* türünde deniz kabukları ve çanak çömlek parçalarının birlikteliği, bazıları açılmamış halde ele geçmiş deniz kabuklarının bu çanak çömlekler içerisinde depolanmış olabileceğine işaret eder. Bununla birlikte alanda az miktarlarda ele geçmiş ve atık niteliğindeki diğer buluntuların (çanak çömlek parçaları, hayvan kemiği vb.) sonraki aşamalarda birikmiş olabileceği de düşünülebilir. Alanda, ayrıca açkı bezemeli kaplara ait 3 parça çanak çömlek kırığı da bulunmuştur. Uğurlu'daki açkı bezemeli çanak çömlek geleneğinin en erken MÖ. 5. binyılın başlarında ortaya çıkmış olduğu düşünüldüğünde (Derici ve Gürçal, 2021: 32), parçaların depolama alanın kullanım süreciyle ilişkili olmadığı ve sonraki aşamalarda karışmış olabileceği anlaşılmaktadır. Taban üzerinde bulunmuş figürin parçası ve cilalı taş baltanın ise bilinçli olarak konulmuş olabileceği düşünülebilir.

Avlunun diğer taraflarından oldukça az veri sağlanmıştır ve faaliyetlere ilişkin çıkarımda bulunmak zordur. Avlu girişinde bulunmuş cilalı taş baltanın bilinçli bir şekilde konulmuş olduğu düşünülebilir. Bina 11'in sonraki aşamalarında eklendiği anlaşılan avlunun da iç mekânda olduğu gibi ne tür amaçlara hizmet etmiş olabileceği hakkında yeterli veri yoktur. Ancak binanın konumuna ve boyutlarına bakıldığında, tıpkı yanındaki Bina 12'de olduğu gibi yerleşmedeki diğer binalardan ayrıldığı görülmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, binanın büyük oranda tahrip olması ve tabanına ulaşılan kesimlerinden faaliyeti tanımlamak için yeterli veri sağlanamamış olması, iç mekânda yürütülen faaliyetlerle ilgili çıkarım yapmayı güçleşmektedir. Yerleşmenin

diğer binalarının aksine, iç mekânda benzer özellikte iki ayrı ocağın bulunması da binanın farklı amaçlara hizmet etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

5.1.3.2. Stratigrafi

Binanın bulunduğu alandaki duvar kalıntılarından yola çıkarak, dört ayrı inşa aşaması belirlenmiştir (Tablo 5.17). Ancak tespit edilmiş bu aşamalardan I. aşama başka bir mimari yapıyla ilişkilidir ve binanın sınırları dışarısında kalmaktadır (B11-T). İlk aşamayı temsil eden bu duvar kalıntısı, binanın güneybatı köşesine yakın bir konumda bulunmuştur ve oldukça küçük bir parçasına ulaşılmıştır. Bununla birlikte duvarın bir taraftan doğuya uzanırken, diğer taraftan da güneye yöneldiği görülmektedir. Devamı, muhtemelen binaya sonradan eklenmiş olan avlu duvarının altında kalmış olmalıdır. Duvar, olasılıkla Neolitik-Kalkolitik geçişini temsil eden farklı bir binaya ait olabilir.

Stratigrafik Aşamalar	Mimari Unsurlar ve Faaliyet Alanları
I. Aşama	B11-T
II. Aşama	B11-J, B11-I, B11-K, B11-L, B11-M, B11-N, B11-O, B12-D
III. Aşama	Avlu, B11-R, B11-S
IV. Aşama	İç Mekân, B11-P, B11-U

Tablo 5.17: Bina 11'e ait mimari öğelerin stratigrafik aşamaları

Binanın II. aşaması ise iç mekânını çevreleyen duvarlar ile temsil edilir. Binanın kuzey (B11-N) ve güney duvarları (B11-J), batı tarafta daha önce inşa edilmiş olan Bina 12'nin doğu duvarı (B12-D) ile birleştirilmiştir. Dolayısıyla binalar aynı anda kullanım görmüş olsalar bile, Bina 12'nin daha önce yapılmış olduğu açıktır. Binanın kuzey ve güney duvarlarında tahribat görülür, fakat doğu duvarında olduğu gibi herhangi bir yenileme ya da onarıma dair kanıt yoktur. İki duvar da olasılıkla Bina 11'in ilk inşa sürecinde yapılmıştır. Ayrıca kuzey duvarı ile birleştirilmiş ve iç mekâna uzanan duvar çıkıntısı da (B11-O) bu aşamaya ait olmalıdır. İlk inşa sürecine ait bir diğer duvar da doğu tarafta bitişik olarak bulunan üç duvardan en içte (B11-L) olanıdır. Duvarın doğu taraftaki ucunun tahrip olduğu görülmektedir. Ortadaki duvar ise (B11-

M) muhtemelen bu duvarda oluşan tahribatı onarmak ve dış taraftan destek sağlamak amacıyla daha sonraki bir süreçte yapılmış olmalıdır.

Doğu tarafta bina duvarlarına bitişik ve paralel olarak yerleştirilmiş duvar (B11-R) ve bu duvar ile birleşen avlu duvarı (B11-S) ise III. inşa aşamasında eklenmiş olmalıdır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu duvarın binanın doğu duvarlarına bitişik yerleştirilmiş olması, muhtemelen hem bina duvarlarının desteklenmesi hem de ön tarafta etrafı sınırlandırılmış bir alan oluşturulması için eklenmiş olduğunu düşündürür. Bu duvar ile birleşerek avlunun güney sınırını oluşturan diğer duvar da (B11-S) bu aşamada eklenmiş olmalıdır. Dolayısıyla avlu bu iki duvar ile çağdaştır.

Binanın IV. ve son yapılaşma evresinde ise bina avlusunun doğu tarafında ve boyutları küçük sayılabilecek bir duvar (B11-P) eklenmiş olmalıdır. Duvarın tam olarak ne amaçla yapılmış olduğu açık değildir. Avlunun güney duvarına paralel konumda, fakat biraz daha üst seviyelerdedir. Ayrıca avludaki depolama birimi de (B11-U) bu aşamaya ait olmalıdır. Bina tabanının tespit edilmiş kısımlarında ele geçmiş olan iç düzenlemeye ait kalıntıların tamamı, olasılıkla binanın en son düzenleme veya kullanım evresine ait olmalıdır. Bununla birlikte bina tabanında en az iki yenileme evresi tespit edilmiştir. Yaklaşık olarak 5 cm. kalınlığındaki taban sıvası, olasılıkla belli zaman aralıklarıyla ve tahribata uğradıkça üzerine benzer niteliklere sahip başka bir sıva uygulanarak yenilenmiş olmalıdır. Taban sıvası üzerinde belli bir seviyeye kadar yükselen güney taraftaki ocak ve platform (B11-C ve B11-F), kuzey taraftakilere göre daha sonra yapılmış olabilir. Kuzeyde bulunan ocak ve platformun (B11-B ve B11-F) taban sıvasına hafif gömülü olması, diğerine oranla daha önce yapılmış olabileceğini düşündürür. Ancak ocakların farklı zamanlarda kullanım görmüş olabileceklerine dair net bir kanıt yoktur.

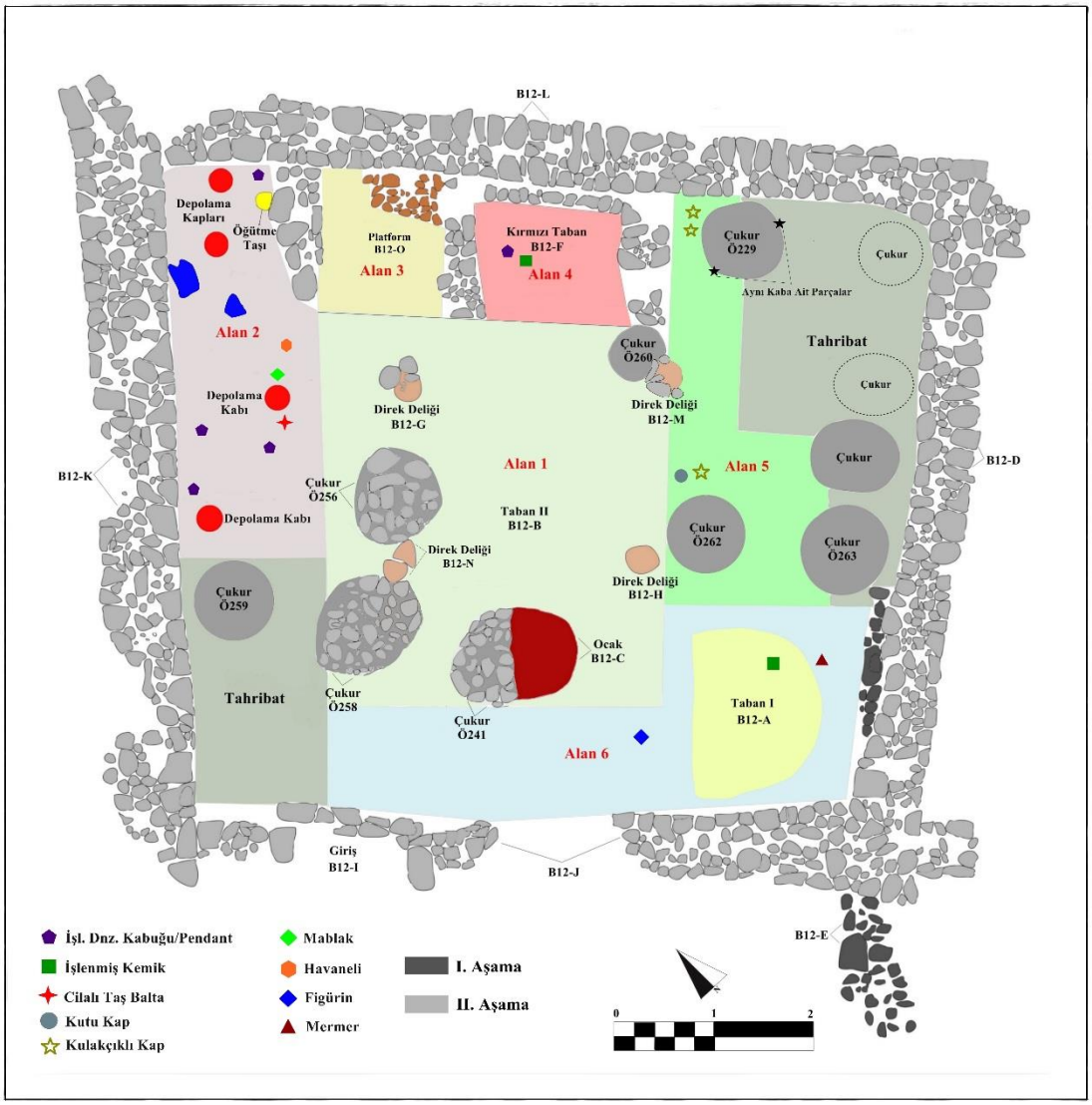
Binadan elde edilmiş olan çanak çömlek, deniz kabuğu, yontmataş ve hayvan kemiği gibi kalıntıların tamamı bina tabanı üzerinden toplanmıştır ve binanın son kullanım aşamasıyla ilişkili olmalıdır. Az sayıda buluntunun ele geçmiş olduğu avludaki malzemenin kullanım veya terk sonrası süreçlerle ilişkisi açık değildir. Ancak avlu girişinde bunmuş taş baltanın terk sırasında bilinçli olarak konulmuş olması da mümkündür. Avludaki depolama biriminde ele geçmiş olan deniz kabuklarının bina

terk edilirken bırakılmış olabileceği düşünülebilir. Depolama biriminin zemininde bulunmuş kırık bir figürin parçası ile taş balta ise terk sırasında bilinçli olarak konulmuş olabilir.

Binanın dolgusunda tespit edilmiş toplam 3 çukurun, bina terk edildikten belli bir süre sonra ve binanın doğal yollarla kapanmasını takip eden süreçlerde kazılmış oldukları düşünülebilir. Bina 11'in hemen yanındaki Bina 12'den farklı olarak gömüldüğüne dair bir kanıta ulaşılamamıştır. Dolayısıyla çukurların açılabileceği kadar toprağın birikmesi de belli bir zaman dilimi gerektirmektedir. Ayrıca bina dolgusuna kazılmış çukurların ikisinden (Ö221 ve Ö230) elde edilmiş çanak çömlek örnekleri de Orta Kalkolitik Dönem'e tarihli olduklarını göstermiştir. Bununla birlikte bina dolgusundaki üç çukurdan birisi de Erken Kalkolitik Dönem ile ilişkilendirilmiştir. Bu gözlemler dikkate alındığında Bina 11'in dolgusundaki çukurların birbirinden farklı zamanlarda kazılmış oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, aynı zamanda birikim süreçlerini etkileyen ve tahribata yol açarak binanın tanımlanmasını zorlaştıran dış etkileri de açıklar niteliktedir.

5.1.4. Bina 12

Yerleşmeyi ikiye ayıran Uğurlu-Dereköy yolunun doğu tarafında ve yerleşim alanın orta kesimlerinde bulunmuş olan Bina 12, oldukça geniş sayılabilecek ölçülere sahiptir ve bitişiğindeki Bina 11 ile benzerlikler göstermektedir (Şekil 5.7). Y16 ve X15-16 açmalarının sınırları içerisinde kazılmış olan bina, Bina 11'de de olduğu gibi hafif bir yükseltinin üzerinde ve düz sayılabilecek bir alana inşa edilmiştir. Binanın temelleri alan üzerinde herhangi bir düzenleme yapılmadan ve arazinin eğimine göre yerleştirilmiş olmalıdır. Kareye yakın bir plana ve yaklaşık olarak 8 x 8 m. ölçülere sahiptir. Taştan inşa edilmiş temelleri büyük oranda korunmuştur. Özellikle batı taraftaki duvara ait temelleri oldukça iyi korunmuş olmakla birlikte yaklaşık 90 cm. genişliği ve düzgün işçiliği ile anıtsal denilebilecek nitelikte bir görünüm sergiler. Girişi, Uğurlu'nun Erken ve Orta Kalkolitik Döneme tarihli binalarının tamamında olduğu gibi güneybatı taraftadır. Tek katlı olduğu anlaşılan binanın duvarları taş malzemeden ve kuru duvar tekniğinde yapılmıştır.

Şekil 5.7: Bina 12 plan çizimi ve küçük buluntuların plan üzerinde gösterimi

Tabanı oldukça kalın (yak. 4-5 cm.) sayılabilecek sarı renkli kilden yapılmış sıva katmanlarına sahiptir. Taban sıvasının katmanları açık bir şekilde izlenebilmektedir ve en az iki yenileme evresi tespit edilmiştir. İç alandaki bazı alanlar taşlarla çevrelenerek ayrılmış ve tabanlarına farklı renkte sıva veya boya uygulanmıştır. Taban üzerinde ocak, platform ve direk deliği gibi mimari unsurlara rastlanmıştır. Bununla birlikte binanın terk edilirken toprak ile kapatılarak gömülmüş olduğuna dair kanıtlara da ulaşılmıştır. Bina tabanının ve taban üzerindeki unsurların oldukça iyi bir şekilde korunmuş olması; binanın sınırları içerisindeki alanlarda duvarlara ya da çatı örtüsü gibi diğer mimari öğelere ait herhangi bir kalıntının

olmayışı; binanın üstüne açılmış çukurların birçoğunun taban seviyesinde sonlanıyor oluşu; ve bina tabanındaki bir ocağın üstüne sınırları dâhilinde kazılmış ve içerisinin ocağı tahrip etmeden tümüyle taşlarla doldurulmuş olması gibi özellikleri bunun kanıtı olarak göstermek mümkündür. Bina dolgusu üzerine açılmış ve taban üzerinde sonlanan çukurların benzeri Bina 11 yapısında da görülmektedir. Ancak bu binanın kapatılmış olduğuyla ilgili açık bir kanıta ulaşılamamıştır.

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B12-A	Ö244	Taban I	Y15-16	B30	Alan 6
B12-B	Ö244	Taban II	X16-15	B4, B11	Alan 1
B12-C	Ö242	Ocak	XY15-16	B4	Alan 1
B12-D	Ö223	Duvar	X16, Y16	B8, 22	-
B12-E	-	Duvar	Y16	-	-
B12-F	Ö239	Taban	X16	B10	Alan 4
B12-G	Ö240	Direk Deliği	X15-16	B7	Alan 1
B12-H	-	Direk Deliği	XY16	B11	Alan 1
B12-I	Ö243	Giriş	XY15	B3	Alan 6
B12-J	Ö243	Duvar	XY15-16	B3	-
B12-K	Ö245	Duvar	X15	B1, 2, 3, 4	-
B12-L	Ö228	Duvar	X15-16	B6	-
B12-M	Ö261	Direk Deliği	X16	B15	Alan 1
B12-N	Ö257	Direk Deliği	XY15	B6	Alan 1
B12-O	Ö264	Platform	X15-16	B8	Alan 3

Tablo 5.18: Bina 12'ye ait mimari öğeler ve ilişki alanları

Bina 12'nin iç mekânında taban sıvası (B12-B) oldukça iyi bir şekilde korunmuş ve büyük oranda açığa çıkartılabilmiştir. Sarı renkli kil kullanılarak yapılmış yaklaşık 5 cm. kalınlığında bir sıvaya sahiptir. Olasılıkla tabanın daha dayanıklı olması amacıyla sıva harcına çeşitli katkı maddeleri de eklenmiş olmalıdır. Tabanın büyük bir bölümü orijinal yapısını korumuştur. Ancak açık hava ile temas

ettiği andan itibaren dayanıksızlaşmaya ve çatlayarak bütünselliğini kaybetmeye başlamıştır. Taban sıvasının bu derece korunmuş halde günümüze ulaşabilmiş olması, terk edilmesini takip eden süreçte çok zaman kaybedilmeden üzerinin kapatılmış olduğunun önemli bir kanıtı niteliğindedir. Tabanda en az iki yenileme evresinin olduğu açıkça görülmektedir. İç alanın güneydoğu köşesinde yaklaşık 1.6 x 1.3 m. ölçülerindeki bir alanda bir önceki evreye ait taban sıvası (B12-A) oldukça iyi bir şekilde korunmuş olarak ortaya çıkartılmıştır. Yapısı itibariyle üstüne uygulanmış olan sonraki evrenin sıvasıyla benzerdir. Ayrıca bu tabanın üzerinde 1 adet bezemeli çanak parçasıyla birlikte bir alana toplanmış deniz kabuklarının olması, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde tümüyle temizlenmeden yenileme sıvasının uygulanmış olduğunu göstermektedir. Taban sıvası girişin bulunduğu kısım ve iç mekânın kuzey doğu köşesi hariç büyük oranda korunmuştur. Tahribatın nedeni, bina dolgusuna kazılmış olan çukurların bu iki köşede yoğunlaşmış olmasıdır.

Binada iç düzenlemeye dair birçok unsur ortaya çıkartılmıştır. İç mekânın güneybatı tarafındaki girişe yakın sayılabilecek konumda bir ocak (B12-C) tespit edilmiştir. Yaklaşık 1 x 1 m. ölçülerinde, kırmızıya yakın bir renkte ve taban ile aynı seviyededir. Olasılıkla bina kapatıldıktan sonra üzerine bir çukur (Ö241) kazılmıştır. Ocağın sınırları dâhilinde açılan çukurun içerisi taşlarla doldurularak kapatılmıştır. Binanın kuzey duvarının ortalarında ve duvara bitişik olarak yapılmış bir alan (B12-F) saptanmıştır. 1.9 x 1 m. ölçülerindedir ve kil sıva kullanılarak oluşturulmuş olan tabanı kırmızıya yakın bir renktedir. Muhtemelen sıvanın üzerine kırmızı boya uygulanmış olmalıdır. Alanın etrafı ise kuzey, doğu ve batı taraflarından taşlarla çevrelenmiştir. Bina tabanına göre yüksek bir seviyededir, fakat iç kısmında derinleşir. Bu kırmızı tabanlı alanın batısında, iki taraftan bir sıra taş ile çevrelenerek oluşturulmuş ve tabandan yaklaşık 10 cm. kadar yükseltilmiş platform benzeri bir mimari öğeye (Alan 3/B12-O) ulaşılmıştır. Yaklaşık 1.6 x 1.8 m. ölçülerindeki platform benzeri öğenin kuzeydoğu köşesi taşlarla oluşturulmuşken, diğer kısımlarında taban sıvasıyla benzer nitelikte bir sıva izlenmiştir. Binanın kuzey duvarına bitişik olarak ve benzer ölçülere sahip bu iki mimari öğe de (B12-F ve B12-O) sınırlandırılarak binanın diğer iç unsurlarından nispeten ayrılmıştır.

Kod	Öge Türü	Boyut (m/m^2)	Yükseklik	Seviye	Malzeme
B12-A	Taban	1.6x1.3 m	-	-10.33	Kil Sıva
B12-B	Taban	49 m^2	-	-1025	Kil Sıva
B12-C	Ocak	1x1 m	-	10.15	Kil
B12-D	Duvar	7.5x0.65	0.24 m	-10.43	Taş
B12-E	Duvar	4.3x0.7 m	0.07 m	-10.26	Taş
B12-F	Taban	1.9x1 m	0.26 m	-10.03	Taş, Kil, Boya
B12-G	Direk Deliği	035x0.35 m	0.49 m	-9.75	Kil, Taş
B12-H	Direk Altlığı	0.4x0.35 m	0.10 m	-10.21	Kil, Taş
B12-I	Giriş	1.4 m	0.30 m	-10.15	-
B12-J	Duvar	4.5 x0.7 m	0.25 m	-10.14	Taş
B12-K	Duvar	8.8x0.9 m	~0.40 m	-9.63	Taş
B12-L	Duvar	7.9x0.7 m	0.13 m	-9.97	Taş
B12-M	Direk Deliği	0.35x0.35 m	0.38 m	-9,90	Kil, Taş
B12-N	Direk Altlığı	0.35x0.35 m	-	-10.13	Kil Taş
B12-O	Platform	1.6x1.8 m	~0.10 m	-10,05	Taş, Kil

Tablo 5.19: Bina 12'ye ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri

Bina tabanı üzerinde ve kuzeye yakın tarafta iki direk deliği, güneye yakın taraflarda ise taban üzerine yerleştirilmiş taşlardan oluşan iki ayrı direk altlığı bulunmuştur. Kuzey taraftaki direk deliklerinin her ikisi de (B12-G ve B12-M) yaklaşık olarak benzer üçlülerdedir (yaklaşık 30 x 35 cm.) ve oldukça iyi korunmuşlardır. İkisi de tabandan yaklaşık 15 cm. kadar içe gömülür. Her ikisinin de çevresi yaklaşık 40 cm. yüksekliği kadar korunmuş orta ve küçük boyutlu taşlar ile çevrelenmiştir. Direk deliklerini çevreleyen taşların bütünselliğini dağılmadan korumuş olması, binanın terk edilmesini takip eden süreçte ve çok zaman geçmeden kapatılmış olduğunun bir diğer kanıtıdır. Bu direk deliklerinin dolgusunda arkeolojik malzemeye de rastlanmıştır. Özellikle bunlardan birinin (B12-M) dolgusunda bulunmuş taş ağırlık yerleşme için benzersizdir. Güney taraflarda ise direk deliklerine simetrik olarak yerleştirilmiş iki ayrı taşıyıcıya ait direk altlıkları bulunur. Bunların

ikisi de geniş yüzeyli taşların tabana yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bunlardan doğu tarafta olanı (B12-H) 40 x 35 cm. ölçülerinde, batıdaki (B12-N) ise 35 x 35 cm. ölçülerindedir. Bunların dışında iç mekânda ve batı duvarı boyunca tümlenebilir nitelikte dört ayrı depolama kabının varlığı izlenmektedir. Yine aynı alanda bir öğütme taşı, tabana yerleştirilmiş ve olasılıkla gıda hazırlama faaliyetleriyle ilişkili taşlarla birlikte çoğunluğu deniz kabuğundan yapılmış pendantlardan oluşan küçük buluntular da ele geçmiştir.

Binanın girişi (B12-I), diğer binalarda da olduğu gibi güneybatı taraftadır. Güney duvarı üzerinde ve binanın güneybatı köşesine yakın bir konumda bulunur. 1.4 m. genişliğe sahiptir. Kapı açıklığının iç tarafına tek sıra halinde yerleştirilmiş küçük boyutlu taşlar, olasılıkla eşik oluşturmak için konulmuştur. Girişin bulunduğu güney duvarı (B12-J) orta kısımlarında tahrip olmuştur ve 4.5 x 0.7 m. ölçülerindedir. Güney haricindeki duvarların temelleri ise oldukça iyi korunmuştur. Binanın batı duvarı (B12-K) hem yapım tekniği hem de genişliği itibari ile diğerlerinden ayrılır. İki taraftan büyük boyutlu taşlarla örülmüşken, orta kısımlarda daha küçük boyutlu taşların yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yaklaşık olarak 0.9 m. genişliğe ve 8.8 m. uzunluğa sahiptir. Duvar her iki taraftan da binanın sınırlarını yaklaşık 0.5 m. kadar aşarak dışa çıkıntı yapmaktadır. Duvarın binaya göre daha önce yapılmış olup olmadığı belirsiz olsa da kuzey ve güney taraftaki duvarların bu duvara sonradan eklenmiş olduğu açıkça görülmektedir. Büyük oranda korunmuş olan kuzey duvarı (B12-L) ise 7.9 x 0.7 m. ölçülerindedir. Batı taraftaki ucunda hafif tahrip olmuştur. Bina 12'yi Bina 11'den ayıran doğu duvarı (B12-D) ise 7.5 x 0.65 m. ölçülerindedir ve iyi korunmuştur. Bu duvarın güney tarafında ve alt seviyelerinde başka bir duvarın (B12-E) daha varlığı izlenmektedir. Üstündeki duvarın doğrultusu boyunca uzanarak, güney tarafında yaklaşık 1.5 m. kadar bina sınırları dışına çıkar. Güney ucunda doğuya yönelerek dönüş yapmaktadır. Muhtemelen daha önceki aşamalarda inşa edilmiş bir binaya ait olmalıdır.

5.1.4.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

Bina 12'nin iç alanı her ne kadar bölünmemiş tek bir mekân görünümü sergiliyor olsa da taban üstünde ele geçmiş buluntuların dağılımına bakıldığında belli

alanlarda farklılaştıkları ve bazı alanların fiziksel olarak sınırlandırılmış olduğu anlaşılmıştır. Malzeme yoğunlukları ve türleri de alanlara göre farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra binanın kuzey tarafında bulunmuş platform benzeri iki ayrı alanın etrafı taşlarla çevrelenerek sınırları belirlenmiştir. Dolayısıyla binada birden fazla faaliyetin birbirinden farklı alanlarda gerçekleştirilmiş olduğu düşünülebilir. Bu nedenle de binanın iç kesimi malzeme yoğunlukları, iç düzenleme unsurları ve malzeme türleri dikkate alınarak altı farklı faaliyet alanına ayrılmıştır. Belirlenmiş bu alanların sınırları farklı renkler kullanılarak Şekil 5.7'de gösterilmiştir. Ayrıca oldukça iyi korunmuş durumdaki direk deliklerinin dolgusunda da malzeme bulunmuş ve değerlendirmeye alınmıştır. Bina, kuzeydoğu ve güneybatı köşelerde dolgusuna açılmış çukurlar veya yüzey faaliyetleri nedeniyle tahribata uğramış ve bu kesimlerinden veri sağlanamamıştır.

Alan 1: Bina 12'de belirlenmiş sınırları en geniş alan olmakla birlikte malzeme açısından oldukça sığdır. Malzeme yoğunluğu dikkate alınarak belirlenmiş olan sınırları yaklaşık olarak çatıyı destekleyen dört direkle birlikte güneye yakın konumdaki ocak (B12-C) ve kuzey taraftaki platformların (B12-O ve B12-F) arasında kalan alanı kapsar. Yaklaşık 5 cm. kalınlığında sarı renkli kilden yapılmış taban sıvası alanın tamamında oldukça iyi korunmuştur ve birden fazla yenileme katmanı tespit edilmiştir. Taban sıvasının kuzey taraftaki platformlar ile sınır oluşturacak şekilde düzgünce sonlandırıldığı izlenmiştir. Alan, doğu ve batıda olasılıkla ahşap direklerle sınırlandırılmış olmalıdır. Giriş tarafında ise taban ile aynı seviyede ve 1 x 1 m. ölçülerinde bir ocak ile sınırlandırılmıştır.

Oldukça geniş sınırlara sahip olmasına karşın alanda ele geçmiş çanak çömlek, hayvan kemiği ve deniz kabuğu gibi buluntular, diğer kesimlere oranla çok daha az miktarlardadır. Ayrıca herhangi bir küçük buluntuya da rastlanmamıştır. Alanda 1 parça bezemeli olmak üzere toplamda 40 parça çanak çömlek kırığı, 0.12 kg. (29 parça) kadar hayvan kemiği, farklı türelerde 15 adet deniz kabuğu ve 21 adet yontmataş alet ele geçmiştir. Çanak çömlek parçalarının çoğunluğu ince ve orta kalınlıkta ve farklı kaplara aittir. Az miktardaki hayvan kemikleri ise oldukça küçük parçalara ayrılmıştır ve olasılıklı keçi/koyun gibi hayvanlara ait olmalıdır. Deniz kabukları arasında *Cerastoderma glaucum, Mytilus gallaprovincialis, Hexaplex*

trunculus, Patella ve 1 adet olmak üzere *Sypondylus* gibi türler bulunur. Bunlara alanın geneline dağılmış halde rastlanmıştır. Büyük bir çoğunluğu yaklaşık 5 cm. kalınlığında kazılmış taban üstü dolgusunda bulunmuştur ve çok azı taban sıvası üstünde tespit edilmiştir.

Buluntu Türü	Alan 1	Alan 2	Alan 3	Alan 4	Alan 5	Alan 6	B12-G (Ö240)	B12-M (Ö261)
Cilalı Taş Balta	-	1	-	-	-	-	-	-
İşl. Dnz. Kabuğu/ Pendant	-	4	-	1	-	-	-	-
Deniz Kabuğu Bilezik	-	-	-	-	-	-		1
İşlenmiş Kemik	-	-	-	1	-	1	-	-
Kil Nesne	-	-	-	-	-	1	-	-
Mermer	-	-	-	-	-	1	-	-
Mablak	-	1	-	-	-	-	-	-
Öğütme Taşı	-	1	-	-	-	-	-	-
Taş Ağırlık	-	-	-	-	-	-	-	1
Kutu Kap	-	-	-	-	1	-	-	-
Bezemeli Kap	1	-	1	-	-	6	-	-
Kulakçıklı Kap	-	-	-	-	3	-	-	-
Tümlenebilir Kap	-	4	-	-	-	-	-	-

Tablo 5.20: Bina 12 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı

Alanda ele geçmiş malzemenin belirlenmiş diğer alanlara oranla oldukça sığ olması, alanın geneline dağılmış halde ve çoğunlukla taban üstü dolgusunda bulunması, malzeme ile ilişkili olabilecek herhangi bir unsura rastlanmaması ve küçük parçalara ayrılmış halde olmaları, birçoğunun binanın bu kesiminde gerçekleştirilmiş olabilecek herhangi bir faaliyetle ilişkili olmadıklarını düşündürmektedir. Olasılıkla bina kapatılmadan önce tabana dağılmış veya dolgu malzemesiyle birlikte atılmış olmaları mümkündür. Bununla birlikte alan binanın merkezinde yer alır ve etrafı iki taraftan direklerle, diğer taraflardan da platformlar ve ocak ile simetrik şekilde sınırlandırılmıştır. Ayrıca duvarlar boyunca izlenebilen çeşitli domestik faaliyetlerin

gerçekleştirilmiş olabileceği alanların da ortasında yer almaktadır. Bu görünümüyle, bina için özel anlamlar içeren bir yer olabileceği düşünülebilir. Bunun yanı sıra alanın önceden planlanmış ve belli estetik kaygılar dâhilinde düzenlenmiş olabileceğini düşünmek de mümkündür. Mekân organizasyonları hakkında yapılmış bazı çalışmalarda, domestik alanların örgütlenmesinin, ikili karşıtlıklarla (temiz / kirli, kamusal / özel vb.) ifade edilen işlevsel niteliklerin ve sembolik anlamların altında yatan bir yapı ile açıklanabileceği ileri sürülmüştür (Low ve Lawrence, 1990: s. 470). Bina 12'de her ne kadar iç mekânı bölen duvarlar yoksa da belirli alanların birbirinden belirgin şekilde ayrıldığı görülür. Bunun yanı sıra mimari formun ev sahibi ile misafir veya içeridekiler ile dışarıdakiler arasındaki ilişkileri kontrol ettiği ve sosyal süreçleri yönlendirdiği de belirtilmiştir (Hillier ve Hanson, 1984: 146-178). Bu doğrultuda düşünüldüğünde, alanın belki de konukların ağırlanması/kabul edilmesi için düzenlenmiş bir salon veya sosyal alan olarak yorumlanması da mümkündür.

Buluntu Türü	**Alan 1**	**Alan 2**	**Alan 3**	**Alan 4**	**Alan 5**	**Alan 6**	**B12-G (Ö240)**	**B12-M (Ö261)**
Çanak Çömlek (adet)	40	113	75	160	59	231	28	-
Hayvan Kemiği (kg/adet)	0.12/ 29	0.410/ 51	0.035/ 10	0.205/ 54	-	0.295/ 92	0.015 /4	-
Deniz Kabuğu (adet)	15	32	8	68	-	92	2	-
Yontmataş (adet)	21	7	-	-	3	30	-	-

Tablo 5.21: Bina 12'de bulunmuş malzemenin alanlara göre dağılımı

Alan 2: Binanın batı duvarı boyunca izlenen alan, arkeolojik malzeme açısından oldukça zengindir. Alanın malzeme dağılımı ve yoğunluğuna göre tespit edilmiş sınırları binanın kuzeybatı köşesinden başlayarak, güney taraftaki tahribat alanına kadar uzanırken, iç tarafta Alan 1 ile sınır oluşturan direk yerlerine kadar genişlemektedir. Alanın tabanı orta kesimlere (Alan 1) oranla daha kötü korunmuş ve olasılıkla da daha özensizce yapılmıştır. Tabanı üstten kazılmış bir çukur (Ö259) tarafından tahrip edilmiş ve güney tarafta izlenememiştir.

Alanın kuzey köşesine doğru ve duvara yakın konumda tabana düzgünce yerleştirilmiş, geniş yüzeyli ve yayvan şekilli iki ayrı taş bulunur. Bu taşlara yakın konumda 1 havaneli ve kuzey köşede 1 öğütme taşı saptanmıştır. Olasılıkla hem yayvan şekilli taşlar hem de havaneli ve öğütme taşı burada besin hazırlama faaliyetlerinin gerçekleşmiş olabileceğini göstermektedir. Alanının farklı noktalarında 4 adet tümlenebilir nitelikte depolama kabı bulunmuştur. Bunların cidarları orta kalınlıktadır ve çok büyük olmayan kaplardır. Ayrıca hiç birisi tam değildir ve yaklaşık olarak yarı tarafları ele geçmiştir. Çanak çömleklere bakıldığında, ince ve orta-kaba nitelikli mallardan oluşan toplam 113 parça olduğu görülür. Parçalar alanın geneline dağılmış halde bulunmuştur. Toplam 0.41 kg. (51 parça) ağırlığında hayvan kemiklerinin tamamı koyun ve keçi gibi hayvanlara ait olmalıdır. Toplam 32 adet deniz kabuğunun çoğunluğu, yerleşmede besin olarak tüketilmiş *Mytilus galloprovincialis* türündedir. Bunların yanı sıra alanın farklı noktalarında *Cerastoderma* türü deniz kabuğundan yapılmış 4 adet pendant, 1 adet cilalı taş balta ve 1 adet mablak tespit edilmiştir. Ele geçmiş buluntulardan ve *in situ* olarak bulunmuş depolama kapları ile besin hazırlamaya yönelik kanıtlardan yola çıkılarak, alanın besin hazırlama ve depolama faaliyetlerine aracılık etmiş olduğu ileri sürülebilir.

Alan 3 ve Alan 4: Her iki alan da benzer ölçülere sahiptir ve iç mekânın aynı tarafına bitişik olarak inşa edilmiş platform benzeri mimari unsurlardır. İki alanın da etrafı tek sıra taşlarla çevrelenmiştir. Ortalarındaki duvar ise ortaktır ve iki alanı birbirinden ayırır. Güney taraflarında taban sıvasının çizdiği düz bir hat ile tabandan da belirgin bir şekilde ayrılmışlardır. Alan 3 (B12-O) tek sıra taş ile tabandan yaklaşık 10 cm. kadar yükseltilerek oluşturulmuştur. Kuzey tarafında yüzeyde izlenebilen ve sık bir şekilde dizilmiş taşlar bulunurken, diğer kısımları sarı renkli bir sıva ile sıvanmıştır. Alan 4 (B12-F) ise üç tarafından tek sıra taş ile çevrelenmişken, güney tarafı açık bırakılmıştır. Alan 3'ün aksine iç kısmında derinleşerek taban sıvası ile aynı seviyeye inmektedir. Taban kırmızıya dönük rengini, olasılıkla kile karıştırılmış renklendirici bir maddeden almış olmalıdır.

Alan 3 (B12-O) üzerindeki buluntular arasında toplam 75 parça çanak çömlek kırığı ile az miktarlarda hayvan kemiği (0.035 kg.) ve deniz kabuğu (8 adet) tespit edilmiştir. Çanak çömlekler arasında 1 parça bezemeli bir kaba aittir. Alan 4 ise daha

fazla sayıda buluntu içermektedir. Toplam 160 parça çanak çömleğin büyük bir kısmı ince ve orta cidarlı mallardan oluşur. Binanın diğer alanlarında görüldüğü gibi büyük çoğunluğu keçi ve koyun gibi hayvanlara ait olması muhtemel toplam 54 parça hayvan kemiği ile çoğunluğu *Mytilus galloprovincialis* ve *Patella* türünde deniz kabuklarından oluşan 68 adet deniz kabuğu bulunmuştur. Deniz kabuklarının neredeyse tamamına alanın orta kesimlerinde ve toplu halde rastlanmıştır. Alanların her ikisinde de yontmataş alet yoktur.

Görüldüğü gibi her iki alandaki buluntular da türleri ve nitelikleri itibari ile domestik faaliyetlerle veya beslenmeyle ilgili gibi görünmektedir. Alan 3'ün hemen yanında (Alan 2) depolama ve gıda hazırlamaya ilişkin kanıtlara ulaşılmıştır. Ayrıca kuzey tarafındaki taş sırası ile de diğer domestik yapılarda (3A ve 3B yapıları) bulunmuş platformlarla da benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla alanın besin hazırlama ile ilişkili faaliyetlere yönelik kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Buna karşın Alan 4 her ne kadar buluntuları itibari ile domestik bir görünüm sergiliyor olsa da taban sıvası rengiyle ayrılmaktadır. Taban üzerinde bir kemik alet ve bir işlenmiş deniz kabuğu bulunmuştur. Tabanın kırmızı renkle sıvanmasına ilişkin kanıtlara, yerleşmenin batısındaki Bina 4'de de rastlanmıştır. Ancak Bina 4, Bina 12'den farklı olarak domestik özellikler sergilemez. Bu nedenle de kamusal yapı olarak nitelendirilmiştir. Arkeolojide kırmızı rengin kullanımı çoğunlukla ritüel faaliyetlerle ilişkilendirilmiş ve sembolik anlamlar yüklenmiştir (Knight, Power, Watts, 1995; Barth, 1975: 113; Erdoğu ve Ulubey, 2011: 2). Alan 4'ün kullanımı ile ilişkili olarak da benzeri bir durum söz konusu olabilir. Alan üzerinde tespit edilen buluntuların, alanın kullanımıyla ilişkili olmayabileceği, belki de bina terk edilmeden önce sembolik olarak düzenlenmiş bir ziyafetten arta kalanların bilinçli olarak bırakılması sonucu birikmiş olabilecekleri düşünülebilir.

Alan 5: Alan, iç taraftaki destek direkleri ve Alan 4'ün doğu sınırı itibariyle kuzey-güney doğrultulu bir hat boyunca belirlenmiştir. Ancak bir kısmı üstten açılmış fazla sayıda çukur tarafınca tahrip edildiği için tümüyle ortaya çıkartılamamıştır. Sınırları malzeme yoğunluğu dikkate alınarak belirlenmiştir. Sarı renkli taban sıvası izlenebilmiştir. İç düzenlemeye dair herhangi bir unsura rastlanamamıştır. Dolayısıyla alanda gerçekleştirilmiş faaliyete yönelik çıkarım yapmak da oldukça zordur.

Alanda bulunmuş toplam 59 parça çanak çömleğin neredeyse tamamı tümlenebilir nitelikte bir kulakçıklı kaba aittir. Ayrıca başka bir kulakçıklı kap parçası ile 1 parça kutu kap bulunmuştur. Hayvan kemiği ve deniz kabuğu bulunmazken, yalnızca üç adet yontmataş alete rastlanmıştır. Buluntular arasında domestik nitelikli buluntunun olmaması, alanın üretim veya günlük kullanım dışında ve belki de özel faaliyetler için kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. Uğurlu'nun Erken Kalkolitik Dönemine özgü ve "özel" olarak nitelendirilmiş kulakçıklı kapların binanın yalnızca bu kesiminde bulunmuş olması da dikkat çekicidir.

Alan 6: Binanın giriş kısmı dâhil güney taraftaki duvar boyunca uzanır ve malzeme yoğunluğu ile ayırt edilmiştir. Bina 12'de belirlenmiş faaliyet alanları arasında malzeme açısından en zengin olanıdır. Sarı renkli kilden yapılmış taban sıvası, girişin bulunduğu batı tarafta tahrip olmuşken, ortalarından itibaren doğu tarafta daha iyi izlenebilmiştir. Doğu tarafında ve binanın güneydoğu köşesinde tabanın alt evresi (Taban I / B12-A) sağlam şekilde ortaya çıkartılmıştır. Tabanın geç aşamasıyla benzer teknikte ve benzer renkte kil kullanılarak yapılmış olduğu anlaşılmıştır. Taban üzerinde 1 işlenmiş kemik alet ile birlikte 1 adet bezemeli çanak çömlek parçası ve binanın güzey duvarına yakın konumda birikmiş halde deniz kabukları tespit edilmiştir. Özellikle bezemeli kap parçası ve kemik alet bilinçli olarak konulmuş olmalıdır. Ancak tabanın duvar boyunca tahrip olması nedeniyle deniz kabuklarının bu ilk evre tabanıyla ilişkili olup olmadığı açık değildir. Binanın bu kesiminde iç düzenlemeye dair başkaca bir mimari unsura rastlanmamıştır.

Alanda ele geçmiş olan çanak çömlek kalıntıları diğer alanlarda da olduğu gibi ağırlıklı olarak ince ve orta kalınlıkta mallardan oluşur. Toplam 231 parça çanak çömlek arasında 4 parça bezemeli kaplara aittir. 0.295 kg. ağırlığında ve 92 parça olarak ele geçmiş hayvan kemikleri çoğunlukla koyun ve keçi gibi hayvanlara ait olsa da aralarında av hayvanı olabilecek türlere de (tavşan vb.) rastlanmıştır. Toplam 92 adet deniz kabuğu arasında ise besin olarak tüketilen *Mytilus galloprovincialis* türü baskındır. Ayrıca besin olarak tüketilen *Patella* ve *Cerastoderma* gibi türlerin dışında *Spondylus*'da bulunur. Küçük buluntu olarak da 1 adet kırık mermer kap parçası, 1 adet kırık kemik alet ve ocağa yakın konumda 1 figürüne ait parça tespit edilmiştir. Alan 6, 30 adet ile en fazla yontmataş aleti de içermektedir. Alanda faaliyetlerle ilişkili

herhangi bir unsura (ör. öğütme taşı, platform, havan vb.) rastlanmamıştır. Ele geçen buluntuların çoğunlukla küçülmüş parçalar halinde bulunması ve girişe yakın olması gibi durumlar dikkate alındığında, alanın iç mekânın başka yerlerinde gerçekleştirilmiş faaliyetlere ilişkin atıkları içermesi mümkündür. Özellikle duvar boyunca yoğunlaşan buluntuların varlığı da bunu destekler niteliktedir.

Direk Delikleri (B12-G ve B12-M): Binada tespit edilmiş direk deliklerinin her ikisinin de etrafı taşlarla çevrilidir ve yaklaşık 40 cm. yüksekliğe kadar korunmuşlardır. Yaklaşık 35-40 cm. genişliğindeki bu alanların dolgusunda bir takım buluntu veya malzemeler de bulunmuştur. Buluntuların bazılarının bilinç bırakılmış olmaları mümkünken, bazılarının hangi süreçlerde ve nasıl birikmiş olduğu açık değildir. Batı taraftaki direk deliğinde (B12-G) çanak çömlek parçaları, hayvan kemiği ve deniz kabuğu gibi buluntulara rastlanmışken, doğu tarafta olanında (B12-M) yalnızca iki küçük buluntu ele geçmiştir. Malzeme içeren direk deliğinde farklı kaplara ait toplam 28 parça çanak çömlek kırığı ile az miktarlarda hayvan kemiği ve deniz kabuğuna rastlanmıştır. Malzemelerin oranı, dağılımı ve nitelikleri tesadüfî olarak birikmiş olabileceklerini de düşündürmektedir. Doğu taraftaki direk deliğinde (B12-M) ise deniz kabuğundan yapılmış bir bilezikle birlikte başka bir örneği olmayan taştan yapılmış ağırlık benzeri bir nesne bulunmuştur. Yaklaşık 0.8 kg. ağırlığındaki bu nesne düzgünce açılmış bir deliğe ve armut şeklinde forma sahiptir. Direk deliğinin içinde ve delikli kısmı yukarı gelecek şekilde bulunmuştur. Nesnenin hangi amaçlar için kullanıldığı açık değildir. Ancak oldukça küçük bir alanda ve düzgün bir şekilde bulunmuş olması bilinçli konulmuş olabileceğine işaret etmektedir.

Bina 12, bitişiğinde ve kendisinden daha sonra inşa edilmiş Bina 11 ile birlikte yerleşmenin merkezi sayılabilecek bir konumda yer alır. Boyutları ve formu itibariyle Bina 11 ile benzerlik gösterse de iç düzenlemesi ve oldukça geniş duvar kalınlığı ile yerleşmedeki diğer binalardan ayrılmaktadır. Binanın içinde hem domestik hem de özel veya sembolik olarak nitelendirilebilecek alanların varlığı söz konusudur. Bina her ne kadar bölünmemiş ve tek odalı bir yapı izlenimi sergiliyor olsa da iç mekânda farklı nitelikli faaliyetlerin farklı alanlarda yürütülmüş olduğu saptanmıştır. Buluntulardan ve iç düzenleme unsurlarından hareketle hem domestik hem de özel anlamlar içerebilecek alanların varlığı tespit edilmiştir. Domestik

mimaride alanların ayrılması veya farklılaşması sosyal tabakalaşmanın gelişimiyle ilişkilendirilerek, topluluk içindeki sosyal değişimin çok güçlü bir göstergesi olarak tanımlanmıştır (Steadman, 2016: 128). Bina 12 özellikleri itibariyle yerleşmenin diğer binalarından farklı bir profil çizmektedir. Bununla birlikte binanın hem domestik hem de kamusal veya özel olarak nitelendirilebilecek özellikler sergiliyor olduğunu söylemek de mümkündür. Bu durum, topluluğun sosyal yapısında statü farklılıklarının belirginleşmeye başlamasına veya sosyal olarak karmaşıklaşmaya başlayan bir yapıya da işaret edebilir.

Bazı araştırmacılar, mimari tasarımın bireylerin mekân içindeki etkileşimini etkilediği, onların taleplerini karşıladığı, fakat belirli ve kontrollü bir şekilde yaşamaya ittiği üzerinde durmuşlardır (Eco, 1968; Funari ve Zarankin, 2003: 26). Ayrıca konut binaları sıklıkla karşıtlıkları tanımlayan kozmolojik şemalarla ilişkili cinsiyet, nesil/yaş ve rütbeye dayalı sosyal bölünmeleri yansıtan yapılı çevrenin oluşturulmasıyla da ilişkili görülür (Rapoport, 1969; Bourdieu, 1973, Blanton, 1994: 9-10). Bununla birlikte mekânın farklı alanlara ayrılmasının veya kişisel alanların oluşturulmaya başlamasının daha fazla kontrol etme isteğinden kaynaklandığı ve sosyal karmaşa ya da farklılaşma ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür (Steadman, 2000: 176).

Bina 12'nin iç mekânda fiziksel sınırlar ile bölünmüş olabileceğine dair herhangi bir kanıtımız yoktur. Ancak faaliyet alanlarının sınırları malzemeden ve iç döşemelerden yola çıkılarak kolayca anlaşılmaktadır. Belirlenmiş alanlardan elde edilen buluntuların farklı niteliklerinin olması da bu mekânsal ayrımı belirgin kılmaktadır. Ayrıca evin merkezi sayılabilecek alanda (Alan 1) çatıyı destekleyen direklerin, kuzey tarafta platformların, güney tarafta ise ocağın fiziksel olmasa bile sembolik bir sınır oluşturduğu görülür. İç mekânın belirtilen sınırlar dâhilinde yemek hazırlama ve depolama, dinlenme ve uyuma veya sosyalleşme ve konuk ağırlama gibi farklı alanlara ayrılmış olabileceği düşünülebilir. III. Kültür Katı'nın diğer domestik alanlarında (ör. 3 No.lu Bina Kompleksi) izlenemeyen bir durumdur. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki binalar her ne kadar odalara ayrılmış olsalar da farklı faaliyetlerin aynı odalarda gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmıştır (ör. yemek yeme, yemek hazırlama, uyuma, dinlenme ve belki de sosyalleşme vb.).

5.1.4.2. Stratigrafi

Bina 12'ye ait temellerin korunmuş kısımlarından yola çıkılarak iki ayrı inşa aşaması tespit etmek mümkündür. Binanın terk edilmesini takip eden süreçte gömüldüğü ve üstünü örten dolgu toprağa çukurlar kazıldığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla çukur açma eylemlerinin binanın malzeme birikim süreçlerini etkilemiş olması ve bina ile ilişkili bir faaliyete yönelik gerçekleştirilmiş olması nedeniyle ayrı ve üçüncü bir aşama olarak değerlendirmeye alınmıştır. Binanın inşa ve terk süreçleriyle ilgili bu aşamalara ait mimari öğeler Tablo 5.22'de gösterilmiştir.

Stratigrafik Aşamalar	Mimari Öğeler
I. Aşama	B12-E
II. Aşama	Taban I-II, B12-C, B12-D, B12-F, B12-G, B12-H, B12, B12-I, B12-J, B12-K, B12-L, B12-M, B12-N, B12-O
Terk Aşaması	Ö229, Ö241, Ö256, Ö258, Ö259, Ö260, Ö262, Ö263

Tablo 5.22: Bina 12'deki mimari öğelerin stratigrafik aşamaları[1]

I. stratigrafik aşama yalnızca doğu tarafta ve bina duvarının (B12-D) alt seviyelerinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bir temel kalıntısıyla (B12-E) temsil edilmektedir. Taştan inşa edilmiş bu temel kalıntısının bir kısmı binanın doğu duvarının altında izlenebilirken, bir kısmı ise güney tarafta bina dışına uzanmaktadır. Olasılıkla, Bina 12'den önce alana inşa edilmiş ve yıkılmış başka bir bina ile ilişkili olmalıdır. Bina, daha önce alanda bulunan bir binanın üstüne inşa edilmiş olsa da alttaki bina ile arasında belirgin bir ilişki söz konusu değildir. Dolayısıyla I. aşamayı alanda daha önceden yapılmış ve dönemi tam olarak belli olmayan bir bina ile ilişkilendirmek mümkündür.

Bina 12'yi çevreleyen duvarlara ait temel kalıntıları ile iç düzenlemeye dair mimari öğeleri alandaki II. inşa aşamasına, başka bir deyişle Bina 12'nin ilk inşa evresine tarihlendirmek mümkündür. Binanın temellerinde herhangi bir aşamada

[1]Tabloda kodlar ile belirtilmiş mimari öğeler Şekil 5.7'deki plan üzerinde gösterilmiştir.

gerçekleştirilmiş olabilecek onarım, değişiklik veya ekleme gibi durumlara yönelik kanıta rastlanmamıştır. İç mekânda ise taban sıvasının bir önceki aşamasına ulaşılmıştır ve en az iki yenileme evresi içerir. Taban sıvası dışında değiştirilmiş veya yenilenmiş herhangi bir öğe tespit edilememiştir. Ocak, platform, besin hazırlama öğeleri ve direk delikleri gibi unsurlar taban üzerinde oldukça iyi korunmuştur ve binanın son kullanım aşamasına ait olmalıdır. Bununla birlikte binanın uzun süreli kullanımı boyunca bu tür öğelerin yenilenmiş, onarılmış veya yerlerinin değiştirilmiş olması da mümkündür.

Bina'da ele geçen malzeme taban sıvasının yaklaşık 5 cm. kadar üstündeki dolgudan toplanmıştır. Ancak binanın terk edilmesini takip eden süreçte üstünün toprak ile doldurulmuş olması, bazı kalıntıların muhtemelen başka yerlerden kazılmış veya alınmış toprakla birlikte gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Alan 2'deki küçük buluntu, depolama kapları ve diğer kalıntıların birçoğu *in situ* olarak bulunmuştur. Aynı şekilde Alan 5'de bulunmuş kulakçıklı kaplar ile Alan 4'de yığın halinde bulunmuş deniz kabukları da orijinal konumlarında ele geçmiştir. Bu buluntuların bina terki sırasında düzenlenmiş bir etkinliğe ait olabilecekleri ya da terk sırasında bilinçli bırakılmış olmaları mümkündür. Alan 6'daki Taban I'in (B12-A) üstünde ve *in situ* olarak ele geçmiş bazı çanak çömlek parçaları ile kemik alet, binanın daha önceki tabanı üzerine bilinçli konulmuş olabilir ve tabanın yenilenmeden önceki evresine ait olmalıdır.

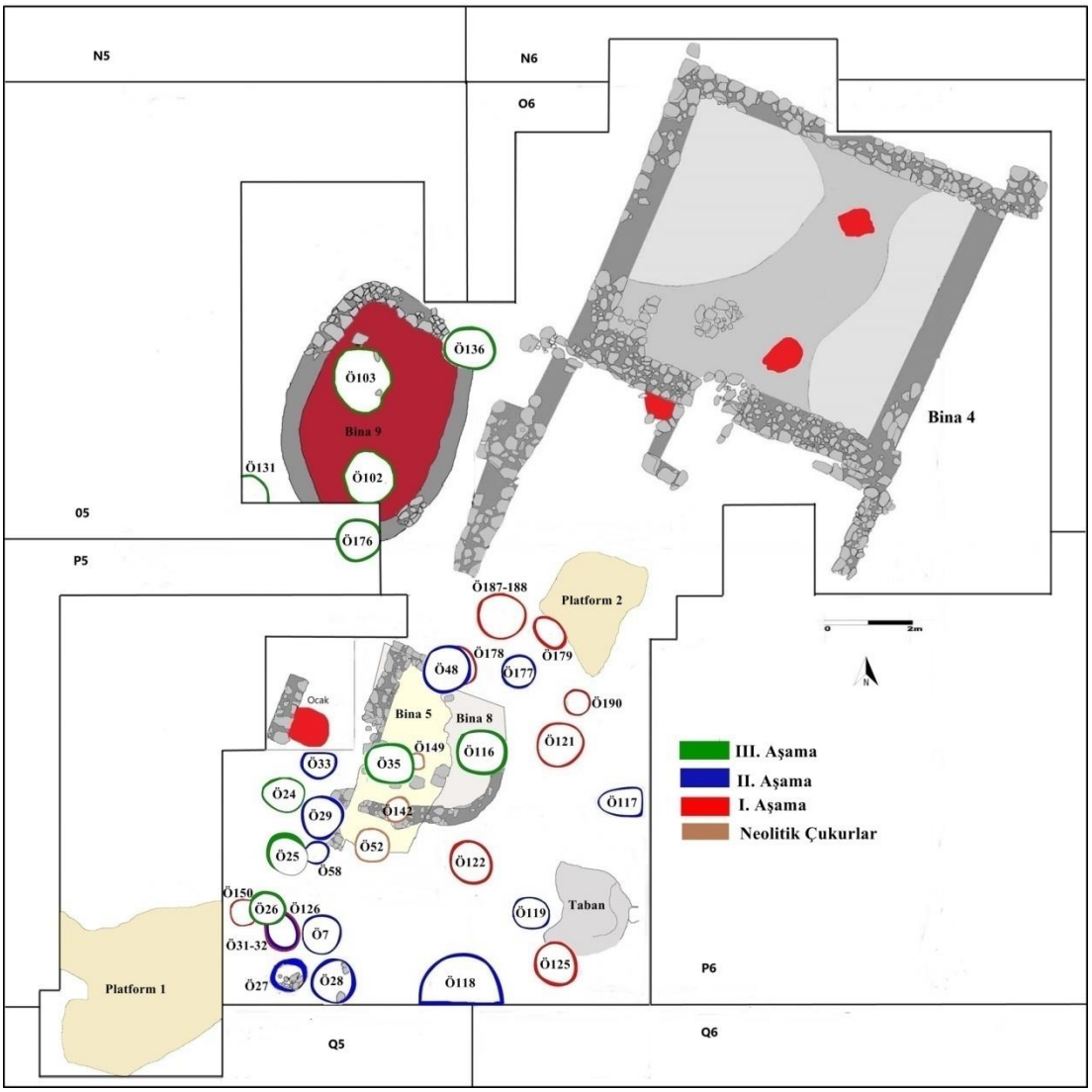
Tabanın ve iç düzenleme unsurlarının oldukça iyi korunmuş olması, dolguya açılan bazı çukurların taban seviyesinde sona ermesi, bir çukurun (Ö241) ocak (B12-C) sınırları gözetilerek üstüne açılması ve duvarlarla ilişkili kalıntılara rastlanmaması gibi gözlemler, Bina 12'nin gömülerek terk edildiğini düşündürmüştür. Böylesi bir durumda malzeme birikimi ile ilgili süreçlere etki edilmiş olacaktır. Olasılıkla, bina terk edilirken çatı ve çatıyı destekleyen direkler belli bir seviyeye kadar duvarlar ve belki de diğer bazı mimari öğeler kaldırılmış olmalıdır. Duvarlar ve çatı örtüsüne dair herhangi bir kanıta veya bunların çökmesi sonucu oluşabilecek herhangi bir yıkım izine rastlanmamıştır. Direk deliklerini destekleyen taşların dağılmadan ve orijinal konumlarında saptanmış olmaları da bunu destekler niteliktedir. Binaya ait mimari elemanlar belli bir seviyeye kadar kaldırıldıktan sonra, binanın üstü toprak ile

doldurulmuş olmalıdır. Binanın temelleri yaklaşık olarak 40 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur. Bu, aynı zamanda binanın dolgusuna kazılmış ve tabanda sona eren bazı çukurlar için de derinlik seviyesidir. Dolayısıyla binanın temel seviyesine kadar toprak ile doldurulduğu, ardından da bazı ritüel aktivitelere aracılık etmiş olabilecek çukurların kazılmış olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte çukurların terk etmeyi takip eden sürecin hangi aşamasında kazılmış olduğu veya periyodik olarak mı yoksa aynı anda mı kazıldıkları gibi soruları açıklığa kavuşturmak için yeterli veri yoktur. Dolgu malzemesi olarak getirilmiş olan toprak içerisinde ve binadaki faaliyetlerle ilişkili olmayan malzemenin de olabileceği düşünülmelidir. Binanın dolgusunda ele geçmiş ve Neolitik Dönem örnekleri ile benzer çanak çömlekler de bunu desteklemektedir.

5.2. III. Kültür Katı Çukurları

III. Kültür Katı'nda karşımıza çıkan önemli mimari unsurlardan bir diğeri de çukurlardır. Çukurlar III. Kültür Katı'nın izlenebildiği alanların tamamında tespit edilmiştir. Bu alanlar batıdaki P5, P6 ve O5 açmaları, doğu taraftaki 3 No.lu Bina Kompleksi ve orta kesimlerde açığa çıkartılmış Bina 11 ve Bina 12 yapılarının üst dolgularıdır. Çukurlar bu üç farklı alanda da birbirinden farklı özellikler sergilemektedirler. Yerleşimin batısındaki çukurlar açık alanlara kazılmışken, doğu taraftaki çukurlar binaların içine ve tabana kazılmışlardır. Orta kesimlerdeki Bina 12'de bulunan çukurlar binalar kapatıldıktan sonra üzerine kazılmışken, Bina 11'deki çukurlar binanın terk edilmesini takip eden süreçte ve bina dolgusuna kazılmış olmalıdır.

Batıdaki çukurlar, çoğunlukla birbirlerine oldukça yakın konumlandırılmışlardır. Büyük çoğunluğu sarı renkli kil sıva kullanılarak benzer şekilde sıvanmış olsa da farklı renkte sıva kullanılan çukurlar da saptanmıştır. Ayrıca sayıları az olmakla birlikte bazı çukurlara sıva uygulanmamıştır. Genişlikleri ve derinlikleri farklılık gösterir. Neredeyse tamamının farklı boyutlarda taşlarla doldurularak kapatılmış oldukları anlaşılmıştır. Bununla birlikte bazı çukurlarda insan kalıntılarına da rastlanılmıştır. Alanda çukurlar dışında kil sıva kullanılarak oluşturulmuş platformlar da saptanmıştır.

Şekil 5.8: P5, P6 ve O5 açmalarındaki çukurların genel görünümü

Yerleşmenin doğusundaki Bina 3 Yapı Kompleksi'nde toplamda iki çukur bulunmuştur. Her ikisi de binanın içine ve tabana kazılmışlardır. Sıva uygulaması bu çukurlarda da görülür. Boyutları batıdaki çukurların genel görünümü ile kıyaslandığında nispeten benzerdir. Yerleşmenin orta kesimlerde kazılmış olan Bina 11 ve Bina 12'nin dolgusunda ise toplam 11 çukur tespit edilmiştir (Şekil 5.6, Şekil 5.7). Bu çukurlardan 9'u III. Kültür Katı'na tarihlendirilmişken, diğer 2'si II. Kültür Katı'na tarihlendirilmiştir. Buradaki çukurların diğer alanlardaki çukurlara oranla daha sığ ve çoğunlukla sıvasız oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca bunların tamamının binaların dolgularına kazılmış oldukları anlaşılmıştır.

Öğe/Çukur No.	Kültür Katı	Açma	Birim	İlişkili Bina	İlişkili Alan
Ö7	III	P5	B39	-	Platform 1
Ö24	III	P5	B44	-	-
Ö25	III	P5	B45-110	-	-
Ö26	III	P5	B46	-	-
Ö27	III	P5	B47-131	-	Platform 1
Ö28	III	P5	B48-128	-	Platform 1
Ö29	III	P5	B52	-	-
Ö31-32	III	P5	B56	-	Platform 1
Ö33	III	P5	B62	-	-
Ö35	III	P5	B63	-	-
Ö48	III	P5	B72-89	-	
Ö52	IV	P5	B91-103	-	-
Ö58	III	P5	B101	-	-
Ö102	III	O5	B10	-	-
Ö103	III	O5	B11-23	-	-
Ö116	III	P6	B4	-	-
Ö117	III	P6	B8	-	-
Ö118	III	P6	B9	-	-
Ö119	III	P6	B10	-	-
Ö121	III	P6	B16-47	-	-
Ö122	III	P6	B17	-	-
Ö125	III	P6	B20	-	-
Ö126	III	P5	B130	-	-
Ö131	III	O5	B28	-	-
Ö136	III	O5-6	B5		-
Ö142	IV	P5	B140	-	-
Ö149	IV	P5	B144	-	-

Öğe/Çukur No.	Kültür Katı	Açma	Birim	İlişkili Bina	İlişkili Alan
Ö150	III	P5	B139	-	-
Ö176	III	OP5	B3	-	-
Ö177	III	P6	B58	-	-
Ö178	III	P6	B61	-	-
Ö179	III	P6	B66	Bina 4	Platform 2
Ö187-188	III	P6	B70-88	Bina 4	Platform 2
Ö190	III	P6	B87	-	-
Ö221	II	Y16	B20-24	Bina 11	-
Ö230	II	Y16	B23	Bina 11	-
Ö246	III	Y16	B29	Bina 11	-
Ö229	III	X15	B5	Bina 12	-
Ö241	III	XY15-16	B3	Bina 12	Ö242/B12-C
Ö256	III	X15/X15-16	B8/B9	Bina 12	-
Ö258	III	XY15	B5	Bina 12	-
Ö259	III	X15	B9	Bina 12	-
Ö260	III	X16	B13	Bina 12	-
Ö262	III	XY16	B16	Bina 12	-
Ö263	III	XY-16	B15	Bina 12	-
Ö213	III	DD20	B15	Bina 3A	Oda 1
Ö219	III	CCDD19	B13	Bina 3B	Oda 5
Ö191	III	QP5/P5	B161/B3-2	-	-
Ö194	III	O5-6/P5-6	B10	Bina 4	Avlu

Tablo 5.23: Çukurlar ve ilişkili alanlar

5.2.1. Stratigrafi

III. Kültür Katı çukurlarının MÖ. 5500-4900 tarihleri arasındaki yaklaşık 600 yıllık zaman dilimi boyunca süreklilik göstermiş oldukları anlaşılmıştır. Bu uzun

zaman dilimi boyunca hem sosyokültürel yaşamda hem de ekonomik ve teknolojik düzeyde farklılıklar oluşması muhtemeldir. Bu olası değişimler çukur yapım tekniğinde ve dolgu malzemelerinde izlenebilmektedir. Bu nedenle çukurların belirli aşamalarının tespit edilerek incelenmesi önem kazanmaktadır.

Aşamalar/Alanlar		**Çukur/Platform No.**	**Tarih**
Açık Alan Çukurları	Neolitik Çukurlar	Ö52, Ö142, Ö149	MÖ. 5900-5500
	III. Kültür Katı -I. Aşama	Ö121, Ö122, Ö125, Ö126, Ö150, Ö178, Ö179, Ö187-188, Ö190, Platform 2	MÖ. 5400-5300
	III. Kültür Katı-II. Aşama	Ö7, Ö27, Ö28, Ö29, Ö31-32, Ö33, Ö48, Ö58, Ö117, Ö118, Ö119, Ö177, Platform 1	MÖ. 5300-5200
	III. Kültür Katı-III. Aşama	Ö24, Ö25, Ö26, Ö35, Ö102, Ö103, Ö116, Ö131, Ö136, Ö176	MÖ. 5000-4900
Binalarla İlişkili Çukurlar	Bina 3A	Ö213	MÖ. 5300
	Bina 3B	Ö219	MÖ. 5300
	Bina 11	Ö246	-
	Bina 12	Ö229, Ö241, Ö256, Ö258, Ö259, Ö260, Ö262, Ö263	-

Tablo 5.24: III. Kültür Katı'ndaki çukur ve platformların stratigrafik aşamaları.

Yerleşmenin batısında açık alanlara kazılmış III. Kültür Katı'na ait toplam 31 çukuru 3 ayrı çukurdan alınmış radyokarbon tarihlerine göre 3 stratigrafik aşamaya ayırmak mümkündür (Tablo 5.24). Bu ayrım; çukurlar ve örnek çukurlar arasındaki seviye farklılıkları, çukurların taban seviyeleri, tespit edilmiş yaşam düzlemleri, çanak çömlek formları ve alanın topografik yapısı dikkate alınarak yapılmıştır. Bununla birlikte çukurların büyük bir bölümü ile ilişkili herhangi bir düzlemin ya da tabakanın tespit edilememiş olması, stratigrafilerinin kesin olarak belirlenmesini engellemektedir. Ayrıca bazı çukurlar üst seviyelerde tahrip olmuş ve başlangıç seviyeleri de tam olarak anlaşılamamıştır. Çukurların stratigrafik durumları değerlendirilirken bu sorunların dikkate alınması gerekmiştir. Ancak her ne kadar bazı

sorunlar barındırıyor olsa da birçok detayın dikkate alındığı bu ayrımın büyük oranda doğru olduğu varsayılabilir.

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesindeki çukur yapım geleneğinin Geç Neolitik Dönem tabakalarından itibaren görülmeye başladığı anlaşılmıştır. Ö52, Ö142 ve Ö149 öğe numaralı çukurlar Neolitik Dönem'e, muhtemelen de IV. Kültür Katı'nın sonlarına tarihlenmektedir ve tespit edilmiş en erken çukurlardır. Ö142 ve Ö149, IV. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş olan Bina 5 ve Bina 8 yapılarının üzerine kazılmışlardır. Çukurlar üst seviyelerde muhtemelen tahrip olmuş ve belli bir seviyeye kadar tespit edilebilmişlerdir. Ayrıca III. Kültür Katı'nın II. aşamasına ait Ö35, Ö149'un üzerine kazılmıştır. Erken çukurlar arasında en iyi şekilde izlenebilen Ö52'dir. Sınırları büyük oranda tespit edilmiştir ve IV. Kültür Katı'nın sonlarına ait olmalıdır.

P5, P6 ve O5 açmalarında tespit edilmiş III. Kültür Katı'na ait çukurların I. aşaması radyokarbon tarihlemesine göre yaklaşık olarak MÖ. 5400-5300 tarihleri arasına yerleştirilmiştir. Bu aşamaya tarihlendirilmiş 9 adet çukur ve kil malzeme kullanılarak yapılmış 1 platform (Platform 2) bulunur. Bu aşamaya ait çukurların tamamı P6 ve P5 açmalarının sınırları içerisinde saptanmıştır. Ö126 ve Ö150, P5 açmasının güneybatısında bulunmuştur ve her ikisinin de üst seviyelerden kazılan çukurlar tarafından tahrip edilmiş oldukları anlaşılmıştır. II. aşamaya tarihlendirilen Ö31-32, Ö126'nın tam olarak üzerine kazılmıştır. II. aşama çukuru olan Ö48 tarafından tahrip edilmiş bir diğer çukur da Ö178'dir. Çukurun yalnızca belli bir kısmına anlaşılabilmiştir. P6 açmasında kazılmış olan I. aşama çukurları ise Ö121, Ö122, Ö125, Ö179, Ö187-188 ve Ö190'dır. Bu çukurların seviyeleri yaklaşık olarak birbirine yakındır. Ö125 üst seviyelerde tahrip olmuştur ve yalnızca tabanı korunmuştur. Bu aşamanın önemli çukurlarından bir diğeri de farklı yaş gruplarına ve cinsiyete sahip toplam 11 bireye ait kalıntıların ele geçmiş olduğu mezar çukurudur (Ö187-188). Mezardan alınmış olan radyokarbon örneği MÖ. 5363-5302 tarihlerini vermiştir (Boz ve Erdoğu, 2019, s. 3). Ayrıca Ö187-188 ile ilişkili bir platform (Platform 2) ve bu platforma bitişik başka bir çukur (Ö179) daha tespit edilmiştir. Mezar çukuruyla (Ö187-188) birlikte platform ve Ö179'un buradaki kamusal yapıyla

(Bina 4) da ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Üçü de Bina 4'ün avlusunun girişine yapılmıştır.

II. aşamaya atfedilmiş toplam 12 adet çukur ve 1 platform bulunur. Büyük çoğunluğu P5 açması sınırları içerisinde yer alır. Ö28'den elde edilen radyokarbon tarihi MÖ. 5317-5207 yıllarını vermiştir ve bu tarihlemeden yola çıkılarak aşamanın zaman aralığı MÖ. 5300-5200 olarak belirlenmiştir. Bu aşamadaki bazı çukurların, bir önceki aşamaya ait çukurların üzerine inşa edilmiş oldukları tespit edilmiştir. Özellikle de Ö48, bir önceki aşamaya ait olan Ö178'in tam olarak üzerine kazılmıştır ve tabanları üst üste binen iki katman oluşturmuştur. Aynı şekilde Ö31-32, Ö126'ün üzerine açılmıştır ve alttaki çukuru büyük oranda tahrip etmiştir. Bu aşamadaki hiçbir çukurun, önceki aşamada görüldüğü gibi alt seviyelerdeki herhangi bir mimari unsuru ya da binayı tahrip etmemiş olduğu anlaşılmıştır. Çukurlar, P5 ve P6 açmalarında kazılmış olan alan üzerinde genel bir dağılım göstermektedir. Bununla birlikte özellikle iki alanda kümelenme oluştururlar. Ö7, Ö27, Ö28 ve Ö31-32, P5 açmasının güneybatı köşesinde, birbirlerine oldukça yakın aralıklarla yapılmışlardır. Bu kesim, aynı zamanda Platform 1'e oldukça yakındır (Şekil 5.9). Arazinin eğimi ve çukurların seviyeleri dikkate alındığında, Platform 1'in bu aşamadaki çukurlarla aynı dönemde kullanılmış olduğunu düşünmek mümkündür. Açmanın ortalarına doğru ise Ö29, Ö33 ve Ö58 birbirine yakın kazılmışlardır. Buradaki Ö58'in üzerine bir sonraki aşamadaki Ö25 açılmıştır. P6 açmasında ise birbirlerine mesafeli şekilde kazılmış dört çukur saptanmıştır. Bir kısmı Q5 açmasında kalmış olan Ö118 diğerlerine oranla daha geniş ölçülere sahiptir. Ö117 ise dairesel olmayan yapısıyla diğer çukurlardan ayrılmaktadır. II. aşama çukurların genellikle birbirinden farklı ölçülere sahip olmakla birlikte belli bölgelerde kümelenme oluşturdukları görülür.

Yerleşmenin batısında ve kamusal yapı (Bina 4) civarında kazılmış olan çukurların III. ve son aşamasına tarihlendirilmiş toplam 10 çukur bulunur. Bu çukurlardan 5'i Bina 4'ün batı tarafına denk gelen O5 açması sınırları içerisinde tespit edilmiştir. Bu aşamanın tarihlendirmesi Ö25'den alınmış radyokarbon örneğine göre yapılmıştır ve MÖ. 5000-4900 tarihlerini vermiştir. Ö26, I. ve II. aşamalara ait Ö31-32, Ö126 ve Ö150'nin üstüne kazılmıştır. Bu çukurun oldukça yakınında ise radyokarbon tarihlemesinin MÖ. 4990-4831 yıllarını vermiş olduğu Ö25 bulunur. II.

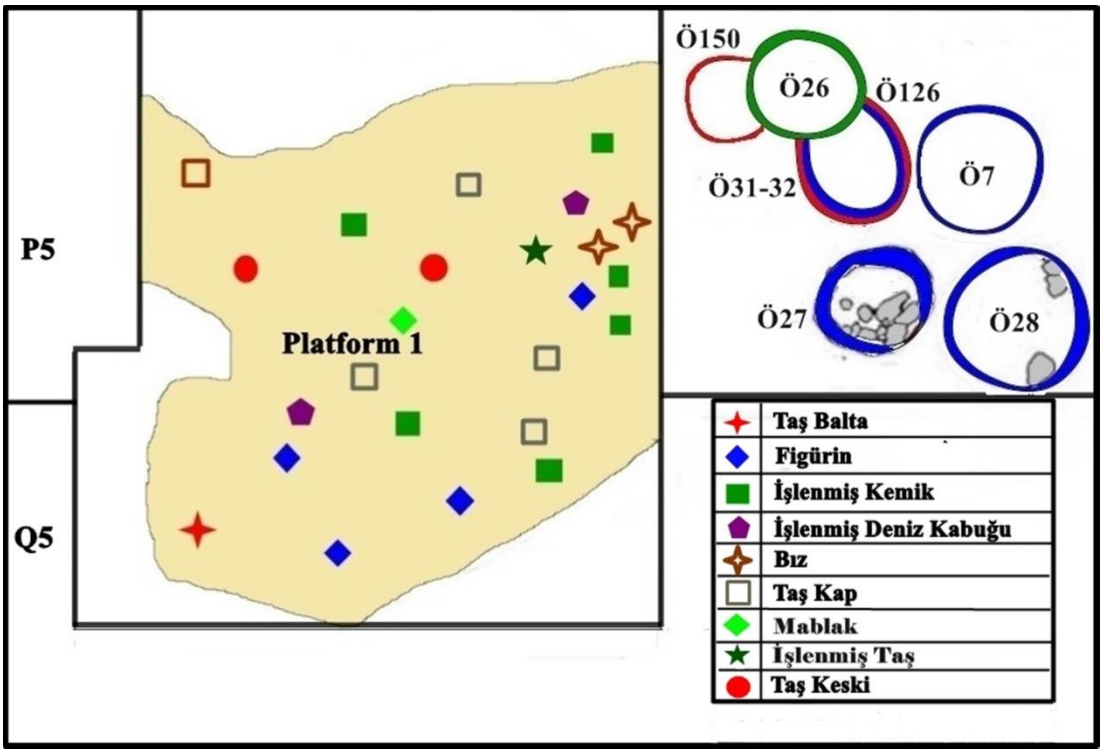
aşamaya ait Ö58'in üzerine kazılmıştır. Ö116 ise P6 açması sınırları içerisindedir ve aşamanın diğer çukurlarına mesafeli bir şekilde konumlandırılmıştır. Bu aşamaya tarihlendirilmiş olan toplam 5 çukur O5 açmasının kazılmış olan kesiminde ele geçmiştir. Alanın bu kesimindeki çukurların tamamı III. aşamaya aittir. Buradaki çukurlardan Ö102, Ö103, Ö136 ve Ö176, IV. Kültür Katı'na ait Bina 9'un dolgusunda saptanmıştır. Ancak çukurların binanın üzerine bilinçli olarak kazılmış olduklarını gösteren herhangi bir kanıt yoktur. Dolayısıyla Bina 9'un dolgusu üzerinde bulunmuş olan çukurlar, III. Kültür Katı'ndaki Bina 12 ile ilişkili çukurlardan farklı olmalıdır ve bina gömme ile ilişkileri açık değildir. III. aşamadaki çukurların birbirlerine mesafeli bir şekilde konumlandırılmış olduğu ve ağırlıklı olarak Bina 4'ün batı tarafına doğru kaymış olduğu anlaşılır.

Yerleşmenin doğusunda ele geçmiş olan binalarla ilişkili çukurlarsa muhtemelen dâhil oldukları binalarla aynı tarihsel süreçleri paylaşırlar. 3 No.lu Bina Kompleksi'nde tespit edilen Ö213 ve Ö219, bulundukları binaların tabanına kazılmışlardır ve muhtemelen alanlarda gerçekleşmiş belirli faaliyetlerle ilişkili işlevleri olmalıdır. Bina 11 ve Bina 12'de bulunmuş olan çukurlar ise ilişkili oldukları binaların kullanım aşamalarıyla ilişkili değildir. Muhtemelen, bina terki sırasında ve terk sonrası süreçlerde kazılmışlardır. Özellikle Bina 12'nin toprak ile kapatılarak terk edilmiş olduğuna dair kanıtlar tespit edilmiştir. Çukurların büyük çoğunluğunun taban üzerinde sonlanıyor oluşu, binanın tabanı dikkate alınarak ve bilinçli gerçekleştirilmiş bir çukur kazma faaliyetine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Ö241'in bina tabanı üzerindeki ocağın sınırlarıyla örtüşecek şekilde kazıldığı ve ocak üzerinde tahribata yol açmadan taşlarla sıkıca doldurularak kapatıldığı görülür. Dolayısıyla çukurların büyük bir kısmının binanın kapatılmasının hemen sonrasında kazılmış oldukları düşünülebilir. Bina 11'in dolgusundaki çukurlar ise birbirinden farklı zamanlarda kazılmış olmalıdır. Buradaki üç çukurdan birisi (Ö246) III. Kültür Katı ile ilişkiliyken, diğer ikisi (Ö221 ve Ö230) II. Kültür Katı'na tarihlendirilmiştir.

5.2.2. İnşa Tekniği ve Fiziksel Özellikleri

III. Kültür Katı'nda tespit edilmiş olan çukurları açık alanlara kazılmış çukurlar ve binalar ile ilişkili çukurlar olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Açık alan

çukurlarının tamamına yerleşmenin batı tarafındaki P5, P6 ve O 5 açmalarında rastlanılmıştır. Üç tarihsel aşamaya ayrılmış olan açık alan çukurlarının fiziksel yapılarına ve inşa tekniklerine bakıldığında aralarında belirgin bir farklılık olmadığı görülür. Erken aşamaya tarihlendirilmiş olan çukurların, genel olarak sonraki aşama çukurlarına göre çapları biraz daha küçüktür (Tablo 5.25). İnşa tekniği açısından sonraki aşama çukurlarıyla benzerlik göstermektedirler. İç duvarları ve tabanları sarı renkli kil kullanılarak sıvanmıştır. Dolguları genellikle diğerlerinde olduğu gibi taşlarla doldurulmuştur.

Şekil 5.9: Platform 1 ile ilişkili çukurlar ve platform üzerinde ele geçmiş buluntular

Toplam dokuz çukur III. Kültür Katı'nın erken aşamasına tarihlendirilmiştir (Tablo 5.25). Bazı çukurların üst seviyelerde tahrip oldukları anlaşılmıştır. Ö125, Ö126 ve Ö150 yalnızca taban seviyelerinde tespit edilebilmiştir. Ö125'in yalnızca 4 cm. derinliğinde bir kısmına ulaşılmıştır. Diğer birçok çukurda olduğu gibi sıvanın taban seviyesinde kalınlaştığı görülür. Ö126 ise üstüne kazılmış olan Ö31-32 tarafından tahrip edilmiştir. Ö150'in ise bir kısmı ortaya çıkartılabilmiştir. III. aşama çukuru olan Ö26, bu çukurun üzerine denk gelmiş olduğu için bir kısmı tahrip

olmuştur. Bu aşamada mezar çukuru dışında derinliği en fazla olan çukur Ö121'dir. 1.09 m. derinliği ve 0.5 m. çapıyla çukurların geneline göre daha dar bir görünüm sergiler. 3-5 cm. sıva kalınlığına sahiptir ve sıvalı çukurların büyük bir kısmında olduğu gibi oldukça kalın bir taban sıvasına sahiptir. Faklı boyutlarda taşlarla doldurulmuştur.

Çukur/ Öğe No.	Form	Seviye	Derinlik	Çap/Genişlik	Sıva	Sıva Kalınlığı	Sıva Rengi
Ö121	Dairesel	-5.33 m	1.09 m	0.50 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö122	Dairesel	-5.33 m	0.62 m	0.92 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö125	Dairesel	-5.58 m	0.06 m	0.90 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö126	Dairesel	-5.83 m	0.07 m	0.78 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö150	Dairesel	-5.78 m	0.10 m	0.50 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö178	Dairesel	-5.17 m	0.40 m	0.70 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö179	Dairesel	-4.67 m	0.35 m	0.60 m	-	-	-
Ö187-188	Dairesel	-4.72 m	~2 m	1 m	Yarı sıvalı	2-4 cm	Sarı
Ö190	Dairesel	-5.63 m	0.43 m	0.65 m	+	3-5 cm	Sarı
Platform 2	Düzensiz	-4.59	-	~1.7x2.5 m	+	~5-8 cm	Sarı

Tablo 5.25: III. Kültür Katı I. aşama açık alan çukurlarının fiziksel nitelikleri

I. aşamaya tarihlendirilmiş olan Ö122, Ö178, Ö179 ve Ö190 benzer derinlik ve çap ölçülerine sahip diğer çukurlardır. Kesiti alınarak incelenmiş olan Ö122'nin taban sıvasında birden fazla yenileme evresi saptanmıştır. Yenileme evresinin olması, belli amaçlar doğrultusunda tekrar eden bir kullanıma işaret edebilir. Ö178'in yalnızca bir kısmı ortaya çıkartılabilmiştir. Üstüne sonradan açılmış olan Ö48 tarafından tahrip edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Yan sıvası zayıf bir şekilde izlenebilen çukurun tabanına yassı şekilli bir taş yerleştirilmiştir. Ayrıca taşın oldukça kalın olan taban sıvasının üzerine düzgün bir şekilde yerleştirilerek düz bir taban oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Bina 4 ile ilişkili olan ve binanın avlusunda ortaya çıkartılmış olan Platform 2 ile Ö179 ve Ö187-188'ün mekânsal ve işlevsel olarak ilişkili olduklarını düşünmek mümkündür. Ö179 diğer çukurlardan farklı olarak sıvasızdır. İçerisi farklı

boyutlarda taşlar ile doldurulmuştur ve hayvan kemikleri içermektedir. Bu aşamanın derinlik seviyesi en yüksek çukuru olan Ö187-188'in ise yalnızca yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde bir kısmı ve tabanı sıvalıdır.

Çukur/ Öğe No.	Form	Seviye	Derinlik	Çap/ Boyut	Sıva	Sıva Kalınlığı	Sıva Rengi
Ö7	Dairesel	-4.81 m	0.89 m	1.16 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö27	Dairesel	-4.81 m	1.12 m	0.72 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö28	Dairesel	-4.80 m	1.25 m	0.72 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö29	Dairesel	-5.11 m	0.62 m	1.08 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö31-32	Dairesel	-5.24 m	0.33 m	0.78 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö33	Yarı Dairesel	-5.09 m	0.75 m	0.88 m	+	3-5 cm	Turuncu
Ö48	Dairesel	-5.37 m	0.43 m	1.10 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö58	Yarı Dairesel	-5.47 m	0.28 m	0.66 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö117	Yarı Dairesel	-4.88 m	0.04 m	0. 88 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö118	Dairesel	-4.91 m	1.08 m	1.20 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö119	Dairesel	-5.05 m	0.68 m	0.98 m	+	3-5 cm	Sarı-Kırmızı
Ö177	Dairesel	-4.81 m	0.55 m	0.68 m	+	3-5 cm	Sarı
Platform 1	Düzensiz	-4.69 m	-	~3x3.5 m	+	~8-10 cm	Sarı

Tablo 5.26: III. Kültür Katı II. aşama açık alan çukurlarının fiziksel nitelikleri

P5, P6 ve O5 açmalarındaki çukurların II. aşamasına tarihlendirilmiş toplam 12 çukur ve 1 platform bulunur (Tablo 5.26). Bu aşamadaki çukurların diğer aşamalara göre belirgin bir fiziksel farklılığı söz konusu değildir. II. aşamanın tüm çukurlarında sıva kullanılmış olmakla birlikte bir çukurda (Ö33) diğerlerinden farklı olarak sarı değil turuncuya yakın renkte bir sıva uygulanmıştır. Bu sıva rengi muhtemelen sarı rengi veren kilin içerisine katılmış başka bir renklendirici malzeme ile oluşturulmuş olmalıdır. Dairesel bir form sergileyen çukurun bir bölümü açma profilinde kalmış olduğu için kazılamamıştır. Muhtemelen üst tarafı tahrip olmuştur ve yalnız 0.16 m. derinliğinde bir kısmı ortaya çıkartılabilmiştir. Sıva kalınlığı ve dolgu malzemesi açısından diğerleriyle benzerdir. II. aşamaya atfedilen platform (Platform 1) ise kazılan

alanın güneybatısında, Q5 ve P5 açmalarında konumlanmaktadır. Kil malzeme kullanılarak ve yaklaşık 10 cm. kadar yükseltilerek yapılmıştır. Bu platformla ilişkili olması muhtemel 4 çukur saptanmıştır. Ö7, Ö27, Ö28 ve Ö31-32 birbirine ve platforma oldukça yakın kazılmış çukurlardır (Şekil 5.9). Ö7, 0.89 m. derinliği ve 1.16 m. çapıyla büyük boyutlu çukurlardan birisidir. Dairesel planlıdır ve 3-5 cm. kalınlığında sarı renkli sıva uygulanmıştır. İçerisi farklı boyutlarda taşlarla yoğun bir şekilde doldurulmuştur. Hemen yanındaki Ö27 ve Ö28 1 metrenin üzerinde derinliğe sahip iki çukurdur. Her ikisi de 0.72 m. çapındaki genişlikleri ile bu derinlikte ki diğer çukurlara oranla daha dar çaplıdır. İç dolguları ve sıva yapıları diğerleri ile benzerdir. Ö27 ve Ö28 ile benzer çap ölçülerine sahip olan Ö31-32'in ise yalnızca 0.33 m. derinliğinde bir kısmı açığa çıkartılabilmiştir. Muhtemelen üst seviyelerde tahribata uğramıştır.

Çukur No.	Form	Seviye	Derinlik	Çap	Sıva	Sıva Kalınlığı	Sıva Rengi
Ö24	Yarı Dairesel	-4.69 m	0.08 m	1 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö25	Dairesel	-4.72 m	1.29 m	0.88 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö26	Dairesel	-4.78 m	0.57 m	0.82 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö35	Dairesel	-4.87 m	0.15 m	1.06 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö102	Dairesel	-4.45 m	0.87 m	1.22 m	+	3-5 cm	Sarı-Kırmızı
Ö103	Dairesel	-4.45 m	0.34 m	1.28 m	+	3-5 cm	Sarı-Kırmızı
Ö116	Dairesel	-4.46 m	0.50 m	1.28 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö131	Yarı Dairesel	-4.67 m	0.02 m	0.76 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö136	Dairesel	-4.44 m	0.38 m	1.18 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö176	Dairesel	-4.22 m	0.29 m	0.78 m	-	-	-

Tablo 5.27: III. Kültür Katı III. aşama açık alan çukurlarının fiziksel nitelikleri

P5 açmasının orta kısımlarında birbirlerine yakın konumda bulunmuş 3 çukur II. aşamaya tarihlendirilmiştir. Bunlar Ö29, Ö33 ve Ö58'dir. Ö29, 0.62 m. derinliğe ve 1.08 m. genişliğe sahiptir. İnşa tekniği ve dolgusu diğerleri ile benzerdir. Ö58'ün ise yalnızca 0.28 m. derinliğinde bir kısmına ulaşılmıştır. Bir kısmı III. aşamadaki Ö25

tarafından tahrip edilmiştir. İçerisi farklı büyüklükte taşlarla doldurulmuştur. P5 ve P6 açmalarının ortasına denk gelen kesimde bir bölümü açma profilinde kalan Ö118 bulunmaktadır. Oldukça kalın bir taban sıvasına sahiptir. Hemen yakınında Ö119 bulunur. 0.68 m. derinliğindedir. Sıvasında parçalar halinde kırmızı renk gözlenmiştir. Ö117 şekli itibari ile diğer çukurlara göre oldukça farklıdır. Yarı dairesel bir görünüm sergiler. Yalnızca taban seviyesinde tespit edilmiştir ve üst seviyelerde tahrip olmuştur. Bu aşamadaki Ö48 ve Ö177, P5 ve P6 açmalarının kuzey tarafına denk gelmektedir. Ö48, Ö178'in üzerine yerleştirilmiştir. 0.43 m. derinliğinde bir kısmına ulaşılmıştır. Hemen yanında Ö177 bulunur. II. aşama çukurlarının tümü inşa tekniği olarak birbiriyle benzer özellikler sergiler. Ayrıca iç dolgusuna ulaşılmış olan çukurların tümünün içerisi farklı boyutlarda taşlarla yoğun bir şekilde doldurulmuştur.

P5, P6 ve O5 açmalarının III. ve en geç aşamasının çukurları fiziksel özellikleri ve inşa tekniği açısından I. ve II. aşamadaki çukurlar ile benzerdir. Derinlikleri ve çapları farklılık gösterir (Tablo 5.27). Bu aşamaya ait 10 çukurdan 5'i O5 açmasında diğer 5'i ise P5 ve P6 açması sınırları içerisindedir. P6 açmasındaki Ö116 büyük oranda tahrip olmuştur. 0.5 m. derinliğe sahiptir ve 1.28 m. çapındadır. Sıva kalınlığı 3-5 cm. kadardır ve taban seviyesinde kalınlaşır. P5 açmasındaki Ö25 ise bir önceki aşamadaki Ö58'in üzerine inşa edilmiştir. 1.29 m. derinliğinde ve 0.88 m. çapındadır. İç dolgusu yoğun şekilde taşlarla doldurulmuştur. P5 açmasındaki diğer çukurlar Ö24, Ö26 ve Ö35 No.lu çukurlardır. Ö35 ve Ö24'ün yalnızca taban seviyelerine ulaşılmıştır. Taban sıvası diğerlerinde olduğu gibi bu çukurlarda da kalınlaşmaktadır. Bu aşamanın diğer çukurları Bina 4'ün batı tarafındaki O5 açmasında ortaya çıkartılmıştır. Buradaki Ö102 ve Ö103'in sıvasında diğerlerinden farklı olarak sarı ve kırmızı renkli malzeme birlikte kullanılmıştır. Ö102, 0.87 m. derinliğinde ve 1.22 m. genişliğindedir. Ö103'de benzer ölçülerdedir. Her iki çukur da 3-5 cm. kalınlığında kil sıva kullanılarak sıvanmıştır. Ö136 ise Bina 4'ün batı duvarına yakın kazılmıştır. 1.18 m. genişliği ile geniş çaplı çukurlardan birisidir ve etrafı diğerlerinde olduğu gibi sıvalıdır. Ö131'ün ise yalnızca bir kısmı kazılabilmiştir. Bu alanda ele geçmiş çukurlardan bir diğeri de Ö176'dır. Sıva kullanılmamış olan ender çukurlardan birisidir. 0.29 m. derinliğinde bir kısmı açığa çıkartılabilmiştir. 0.78 m.

çapında ve 0.29 m. derinliğindedir. İçerisi tümüyle farklı boyutlarda taşlarla doldurulmuştur.

Çukur No.	Bina No.	Form	Seviye	Derinlik	Çap	Sıva	Sıva Kalınlığı	Sıva Rengi
Ö246	11	Dairesel	-10.22 m	0.38 m	0.7 m	+	2-3 cm	Kahverengi
Ö229	12	Dairesel	-10.02 m	0.23 m	0.75 m	+	2-3 cm	Kahverengi
Ö241	12	Dairesel	-9.91 m	0.28 m	1 m	-	-	-
Ö256	12	Dairesel	-10,08 m	0.17	0.9 m	-	-	-
Ö258	12	Dairesel	-9,89 m	-	1 m	-	-	-
Ö259	12	Dairesel	-9,93 m	0.26 m	0.6 m	-	-	-
Ö260	12	Dairesel	-9,87 m	0.43 m	0.55 m	-	-	-
Ö262	12	Dairesel	-9,96 m	0.38 m	0.65 m	-	-	-
Ö263	12	Dairesel	-10,21	0.12 m	0.7 m	-	-	-
Ö213	3A	Dairesel	-16.05 m	1. m	0.84 m	+	3-5 cm	Sarı
Ö219	3B	Dairesel	-15.81 m	1.46 m	1 m	+	3-5 cm	Sarı

Tablo 5.28: Binalarla ilişkili çukurların fiziksel nitelikleri

3A Binası'ndaki Ö213, binanın girişindeki odanın tabanına kazılmıştır. Yüzey faaliyetleri nedeniyle alanın bu kısmı tahrip olmuşsa da çukuru çevreleyen sıva kalıntıları ile taban sıvası birlikte izlenmiştir ve çukur bütünselliğini büyük oranda korumuştur. 1 m. derinliğe ve 0.84 m. genişliğe sahiptir. Sarı renkli kil kullanılarak sıvanmıştır. Ancak sıva bazı kısımlarında tahrip olmuştur. Diğer çukurlarda olduğu gibi iç dolgusunda farklı boyutlarda taşlar ve çeşitli kalıntılar tespit edilmiştir. Bununla birlikte çukurun dolgusunda ele geçen malzemenin belli bir düzen içerisinde yerleştirilmiş olduğu saptanmıştır. 3B Binası'ndaki çukur da (Ö219) benzer özellikler sergiler. Ölçüleri diğerine oranla biraz daha büyüktür. 1.46 m. derinliğe ve 1 m. çapa sahiptir. Etrafı ve tabanı sarı renkli kil ile sıvanmıştır.

Bina 11 ve Bina 12'de kazılmış toplam 11 çukurdan 3'ü Bina 11'in, diğerleri ise Bina 12'nin dolgusuna kazılmıştır. Boyutları ve inşa tekniği açısından diğer alanlardaki çukurlardan ayrılırlar. Bina 12'de sekiz adet çukur saptanmıştır. Bunlardan

yalnızca 2'si taban sıvasının altına iner. Yalnızca birinde (Ö229) sıva uygulaması görülür ve kahverengi kil kullanılarak sıvanmıştır. Derinliği 0.23 m., genişliği ise 0.75 m. kadardır. Ö229 sığ bir görünüme sahiptir ve çukurların genelinde olduğu gibi taşlarla doldurulmuştur. Sıvasız çukurlar genellikle benzer fiziksel özelliklere sahiptirler. Ancak Ö241 diğerlerinden ayrılır. Binanın tabanındaki bir ocağın (Ö242) üzerine yapılmıştır ve sınırları ocağın sınırlarıyla örtüşür. İçerisi sıkıca yerleştirilmiş orta ve küçük boyutlu taşlarla doldurulmuştur. Taşlar, ocağın sınırları dâhilinde ve tabanını tahrip etmeyecek şekilde yerleştirilmiştir. 0.28 m. derinliğinde ve 1 m. genişliğindedir. Diğer sıvasız çukurlar genellikle benzer şekilde doldurulmuşlardır. Çapları 90 cm. ile 60 cm. aralığında, derinlikleri ise 12 ile 43 cm. aralığında değişkenlik gösterir. Dolguları rastgele atılmış farklı boyutlarda taşlar ve farklı türlerde arkeolojik malzeme ile doldurulmuştur. Bina 11'deki Ö246 III. Kültür Katı'na aittir. 0.38 m. derinliğinde ve 0.70 m. çapında sığ bir çukurdur. Yaklaşık 2-3 cm. kalınlığında ve kahverengi kil kullanılarak sıvanmıştır. Taban sıvası oldukça incedir ve bina tabanı üzerinde sonlanır.

4.2.3. Malzeme Dağılımı

Çukurlarda tespit edilen buluntuların yoğunlukları ve sayıları çukurlara göre farklılık gösterir. Bazı çukurlarda hiç buluntu yokken, bazıları ortalamalarının üzerinde sayılarda buluntu içermektedir. Buluntu oranları, alanlara ve aşamalara göre belirgin bir farklılık göstermez. III. Kültür Katı'ndaki toplam 42 çukurdan kazısı tümüyle tamamlanmamış 1 çukur hariç (Ö258), diğerlerinde tespit edilmiş buluntular tarihsel aşamalara ve alanlarına göre dört farklı gruba ayrılmıştır. P5, P6 ve O5 açmalarında ele geçmiş olan çukurlar ayrılmış oldukları üç farklı aşamaya göre incelemeye alınmışken, binalar ile ilişkili çukurlar da farklı bir gurup olarak değerlendirmeye alınmıştır.

III. Kültür Katı'nın erken aşamasına atfedilen platform ve çukurlardan elde edilen buluntular Tablo 5.29'da ve Tablo 5.30'da gösterilmiştir. Bu aşamaya ait çukurların derinlikleri değişkendir. Bazı çukurlar yalnızca taban seviyesinde izlenebilmişken, bazı çukurların derinlikleri yaklaşık 1 metreye kadar izlenebilmiştir. Bu aşamadaki çukurların bulundukları alanın uzun bir süreç boyunca insanlar

tarafından çeşitli faaliyetle için kullanılmış olması ya da bir kısmının sonraki aşamalarda kazılmış çukurlar tarafından tahrip edilmiş olmasının korunma düzeylerini etkilemiş olduğu anlaşılmaktadır.

I. aşamadaki çukurlar arasında yalnızca taban seviyelerinde tespit edilmiş ya da sonraki aşamalara ait çukurlar tarafından tahrip edilmiş oldukları anlaşılan 3 çukur bulunur. Bunlar Ö125, Ö126 ve Ö150 No.lu çukurlardır. Derinlikleri itibariyle buluntu sayıları da diğer çukurlara oranla oldukça kısıtlıdır. Ö150'de ele geçmiş herhangi bir buluntu yoktur. Ö126'da ise oldukça az miktarlar da çanak çömlek kırığı, hayvan kemiği ve deniz kabuğu bulunmuştur. Ö125'de ise 1 adet kulakçıklı kap parçası ile birlikte 151 parça çanak çömlek, 0.02 kg. hayvan kemiği ve 2 adet yontmataş alet tespit edilmiştir. Üstüne kazılmış başka bir çukur tarafından tahrip edilmiş olan Ö178'de ise 81 parça çanak çömlekten birisi bir kutu kaba aittir. Oldukça yüksek bir derinlik seviyesine (1.09 m.) kadar ortaya çıkartılmış olan Ö121 1 işlenmiş kemik, 1 bız, 1 *Spondylus* bilezik, 2 figürin, 1 havaneli, 2 öğütme taşı ile birlikte 3 parça bezemeli ve 2 parça kulakçıklı kaplara ait olmak üzere toplam 258 parça çanak çömlek kırığı içermektedir. Çukurda ayrıca, 0.94 kg. hayvan kemiği, 96 parça deniz kabuğu ve 26 parça yontmataş alete de rastlanmıştır.

Ö187-188, fazla sayı da küçük buluntunun ele geçmiş olduğu bir diğer çukurdur. Çukurda 11 bireye ait insan kemiklerinin dışında çoğunluğu boncuk olmak üzere, kemik alet, işlenmiş deniz kabuğu, yarı işlenmiş taş alet, öğütme taşları ve 1 parça bezemeli kap olmak üzere toplam 13 küçük buluntu ele geçmiştir. Ö187-188'de ayrıca çok küçük parçalara ayrılmış hayvan kemiği ve çanak çömlek parçaları ile deniz kabukları ve yontmataş aletler de bulunmuştur. Mezar çukuruna oldukça yakın konumda ki platformda (Platform 2) ise yalnızca 1 adet bezemeli kap ve 1 adet figürin parçası ile birlikte az miktarlarda çanak çömlek kırığı ve yontmataş alet tespit edilmiştir. Platform 2'nin hemen yanında ve muhtemelen onunla ilişkili olan Ö179, 1 adet bezemeli ve 1 adet kulakçıklı kap parçası içermektedir. Yaklaşık olarak benzer ölçülere sahip Ö122'de toplam 5, Ö190'da ise 1'i figürin, diğeri bız olmak üzere toplam 2 adet buluntu vardır. Ö190'da yalnızca 9 parça çanak çömlek bulunmuşken, Ö122 tüm buluntu grupları açısından zengindir.

Buluntu Türü	Ö121	Ö122	Ö125	Ö126	Ö150	Ö178	Ö179	Ö187-188	Ö190	Platform 2
İşlenmiş Kemik	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-
İşl. Dnz. Kabuğu	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
İşlenmiş Taş	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Bız	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Mablak	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Spondylus Bilezik	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Figürin	2	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Boncuk	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-
Havaneli	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Öğütme Taşı	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Kutu Kap	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Bezemeli Kap	3	3	-	-	-	-	1	1	-	1
Kulakçıklı Kap	2	1	1	-	-	-	1	-	-	-
Tüm Kap	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
İnsan Kalıntısı	-		-	-	-	-	-	+	-	-

Tablo 5.29: III. Kültür Katı I. aşama çukurları ve Platform 2'deki küçük buluntu dağılımı

III. Kültür Katı açık alan çukurlarının II. aşamasına tarihli toplam 12 adet çukur değişen miktarlarda malzeme içermektedir. Bu aşamanın çukurları, çoğunlukla P5 açmasının batı tarafı boyunca ortaya çıkartılmıştır. Bu kesim aynı zamanda çukurla ilişkili olması muhtemel platformun da bulunduğu alandır. Ö7, Ö27, Ö28 ve Ö31-32 platforma (Platform 1) oldukça yakın konumdadır. Platformun üzerinde oldukça fazla sayıda buluntu tespit edilmiştir (Şekil 5.9). Bu buluntuların arasında taş kap, figürin ve işlenmiş kemik buluntuların oranı daha yüksektir. Toplam 6 adet işlenmiş kemik, platformun üzerinde genel bir dağılım gösterirken, taş kaplar (4 adet) platformun orta

kısımlarında ve birbirlerine yakın konumda bulunmuşlardır. Ayrıca platformun üzerinde 4 adet figürin, 2 adet bız, 2 adet taş keski, 2 adet işlenmiş deniz kabuğu, 1 adet işlenmiş taş, 1 adet cilalı taş balta, 1 adet mablak ve 1 adet kil nesneye rastlanmıştır. Platformun üzerinde genel bir dağılım gösteren toplam 1102 parça çanak çömlek parçasından 12'si bezemeli kaplara, 6'sı kulakçıklı kaplara, 1'i ise kutu kaba aittir.

Buluntu Türü	**Ö121**	**Ö122**	**Ö125**	**Ö126**	**Ö150**	**Ö178**	**Ö179**	**Ö187-188**	**Ö190**	**Platform 2**
Çanak Çömlek (adet)	258	171	151	4	-	81	20	207	9	22
Hayvan Kemiği (kg)	0.94	0.69	0.02	0.03	-	-	≥0.5	0,3	-	-
Deniz Kabuğu (adet)	96	49	0	1	-	-	-	≥20	-	-
Yontmataş	26	19	2	-	-	-	3	≥14	-	1

Tablo 5.30: III. Kültür Katı I. aşama çukurlarındaki malzeme dağılımı

Platforma yakın konumdaki Ö27 ve Ö28 No.lu çukurların her ikisinde de tüm buluntu gruplarında veri sağlanmıştır. Ö28 diğerine oranla daha yüksek miktarlarda buluntu içermektedir. Ö27'de küçük buluntuya rastlanmazken, Ö28 küçük buluntu açısından oldukça zengindir. Çukurda *Spondylus*'dan yapılmış bilezikler, deniz kabuğundan yapılmış süs eşyaları, kemik aletler ve 1 adet kil nesne ile birlikte tümlenebilir kaba ait parçalar tespit edilmiştir. Ünik bir örnek olarak kemikten yapılmış bir kanca dikkat çekicidir. Bu çukurlara oldukça yakın konumda Ö7 ve Ö31-32 öğe No.lu çukurlar bulunur. İyi şekilde izlenmiş olan Ö7'de 3 adet bezemeli ve 4 adet kulakçıklı kap parçasının yanı sıra 1 işlenmiş boynuz, 1 kil nesne ve 1 adet bız ele geçmiştir. Çukur, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş alet gibi buluntular açısından zengin olsa da oldukça az sayıda çanak çömlek içermektedir. Bir önceki aşamaya ait başka bir çukurun üzerine açılmış olan Ö31-32 ise küçük buluntu açısından daha zayıftır. 1 adet bız, 3 adet bezemeli kap parçası ve 2 adet kulakçıklı kap parçası bulunmuştur. Çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş gibi buluntu gruplarında ise azımsanamayacak miktarlarda malzeme içerdiği görülür.

Buluntu Türü	Ö7	Ö27	Ö28	Ö29	Ö31-32	Ö33	Ö48	Ö58	Ö117	Ö118	Ö119	Ö177	Platform 1
İşlenmiş Kemik	-	-	2	4	-	-	-	1	-	-	1	1	6
İşl. Dnz. Kabuğu	-	-	4	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-
İşlenmiş Taş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
İşlenmiş Boynuz	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cilalı Taş Balta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Cilalı Taş Keski	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Taş Kap	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Kil Nesne	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bız	1	-	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	2
Mablak	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1
Spondylus Blzk.	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Figürin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4
Havaneli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Kutu Kap	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Bezemeli Kap	3	3	-	8	3	1	3	-	-	1	6	19	12
Kulakçıklı Kap	4	-	-	3	2	1	-	-	-	-	-	6	6
Tüm Kap	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Kemik Olta	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İnsan Kalıntısı	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bitki Kalıntısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-

Tablo 5.31: III. Kültür Katı II. aşama çukurları ve Platform 1'in küçük buluntu dağılımı

Buluntu Türü	Ö7	Ö27	Ö28	Ö29	Ö31-32	Ö33	Ö48	Ö58	Ö117	Ö118	Ö119	Ö177	Platform 1
Çanak Çömlek (adet)	7	166	402	1303	149	79	252	29	-	1	37	281	1102
Hayvan Kemiği (kg)	1.02	0.04	1.22	4.16	0.5	1.12	1.02	0.05	-	0.58	0.62	0.1	-
Deniz Kabuğu (adet)	70	25	66	368	19	4	24	-	-	90	42	4	-
Yontmataş	28	11	16	84	14	6	16	7	12	16	7	22	-

Tablo 5.32: III. Kültür Katı II. aşama çukurlarındaki malzeme dağılımı

Kilden yapılmış ve turuncuya yakın bir görünüm sergileyen sıvasıyla diğerlerinden ayrılan Ö33'ün dolgusunda bulunmuş 79 parça çanak çömlek arasında kutu, bezemeli ve kulakçıklı kaplara ait parçalara da rastlanmıştır. Çukurda tümlenebilir nitelikte bir çanağa ait parçalarla birlikte 1 kg. ağırlığında hayvan kemiği ve az miktarlarda deniz kabuğu ile yontmataş aletler de tespit edilmiştir. Üst kısımlarında tahrip olduğu anlaşılmış olan Ö58 ise az miktarlarda çanak çömlek, hayvan kemiği ve yontmataş alet dışında 2 adet kemik alet ve 1 adet deniz kabuğundan yapılmış kişisel süs eşyası içermektedir. Çukurda bezemeli ya da kulakçıklı kaplara ait parçalara rastlanmamıştır. Az sayıda küçük buluntu içeren çukurlardan birisi olan Ö48'de 1 işlenmiş deniz kabuğu ve 3 adet bezemeli kaplara ait parça bulunmuştur. Ö48 diğer buluntu gruplarının tümü açısından zengin içeriğe sahiptir. Ö118 ve Ö119, yakın sayılabilecek oranlarda buluntu içermektedir. Ö118'de bulunmuş 1 parça çanak çömlek bezemeli bir kaba aittir. Ö119 ise figürin ve havaneli içeren az sayıda çukurlardan birisidir. Her iki çukur da hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş malzeme içerir. Ayrıca Ö119'un dolgu toprağına sulu elek yöntemi uygulanmış ve bunun sonucunda mercimek, buğday ve bir parça da fındık kalıntısı saptanmıştır. Bu durum, çukurların bitkisel kökenli besin maddelerinin depolanması için kullanılmış olabileceklerini de düşündürmektedir. Ö177'de oldukça fazla sayıda bezemeli ve

kulakçıklı kap parçasına rastlanılmıştır. Çukurda toplam 19 adet bezemeli ve 6 adet kulakçıklı kaplara ait parça bulunmuştur. Bezemeli kap parçası açısından en zengin çukurdur. Toplam 281 parça çanak çömlek kırığı dışında az miktarlarda hayvan kemiği ve deniz kabuğu ile 22 adet yontmataş alet el geçmiştir. Ayrıca 1 adet işlenmiş kemik alet de içerir.

Buluntu Türü	**Ö24**	**Ö25**	**Ö26**	**Ö35**	**Ö102**	**Ö103**	**Ö116**	**Ö131**	**Ö136**	**Ö176**
İşlenmiş Kemik	-	1	-	1	-	1	1	-	1	-
İşl. Dnz. Kabuğu	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-
İşlenmiş Taş	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1
İşlenmiş Boynuz	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Cilalı Taş Balta	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Cilalı Taş Keski	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Bız	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-
Spondylus Bilezik	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Figürin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boncuk	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Havaneli	-	2	-	-	-		-	-	-	-
Obsidiyen	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Öğütme Taşı	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Ağırşak	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Bezemeli Kap	-	9	2	4	15	1	9	-	8	-
Kulakçıklı Kap	-	4	-	3	5	-	6	-	-	1
Tüm Kap	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Seramik Disk	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
İnsan Kalıntısı	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 5.33: III. Kültür Katı III. aşama çukurlarındaki küçük buluntu dağılımı

Ö29, III. Kültür Katı çukurları arasında en yüksek küçük buluntu içeren çukurlardan birisidir. Çukurda ele geçmiş olan 1303 parça çanak çömlek arasında 8 bezemeli, 1 kutu kap ve 1 kulakçıklı kap parçası bulunur. Bunların dışında 2'si

Spondylus bilezik olmak üzere toplam 11 küçük buluntu tespit edilmiştir. Çukur hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş alet açısından da oldukça zengindir. 4.16 kg. ağırlığında hayvan kemiği, farklı türlerde 368 adet deniz kabuğu ve 84 adet yontmataş alet içermektedir. Ayrıca bir insana ait kafatası parçası ve parmak kemiği de bulunmuştur.

Buluntu Türü	**Ö24**	**Ö25**	**Ö26**	**Ö35**	**Ö102**	**Ö103**	**Ö116**	**Ö131**	**Ö136**	**Ö176**
Çanak Çömlek (adet)	8	485	102	158	558	107	654	-	534	21
Hayvan Kemiği (kg)	0.05	0.85	0.17	0.14	1.41	0.69	1.16	-	-	-
Deniz Kabuğu (adet)	1	73	4	52	25	20	-	-	≥30	≥40
Yontmataş	7	62	8	12	23	30	37	-	37	14

Tablo 5.34: III. Kültür Katı III. aşama çukurlarındaki malzeme dağılımı

Yerleşmenin batısındaki III. Kültür Katı'na ait açık alan çukurlarının III. ve son aşamasına tarihlendirilmiş toplam 10 çukur bulunur ve bazıları yüzeye yakın olmaları nedeniyle iyi bir şekilde izlenememiştir. Dolayısıyla buluntuları değerlendirilirken bu durumun dikkate alınması gerekmiştir. Bununla birlikte çapları diğer aşamalara oranla daha geniştir.

Ö24, Ö35 ve Ö131, muhtemelen üst seviyelerinde tahrip olmuş ve yalnızca taban seviyelerinde tespit edilebilmişlerdir. Ö24, 1 adet boncuk dışında diğer buluntu gruplarından az miktarlarda içermektedir. Ö35'de 1 işlenmiş kemik, 1 işlenmiş deniz kabuğu, 1 *Spondylus* bilezik, 4 bezemeli ve 3 kulakçıklı kap parçası bulunmuştur. Yalnızca tabanı ortaya çıkartılmış olan Ö131'de herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. En fazla küçük buluntu içeren çukur, P5 açmasındaki Ö25'dir. Çukurda farklı türlerde 10 adet küçük buluntu ile birlikte tümlenebilir nitelikte bir kaba ait parçalar, 9 parça bezemeli ve 4 adet kulakçıklı kap parçasına ulaşılmıştır. Çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş alet açısından da zengindir.

Toplam 62 adet yontmataş alet ve 73 adet deniz kabuğu ile III. aşama çukurları arasında bu guruplarda en fazla buluntu içeren çukurdur. Çukurda ayrıca insan kalıntılarına da ulaşılmıştır.

Buluntu Türü	Bina 11	Bina 12						3A	3B
	Ö246	Ö229	Ö241	Ö256	Ö259	Ö260	Ö262	Ö263	Ö213	Ö219
İşlenmiş Kemik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İşl. Dnz. Kabuğu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
İşlenmiş Taş	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Cilalı Taş Balta	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Taş Kap	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Bız	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-
Figürin	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-
Boncuk/Pendant	-	-	-	2	-	2	-		1	--
Havaneli	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Bezemeli Kap	-	4	-	-	-	2	-	-	3	6
Kulakçıklı Kap	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Tüm Kap	-	-	-	-	1	-	-	3	1	-

Tablo 5.35: Binalarla ilişkili III. Kültür Katı çukurları küçük buluntu dağılımı

Ö26'da diğerlerinden farklı olarak 2 adet öğütme taşı, 1 adet ağırşak ve 1 adet seramik disk bulunmuştur. Aşamanın diğer çukurlardan farklı olarak sıvasında farklı renge rastlanmış olan Ö26 ve Ö103'de ise farklı tür ve sayıda buluntular saptanmıştır. Ö102'de diğerlerine oranla daha fazla sayıda bezemeli kap parçası tespit edilmiştir. Ö103'de ise yalnızca bir parça bezemeli kap parçasına rastlanmıştır. Yerleşmedeki az sayıda sıvasız çukurdan biri olan Ö176 1 işlenmiş taş ve 1 parça kulakçıklı kap olmak üzere yalnızca 2 adet küçük buluntu içermektedir. Ö24, Ö103 ve Ö116, mezar çukuru dışında boncuk içeren çukurlardır. Önceki aşamalarda, mezarın dışındaki çukurlarda boncuk bulunmamıştır. Ö116'da aynı zamanda 1 adet işlenmiş kemik, 1 adet işlenmiş

deniz kabuğu ile birlikte 9 parça bezemeli kap ve 6 parça kulakçıklı kap ele geçmiştir. Ö103'de ise 1 adet boncuğun yanı sıra 1 adet işlenmiş kemik, 1 adet taş keski ve 1 parça bezemeli kap parçasına ulaşılmıştır.

Tablo 5.35'de yerleşmenin orta kesimlerinde ve doğusunda bulunan binalarla ilişkili çukurlardaki küçük buluntuların sayıları verilmiştir. Tabloda çukurlar, ilişkili oldukları binalar dikkate alınarak gösterilmiştir. Bu grupta, III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş ve kazısı tamamlanmış toplam 10 çukur bulunur.[2]

Buluntu Türü	**Bina 11**	**Bina 12**						**3A**	**3B**
	Ö246	Ö229	Ö241	Ö256	Ö259	Ö260	Ö262	Ö263	Ö213	Ö219
Çanak Çömlek (adet)	67	80	-	23	30	73	-	23	168	356
Hayvan Kemiği (kg)	0.085	0.12	-	0.12	0.12	0.175	-	-	4.4	0.4
Deniz Kabuğu (adet)	8	-	-	17	-	11	-	-	≥15	38
Yontmataş	?	1	-	6	1	9	-	-	18	2

Tablo 5.36: Binalarla ilişkili III. Kültür Katı çukurları malzeme dağılımı

Yerleşmenin doğusunda 3 No.lu Bina Kompleksi'ne bağlı 3A Binası'ndaki Ö213'de küçük buluntu olarak 2 bız, 1 işlenmiş taş, 1 figürin ve 1 boncuk bulunmuştur. Ayrıca 3'ü bezemeli kaplara ait olmak üzere toplam 168 parça çanak çömlek, 4.4 kg. ağırlığında hayvan kemiği, en az 15 adet olmak üzere deniz kabuğu ve 18 adet yontmataşa rastlanılmıştır. Özellikle havyan kemiği miktarı açısından zengin oluşu dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra çukurun başlangıç seviyesinde figürin ve tümlenebilir bir kaba ait parçalar da bir arada tespit edilmiştir. 3B Binası'ndaki Ö219 ise 6 parça bezemeli kap parçası ile 1 adet işlenmiş deniz kabuğu ve 1 adet işlenmiş taş içerir.

[2] Ö258 öğe No.lu çukur III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş olsa da tümüyle kazılmadığı için değerlendirme dışı tutulmuştur.

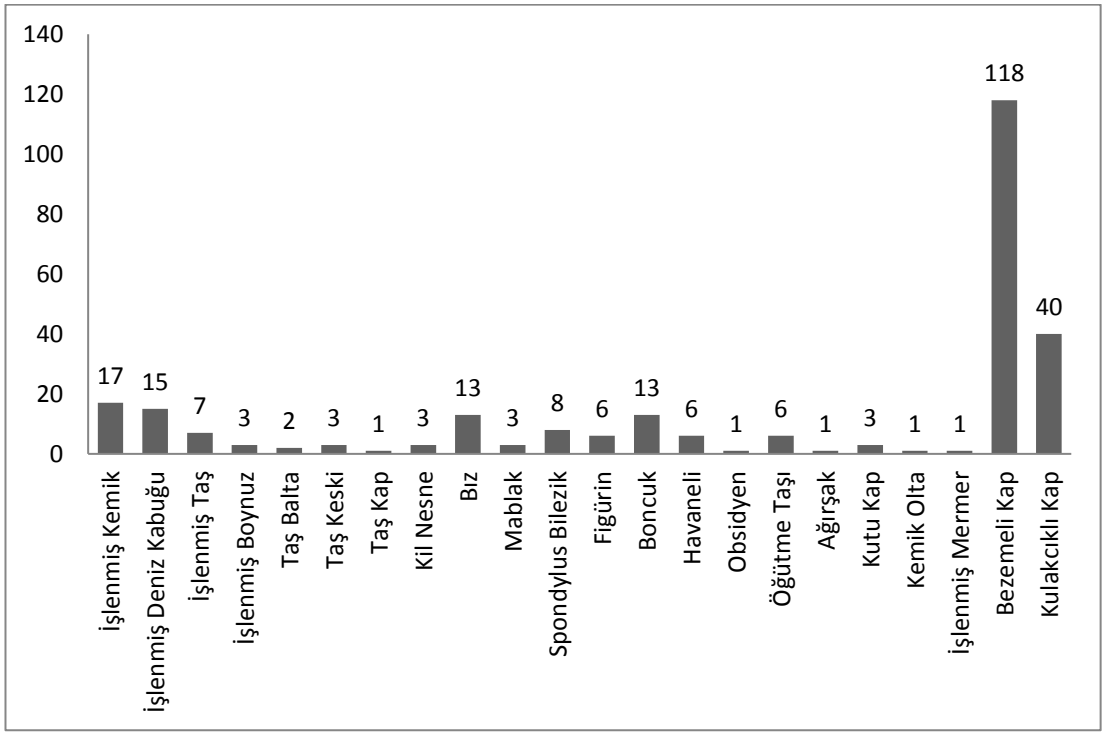
3A'daki Ö213'e göre daha fazla sayıda çanak çömlek parçası (356 parça) içerirken, hayvan kemiği (0,4 kg.) ve yontmataş alet (2 adet) oranı daha azdır.

Bina 11'deki Ö246'da herhangi bir küçük buluntuya rastlanmamışken, buluntu toplulukları ile ilgili veri sağlanabilmiştir. Çukurdan elde edilmiş buluntular arasında 67 parça çanak çömlek, 0.085 kg. hayvan kemiği ve 8 adet deniz kabuğu bulunur. Bina 12'deki Ö241ve Ö262'de herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Bina 12'nin üstünde bulunmuş çukurlar arasında en fazla sayıda küçük buluntu Ö260'da tespit edilmiştir. Bunlar arasında 1 taş kap, 1 boncuk, 1 pendant, 1 bız, 2 havanelinin yanı sıra 1 bezemeli ve 1 kulakçıklı kap parçası bulunur. Ö229'da 1'i taş balta diğeri figürin olmak üzere 2 adet küçük buluntu ve 4 parça bezemeli kap ele geçmiştir. Ö256 ise deniz kabuğundan yapılmış 1 boncuk ve 1 pendant içermektedir. Ayrıca Ö263'de 3, Ö259'da ise 1 parça olmak üzere tümlenebilir kaplara ait çanak çömlek parçaları otaya çıkartılmıştır. Buluntu guruplarına bakıldığında Ö229, Ö256, Ö259 ve Ö260'da değişen miktarlarda çanak çömlek ele geçtiği görülür. Buluntu içeren çukurlar arasında Ö263'de hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş alet bulunmazken, Ö229 ve Ö259'da deniz kabuğu yoktur (Tablo 5.36).

5.2.3.1. Malzeme Dağılımı ile İlgili Parametreler

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin farklı kültür katlarında bulunmuş çukurlarla ilgili temel sorulardan birisi ritüel aktivitelerle ilişkili olup olmadıklarıdır. Çukurların ritüel pratiklerle ilişkili olarak tartışılmış olduğu pek çok çalışma bulunur (Garrow, 2006; Chapman, 2000; Thomas, 2012). Bununla birlikte ritüel faaliyetler ile maddi kültür arasında bir ilişki olduğu ve kasıtlı olarak gerçekleştirilmiş bir dizi davranışı içeren bu tür faaliyetlerin materyal kültüründe izlenebileceği öne sürülmüştür (Richards ve Thomas, 1984: 189-191). Ritüel faaliyetlerin maddi kültürden yola çıkılarak anlaşılması da bağlamlar arasında yapılacak bir dizi incelemeye ve çeşitli parametrelerin dikkate alınmasına bağlıdır. Bu bağlamda Uğurlu III. Kültür Katı çukurları malzeme türlerinin dağılımı, çukur derinliğinin malzeme dağılımına oranı ve içerdikleri malzemelerin birbirine oranı gibi çeşitli parametreler dikkate alınarak incelenmiştir. Ayrıca çukurlar ile domestik alanlar arasındaki ilişkinin

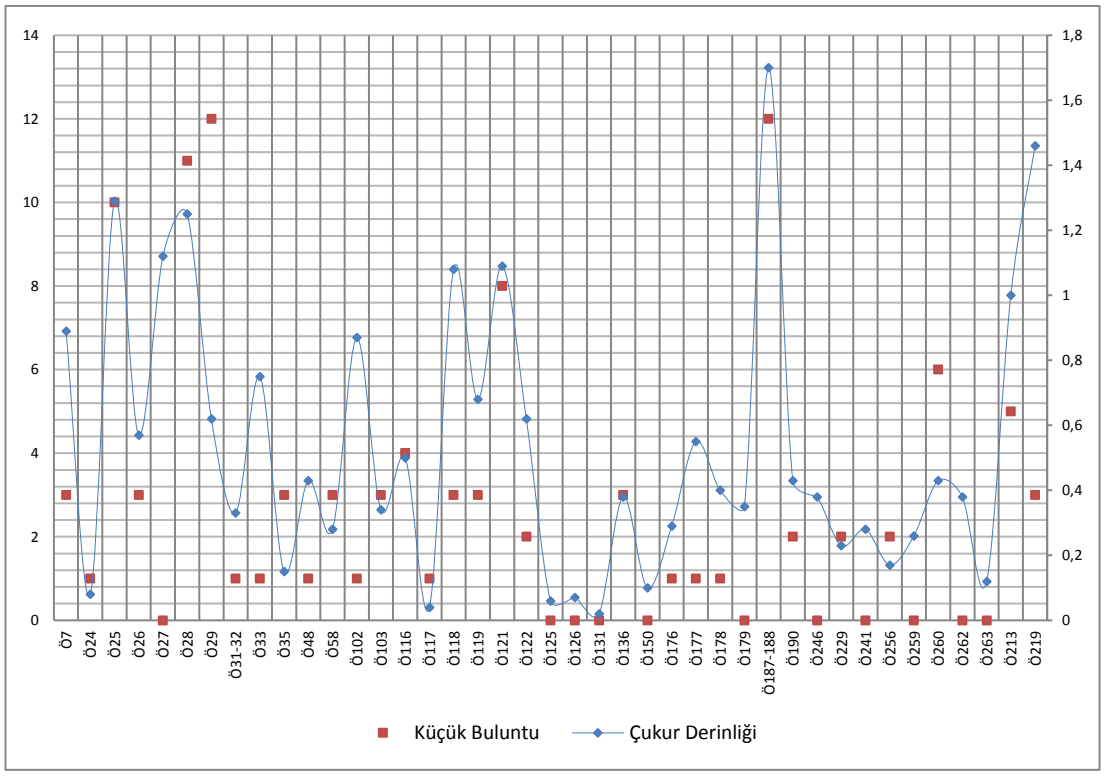
anlaşılabilmesi için buluntuların dağılımı, türleri ve oranları açısından binalar ve diğer açık alanlarla da karşılaştırılarak inceleme yapılmıştır.

Grafik 5.1: III. Kültür Katı çukurlarındaki küçük buluntu türleri ve özellikli çanak çömlek parçalarının oransal dağılımı

Yerleşimin III. Kültür Katı'nda birisi mezar çukur olmak üzere kazısı yapılmış toplam 41 adet çukurdan sağlanmış olan küçük buluntuların türlerine göre dağılımı ile bezemeli kap, kulakçıklı kap ve tümlenebilir nitelikte ele geçmiş kapların oranı Grafik 5.1'de gösterilmiştir. Küçük buluntu veya alet türlerinin oransal dağılımına bakıldığında, işlenmiş kemik buluntuların en yüksek orana sahip olduğu anlaşılır. Bunlara bız ve mablak gibi hammaddesi kemik olan buluntular da eklendiğinde, kemik aletlerin oranı daha da yükselmektedir. Küçük buluntu türleri arasında oransal olarak yumuşakça kabuklarından yapılmış nesneler ikinci gurubu oluşturmaktadır. Bunlar çoğunlukla *Spondylus*, *Cerastoderma glaucum* ve *Glycymeris* gibi türlerden yapılmış ve muhtemelen süs eşyası olarak kullanım görmüş buluntulardır. İşlenmiş taş, taş balta ve taş keski gibi benzer hammaddeli buluntular ise oransal olarak yüksek dağılım gösteren bir diğer grubu oluşturur. Toplam 9 adet işlenmiş taş bulunmuştur. Cilalı taş balta 2 adet ve cilalı taş keski de 3 adettir ve farklı

çukurlarda ortaya çıkartılmıştır. Figürinlerin toplam sayısı ise 6'dır. 2 figürin I. aşamadaki Ö121'de ele geçmişken, diğerleri farklı çukurlardan sağlanmıştır. Çukurlarla ilişkili boncukların büyük çoğunluğu mezar çukurunda bulunmuşken, diğerleri III. aşamadaki çukurlarda ele geçmiştir. Çukurlarda tespit edilmiş obsidiyen Ö116'ya aittir. Diğer buluntulara ise sayıca daha az olmakla birlikte farklı ya da aynı çukurlarda rastlanmıştır. Bezemeli ve kulakçıklı kaplara ait parçalar, çukurların büyük çoğunluğunda ve değişen sayılarda ele geçmiştir. Kutu kaplar ise yalnızca üç ayrı çukurda tespit edilmiştir.

Grafik 5.2: Çukur derinliğinin küçük buluntulara oranı[3]

Buluntu türü açısından çukurlar arasında büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilmiş olduğu gibi çukurların bir bölümünün küçük buluntu içermediği ya da daha az sayıda içeriyor olduğu anlaşılır. Ayrıca az sayıda ya da hiç buluntu içermeyen çukurlar çoğunlukla üst seviyelerinde tahrip olmuş ya da yalnızca taban seviyelerinde tespit edilebilmişlerdir. Dolayısıyla bu durum buluntu

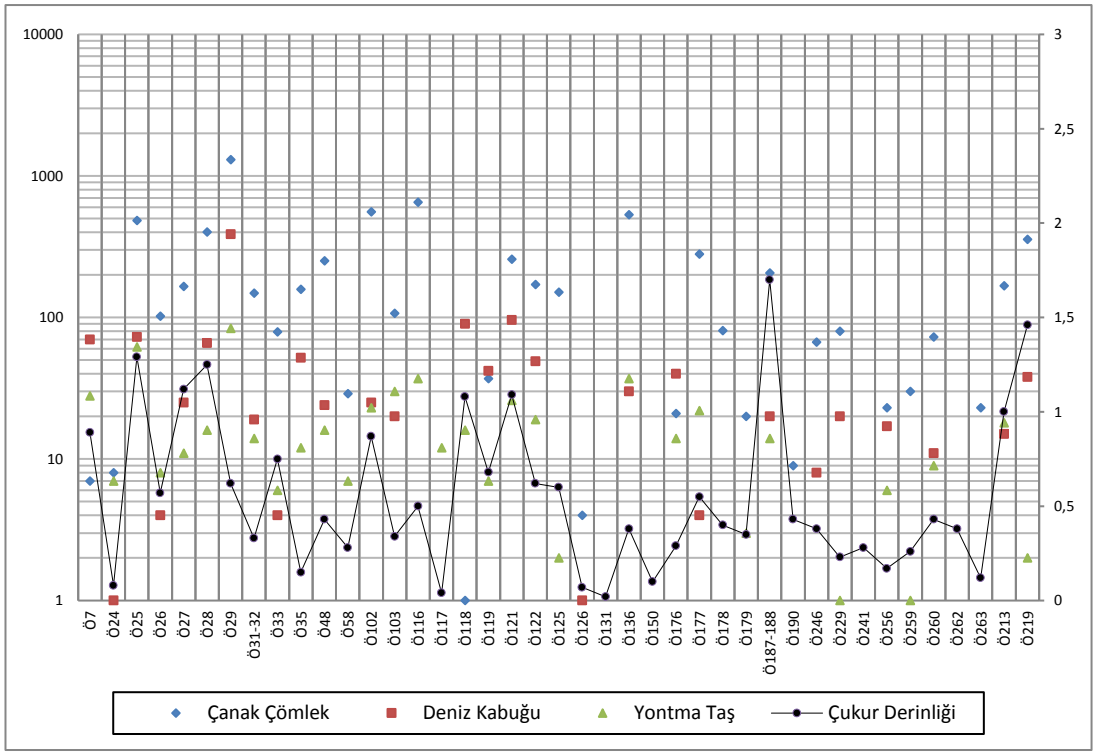
[3] Küçük buluntuların oranı Y ekseninde, çukur numaraları X ekseninde, çukur derinliği ise Z ekseninde gösterilmiştir.

oranı üzerinden çıkarım yapmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle de buluntular ve çukur derinliği arasında yapılacak bir karşılaştırmanın daha sağlıklı bir sonuç vermesi olasıdır.

Grafik 5.2, çukurların derinliklerinin küçük buluntulara oranını göstermektedir. Grafikte gösterilmiş olduğu gibi, çoğunlukla çukur derinliği arttıkça küçük buluntu sayısının da artmış olduğu görülmektedir. Ancak buluntu sayısı ve çukur derinliği arasındaki bu gözlem çukurların tamamı için geçerli değildir. Bazı çukurlarda derinlik ve küçük buluntu oranı paralel seyrederken, bazı çukurlarda değişkenlikler görülür. Dolgusunda herhangi buluntuya rastlanılamayan çukurların neredeyse tamamı, yalnızca taban seviyelerinde izlenebilmişlerdir. Benzer bir durum binalarla ilişkili çukurlar için de geçerlidir. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki çukurlarda (Ö213 ve Ö219) derinlik ve küçük buluntu dağılımı arasında bir düzensizlik söz konusudur. Bina 11'deki III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş çukurda (Ö246) küçük buluntu ele geçmemiştir. Bina 12 de ise bazı çukurlar buluntu içerirken, bazıları içermez ve derinlik ile küçük buluntu oranı arasında dengeli bir dağılım söz konusu değildir.

Çukurlardaki buluntu dağılımıyla ilgili bir diğer kriter de toplu olarak ele geçmiş olan çanak çömlek parçaları, hayvan kemiği parçaları, deniz kabukları ve yontmataş aletler ile çukur derinliği arasındaki karşılaştırmadır. Grafik 5.3 çanak çömlek, deniz kabuğu ve yontmataş alet miktarlarının çukur derinliğine oranını gösterirken, Grafik 5.4 hayvan kemiklerinin çukur derinliğine oranını göstermektedir. Ayrıca Grafik 5.3'de, belirtilen buluntu gruplarının nicel olarak birbirlerine oranı da gösterilmiştir. Grafik 5.3'de verilmiş buluntular ile çukur derinliği arasındaki oransal dağılım, Grafik 5.2'de gösterilen küçük buluntular ve çukur derinliği arasındaki ile benzer bir görünüm sergiler. Özellikle de yerleşmenin batısındaki açık alan çukurlarında çanak çömlek parçaları ile çukur derinliği arasında dengeli bir dağılım söz konusudur. Sayılar değişkenlik göstermekle birlikte çukurların büyük bir kısmında derinlik arttıkça çanak çömlek oranı da artış göstermektedir. Çukurların büyük bir bölümünde çanak çömlek parçası ele geçmişken, toplam 3 çukurdan veri sağlanamamıştır. Çanak çömlek bulunamayan çukurların tamamı üst seviyelerde tahribata uğramış ve tabana yakın seviyelerde tespit edilebilmiş çukurlardır. Bunun

yanı sıra Ö118 oldukça yüksek derinliğe sahip olmasına kaşın yalnızca 1 parça çanak çömlek bulunmuştur. Aynı şekilde Ö7'de de derinliğe oranla daha az çanak çömlek tespit edilmiştir. Ö29, Ö31-32, Ö35, Ö48, Ö116 ve Ö136 gibi çukurlar ise derinlik seviyelerine oranla ortalamanın üzerinde çanak çömlek parçası içermektedirler.

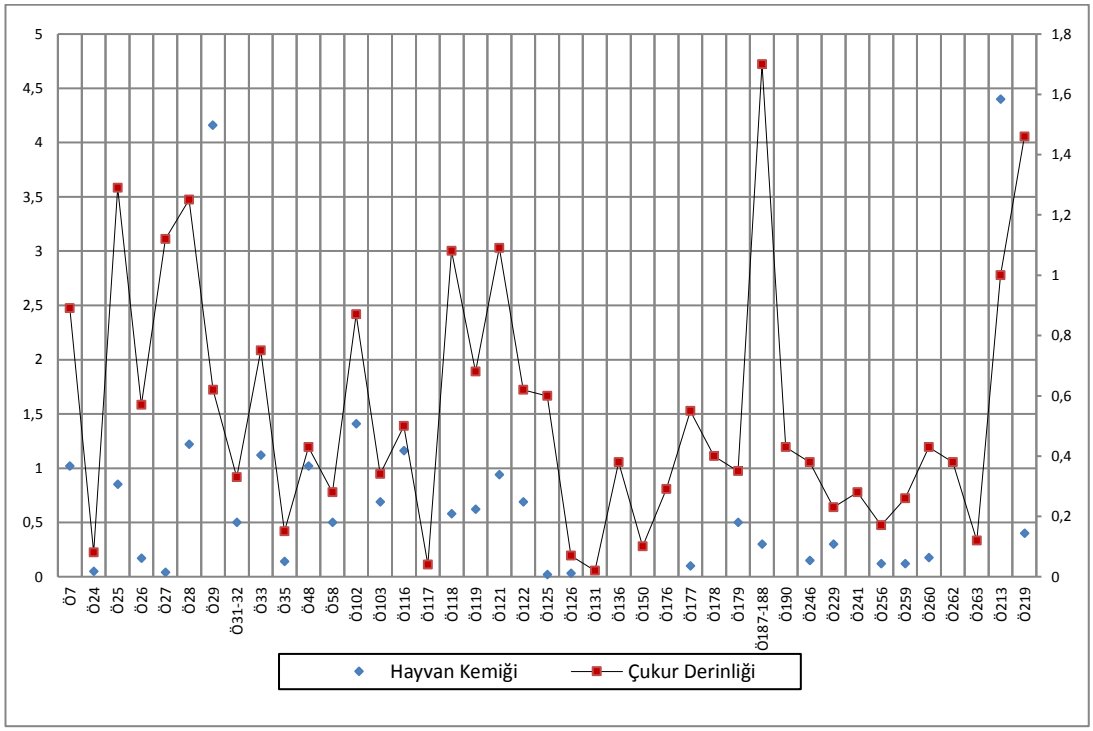

Grafik 5.3: III. Kültür Katı çukurlarındaki buluntu gruplarının çukur derinliğine göre karşılaştırmalı olarak oransal dağılımı[4]

Deniz kabuklarının dağılımı ise çanak çömleğe oranla daha düzensizdir (Grafik 5.3). Açık alan çukurlarının yaklaşık olarak yarısına yakınında çukur derinliği ve deniz kabuğu arasında doğrusal bir orantı görülürken, diğerlerinde derinliğe oranla daha fazla veya az oranda parça olduğu görülür. Ö29, Ö35, Ö136 ve Ö176 No.lu çukurlar ortalamanın üzerinde deniz kabuğu içeren çukurlarken, Ö26, Ö33 ve Ö177 ortalamanın altında oranlarda deniz kabuğu bulunmuş çukurlar olarak dikkat çeker. Ö58, Ö116, Ö117, Ö125, Ö131, Ö150, Ö178, Ö179 ve Ö190 açık alan çukurları arasında deniz kabuğu içermeyen çukurlardır. Açık alan çukurlarının büyük bir

[4] Buluntular Y ekseninde, çukur derinliği ise Z ekseninde gösterilmiştir. X ekseninde ise çukurlar gösterilmiştir.

çoğunluğunda yontmataş alet tespit edilmiş olsa da oransal olarak çanak çömlek ve deniz kabukları ile kıyaslandıklarında daha düzensiz bir dağılım sergilemektedirler. Bazı çukurlardaki buluntu dağılımında derinlik seviyesine bağlı olarak artış söz konusuyken, bazı çukurlarda ise değişkenlikler gözlenir. Açık alan çukurları arasında Ö126, Ö131, Ö150, Ö178, Ö179 ve Ö190'da yontmataş alet bunmazken, Ö117'de yalnızca bu buluntu grubuna rastlanmıştır. Ö29, diğer buluntu guruplarında da olduğu gibi en yüksek oranda yontmataş alet içeren çukurdur.

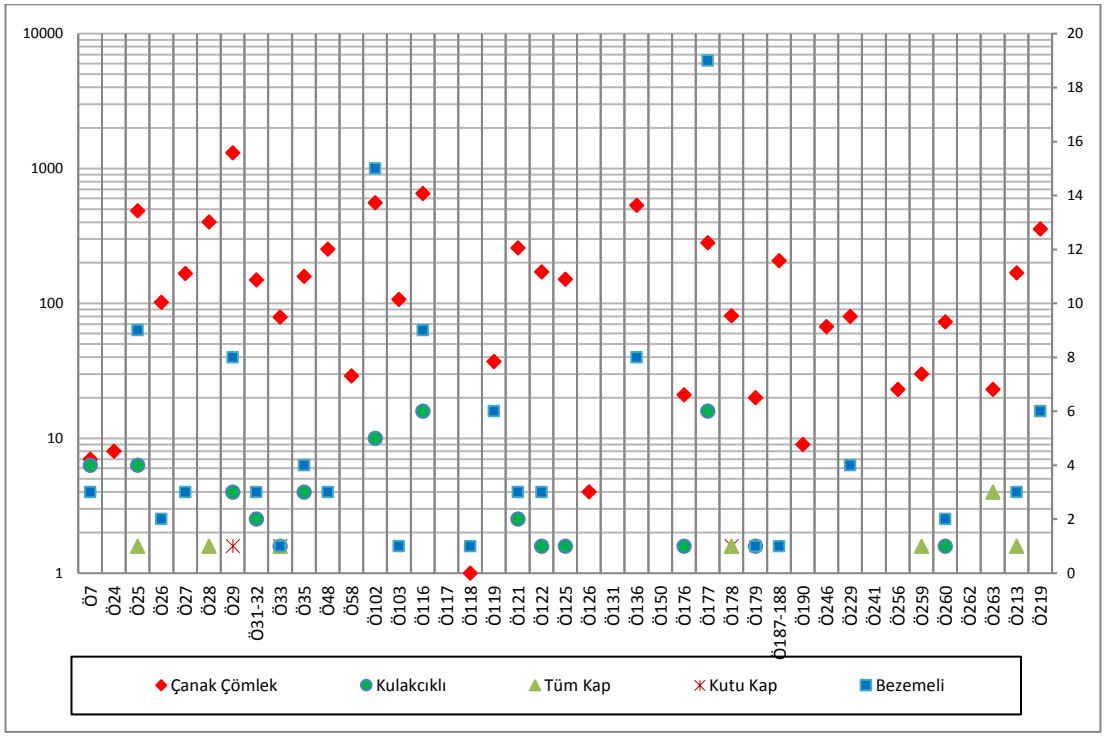

Grafik 5.4: III. Kültür Katı çukurlarındaki hayvan kemiklerinin çukur derinliğine oranı[5]

Grafik 5.4'te çukur derinliğinin hayvan kemiklerine oranı gösterilmiştir. Grafikte görüldüğü üzere hayvan kemiklerinin çukur derinliğine oranı düzensiz bir seyir izler. Bazı çukurlarda derinlik ve miktar arasında bir ilişki görülüyor olsa da bu bir kısım çukur için geçerlidir ve genellikle belli bir ilişkisellik söz konusu değildir. Yüksek oranda hayvan kemiği içeren Ö29 ve Ö213 diğerine oranla farklı bir görünüm sergilemektedirler. Binalarla ilişkili çukurlara bakıldığında, 3 No.lu Bina

[5] Hayvan kemiklerinin oranı Y ekseninde, çukur numaraları X ekseninde, çukur derinliği ise Z ekseninde gösterilmiştir.

Kompleksi'ndeki çukurların derinlik ve buluntu oranı açısından açık alan çukurları ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bina 11 ve Bina 12'de ise durum biraz daha farklıdır. Çanak çömlek ve deniz kabuğu açısından çukur derinliğine oranla daha fazla buluntu içerirler. Hayvan kemiği ve yontmataş alet açısından ise diğer alanlardaki çukurlarla benzer bir dağılım göstermektedirler.

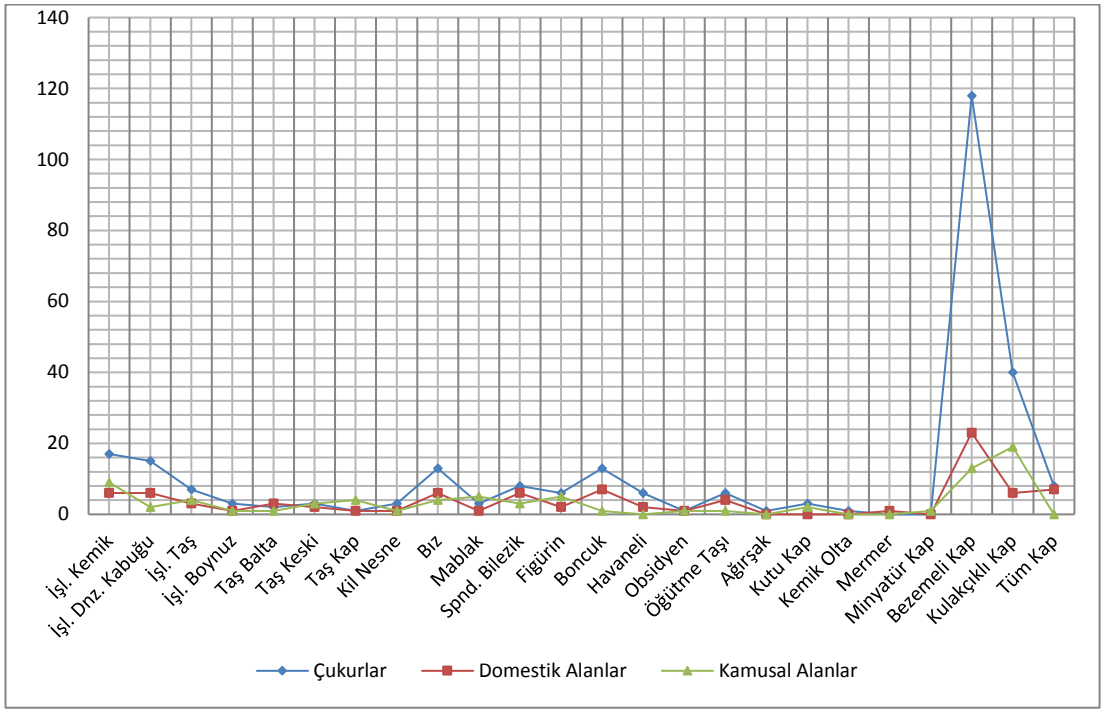
Grafik 5.5: III. Kültür Katı çukurlarında bulunmuş kulakçıklı, bezemeli, kutu ve tümlenebilir kapların toplam çanak çömlek parçaları içerisindeki oranı[6]

Çukurları binalardan ve diğer faaliyet alanlarından ayıran en önemli buluntu gurubu bezemeli ve kulakçıklı kaplara ait parçaların oranıdır. Grafik 5.6'da görülmüş olduğu gibi, özellikle de bezemeli kaplara ait parçaların diğer buluntularla karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde yüksek orana sahip olduğu gözlenmektedir. Bu durum, bezemeli parçalar kadar yüksek olmasa da kulakçıklı kaplar içinde geçerlidir. Grafik 5.5'de bezemeli, kulakçıklı ve kutu kaplara ait parçalar ile tümlenebilir nitelikte ele geçmiş olan parçaların toplam çanak çömlek parçalarına oranı gösterilmiştir. Çukurların çok azı hariç (Ö117, Ö131, 150, Ö241 ve Ö262), büyük bir çoğunluğunda

[6] Toplam çanak çömlek oranı Y ekseninde gösterilmişken, diğerleri Z ekseninde gösterilmiştir.

çanak çömlek saptanmıştır. Çanak çömlek içeren toplam 11 çukurda bezemeli, 21 çukurda ise kulakçıklı kap parçasına rastlanmamıştır. Bununla birlikte binalarla ilişkili çukurlardan yalnızca birisinde (Ö260) kulakçıklı kap bulunmuştur. Kutu kap ise yalnızca üç çukurda (Ö29, Ö33 ve Ö178) tespit edilmiştir. Tümlenebilir kaplar da yaygın olmamakla birlikte toplam 7 çukurda tespit edilmiştir. Birden fazla tümlenebilir kabın bulunduğu tek çukur, Bina 12'nin dolgusuna kazılmış Ö263 No.lu çukurdur. Ayrıca bu çukurda çanak çömlek dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır ve parçaların tamamı yaklaşık olarak yarısı tümlenebilen üç farklı kaba aittir. Grafik 5.5'de görüldüğü üzere, çukurlardaki bezemeli kap parçaları ile toplam çanak çömlek arasında tümüyle doğrusal bir orantı söz konusu olmasa da genellikle toplam çanak çömlek oranı arttıkça bezemeli kap oranında da artış olduğu anlaşılır. Ancak bu artış değerleri değişkendir ve belli bir düzen göstermez. İki çukurda (Ö102 ve Ö177) ortalama değerlerin üzerinde bezemeli parça gözlenir. Bir çukurda (Ö118) ise yalnızca tek parça bulunmuştur ve bezemeli bir kaba aittir.

Bina 11 ve Bina 12'deki çukurlarda ortalamanın altında oranda bezemeli kap bulunmuştur. Bezemeli parçalara göre daha az çukurda ve daha az sayıda bulunmuş kulakçıklı kaplarda ise daha dengeli bir orantı vardır. Kulakçıklı kap parçası bulunmuş çukurların büyük çoğunluğunda toplam çanak çömlek sayısı arttıkça kulakçıklı kap sayısında da artış olduğu anlaşılır. Ancak yüksek oranda çanak çömlek içeren, fakat kulakçıklı kap içermeyen çukurların varlığı da söz konusudur. Bununla birlikte binaların içine veya üstüne açılmış toplam 10 ayrı III. Kültür Katı çukurundan yalnızca birisinde (Ö260) ve 1 parça kulakçıklı kap bulunmuştur. Dolayısıyla çukurlardan elde edilmiş kulakçıklı kapların büyük bir çoğunluğu yerleşmenin batısındaki açık alanlara kazılmış çukurlarda ele geçmiştir. Kutu kaplar ise çukurlarda yaygın olmamakla birlikte yalnızca 2 çukurdan sağlanmıştır. Tümlenebilir nitelikli parçalara toplam 7 çukurda ulaşılmıştır ve bunlardan üçü batıda (Ö25, Ö28 ve Ö33), biri 3 No.lu Bina Kompleksi'nde (Ö213), diğerleri ise Bina 12'dedir (Ö259 ve Ö263). Bina 12'nin dolgusuna kazılmış çukurlardan birinde (Ö263) bulunan çanak çömlek parçalarının nerdeyse tamamı üç ayrı kaba aittir. Bunun yanı sıra çukurlarda bulunmuş tümlenebilir nitelikli kapların hiçbirisi tüm olarak ele geçmemiştir.

Grafik 5.6: III. Kültür Katı'ndaki çukurlarda ve diğer alanlarda ele geçmiş buluntuların karşılaştırmalı oranı[7]

Çukurlarla ilgili bir diğer husus da III. Kültür Katı'na ait diğer faaliyet alanları ile karşılaştırıldığında nasıl bir görünüm sergiliyor olduklarıdır. Grafik 5.6, çukurlar, kamusal nitelikli alanlar ve konut binaları ile ilişkili bağlamlardan elde edilmiş buluntu türleri ve oranlarının bir karşılaştırmasını içermektedir. Karşılaştırma için seçilmiş buluntular, çukurların yanı sıra bina tabanları, binalarla ilişkili açık alanlar ve mimari yapılar dışında tespit edilmiş platform ya da tabanlar gibi çeşitli faaliyetler için kullanılmış bağlamlarda bulunmuş küçük buluntular ve özellikli çanak çömlek parçalarından oluşmaktadır. Grafik 5.6'da görülmüş olduğu gibi, karşılaştırma oldukça dengeli bir seyir izlemektedir. Genel olarak çukurlarda yüksek oranda görülen buluntu türleri, diğer faaliyet alanlarında da benzer şekilde yüksektir. Çukurların en baskın olduğu buluntu türü bezemeli ve kulakçıklı kaplara ait parçalardır. Fakat her iki buluntu türünün de hem konutlarda hem de kamusal alanlarda diğer buluntulara oranla

[7] Kamusal Alan olarak tanımlanmış Bina 4'te ele geçen bezemeli çanak çömlekler, bina üzerindeki tahribat nedeniyle değerlendirme dışı tutulmuştur.

yüksek olduğu anlaşılır. Bununla birlikte konutlardaki kulakçıklı kapların oranı çukur ve kamusal alanlara göre daha düşük düzeydedir.

Diğer buluntulara bakıldığında kemik alet, işlenmiş deniz kabuğu (genellikle pendant vb. gibi kişisel süs eşyalarından oluşur), boncuk ve havaneli gibi buluntuların oransal olarak çukurlarda daha baskın olduğu görülür. Ayrıca ağırşak ve kemikten yapılmış kanca, birer adet olmak üzere yalnızca çukurlarda bulunmuştur. Ancak boncukların büyük bir kısmı yalnızca bir çukurda (Ö187-188) tespit edilmiştir. Obsidiyen ise tüm alanlarda ve az sayıda ele geçmiştir. Kutu kaplar kamusal alanlar ve çukurlarda görülürken, mermer kap yalnızca domestik alanlarda, minyatür kap ise yalnızca kamusal alanlarda bulunmuştur.

Çukurlardaki buluntuların oransal dağılımını kısaca özetlemek gerekirse, konutlar ve kamusal nitelikli alanlar ile aralarında belirgin bir ayrım olmadığını söylemek mümkündür. Domestik veya ritüel faaliyetlerle ilişkilendirilebilecek buluntu türlerinin birçoğuna hem çukurlarda hem de domestik alanlarda rastlanılmıştır. Bununla birlikte çoğu buluntu türünün dağılımı çukurlar ve domestik alanlarda benzer bir seyir izlese de kulakçıklı kaplar ve özellikle de bezemeli kapların çukurlarda baskın olduğu görülür. Ancak çukurlardan ve domestik alanlardan elde edilmiş malzemelerin oran ve tür olarak benzer oluşu, çukurlar için ayırt edici kriter olarak alınabilecek bezemeli ve kulakçıklı kap gibi buluntuların birçok çukurda bulunmaması gibi durumlar, tümüyle benzer ve belli bir kalıba göre seçilmiş nesnelerle doldurulmadıklarını göstermektedir. Buna karşın doldurulma biçimleri itibariyle tekrarlı bir pratiğe işaret etmiş oldukları da açıktır. Dolayısıyla buluntulardan ziyade çukurlar ve bulundukları alanlarda tespit edilmiş diğer bağlamlar arasındaki ilişkiselliğe göre değerlendirme yapmanın daha iyi bir sonuç vermesi mümkündür.

5.2.4. Faaliyet Alanları Olarak Çukurlar

Dünyanın farklı coğrafyalarında ve farklı tarihsel süreçlere ait yerleşmelerde karşılaşılan çukurların incelenmesiyle ilgili yapılmış birçok çalışma bulunur (Pollard, 1999; 2001; Anderson-Whymark, 2012; Garrow, 2006; 2007). Önceki yüzyılın ortalarına kadar çukurların çöpleri bertaraf etmek amacıyla kullanıldıkları

düşünülmüştür. 1960'lı yıllarda Grahame Clark'ın çukurların işlevine odaklanmasıyla birlikte daha çok tahıl ve gıda maddelerinin depolanması için kullanılmış oldukları fikri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Aslında bu yaklaşımın benimsenmesindeki en büyük rolü, temelleri Yakındoğu'ya atfedilen Neolitik yayılım fikri oynamıştır (Anderson-Whymark, 2012: 188-189). Bu yaklaşım, arkeologlar arasında etkili olmuş ve çukurların yorumlanmasında uzunca bir süre kullanılmıştır. Depolama işlevi sona eren çukurlardaki arkeolojik kalıntıların ise çoğunlukla etraftaki çeşitli evsel atıklarla doldurularak kapatılmasıyla biriktiği üzerinde durulmuştur. Çukurların çeşitli atıklarla tekrar doldurulmuş olması düşüncesiyle ikincil bir kullanım atfedilmiştir. Ancak bu atık malzemelerin niteliği ilk çalışmalarda pek fazla sorgulanmamıştır. Daha sonraki yıllarda bazı iklim koşullarında çukurların depolanan tahılların korunması için uygun olmayabileceği ve tahıl depolama için yeterli kanıtları sağlamadığı gibi nedenler gösterilerek bu fikre karşı çıkılmıştır (Thomas, 1999: 64-65).

Çukurların daha geniş çaplı bir araştırma konusu olması ise 1980'lerden sonra gerçekleşmiştir. Bu tarihlerden itibaren arkeolojik bağlamlardaki malzemenin birikimi ve birikim süreçlerine ilişkin çalışmalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu durum, çukurların daha titiz bir şekilde ele alınmaya başlamasını sağlamıştır. 1980 sonrasında post-süreçsel yaklaşımların gelişimiyle ideoloji, sembolik anlam, ritüel ve maddi kültürün aktif rolü gibi konular da tartışılmaya başlanır. Bu yıllarda, özellikle de Richards ve Thomas'ın (1984) ritüel aktivite ve yapılandırılmış birikim üzerine odaklanan çalışmaları etkili olmuştur. Maddi kültürün hem sembolizmin hem de yapının incelenmesine olanak tanıdığı üzerine temellenmiş olan bu çalışmayla birlikte özellikle de "yapılandırılmış birikim" kavramı kalıcı bir etkiye sahip olmuştur (Garrow, 2006: 5-6). Daha sonraki yıllarda bu çalışmadan etkilenen birçok araştırmacı, kalıntıların biriktirilmesindeki kasıtlı seçim, sergiledikleri mekânsal ve çağrışımsal anlamlar gibi sembolik referansları dikkate alarak, kültürel inançların materyalin birikme şeklini etkilediği üzerinde durmuşlardır (Pollard, 1992; Hill, 1993).

1990'ların ikinci yarısı ve 2000'lerin başına gelindiğinde ise birikim, çukurlar ve yerleşme ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Yanmış kil, işlenmiş taş, yiyecek kalıntıları ve bazen de insan bedeni parçaları gibi farklı kalıntıların çukurlarda bir araya getirilmiş olması nedeniyle, toplulukları belirli yerlere bağlayan pratiklere ve

soya dayalı ilişkiler üzerine odaklanılmıştır. Çukurlar, belirli insanlar ve olaylarla ilişkili eylemlerin izleri olarak görülmüş ve geçmişe ait hikâyelerin izlerini barındıran anımsatıcı unsurlar olarak düşünülmeye başlanmıştır (Edmonds, 1997: 106). Birçok araştırmacı tarafından çukurların doldurulmasının nispeten kısa süreli ziyaretlerin sonunda gerçekleşmiş olabileceğini öne sürülmüştür. Bir yerleşimdeki terk etme eyleminin, büyük olasılıkla toplumsal düzeni tehdit edeceği ve ritüel uygulama yoluyla aracılığa ihtiyaç duyulduğu, çukurların ise buna karşı koymuş olabileceği iddia edilmiştir (Pollard, 1999: 89). Bazı araştırmacılar ise hasat dönemleri ile ilişkili olabileceklerini düşünmüşlerdir (Edmonds, 1999: 29). Bu yaklaşımlar, çoğunlukla çukurlar ve geçici işgal uygulamaları arasında kurulan bağlantılarla ilişkilidir. Bir yeri fiziksel olarak değiştirmenin, içindeki maddi kültürü saklamak ve bu uygulamanın hafızasını yaratma arzusu, insanların terk etmek zorunda oldukları gerçeğiyle yakından ilişkili olarak görülmüştür (Garrow, 2006. 7).

Çukurlarla ilgili olarak estetik ve edimsel yönlere de vurgu yapılmıştır. Pollard (2001: 315), arkeolojik bağlamların ayrıntılarıyla, eserlerin ve diğer malzemelerin kasıtlı olarak gömülmesinin estetik değer biçimleri göz önünde bulundurulduğunda nasıl bir görünüm sergiledikleri üzerine odaklanmıştır. Nesnelere bireysel olarak kendi başlarına estetik bir nitelik verilmemiş olmasına karşın, bir araya gelmeleri veya gömülmelerindeki düzenlemelerin estetik etkiler yaratmaya hizmet etmiş olduklarına vurgu yapmaktadır. Ona göre biriktirme estetiği, etkinlik algısı, nesnelerin seçimi, düzenlemesi ve gömülmesi için harcanan çaba veya gösterilmiş olan özen ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle de çukurların estetik bir değere sahip olduklarını savunmuştur.

Chapman (2000: 61-62), Güneydoğu Avrupa'da yapmış olduğu çalışmasında birikim tartışmasını daha farklı bir bakış açısıyla ele alarak parçalanma, biriktirme ve zincirleme kavramlarına değinmiştir. Çukurlardaki kasıtlı ve yapılandırılmış birikimin önemli bir sosyal uygulama olduğunu savunmuştur. Ayrıca bu bağlamların, çevredeki belirli yerlerde yüksek malzeme yoğunlukları sağlamak için kasıtlı olarak oluşturulduklarını belirtmiştir. Çukurların, çoğunlukla günlük yaşamda kullanılan birçok önemli malzeme kalıntılarını içeren yapılandırılmış birikimin odağını oluşturduğunu ve çok çeşitli kültürel materyale dayanan bir dizi yaygın uygulamada,

birçok bölgeyi ve kronolojik dönemi birbirine bağlayan tekrarlı özellikler içerdiğini belirtmiştir. Chapman'ın çalışmaları, nesnelerin niçin kırılmış olduğu, kırık nesnelerin parçalarına ne olduğu, neden bazı yerlerde önemli birikim eylemlerinin gerçekleştirilmiş olduğu, nesneler ve insanların metaforik olarak nasıl birbirine "dolandığı" gibi daha önce tartışılmamış konulara değinmesi açısından oldukça önemlidir (Garrow, 2006: 8).

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin Erken Kalkolitik Dönemini temsil eden III Kültür Katı'ndaki çukurların, bir kısmı yukarıda belirtilmiş çeşitli tartışmalar ve yaklaşımlar çerçevesinde bakıldığında, nasıl bir yere konumlandırılabileceği sorusu önem kazanmaktadır. Çukurların niçin yapılmış ve ne tür faaliyetlere aracılık etmiş olduklarının anlaşılabilmesi için fiziksel nitelikleri, yerleşim üzerindeki konumları, binalarla ve birbirleriyle olan ilişkilerinin anlaşılmasının yanı sıra içlerinden çıkartılmış arkeolojik malzemenin de incelenmesi gerekmiş ve yukarıda detaylıca ele alınmıştır. Bu veriler dikkate alındığında, III. Kültür Katı'ndaki çukurların doldurulma biçimleri ve nispeten buluntuları bazı benzerlikler sergilese de fiziksel özellikleri ve kazılmış oldukları bağlamlar dikkate alındığında farklılıklar gösterdikleri anlaşılmıştır. Çukurlar, bulundukları alanlara göre sergilemiş oldukları bu farklılıklardan dolayı "açık alan çukurları" ve "binalarla ilişkili çukurlar" olarak iki gruba ayrılmışlardır.

5.2.4.1. Açık Alan Çukurları

Yerleşimin batısında açık alanlara kazılmış çukurların bulunduğu alan, yerleşmenin en batı ucu ve en yüksek noktasıdır. Ayrıca yerleşmenin geri kalan kısmına hâkim sayılabilecek bir konumdadır. Bununla birlikte alanda yapılmış olan kazı çalışmalarından anlaşıldığı üzere, Neolitik'ten itibaren Orta Kalkolitik Dönem'e kadar kültürel tabakalaşmanın izlenebildiği bir yerdir. Dolayısıyla alanın kullanımıyla ilgili bir süreklilik olduğundan bahsetmek mümkündür.

Alanda ele geçmiş olan çukurların IV. Kültür Katı'nda başlayarak, II. Kültür Katı'nın başlarına kadar devam etmiş olduğu anlaşılmıştır. Oldukça uzun bir zaman dilimine yayılmış olan bu çukurların arasında belirgin bir yapısal farklılık söz konusu

değildir, fakat Geç Neolitik Dönem'e (IV. Kültür Katı) ait çukurlar, sonraki döneme ait çukurlara göre daha küçük çaplara sahiptirler. III. Kültür Katı'na ait çukurlar genellikle farklı boyutlardadır. Hem derinlikleri hem de çapları itibariyle belirli bir standardı takip etmezler. Ancak yapım tekniği açısından sıvasız olanlar hariç neredeyse bütün çukurların benzer olduğu ve belli bir standardı takip ettiği görülür. Aynı durum iç dolguları ve nispeten buluntuları için de geçerlidir. Tamamı farklı boyutlarda taşlarla doldurulmuştur ve değişen oranlarda malzeme içermektedirler. Malzeme oranı genellikle çukur büyüklüğüne ve korunma düzeylerine göre değişiklik gösterirken, benzer boyutlara sahip çukurlar arasında oransal farklılıklar da söz konusudur (Grafik 5.2, 5.3, 5.4). Malzeme türleri açısından da benzerlik göstermektedirler. Açık alan çukurları, buluntu türleri itibariyle tespit edilmiş diğer faaliyet alanlarıyla da benzer bir durum sergilemektedirler. Buluntuların oransal dağılımlarına bakıldığında ise çukurların diğer alanlara göre genellikle daha yoğun malzeme içeriğine sahip oldukları görülmektedir (Grafik 5.6).

Yerleşmenin batısındaki çukurlar daha önceki çalışmalarda incelenmiş ve ne tür pratiklere aracılık etmiş olabilecekleri tartışılmıştır (Karamurat, 2018; Karamurat, Atakuman, Erdoğu, 2021). Bu çalışmalarda çukurların, toplumsal düzenin mekân aracılığıyla müzakere edildiği kamusal olayları yansıttıkları vurgulanmıştır. Bulundukları alanın karakteri, doldurulma biçimleri, insan bedenleri ile olan ilişkileri ve nispeten buluntuları itibariyle çukurların bu tür etkinlik veya aktivitelere aracılık etmiş oldukları söylenebilir. Tamamı kamusal veya ritüel faaliyetlerle ilişkilendirilmiş olan Bina 4 yapısının yakınına ve etrafına kazılmışlardır. Yerleşmede yaşayanların tamamının ya da belli bir kısmının katıldığı birtakım sosyal aktivitelerin burada gerçekleştirilmiş olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çukurların da topluluğun örgütlenme şekli veya inançları bağlamında bir takım sosyal faaliyetlere aracılık etmiş oldukları düşünülebilir.

Çukurların iç dolgularına bakıldığında taş, çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve çeşitli araç gereçler ya da kült objesi olarak nitelendirilebilecek birtakım nesnelerle doldurulmuş oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu doldurma ya da kapatma eyleminin zamana yayılarak değil, bir anda gerçekleştirilmiş olduğu malzeme dolgusunda açıkça gözlemlenmektedir. Ancak malzeme içeriği açısından çukurlar ve

domestik alanlar arasında belirgin bir farklılık görülmez. Bu sebeple çukurlardaki malzeme birikiminden yola çıkılarak bu bağlamlar arasında domestik veya ritüel ayrımı yapılması zordur.

Bununla birlikte çukurların büyük bir kısmının sıvalı oluşu, sıva kalınlığının taban kısmında belirgin bir şekilde kalınlaşması ve bazı çukurların tabanına düzgünce yerleştirilmiş olan yassı şekilli taşların varlığı gibi durumlar, çukurların depolama vb. gibi faaliyetlerle de ilişkili olabileceklerini düşündürmüştür. Bir çukurdan alınmış (Ö29) sıva örneğinin XRF ve XRD analizleri sonucunda, sıva yapışkanlığının ve dayanıklılığının artırılması için sıva harcına çeşitli katkı maddelerinin eklenmiş olduğu da anlaşılmıştır (Gürçal ve Ulubey, 2020: 44). Ayrıca bir çukurun (Ö122) taban sıvasında farklı özellikte sıva katmanları tespit edilmiştir. Bu durum, en azından bazı çukurların onarım görmüş olduğuna işaret etmektedir. Bazı çalışmalarda toprağa kazılmış, çeşitli form özellikleri sergileyen, duvarları ve tabanı kil sıvalı çukurlar, bitkisel kökenli besin maddelerinin depolanmasıyla ilişkilendirilmiştir (Filipović vd. 2017: 32). Alandaki bir çukurun dolgusunda (Ö119) mercimek, buğday ve fındık gibi bitkilere ait kalıntılar saptanmıştır. Bu veriler dikkate alındığında bazı sıvalı çukurların depolama amaçlı olarak kullanılmış olabilecekleri düşünülebilir.

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. Kültür Katı'ndaki açık alan çukurlarının bulunduğu alanın kamusal özellikler sergiliyor oluşu, burada gerçekleşmiş olması muhtemel depolamanın topluluğunun ortak bir girişimi olabileceğine işaret eder. Yunanistan'daki bazı Neolitik Dönem yerleşmeleri için bu tür bir yaklaşımda bulunulmuştur. Hane birimlerinde büyük saklama kaplarının olmaması temel gıdaların ortak bir şekilde depolanmış olabileceğinin ileri sürülmesine yol açmıştır (Nilsson, 2014: 227). III. Kültür Katı'nda domestik faaliyetlerin diğer binalara oranla daha iyi izlenebildiği 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3A ve 3B binalarında iki çukur bulunmuştur. Bu çukurların depolama ile ilişkili olabileceğini düşündüğümüzde, hane bazında kısıtlı bir depolama alanından söz etmek mümkün olmayacaktır. Ayrıca yine 3 No.lu Bina Kompleksi özelinde bakacak olursak, çukurların dışında depolama ile ilişkili odalar da tespit edilmiştir. Dolayısıyla hanelerin ihtiyaçlarına yönelik merkezi bir depolamanın varlığı oldukça düşük bir olasılıktır. Alan üzerinde gerçekleştirilmiş olabilecek etkinliklerin kamusal niteliği düşünüldüğünde, yeme içmeyi de kapsayan

çeşitli etkinliklerde tüketilmiş olabilecek besin maddelerinin alandaki çukurlarda depolanmış olabileceği düşünülebilir.

Bazı sıvalı çukurların her ne kadar depolama amaçlı kullanılmış olabileceğini düşünmek mümkünse de elde edilen kanıtlar sınırlıdır ve bu tanıma uymayan sıvalı çukurlar da bulunur (ör. Ö187-188). Dolayısıyla sıva kullanımı depolama için ayır edici bir kriter değildir. Bunun yanı sıra çukurlardaki sıva uygulamasını topluluğun estetik anlayışıyla ilişkilendirmek de mümkündür. Az sayıda olsa da bazı çukurların sıvasında kırmızı ve turuncu gibi farklı renklerin kullanılmış olması da belli estetik kaygılarla yapılmış olabileceği fikrini önemli kılmaktadır. Pollard (2001: 329-330), çukurların estetik yönlerine odaklanmış ve özellikle biriktirme estetiğine vurgu yaparak etkinlik algısı, nesnelerin seçimi, düzenlenmesi ve gömülmesi için harcanan çaba ya da gösterilmiş olan özenin estetik algısıyla yakından ilişkili olduğunu savunmuştur. Pollard'a göre malzemelerin kasıtlı olarak gömülmesi gibi bir uygulama, belirli estetik değer biçimlerinin somutlaştırılmasıdır. Bu birikimler, anlamların ifade edilmesine veya iletilmesine aracılık ederler. Nesnelere kendi başlarına estetik bir nitelik yüklenmemiş olsa da (bazı çanak parçaları, taş baltalar, kemik aletler vb.) bir araya getirilmeleri ve düzenlenme biçimleri estetik etkiler yaratmaya hizmet etmektedir. Pollard, biriktirme estetiğine şeylerin uygun seçimi, düzenlenmesi ve gömülmesi için harcanan çaba ve özene, önem ve etkinlik algısını da eklemiştir. Biçim ve içeriğin, başarılı bir ritüel için gerekli duyusal tepkileri üretmek amacıyla bir araya getirildiğini savunmuştur. Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin açık alan çukurlarını, birikimlerin oluşum süreçleri ve nitelikleri itibariyle kasıtlı bir eylemin sonucu olarak yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla Pollard'ın belirtmiş olduğu estetik kavramıyla uyumluluk göstermektedir. Bu yönüyle çukurlar, bir araya getirme yoluyla üretilen belirli anlamların aracıları olarak da yorumlanabilir.

Çukurlar uygulamaları kimi zaman da kısa süreli ziyaretlerle ilişkilendirilmiştir. Bir yerleşimin tümüyle terk edilmesinin toplumsal düzeni tehdit edebileceği, belli dönemlerde ziyaret edilerek açılan çukurlarınsa bir hafıza oluşturarak bu tehdide karşı koyabileceği düşüncesi ileri sürülmüştür (Pollard, 1999: 89). Ancak bu durum Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. Kültür Katı'nın geçici bir yerleşme olduğunu kabul etmek olacaktır. Bu kültür katındaki yapılaşmanın yayılım

alanı, belirli alanlarda mimaride izlenen devamlılık ve binaların zamanla genişleyen karakteri gibi kanıtların varlığı yerleşmenin geçici bir karakterinin olmadığını göstermektedir.

Üstte belirtilmiş olduğu gibi çukur malzemelerinin birikim şekli ve süreciyle birlikte nispeten malzeme türleri ve oranları bakımından belirli bir kalıbı takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum, çukurların bilinçli bir şekilde kapatılmış veya doldurulmuş olduklarını düşündürmektedir. Bununla birlikte P5-6 ve O5 açmalarındaki açık alan çukurlarının uzun bir zaman dilimi boyunca ve benzer uygulamalarla sürdürülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla çukurları kültürel olarak yapılandırılmış ve tekrarlı pratiklerin kanıtları olarak görmek mümkündür. Bu tür kasıtlı birikim alanlarının çeşitli törenlere, ziyaretlere, olaylara veya yinelenen belirli sosyal uygulamalara aracılık etmiş olabileceklerine vurgu yapılmaktadır (Lock, 2009: 149). Belli zamansal aralıklarla ve sürekli yenilenen bu sosyal uygulamalar, birçok kez hafıza oluşturma ve anlamlandırma, insanlar ve çevrelerindeki belirli yerler arasındaki ilişki kurma süreçleriyle ilişkilendirilmiştir (Thomas, 2012: 2-3). III. Kültür Katı'ndaki açık alan çukurlarının bulunduğu alan, muhtemelen yerleşim sakinleri için mekânsal olarak önemli anlamlar ifade etmektedir. Hem kamusal yapının (olasılıkla kült yapısı) varlığı hem de alanın gömü uygulamaları için de kullanılmış olması bunun bir göstergesi niteliğindedir. Ayrıca alanda çukurlarla ilişkili olması muhtemel platformda (Platform 1) ele geçmiş olan buluntuların da sembolik faaliyetler ilişkili olabileceği düşünülebilir (Şekil 5.9). Dolayısıyla P5-6 ve O5 açmalarındaki açık alan çukurlarını, topluluğun bir kısmı ya da tamamının katılmış olduğu belli ritüel uygulamalarıyla (bu ritüel etkinliklerde tüketilmiş besinlerin depolanması dahil) ilişkilendirmek mümkündür.

5.2.4.2. Binalarla İlişkili Çukurlar

Binalarla ilişkili çukurlar, yerleşmenin doğusunda ve orta kesimlerindeki binaların içine veya dolgusuna kazılmış çukurlardır. Doğudaki 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki çukurlar binaların iç kısımlarında bulunmuşken, orta kesimlerde bulunmuş Bina 11 ve Bina 12'deki çukurlar yapılarının üstünde bulunmuştur. Her iki alandaki çukurlar da inşa tekniği ve boyutları açısından farklılık gösterir. 3 No.lu Bina

Kompleksi'ndeki çukurlar inşa tekniği açısından daha çok P5-6 ve O5 açmalarındaki açık alan çukurlarıyla benzerlik göstermektedirler. Ancak her ikisinin de açık alan çukurlarının genel ortalamasına oranla daha büyük ölçülere sahip oldukları görülmektedir. Bina 11 ve Bina 12'nin üst dolgusuna açılmış olan çukurlarsa oldukça sığ derinliklere sahiptirler. İnşa tekniği açısından da diğer alanlardaki çukurlara göre farklılıklar barındırırlar.

3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki çukurların tespit edilmiş en üst seviyedeki sıva izleri binanın taban sıvasıyla birlikte izlenebilmiş ve tabana kazılmış oldukları anlaşılmıştır. Her ikisi de inşa tekniği açısından benzer şekilde yapılmışlardır. İç duvarları ve tabanları P5-6 ve O5 açmalarındaki açık alan çukurlarında olduğu gibi sarı renkli kil sıva kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca sıva kalınlıkları da benzerdir. Her iki çukur da büyük sayılabilecek boyutlara sahiptir. Açık alan çukurları genel olarak taban kısımlarına doğru daralan bir forma sahipken, bu çukurlar daha düz sayılabilecek tabanlara sahiptirler. Doldurulma şekli ve malzeme birikimleri batıdaki çukurlarla benzerlik gösterir. 3A Binası'ndaki çukurun (Ö213) malzeme dolgusunun belli aşamaları takip ettiği söylenebilir. Bununla birlikte çukurun bulunduğu alanın malzemesine bakıldığında, insan bedeni parçaları dâhil farklı türde pek çok buluntunun bir arada ele geçmiş olduğu görülmektedir. Bu alandaki buluntuların oranı da 3 No.lu Bina Kompleksi'nin diğer alanlarına göre oldukça yüksektir. Dolayısıyla çukurun bulunduğu alandaki malzeme dolgusunun da (Oda 1) kasıtlı bir eylemin sonucu olarak birikmiş olması mümkündür. Hem alandaki hem de çukurdaki malzemenin, binanın terk edilmesi sırasında hane halkının birlikte gerçekleştirdiği ve sembolik anlamlar içeren bir faaliyetin sonucu olarak biriktirilmiş olduğu düşünülebilir.

3B Binası'nın giriş kısmında yer alan diğer çukur (Ö219) ise biraz daha farklı bir görünüm sergilemektedir. Derinliği ve genişliği itibariyle daha büyüktür. Diğerinden farklı olarak (Ö213), iç dolgusunun kasıtlı olarak düzenlenmiş olabileceğine dair kanıt yoktur. Küçük buluntular ve diğer malzemeler düzensiz bir şekilde bulunmuştur. Çukurun dolgusunda diğer çukurlara oranla daha az miktarda taş ele geçmiştir. Bunlar dikkate alındığında, çukur dolgusunun aniden mi yoksa terk edilmeyi takip eden daha uzun bir süreçte ve kendiliğinden mi oluştuğu sorusu

cevapsız kalmaktadır. Ayrıca çukurun bulunduğu alandaki (Oda 5) malzeme yoğunluğu da diğer alana (Oda 1) göre oldukça düşüktür. Çukurun depolama amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

Bina 12'de ele geçmiş olan Ö241, bir ocağın (B12-C) üzerine yapılmıştır ve sınırları ocağın sınırlarını izlemektedir. Sıva kullanılmamıştır ve içerisi tümüyle taşlarla yoğun bir şekilde doldurulmuştur. Çukur, doğrudan ocak ile ilişkilidir ve ocak için bir işaretleyici niteliğinde olmalıdır. Dolgusunda hiçbir arkeolojik kalıntıya rastlanmamıştır. Bu özellikleri itibariyle yerleşmedeki diğer tüm çukurlardan ayrılmaktadır. Bina 12'de bulunmuş çukurların büyük bir bölümünün binanın taban sıvası üzerinde son bulduğu anlaşılmıştır. Çukurların derinlikleri değişkenlik göstermekle birlikte çoğunlukla diğer alanlardaki çukurlara oranla oldukça sığ bir görünüm sergilemektedirler. İçleri genellikle çeşitli arkeolojik kalıntılar ve taşlarla doldurulmuştur. Büyük bir kısmı sıvasız olarak yapılmış olmakla birlikte yalnızca bir çukurda (Ö229) sıva izlenmiştir. Bu çukur, açık kahverengi kilden yapılmış ve belli belirsiz izlenebilen bir sıvaya sahiptir. İç dolgusu ve fiziksel nitelikleri Bina 12'de bulunmuş diğer çukurların genel perspektifi ile uyumludur. Çukurun açılış seviyesinde ve köşelerine karşılıklı olarak yerleştirilmiş, aynı çanağa ait bezemeli iki parça bulunmuştur (Şekil 5.7). Çanak parçalarının pozisyonları ve aynı kaba ait olmaları, bilinçli bırakılmış olabileceklerini düşündürür. Ayrıca aynı çukurun üstünde bulunmuş kırık bir figürin parçasının diğer yarısı da çukurun dışında, fakat yakın sayılabilecek bir konumda bulunmuştur. Hem çanak hem de figürin parçalarının bu görünümü, Chapman'nın (2000: 61-87) prehistorik Güneydoğu Avrupa yerleşmeleri için yaptığı çalışmalarda belirttiği örneklerle benzerlik göstermektedir. Chapman, nesnelere ait parçaların farklı bağlamlarda birikmiş olmasının bilinçli bir eylemi yansıttığını savunmuştur. Bu uygulama zincirlenme olarak tanımlanmıştır ve devredilemez nesnelerin kullanımı yoluyla sosyal ilişkilerin geliştirilmesi üzerine temellendirilmiştir. Diğer çukurlarda ise bu tür bir uygulamaya rastlanılmamıştır. Dikkat çekici bir diğer detay ise bir çukurda (Ö263) tümlenebilir nitelikli, ancak yarısı ele geçmiş üç farklı kaba ait parçaların olmasıdır.

Bina 12'nin üst dolgusunda bulunmuş olan bu sığ çukurlar, bina kapatılması sonrası ve olasılıkla da sembolik bir etkinliğin parçası olarak kazılmış olmamalıdırlar.

Bu tür uygulamaları kimliğin inşası, sosyal hafızanın oluşturulması ve sosyal birlikteliğin eylemler veya nesnelerin sembolizmi aracılığıyla sağlanması gibi topluluğun inançları ile ilişkilendirmek mümkündür.

Bina 11'in dolgusuna kazılmış toplam üç çukur bulunmuş olsa da bunlardan yalnızca birisi (Ö246) III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiştir. Diğer ikisi ise fazlaca Orta Kalkolitik Döneme ait malzeme içermeleri nedeniyle II. Kültür Katı'na tarihlendirilmiştir. Bina 12'deki çukurlar ile benzerlik gösteriyor olsalar da Bina 11'in bilinçli olarak kapatılmış veya gömülmüş olduğuna dair kanıt yoktur. Bu binanın dolgusuna açılmış çukurların, bina çeşitli yollarla toprak altında kaldıktan sonra ve farklı zamanlarda kazılmış oldukları anlaşılmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, binalarla ilişkili çukurların fiziksel özellikleri ve kazıldıkları bağlamlar itibariyle, bulundukları her iki alanda da farklı oldukları söylenebilir. 3 No.lu Bina Kompleksi'nde bulunmuş olan çukurların, olasılıkla birden fazla amaca hizmet etmiş olmaları mümkündür (ör. depolama ve ritüel). Bina 11 ve Bina 12'nin üst dolgusundaki çukurlar, doğrudan binanın kullanımıyla ilişkili değildirler. Kullanım sonrası süreçlerde gömülmüş olduğu anlaşılmış olan Bina 12'deki çukurlar olasılıkla terk ritüeliyle ilişkili olmalıdır. Bina 11'in üstüne kazılmış çukurlar ise Bina 12 ile benzerlik gösterseler de aynı amaçlar doğrultusunda açılmış olup olmadıkları belirsizdir. Ayrıca Bina 11'in üzerine kazılmış çukurların arasında zamansal farklılıklar tespit edilmiş olması, farklı nitelikleri olabileceğine işaret eder.

5.3. III. Kültür Katı Yerleşim Düzeni

III. Kültür Katı'nda bulunmuş binaların yerleşim üzerindeki dağılımı ve konumları Şekil 5.10'da gösterilmiştir. Batıda kamusal bina (Bina 4) ve binanın çevresindeki açık alan çukurları, orta kesimlerde diğer binalara göre farklılıklar gösteren ve olasılıkla da farklı statüye sahip binalar (Bina 11 ve Bina 12), doğuda ise domestik özellikli binalar görülür. III. Kültür Katı'na dair tüm arkeolojik veriler bu üç alandan sağlanmıştır. Kazı çalışmalarından elde edilmiş veriler, binaların ve bulundukları alanların nitelikleriyle ilgili çıkarım yapılabilecek kanıtlar sağlıyor olsa da yerleşmenin genel düzeni veya planının belirlenmesi konusunda kısıtlı kalmaktadır.

Bu nedenle çalışmaya, yerleşme sınırları ve toprak altındaki mimari kalıntıların belirlenmesi için yapılmış jeofizik çalışmasından elde edilen verilerde dâhil edilmiştir.

Şekil 5.10: III. Kültür Katı'na ait bina ve çukurların yerleşim planı üzerinde gösterimi

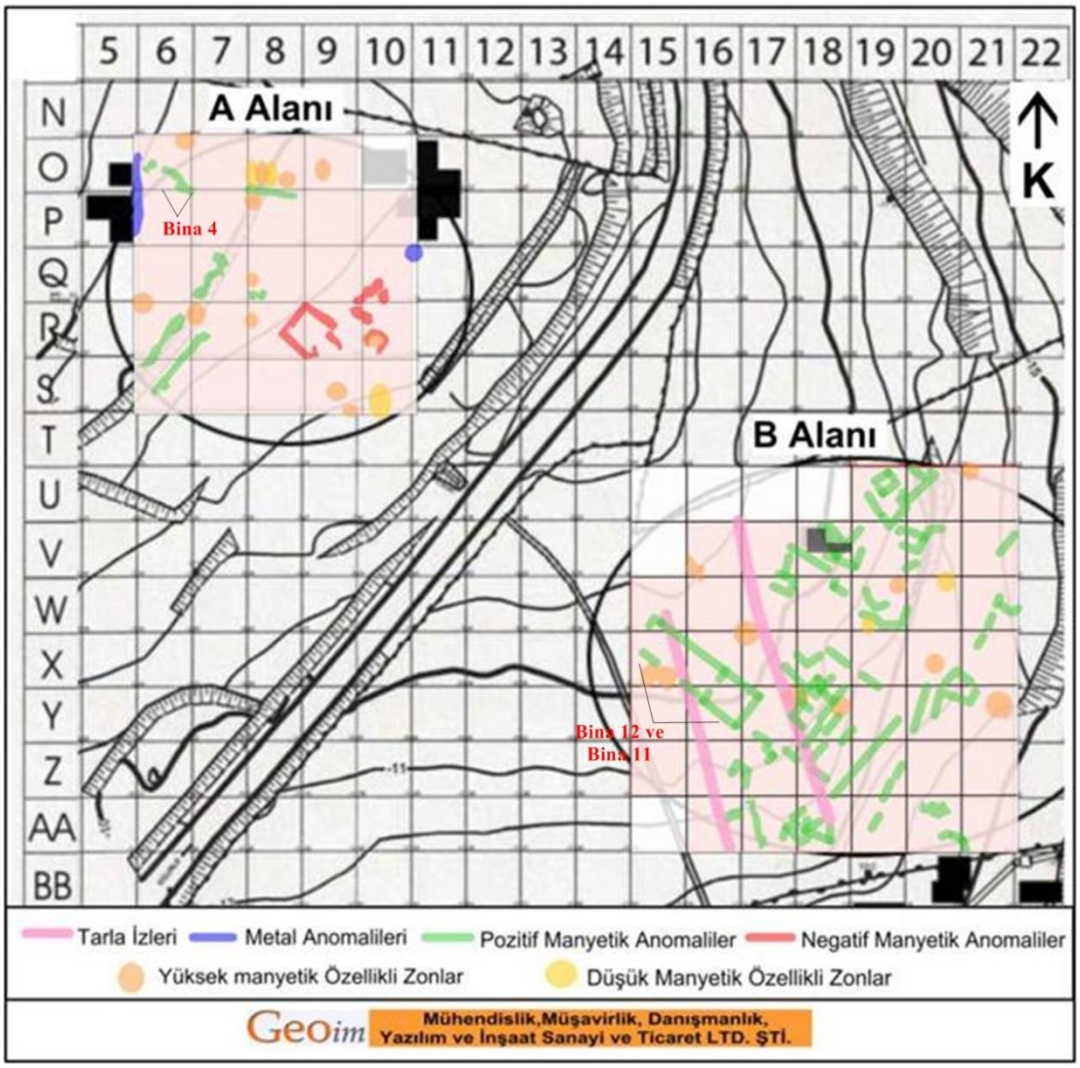
Her ne kadar şimdiye kadar kazılmış olan alanlar, III. Kültür Katı yerleşim düzeni hakkında çıkarım yapmak için kısıtlı veri sağlamış olsa da Mahmut Drahor ve ekibi tarafından gerçekleştirilen jeofizik çalışması sonucu elde edilen verilerle birleştirilerek daha sağlıklı sonuçlar elde etmek mümkündür. Şekil 5.11'de görüldüğü üzere, yerleşmedeki mimari kanıtların bulunduğu alanlarda yapılan jeomanyetik çalışmalar, toprağa gömülü kalıntılar hakkında bilgi vermektedir. A ve B olmak üzere iki ayrı alanda yapılan çalışmaya göre, mimari kalıntıların ağırlıklı olarak yerleşmenin güneydoğusundaki B alanında yoğunlaştığı görülür. A alanında ise çok daha seyrek

bir yapılaşma söz konusudur. Şekil 5.11'de yeşil çizgiler kullanılarak gösterilen pozitif manyetik anomalilerin tamamının III. Kültür Katı'na ait olduğuna dair kesin kanıt yoktur. Ancak bu anomalilerin III. Kültür Katı'na ait binaların da bulunduğu alanın belli bir kesimde belirginleştiği görülür ve dönemin yerleşim düzeniyle ilgili deliller ortaya kaymaktadır.

Hata payı bulunmakla birlikte pozitif manyetik anomalilerden yola çıkılarak mimari yapıların aralarındaki mesafeler veya boyutları hakkında çıkarım yapılabilir. Anomalilerin belli alanlarda kümelenme oluşturduğu görülür. Bu olası yapı kümelerinin özellikle X-Y ile 15-16, U-V ile 19-20, V-W ile 17-18 ve X-Y-Z ile 17-18 arası karelere denk gelen alanlarda belirginleştiği anlaşmaktadır. X-Y-Z ve 17-18 karelerine denk gelen alanda izlenen pozitif manyetik anomalilerin kapladığı alan diğerlerine göre daha geniştir (yaklaşık 20x10 m.) ve 3 No.lu Bina Kompleksi'nin ölçüleriyle benzerdir. U-V ile 19-20 ve V-W ile 17-18 karelerine denk gelen anomaliler ise daha küçük alanlarda ve yaklaşık olarak benzer boyutlarda (yaklaşık 10 ile 5 m. arası) gibi görünmektedir. X-Y ile 15-16 karelerinde diğerlerine oranla daha düzgün hatlar çizen pozitif manyetik anomaliler ise kazılmıştır ve III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş olan Bina 11 ile Bina 12 yapılarına aittir. Anomalilerden ve kazılan alanlardan anlaşıldığı kadarıyla bu yapı gruplarının arasında belli mesafeler veya boşluklar bırakıldığı görülmektedir. Ayrıca jeomanyatik izlerden yola çıkılarak, olası yapı gruplarının genellikle belli bir düzen ve benzer yönlenmeler gösterdiği de söylenebilir. Şekil 5.11'de görülmüş olduğu gibi kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ve belli bir hat çizerek üç sıra halinde uzanan yapıların varlığından söz edilebilir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, mimari kalıntıların ağırlıklı olarak yerleşmenin güney tarafında ve orta kesime yakın konumdaki Bina 12 ve Bina 11 ile daha doğudaki 3 No.lu Bina Kompleksi arasındaki alanda yoğunlaştığını göstermiştir.

A alanın da ise (yerleşimin batısı) yalnızca bazı kesimlerde pozitif manyetik anomali verisi sağlanmıştır. Kuzeybatı köşedeki (O6 karesi) küçük bir alanda yeşil renkle gösterilmiş olan çizgiler Bina 4 yapısı ile ilişkilidir. Yine alanın kuzeybatıya yakın kesiminde kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzanan yeşil izler, olasılıkla alanı yükseltmek veya düzleştirmek için oluşturulmuş bir set duvarına ait olmalıdır. Alanın güneydoğu köşesinde ise bazı negatif manyetik anomaliler dışında herhangi bir mimari

kalıntıya dair veri sağlanamamıştır. Olasılıkla A alanında III. Kültür Katı'na ait Bina 4 ve çukurlar ile II. Kültür Katı'na ait Bina 1 dışında herhangi bir mimari yapı bulunmaz. Bu manyetik ölçümlerin sonuçları dikkate alındığında, III. Kültür Katı yerleşiminin ağırlıklı olarak doğuda yoğunlaştığı görülmektedir. Batıda ise kamusal bina ile birlikte olasılıkla ritüel aktivitelerle ilişkili çukurlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra incelenen her iki alanda da izlenen yüksek manyetik özellikli zonların ocak olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla bazı binalarda izlenemeyen ocakların açık alanlara yapılmış olabileceği akla gelmektedir.

Şekil 5.11: Jeomanyatik inceleme sonucu elde edilen veriler (Drahor vd. 2012)

Hem kazılan alanlardan elde edilmiş arkeolojik kanıtlar hem de jeomanyetik çalışma sonuçlarından elde edilmiş verilerden yola çıkarak, farklı alanların farklı

niteliklere sahip olabileceği söylenebilir. Bu durum yerleşmede kamusal (olasılıkla da ritüel) ve domestik alanların birbirinden ayrılmış olduğuna işaret etmektedir.

Uğurlu Erken Kalkolitik Dönem yerleşmesinde tanımlanmış mimari yapıların nitelikleri ile binaların ve tespit edilmiş diğer faaliyet alanlarının yerleşim üzerindeki dağılımından yola çıkılarak bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür:

Binaların Yönelimi: Erken Kalkolitik Dönem tabakasında (III. Kültür Katı) ortaya çıkartılmış binaların tamamında girişler güneybatı taraflarda oluşturulmuştur (3C yapısının girişi tahribat nedeniyle tespit edilememiştir). Bununla birlikte hem jeomanyetik çalışmadan hem de kazı çalışmalarından elde edilen sonuçlara göre, binaların kuzeydoğu-güneybatı ekseninde yerleştirilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Binalar belli bir sıra halinde ve aralarında belli mesafelerde boşluklar bırakılarak inşa edilmiş olmalıdır. Kazılan alanlarda tespit edilmiş olduğu gibi, binaların tümü için girişlerinin güneybatıya dönük ve sıralı bir düzen içinde inşa edilmiş olduklarını varsayacak olursak, arka arkaya yerleştirilmiş oldukları veya bir evin kapısının diğer evin arka tarafına bakacak şekilde konumlandırıldığını düşünmemiz mümkündür.

Giriş yönünün komşu haneler arasındaki ilişkiler, dış alan kavramı ve kullanımı veya ışık ve rüzgâr yönü ile ilgili olabileceği gibi, sosyal hafıza ve çağrışımlarla da ilişkili olabileceği düşünülür (Souvatzi, 2008: 101; Matthews, 2012: 192). Uğurlu III. Kültür Katı yerleşmesinde binaların yönelimlerini, bahsedilen bu kavramlarla belli ölçülerde ilişkilendirmek mümkündür. Binaların tümünün aynı yöne bakması, dış alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler için bir sınır oluştururken, aynı zamanda hane sakinleri içi bir mahremiyet alanı sağlamış olmalıdır. Bu durum, alan kullanımıyla ilgili olarak haneler arasında oluşabilecek çatışmaları engelleyeceği gibi, hane sakinleri için de daha rahat hareket edebilecekleri bir alanın oluşturulmasını sağlayacaktır. Bina girişlerinin güneybatıya dönük olması, aynı zamanda binanın kuzeyden esen rüzgârlara karşı daha korunaklı olmasını da sağlayacaktır.

Form ve Boyut: III. Kültür Katından hem kare hem de dikdörtgen planlı binalar tespit edilmiştir. Binaların formları alanlara göre farklılık gösterir. Yerleşmenin doğusundaki çok odalı domestik yapılar dikdörtgen planlı ve çok odalıyken, orta kesimlere doğru bulunmuş domestik binalar kare planlı ve tek odalıdır.

Batıdaki avlulu bina ise tek odalı ve dikdörtgene planlıdır. Yerleşme genelinde binaların yöneliminde açıkça gözlenen standartlaşma, boyutları için geçerli olmamakla birlikte formları için nispeten geçerlidir. Ancak formlardaki bu benzerlik yalnızca bitişik nizamdaki binalar için geçerlidir. Bunun yanı sıra jeomanyetik çalışmada tespit edilen ve yerleşmenin doğusunda yoğunlaşan anomaliler, olasılıkla iç alanda duvarla bölünmüş, nispeten benzer formlara sahip ve farklı boyutlarda, 3 No.lu Bina Kompleksi benzeri yapı gruplarına işaret etmektedir.

Açık Faaliyet Alanları: Açık alanlardaki faaliyetlerin niteliğinin anlaşılması, binalara oranla nispeten daha zordur. III. Kültür Katı'na ait ve tanımlanmış açık faaliyet alanları binaların çevresinde ve ağırlıklı olarak da yerleşmenin batısındaki çukurların bulunduğu alanda saptanmıştır. Ayrıca Bina 11 ve Bina 12'nin üstüne açılmış çukurlarla ilişkili düzlemler de bunlara dâhil edilebilir. Yerleşmenin batısında ve Bina 4'ün çevresinde ise çok sayıda çukur ve açık alana yapılmış platformlar bulunur. Bu çalışmada tanımlanmış olduğu gibi buradaki açık alanlar ve açık alanlara inşa edilmiş çukurlar, topluluğun ritüel faaliyetlerine aracılık etmiş olmalıdır. Bina 12 ve Bina 11'in üzerine kazımış çukurlar ve bu çukurlar ile ilişkili alanlar için de benzer bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Kazılardan elde edilmiş kanıtlardan yola çıkılarak, domestik nitelikli binaların önünde veya çevresinde çeşitli aktivitelerin gerçekleştirilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Binaların ön taraflarında depolama başta olmak üzere diğer günlük faaliyetlerin gerçekleştiği alan veya avlular olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanlar, olasılıkla ilişkili oldukları konut veya haneler tarafınca kullanılmış olmalıdırlar. Bunun yanı sıra binaların veya bina gruplarının belli aralıklarla yerleştirilmiş olduğu anlaşılmıştır. Binaların aralarında bırakılan bu boşlukların bir bölümü ortak kullanım alanıyken, belli bir kesiminin de (özellikle de binaların önü veya etrafı) hanelerin kontrolünde olması muhtemeldir. Bu alanların, ayrıca atık alanı olarak kullanılmış olması da mümkündür.

3 No.lu Bina Kompleks'inde görüldüğü üzere, bazı binalarda pişirme veya diğer üretim faaliyetleri ile ilişkili olabilecek ocak veya fırın gibi unsurlar mevcut değildir. Olasılıkla bazı haneler için bu tür faaliyetlerin açık alanlarda

gerçekleştirildiği düşünülebilir. Böylesi bir faaliyetin hane bazında ve hane sınırları dâhilinde gerçekleştirilmiş olabileceği gibi, yerleşmedeki belli hanelerin veya tamamının kullanımında olan belirli alanlarda gerçekleştirilmiş olması da mümkündür. Toplulukça kullanılmış olabilecek bu tür alanların varlığı, hane sınırlarının keskin ve belirgin bir şekilde birbirinden ayrılmıyor olabileceği anlamına da gelebilir.

Yerleşim Bölünmesi: Uğurlu III. Kültür Katı yerleşmesinde kamusal (veya ritüel) alanlar ve domestik alanların birbirinden belirgin bir şekilde ayrılmış olduğu anlaşılmıştır. Yerleşmenin batı sucundan elde edilmiş kanıtlar, topluluğun sosyal olarak gerçekleştirmiş olduğu bir takım sembolik faaliyetlere işaret eder ve alanda herhangi bir domestik faaliyete ilişkin kanıta ulaşılamamıştır. Olasılıkla topluluğun belli dönemlerinde ya da özel günlerinde toplanmış oldukları bir alan olarak tanımlanmıştır. Endüstriyel olmayan toplumlarda ritüel alanların günlük ve domestik alandan ayrılması, doğaüstü ile ilişkilendirilmiş ve ritüel alandan uzaklaşmanın kozmolojik çağrışımları uyandırabileceği öne sürülmüştür (Tomkins, 2009: 133).

Doğu ve orta kesimlerdeki mimari yapıların ise daha çok domestik nitelikli oldukları anlaşılmıştır. Bununla birlikte domestik nitelikli Bina 11, Bina 12 ve 3 No.lu Bina Kompleksi arasında da farklılık söz konusudur. Bu farklılıklar iç düzenleme ve yerleşim içindeki konumlarında belirginleşmektedir. Bina 12, iç mekânda farklı aktivite alanlarına ayrılmış olduğu gibi, domestik binaların bulunduğu alana hâkim sayılabilecek konuma inşa edilmiştir (Şekil 5.11). Binanın duvarları diğerlerine oranla daha geniş olmakla birlikte taban sıvası ve iç düzenleme unsurlarının da daha kaliteli malzemeden yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Bina 11 ve Bina 12'nin (özellikle de Bina 12), yerleşmede belirginleşmeye başlayan sosyal farklılaşmaya işaret ediyor olabileceği düşünülebilir.

Kısaca özetlemek gerekirse, III. Kültür Katında domestik yapıların ağırlıklı olarak yerleşmenin doğu tarafında ve birbirinden belli aralıklarla yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Binaların yerleşim üzerine genellikle kuzeydoğu-güneybatı eksenin yerleştirildiği ve girişlerin güneybatıya dönük olduğu görülür. Yönelimin standartlaşması, olasılıkla hem haneler arası ilişkilerin düzenlenmesi hem de iklim koşulları ile ilişkili olmalıdır. Binaların formları ve boyutlarında herhangi bir

standartlaşma söz konusu değildir. Çukurlar kazılmış alanların tamamında görülür. Olasılıkla ocak ve fırın gibi yemek pişirme veya çanak çömlek üretimi gibi faaliyetlerle ilişkili mimari unsurlar belli düzeyde açık alanlara yapılmış olmalıdır. Binalar arasındaki mesafe, açık alanlar ve binaların birbiriyle ilişkisi gibi durumlar arkeolojik olarak tanımlanamamış olsa da jeomanyetik çalışma binaların belli bir düzen içerisinde ve aralarında belli aralıklar bırakılarak inşa edilmiş olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte diğerlerinden farklı özelliklere sahip iki bina (Bina 11 ve Bina 12) yerleşime hâkim bir konuma inşa edilmiştir. Batıdaki kamusal bina (Bina 4) ve bu bina ile ilişkili çukurların bulunduğu alanın, konut binalarının bulunduğu alandan belirgin bir şekilde ayrıldığı anlaşılır. Şekil 5.11'deki pozitif anomaliler, alandaki yapılaşmanın oldukça kısıtlı olduğunu gösterir. Bu verilerden yola çıkılarak yerleşmenin batısında yalnızca veya daha çok kamusal (olasılıkla da ritüel) faaliyetlerin gerçekleştirilmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca herhangi bir mezarlık alanına rastlanılamamıştır. Yerleşmedeki tek mezar örneği kamusal binanın (Bina 4) önüne kazılmış ve 11 bireye ait kalıntılar içeren mezar çukurudur. Bunların dışında herhangi bir üretim uzmanlaşmasını gösterebilecek işlik vb. unsura veya bunlar için ayrılmış belli bir alana rastlanmamıştır. Ancak yerleşimin batısındaki özel bina ve çukurların bulunduğu alandan elde edilen veriler, bazı üretim faaliyetlerinin bu alanda gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

6. II. KÜLTÜR KATI MİMARİSİ VE YERLEŞİM DÜZENİ

6.1. II. Kültür Katı Mimarisi ve Faaliyet Alanları

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin II. Kültür Katı O11 ve P10-11 açmaları ve BB14-15 açmalarında ortaya çıkartılmış toplam üç mimari yapıyla temsil edilmektedir. Bunlar kuzeybatıda yer alan Bina 1 ile güneye yakın konumda bulunmuş Bina 6 ve Bina 7'dir. Bu binalar arasında küçük farklılıklar gözlenmiş olsa da büyük oranda birbiri ile benzer özellikler sergiledikleri anlaşılır. Benzerlikler binaların boyutlarında, formlarında, iç düzenlemelerinde ve yönelimlerinde açıkça izlenebilmektedir. Ayrıca bazı binaların yan taraflarına etrafı birkaç sıra yüksekliğinde taşlarla çevrelenmiş avlular oluşturulmuştur. Kazılan alanlarda ve binalarda ocak ve fırın gibi unsurlara rastlanmamıştır. Bununla birlikte bir önceki dönemden farklı olarak tabanlarının kil kullanılarak değil, sıkıştırılmış toprakla oluşturulduğu anlaşılmıştır. Binalar arasındaki benzerliklerden bir diğeri ise girişlerin aynı yönde (güneybatı) olmasıdır. Bu özellik aslında III. Kültür Katı'nda görülmektedir ve bu dönemde de devam eder.

Bina No.	Açma	Form	Boyut	Oda	Platform	Ocak	Giriş Yönü	Avlu
Bina 1	O11-P10-11	Dikdörtgen	~27 m^2	Tek	2	Yok	Güneybatı	Var
Bina 6	BB14-15	Dikdörtgen	~25 m^2	Tek	1	Yok	Güneybatı	Yok
Bina 7	BB14	Dikdörtgen	~27 m^2	Tek	1	Yok	Güneybatı	Var

Tablo 6.1: II. Kültür Katı binalarının nitelikleri

II. Kültür Katı'nda tespit edilmiş binaların tamamı MÖ. 4500-4300 arasına tarihlendirilmiştir. III. Kültür Katı'na ait Bina 4'ün üstüne inşa edilmiş bir binanın temel kalıntısına ulaşılmıştır. Alanda Orta Kalkolitik Dönem için karakteristik çanak çömlek formlarına da rastlanmış olması nedeniyle, bu mimari kalıntının dönemin başlarına, olasılıkla da MÖ. 4900'ün hemen sonrasına tarihlendirilebileceği düşünülmüştür. Ancak alanın yüzey faaliyetleri nedeniyle büyük oranda tahrip olması, temel kalıntısı ve buluntular arasında doğrudan bir ilişki kurulamaması nedeniyle tam

olarak anlaşılamamıştır. Bu kalıntılara dair veriler bir önceki bölümde ve Bina 4 ile birlikte ele alınmıştır. II. Kültür Katına ait çukurlar ise III. Kültür Katına ait Bina 11'in dolgusunda bulunmuştur. Çukurların tarihlendirilmiş olduğu MÖ. 4900-4500 arasında yerleşmede iskâna dair herhangi bir kanıta ulaşılamamıştır.

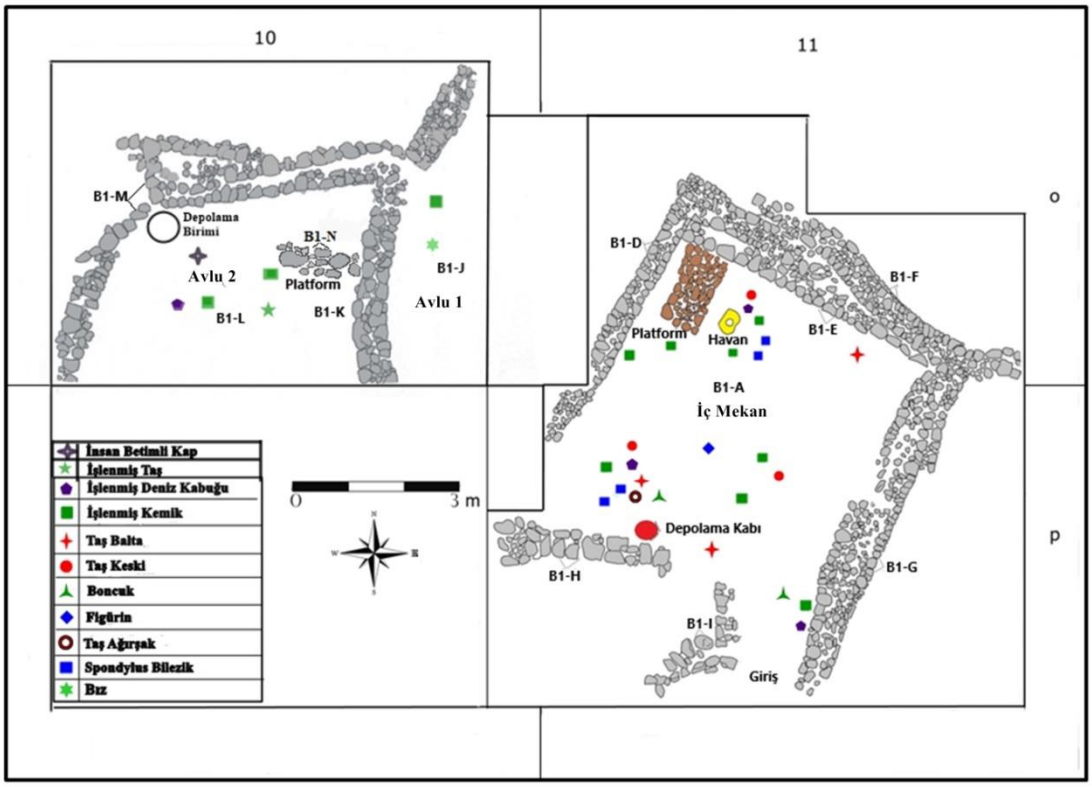
II. Kültür Katı'nın yerleşim planına bakıldığında, hem ortaya çıkartılan binaların yerleşim üzerindeki dağılımı hem de yerleşimdeki kazılar sırasında ele geçen buluntu topluluğundan yola çıkılarak, yerleşimdeki faaliyetlerin dağılımıyla ilgili önemli bir izlenim edinilmektedir. Bu dönemde işgalin yerleşmenin tümüne yayılmadığı ve insan faaliyetlerinin belirli kesimlerde sürdürüldüğü anlaşılır.

6.1.1. Bina 1

Bina 1, yerleşmenin kuzeybatıya yakın bir kesiminde yer almaktadır. Binanın bulunduğu O-P ve 10-11 karelajlarına denk gelen alanın topografisi düz sayılabilecek bir görünüm sergiler. Bina, kuzeydoğu-güneybatı yönelimli ve dikdörtgene yakın bir plana sahiptir (Şekil 6.1). Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin II. Kültür Katı'ndaki diğer binalar gibi tek odalıdır ve ikinci bir katın varlığına dair kanıt yoktur. 27 m^2'lik bir iç alana sahiptir ve 6.20 x 5.70 m. genişliğinde bir alana yayılır. Güneybatı taraftaki bina girişi yaklaşık 1 m. uzunluğunda bir koridorla iç mekâna uzanır. Güney duvarı giriş yönünde iç tarafa doğru bir yönelim göstererek hafif yamuk bir plan oluşturmaktadır. Bina kuru duvar tekniğinde ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Duvarların temelleri büyük oranda korunmuş olmakla birlikte bazı kısımlarda tahribat gözlenmiştir. Temellerde izlenebilen eklemelerden kullanımı sırasında oluşan hasarların onarıldığı anlaşılmaktadır. Batı tarafta apsidal şekilli ve yan yana yerleştirilmiş iki avlu bulunur. Binanın iç mekân düzenlemesi II. kültür katının diğer yapılarıyla benzerlik göstermektedir. İç mekânın kuzeybatı köşesinde bir platform bulunurken, taban üzerinde öğütme taşları, havan ve depolama birimleri gibi unsurlar tespit edilmiştir.

Binanın tabanı (B1-A) sıkıştırılmış toprakla oluşturulmuştur. Taban üzerinde ve birincil yerlerinde bir havan ile büyük boyutlu bir depolama kabı ele geçmiştir. Havan, kuzeybatı köşeye yerleştirilmiş platformun (B1-B) hemen yanında yer alırken,

depolama kabı girişe yakın ve güney duvara bitişik bir konumda bulunmuştur. Bina tabanı güney tarafta bina girişine uzanan yaklaşık 1 x 1.50 m. boyutlarında küçük bir koridora uzanmaktadır. Giriş (B1-C) ise bu küçük koridorun dış tarafında yer alır. 1.10 m. genişliğinde bir açıklığa sahiptir. Girişin dış tarafında kalan alan, batı duvarının (B1-I) dışbükey bir eğimle güneybatı yönünde devam ettirilmesiyle tek taraftan sınırlandırılmıştır.

Şekil 6.1: Bina 1 plan çizimi ve buluntuların dağılımı

Binanın duvarlarına ait temeller büyük oranda korunmuştur. Batı taraftaki duvarın (B1-D) temelleri kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanır. Orta ve küçük boyutlu taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Yaklaşık 5.10 m. uzunluğunda bir bölümü sağlam kalmıştır ve 0.45 m. genişliğindedir. Duvar, güney tarafta tahrip olmuş ve binanın güney duvarı ile olan bağlantısı izlenememiştir. Kuzeybatı köşede kuzey duvarı ile birleşir. Kuzey duvarının (B1-E) batı duvarıyla birleştiği tarafta kalan yaklaşık 2 m. uzunluğunda bir kısmı korunmuştur. Muhtemelen binanın orijinal duvarıdır ve zaman içerisinde tahrip olduğu için onarım görmüştür. Hem iç hem de dış

taraftan eklenen iki duvar ile desteklenmiştir. Duvarın doğu ucunun nerdeyse tamamıyla tahrip olduğu gözlenir. Bu duvara paralel olarak ve muhtemelen tadilat sırasında inşa edilen duvar (B1-F), önceki duvarın tahrip olan kısmı boyunca ve hafif kıvrımlı bir şekilde uzanmaktadır. 5.90 m. uzunluğa ve 0.55 m. genişliğe sahiptir. Duvar, aynı zamanda kuzeydoğu köşede oluşturulan bir çıkıntıyla desteklenerek sağlamlaştırılmıştır.

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B1-A	-	Taban	O11-P11	B4, 5, 8, 9, 14	İç Mekân
B1-B	-	Platform	O11	B5	İç Mekân
B1-C	-	Giriş	P11	B4	İç Mekân
B1-D	Ö8	Duvar	O11-P11	B3, 5	Avlu 1, İç Mekân
B1-E	Ö9	Duvar	O11	B5, 12	İç Mekân
B1-F	Ö10	Duvar	O11	B12	İç Mekân
B1-G	Ö11	Duvar	P11	B3	İç Mekân
B1-H	Ö12	Duvar	P11	-	İç Mekân
B1-I	Ö12	Duvar	P11	-	İç Mekân
B1-J	-	Taban	O10	B11	Avlu 1
B1-K	Ö17	Duvar	O10	B3	Avlu 1, 2
B1-L	-	Taban	O10	B9	Avlu 2
B1-M	Ö18-19	Duvar	O10	B3	Avlu 1, 2
B1-N	Ö17	Platform	O10	B3	Avlu 2

Tablo 6.2: Bina 1 ile ilişkili mimari öğeler

Binanın doğu sınırını oluşturan duvarı (B1-G) ise ortalarına doğru hafif bir bombe yaparak, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanır. 6.20 m. uzunluğundadır ve temelleri tümüyle izlenebilmiştir. Duvarın orta kısımlarındaki en geniş noktası yaklaşık olarak 0.90 m. genişliğindedir. Korunan kısımlarından izlenebildiği kadarıyla onarım görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Güney taraftaki ucu bina girişine uzanarak bu noktada sınır oluşturur. Girişin diğer tarafında kalan güney duvarları (B1-H ve B1-I) ise büyük oranda tahrip olmuştur. Girişin batı tarafını oluşturan duvar "V" şeklinde bir

görünüm sergiler (B1-I). Girişin iç mekâna uzandığı küçük koridor benzeri alanının batı sınırını oluşturmaktadır. İç tarafta kuzey-güney doğrultusunda uzanırken, binanın dış tarafında girişten itibaren güneybatıya yönelir. Duvarın dışta kalan kısmı, aynı zamanda girişi batı taraftan sınırlandırmıştır.

Bana 1'in güney sınırını oluşturan duvar ise doğu tarafında tahrip olmuştur. Giriş duvarı (B1-I) ile olan bağlantısı izlenememektedir. 3.25 m. uzunluğunda bir kısmı korunmuştur ve 0.50 m. genişliğe sahiptir. Bu duvarın hemen yakınında büyük boyutlu bir depolama kabı ele geçirilmiştir.

Kod	Öğe Türü	Boyut	Yükseklik	Seviye	Malzeme
B1-A	Taban	27.5 m^2	-	-6.79	Sıkıştırılmış Toprak
B1-B	Platform	1.45x0.75 m	38 cm	-6.41	Taş
B1-C	Giriş	1.15 m	-	-6.78	Sıkıştırılmış Toprak
B1-D	Duvar	5.1x0.45 m	13 cm	-6.41	Taş
B1-E	Duvar	5.7x0.55 m	27 cm	-6.47	Taş
B1-F	Duvar	5.9x0.55 m	27 cm	-6.47	Taş
B1-G	Duvar	6.2x0.9 m	21 cm	-6.49	Taş
B1-H	Duvar	3.25x0.5 m	35 cm	-6.45	Taş
B1-I	Duvar	3.05x0.6 m	23 cm	-6.55	Taş
B1-J	Taban	~20 m^2	-	-6.71	Sıkıştırılmış Toprak
B1-K	Duvar	6.15x0.6 m	37 cm	-5.92	Taş
B1-L	Taban	~16 m^2	-	-6.37	Sıkıştırılmış Toprak
B1-M	Duvar	~7.5x0.5	~30 cm	-5.92	Taş
B1-N	Platform	1.5x0.5 m	~30 cm	-5.95	Taş

Tablo 6.3: Bina 1'e ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri

Yukarıda bahsedilmiş olduğu gibi II. Kültür Katı binalarının önemli özelliklerinden bir diğeri de iç düzenlemelerinde izlenen standartlaşmadır. Platformlar, depolama kapları, öğütme taşları ve havan gibi unsurlar, iç mekân düzenlemesinde standart bir görünüm sergilemektedir. Bina 1'in kuzeybatı

köşesindeki platform (B1-B), bu standartlaşmış durumu yansıtan önemli sabit unsurlardan birisidir. Dikdörtgen yapıda ve 1.45 x 0.75 m. ölçülerindedir. Bina duvarlarıyla benzer teknikte ve taşlardan inşa edilmiştir. Binanın kuzey duvarına bitişik olarak ve batı duvarına paralel bir şekilde konumlandırılmıştır. Batı duvarıyla arasında yaklaşık 30 cm. genişliğinde bir boşluk bırakılmıştır. Öğütme taşları ve havan gibi yiyecek üretimiyle ilişkili buluntular platformun çevresinde veya yakınında tespit edilmiştir.

Binanın batısında, etrafı iki sıra taş kullanılarak oluşturulmuş bir avlu bulunmaktadır (Avlu 1). Apsidal bir yapıdadır ve muhtemelen kuzey tarafta Bina 1'in batı duvarı ile birleşir. Avlunun tabanı (B1-J) sıkıştırılmış toprakla oluşturulmuştur ve muhtemelen yaklaşık 20 m^2'lik bir alana yayılmaktadır. Binaya paralel olarak konumlandırılmış olan bu avlunun batı tarafında apsidal yapıda başka bir avlunun daha varlığı izlenmektedir (Avlu 2). Aralarında bu iki alanı ayıran bir duvar (B1-K) bulunur. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ve doğuya dönük bir yay çizerek uzanan duvarın ölçüleri yaklaşık 6 x 0.6 m kadardır. Muhtemelen batıdaki avlunun (Avlu 2), doğu-batı doğrultusunda uzanan duvarına (B1-M) sonradan eklemlenmiştir ve iki parçalı bir görünüm sergiler. Avlu kuzey ve batı taraflardan iki parça şeklinde inşa edilmiş eğimli bir duvar ile çevrelenmiştir (B1-M). Duvar, kuzey tarafta iki sıra halinde ve birbirine paralel olarak yerleştirilmiş taş sıralarından oluşurken, batı tarafta tek sıra taştan oluşturulmuştur. Batıdaki avlunun (Avlu 2) bir kısmı ortaya çıkartılmıştır ve herhangi başka bir binayla bağlantısı izlenememiştir. Dolayısıyla Bina 1 ile ilişkili olmalıdır. Diğer avluya (Avlu 1) göre farklı bir düzenleme sergiler. Alanın doğu duvarının ortalarına yerleştirilmiş ve 1.5 x 0.5 m. ölçülerinde bir platform (B1-N) bulunmuştur. Avlunun kuzey batı köşesinde ise etrafı taşlarla çevrelenmiş küçük bir alan bulunur. Hem bina içinde hem de avlularda herhangi bir fırın ya da ocak kalıntısına rastlanılmamıştır.

6.1.1.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

Bina 1'e ait toplam üç ayrı faaliyet alanı belirlenmiştir. Bu alanlar binanın iç mekânı ile batı tarafta tek sıra taşlarla etrafı çevrilerek oluşturulmuş avlulardır (Şekil 6.1). Binada fiziksel sınırları belirlenmiş ve kendi içinde bütünlük oluşturan her alan

birbirinden bağımsız ve bağlamsal olarak incelenmiştir. Bununla birlikte iç mekân ve batı taraftaki avludan (Avlu 2) faaliyetlere yönelik çıkarım yapılabilecek daha sağlıklı veri sağlanırken, binaya bitişik olarak yerleştirilmiş olan avludan (Avlu 1) yeterli veri sağlanamamıştır. Avlunun dolgusundan elde edilen çanak çömlek, deniz kabuğu, hayvan kemiği ve çakmaktaşı gibi malzemelerin tabanla olan ilişkisi açık değildir ve yanıltıcı veri oluşmaması için değerlendirme dışı tutulmuştur. Bu nedenle de yalnızca tabanla ilişkisi daha açık olan küçük buluntular değerlendirmeye alınmıştır.

Buluntular	**İç Mekân**	**Avlu 1**	**Avlu 2**
İşlenmiş Deniz Kabuğu	3	-	1
İşlenmiş Kemik	8	-	2
Taş Balta	3	-	-
Taş Keski	3	-	-
Spondylus Bilezik	4	-	-
İşlenmiş Taş	1	1	1
Boncuk	1	-	-
Taş Ağırşak	1	-	-
Figürin	1	-	-
Obsidiyen	2	-	-
Öğütme Taşı	2	-	-
İnsan Betimli Kap	-	-	1
Bız	-	1	-
Bezemeli Çanak	5	-	-

Tablo 6.4: Bina 1 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı

İç Mekan: Bina 1'e ait buluntuların büyük bir bölümü iç mekanda bulunmuştur (Tablo 6.4). Buluntu topluluğu arasında deniz kabuklarının oranı oldukça yüksektir. İç mekanda bulunmuş toplam 269 adet deniz kabuğunun büyük bir kısmı platformun yakını çevresinde yoğunlaşır. Ayrıca yaklaşık 130 civarında deniz kabuğu da platforma yakın sayılabilecek bir alanda toplu olarak tespit edilmiştir. Deniz

kabuklarının incelemesi ağırlıklı olarak *Cerastoderma glaucum*, *Patella* ve *Helicidae* gibi daha çok beslenmek amacıyla kullanılan türlerin baskın olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra deniz kabuklarından yapılmış kişisel süs eşyalarına da rastlanmıştır. Bunlar arasında çeşitli deniz kabuklarından yapılmış 3 adet işlenmiş nesne ve *Spondylus*'dan yapılmış 4 adet bilezik bulunur. Ayrıca oldukça geniş bir dolaşımı olan ve statü nesnlerinin yapımında kullanılan *Spondylus* ve *Glycymeris* gibi türlerin bulunmuş olması, binada üretimin de yapılmış olabileceğini düşündürmüştür (Baysal ve Erdoğu, 2014: 367).

Binanın iç mekanında deniz kabukları dışındaki buluntular arasında yaklaşık 1000 parça çanak çömlek kırığı, yaklaşık 500 adet (6 kg.) kadar hayvan kemiği kalıntısı ve 95 adet çakmak taşından yapılmış yontmataş alet tespit edilmiştir (Tablo 6.5). Hayvan kemiklerinin bir kısmı da platform çevresinde bulunmuştur. Çanak çömlek parçaları ise bina tabanı üzerinde genel bir dağılım gösterir.

Bina 1'in iç mekanındaki önemli buluntulardan bir diğeri de tüm olarak el geçmiş depolama kabıdır. Depolama kabı, binanın güney duvarına bitişik ve girişe yakın bir konumda bulunmuştur. Ayrıca binanın iç kesiminde depolama için kullanılmış olması muhtemel birçok çanak çömlek parçasına da rastlanmıştır. Bina 1'in iç düzenlemesi dikkate alındığında, depolama kabının ele geçmiş olduğu kesim, besin hazırlama ile ilişkilendirilen platformum karşı tarafına denk gelmektedir (Şekil 6.1). Binanın tabanına ait buluntuların bir kısmı bu depolama kabı çevresinde tespit edilmiştir. Bunlar arasında 2 adet *Spondylus* bilezik, 3 adet işlenmiş kemik, 2 adet taş balta, 2 adet keski, 1 adet işlenmiş deniz kabuğu ile birlikte bunlara yakın sayılabilecek konumda ele geçmiş 1 adet figürin parçası bulunur. Besin hazırlama faaliyetleriyle ilişkilendirilen platform çevresi taban üstü buluntularının grup olarak tespit edilmiş olduğu bir diğer kesimdir. Buradan elde edilen buluntular arasında çoğu platforma yakın konumda bulunmuş 1 adet taş keski, 4 adet işlenmiş kemik, 2 adet *Spondylus* bilezik ve 1 adet işlenmiş deniz kabuğu yer alır. Girişe açılan küçük koridorun tabanı üzerinde 1 adet boncuk, 1 adet işlenmiş kemik ve 1 adet işlenmiş deniz kabuğuna rastlanmıştır. 1 adet taş balta ise iç mekanın kuzeydoğu köşesine yakın bir konumda saptanmıştır.

Buluntu Türü	İç Mekân	Avlu 2
Çanak (adet)	≥ 1000	629
Kemik (kg/adet)	≥ 6.00 / ≥500	0,5 / 90
Deniz Kabuğu (adet)	269	41
Çakmaktaşı (adet)	95	-

Tablo 6.5: Bina 1 buluntularının alanlara ve türlerine göre dağılımı

Bina 1'in iç mekan düzenlemesine bakıldığında, depolama ve besin hazırlama faaliyetlerine ilişkin açık kanıtlar söz konusudur. Besin hazırlamaya yönelik faaliyetler, olasılıkla platform çevresinde gerçekleştirilmişken, depolama faaliyetlerinin giriş tarafında gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılır. Aynı zamanda, hane üyelerine ait kişisel eşyaların veya günlük kullanıma yönelik araç gereçlerin de bu iki faaliyet alanında kümelenme oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu araç gereç ya da eşyaların, bulundukları konuma yakın olarak saklanmış olabilecekleri veya bu alanlardaki belirli faaliyetlere yönelik kullanılmış olabilecekleri düşünülebilir. Özellikle deniz kabuğu topluluğu ve deniz kabuğundan yapılmış nesneler ile ağırşak gibi buluntuların varlığı, dokuma ve bazı üretim faaliyetlerinin iç mekanda gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. İç mekan, aynı zamanda hane üyelerinin dinlenme ya da uyuma ihtiyaçlarını da karşılayan bir alan olarak da tanımlanabilir.

Avlu 1: Bina 1'in batısındaki bu alanın sınırları tümüyle ortaya çıkartılamamış olsa da elde edilen kanıtlar binaya bitişik inşa edilmiş ve etrafı tek sıra taşlarla çevrelenmiş bir avlunun varlığına işaret etmektedir. Literatürde avlu terimi, çoğunlukla binalar veya duvarlarla çevrili açık bir alan olarak tarif edilmektedir. Avluların işlevleri konusu birçok kez tartışılmış olmakla birlikte içerisinde birbirinden farklı faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte bir avlunun en önemli mekansal rolü, etraflarındaki farklı işlevlere sahip alanlar arasında hareket ve ilişkiler sistemi sağlaması olarak tanımlanmıştır (Aydın, Gasco, Çetintürk, 2014: 824). Avlu 1, muhtemelen Bina 1 sakinleri tarafınca çeşitli günlük pratikler için kullanılmış olmalıdır.

Avlu sınırları dahilinde tespit edilen buluntular arasında 2 adet işlenmiş kemik alet bulunmaktadır. Her ikiside birbirine yakın konumda ve alanı çevreleyen duvarın (B1-K) yakınında tepit edilmişlerdir. Buluntuların bu alanın sınırları içerisindeki bir insan aktivitesiyle ilgisi olabileceği gibi, rastgele bir şekilde konumlanmış olmaları da mümkündür. Avlu 1'de tanımlanmış herhangi bir faaliyet olmasa da çeşitli üretim veya depolama gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmiş olabileceği bir yer olarak tanımlanabilir.

Avlu 2: Bina 1'in batı tarafına ve birbirine bitişik olarak yapılmış iki avludan batı tarafta olanıdır. Doğuya dönük ve apsis biçimli bir duvar ile Avlu 1'den ayrılmıştır (Şekil 6.1). Avlu 1'e oranla faaliyetlerin tanımlanabilmesi için daha fazla detay barındırmaktadır. Buradaki en önemli mimari unsurlardan biri, avlunun güney duvarının yaklaşık olarak ortalarına yerleştirilmiş bir platformdur (B1-N). Platform, boyut ve form olarak iç mekandaki platform ile benzerdir. Ancak platformların çevresinde ele geçen buluntulara bakıldığında, farklı işlevler için kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır. Avlunun kuzey batı köşesinde etrafı taşlarla çevrelenerek oluşturulmuş ve muhtemelen depolama amaçlı kullanılmış olabilecek dairesel şekilli bir mimari öğe saptanmıştır. Bunun bir benzeri Bina 7'nin avlusunda da bulunur. Pratik nedenlerden dolayı bitki ve hayvan kaynaklı besin maddelerinin depolanmasında farklılıklar olabilmektedir (Bogaard, Charles, Twiss, Fairbairn, Yalman, Filipoviç, Demirergi, Ertuğ, Russell, Henecke, 2009: 649-650). Dolayısıyla bazı besin maddeleri kapalı alan koşullarında saklama gerektirirken, bazıları bu tür açık alanlarda saklama gerektirmektedir.

Avlu 2'nin sınırları dahilinde 1 adet işlenmiş deniz kabuğu, 2 adet işlenmiş kemik nesne, 1 adet işlenmiş taş ve 1 adet insan betimli çanak parçası tespit edilmiştir. Buluntuların tamamı, avlunun orta kesimlerinde ve platformun yakınında ele geçmiştir. Konumları birbirine oldukça yakındır. Burada bulunmuş insan betimli bir çanak parçası, Uğurlu II. Kültür Katı topluluğunun soyut yorumlama ve estetik anlayışının önemli bir örneği olarak görülebilir. Avluda bunların dışında 629 parça çanak çömlek, 0,5 kg. / 90 adet hayvan kemiği parçası ve 41 adet deniz kabuğu da bulunmuştur. Çanak çömlek parçaları ağırlıklı olarak kaba ve orta kaba kaplardan oluşur. Hayvan kemiklerinin türleri iç mekândakiler ile benzer şekilde ağırlıklı olarak

keçi ve koyundan oluşurken, az sayıda sığır kalıntısı da tespit edilmiştir. Deniz kabukları arasında *Cerastoderma glaucum* türü baskınken, *Patella*, *Spondylus*, *Glycymeris*, *Cerithium vulgatum*, *Hexaplex trunculus* ve *Arca noae* gibi türler de görülür. Özellikle *Spondylus*, *Glycymeris* ve *Cerithium vulgatum* gibi kişisel süs eşyası yapılan türlerin olması, alanda deniz kabuklarının işlenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde yarı işlenmiş taş nesne ve kemik aletlerin varlığı da avlunun bu tür üretim faaliyetleriyle ilişkili olabileceğini akla getirmektedir.

Avlulardan elde edilen veriler, günlük pratiklerin birçoğunun bu alanlarda gerçekleştirilmiş olabileceğini göstermiştir. Avlu 2'deki platform, muhtemelen bir takım üretim faaliyetleriyle ilişkili olmalıdır. Bu faaliyetler, alet veya çanak çömlek yapımı gibi çeşitli pratiklerle ilişkili olabilir. İki avluda da belirli faaliyetlerden ziyade çoklu faaliyetlerlere aracılık etmiş olmalıdır.

6.1.1.2. Stratigrafi

Bina 1'in temellerine bakıldığında tek aşamalı bir inşa evresinin olduğu anlaşılmaktadır. Binanın veya duvarların altında başka bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Bazı duvarların zamanla oluşan tahribatlardan dolayı zarar gördüğü ve yapılan eklemelerle onarıldığı tespit edilmiştir. Bu onarımın izlerini hem doğu (B1-G) hem de kuzey duvarında (B1-E ve B1-F) görmek mümkündür. Doğudaki duvar, kuzey duvarı ile birleştiği köşede muhtemelen çökmüş ve sonrasında bir ekleme ile desteklenmiştir. Duvar, ayrıca iç taraftan tek sıra olarak dizilen taşlarla da sağlamlaştırılmış olmalıdır. Kuzeydeki duvarın büyük oranda çöktüğü ve kalan kısmın sonradan eklenen bir duvar ile birleştirilmiş olduğu belirlenmiştir. Binanın kuzeydoğu köşesine dışa doğru çıkıntı yapan bir destek duvarı eklenmiş olması, bu tür tahribatların önüne geçilmek istendiğini göstermektedir. Bununla birlikte iç mekânda binanın kullanımı boyunca onarımlar dışında yapılmış herhangi bir düzenleme veya değişikliğe dair kanıta ulaşılamamıştır. Binanın batısındaki her iki avlunun da hangi aşamada inşa edilmiş olduğu açık değildir. Ancak duvarların yapısına bakıldığında batıdaki avlunun (Avlu 2) daha sonraki bir aşamada eklenmiş olabileceği düşünülebilir.

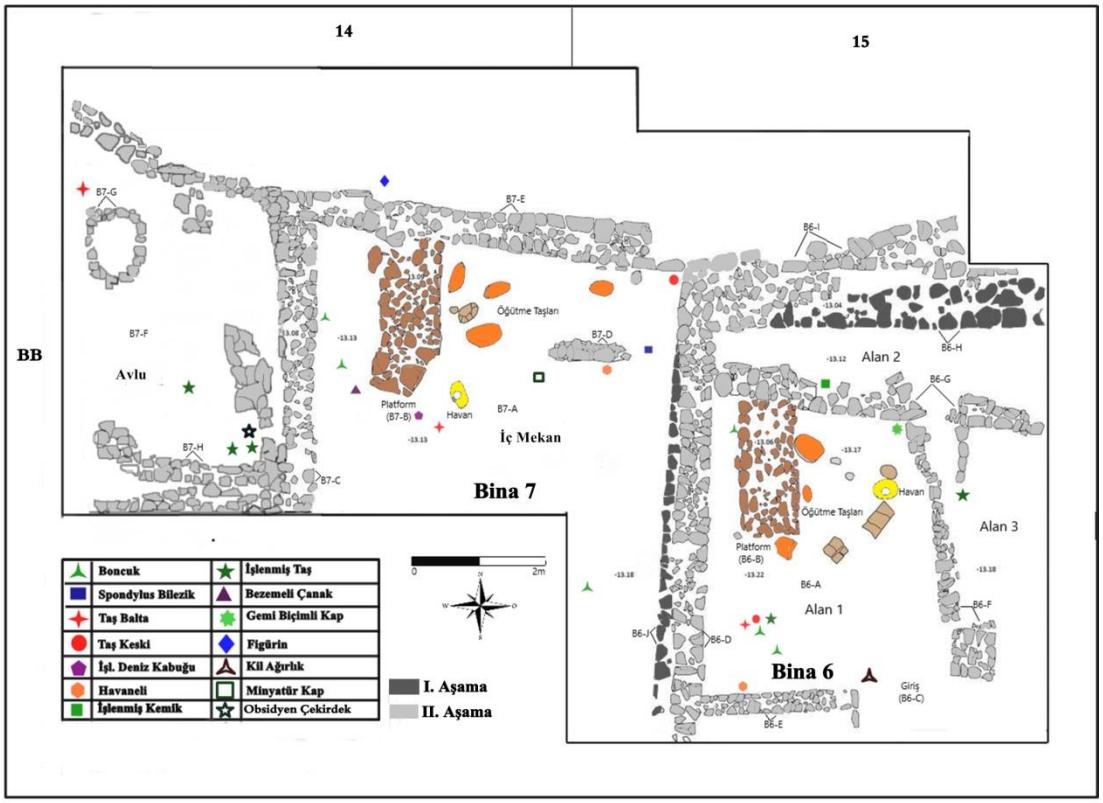
Binaya bağlı alanlardan sağlanan malzeme taban ve taban üstü dolgusunda bulunmuştur. Olasılıkla binanın son kullanım aşamasıyla ilişkili olmalıdır. Havan ve depolama kabı orijinal konumlarındayken, öğütme taşları ile diğer küçük buluntular tabana dağılmış halde bulunmuştur ve muhtemelen terk süreci öncesine aittir. Taban üstünde yığın halinde bulunmuş deniz kabukları da kullanım sırasında birikmiş olabilir. Avlu 1'de ele geçmiş kemik alettin de kullanım süreciyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Avlu 2'deki küçük buluntular da tabanda bulunmuştur ve terk öncesi süreçlerle ilişkili olmalıdır. Ayrıca bazı buluntuların terk süreci sırasında bilinçli olarak konulmuş olmaları da mümkündür.

6.1.2. Bina 6

Bina 6, yerleşmenin güneyine yakın bir konumda yer alır. Alanın topografisi genel itibari ile hafif eğimli bir görünüm sergilese de binaların bulunduğu alan nispeten daha düzdür. Muhtemelen binalar yapılmadan önce zemin düzeltilmiş olmalıdır. Yerleşimin bu kesiminde BB ve 14-15 karelerine denk gelen alan kazılmıştır. Bina 6, BB15 ve BB14-15 açmalarında ortaya çıkartılmıştır. Hemen yanında Bina 7 bulunur ve bir duvar ile ayrılmışlardır. Her iki bina da benzer özellikler sergilemektedir. Bu benzerlikler boyutlarında, formlarında, yönelimlerinde ve tabanına dağılmış malzemede izlenebilmektedir. Yaklaşık 7 x 5 m. ölçülerinde olan bina toplamda 25 m^2 iç alana sahiptir (Şekil 6.2).

Bina 6, II. Kültür Katı'nın diğer binaların da görüldüğü gibi tek odalı olsa da farklı bir görünüm sergiler. İç kısmında birisi doğu-batı (B6-G), diğeri ise kuzey-güney (B6-F) ekseninde uzanan iki duvar izlenmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan duvar (B6-G) iki sıra taş kullanılarak yapılmıştır ve bazı kısımlarında tahrip olmuştur. Genişliği ise 45 cm. ile 25 cm. arasında farklılık gösteren duvarın uzunluğu 4.9 m. kadardır. Yüksekliği platform (B6-B) seviyesinde son bulur ve ana odadaki (Alan 1) platform bu duvara yerleştirilmiştir. Duvarın düzensizce uzanan görünümü binanın yüksekliği boyunca yükselen bir duvardan ziyade belli bir seviyeye kadar yükseltilmiş olabileceğini düşündürür. Dolayısıyla alanları ayıran veya mekânda gerçekleşen faaliyetlerin sınırlarını belirleyen mimari bir öğe olarak nitelendirilebilir. Binanın kuzey duvarı ile arasında 4 m^2 büyüklüğünde bir alan bırakılmıştır. Binayı iç

tarafta bölen ve kuzey-güney ekseninde uzanan diğer duvar (B6-F) ise tek sıra taş kullanılarak oluşturulmuştur. 4 m. uzunluğa ve yaklaşık 30 cm. genişliğe sahiptir. Diğer iç duvarda (B6-G) olduğu gibi düzensiz bir görünüm sergiler. Duvar, düzensiz görünümü ve genişliği itibariyle yüksek bir duvarı taşıyabilecek nitelikte değildir ve diğerinde olduğu gibi yalnızca alanı ayırmak için yapılmış olmalıdır. Duvar, aynı zamanda binanın ana odası (Alan 1) ile doğu tarafta oluşturulan alanı (Alan 3) birbirinden ayırmaktadır.

Şekil 6.2: Bina 6 ve Bina 7 plan çizimi ve buluntuların plan üzerindeki dağılımı

Binanın ana odası (Alan 1) yaklaşık 14 m^2 iç alana sahiptir. Platform, depolama kapları, havan ve öğütme taşları ile buluntuların büyük çoğunluğu bu alanda bulunmuştur. Tabanı sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır (B6-A). Alanın kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş bir platform (B6-B) bulunur. Yaklaşık 2 m. uzunluğunda ve 0.90 m. genişliğinde, dikdörtgen planlı olan platform, taş malzeme kullanılarak oluşturulmuştur. Platformun çevresinde ve taban üzerinde etrafa dağılmış halde öğütme taşlarına rast gelinmiştir. Tabana gömülmüş bir havan, platformun doğu

tarafında ve yakın sayılabilecek bir konumda yer alır. Ayrıca taban üzerine dağılmış halde ve oldukça büyük boyutlu depolama kabı parçaları da ele geçmiştir.

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B6-A	Ö158	Taban	BB15	B5, 7, 8, 9, 10, 12, 13	Alan 1, 2, 3
B6-B	Ö154	Platform	BB15	B3	Alan 1
B6-C	-	Giriş	BB15	B4	Alan 1
B6-D	Ö152	Duvar	BB14-15	B4	Alan 1, 2
B6-E	Ö157	Duvar	BB15	B11	Alan 1
B6-F	Ö155, 156	Duvar	BB15	B6	Alan 1, 3
B6-G	Ö153	Duvar	BB15	B6	Alan 1, 2, 3
B6-H	Ö151	Duvar	BB15	B4, 11	-
B6-I	Ö151	Duvar	BB15	B4, 11	Alan 2
B6-J	Ö152	Duvar	BB14-15	B4	-

Tablo 6.6: Bina 6 ile ilişkili mimari öğeler

Kod	Öge Türü	Boyut	Yükseklik	Seviye	Malzeme
B6-A	Taban	~25 m^2	-	-13.22	Sıkıştırılmış Toprak
B6-B	Platform	2x0.90 m	16 cm	-13.06	Taş
B6-C	Giriş	1.35 m	-	-13.22	Sıkıştırılmış Toprak
B6-D	Duvar	7.15x0.50 m	16 cm	-12.88	Taş
B6-E	Duvar	2.35x0.30 m	18 cm	-13.02	Taş
B6-F	Duvar	4x0.30	29 cm	13.02	Taş
B6-G	Duvar	4.90x0.45 m	16 cm	-13.02	Taş
B6-H	Duvar	4.05x0.7 m	6 cm	13.10	Taş
B6-I	Duvar	3.75x0.7 m	8 cm	-13.04	Taş
B6-J	Duvar	5.50x0.2 m	~5	-13.10	Taş

Tablo 6.7: Bina 6'ya ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri

Binaya giriş, güney tarafta bulunan 1.35 m. genişliğinde bir kapı açıklığından sağlanmış olmalıdır. Girişi sınırlayan duvarlar asimetrik bir görünüm sergiler. Batı tarafında, güney duvarının (B6-E) ucuna düzgünce yerleştirilmiş büyük sayılabilecek boyutlarda iki taş ile sınırlandırılmışken, doğu tarafta dikdörtgen şeklinde ve yaklaşık 50 x 60 cm. ölçülerinde, düzgünce yerleştirilmiş taşlardan oluşturulmuş bir mimari öğe bulunur. Girişin doğu sınırını oluşturan bu mimari öğe, iç mekânı kuzey-güney doğrultusunda kesen duvarın (B6-F) güney tarafına yerleştirilmiştir ve duvara bitişiktir. Girişin diğer tarafındaki duvara (B6-E) oranla daha içerde sonlanarak, girişe hafif yamuk bir izlenim katar.

Binanın dış duvarlarının temelleri kuzey, batı ve güney tarafta korunmuşken, doğu tarafta tahrip olmuş veya kazılmayan alanda kalmıştır. Binanın doğu-batı doğrultusunda uzanan kuzey duvarı 8 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur ve 3.75 x 0.70 m. ölçülerindedir (B6-I). Batı ve kuzey duvarlarının altındaki temel kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla daha önceki bir binanın (B6-H) temelleri üstüne inşa edildiği anlaşılmaktadır. Batı duvarının (B6-D) temelleri 16 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur. 7 m. uzunluğunda ve 50 cm. genişliğindedir. Her iki duvar da benzer şekilde orta ve büyük boyutlu taşlar kullanılarak oluşturulmuştur. Binayı güney taraftan sınırlandıran duvar (B6-E) ise bu iki duvara oranla daha incedir ve yapımında daha küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır. 2.35 x 0.30 m. ölçülerindeki duvar 18 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur.

6.1.2.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

Bina 6 her ne kadar tek odalı bir yapı olarak tanımlanmış olsa da iç kesiminde alçak duvarlarla bölünmüş olmalıdır. Duvarların hafif şekilde yükseltilmesiyle sınırlandırılmış olan bu alanlarda birbirinden farklı faaliyetlerin gerçekleşmiş olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte ana oda olarak tabir edilmiş olan Alan 1, faaliyetler için daha sağlıklı veri sunarken, yan odalardan (Alan 2 ve Alan 3) yeterli veri elde edilememiştir.

Alan 1: Alan 1, binadaki buluntuların çoğunluğunun ele geçmiş olduğu kesimdir. II. Kültür Katı mimarisinin karakteristik unsurlarından olan platform da bu

alanda yer almaktadır. Bu platformun doğu tarafında ve oldukça yakın sayılabilecek konumlarda 3 adet öğütme taşı bulunmuştur (Şekil 6.2). Öğütme taşları, havan ve alanın sınırları dâhilinde bulunmuş havaneli besin hazırlama pratikleri ile ilişki olmalıdır. Bunların platforma yakın konumlarda ele geçmiş oldukları düşünüldüğünde, II. Kültür Katı'nın diğer tüm binalarında görüldüğü üzere, Bina 6'daki platformun da besin hazırlama faaliyetlerine aracılık etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Buluntular	**Alan 1**	**Alan 2**	**Alan 3**
İşlenmiş Kemik	-	1	-
Taş Balta	1	-	-
Taş Keski	1	-	-
İşlenmiş Taş	1	-	1
Boncuk/Pendant	3	-	-
Kil Ağırşak	1	-	-
Gemi Biçimli Kap	1	-	-
Havaneli	1	-	-
Obsidiyen	1	-	-
Öğütme Taşı	3	-	-
Bezemeli Çanak	6	-	-

Tablo 6.8: Bina 6 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı

Alanda, ayrıca depolama kabı parçalarına da rastlanmıştır. Oldukça kalın cidarlı ve muhtemelen büyük boyutlu olan bu depolama kapları platformun yakınındaki havan ve öğütme taşlarıyla bir arada bulunmuştur. Depolama kabı parçalarının birbirine yakın konumda ve platform çevresinde ele geçmiş olmaları, depolamanın da platformun çevresinde yapılmış olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte özellikle deniz kabuğu ve hayvan kemiği kalıntılarının ağırlıklı olarak güney tarafındaki girişe yakın alanlarda birikmiş olduğu görülür. Platform çevresi ise bu tür malzemeler açısından daha zayıftır. Deniz kabukları ve hayvan kemiklerinin büyük bir

bölümü de Alan 1'de ele geçmiştir. Dolayısıyla çoğunluğu besin olarak tüketilmiş olabilecek yumuşakça türleri ile hayvan kemiklerinin yüksek oranı besin hazırlama ve yemek yeme eylemlerinin bu alanda gerçekleştirilmiş olma ihtimalini daha da güçlendirmektedir.

Buluntu Türü	İç Mekân
Çanak (adet)	504
Kemik (kg / adet)	0.61 / 120
Deniz Kabuğu (adet)	142
Çakmaktaşı (adet)	51

Tablo 6.9: Bina 6 malzemesinin alanlara göre dağılımı

Küçük buluntuların dağılımına bakıldığında, 3 adet boncuktan 1'i platform ve binanın batı duvarı arasında kalan boşlukta bulunmuşken, diğerleri birbirine oldukça yakın konumda ve alanın güneybatı köşesinde bulunmuştur. Alanın güney batı kesiminde boncuklarla birlikte 1 adet işlenmiş taş nesne, 1 adet havaneli, 1 adet taş keski ve 1 adet taş balta toplu olarak tespit edilmiştir. Bunların dışında girişe yakın konumda 1 kil ağırşak dışında kuzeydoğu köşede gemi biçimli bir kaba rastlanmıştır. Buluntulara ve konumlarına bakıldığında, büyük bir bölümünün binanın güneybatı köşesinde kümelenmiş oldukları anlaşılır. Ayrıca buluntular birbirinden farklı niteliktedir ve olasılıkla farklı işlevlere sahip olmalıdırlar. Özellikle de cilalı taş balta ve keski gibi statü nesnesi olarak da görülen nesnelerin ve boncukların bir arada bulunmuş olması, binanın terk edilmesi sırasında tabana bilinçli olarak konulmuş olabileceklerini düşündürmektedir. Ancak bina da bu tür bir uygulamaya yönelik herhangi bir kanıta ulaşılamamıştır. Girişte bulunmuş bir kil ağırşaktan yola çıkılarak, dokuma pratiklerinin de bu alanda yapılmış olabileceği söylenebilir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Alan 1 besin hazırlama, yemek yeme, depolama, dokuma gibi günlük pratiklerin yanı sıra uyuma, dinlenme ve belki de sosyalleşme gibi bina sakinlerinin çeşitli ihtiyaçlarına yönelik kullanılmış olmalıdır. Bunlara ek olarak bazı üretim faaliyetlerinin (alet yapımı vb.) de burada gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülebilir.

Alan 2 ve Alan 3: Bu alanların ikisinde de muhtemel faaliyetlere yönelik yeterli ve ayırt edici veriye ulaşılamamıştır. Alan 2'de bulunmuş 1 adet kemik nesne ve Alan 3 sınırları içerisinde ele geçmiş 1 adet işlenmiş taş nesnenin alanlardaki faaliyetlerle olan ilişkisi de açık değildir. Her iki alanda da az miktarlarda ve birbirine yakın oranda deniz kabuğu ve hayvan kemiği kalıntısı ele geçmiştir. Binanın oldukça kısıtlı sayılabilecek iç alanı düşünüldüğünde, bu iki alanı da depolama faaliyetleriyle ilişkilendirmek mümkündür.

Bina sınırları içindeki üç ayrı faaliyet alanında toplam 504 adet çanak çömlek parçası tespit edilmiştir. Çanak çömleklerin yaklaşık olarak yarısı ince ve özenli mallardan oluşurken, diğer yarısı kaba ve orta-kaba mallara aittir. Kase ve çanak formları az sayıda iken, çömlek formlarının daha fazla olduğu görülür. Bina 1'de karşılaşılan içe dönük ağızlı kase formlarına ise burada rastlanmamıştır. Binada ayrıca 6 adet bezemeli çanak parçası tespit edilmiştir. Bunların üzerinde kazıma nokta ve çizgi kazıma gibi bezeme teknikleri görülür. Çoğunluğu Alan 1'de bulunmuş toplam 0.61 kg. (120 parça) ağırlığındaki hayvan kemiği ise ağırlıklı olarak keçi ve koyun gibi türlerden oluşurken, oldukça az sayıda sığır gibi büyük baş hayvan türlerine de rastlanmıştır. Deniz kabuklarının büyük bir çoğunluğu ise *Cerastoderma* türündedir. Diğer baskın türleri *Patella, Glycymeri*s ve *Spondylus* gibi yumuşakçalar oluşturur. Bina 1'de fazlaca görülen *Heliciade* burada oldukça az sayıdadır (yalnızca 2 adet). Binada ayrıca toplam 51 adet de yontmataş alet bulunmuştur.

6.1.2.2. Stratigrafi

Bina 6, iki aşamalı bir stratigrafik görünüm sergilemektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan kuzey duvarı (B6-H) ve güney-kuzey doğrultusunda uzanan batı duvarı (B6-J) boyunca iki ayrı temel kalıntısına rastlanmıştır (Şekil 6.2). Önceki bir aşamaya ait her iki duvar kalıntısının da Bina 6'ya ait duvarlar ile benzer teknikte yapılmış oldukları anlaşılmıştır. Bina 6, olasılıkla daha önce var olan başka bir binanın üstüne inşa edilmiştir. Ayrıca Bina 6'ya ait duvarların tam olarak alttaki binanın üzerine yerleştirilmiş olması ve her iki aşamadaki duvarların da benzer uzunluklara sahip olması, inşa sırasında önceki binanın sınırlarına da dikkat edilmiş olabileceğini düşündürür. Dolayısıyla önceki ve sonraki yapıların benzer plan ve boyutlarda

olabilecekleri düşünülebilir. Ancak destekleyici nitelikte kalıntılara binanın iç kesiminde rastlanılmamış olması, önceki bina ile olan benzerliğin yalnızca dış sınırlar için geçerli olduğunu düşündürmektedir

Aşamalar	Mimari Unsurlar
I. Aşama	B6-H, B6-J
II. Aşama	B6-A, B6-B, B6-C, B6-D, B6-E, B6-F, B6-G, B6-I

Tablo 6.10: Bina 6 mimari öğelerinin stratigrafik aşamaları

Bina 6 ile ilişkili diğer mimari unsurların tamamı sonraki inşa evresine (II. aşama) ait olmalıdır. İç mekânı ayıran duvarların (B6-G ve B6-F) binanın inşası sırasında değil, sonraki bir zaman diliminde yapılmış olmaları mümkündür. Binaların iç düzenlemeleri, zamanla ve değişen koşullara bağlı olarak yeniden düzenlenebilmektedir (Pfälzner, 2015: 50). Dolayısıyla Bina 6'da da böyle bir değişikliğe gidilmiş olabilir. Olasılıkla II. Kültür Katı'nın standartlaşmış iç mekân düzenlemesini yansıtan Alan 1 (ana oda), bu yeniden düzenleme sırasında oluşturulmuş olmalıdır.

Binadaki küçük buluntular çoğunlukla taban üzerinde bulunmuştur ve bunların bir kısmı da orijinal konumlarındadır. Öğütme taşları besin hazırlama ile ilişkili platform çevresinde ve olasılıkla birincil yerlerinde tespit edilmişlerdir. Havan ise sıkıştırılmış toprak tabana yarı gömülüdür ve *in situ* halde bulunmuştur. Büyük boyutlu ve depolama ile ilişkili kaplara ait parçalar da bina terk edildikten sonra parçalanarak etrafa dağılmış olmalıdır. Küçük buluntuların bir kısmı terk sırasında bırakılmış olabilecekleri gibi, binanın kullanımı sırasında konulmuş veya saklanmış oldukları yerlerle ilişkili olmaları da mümkündür. Etrafa dağılan çanak çömlek kalıntılarının bir bölümü binada bırakılmış kapların çökme süreçlerinde kırılarak yayılması sonucu birikmiş olmalıdır. Bunun yanı sıra birçok buluntunun da terk sonrası süreçlerde ve çeşitli etkilerle birikmiş olabileceği düşünülebilir.

6.1.3. Bina 7

Bina 7, bitişiğindeki Bina 6 gibi yerleşmenin güneyine yakın kesiminde kazılan BB14 açmasında bulunmuştur. Tek odalı ve dikdörtgen planlıdır (Şekil 6.2). Bina 1'de olduğu gibi batı tarafı boyunca uzanan ve duvara bitişik bir avlu bulunur. İç düzenlemeleri diğer iki binayla da benzerlik gösterir. Yaklaşık 27 m^2'lik bir iç alan ölçülerine sahiptir ve yaklaşık 6 x 5 m. genişliğinde bir alana yayılır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan binanın girişi muhtemelen güneybatı tarafta olmalıdır, fakat kazılan alanın sınırları içerisinde ulaşılamamıştır. Olasılıkla bitişiğindeki Bina 6'ya sonradan eklenerek inşa edilmiş olması muhtemeldir. Binanın temelleri düz bir alana ve eğimli olan arazinin hafifçe düzleştirilmesiyle yapılmış olmalıdır.

Kod	Öge No.	Öge Türü	Açma	Birim	Faaliyet Alanı
B7-A	Ö161,162	Taban	BB14	B2, 4, 5	İç Mekân
B7-B	Ö160	Platform	BB14	B3	İç Mekân
B7-C	Ö161	Duvar	BB14	B9	İç Mekân, Avlu
B7-D		Duvar	BB14	B4	İç Mekân
B7-E	Ö159, 165	Duvar	BB14	B3	İç Mekân, Avlu
B7-F		Avlu	BB14	B10, 11	Avlu
B7-G	Ö164	Depolama Birimi	BB14	B13	Avlu
B7-H	Ö163	Duvar	BB14	B12	Avlu

Tablo 6.11: Bina 7 ile ilişkili mimari öğeler

Binanın kuzey tarafı boyunca uzanan duvarı (B7-E), Bina 1 ile arasında bir sınır oluşturan ve iki evreli olduğu anlaşılan duvar (B6-I) ile birleşir (Şekil 6.2). Bu duvar aynı zamanda binanın dışına uzanarak avlunun da kuzey duvarını oluşturmaktadır. Toplam uzunluğu yaklaşık olarak 9.30 m kadardır. Duvarın doğu tarafta Bina 6 ile birleşen ucuna bakıldığında sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Binanın dışında kalan batı tarafı ise düzensiz bir görünüm sergiler. Avluyu çevrelemek için sonradan eklenmiş olması muhtemeldir. Binanın doğusunda ve yaklaşık olarak

taban seviyesi boyunca Bina 6'nın alt evresine ait duvarın (B6-J) bir kısmı izlenmektedir. Yaklaşık 10 cm. genişliğinde ve 5.50 m. uzunluğunda bir alanda doğu duvarının alt kısmı boyunca uzanır. Bina 6 ve Bina 7'yi ayıran duvarın (B6-D) bu duvarın üzerine inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Batı duvarı (B7-C) 4.30 m. uzunluğunda ve 55 cm. genişliğindedir. Binanın iç tarafında ve kuzeydoğu köşeye yakın bir konumda 1.30 m. uzunluğunda ve 0.30 m. genişliğinde küçük bir duvar (B7-D) bulunmaktadır. Duvarın her iki taraftan da devam ettiğine dair bir kanıta rastlanmamıştır.

Kod	Öge Türü	Boyut	Yükseklik	Seviye	Malzeme
B7-A	Taban	27 m^2	-	-13.13	Sıkıştırılmış Toprak
B7-B	Platform	2.30x0.90 m	4 cm	-13.09	Taş
B7-C	Duvar	4.30x0.55 m	5 cm	-13.08	Taş
B7-D	Duvar	1.20x0.30 m	26 cm	12.88	Taş
B7-E	Duvar	9.35x0.55 m	36 cm	-12.73	Taş
B7-F	Avlu-Taban	13 m^2	-	-13.12	Sıkıştırılmış Toprak
B7-G	Depolama Alanı	1.10x0.90 m	14 cm	12.75	Taş?
B7-H	Duvar	4.20x0.35 m	11 cm	12.91	Taş

Tablo 6.12: Bina 7'ye ait mimari öğelerin fiziksel nitelikleri

Binanın tabanı II. Kültür Katı'nın diğer binalarında olduğu gibi sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır. Bina 7'nin iç mekânının kuzeybatı köşesinde, II. Kültür Katı yapılarının standartlaşmış özelliklerinden birisi olan platform yer alır. Diğerlerinde olduğu dikdörtgen planlı ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (B7-B). 2.30 x 0.90 m. ölçülerindeki bu platform kuzey duvara bitişiktir. Batı duvarıyla arasında yaklaşık 1 m. genişliğinde boşluk bırakılmıştır. Platformun güney ucuna oldukça yakın konumlandırılmış ve taban üzerine yerleştirilmiş bir havan bulunmuştur. Bina 6'da da görüldüğü gibi platform çevresinde öğütme taşları bulunur. Platform çevresinde birbirine yakın konumda toplam dört adet öğütme taşı ele geçmiştir. Bunların dışında II. Kültür Katı'ndaki diğer binalarda olduğu gibi büyük boyutlu depolama kaplarına ait parçalar da tespit edilmiştir.

Bina 7'nin batısında yaklaşık 4.50 x 3 m. ölçülerinde, etrafı taşlarla çevrili bir avlu bulunur. Bina 1' de görüldüğü gibi batı duvarı boyunca uzanmaktadır. Etrafı tek sıra taşlarla çevrelenmiş olan avlunun kuzey tarafında, çember şeklinde ve etrafı küçük boyutlu taşlarla çevrelenmiş çukur benzeri bir mimari öğe ortaya çıkartılmıştır. 1.10 x 0.90 m. ölçülerindeki bu yapı öğesi oldukça sığ bir derinliğe sahiptir. Avlunun güneydeki duvarı (B7-H) oldukça düzensiz bir görünüm sergiler. Bu kesimde birbirinden fiziksel olarak ayrılan iki duvardan söz etmek mümkündür. Bunlardan birisi düz bir şekilde doğu batı doğrultusunda uzanırken, diğeri iki uçtan da avlunun iç tarafına doğru yönelim göstererek, yarım ay benzeri bir forma bürünür. Bu iki duvardan güneyde olanı muhtemelen avlunun sınırlarını belirlerken, diğerinin avlu içerisinde gerçekleşen bir faaliyetle ilişkili olduğu düşünülebilir.

6.1.3.1. Faaliyet Alanları ve Faaliyetlerin Niteliği

Bina 7, Bina 1 ile benzer şekilde batısında ve binaya bitişik bir avlu barındırmaktadır. Dolayısıyla bu iç ve dış alanlar ayrı faaliyet alanları olarak ele alınmıştır. Bina içinde bulunmuş küçük buluntu, çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş aletlerden oluşan malzemenin tamamı değerlendirmeye alınmışken, tabanı tümüyle tespit edilmemiş olan avlu için yalnızca küçük buluntular dikkate alınmıştır. Binanın kuzey duvarının dış tarafı, figürin parçası bulunmuş olması nedeniyle ayrı bir faaliyet alanı olarak değerlendirilmiştir.

İç Mekân: Bina 7'nin yaklaşık olarak 27 m^2 büyüklüğündeki iç mekânında platform, öğütme taşları, tabana yerleştirilmiş bir havan ve çeşitli buluntular tespit edilmiştir. Platform ve çevresinde ele geçmiş öğütme taşı ve havan gibi buluntular dikkate alındığında, alanın besin hazırlama faaliyetleriyle ilişkili olduğu açıktır. Ayrıca yine platform çevresinde büyük boyutlu bir depolama kabına ait kırık parçalara da rastlanmıştır. Platform ve binanın doğu duvarı arasında, doğu-batı doğrultulu ve yaklaşık 1 m. uzunluğunda bir duvar (B7-D) kalıntısı bulunmuştur. Bu duvarın herhangi bir depolama birimini desteklemek amacıyla yapılmış olabileceği gibi, bina içine oluşturulmuş bağımsız bir depolama birimine ait olması da mümkündür. Depolama ile ilgili unsurların ve besin hazırlama faaliyetleriyle ilgili kalıntıların bir arada bulunmuş olması, bu iki faaliyetin aynı alanda gerçekleştirilmiş olduğunu

göstermektedir. Bu durum, Bina 6 ile benzerlik gösterirken, iç mekân düzenlemesinde depolama ve gıda hazırlama alanlarının ayrılmış olduğu Bina 1'den farklıdır.

Buluntular	**İç Mekân**	**Avlu**	**Dış Alan**
İşlenmiş Deniz Kabuğu	1	-	-
Spondylus Bilezik	1	-	-
Taş Balta	1	1	-
Taş Keski	1	-	-
İşlenmiş Taş	-	3	-
Boncuk/Pendant	3	-	-
Figürin	-	-	1
Minyatür Kap	1	-	-
Havaneli	1	-	-
Öğütme Taşı	4	-	-
Obsidiyen Çekirdek	-	1	-
Bezemeli Çanak	-	-	-

Tablo 6.13: Bina 7 küçük buluntularının alanlara göre dağılımı

İç mekânda 3 adet boncuktan 2'si platform ve binanın batı duvarı arasında bulunmuşken, diğeri güney tarafta ve girişe yakın konumda bulunmuştur. Bina 7'nin iç mekânında ele geçen diğer buluntular arasında 1 adet işlenmiş deniz kabuğu nesne, 1 adet taş keski, 1 adet taş balta, 1 adet havaneli ve 1 adet *Spondylus* bilezik tespit edilmiştir. Ayrıca platforma yakınında 1 bezemeli çanak parçası ve 1 minyatür kap parçasına da rastlanmıştır. Bina 7'deki buluntuların genel dağılımına bakıldığında, nerdeyse tamamı birbirinden farklı yerlerde ve ayrık şekillerde ortaya çıkartılmışlardır. Diğer iki binanın (Bina 1 ve Bina 6) iç mekânındaki buluntu dağılımı ile karşılaştırıldığında farklılıklar görülmektedir. Hem Bina 1 hem de Bina 6'daki buluntu dağılımı kümelenmeler halinde gözlenmiştir. Bina 7'de ise buluntuların taban üzerinde rastgele bir şekilde dağılmış oldukları izlenimi oluşmaktadır.

Buluntu Türü	İç Mekân
Çanak (adet)	444
Hayvan Kemiği (kg/adet)	0.54 /103
Deniz Kabuğu (adet)	+/- 100
Çakmaktaşı (adet)	-

Tablo 6.14: Bina 7 malzemesinin türlerine göre dağılımı

Binanın iç mekânında 444 adet çanak çömlek parçası bulunmuştur. Ele geçen örnekler Bina 6'daki örnekler ile benzerdir. İnce, kaba ve orta-kaba mal gruplarından oluşur. Formlar arasında Bina 6'da da görüldüğü gibi kâse ve çanak formlarının ender, çömlek formlarının ise yoğun olduğu anlaşılır. Yaklaşık 100 adet deniz kabuğu arasında ise *Cerastoderma* türü yumuşakçalar en yaygın grubu oluşturmaktadır. Toplam 0.54 kg. (103 parça) hayvan kemiği kalıntısının oldukça büyük bir bölümü koyun ve keçi gibi hayvanlara aittir. Bunların dışında toplam 24 adet yontmataş alet tespit edilmiştir.

Bina 7'nin iç mekânında II. Kültür Katı'nın diğer binalarında olduğu gibi birbirinden farklı faaliyetlerin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer binalarda da görüldüğü gibi bazı besin maddelerinin depolanması ve besin hazırlamayla ilgili faaliyetler iç mekânda gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Avlu: Avlu, Bina 7'nin batı tarafında ve duvara bitişik bir şekilde, duvarın açığa çıkartılmış olan kısmı boyunca uzanmaktadır. Batı sınırı tümüyle ortaya çıkartılamamış olmakla birlikte yaklaşık 13m^{2}'lik bir alana yayılır (Şekil 6.2). Avlunun tabanına tümüyle ulaşılamamış olsa da sıkıştırılmış toprak tabanlı olduğu tespit edilmiştir. Avluyu kuzeyden ve güneyden çevreleyen duvarlara ulaşılmışken, batı tarafta herhangi bir duvar kalıntısına rastlanmamıştır. Alanın yüzeye oldukça yakın ve tahribata açık olması nedeniyle sınırları tümüyle belirlenememiştir. Dolayısıyla batı taraftan açık olup olmadığı da belirsizdir. Bunların yanı sıra avlu içinde belirli faaliyetlere yönelik alanların duvarlar veya taş sıralarıyla ayrılmış olduğu saptanmıştır.

Avlunun kuzeybatı köşesinde, etrafı küçük boyutlu taşlarla çevrelenmiş, çember biçimli ve çukurumsu görünümde bir alan ortaya çıkartılmıştır. Alanın depolama amaçlı kullanılmış olabileceği veya büyük bir depolama unsurunu desteklemek için oluşturulmuş olduğu düşünülebilir. Bina 1'in avlusunda görüldüğü gibi, Bina 7'ye ait avluda da depolama faaliyetlerinin gerçekleştirilmiş olması mümkündür. Bu alana yakın konumda ve kuzeyde bulunan duvara (B7-E) iliştirilmiş, yaklaşık 0.5 m. uzunluğunda bir duvar çıkıntısı görülmektedir. Bunun işlevi tam olarak anlaşılamamakla birlikte yine depolamayla ilişkili bir unsuru desteklemek için oluşturulmuş olduğu düşünülebilir.

Avlunun güney duvarı ile binan batı duvarının birleştiği köşede, uçları avlu içerisine doğru kıvrılan yarım ay şeklinde bir duvarın (B7-H) varlığı izlenmektedir. Avluyu çevreleyen duvarlarla aynı teknikte yapılmış olan bu duvarın, avlu tabanı üzerine yerleştirildiği ve diğer duvarlardan biraz daha üst seviyede olduğu anlaşılmıştır. Duvar avluya sonradan eklenmiş olmalıdır. Bu alanı farklı kılan, tabanda tespit edilmiş 3 adet işlenmiş-yarı işlenmiş taş ve 1 adet mermi biçimli obsidiyen çekirdektir. Bu buluntulardan yola çıkılarak, avlu içerisine ayrı bir yapı birimi olarak oluşturulmuş olduğu ve işlik olarak kullanım görmüş olabileceği düşünülebilir.

Bina 7'nin avlusu hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Bina 1'e bağlı avlularda da görülmüş olduğu üzere çoklu faaliyetler için kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Günlük pratiklerin birçoğu bu alan üzerinde gerçekleştirilmiş olmalıdır. Özellikle depolama pratiklerinin hem iç mekânda hem de avluda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Bina 7'ile ortak duvarı paylaşan Bina 6'ya bağlı herhangi bir açık alan ya da avluya rastlanmamıştır. Bu durum, avlunun her iki binanın sakinleri tarafından da kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca binalarda bulunamayan ocak veya fırın gibi unsurlara avluda da rastlanmamıştır.

6.1.3.2. Stratigrafi

Bina 7'nin temelleri ve binaya bağlı diğer mimari elemanlar incelendiğinde tek aşamalı bir bina olduğu anlaşılır. Bina, hemen yanındaki Bina 6'da görüldüğü gibi

düz bir alana inşa edilmiştir ve olasılıkla zeminde yapılan küçük bir düzleştirme işlemi sonrasında inşasına başlanmıştır. Bina 6'ya daha sonra eklenmiştir ve bu durum kuzey duvarının (B7-E) Bina 6 ile birleştiği noktada izlenebilmektedir. Binanın iç alanını kuzey ve batı taraftan çevreleyen iki duvar ile birlikte avluyu kuzey ve güneyden çevreleyen duvarın da aynı zamanda yapıldığı düşünülebilir. Avlunun güney tarafına yerleştirilmiş ve yarım ay şeklinde bir görünüm sergileyen duvarlar (B7-H) ise muhtemelen sonradan eklenmiştir. İç mekândaki mimari öğelere bakıldığında, herhangi bir yeniden düzenlemeye dair kanıt yoktur.

Bina tabanında tespit edilen buluntular, olasılıkla binanın son kullanım evresine ait olmalıdır. Bir binanın terk edilmesini takip eden süreçlerde de malzeme birikimin devam edebileceği bilinmektedir. Dolayısıyla bazı kalıntılar da çeşitli yollarla ve terk sonrasında birikmiş olmalıdır. Bina tabanında etrafa dağılmış halde bulunmuş büyük boyutlu kaplara ait parçalar da olasılıkla çökme sırasında gerçekleşen kırılma ve dağılma ile ilişkilidir. II. Kültür Katı'ndaki diğer iki binada da görüldüğü gibi terk sonrası süreçlerde gerçekleştirilmiş olabilecek herhangi bir insan aktivitesinin izine rastlanmamıştır. Ancak alanın tarım arazisi olarak kullanılmış olması ve temellerin yüzeye oldukça yakın seviyelerde olması nedeniyle, yüzey faaliyetlerinden etkilenmiş olabileceği de düşünülebilir. Bu durum, Bina 1 ve Bina 6 için de geçerlidir.

6.2. II. Kültür Katı Çukurları

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin farklı kesimlerinde toplam 46 çukur kazılmıştır ve bunların büyük bir çoğunluğu Erken Kalkolitik Döneme tarihlendirilmiştir. Bununla birlikte Geç Neolitik Döneme ait IV. Kültür Katı'nda bulunmuş çukurlar, yerleşmedeki çukur kazma geleneğinin 6. bin yılın ilk yarısına kadar uzandığını göstermektedir. Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilen II. Kültür Katı'nda ise yalnızca iki çukur bulunmuştur. Bu çukurların ikisi de yerleşmenin orta kesimindeki Y16 açmasında ve III. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş bir binanın (Bina 11) dolgusunda bulunmuşlardır. Çukurlardan elde edilmiş herhangi bir radyokarbon tarihi yoktur. Ancak dolgularında bulunmuş çanak çömlek örneklerinden yola çıkılarak 5. binyılın başlarına, olasılıkla da MÖ. 4900 sonrası bir tarihe yerleştirilmeleri mümkündür. Çukurlarda bulunmuş çanak çömlek örneklerinin

arasında Orta Kalkolitik Dönem boyunca Batı Anadolu'da da sıkça rastlanılan formlara rastlanmıştır. Ayrıca iki çukurda da Uğurlu'nun III. Kültür Katı için karakteristik formlar ve kulakçıklı kap parçaları gibi örneklerin bulunmuş olması da Orta Kalkolitik dönemin erken aşamalarına ait olabileceklerini göstermektedir.

Çukurların fiziksel nitelikleri, inşa teknikleri ve dolgularında bulunmuş malzemeler ayrı ayrı incelemeye alınmıştır. Bu yöntemle, oldukça uzun bir süre devamlılık sergilediği anlaşılan çukur pratiğinde herhangi bir farklılık olup olmadığı ve ne tür faaliyetlere aracılık etmiş olabilecekleri gibi soruların çözümüne odaklanılmıştır.

6.2.1. Fiziksel Nitelikleri

Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilmiş olan Ö221 ve Ö230 öğe No.lu çukurların fiziksel nitelikleri ile ilgili veriler Tablo 6.15'de verilmiştir. Çukurların inşa teknikleri ve boyutları arasında farklılıklar görülür. Ö221 No.lu çukur, III. Kültür Katı çukurlarının büyük bir kısmında görüldüğü gibi sarı renkli ve kalın bir kil sıva ile sıvanmıştır. Bina 11'in batı duvarına bitişiktir ve yarı dairesel bir görünüm sergiler. Yaklaşık 25 cm. derinliği ile değerine oranla oldukça sığdır. Çapı ise 1.6 m. kadardır. Çukur, taban seviyesinde bina tabanının hafif bir şekilde altına inerek sonlanmaktadır. Yüzey faaliyetleri nedeniyle üst tarafında hafif şekilde tahrip olmuştur. Ö230 ise Bina 11'in güneydoğu köşesine kazılmıştır. Çukurun kuzey köşesinde kalın bir sıvaya rastlanmış olsa da diğer taraflarında ve tabanında izlenememiştir. Olasılıkla yalnızca tek taraflı olarak sıvanmış olmalıdır. Yaklaşık 75 cm. derinliğe ve en geniş noktasında 2 m. genişliğe sahiptir. Tabanı yaklaşık 50 cm. kadar bina tabanının altına iner. Çukurun şekli güney tarafta daralarak asimetrik bir görünüm kazanır. Ayrıca Bina 11'in bu kesimi büyük oranda tahrip olmuştur ve muhtemelen başka çukurlar da olmalıdır.

Görüldüğü gibi her iki çukurun inşa tekniği de birbirinden farklıdır ve farklı fiziksel özelliklere sahiptirler. Çapları her kadar birbirine yakın olsa da derinlikleri itibariyle ayrılırlar. Ö221 diğerine oranla daha özenli yapılmış gibi görünmektedir. Ayrıca bina tabanı ile nerdeyse aynı seviyelerde sonlanmış olması, bina ile ilişkili

olabileceğini de düşündürmektedir. Ö230'da ise böyle bir durum söz konusu değildir ve bina tabanı ile hemen yanındaki ocağın bir kısmını tahrip ederek oldukça derine inmektedir. Bununla birlikte IV. ve III. kültür katlarındaki çukurlarla karşılaştırıldıklarında da bazı farklılıklar görülür. Her iki çukurun da çapları önceki tabakalarda bulunmuş çukurlara oranla daha geniştir. Sıvaları da diğerlerine oranla daha kalın olmakla birlikte benzer malzemelerden yapılmıştır. Ö221 önceki tabakalardaki çukurlara oranla daha sığ görünürken, Ö230 benzer bir derinlik seviyesi gösterir.

Öğe No.	Açma	Birim	Form	Seviye	Derinlik	Çap	Sıva	Sıva Kalınlığı	Sıva Rengi
Ö230	Y16	B23	Yarı Oval	-10.25	0.74 m	2 m	Yarı Sıvalı	~5 cm	Sarı
Ö221	Y16	B24	Yarı Dairesel	-10.16	0.26 m	1.60 m	+	6-8 cm	Sarı

Tablo 6.15: II. Kültür Katı çukurlarının fiziksel nitelikleri ve ilişki alanları

6.2.2. Malzeme Dağılımı

Çukurlardan elde edilen malzemelerin dağılımına bakıldığında, ikisinde de birinden farklı türde malzemenin bir arada bulunduğu görülür (Tablo 6.16 ve Tablo 6.17). İki çukur arasında malzeme sayısı ve miktarı bakımından farklılık olsa da boyutları dikkate alındığında benzer bir görünüm sergiledikleri anlaşılır. Çukurlardan elde edilmiş buluntuların tamamı sayılmış ve niteliklerine göre incelenmiştir.

Ö230'da farklı malzemelerden yapılmış birçok küçük buluntu ele geçmiştir. Bunlar arasında kemik aletler baskındır. 1 adet işlenmiş kemik nesne haricinde 3 adet bız bulunmuştur. Kırık olarak bulunan bızlar oldukça iyi işlenmiştir ve birisinin baş kısmı tek taraftan yontulmuştur. Kaburga kemiğinden yapılmış 2 adet işlenmiş kemik nesne zımparalanmıştır ve 1'inin üzerinde çizgilere rastlanmıştır. Çukurda bulunmuş 3 işlenmiş boynuzdan 2'si olasılıkla bir sığıra ait olmalıdır. Diğeri ise daha küçük bir hayvana aittir. Boynuzlardan 2'si her iki uçtan da düzeltilmiştir ve olasılıkla taş balta veya benzeri bir alet için sap olarak kullanılmış olmalıdır. *Patella* türü yumuşakça

kabuğundan yapılmış bilezik benzeri bir nesne, *Spondylus*'dan yapılmış ve oldukça iyi işlenmiş 1 pendant ile *Glycymeri*s ve *Cerastoderma* türü yumuşakçalardan yapılmış pendantlar da dikkat çekici buluntular arasındadır. Çukurda ele geçen buluntulardan bir diğeri de 1 kutu kaba ait parçadır. Siyah zemin üzerine kazıma tekniğinde yapılmış ve kare şeklinde panellere ayrılmış içi taralı motifler bulunur. Hayvan başı biçimli bir tutamak ile muhtemelen bir figürine ait olabilecek pişmiş toprak nesne de dikkat çekicidir. Bunların dışında 1 ağırşak ve taştan yapılmış 1 boncuk da ele geçmiştir. Çukurdaki önemli buluntu guruplarından bir diğeri ise obsidiyenlerdir. Toplam 8 adet obsidiyenin tamamı mat renkli bir görünüm sergiler ve olasılıkla Melos kökenli olmalıdır. Küçük buluntuların çukur dolgusundaki dağılımlarına bakıldığında bir kısmının açılış seviyelerinde, diğerlerinin ise tabanda ve tabana yakın seviyelerde bulunmuş oldukları görülür. İşlenmiş kemik nesnelerden 2'si ile birlikte taş boncuk ve kil nesne açılış seviyelerinde bulunmuşken, diğerleri tabana yakın seviyelerde saptanmıştır.

Ö230 No.lu çukurda çok sayıda bezemeli çanak çömlek parçası bulunmuştur. Toplam 65 parça bezemeli parçadan 54'ü açkı bezemeli kaplara aittir. Ayrıca yaklaşık yarısı ortaya çıkartılmış ve iç kısmı açkı bezemeli pencere ayaklı tümlenebilir bir kap da bulunmuştur. Benzer örnekleri Gülpınar III. tabakada da görmek mümkündür (Özdemir, 2017: şek. 3.12). Açkı bezemeli örnekler üzerindeki motifler hem iç hem de dış yüzeylere uygulanmıştır. Motifler arasında dikey ve yatay şeritler, dikey zigzaglar, file-ağ motifleri, eğimli bantlar, yatay bantlar ve iki bant arasında eğimli çizgiler gibi çeşitli motifler bulunur. Bunların dışında bir kulakçıklı kaba ait parça da ele geçmiştir.

Ö221'deki buluntular arasında mermerden yapılmış 1 adet kap parçası ve 1 adet cilalı taş balta dikkat çekicidir. Adada kaynakları bulunmayan ve olasılıkla Batı Anadolu'dan getirilmiş olması muhtemel mermer bir kaba ait parça oldukça iyi işlenmiştir. 2 adet işlenmiş kemik, 1 adet kil nesne ve 1 adet de yarı işlenmiş taş bulunmuştur. Çukurdaki buluntuların tamamı taban ve tabana yakın seviyelerde ele geçmiştir. Bunların yanı sıra iki kulakçıklı kap parçası ile 8 adet bezemeli kaba ait parçalara da rastlanmıştır. Bezemelerin tamamı açkı bezemedir. Bunlardan birisinin üzerinde "V" şeklinde ve kabartma tekniğinde yapılmış bir bezeme de görülür. Ayrıca

aynı kap üzerinde yatay düzlemde bir şerit üzerinde açkı tekniğinde yapılmış ağ motifleri tespit edilmiştir. 2 adet kulakcıklı kap parçasından 1'isinin üzerinde ise kazıma tekniğinde yapılmış bezeme bulunur. Her iki örnek de III. Kültür Katı örneklerine göre biraz daha farklıdır ve daha düz şekilde uzanan kulakçık çıkıntılarına sahiptir.

Buluntu Türü	**Ö221**	**Ö230**
İşlenmiş Kemik	1	4
İşl. Dnz. Kabuğu	-	1
İşlenmiş Taş	2	-
İşlenmiş Boynuz	-	3
Taş Balta	1	-
Pendant	-	3
Kil Nesne	1	1
Bız	-	3
Figürin	-	1
Boncuk	-	1
Havaneli	1	-
Obsidiyen	-	8
Ağırşak	-	1
Kutu Kap	-	1
Bezemeli Kap	8	65
Kulakçıklı Kap	2	1
Tüm Kap	-	1
İşlenmiş Mermer	1	-

Tablo 6.16: II. Kültür Katı çukurları küçük buluntu dağımı

Çukurlardaki çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu ve yontmataş gibi buluntu guruplarına bakıldığında, nicel olarak küçük buluntularla benzer bir seyir

izlediği görülür. Ö230'da toplam 1271 parça çanak çömlek bulunmuştur. Parçalar ağırlıklı olarak kaba ve orta-kabalıkta mallardan oluşur. Parçaların yaklaşık %5'i bezemelidir ve bezemelerin büyük çoğunluğu açkı bezeme tekniğinde yapılmıştır. Toplam 3.2 kg. (300 parça) ağırlığındaki hayvan kemikleri arasında ağırlıklı olarak koyun ve keçi bulunmakla birlikte sığır gibi büyük baş hayvanlara ve çeşitli av hayvanlarına da rastlanmıştır. Toplam 489 adet yumuşakça kabuğunun büyük bir bölümü *Cerastoderma* türünde iken (356 adet), *Mytilus* ve *Patella* gibi türler diğer baskın grupları oluşturur. Ö221'de ise toplam 250 parça çanak çömlek bulunmuştur. Açkı bezeme tekniğinde yapılmış örnekler mevcuttur, fakat Ö230'a göre çok daha az orandadır. Toplam 0.94 kg. (95 parça) hayvan kemiği kalıntıları büyük oranda keçi türüne ait olmalıdır. Çukurun taban seviyesinde 1 adet keçi kafatası bulunmuştur ve olasılıkla bilinçli olarak yerleştirilmiştir. Çukurda bulunmuş kemiklerinde bu kafatası ile aynı hayvana ait olması muhtemeldir. Toplam 87 adet deniz kabuğunun büyük çoğunluğu *Cerastoderma* ve *Patella* türünde yumuşakçalara aittir.

Buluntu Türü	**Ö221**	**Ö230**
Çanak Çömlek (adet)	250	1271
Hayvan Kemiği (kg/adet)	0.94/95	3.2/300
Deniz Kabuğu (adet)	87	489
Yontmataş (adet)	-	48

Tablo 6.17: II. Kültür Katı çukurlarındaki malzeme dağılımı

Çukurların malzeme birikimlerine bakıldığında da kasıtlı gerçekleştirilmiş olabilecek bir düzenleme izlenir. Ö221'de bulunmuş hayvan kemikleri ve tabana yerleştirilmiş hayvan başı, olasılıkla aynı hayvana ait olmalıdır. Grup olarak gerçekleştirilmiş bir ziyafet veya toplantının artından bilinçli bir şekilde kumulmuş olabilirler. Dolgularındaki malzemenin birikim şekli de bilinçli bir düzenlemeye işaret etmektedir. Ö221'den elde edilen küçük buluntular çoğunlukla tabanda ve tabana yakın seviyelerde bulunmuşken, Ö230'da seviyeleri tespit edilebilmiş buluntuların çukurun açılış ve taban seviyelerine yakın ele geçtiği görülür. Dolayısıyla her iki çukurun malzeme birikimi de kasıtlı olabilecek eylemlere işret etmektedir. II. Kültür

Katı çukurlarının da III. Kültür Katı'nda olduğu gibi ritüel pratiklerle ilişkili olabileceği düşünülebilir.

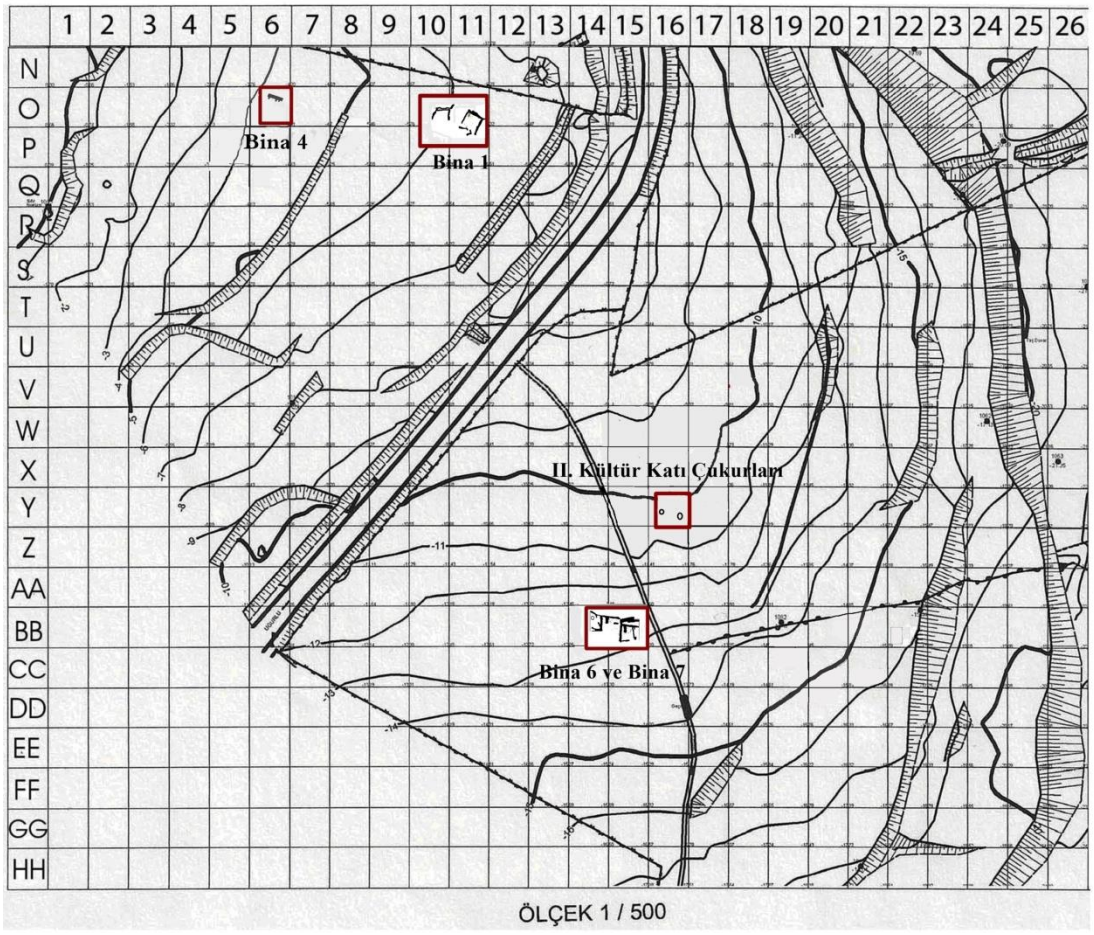
6.3. II. Kültür Katı Yerleşim Düzeni

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin II. Kültür Katı'na ait mimari kalıntılara kısıtlı ve birbirinden uzak mesafelerde rastlanılması nedeniyle, yerleşim düzeninin anlaşılması zorlaşmaktadır. Bu kültür katına ait mimari kalıntılara yerleşmenin doğuya yakın kesiminde ve batısındaki iki farklı alanda ulaşılmıştır. Yerleşmenin orta kesimlerinde bulunmuş iki çukur ve batı tarafta bulunmuş bir duvar kalıntısı da bu kültür katına tarihlendirilmiştir. Yerleşmede kazılan diğer alanlarda ise herhangi bir II. Kültür Katı malzemesine veya kalıntısına rastlanmamıştır. Yerleşmenin batısında III. Kültür Katına ait ve MÖ. 5300 yıllarına tarihlendirilmiş bir binanın (Bina 4) üzerine yapılmış bir binanın duvar kalıntısına ulaşılmıştır. Güneyde ve kuzeybatıda ise MÖ. 4500-4300 aralığına tarihlendirilmiş üç ayrı bina bulunmuştur. Bununla birlikte yerleşmenin orta kesiminde bulunmuş çukurların ve batıdaki binanın, diğer binalara göre daha önceki bir tarihe ait oldukları anlaşılmıştır.

Alçak bir höyük yerleşimi alan Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin bulunduğu alan topografik açıdan incelendiğinde, geneli itibari ile eğimli bir yapıya sahiptir. Eğimli arazi üzerinde yer yer düzlüklerin olduğu da görülmektedir. İki ayrı alanda ele geçmiş olan II. Kültür Katı binalarının topografik yapı üzerinde konumlanmış oldukları alanlar, arazinin geneli dikkate alındığında düz bir görünüm sergilemektedir (Şekil 6.3). Bu durum, binaların inşa edilmesi için daha düz alanların tercih edilmiş olduğuna işaret etmektedir. Özellikle de Bina 6 ve Bina 7'nin bulunduğu alanda binaların inşa edilmesinden önce arazinin düzleştirilmiş olabileceği de düşünülebilir.

Yerleşim genelinde şimdiye kadar kazılmış alanlar dikkate alındığında II. Kültür Katı'na ait binaların yerleşim geneline yayılmadığı ve belli bölgelerde inşa edilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Binalar hem birbirinden ayrık hem de birbirlerine bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Yerleşimin batısında ortaya çıkartılmış olan Bina 1, başka bir bina ile bağlantısı olmayan, bağımsız bir yapıdır. Binanın çevresinde

kazılmış olan alanda başka bir binaya ait kalıntıya rastlanmamıştır. Bina 6 ve Bina 7 ise bitişik iki yapıdır. Bina 7, Bina 1'de de görüldüğü gibi batı tarafına inşa edilmiş bir avluya sahiptir. Bina 6'da ise avluya rastlanmamıştır.

Şekil 6.3: II. Kültür Katı binalarının yerleşim planı üzerindeki dağılımı

II. Kültür Katı yerleşim düzenlemesi hakkında genel bir değerlendirme yapmak, mimari kalıntıların eksik olması nedeniyle zor olsa da bazı ipuçları içermektedir. Bir önceki III. Kültür Katı'na ait binaların bulundukları alanlarda II. Kültür Katı mimarisine ait oldukça kısıtlı veri sağlanmıştır. Ayrıca II. Kültür Katı'nın dolgusu da III. Kültür Katı'na oranla daha sığdır. Bununla birlikte batıdaki duvar kalıntısı ve orta kesimlerdeki çukurlar ile II. Kültür Katı binaları arasında belirgin bir zaman dilimi olmalıdır. Dolayısıyla aynı yerleşim düzeni çerçevesi içerisinde ele alınmaları olası değildir.

Kazılmış alanlardan elde edilen verilerden yola çıkılarak, yerleşim üzerinde belirli faaliyetlerin belirli alanlarda gerçekleştirilmiş olduğu ya da yerleşimin çeşitli kamusal faaliyetler için alanlara ayrılmış olduğuna dair herhangi bir kanıta rastlanmamıştır. Ancak binaların içinde, avlularda veya kazılmış diğer açık alanlarda fırın ve ocak gibi unsurlara rastlanamamış olması, bu tür faaliyetlerin belirli alanlarda ve ortaklaşa yürütülmüş olabileceğini düşündürmektedir. Jeomanyetik inceleme sonucu tespit edilen ve herhangi bir mimari kalıntıyla ilişkisi olmadığı gözlenen yüksek manyetik özellikli zonların ocak olabileceği düşünüldüğünde, bu tür unsurların açık alanlarda olduğunu düşünmek mümkündür (Şekil 5.11).

Kısaca özetlemek gerekirse, II. Kültür Katı yerleşim düzeni için birbirinden uzak mesafelerde inşa edilmiş, fakat form ve düzenleme olarak benzer binaların varlığından söz edilebilir. Binalar her ne kadar birbirinden ayrık ve uzak mesafelerde olsalar da olasılıkla ortak bir bilince göre tasarlanmış ve yönlendirilmiş olmalıdır. Girişlerin güneybatıya dönük ve binaların kuzeydoğu-güneybatı eksenin inşa edilmiş olmaları önceki dönemin yerleşim anlayışının devamı niteliğindedir. Binaların konumları, formları ya da büyüklüklerinden yola çıkılarak herhangi bir statü farklılığından ya da farklı amaçlara hizmet etmiş olabilecek bir binanın varlığından söz edilemez. Ayrıca yerleşmedeki binaların tek evreli olması ve yerleşim üzerindeki seyrek dağılımları kısa süreli olabilecek bir yerleşim modeline de işaret edebilir.

7. TARTIŞMA: III. VE II. KÜLTÜR KATI YERLEŞMELERİNDE HANE ORGANİZASYONU VE SOSYAL YAPI

7.1. III. Kültür Katı Topluluğunun Hane Pratikleri ve Sosyal Organizasyonu

Tezin İkinci Bölümü'nde bahsedildiği gibi hane sosyal, ekonomik ve ritüel aktivitelerin gerçekleştirildiği, ilişkilerin düzenlendiği bir sosyal oluşum olarak tanımlanmaktadır (Souvatzi, 2008: 1). Hane ile ilişkili faaliyetler ise üretim, tüketim, dağıtım, yeniden üretim ve aktarım olarak tanımlanmış olsa da hane üyeliği ve iş birliği gibi insanların eylemleri ve etkileşimlerine de odaklanılması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Wilk ve Rathje, 1982: 621; Souvatzi, 2008: 10). Ayrıca hane statüleri veya sosyal farklılaşmanın tanımlanması da hane araştırmaları için birincil öneme sahiptir. Uğurlu'nun Erken Kalkolitik Dönem'ini temsil eden III. Kültür Katı'ndaki bağlamlardan sağlanan arkeolojik veriler, bahsedilen bu görüşler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda besin maddelerinin üretimi, tüketimi, dağıtımı, hazırlanması, saklanması veya pişirilmesi ile ilişkili pratikler; hane içi ve hane üstü üretim veya tüketim pratikleri; çanak çömlek kullanımı; ritüel pratikler ve olası statü farklılıklarıyla ilişkili veriler incelenerek, topluluğun sosyal yapılanması anlaşılmaya çalışılmıştır.

Daha önce bahsedildiği gibi III. Kültür Katı yerleşim düzenine bakıldığında, yerleşimin tam ortasında iki büyük yapı; batısında kamusal bina ve muhtemelen ritüel amaçlı çukurlar; doğusunda ise bitişik olarak yapılmış ve her biri birkaç odadan oluşan yapı birimleri yer almaktadır. Aşağıda bu alanlardan elde edilmiş veriler, III. Kültür Katı topluluğunun sosyal organizasyonu ve yerleşim düzeni ile bağlantılı olarak ele alınacaktır.

7.1.1. Hanelerin Üretim ve Tüketim Pratikleri

Üretim, kaynakların artırılması ve temin edilmesiyle ilgili bir etkinlik olarak da tanımlanır (Wilk ve Rathje, 1982: 622; Wilk ve Netting, 1984: 6). Hane üretimiyle ilişkili bu etkinlikler temelde besin hazırlama (edinme, işleme ve pişirme dâhil), evin bakımı, beslenme, tarım ve hayvancılık gibi faaliyetler, kaynakların kullanımı ve malların edinimi ile ilişkili faaliyetlerin organize edilmesi olarak tanımlanmıştır (Wilk ve Netting, 1984: 9; Souvatzi, 2008: 14).

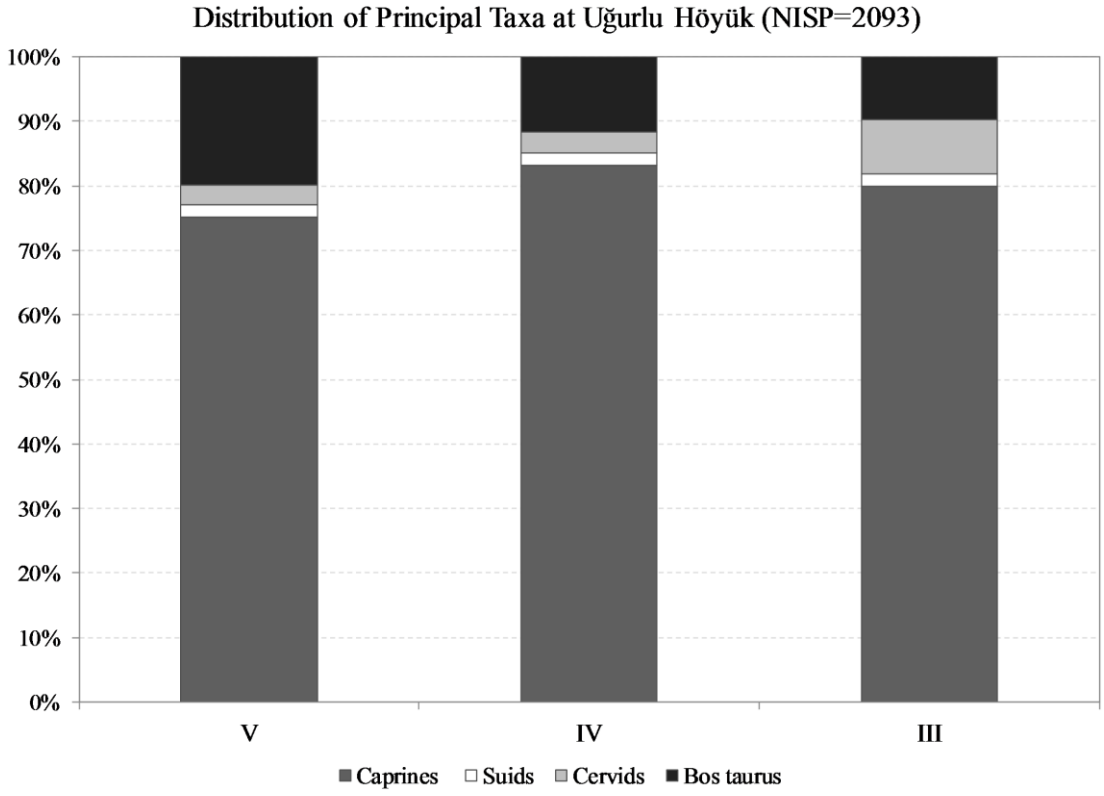
III. Kültür Katı'nın domestik nitelikle alanlarında ele geçmiş buluntular hanelerin beslenme pratikleri, kaynaklara erişimi ve kullanımı, depolama stratejileri ve organizasyon şemaları gibi konular hakkında tanımlayıcı ipuçları içermektedir. Binalarda, çukurlarda veya diğer alanlarda ele geçmiş çanak çömlek parçaları, hayvan kemikleri, deniz kabukları, depolama alanları, ocaklar ve besin hazırlama ile ilişkili kalıntıların incelenmesi yoluyla, üretim ve tüketim pratikleri veya stratejilerinin belirlenmesi mümkün olabilmektedir. Hanelerin üretim veya tüketim pratiklerinin anlaşılması, aynı zamanda haneler arası ilişkilerin, üretim ve tüketim stratejilerinin veya kaynaklara erişim düzeylerinin saptanmasını da mümkün kılar. Bu doğrultuda, Uğurlu III. Kültür Katı binalarından elde edilmiş bulgular malların üretimi, tüketimi veya dağıtımıyla ilgili olarak hane düzeyinde nasıl bir görünüm sergilemiş olduğunun anlaşılması amacıyla incelenmiştir. Konut birimlerinden elde edilmiş veriler ayrı ayrı inceleneceği gibi, hane stratejilerinin ve haneler arası farklılıkların anlaşılması için karşılaştırmalı olarak da ele alınacaktır.

7.1.1.1. Tarım ve Hayvancılığa Dair Pratikler

III. Kültür Katı binalarında veya bu binalarla ilişkili alanlarda yapılan flotasyon çalışmaları neticesinde, bu dönemde Uğurlu sakinlerinin yaygın olarak tükettikleri tarımsal ürünlerin tahıl (özellikle buğday) ve baklagiller (özellikle mercimek) olduğu anlaşılmıştır. Siyez/Einkorn buğdayının yanında Rus buğdayı olarak da bilinen *Triticum timopheevii* buğdayı da bu dönemde görülmeye başlamıştır (Valamoti, 2014). Bunun yanı sıra binalarda öğütme taşı, havan veya havaneli gibi tahıl öğütme amacıyla kullanılan buluntulara da rastlanmıştır. Binaların birçoğunda

rastlanılan bu tür buluntular, III. Kültür Katı topluluğunun tarımsal ürünlerden önemli ölçüde yararlanmış olduklarını düşündürmektedir.

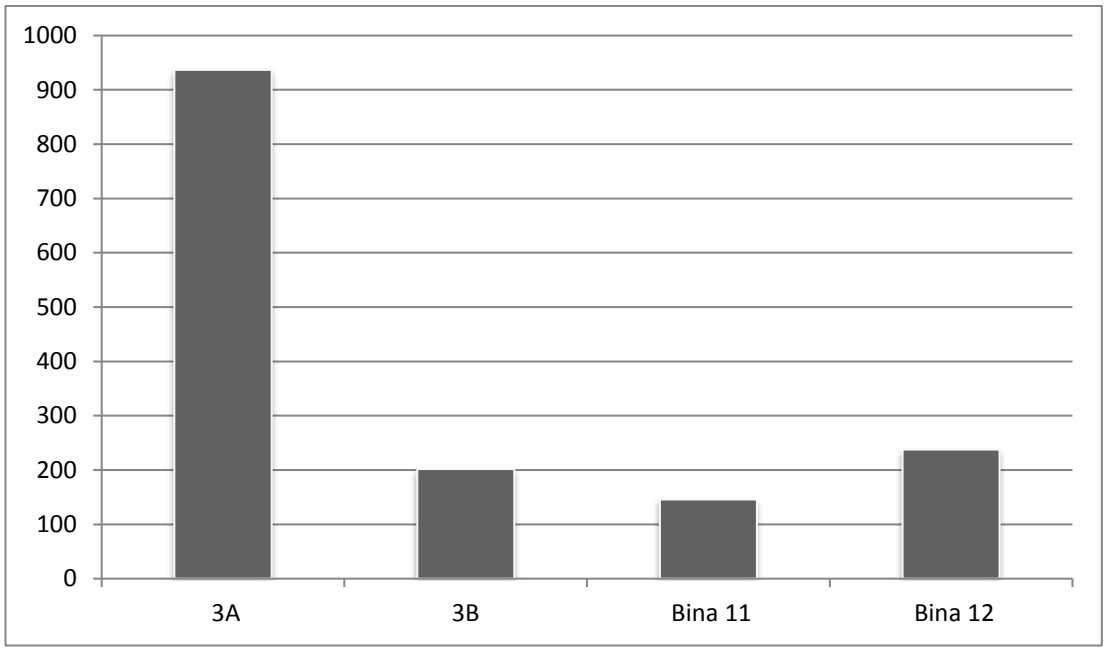
Hane temelli botanik analizler ve elde edilen veriler henüz yeterli değildir. Bu durum haneler arasındaki olası bir tüketim farklılığının saptanmasını mümkün kılmamaktadır. Tarımsal üretim faaliyetlerine bakarak III. Kültür Katı topluluğunun sosyoekonomik yapısında nasıl bir yer tuttuğu veya nasıl organize edilmiş olduğunun tümüyle anlaşılması zor olsa da hem depolama alanlarının varlığı hem de tahıl işleme ile ilgili kalıntıların yaygınlığı düşünüldüğünde, topluluğun beslenme pratiklerinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Grafik 7.1: Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin V., IV. ve III. kültür katlarında bulunmuş hayvan kemiklerinin türlerine göre dağılımı (Atıcı vd. 2017: fig. 5)

Uğurlu'da hayvan kemiklerinin de hane bazında incelenmemesi nedeniyle, hayvan türlerinin binalardaki dağılımı ile ilgili herhangi bir veriye sahip değiliz. Bununla birlikte yerleşmenin farklı tabakalarında ele geçen hayvan kemiklerinin analizi, hayvanların kontrolü veya tüketilmesi ile ilgili belli sonuçlar sağlamaktadır

(Atıcı vd. 2017; Pilaar-Birch, Atıcı, Erdoğu, 2019). Atıcı vd. (2017) tarafından yapılan çalışma, Uğurlu sakinlerinin Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlerde farklı hayvan türlerinden yararlandığını ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre koyun, keçi ve sığır gibi türlerin, önceki kültür katlarında olduğu gibi III. Kültür Katı'nda da yaygın türler olduğu anlaşılmıştır. Domuz, geyik, tavşan, kuş ve etoburlar gibi yabani türlerin ise az miktarlarda ve bağlamların tümünde bulunmadığı görülür. Keçi, koyun, sığır ve domuz gibi evcil hayvanların yanında, kızıl geyik, alageyik ve tavşan gibi hayvanların avlanmış olduğu da saptanmıştır.

Grafik 7.2: III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş hayvan kemiklerinin binalara göre dağılımı

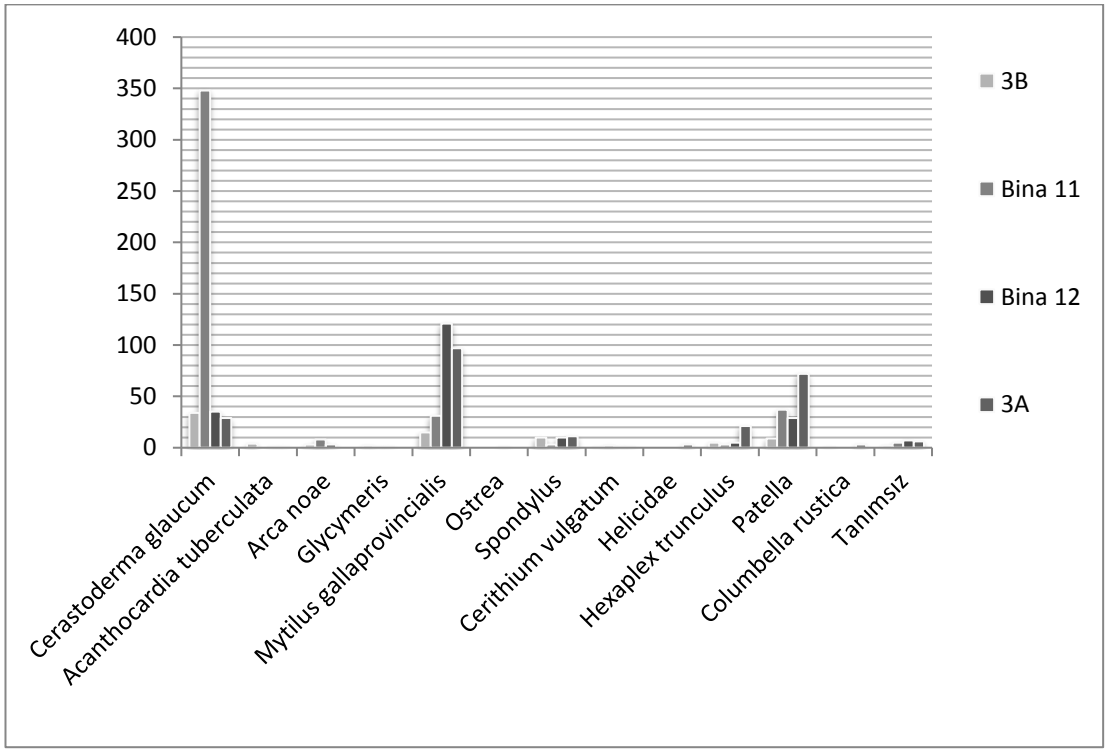
Uğurlu yerleşmesinin Neolitik (V. ve IV.) ve Erken Kalkolitik (III.) kültür katlarına ait hayvan kemiklerinin incelenmesiyle elde edilmiş veriler Grafik 7.1'de verilmiştir. Buna göre, III. Kültür Katı'ndaki keçi, koyun ve sığır gibi evcil türler, toplam hayvan tüketiminin yaklaşık %90'ını oluşturur. Bunların arasında keçi ve koyun popülâsyonu yaklaşık olarak %80 civarındayken, sığır oranı %10 civarındadır (Atıcı vd. 2017: 11). III. Kültür Katı'nda yaban domuzunda önceki dönemlere göre bir farklılık gözlenmezken, kızıl geyik oranında önemli bir artış olduğu, alageyikte ise büyük bir azalmanın olduğu gözlenmiştir. Uğurlu Neolitik ve Erken Kalkolitik

örnekleri üzerinde yapılmış kararlı izotop verileri, keçi ve koyun üzerinde pastoral yönetim stratejilerinin zamanla daha da belirgin hale geldiğini göstermektedir (Pilaar-Birch vd. 2019: 15). Benzer şekilde zooarkeolojik veriler de keçi ve koyunlarda erkeklerin dişilere oranla daha erken yaşlarda öldürülmüş olduğunu ortaya koymuştur (yaklaşık 9 ile 30 ay arasında). Erken Kalkolitik Dönem için hayvan yönetiminde özelleşmiş ve koyun-keçi (özellikle keçi) odaklı bir kırsal ekonomiden bahsedilebilir (Atıcı vd. 2017: 21-22). Bununla birlikte süt, yün vb. gibi ikincil ürünler hayvanların hayatta kalma süreleri boyunca sağlanabilmektedir (Greenfield, 2010: 30). Dolayısıyla Uğurlu'un Erken Kalkolitik Dönemi'ndeki hayvan yönetimiyle ilgili verilerin, ikincil ürün odaklı hayvansal üretim stratejisinin benimsenmiş olmasına işaret etmesi de mümkündür (Atıcı vd. 2017: 15).

III. Kültür Katı binalarından elde edilmiş hayvan kemiklerinin zooarkeolojik incelemesi her ne kadar detaylı yapılmamış olsa da binalarda bulunan hayvan kemiklerinin türlere göre dağılımıyla ilgili ipuçları sağlamıştır. Yukarıdaki verilere paralel olarak binaların tümünde koyun ve keçi türlerinin baskın olduğu, evcil sığır veya yabani hayvan türlerinin ise oldukça az miktarlarda olduğu gözlemlenmiştir. Ancak detaylı bir incelemenin henüz yapılmamış olması nedeniyle hayvan yönetim stratejilerinin binalara göre farklılık gösterip göstermediği anlaşılamamıştır. Grafik 7.2 hayvan kemiklerinin binalara göre oransal dağılımını göstermektedir. 3A Binası'ndan elde edilmiş kemikler diğer binalara göre çok daha yüksek oran gösteriyor olsa da bunların büyük çoğunluğu binanın giriş kısmında (Oda 1) ve çukur (Ö213) ile ilişkili alanda bulunmuştur. Oda 1'in özel işlevi (ritüel) düşünüldüğünde, bu yoğunluğun binanın terk edilişi sırasında veya sonrasında gerçekleştirilmiş ve sembolik anlam içeren bir faaliyetle ilişkili olduğu düşünülebilir. Binanın diğer odalarında bulunmuş kalıntıların oranı ise III. Kültür Katı'nın diğer binalarıyla benzerlik gösterir. Konutlar arasında yeterli veri sağlanamamış olan 3C Binası hariç, diğer binaların benzer bir dağılım oranını takip ettiği anlaşılır. Bu veriler doğrultusunda hanelerin günlük beslenme stratejilerinde hayvan tüketiminin benzer bir seyir izlediği söylenebilir.

7.1.1.2. Denizsel Ürün Tüketimi

Özellikle denize yakın bölgelerdeki prehistorik yerleşmelerde sıklıkla rastlanılan yumuşakça türlerinin besin maddesi olarak tüketilmesinin dışında, boya veya kişisel süs eşyalarının yapımı gibi farklı amaçlar için de kullanıldığı bilinmektedir (Trubitt, 2003: 243). Ayrıca deniz kabuklarından yapılmış kişisel süs eşyaları, çoğu kez değerli mallar arasında gösterilmiş ve prestij nesneleri olarak yorumlanmışlardır (Stiner, 2010: 287; Whalen, 2013: 629; Hayden, 1998: 31). Bunun yanı sıra değerli görülmeleri ve özellikle de kıyıya uzak iç bölgeler için ulaşımı zor nesneler olmaları gibi nedenlerden dolayı, deniz kabuklarının önemli bir ticari meta haline gelmiş olduğu da düşünülmektedir (Trubitt, 2003: 244). Farklı türlerde deniz kabuklarına ait kalıntılara III. Kültür Katı'nın tüm alanlarında ulaşılmıştır. Çoğunlukla besin maddesi olarak kullanılan türlerin oldukça fazla olması, deniz kaynaklı ürünlerin yerleşim sakinlerinin beslenme rejimlerinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Grafik 7.3: III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş yumuşakça türlerinin binalara göre dağılımı

Grafik 7.3'te III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş yumuşakça kabuklarının türlere ve binalara göre dağılımı gösterilmiştir. Bu verilere göre *Cerastoderma glaucum, Mytilus gallaprovincialis* ve *Patella* gibi türlerin binaların tamamında baskın olduğu anlaşılır. *Spondylus* ve *Hexaplex trunculus* türler ise bu üç baskın türe oranla çok daha az olsa da ikinci baskın grubu oluşturmaktadır. Diğer türler arasında *Cerithium vulgatum* binaların tümünde ve oldukça az sayılarda (1 veya 2 adet) bulunmuşken, diğer türlere belli binalarda rastlanmıştır ve sayıları oldukça düşüktür. *Acanthocardia tuberculata* türüne Bina 11'de, *Arca noae* türüne 3A Binası'nda, *Glycymeri*s türüne 3A Binası'nda, *Columbella rustica* türüne ise Bina 11 ve Bina 12'de rastlanmamıştır. Buna karşın *Ostrea* yalnızca Bina 12'de, *Helicidae* ise yalnızca 3A Binası'nda bulunmuştur. Ancak bu türlerin sayıları oldukça düşüktür.

Binalarda yoğun olarak tespit edilen *Cerastoderma glaucum, Mytilus gallaprovincialis* ve *Patella* gibi türlerin Akdeniz kıyı toplulukları tarafından prehistorik dönemin başından beri yoğun olarak tüketildiği bilinmektedir (Nikula ve Väinölä, 2003: 339; Colonese, Mannino, Bar-Yosef Mayer, Fa, Finlayson, Lubell, Stiner, 2011: 88). Genellikle kişisel süs eşyalarının yapıldığı *Spondylus* ve *Glycymeris* gibi türlerin ise Neolitik ve Kalkolitik dönemler boyunca Balkanlar, Orta Avrupa ve Ege'de yaygın kullanımı söz konusudur (Baysal ve Erdoğu, 2014: 366). Ayrıca söz konusu iki deniz kabuğunun egzotik nesneler oldukları ve Ege'yi de içine alan geniş bir coğrafyada ticaretinin yapıldığı da düşünülmektedir (Dimitrijević ve Tripković, 2006: 247). Bunların yanı sıra daha az miktarlarda saptanan *Arca noae, Acanthocardia tuberculata, Cerithium vulgatum, Hexaplex trunculus* vb. türlerin prehistorik dönemler boyunca Ege kıyılarında saptandığı ve beslenmek için kullanıldıkları öne sürülmektedir (Colonese vd. 2011: 88; Voultsiadou, Koutsoubas, Achparaki, 2010: 42).

Sonuç olarak, Uğurlu III. Kültür Katı binalarında saptanan deniz kabuklarının Ege'de bulunan ve yerleşim sakinlerinin ada kıyılarında ulaşabilecekleri canlılar oldukları anlaşılmaktadır. Neredeyse tüm bağlamlarda azımsanmayacak oranlarda tespit edilmiş olan deniz kabukları, deniz canlılarının hanelerin beslenme ekonomilerinde önemli yer tuttuğunu ve bunların haneler arası tüketiminin büyük oranda benzer olduğunu göstermektedir. *Cerastoderma glaucum* türü diğer domestik

nitelikli binalarda yaklaşık olarak eşit oranlarda iken, Bina 11'de oldukça yüksektir. Bunun nedeni, bina avlusundaki bir depolama biriminde toplu olarak ele geçmiş olmalarıdır. *Mytilus gallaprovincialis* Bina 11 ve 3B'de daha az oranlarda bulunmuşken, 3A ve Bina 12'de en baskın türlerdir. Yaygın türler arasındaki *Patella,* binalardaki yumuşakça kabuklarının toplam miktarı dikkate alındığında benzer bir dağılım gösterir. Ayrıca *Hexaplex trunculus* 3A Binası'nda diğerlerine oranla daha baskındır. *Spondylus* ise 3B Binası hariç yakın oranlar gösterir.

7.1.2. Kamusal Bağlamlardaki Tüketim Pratikleri

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. Kültür Katı'nda yerleşimin batısında kamusal bina olarak yorumlanan bina, bir mezar çukuru ve ritüel amaçlı oldukları düşünülen çukurlar yer almaktadır. Bu iki alan arasında oluşturulan mesafe ile ritüel veya kamusal alanın konut alanından belirgin bir şekilde uzaklaştırıldığını söylemek de mümkündür. Çukurlar başta olmak üzere ritüel nitelikli bu alanda oldukça yoğun hayvan kemiği ve deniz kabuğu gibi kalıntılar tespit edilmiştir. Ritüel faaliyetler ile ziyafet (şölen) arasında güçlü bir ilişki olduğu yaygın olarak kabul gören bir düşüncedir (Dietler, 2001: 65; Twiss, 2012: 363). Dolayısıyla bu kalıntılar sosyal olarak gerçekleştirilmiş bir takım ritüel aktivitelerle ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte ritüel eylem, belirli faaliyetlerin farklılaştırılmasını ve ayrıcalıklı kılınmasını da içermektedir (Bell, 2009: 204-205). Bu nedenle alan üzerinde gerçekleştirilmiş olması muhtemel ritüel etkinlikler sırasında tüketilen canlı türleri veya diğer besin öğelerinin domestik alanda tüketilenlerden farklı olabileceği beklenir. Fakat Twiss'in de (2012) belirttiği gibi, ritüel pratiklerde bu tarz bir farklılığın görülmediği örnekler de bulunabilmektedir ve arkeolojik olarak çoğu zaman seküler ve ruhani/ritüel faaliyetleri birbirinden tam olarak ayırmak olanaksızdır.

Yerleşimin batısındaki alanda ritüel aktiviteler sırasında tüketilmiş olabilecek hayvanlara ait kalıntılar ve yumuşakça kabukları (*Gastropolar* ve *Bivalvialar*) mevcuttur. Ayrıca çeşitli tahılların ya da diğer bitkilerin de tüketilmiş olması mümkün olsa da günümüze çok azı ulaşabilmiştir. Çeşitli etkinliklerde müşterek olarak tüketilmiş olması muhtemel hayvan kemiği ve yumuşakça kabuklarının tamamı yerleşmenin batısındaki çukurlardan sağlanmıştır. Yerleşmenin aynı kesimindeki

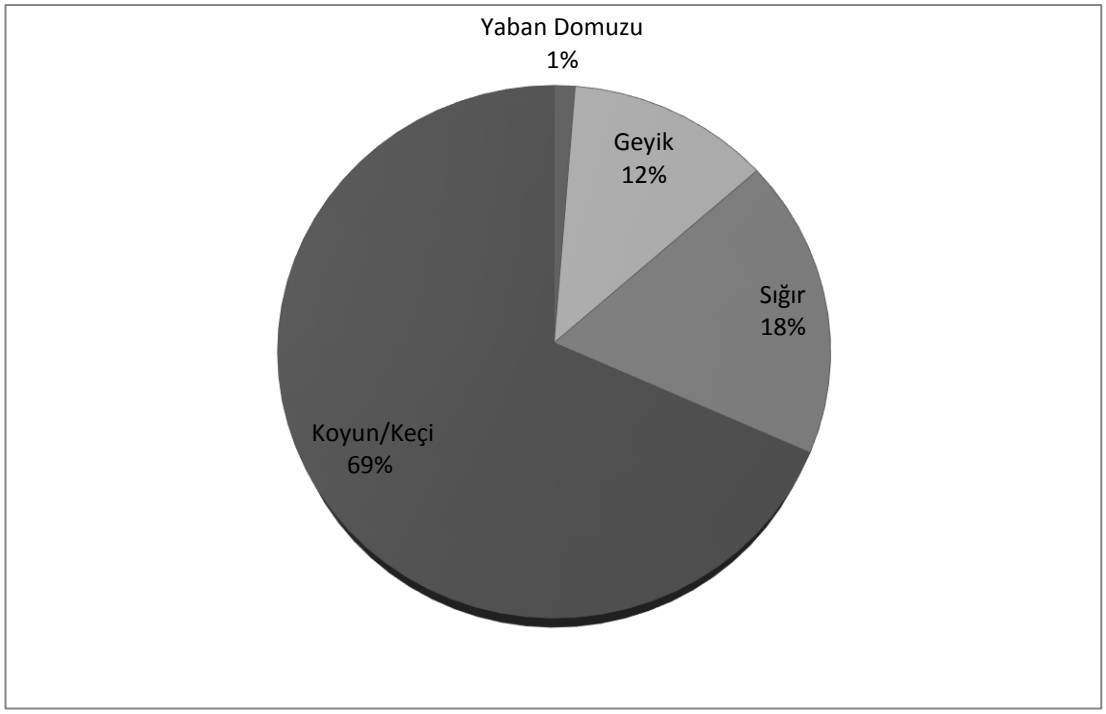
özel/kamusal binanın (Bina 4) büyük oranda tahrip olması nedeniyle, binaya ait bağlamlarda ele geçmiş kalıntılar değerlendirme dışı tutulmuştur.

7.1.2.1. Hayvan Tüketimi

Yerleşmenin batı ucundaki toplam 31 çukurdan elde edilen hayvan kemiklerinin türlerine göre dağılımı Grafik 7.4'te gösterilmiştir. Fakat grafikte sadece türleri tanımlanabilmiş, çoğu büyük parçalardan oluşan örnekler yer almaktadır. Bu verilere göre keçi ve koyun türlerinin diğer türlere oranla daha baskın olduğu anlaşılmaktadır. Toplam hayvan türleri arasında keçi ve koyunun oranı %69'dur. Sığır ise %18 ile kamusal bağlamlarda tüketilmiş ikinci baskın türü oluşturur. Evcil hayvanlar dışında geyik ve yaban domuzu gibi av hayvanlarına ait kalıntılar da saptanmıştır. Geyik kemiklerinin toplam türler arasındaki payı %12 civarında iken, yaban domuzunun yalnızca %1 civarında olduğu anlaşılmıştır. Bunların yanı sıra bazı çukurlarda köpek ve diğer etçillere ait kemiklere de rastlanmıştır. Hayvan türlerinin çukurlara göre dağılımı dikkate alındığında, küçük farklılıklar olduğu gözlense de genellikle ortalama değerlere yakın bir seyir izlediği söylenebilir. Domuz yalnızca 10 çukurda bulunmuşken, sığır 22 çukurda, geyik ise 14 çukurda bulunmuştur. Keçi ve koyun ise 2 çukur hariç diğerlerinin tümünde tespit edilmiştir. Koyun ve keçi kemiklerine rastlanılmayan 2 çukurda (Ö58 ve Ö126) yalnızca geyik kemikleri ele geçmiştir.

Üstte belirtilmiş olduğu gibi domestik alanlardan elde edilmiş hayvan kemiklerinin türlerine göre tanımlaması tümüyle yapılmamış olsa da baskın türlerin koyun ve keçi olduğu, sığırın ise az miktarlarda tüketildiği anlaşılmıştır. III. Kültür Katı hayvan kalıntıları üzerinde yapılmış zooarkeolojik çalışmanın verileri ise yerleşim genelinde keçi ve koyun için yaklaşık %80, sığır için yaklaşık %10, geyik için yaklaşık %8 ve yaban domuzu için yaklaşık %2 civarında değerler göstermektedir (Atıcı vd. 2017: fig. 5) (Grafik 7.1). Konut türü yapılar ile kamusal bağlamlardan elde edilen veriler karşılaştırıldığında, kamusal bağlamlarda koyun ve keçi oranının düştüğü, sığır oranının arttığı ve yaban domuzu ile geyik türlerinin yaklaşık olarak benzer kaldığı görülür. Bu durum kamusal bağlamlardaki sığır tüketiminin, III. Kültür Katı'ndaki hayvan tüketiminin genel seyrine oranla daha yüksek olduğunu

göstermektedir. Ancak yine de koyun ve keçi türleri domestik alanlardaki gibi kamusal bağlamlar için de baskın türleri temsil eder. Domestik ve kamusal bağlamlardaki hayvan tüketimiyle ilgili olarak, her ne kadar sığır oranı biraz daha yüksek gözlenmiş olsa da belirgin bir farklılık olduğu iddia edilemez.

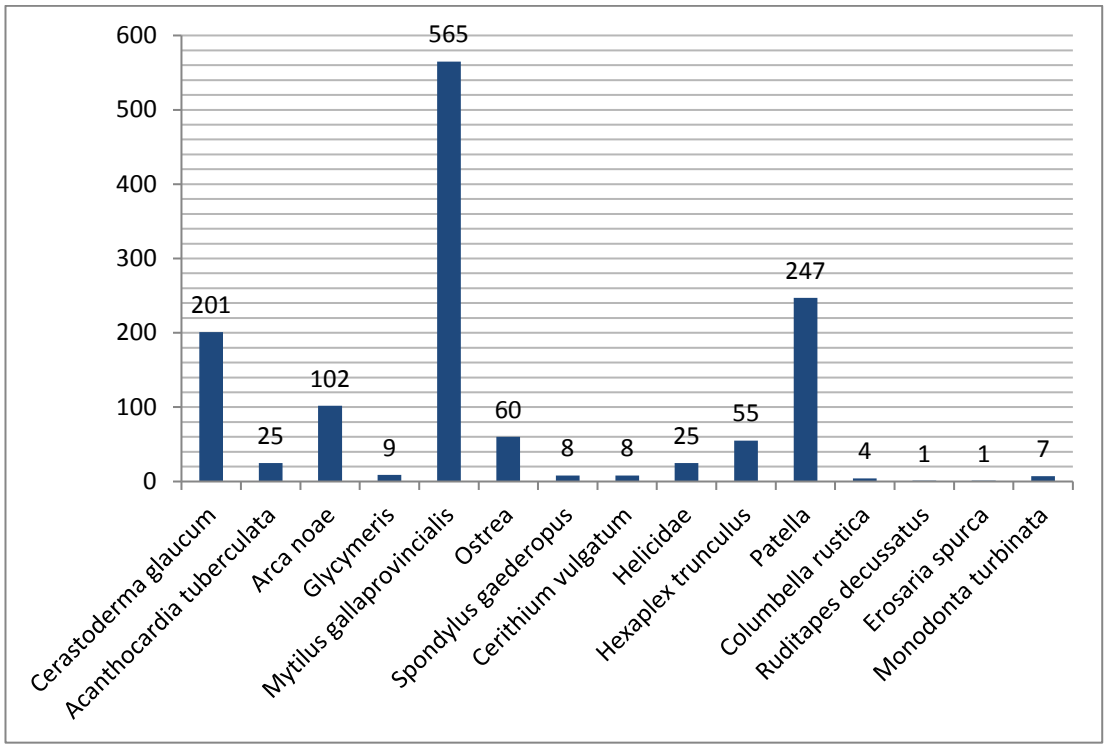

Grafik 7.4: III. Kültür Katı kamusal bağlamlarında bulunmuş hayvan kemiklerinin türlerine göre dağılımı

7.1.2.2. Denizsel Ürünlerin Tüketimi

Hayvan kemiklerinde olduğu gibi, kamusal alana ait yumuşakça kabukları da yerleşimin batısındaki çukurlardan gelmektedir. Toplam 29 ayrı çukurda bulunmuş deniz kabuklarının türlerine göre dağılımı Grafik 7.5'te verilmiştir. Çukurlardan ele geçen yumuşakça kabukları arasındaki en baskın türün *Mytilus gallaprovincialis* olduğu görülmektedir. Bu tür, çukurların büyük bir çoğunluğunda ele geçmiştir ve diğer türlere oranla çok daha fazla miktarlardadır. *Patella* ikinci baskın türü oluştururken, *Cerastoderma glaucum*, *Arca noae*, *Hexaplex trunculus* ve *Ostrea* gibi türler de kayda değer miktarlarda tespit edilmiştir. Ayrıca *Acanthocardia tuberculata* ve *Helicidae* gibi türlere de birçok çukurda rastlanmıştır. *Glycymeri*s, *Spondylus*

gaederopus, *Cerithium vulgatum*, *Columbella rustica*, *Ruditapes decussatus*, *Erosariaspurca* ve *Monodonta turbinata* gibi türlere de rastlanmış olmakla birlikte sayıları oldukça düşüktür.

Grafik 7.5: III. Kültür Katı'ndaki kamusal bağlamlarda bulunmuş deniz kabuklarının türlere göre dağılımı

III. Kültür Katı yerleşmesinde kamusal alan olarak belirlenmiş ve ritüel faaliyetlerle ilişkilendirilmiş açık alan çukurlarından elde edilen veriler, yumuşakça türlerinin tüketimiyle ilgili olarak domestik bağlamalara göre bazı farklılıklar gösteriyor olsa da genellikle benzer olduğunu ortaya koymuştur. Çukurlardan sağlanan yumuşakça kabukları arasında *Mytilus gallaprovincialis* türünün diğer türlere oranla daha baskın olduğu anlaşılmıştır. Aynı durum Bina 11 hariç diğerleri için de geçerlidir. Bina 11'de *Cerastoderma glaucum* türünün oldukça baskın oluşu, bir depolama alanında toplu olarak bulunmuş olmalarıdır. Bu bağlamda ortalamanın oldukça üzerinde miktarda ele geçmiş olan bu tür, domestik alanlardaki tür dağımı dengesinde sapmaya yol açmıştır (Grafik 7.3). Domestik alanlardaki baskın türlerden olan *Patella* çukurlarda da benzer şekilde baskındır. Kamusal ve domestik bağlamlar arasındaki en

belirgin farklılık *Ostrea* ve *Arca noae* türlerinin oranlarında gözlenmektedir. Bu türlere domestik bağlamlarda nadiren rastlanırken, çukurlarda daha yaygın olduğu görülür. Diğer yumuşakçaların tüketiminde ise belirgin bir farklılık söz konusu değildir. Bu veriler dikkate alındığında, sosyal ve domestik bağlamlardaki yumuşakça tüketiminin nispeten benzer olduğu, fakat belirli türlerin kamusal bağlamlarda daha yaygın tüketildiği söylenebilir.

7.1.3. Besin Hazırlama ve Pişirme Pratikleri

III. Kültür Katı'nda bulunmuş besin hazırlama faaliyetleriyle ilgili kalıntılar platform, öğütme taşı, havan, havaneli ve tabana yerleştirilmiş düzgün yüzeyli taşlardan oluşmaktadır. Platformların yapısı binalara göre farklılık gösterir. Bina 11'deki platformlar nispeten küçük boyutlu ve kilden yapılmışken, Bina 12'de kil ve taş birlikte kullanılarak yapılmıştır ve büyük boyutludur. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndekiler ise taştan yapılmıştır. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki binalarda havan ve platformların ilişkisi benzerdir ve bulundukları üç farklı alanda da aynı şablon tekrar eder (platform, havan ve öğütme taşı ilişkisi). Bina 11'de hem bağımsız hem de ocaklarla bağlantılı platformlar bulunmuştur, fakat besin hazırlama ile ilişkileri açık değildir.

3 No.lu Bina Kompleks'indeki 3A ve 3B binalarında tespit edilmiş besin hazırlama unsurlarının düzenlemesi benzer bir görünüm sergiler. Bununla birlikte 3A Binası'ndaki iki ayrı odada (Oda 2 ve Oda 3) besin hazırlama ile ilişkilendirilebilecek unsurlara (havan ve platform) rastlanmıştır. Aynı bina içerisinde benzer faaliyetlere işaret eden iki farklı alanın varlığı, odalardan birinin (Oda 3) daha sonradan binanın bölünmesiyle ayrı bir konut birimine dönüştürülmüş olabileceğini düşündürür. Ancak bununla ilgili yeterli kanıta sahip değiliz ve her iki oda da aynı binanın çatısı altında ele alınmıştır. 3A Binası'ndaki Oda 2'de (ana oda) kuzeybatı köşeye yakın konumda, tabandan hafif yükseltilerek ve taşlardan bağımsız olarak oluşturulmuş bir platform bulunur. Kareye yakın forma sahip, platforma oldukça yakın konumda ve doğu tarafında tabana yerleştirilmiş bir havan tespit edilmiştir. Platformun batı tarafında ise yine oldukça yakın konumda iki öğütme taşı birlikte bulunmuştur. Oda 3'te ise kuzey duvara yakın konumda küçük ve orta boyutlu taşlardan yapılmış benzer ölçülerde bir

platform ile hemen yanında ve tabana gömülü bir havan birlikte ele geçmiştir. 3B Binası'nda bulunmuş unsurların da benzer şekilde düzenlenmiş olduğu görülür. Kuzeybatı köşede duvara bitişik olarak yerleştirilmiş platformun hemen yanında bir havan ve öğütme taşları bulunmuştur.

Binalar	Öğütme Taşı	Havan	Havaneli	Platform	Diğer Unsurlar
3A	2	2	-	2	-
3B	1	1	1	1	-
3C	-	-	-	-	-
Bina 11	-	-	-	1	-
Bina 12	1	-	1	1	2

Tablo 7.1: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş besin hazırlama ile ilişkili unsurlar

Havan ve öğütme taşları tahıl öğütme ile ilgili olmalıdır. Bunların platformlara oldukça yakın konumlarda olması ve aynı düzenlemenin binalarda tekrar etmesi, platformların da besin hazırlama faaliyetleri için kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki odalarda birden fazla faaliyetin bir arada gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Örneğin 3A Binası'ndaki Oda 2 dinlenme, uyuma, sosyalleşme, yemek yeme ve belki de çeşitli üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir alan olmalıdır. Dolayısıyla platformların besin hazırlama dışında da kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Benzer durum komplekstekı diğer alanlar için de geçerlidir.

Bina 11'de kilden yapılmış platformlar dışında besin hazırlama ile ilişkili kalıntıya rastlanmamıştır. Ayrıca platformları doğrudan bu tür faaliyetlerle ilişkilendirebilecek kanıtlara da sahip değiliz ve binada havan, öğütme taşı vb. buluntular da yoktur. Buna karşın binadan sağlanmış çanak çömlek, hayvan kemiği ve deniz kabuğu gibi malzemelerin çoğunlukla bu platform ve ocakların çevresinde saptanmış olması, bu tür faaliyetlere aracılık etmiş olabileceklerini düşündürmektedir.

Bina 12 ise besin hazırlama ile ilgili daha sağlıklı veriler sunmuştur. Binanın batı duvarı boyunca uzanan alanda besin hazırlama ve depolama faaliyetlerinin bir

arada yapıldığı anlaşılmıştır. Binanın kuzeybatı köşesine yakın konumda tabandan 10 cm. kadar yükseltilerek yapılmış platformun da (Alan 3 / B12-O) besin hazırlama faaliyetleri ile ilişkili olması olasıdır. Batı duvarı boyunca uzanan alanın kuzey tarafına yakın konumda bir öğütme taşı ile birlikte bir havaneli ve tabana düzgünce yerleştirilmiş, düzgün ve geniş yüzeyli iki ayrı taş bulunmuştur. Hem platform (Alan 3 / B12-O) hem de platformun hemen yanındaki bu alan besin hazırlama faaliyetlerin gerçekleştirildiği yer olmalıdır. Bununla birlikte Bina 12'de diğer binalardan (özellikle 3 No.lu Bina Kompleksi) farklı olarak faaliyetlerin mekânsal sınırlarının belirlendiği anlaşılmıştır. Her ne kadar iç mekânda bölünmemiş bir bina olsa da depolama, besin hazırlama, dinlenme, sosyalleşme vb. etkinliklerin farklı alanlarda gerçekleştirilmiş olduğu söylenebilir.

Pişirme faaliyetleri ile ilgili bulgular Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin hem Erken hem de Orta Kalkolitik dönemi için sorunludur ve tümüyle anlaşılamamıştır. Bunun nedeni ocak veya fırın gibi unsurların bazı binalarda tespit edilememiş olmasıdır. III. Kültür Katı binalarının hiç birisinde fırına rastlanmamıştır. Ocaklara ise Bina 11 ve Bina 12'de ulaşılmıştır. Ayrıca 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3B Binası'nda küçük bir alanda ateş izine rastlanmıştır.

Binalar	Ocak
3A	**-**
3B	**-**
3C	**-**
Bina 11	**+**
Bina 12	**+**

Tablo 7.2: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş ocaklar

Bina 11'de benzer yapısal özelliklere sahip iki ayrı ocak (B11-B ve B11-C) bulunmuştur. Binadan elde edilen çanak çömlek parçaları, hayvan kemikleri ve deniz kabukları gibi çoğu buluntu da bu ocakların çevresinde saptanmıştır. Bu durum ocakların pişirme ile ilişkili olabileceklerini akla getirmektedir. Ancak tahribat nedeniyle binanın domestik niteliklerinin tümüyle anlaşılamaması ve besin hazırlama

ile ilgili yeterli kanıtın olmaması gibi durumlar, ocakların pişirme için kullanılıp kullanılmadığı konusunda belirsizliğe neden olmaktadır. Bununla birlikte bitişiğindeki Bina 12'nin domestik karakteri, Bina 11'in de benzer nitelikli bir bina olabileceğini düşündürür. Bina 12'de bir ocak (B12-C) bulunmuştur. Ocak, girişe yakın bir konuma yerleştirilmiştir ve olasılıkla binanın ısınma ihtiyacını da karşılar. Pişirme ile ilişkisi açık olmasa da bina içinde bulunmuş tek ocak olması, bu tür faaliyetler için kullanılmış olabileceğini gösterir.

3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3B Binası'nda yaklaşık 20 x 20 cm. ölçülerinde bir alanda tespit edilen ateş izi, bir ocaktan ziyade oldukça kısa süreli bir kullanımı (belki de tek sefer) işaret eder. Dolayısıyla pişirme faaliyetlerinin belli konutlarda gerçekleştirildiği veya paylaşıldığı bir yapıdan bahsetmek olası değildir. Bununla birlikte ocak ve fırın gibi unsurlar açık alanlarda veya avlularda da bulunabilir (Halstead, 2012: 27-28). Açık alana inşa edilmiş bu tür ocaklara, yerleşmenin IV. Kültür Katı'nda rastlanılmış olduğu gibi, jeomanyetik çalışmada izlenen yüksek manyetik özellikli zonların da ocak olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla 3 No.lu Bina Kompleksi için de böylesi bir durumdan söz edilebilir. Gıdaların pişirilmesi için olasılıkla konut birimlerinin önüne/yakınına inşa edilmiş fırın veya ocaklar kullanılmış ve ayrı konutlarda yaşayan, fakat belli sorumlulukları paylaşan hane üyeleri tarafından ortaklaşa yürütülmüş olabilir. Evler arasındaki açık alanlarda bulunan pişirme tesislerinin, yiyeceklerin komşularla paylaşılmasını ve topluluğun dayanışmasını yansıttığı düşünülebilir (Halstead, 1995: 16-17).

7.1.4. Konutlardaki Depolama Pratikleri

Depolama, besinlerin kısa ve uzun vadede korunmasını sağlayan bir uygulamadır ve çoğu kez kıtlık dönemleri ile başa çıkmanın bir yolu olarak da görülür (Smyth, 1989: 92; Bursey, 2001: 180). III. Kültür Katı binalarının tümünde depolama ile ilgili alanlara veya unsurlara rastlanmıştır. Bunlar, farklı büyüklük ve formlarda seramik kaplar, odalar, açık alanlara yapılmış unsurlar, muhtemelen içine büyük kapların yerleştirildiği çukur benzeri sığ öğeler ve çukurlardır. Ayrıca hem binaların içinin hem de avlu veya önlerindeki açık alanların depolama için kullanıldığı anlaşılmıştır. Depolama ile ilişkili olabilecek seramik kaplara Bina 11 hariç diğer

binaların tümünde rastlanmıştır. Olasılıkla depolama amaçlı kullanılmış olabilecek odalar 3A ve 3C binalarında bulunmuşken, çukurlara 3A ve 3B binalarında ulaşılmıştır. Üstüne büyük boyutlu seramik kapların yerleştirilmiş olabileceği oval şekilli ve sığ çukur benzeri öğe ise 3 No.lu Bina Kompleks'inin önünde bulunmuştur. Bina 11'in avlusunda ise oval şekilli bir depolama alanı saptanmıştır.

Binalar	Çukur	Depolama Odası	Depolama Kabı	Diğer Depolama Unsurları	Açık Alan Depolaması	İç Alan Depolaması
3A	+	+	+	-	+	+
3B	+	-	+	-	+	+
3C	-	+	-	-	+	+
Bina 11	-	-	-	+	+	-
Bina 12	-	-	+	-	-	-

Tablo 7.3: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş depolama unsurları

Depolama kapları çoğunlukla farklı form özelliklerine ve farklı büyüklüklere sahiptir. Hem tümlenebilir nitelikli küçük ve orta büyüklükte kaplara hem de daha büyük boyutlu kaplara ait parçalara rastlanmıştır. Tümlenebilir nitelikli kapların boyutları dikkate alındığında daha çok kısa süreli veya günlük kullanıma yönelik yiyeceklerin korunması veya saklanması için kullanılmış olmaları olasıdır. Bunun yanı sıra küçük boyutlu kapların yiyecek hazırlamadan önce daha büyük kaplardan tahıl almak için veya ölçü olarak kullanılmış olabilecekleri de belirtilmiştir (Tripković, 2011: 164). 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3A ve 3B binaları ile Bina 12'de bu tür kaplara rastlanmıştır. 3A ve 3B binalarının farklı odalarında hem uzun süreli depolama sağlayabilecek kap parçaları hem de daha küçük boyutlu kaplar bulunmuştur. Ancak büyük kaplara ait parçalar oldukça sınırlıdır. Bina kompleksindeki bazı odaların depolama amaçlı kullanılmış olmasının, seramik kapların uzun süreli depolama için kullanımını sınırlandırmış olması mümkündür. Özellikle 3B Binası'ndaki çukurun (Ö219) hemen yanında *in situ* olarak bulunmuş orta büyüklükte bir kabın, çukurdan tahıl veya depolanmış başka bir malzemeyi almak için kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Bina 12'de bulunmuş ve depolama ile ilişkilendirilmiş kapların tümü

orta büyüklükte kaplara aittir ve olasılıkla kısa süreli depolama veya günlük kullanımla ilişkilendirilebilir. Ayrıca binadan elde edilmiş çanak çömlek parçaları arasında büyük boyutlu depolama kaplarına ait olabilecek parçalara da ulaşılamamıştır. Bina 12'ye ait depolama alanlarının bina dışındaki kazılmamış alanlarda olabileceği düşünülebilir.

Bina 11'de depolama ile ilişkili yalnızca bir alan tespit edilmiştir ve bu da binaya sonradan eklenen avluda yer almaktadır. Yuvarlak şekilli ve tabanı taş döşeli olduğu anlaşılan depolama biriminin tahribat nedeniyle fiziki yapısı tümüyle anlaşılamamıştır. İçinde çok sayıda *Cerastoderma glaucum* türü yumuşakça kabuğu ele geçmiştir. Dış alana inşa edilmiş benzer bir depolama birimi de 3 No.lu Bina Kompleksi'nin önünde bulunmuştur. Etrafı taşlarla çevrelenmiş ve oval şekilli sığ çukur benzeri bu unsurun, üzerine yerleştirilmiş büyük boyutlu bir depolama kabına taban oluşturmuş olması mümkündür. Bulunduğu alanın karakteri dikkate alındığında, 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki konut birimleri tarafından ortak kullanılmış olabileceği varsayılabilir.

Evlerin içindeki belli odaların veya dolap ve raf gibi özel alanların depolama için kullanıldığı bilinmektedir (Hendon, 2000: 44). 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki iki oda (Oda 4 ve Oda 8) depolama amaçlı kullanılmış olmalıdır. Ancak odaların içinde depolamanın şekli veya neyin depolanmış olabileceği ile ilgili kanıtlara ulaşılamamıştır. Olasılıkla, ürünlerin seramik kaplar veya raf vb. unsurlarda depolandığı ve terk sırasında taşınmış olabileceği düşünülebilir. Bunun yanı sıra 3B Binası'nın kısıtlı alanı ve diğer iki binaya oranla nispeten daha az depolama alanı veya unsuru içeriyor olması nedeniyle, Oda 8'in konutların ortak kullandıkları bir depolama odası olarak yorumlanması da mümkündür. Odanın duvarlarının her iki binadan da ulaşılabilir nitelikte olması da bunu desteklemektedir. Çukur depolaması ile ilgili kanıtlara yalnızca 3 No.lu Bina Kompleksi'nde ulaşılmıştır. 3A ve 3B binalarında birer adet ve tabana açılmış çukura rastlanmıştır. 3A Binası'ndaki çukurun (Ö213) dolgusundan elde edilen veriler ritüel karakteri olabileceğini düşündürse de depolama amaçlı kullanılmış olabileceği de akla gelebilir. 3B Binası'ndaki çukur (Ö219) ise yapılandırılmış veya bilinçli bir kapatmaya işaret etmez. Olasılıkla depolama için kullanılmış olmalıdır. Çan veya silindirik şekilli çukurların, tarımsal ürünlerin depolanmasıyla ilişkilendirildiği çalışmalar mevcuttur (Gronenborn, 1997: 435–436;

Tripković, 2011: 161). Bu veriler doğrultusunda, III. Kültür Katı'nda yapı gruplarındaki binaların belli düzeyde depolama için müşterek alanları kullanmış olabilecekleri gibi, belli miktarda ürünü de bağımsız depolamış olabilecekleri düşünülebilir.

7.1.5. Kamusal Alan'daki Depolama Pratikleri

III. Kültür Katı'na ait konut türü yapılarda depolama ile ilişkili alan veya unsurlar ele geçmiş olsa da yerleşmenin batısındaki kamusal alanda bulunan çukurların da depolama amaçlı kullanılmış olabileceğine dair kanıtlara ulaşılmıştır. Çukurların ritüel bir eylemin sonucu olarak kapatılmış olduklarına destekleyen güçlü kanıtlar mevcuttur. Ancak bu durum çukurların ikincil bir işlevleri olabileceği varsayımını da çürütmez. Bir çukurun (Ö122) sıvasında tespit edilen farklı sıva katmanları, kullanımdan kaynaklanabilecek aşınma veya bozulma sonucu onarılmış olabileceğine işaret eder. Ayrıca çukurların birçoğunun tabanında sıva kalınlığının artmış olması da bunların farklı bir işleve daha sahip olabileceği fikrini destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra bir başka çukurda bulunan bitki kalıntıları da bazı besin maddeleri için depolama amaçlı kullanılmış olabileceklerini düşündürmüştür.

Prehistorik topluluklarda kamusal depolama, genellikle kıtlık-kuraklık gibi durumlara karşı önlem almak amacıyla edinilen malların bir kısmının ortak alanlarda depolanması ile açıklanır (Smyt 1989: 92). Bu tür depolama özellikleri sergileyen erken tarımcı toplulukların, çeşitli yollarla sağlanan artı ürünün müşterek olarak paylaşıldığı ve kontrol edildiği komünal bir ekonomik yapılanmaya sahip oldukları düşünülür (Tomkins, 2007b: 189). Tomkins (2007b: 189), ortak depolamanın çoğunlukla evlerin dışındaki açık alanlarda yapıldığına ve böyle bir toplulukta evlerin depolama kapasitesinin sınırlı olacağına vurgu yapar. Ancak III. Kültür Katı binalarında depolama alanlarına veya depolama ile ilişkili unsurlara rastlanmıştır. Özellikle de 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki binaların depolama kapasitesi oldukça yüksektir. Dolayısıyla evlerin sınırlı depolama kapasitesinin olduğundan söz edilemeyeceği gibi, hanelerin ihtiyaç duyduğu geçimlik artı ürünün ortak depolanmış olması da olası görünmez.

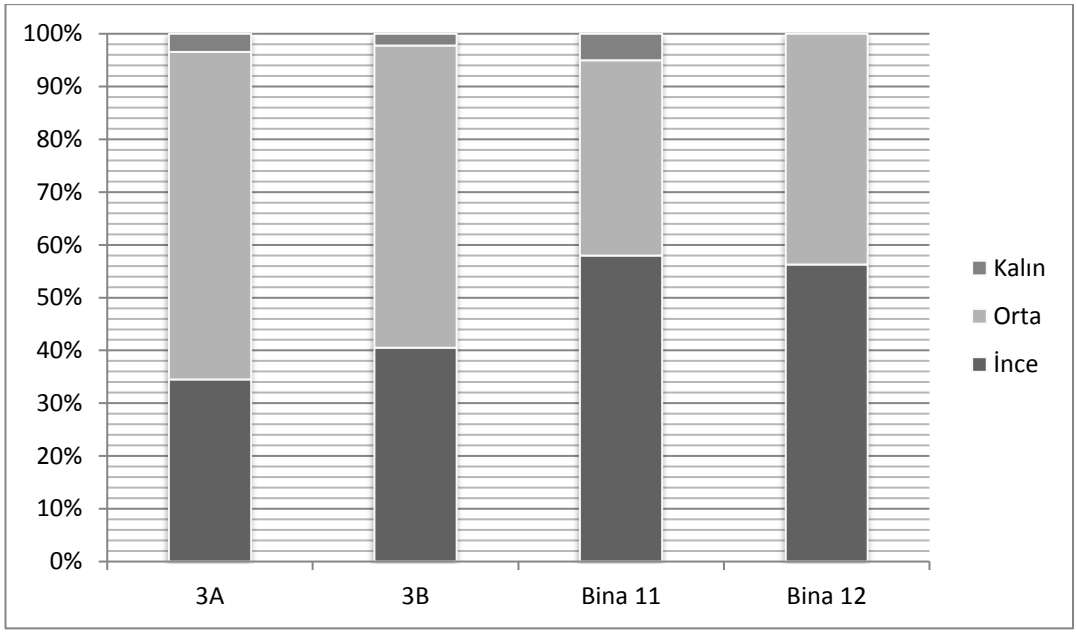
Eğer müşterek bir depolama söz konusuysa, depolanan ürünün hangi amaçlar doğrultusunda kullanılmış olabileceğinin sorgulanması gerekmektedir. Yukarıda bahsedilmiş olduğu gibi çukurların bulunduğu alan ritüel faaliyetlerle ilişkilidir. Bu nedenle çukurlarda gerçekleştirilmiş olabilecek herhangi bir depolama faaliyetinin de bu ritüel aktivitelerle ilişkili olduğu düşünülebilir. Ziyafetler gibi yeme ve içme eylemlerini içeren ritüel etkinlikler için ortalamanın üzerinde depolama kapasiteleri gerektiği vurgulanmıştır (Pollock, 2015: 23). Bu görüşe dayanarak, toplumun tamamı ya da bir kısmını içeren bu tür aktiviteler için gereken belli düzeyde yiyeceğin müşterek bir alanda depolanmış olması mümkündür. Ayrıca açık alanlarda kazılmış çukurların, hava koşullarından etkilenmeyecek şekilde kapatıldıkları sürece, depolanan ürünün hem hava koşullarından hem de böcek gibi zararlı canlılardan korunması için ideal oldukları öne sürülmüştür (Jiménez-Jáimez ve Suárez-Padilla, 2019: 808-809). Özetle, yerleşmenin batısındaki açık alan çukurları ritüel etkinlikler için gerekli besin maddelerinin depolandığı, işlevleri sona erdiğinde ise yine ritüel eylemin bir parçası olarak kapatıldıkları şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu yorum az sayıda çukurdan elde edilmiş bulguya dayanır ve çukurların tamamı için geçerli olmayabileceği gibi yalnızca varsayıma dayalıdır.

Kamusal Alan'da besin hazırlama ile ilişkili olabilecek kanıtlar da bulunmuştur. Bunlar, özel bina (Bina 4) çevresinde ve çukurlarda ele geçmiş atık malzemenin dışında havan ve öğütme taşı gibi buluntulardır. Alanda besin hazırlama pratikleriyle ilişkili olabilecek herhangi bir bağlama rastlanmamış olsa da çukurlarla ilişkili olabilecek bir ocak kalıntısı tespit edilmiştir. Ziyafet veya yeme içme gibi eylemlerin prehistorik kült törenlerinin önemli bir parçası olduğu düşünüldüğünde, katılıma bağlı olarak değişen oranlarda yiyeceğin kamusal alanlarda hazırlanmış olabileceği akla gelmektedir. Hem ocak hem de besin hazırlamayla ilişkili diğer buluntuların varlığı, bu tür pratiklerin alanda gerçekleştirilmiş olabileceğine işaret etmektedir.

7.1.6. Çanak Çömlek Üretimi ve Kullanımı

Çanak çömlekler depolama, pişirme, servis amaçlı kullanıldığı gibi bazı ritüel törenlerde sunu kapları olarak da kullanılabilir. Ayrıca kullanım amaçlarına bağlı

olarak dayanıklılık, hacim, gözeneklilik, form vb. özellikleri değişkenlik gösterebilir (Orton, Tyers, Vince, 1993: 217-218). Bununla birlikte belli çanak çömlek türleri, belli topluluklarla ilişkilendirilebilir veya farklı bölgeler, topluluklar ve sosyal guruplar arasındaki ekonomik bağlantıların anlaşılması için kullanılabilir (Yehuda, 2010: 39). Uğurlu III. Kültür Katı'nda binalarda veya diğer faaliyet alanlarında bulunmuş çanak çömlek örnekleri cidar kalınlığı, niteliği, formları, bezeme türleri ve özel kapların (kutu, kulakçıklı vb.) varlığı/yokluğu açısından analiz edilmiştir. Bu şekilde konut binaları arasındaki üretim, kullanım vb. farklılıkların tanımlaması amaçlanmıştır.

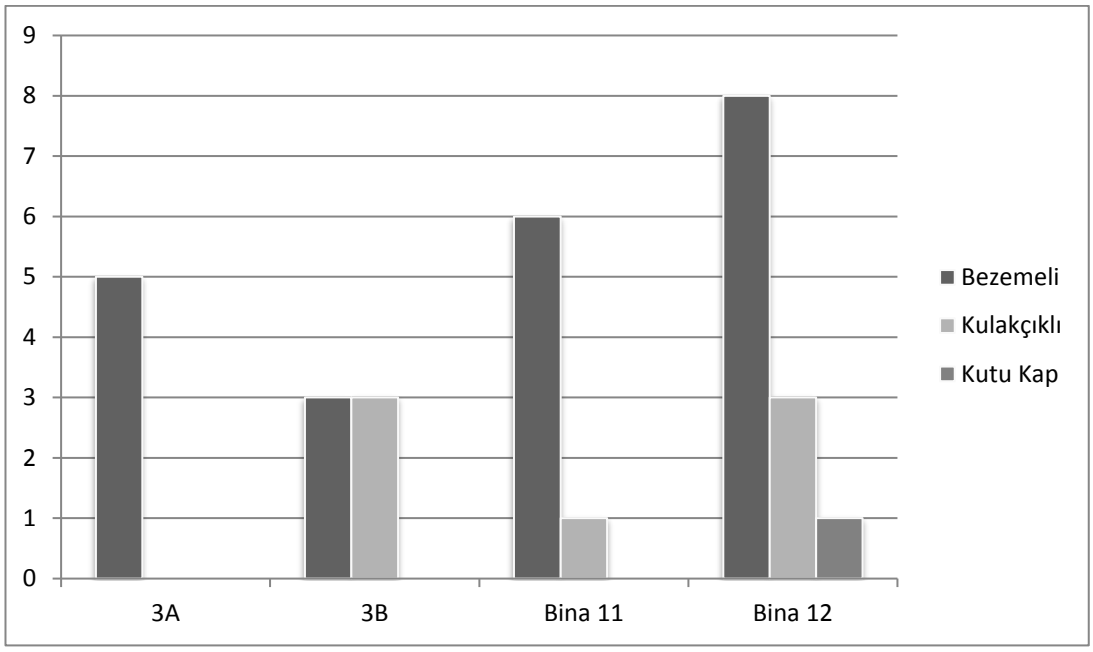
Grafik 7.6: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömleklerin cidar kalınlıklarına göre dağılımı

Uğurlu III. Kültür Katı çanak çömleği el yapımıdır. Yüzey renklerine göre 3 ana mal gurubu saptanmıştır. Siyah-gri renkli mal en yaygın mal gurubudur ve çanak çömleklerin %60-70'ini oluşturmaktadır. Bir diğer yaygın mal gurubu ise kırmızı renkli mal gurubudur. Devetüyü-kahverengi mal gurubu nadir görülür ve çanak çömleklerin yaklaşık %10'nu oluşturur. Uğurlu III. Kültür Katı çanak çömleği kaba ve orta kabalıkta mallar özenlilere nazaran daha fazladır. Çanak çömleklerin %60-70'i orta kabalıktadır. Yüzeyler sıvazlanmış ve hafifçe açkılanmışlardır. Parlak açkılı olanlar nadirdir.

III. Kültür Katı konut binalarında bulunan örneklerden yola çıkılarak, hanelerin çanak çömlek üretimi veya kullanımları konusunda önemli ipuçları elde edilir. Çanak çömlek parçalarının cidar kalınlıkları, formları, nitelikleri ve bezemeleri dikkate alındığında binalar arasında benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da saptanmaktadır. Çanak çömleklerin cidar kalınlığına bakıldığında, 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3A ve 3B binaları ile Bina 11 ve Bina 12 arasında farklılık olduğu gözlenmektedir (Grafik 7.6). 3A ve 3B binalarında ele geçen çanak çömlek örneklerinin önemli bir kısmı orta (0,5-1 cm.) ve ince (0,2-0,5 cm) olarak nitelendirilebilecek cidar kalınlığına sahiptir. 3A Binası'nda bulunmuş ince hamurlu malların oranı yaklaşık %35 civarında iken, bu oran 3B Binası için yaklaşık %40 civarındadır. Her iki binadaki orta veya orta-kalın mal gurubunun oranı ise 3A Binası'nda yaklaşık %60 ve 3B Binası'nda %58 kadardır. Kalın (1 cm. ve üzeri) malların oranı ise her iki bina için de oldukça düşüktür (sırasıyla yaklaşık %4 ve %2). Bina 11 ve Bina 12'de ise ince malların oranı diğerlerine oranla daha yüksektir. Bu iki bina için sırasıyla ince malların oranı yaklaşık %58 ve %55, orta ve orta kalınlıkta malların oranı yaklaşık %35 ve 45 civarındadır. Bina 12'de kalın cidarlı mallar gözlenmezken, bu oran Bina 11 için %5 kadardır.

Bina 11 ve Bina 12 form açısından Bina 3'e nazaran daha tutucudur. Bina 12 tabanında hemen hemen aynı oranda çanak ve çömlekler bulunmuştur. Muhtemel depo kapları dışında tüm veya tüme yakın kaplara rastlanmamıştır. Çanak olarak dışa açılan, karından omurgalı çanaklar ve düz kenarlı çanaklar yaygındır. Keskin omurgalı derin konkav çanaklar azdır. Çömlek formu olarak basit ağız kenarlı boyunlu çömlekler ve daralan ağız kenarlı çömlekler bulunur. İçten kalınlaştırılmış ağızlı bir kâse ve mahmuz kulplu boyunlu çömlek üniktir. Bina 11'de ise benzer şekilde basit ağız kenarlı boyunlu çömlekler ve daralan ağız kenarlı çömlekler görülür. Çanak formları daha çeşitlidir. Düz kenarlı ve yayvan çanaklar oldukça yaygındır. Dışa açılan karından omurgalı çanaklar azdır. "S" kıvrımlı karından omurgalı çanaklar da görülür. Ayrıca az sayıda tabak formları da ele geçmiştir. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3A ve 3B binaları içinde bulunan formlar, Bina 11 ve Bina 12'ye nazaran daha çeşitlidir. Özellikle 3A Binası'ndaki Oda 1 bu konuda daha dikkat çekicidir. "S" kıvrımlı karından omurgalı ve küresel gövdeli çanaklar ile düz kenarlı ve yayvan çanaklar

oldukça yaygındır. Tabak formları da bulunmuştur ve çömlek formu olarak daralan ağız kenarlı çömlekler yaygındır. 3B Binası'ndaki Oda 6'da özenle yapılmış içten kalınlaştırılmış ağızlı bir kâse ile kulakçıklı bir kap üniktir.

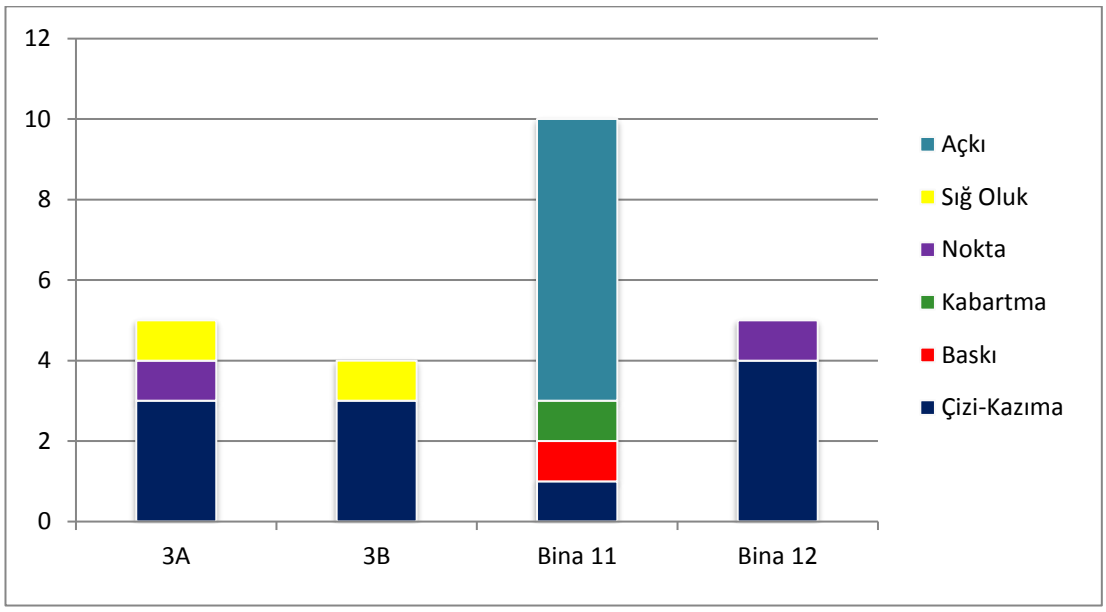

Grafik 7.7: III. Kültür Katı binalarında bulunmuş özel çanak çömlek formlarının ve bezemeli kapların dağılımı

Binalarda aynı oranda çanak ve çömlekler bulunmuştur ve çömleklerin bir kısmı pişirmede kullanılmıştır. Tüm binalarda hem pişirme hem de depolama ve servis kaplarının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak depolama için kullanılan kapların daha çok küçük boyutlu ve günlük kullanıma yönelik oldukları söylenebilir.

Uğurlu III. Kültür Katı'nda kulakçıklı ve kutu kaplar gibi özel kap formları olarak nitelendirilebilecek seramikleri temsil eder. Özellikle kulak biçiminde iki tutamağı olan kaplar Uğurlu'ya özgüdür. Kulakçıklı ve kutu kaplar ile bezemeli parçaların, binalara göre dağılımı Grafik 7.7'de gösterilmektedir. Kutu kap yalnızca Bina 12'de 1 adet bulunmuşken, diğer binalarda rastlanmamıştır. Kulakçıklı kaplara ise 3A Binası hariç, diğer binaların tamamında ulaşılmıştır. Bulunan kulakçıklı kapların sayısı bina başına 3'ü geçmez. Bununla birlikte binalarda bulunmuş çanak çömleklerde açkı, oluk, baskı, nokta, kabartma ve çizi-kazıma tekniğinde yapılmış bezeme türleri görülür (Grafik 7.8). Açkı bezeme tekniğinde yapılmış örneklere

yalnızca Bina 11'de rastlanmıştır. Ancak binanın dolgusundaki çanak çömleklerden ve çukurlardan anlaşıldığı üzere, alanın sonraki dönemlerde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bina tabanının da tahrip olduğu anlaşılır. Dolayısıyla burada ele geçen açkı bezemeli örnekler her ne kadar taban dolgusu üstünde bulunmuş olsalar da binanın terk edilmesi sonrası süreçlerle ilişkili olabilirler. Binanın dolgusunda tespit edilmiş II. Kültür Katı çukurlarındaki örnekler de bunu destekler niteliktedir. Bina 11'de ele geçen kabartma bezemeli örnek, açkı bezeme uygulanmış bir kap parçasına aittir. Baskı ve çizi-kazıma bezemeli örnekler ise bina tabanda bulunmuştur. Baskı bezemeli örnek üzerin haç benzeri bir motif bulunurken, çizi- kazıma bezeme dar ağızlı bir kap formunun ağza yakın kısmına uygulanmıştır.

Grafik 7.8: Bezeme türlerinin III. Kültür Katı konut binalarındaki dağılımı

Bina 12, 3A ve 3B binalarında çizi-kazıma bezeme daha baskındır. Bina 12'deki çizi-kazıma bezemeli örnekler üzerinde iç içe geçmiş "V" şeklinde motifler ve düz çizgiler bulunur. Bir kutu kap üzerinde çizi-kazıma tekniğinde uygulanmış meander motifleri görülür. Ayrıca bir örnek üzerinde nokta bezeme bulunur. 3A Binası'ndaki bezemeli örneklerin çoğu kazı-bezeme tekniğinde yapılmıştır. Bir sığ oluk bezeme ve bir parça da nokta bezemeli örnek bulunmuştur. 3B Binası'nda ise toplam 4 adet bezemeli parçadan üçü çizi-kazıma bezemeli, diğeri ise sığ oluk bezemedir. Çizi kazıma bezemeli parçaların tamamı kulakçıklı kaplara aittir. Motifler

kapların kulak benzeri çıkıntılarına uygulanmıştır ve iç içe üçgenlerle birlikte haç benzeri şekiller gözlenir.

Özetle, III. Kültür Katı'nda çanak çömlek üretimi ve kullanımıyla ilgili olarak bina grupları arasında üretim farklılıkları olduğu anlaşılmaktadır. İnce cidarlı ve özenli malların oranı Bina 11 ve Bina 12'de daha fazladır. Bu farklılık formlar için de söz konusudur. Bu veriler, fiziksel olarak ilişkili binaların çanak çömlek üretimi konusunda müşterek hareket etmiş olabileceklerini göstermektedir. Bununla birlikte fiziksel özellikleri ve konumu itibari ile diğerlerinden ayrışan Bina 11 ve Bina 12'de her ne kadar incelikli malların oranı yüksek olsa da çanak çömlekler üzerinden binaların statüleriyle ilişkili bir çıkarım yapmak güçtür.

7.1.7. Ritüel ve Sembolizm

Ritüel, davranışın ve zihinsel aktivitenin bir bileşimi olmasının yanı sıra hem dinsel hem de dünyevi anlamlar içerebilmektedir (Insoll, 2004: 10). Bu karakteri nedeniyle de anlaşılması veya arkeolojik olarak tanımlanması da çoğu zaman zordur ve arkeolojik çalışmalarda çoğu kez göz ardı edilmiştir. Bununla birlikte günlük veya rutin pratiklerin sembolik anlamlar içerebileceği, dolayısıyla da ritüelin rutin faaliyetlerin parçası olabileceğine vurgu yapılmaktadır (Allison, 1999: 11). Ancak ritüel pratikler her ne kadar günlük rutin ile yakından ilişkili olsalar da arkeolojik bir bakış açısıyla incelenebilecekleri de açıktır. Özellikle tekrarlayan davranış biçimlerini içermeleri nedeniyle, materyal kültüründe çeşitli yöntemler kullanılarak izlenebilmelerini sağlayan belli bir model oluşturabilmektedir (Rosenfeld ve Bautista, 2017: 4-5).

Ritüellerle ilişkili pratikler hane düzeyinde gerçekleştirilmiş olabileceği gibi daha geniş sosyal gruplar düzeyinde de gerçekleştirilebilmektedir. Hane düzeyinde gözlenen ritüel davranışlarla ilişkili arkeolojik kanıtlar belli kült objelerini içerebileceği gibi, binaların yeniden inşasında, terk etme sürecinde uygulanan çeşitli pratiklerde, bina içi düzenlemelerinde ya da ata kültü ile ilişkili uygulamalarda ortaya çıkabilmektedir (Pluckhahn, 2010: 359-360; Kuijt, 2002: 145-148). Sosyal ritüel pratikler genellikle sosyal bir gruba üyeliği ifade eden ve kolektif bir bilinci harekete

geçirmeye yönelik bir davranış olarak tanımlanır ve şölen veya festivaller gibi etkinlikleri içerebilir (Sara-Lafosse, 2017:104; Pollock, 2003: 21). Uğurlu III. Kültür Katı'nda hem hane sınırları dahilinde hem de kamusal olarak kullanılmış olabilecek alanlarda ritüel pratiklerle ilişkili kanıtlara ulaşılmıştır.

7.1.7.1. Domestik Ritüeller

III. Kültür Katı Konut yapılarında ritüel pratiklerle ilgili belli kanıtlara ulaşılmıştır. Bunlar, binaların tabanlarına veya bina dolgusuna kazılmış çukurlar, binaların girişine ve taban üstüne yerleştirilmiş insan kafatası parçaları, figürin, kutu ve kulakçıklı kaplar ya da sembolik anlamları olabilecek diğer nesneleri içermektedir. Ayrıca bazı binaların (özellikle Bina 11 ve Bina 12) iç düzenlemelerinin de belli sembolik anlamlar içerebileceği düşünülebilir. Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. Kültür Katı konut mimarisinde izlenen ritüel ve sembolizm ile ilişkili pratikler çoğunlukla terk etme süreçleri ile ilişkili olmalıdır.

Terk ritüelleri ve çukurlar: 3 No.lu Bina Kompleksi ve Bina 12 yapıları terk edilme süreçleriyle ilişkili önemli kanıtlar sunmuştur. Ancak bu süreçlerle ilişkili olarak her iki binada da izlenen pratikler birbirinden farklıdır. Bina 12'nin terk edilmesini takip eden süreçte üzeri toprak ile kapatılarak gömüldüğü saptanırken, 3 No.lu Bina Kompleksi'nde böyle bir durum söz konusu değildir. Bununla birlikte komplekse bağlı 3A Binası'nın giriş kısmındaki Oda 1'e kazılmış bir çukur ve odanın kendisinin ritüel ile ilişkili olabileceği anlaşılmıştır. Binadan elde edilmiş taban buluntularının dağılımına bakıldığında 3A Binası'ndaki Oda 1'in diğer alanlarına oranla çok daha yüksek oranda veri sağladığı görülmektedir. Bu yoğunluk hem küçük buluntuların hem de diğer buluntu gruplarının (çanak çömlek, hayvan kemiği, deniz kabuğu vb.) oranlarında izlenebilmektedir. Bazı araştırmacılar taban buluntularının terk etme sırasında ve sonrasında gerçekleşen birikim ve eksilme süreçlerinden etkilenmiş olabileceğine vurgu yapmışlardır (LaMotta ve Schiffer, 1999; Lamoureux-St-Hilaire, Macrae, McCane, Parker, Iannone, 2015: 551). Ayrıca bir binanın kullanımı boyunca çeşitli faaliyetlerin ve süreçlerin farklı nesne türleri üzerindeki etkisinin terk etme aşamasında neredeyse tam tersi olarak değişebileceği de düşünülmektedir (Allison, 1999: 14). 3A Binası'nın girişinden elde edilmiş arkeolojik

kalıntıların kompleksin diğer alanlarına oranla farklı bir birikim gösterdiği açıktır. Dolayısıyla bunun binanın terk edilme sürecinde veya sonrasında gerçekleştirilmiş olabilecek ve sembolik anlamlar içeren bir etkinlikle ilişkilendirilmesi mümkündür.

3A Binası'ndaki Oda 1'in tabanı üzerinde tespit edilmiş buluntular arasında *Spondylus*'dan yapılmış bilezikler, kemikten yapılmış bızlar, deniz kabuğundan yapılmış boncuk ve pendant, işlenmiş bir boynuz ve hayvan biçimli bir tutamak bulunmuştur. Buluntuların dağılımına bakıldığında odanın farklı yerlerinde kümelenme oluşturdukları görülür. Odanın batı tarafına yakın konumda hayvan başlı tutamak, biri kırık bız olmak üzere kemik aletler ve *Spondylus* bilezikler birlikte bulunmuştur. Hayvan başı şeklindeki kulpun bilinçli olarak kırılmış ve diğer buluntularla birlikte odanın tabanına toplu halde bırakılmış olduğu düşünülmektedir. Birçok çalışmada bazı nesnelerin bilinçli olarak kırıldığı, parçaların belli amaçlarla yeniden kullanıldığı ve belli bağlamlara bilinçli olarak yerleştirilmiş-bırakılmış olabileceği önerilmektedir (Chapman ve Gaydarska, 2007; 2009: 131-153). Binanın girişindeki Oda 1'i iç odaya (Oda 2) bağlayan kapının girişinde de benzer buluntuların kümelenmiş olduğu görülmektedir.

Oda 1'deki dikkat çekici kalıntılardan birisi de bir insana ait kafatası parçalarıdır. Söz konusu kafatası parçaları, 3A Binası'ndaki Oda 1 ve Oda 2'yi birbirine bağlayan kapı açıklığına yakın konumda ve iki parça halinde bulunmuştur. Taban sıvası üstünde bulunmuş olmasından yola çıkılarak, binanın terki sırasında bırakılmış olduğu varsayılmaktadır. Bu tür uygulamalar genellikle "ata kültü" ile ilişkilendirilir (Kuijt, 2002: 145-148). Atalara ait başların yerinden çıkartılması genellikle sosyal birlikteliğin sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra belleğin inşasına yönelik bir uygulama olarak yorumlanmakla birlikte Yakındoğu Neolitiği'nde sıkça rastlanılan bir uygulamadır (Kuijt, 2002: 145-148). 3A Binası'nda bulunmuş bu kafatası parçalarından anlaşılacağı üzere, Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi Erken Kalkolitik Dönem topluluğunun veya en azından yerleşimdeki bazı hanelerin Yakındoğu'dan bilinen ata kültü geleneğini sürdürdüğü ileri sürülebilir.

3 No.lu Bina Kompleksi'nde ritüel pratiklere yönelik diğer kanıtlar, yine aynı odanın (Oda 1) tabanına kazılmış bir çukurdan (Ö213) sağlanmıştır. Dairesel şekilli ve

kil sıvalı çukur hem doldurulma şekli hem de fiziksel yapısı itibari ile yerleşmede bulunmuş diğer çukurlarla benzerlik gösterir. Çukur buluntularının birikme şekli, doldurma aşamasında belli bir şablonun takip edilmiş olabileceğini düşündürür. Çukurun üzerine birkaç adet dik yerleştirilmiş taş konulmuştur. Üst kısmında bir sığır boynuzu ve yine sığıra ait büyük kemik parçaları yerleştirilmiştir. Kemiklerin altında bir kap ile birlikte kemikten bız bir arada bulunmuştur. Çukurun dibinde ise sığır, geyik ve keçiye ait kafa ve ön kol kemikleri ile kemikten bir bız yer alır. Ayrıca çukura oldukça yakın konumda ve başlangıç seviyesinde bir adet işlenmiş boynuz ele geçmiştir. Bu durum, çukur malzemesinde ele geçen buluntuların kasıtlı olarak seçilmiş ve çukura belli bir düzen dâhilinde yerleştirilmiş olabileceklerine işaret etmektedir. Kasıtlı olarak seçilen ve düzenlenen nesnelerden oluşan çukurlar, çoğunlukla ritüel pratiklerle ilişkilendirilir (Richards ve Thomas, 1984: 191; Thomas, 2012: 6). Çukurun binanın tabanına hangi süreçte kazılmış olduğu belirsiz olmakla birlikte kapatılmadan önce depolama amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3A Binası'nın girişindeki Oda 1'den elde edilmiş malzemelerin yoğunluğu ve birikim şekli binanın terk edilişi sırasında veya sonrasında gerçekleştirilmiş olabilecek birtakım aktivitelere işaret etmektedir. Olasılıkla bina terk edilirken, hane üyelerinin katıldığı ve sembolik anlamlar içeren bir etkinlik veya tören düzenlenmiş ve seremoni sırasında tüketilen yiyeceklerin kalıntıları ile birlikte çeşitli objeler alana bilinçli olarak bırakılmış olmalıdır. Benzer şekilde çukur da alanın işlevinin sonlandırılması veya hanenin terki ile bağlantılı ritüel aktivitenin bir parçası olarak kapatılmış olabilir.

Bina 12 hem iç düzenlemesi hem de dolgusuna kazılmış çukurları ile III. Kültür Katı'ndaki diğer konut binalarından ayrılmaktadır. Ayrıca binanın gömülmüş olabileceğine dair de güçlü kanıtlara ulaşılmıştır. İki farklı uygulamadan oluşan bir terk ritüelinin olduğu söylenebilir. İlk aşamada direk delikleri ve ocak üzerine dikine taşlar yerleştirilerek kapatılmıştır. Daha sonra ikinci aşamada duvarlar belli bir seviyeye kadar kaldırılmış ve binanın üstü toprak ile örtülmüş olmalıdır. Bina dolgusuna kazılmış çukurların büyük çoğunluğunun taban seviyesinde sonlanıyor oluşu binanın kapatılmasının ardından çok zaman geçmeden kazılmış olduklarını düşündürmektedir. Dolayısıyla bina terki ile ilişkili olarak düzenlenen bir şölen veya

ritüel faaliyete aracılık etmiş oldukları düşünülebilir. Çukurların konumlarına bakıldığında birçoğunun direk delikleri, yan duvarlar ve ocak gibi öğelerle ilişkili oldukları anlaşılmaktadır. Binanın tabanı üzerinde saptanan ocağın (B12-C) üstüne bir çukur (Ö241) açılmış ve içerisi tümüyle taşlarla doldurulmuştur. Çukurun kazılması ve doldurulması sırasında ocakta herhangi bir tahribat oluşmamıştır. Binanın üstüne kazılmış diğer çukurlardan farklı olarak orta ve küçük boyutlu taşlarla sıkıca doldurulduğu ve herhangi bir arkeolojik buluntu içermediği anlaşılmıştır. Benzer şekilde direk delikleri ve direk altlığı gibi binanın taşıyıcı unsuruna bitişik ya da yakın konuma kazılmış çukurların varlığı da söz konusudur. Binanın orta kesimine kazılmış bu çukurlardan birisi hariç (Ö256) diğer üçünün bir taşıyıcı unsura denk gelecek şekilde kazıldığı anlaşılmaktadır. Ö256 ise binanın batı tarafındaki iki taşıyıcının (B12-G ve B12-N) ortasına kazılmıştır. Ayrıca çukurun diğerlerinden farklı olarak taban sıvasını tahrip ederek alt seviyelere indiği görülür. Binanın üstüne kazılmış diğer çukurlardan birisi binanın batı duvarına yakın, diğerleri ise güneybatı köşede bulunmuştur. Bu çukurlar da taban sıvasını tahrip etmeden sonlandırılmışlardır.

Çukurların dolgusunda ele geçen buluntulara bakıldığında ise belli bir standardı takip ettikleri söylenemez. Bazı çukurlarda yalnızca çanak çömlek parçaları bulunmuşken, bazılarında farklı buluntu türleri, bazılarında ise yalnızca küçük buluntu ele geçmiştir. Bir çukurda ise herhangi bir buluntu ele geçmemiştir (Ö262). Binanın kuzeydoğu köşesine kazılmış çukurlardan birisi oldukça özel sayılabilecek bir uygulama özelliği sergiler. Çukurun başlangıç seviyesinde ve karşılıklı olarak köşelere yerleştirilmiş, aynı kaba ait iki bezemeli çanak parçası bulunmuştur. Bu, olasılıkla kasıtlı bir uygulamadır ve çukurun görünür kılınması veya işaretlenmesi ile ilgili sembolik anlamlar içeriyor olmalıdır. Bunun yanı sıra bazı çukurlarda tümlenebilir nitelikte kaplar da ele geçmiştir. Ancak kapların hiç birisi tam değildir ve her birinin yaklaşık olarak yarısına ulaşılmıştır. Chapman (2000: 64-82), bu biriktirme şeklinin "yapılandırılmış" bir davranış biçimi içerdiğini belirtmekle birlikte nesnelerin kasıtlı olarak parçalanmasının ilişkisel kimliklerin maddi sembolleri olarak yeniden kullanılmasıyla ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Chapman'a göre çukurlarda gözlenen bu biriktirme davranışı, nesnelerin mezarlara yerleştirilmesinde olduğu gibi, çukur bağlamlarıyla yakından ilişkili kişiler ile daha geniş sosyal dünyadaki diğerleri

arasında maddi bir ilişkinin kurulmasını veya bu ilişkilerin sağlamlaştırılmasını ifade etmektedir.

Bina 12'nin terki ile ilgili bir diğer ayrıntı da binanın merkezini çevreleyen direk deliği ve direk altlığı gibi unsurların son derece iyi korunmuş oluşudur. Kuzey tarafta bulunan direk deliklerinin etrafını çevreleyen ve dik olarak yerleştirilmiş taşlarla birlikte yaklaşık 40 cm. yüksekliğe kadar korundukları anlaşılmıştır. Üst üste konulmuş taşların dağılmadan ve büyük oranda orijinalliğini koruyarak günümüze ulaşması bilinçli bir uygulama sonucu korunduklarını düşündürmektedir. Bu direk deliklerinin dolgusunda çanak çömlek ve küçük buluntu gibi kalıntılar da ele geçmiştir. Direk deliklerinden birisinde (B12-G) çanak çömlek kırıkları, hayvan kemiği ve deniz kabuğu kalıntıları bulunmuşken, diğerinde (B12-M) yalnızca bir taş ağırlık ve deniz kabuğundan yapılmış bir bilezik bulunmuştur. Burada bulunmuş olan ağırlık şeklindeki işlenmiş taş nesne, aynı zamanda yerleşimde benzeri olmayan bir örnektir. Bu kapatma şekli çukur uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. Ocak üzerine kazılmış çukurda (Ö241) olduğu gibi, direk delikleri de özel bir uygulamayla ve bilinçli olarak kapatılmış olmalıdır. Binanın güney tarafındaki taşıyıcılar için tabana hafif bir şekilde gömülmüş taşların kullanıldığı anlaşılmıştır ve bunların kapatılma şekli de kuzey taraftaki direk deliklerinden farklıdır. Her iki tarafta da direk altlığının üzerine denk gelecek şekilde ve dik konumda taşlar yerleştirilmiştir.

Bir yerin terk edilmesinin toplumsal düzeni tehdit edeceği ve topluluğun birlikteliğini bozabileceği, bu nedenle de ritüel uygulamalar yoluyla toplumsal bilinci ve hafızayı canlı tutacak etkinliklere ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir (Pollard, 1999). Hem 3 No.lu Bina Kompleksi'nde hem de Bina 12'de açık şekilde izlenebilen terk uygulamaları birbirinden farklı özellikler içeriyor olsa da böylesi bir amaca hizmet etmiş olmalıdır. Bununla birlikte binaların üzerinin toprak ile kapatılarak gömülmesi, kullanımı sona eren ve "ölü" olarak tanımlanan alanın manzaradaki varlığının sürdürülmesiyle ilişkilendirilmiştir (Hodder, 1994: 73). Bina 12'de tespit edilen bina gömme uygulamasının ölüm, bozulma ve yıkım gibi yok edici durumlara karşı geçmiş ile bugün arasında bir süreklilik sağlamak ve geçmişin hatırlatılması yoluyla hane birlikteliğinin sürdürülmesine yönelik olarak gerçekleştirildiği söylenebilir.

Bina içi düzenlemeleri: Sembolik anlamı olabilecek bina içi düzenlemelerine dair kanıtlara Bina 12'de rastlanmıştır. Bina 12'nin orta kısmında aralarında eşit mesafeler bırakılarak konumlandırılmış dört ayrı direk deliği ve direk altlıkları tespit edilmiştir. Kuzey taraftakiler delik, güneydekiler ise altlık şeklinde oluşturulmuştur. Bunlardan anlaşıldığı kadarıyla bina, oldukça kalın sayılabilecek dört ayrı taşıyıcı dikme ile desteklenmiştir. Aynı zamanda taşıyıcılar ve binanın köşeleri arasında da yaklaşık olarak eşit mesafe oluşturulmuştur. Ayrıca binanın güney tarafındaki direk deliklerinin tam orta noktasına denk gelecek şekilde ve direk altlıklarına göre biraz daha güney tarafa bir ocak yerleştirilmiştir. Kuzey tarafta ise ocağın tam olarak karşısına denk gelecek şekilde etrafı taşlarla çevrelenmiş, iç kısmında çukurlaşan ve tabanı kırmızı ile boyanmış bir alan bulunur. Bina tabanından elde edilen buluntuların taban üzerindeki dağılımına bakıldığında, bu mimari unsurların arasında kalan kesimin oldukça az miktarda arkeolojik buluntu içerdiği görülür. Alanın dışında (özellikle de batı ve güney taraflarda) kalan alanlarda ise buluntu yoğunluğunun arttığı gözlenmiştir. Tüm bu bulgular dikkate alındığında, binanın orta kısmındaki bu alanın (Bina 12-Alan 1) günlük pratikler için kullanılmadığı ya da daha az kullanıldığı izlenimi vermektedir.

Bille ve Sørensen (2016: 12), mimari ile insan arasında kurulan ilişkiyi fiziksel bir deneyim olduğu kadar, mekânı algılama ve anlamlandırmanın duygusal bir performansı olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla mimari bir yapının içinde yürütülen eylemlerin ötesinde duyusal algılara göre düzenleme veya tasarımlar barındırması mümkündür. Bunun yanı sıra binalar, içinde yaşayanların kendi algıladıkları sosyal kimliklerini dekoratif öğeler yoluyla somutlaştırdıkları alanlar olarak görülmüş ve diğerlerine mesajlar ileten sözsüz iletişim kanalları olarak da yorumlanmışlardır (Blanton, 1994: 10). Aşağıda tanımlanmış olduğu üzere Bina 12'nin yerleşmede var olabilecek bir yönetim erkinin varlığına işaret edebileceği gibi, belli görevlerin müzakere edildiği bir alan olması da mümkündür. Bu bağlamda belli durum ve zamanlarda kabullerin gerçekleştirildiği bir bina olarak da yorumlanabilir. Dolayısıyla binanın misafir ya da davetlilerin algılarını yönlendirmek için oluşturulmuş bir iç düzenlemeye sahip olduğu önerilebilir.

Bina sürekliliği: Orta Anadolu Neolitiği'nde de görüldüğü gibi prehistorik dönemlerde evlerin bulundukları yerlerde ve önceki plana sadık kalınarak yeniden inşa edildikleri bilinmektedir (Hodder ve Pels, 2010; Düring, 2005: 3). Binaların yeniden inşası hane kimliğinin ve zaman içindeki sürekliliğin fiziksel kanıtı olarak görülmektedir (Hally, 2008: 309). III. Kültür Katı'nda bulunan konut yapılarının aynı yerde ve birden çok kez inşa edilmiş olduklarına dair bir kanıta ulaşılamamıştır. Binalar daha çok hasarların onarılması ve önceden yapılmış bir ana birime eklemeler yapılarak gelişim ve süreklilik göstermiştir. Bunun yanı sıra binaların eski kalıntıların üstüne de inşa edildiği, fakat bunun önceki binanın planına veya boyutlarına uygun olarak yapılmadığı anlaşılmıştır.

Bina 12'nin doğu duvarı altında ve duvar boyunca düz şekilde uzanan daha önceki aşamalara ait bir binanın temeline ulaşılmıştır. Ancak temel binanın sınırları dışına uzanarak devam eder ve sonraki binanın (Bina 12) tümüyle üstüne inşa edilmediği anlaşılmaktadır. Bina 11'de ise ilk başta inşa edilen binaya daha sonraki aşamalarda destek duvarlarının eklendiği ve onarım gördüğü anlaşılmıştır. Muhtemelen binanın son kullanım aşamasında bir avlu eklenerek yapının kullanımının sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. 3 No.lu Bina Kompleksi de benzer bir gelişim süreci göstermiştir ve ana yapıya sonradan eklenen mekânlar tespit edilmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse, Erken Kalkolitik Dönem'deki konutların yeniden inşa edilerek süreklilik göstermediği ve binanın terk edilmesine eşlik eden çeşitli ritüel faaliyetlerle kullanımın sonlandırıldığı anlaşılmaktadır.

7.1.7.2. Kamusal Ritüel Pratikler

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. Kültür Katı'nda doğuda konut binaları batıda ise kamusal bir bina ve çukurlardan oluşan iki ayrı iskân alanı tespit edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi hem çukurların hem de binanın ritüel amaçlı kullanım görmüş olduğu düşünülmektedir. Alandaki bir çukurda 11 farklı bireye ait insan iskeletleri de ele geçmiştir. Buna karşın alanda konut olarak nitelendirilebilecek herhangi bir binaya ulaşılamamıştır. Günlük pratikler ve ritüel pratikler arasında mesafe oluşturma fikrinin ritualizasyonun merkezinde yer aldığı ve doğaüstü güçlerle bağlantılı kozmolojik duyguların canlandırılmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir

(Tomkins, 2009: 133). Bununla birlikte fiziki çevredeki bazı doğal yerlerin (mağaralar, dağ tepeleri veya nehirler) ya da anıtsal yapıların prehistorik toplumlar için özel anlamlar içerdiği ve ritüel pratiklerin merkezi olduklarına vurgu yapılmaktadır (Bradley, 1998: 34; Tomkins, 2009: 133). Kamusal Alan olarak nitelenene alanın ritüel karakteri ve konut yapıları ile arasındaki mesafe düşünüldüğünde, bu fikirler ile uyumlu bir şekilde yerleşim sakinleri için sembolik bir öneminin olduğu düşünülmelidir. Ayrıca yerleşmenin en yüksek noktasında ve yakındaki İsa Dağı'nın eteklerine yakın bir noktada oluşu alanın sembolik anlamını daha da güçlü kılmaktadır.

Yerleşmenin batı ucunda bulunmuş çukurlar ve özel bina ile ilgili ayrıntılı inceleme Bölüm 5.1.2 ve 5.2'de yapılmıştır. Buna göre hem binanın (Bina 4) hem de çukurların ve platformların ritüel karakteri olduğu, olasılıkla da toplulukça ortaklaşa düzenlenen faaliyetlere aracılık etmiş olabilecekleri anlaşılmıştır. Bina 4 her ne kadar tarımsal faaliyetler nedeniyle büyük oranda tahrip olmuş ve buluntularından yararlanılamamış olsa da önüne yapılmış ve yaklaşık olarak bina genişliğindeki avlusu; diğer binalardan farklı olarak taban sıvasındaki kireç karışımı; tabanın ve avlunun farklı kesimlerinde izlenen kırmızı boyalı alanlar; girişinde bulunmuş boğa boynuzu; ve özellikle de avlusunda ele geçmiş buluntuları ile farklı bir görünüm sergiler. Ayrıca önünde ya da çevresinde bulunmuş sıvalı çukurlar ve avlusu önüne kazılmış bir mezar çukuruyla da yakından ilişkili olmalıdır.

Binadaki buluntuların büyük çoğunluğu avlu sınırları içinde, çoğunlukla da binanın girişi civarında tespit edilmiştir. Bunların arasında çok sayıda kulakçıklı kap parçası ile figürinler, deniz kabuğundan yapılmış bilezikler, kemik aletler, *Spondylus* bilezik ve cilalı taş keski gibi çukur bağlamlarında da sıklıkla rastlanılan buluntular yer alır. İnsan kafası şeklindeki kulakçıklı kaplar Uğurlu yerleşmesinin III. Kültür Katı için karakteristiktir ve kült amaçlı kullanım gördükleri düşünülür (Karamurat vd. 2021: 6) Ayrıca çukurların tümüyle avlu sınırlarının dışına kazılmış olduğu görülür. Binanın içinde ise az sayıda küçük buluntu ile birlikte bir depolama birimi içerisinde çok sayıda sapan taşı ele geçmiştir. Bu gözlemler dikkate alındığında, bina avlusunun ritüel etkinliklerin merkezi olduğunu varsaymak mümkündür. Binanın içinde ve taban sıvasının iki farklı yerinde olasılıkla okr boyasına ait izlere rastlanmıştır. Bunun bir benzeri de bina avlusunda ve girişe yakın konumda bulunmuştur. Okr boya

tarihöncesinde genellikle özel bina ve kült alanlarına uygulanmaktadır (Erdoğu ve Ulubey, 2011). Bina girişinde bulunmuş ve oldukça büyük boyutlu bir boynuzun, giriş kapısının üstündeki orijinal yerinden düşmüş olduğu düşünülebilir.

Mezar Çukuru (Ö187-188): Binanın avlusu önüne kazılmış mezar çukuru (Ö187-188), Uğurlu yerleşmesindeki gömü uygulamasına ait tek örnektir. 1 x 1.2 m. genişliğinde ve yaklaşık 2 m. derinliğindeki çukurda yalnızca taban seviyesinde sıva kullanıldığı, üst kısımların ise sıvasız bırakıldığı anlaşılmıştır. Boyutları ve sıva uygulaması itibari ile diğer çukurlardan farklı bir görünüm sergiler. Çukurdan alınan örneklerden elde edilen tarihler Bina 4 ile çağdaş olduklarını göstermiştir. Farklı yaş ve cinsiyetlerde toplam 11 bireye ait kalıntıya ulaşılmıştır. İskeletlerin pozisyonları bireylerin çukura özensizce atıldıklarını göstermiştir. Olasılıkla eşzamanlı olarak veya bir önceki bedenin çürümesi beklenmeden ve kısa bir zaman dilimi içinde atıldıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca her bir bireyin mezara atılmasını takiben farklı büyüklükte taşların da üstüne atıldığı anlaşılmıştır (Boz ve Erdoğu, 2019: 4-5). Mezar çukurundaki buluntular arasında boncuklar, işlenmiş deniz kabuğu nesneler, kemik aletler, öğütme taşları ve bezemeli kap parçaları gibi buluntuların yanı sıra çanak çömlek parçaları, hayvan kemikleri, deniz kabukları ve yontmataş aletler de bulunur. Hayvan kemikleri ve deniz kabuklarının oldukça küçük parçalara ayrılmış olması dikkat çekicidir. Çukurun tabanına yakın bir seviyede iki genç sığıra ait kemikler ele geçmiştir. Kemiklerde herhangi bir kesme ya da yanma izinin olmayışı, sıyrılmadan ve eti ile birlikte atıldıklarını düşündürmektedir.

Öte yandan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde iskeletler üzerinde yapılan DNA çalışması bireylerin akraba veya aynı soydan olmadıklarını göstermiştir (Boz, 2021). Aynı bağlamda ve aralarında akrabalık ilişkisinin olmadığı anlaşılan bireylere ait kalıntılara İç Anadolu'da Neolitik Dönem'e tarihli Çatalhöyük yerleşmesinde de rastlanmıştır. Yerleşmede bir binanın tabanına gömülmüş bireyler üzerinde yapılan inceleme aralarında soya dayalı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumun birden fazla soya sahip bir akraba grubuyla ilişkili olabileceği gibi, gömülmek üzere bilinçli olarak seçilmiş farklı soylara sahip bir grup bireyi de içerebileceği belirtilmiştir (Chyleński, Ehler, Somel, Yaka, Krzewińska, Dabert, Juras, Marciniak, 2019). Hane gruplarının yalnızca aralarında kan bağı ya da genetik akrabalık olan topluluklardan

oluşmadığı, farklı soylara sahip başka insanları da kapsayabileceği düşünülmektedir (Wiersma, 2020: 142). Dolayısıyla bu düşünceye göre aynı mezar bağlamlarında bir arada bulunan insanların tamamının aynı atadan gelmiş olmaları da beklenemez.

Mezar çukurunda bulunmuş iskeletler üzerinde çalışan Başak Boz (2021), bireylerin ellerinin arkadan bağlı olarak çukuru atılmış olabileceklerini belirtmiştir. Hem bu durum hem de mezara aynı anda ve düzensizce atılmış olmaları, söz konusu bireylerin gömülmeden hemen önce öldürülmüş olabileceklerini düşündürmektedir. Prehistorik çağlardan itibaren çeşitli nedenlerle hayvanların yanı sıra insanların da kurban edilmiş olabileceklerine yönelik çeşitli tartışmalar mevcuttur (Green, 1998; Hughes, 1991; Cucina ve Tiesler, 2007; Clare, Dietrich, Gresky, Notroff, Peters, Pöllath, 2019). Ancak bu tür pratiklerle ilgili kanıtlara ulaşılamaması nedeniyle bulgular sınırlıdır. Erken Neolitik Dönem yerleşmesi olan Göbeklitepe'de bulunmuş çeşitli betimler konuyla ilgili olarak tartışılmıştır. Kopmuş insan kafaları ile yırtıcı kuşları betimleyen heykeller vb. örneklerin insan kurbanının gösterebileceği üzerinde durulmuş olsa da belirgin bir kanıta ulaşılamamıştır (Clare vd. 2019: 116-118). Bir diğer PPN yerleşmesi olan Kuzey Suriye'deki Jerf el Ahmar'da yıkılmış bir kamusal binanın enkazı altında bulunmuş başsız bir kadın iskeletinin de insan kurban etme ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür (Hadad, 2019: 4). Bunların yanı sıra kafatasının ayrılması gibi Yakındoğu Neolitiği'nde sıklıkla rastlanılan bazı uygulamalar da insan kurban etme uygulamasıyla bağlantılı olarak tartışılmış olsa da doğrudan ilişkilendirilememiştir (Glencross ve Boz, 2014: 98).

Uğurlu'daki mezar çukuru ile benzer nitelikte erken ve önemli bir örneğe Almanya'nın güneybatısındaki Heilbronn yakınlarında bulunan Talheim yerleşmesinde rastlanılmıştır. Yaklaşık olarak MÖ. 5000'e tarihlendirilen 2 x 1.5 m. derinliğinde bir çukurda farklı cinsiyet ve yaşlarda 34 bireye ait kalıntıya rastlanmış olduğu belirtilmiştir. İskeletlerin pozisyonları çukura rastgele bir şekilde atılmış olduklarını göstermiştir. Ayrıca iskeletlerin tek bir olay sırasında çukura atılmış oldukları belirtilmiştir. Bireylerin kafataslarından darbe aldıkları ve bu yolla öldürüldükleri düşünülmüştür. Çukurda çanak çömlek parçaları bulunmuştur, fakat kişisel objelere dair kanıta ulaşılamamıştır. Mezarda bulunan bireylerin bir saldırı veya

çatışma sırasında ölmüş ve hemen ardından gömülmüş olabilecekleri düşünülmüştür (Wahl ve Trautmann, 2012: 77-100).

Mezar çukurunun bulunduğu alanın kamusal veya sembolik karakteri dikkate alındığında, böylesi bir uygulamanın özel bir ritüel pratiğe ve belki de insan kurban etme uygulamasına işaret ediyor olabileceği düşünülebilir. Bir şeyin doğaüstü güçlere veya tanrıya sunulmasını tanımlayan kurban etmenin iyi bir hasat elde etmek, sağlıklı bir doğum, hastalıkların iyileşmesi vb. gibi birçok durum söz konusu olduğunda gerçekleştirilmiş olabileceğine vurgu yapılmıştır (Green, 1998: 170). Kanıtlara bakılacak olursa, bireylerin kasti olarak öldürülüp çukura atılmış oldukları açıktır. Ancak neden öldürülmüş oldukları konusu tartışmalıdır. Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere, bu tür uygulamalar çoğunlukla katliam veya şiddet içeren çeşitli çatışmaların bir sonucu olabileceği gibi, ritüel bir eylemin yansıması olarak da görülme eğilimindedir. İskeletler üzerinde yapılan DNA çalışmasının kan bağı olmayan bireyler olduklarını göstermiş olması, bu bireylerin özel olarak seçilmiş olabileceklerine işaret etmektedir. Ayrıca çukurun ritüel binasının önünde yer alması ritüel bir pratikle ilişkili olma ihtimalini daha güçlü kılar. Bununla birlikte insanların ritüelin bir parçası olarak öldürülmesinin her zaman kurban etme anlamına gelmediği düşünülmektedir (Hughes, 1991: 3). Dolayısıyla mezar çukurunda bulunmuş bireylerin, bir ritüel sırasında öldürülmüş olsalar bile, doğrudan kurban olarak nitelendirilmesinden de kaçınmak gerekmektedir.

Kamusal Alan'dan elde edilen veriler hem binanın hem de çukurların belli dönemlerde ve toplulukça ya da topluluğun belli bir kesimi tarafınca düzenlenen çeşitli ritüel aktivitelere aracılık etmiş olabileceklerine işaret etmektedir. Ritüeller, genellikle zaman ve eylem açısından tekrarlayan ve yapılandırılmış bir karaktere sahip olabilmektedir. Bir ritüel eylem günlük veya mevsimlik olabildiği gibi bireylerin yaşam döngüsüne ya da çevresel faktörlere bağlı olarak da düzenlenebilmektedir (Rosenfeld ve Bautista, 2017: 9). Ayrıca ritüellerin şölen veya ziyafet gibi etkinlikleri de içerdiğine birçok kez değinilmiştir (Dietler, 2001; Twiss, 2012). Bu alanda çukur veya platform gibi sabit ögelerle ilişkili olarak ele geçen hayvan kemiği ve deniz kabuğu gibi besin kalıntıları ile çok sayıda çanak çömleğin bu tür etkinliklerle ilişkili olduğu düşünülebilir.

7.1.8. Sosyal Farklılaşma ve Statü

Konutlar, bireysel olarak içinde yaşayanların sosyal statüsü ile birlikte parçası oldukları topluluğun sosyal yapısını sembolize eden ve topluluğun sosyal yapısı değiştikçe ayırt edilebilir olan mimari unsurlar olarak tanımlanmışlardır (Wason, 1994: 136). Dolayısıyla yerleşmede diğerlerinden farklı görünüm sergileyen bir binanın, elit bir sınıfın veya karmaşıklaşmaya başlayan bir toplulukta görülebilecek yönetici sınıfın varlığına işaret etmesi mümkündür. Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin III. Kültür Katı mimarisi her ne kadar sınırlı bir alanda ortaya çıkartılmış olsa da binalar arasındaki bazı farklılıkları ortaya koymuştur. Bu noktada çözülmesi gereken asıl mesele, binalar arasındaki farklılıkların topluluğun yapısındaki herhangi bir ekonomik veya sosyal statü ayrımının sonucu olup olmadığıdır. Prehistorik toplumların incelenmesinde statü ile ilgili çalışmalar çoğunlukla bina boyutu, inşa sürecinde harcanan emek ve iş gücü, dekoratif unsurların türü ve önemi, sınırları ve yerleşim üzerindeki konumu gibi bir dizi kriterin dikkate alınmasıyla gerçekleştirilmektedir (Steadman, 2016: 223). III. Kültür Katı'nda ortaya çıkartılan binalar, aşağıda hem bu kriterler hem de sınırları dâhilinde ele geçen buluntular bağlamında değerlendirilecektir.

Bina büyüklüğü: Bina büyüklüğü veya boyutu, genellikle depolama kapasitesinin artırılmasının yanı sıra önemli ziyaretçilere, halka açık toplantılara veya ziyafet vb. etkinliklere ev sahipliği yapma ihtiyacı gibi pratik konularla ilişkilendirilmiştir (Steadman, 2011: 3; 2016: 223). Ancak ev büyüklüğünün statü veya haneler arası ekonomik farklılaşmayı açıklamak için her zaman bir kıstas olarak görülmemesi gerektiği de anlaşılmaktadır (Allison, 1998: 20). Boyut, her ne kadar tek başına yeterli olmasa da diğer kriterlerle birlikte ele alındığında önemli bir faktör olarak dikkat çeker.

III. Kültür Katı'nda bulunmuş toplam 6 binadan 5'i konut binası olarak tanımlanmışken, diğeri kamusal bina olarak nitelendirilmiştir. Yerleşmedeki binaların kullanılabilir iç alan büyüklüklerine bakıldığında, ölçülerinin yaklaşık olarak 25 m^2 ile 49 m^2 arasında değiştiği saptanır (Tablo 5.1). Yerleşmenin en geniş iç alana sahip binası 49 m^2 ile Bina 12 iken, hemen yanındaki Bina 11, 40 m^2 ile onu takip eder.

Ancak Bina 11'in muhtemelen son kullanım aşamasında önüne eklenen bir avlu ile sınırlarının genişletilmiş olduğu anlaşılmıştır. Görüldüğü gibi benzer özelliklere sahip ve bitişik olarak inşa edilmiş bu iki bina arasında belirgin bir büyüklük farklılığı söz konusu değildir. Öte yandan bu iki binayı belirli sorumluluk, görev veya kimlikleri paylaşan bir hane topluluğuna ait konut birimleri olarak tanımlamak da mümkündür.

III. Kültür Katı'na ait diğer konutları temsil eden 3 No.lu Bina Kompleksi ise birbirinden farklı boyutlarda yapıları içerir. Ancak bu binalar Bina 12 ve Bina 11'de olduğu gibi bir hane oluşumu çerçevesinde ele alınabilir. Bununla birlikte birleşik yaşam sürdüren bir toplulukların da statü farklılıkları ve farklı uzmanlık alanları geliştirmesi mümkündür (Hayden ve Cannon, 1982: 152). Kompleksin en büyük boyutlara sahip binası olan 3A Binası yaklaşık 39 m^2 iç alana sahiptir. Kompleksin yaklaşık 20 m^2 ölçülerindeki en büyük odası da (Oda 2) bu binanın sınırları içerisindedir. Binanın giriş kısmına sonradan eklenen oda (Oda 1) hariç tutulduğunda ise ilk inşa edilen orijinal yapının ise yaklaşık 32 m^2 ve kareye yakın planlı olduğu anlaşılır. 3B Binası'nın bir bölümü tahribat nedeniyle ulaşılamamış olsa da binanın kuzey tarafta devam etmiş olduğu anlaşılmıştır. Binanın ortaya çıkartılmış olan kesimi 6 x 4 m. ölçülerindedir ve 16 m^2 kadar bir iç alana sahiptir. Kazısı yapılmamış, fakat tespit edilmiş oda da eklendiğinde tahmini olarak yaklaşık 24-25 m^2 kadar bir kullanım alanına sahip olduğu düşünülebilir. Sınırları büyük oranda belirlenmiş olan 3C Binası ise yaklaşık 29 m^2 büyüklüğündedir.

Görüldüğü gibi bina boyutları arasında bir bina hariç (3B) belirgin bir farklılık olduğu söylenemez. Ancak yine de aşağıda değinilen diğer kriterlerle birlikte ele alındığında çok belirgin olmasa da bina büyüklüğü ile statü arasında paralellik olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra 3 No.lu Bina Kompleksi'nin daha büyük sınırlara sahip binaları olan 3A ve 3C yapılarında birer odanın depolama amaçlı kullanıldığı anlaşılmıştır. Aynı durum daha küçük sınırlara sahip 3B Binası için söz konusu değildir. Ayrıca daha büyük binaların daha geniş aktivite alanlarına sahip olduğu ve daha fazla insanı barındırabileceği de söylenebilir.

Konum; Seçkin konutlarının, çoğunlukla ve tipik olarak dikkat çeken, fakat kolayca ulaşılamayan yerlerde konumlandırıldığı önerilir. Bu tür yapılar platformlarla

yükseltilmiş, duvarlarla çevrili veya yüksek yerlerde konumlanmış olabilirler. Bununla birlikte konum değişkendir ve yerleşme veya kültürlere göre farklılık gösterebilir. Örneğin bazen pazar yerine yakın merkezi yerler de önemli yerleşim alanları olabilmektedir (Steadman, 2016: 226).

Uğurlu III. Kültür Katı'nda kazılmış alanların sınırlı olması nedeniyle yerleşim düzeni hakkında çıkarım yapmak zordur. Ancak yapılan jeofizik çalışmasıyla desteklendiğinde önemli ipuçları elde edilebilmektedir. Çalışmadan elde edilen verilere göre iskânın ağırlıklı olarak yerleşmenin doğu tarafında yoğunlaştığı, batıda ise oldukça sınırlı bir alanda mimari kalıntı olduğu gözlenmiştir. Yerleşmenin orta kesimlerine yakın konumda bulunan Bina 11 ve Bina 12 yapıları, yapılaşmanın yoğunlaştığı alanın batı ucunda ve en yüksek noktasında yer almaktadır. Binaların inşa edildiği alanın nispeten daha düz ve yerleşmeye hâkim bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. 3 No.lu Bina Kompleksi ise yerleşmenin doğu ucunda konumlandırılmıştır. Kompleksin inşa edildiği alan olasılıkla yerleşmedeki iskân alanının en alçak seviyesi olmalıdır. Jeofizik çalışmasından elde edilen veriler, mimari kalıntıların 3 No.lu Bina Kompleksi ile Bina 11 ve Bina 12'nin bulunduğu alan arasında yoğunlaştığını göstermiştir. Dolayısıyla kazılmış bu iki alanın III. Kültür Katı konut alnını doğu ve batı taraflardan sınırlandırdığı öne sürülebilir. Orta kesimlerdeki binaların (özellikle de Bina 12) konumu, boyutları ve diğer nitelikleri ile birlikte düşünüldüğünde, ayrıcalıklı bir statüye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İş gücü gereksinimi: Yüksek statüye sahip insanların, daha fazla insanın sorumluluğunu taşıması nedeniyle, daha fazla iş gücüne sahip olacağı varsayılmaktadır (Wason, 1994: 137). Diğer binalarla karşılaştırıldığında daha kalın ve büyük duvarlara, daha kaliteli yapı malzemesine, daha dayanıklı temellere sahip olmanın yanı sıra, taban veya duvar sıvalarının yenileme sıkılığı ve kalitesi gibi niteliklere sahip binaların daha fazla iş gücü ve maliyet gerektirdiği düşünülmektedir. Bu nedenle de bu tür konutlarda ikamet eden kişi veya kişilerin yüksek sosyal statüye veya sosyoekonomik konuma sahip olduğu iddia edilmektedir (Steadman, 2016: 224).

III. Kültür Katı mimarisinin önemli özelliklerinden biri, inşa edilen çekirdek bir yapıya daha sonraki aşamalarda yapılan eklemelerle gelişim göstermiş olduğudur.

Bu, olasılıkla hanenin genişlemesine bağlı olarak şekillenen bir mimari anlayışa işaret etmektedir. Dolayısıyla da bina inşa etmenin zamana yayılan ve daha çok ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenen bir davranış olduğu söylenebilir. Bu durum aynı zamanda binanın yapımı için gerekli olan iş gücünün de zamana yayılarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak Bina 12'deki gözlemler daha farklı bir inşa sürecine ve mimari pratiğe işaret eder. Binanın diğerlerinden farklı olarak tümüyle bir anda inşa edildiği ve daha sonraki aşamalarda bina ile ilişkili herhangi bir ekleme yapılmadığı anlaşılmıştır. Doğu tarafına ve bitişiğine inşa edilen Bina 11 daha sonraki bir aşamada yapılmış olmalıdır. Binanın yerleşmedeki en geniş sınırlara sahip olmasının dışında, duvar kalınlığı ve iç düzenlemesi ile de diğer yapılardan ayrıldığı gözlenir. Yaklaşık 9 m. uzunluğunda ve iki taraftan da bina sınırları dışına uzanan batı duvarı (B12-K) 90 cm. kalınlığı ile anıtsal bir görünüm sergiler. Binanın etrafını çevreleyen diğer duvarlarının kalınlığı ise yaklaşık 65-70 cm. ile diğer binalara oranla daha geniştir. Binanın tabanının yaklaşık 5 cm. kalınlığında sıva katmanından oluşan en az iki yenileme evresine sahip olduğu tespit edilmiştir. Sıva katmanlarının oldukça iyi şekilde korunmuş olması ve sert dokusu, dayanıklılığı artırmak için özel bir çaba harcandığına tanıklık etmektedir.

Bina 11 büyük oranda tahrip olmuş olsa da duvarları ve tabanı kısmen korunmuştur. Hemen yanındaki Bina 12 gibi terk edilme sürecinde gömülmüş olabileceği ile ilgili belirgin bir kanıt yoktur. Olasılıkla sonraki aşamalarda önüne bir avlu eklenmiştir. Ayrıca doğu tarafında bitişik halde ve sıralı olarak uzanan üç ayrı duvar kalıntısı onarım geçirdiğini göstermektedir. Duvar kalınlığı yaklaşık 50 ile 60 cm. arasında değişlik gösterir. Taban sıvasının birden fazla kez yenileme gördüğü anlaşılmıştır. Bina 12'de olduğu gibi kalın bir sıvaya sahiptir. Bunun yanı sıra her iki binada da taban üzerinde kil veya taş kullanılarak yapılmış platformlar ile ocaklar yer alır. Hem binaların yapımı aşamasında hem de sonraki bakım veya onarım süreçlerinde önemli bir iş gücü gerekli olmalıdır.

Üç ayrı binadan oluşan ve oldukça geniş bir alana yayılan 3 No.lu Bina Kompleksi yukarıda bahsedilmiş olduğu gibi öncül bir binaya yapılan eklemelerle genişlemiş olmalıdır. Dolayısıyla bu binanın yapımı için harcanan iş gücünün zamana yayıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim binanın iki inşa aşaması olduğu ve büyük bir

bölümünün ikinci aşamada inşa edildiği belirlenmiştir. Komplekse iki ayrı konut biriminin aynı anda eklenmiş olması, hane nüfusundaki bir artış ile ilişkilendirilebilir. Hane nüfusundaki bu artış aynı zamanda önemli bir iş gücü artışına da işaret etmektedir. Kompleksin büyüklüğü itibari ile Bina 11 ve Bina 12'ye oranla daha geniş bir nüfusa ve üye sayısına sahip olduğu söylenebilir. Nüfus ve iş gücünün doğru orantılı olarak arttığı düşünüldüğünde, daha fazla iş gücüne sahip bir haneden bahsetmek de mümkündür. Ancak 3 No.lu Bina Kompleksi'nin mimari unsurlarının daha çok faydacı bir anlayışa göre şekillenmiş olduğu görülür. Binaya sonradan eklenen oda veya konut birimleri ihtiyaca göre yapılmış olmalıdır. Binanın yaklaşık 50 ile 45 cm. arasında değişen kalınlığa sahip dış duvarları düzensiz bir görünüm sergiler. Binaların tabanı diğerlerinde olduğu gibi büyük oranda kil ile sıvanmıştır ve yenileme katları içerir. Fakat geneli itibari ile Bina 11 ve Bina 12'ye oranla daha özensiz ve daha ince bir sıvaya sahiptir. Bununla birlikte 3A Binası'ndaki Oda 2'nin taban sıvasında çok daha fazla yenileme katmanı gözlenir ve diğer alanlara oranla daha özenli hazırlanmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, 3 No.lu Bina Kompleksi boyutları itibari ile daha fazla nüfusa ve iş gücüne sahip olmalıdır. Ancak binaların teknik özellikleri dikkate alındığında, Bina 11 ve Bina 12'nin daha özenli inşa edildiği ve daha kaliteli malzemeye sahip olduğu görülür. Bina 12'nin diğerlerine oranla daha özenli ve kaliteli malzeme kullanılarak inşa edilmiş olduğu da belirtilebilir. Malzeme edinimi, yapım aşaması ve binanın bakımı ile ilgili faaliyetler önemli bir iş gücü gereksinimine işaret etmektedir. Bunun için gerekli iş gücünün hane üyeleri arasında paylaşılmış olabileceği gibi, daha geniş bir sosyal grup arasında da paylaşılmış olması mümkündür. Bina 12'nin terk edilişi ile ilişkili uygulamalar düşünüldüğünde topluluk için önemli bir yapı olabileceği akla gelmektedir. Bu nedenle de binanın yapımı için gereken çalışmanın daha geniş bir topluluk düzeyinde gerçekleştirilmiş olması olasıdır. Bununla birlikte 3A Binası, kompleksin diğer yapılarına oranla daha nitelikli bir görünüm sergiler. Bina girişinde tespit edilen ritüel etkinliklere yönelik kanıtlar da bunu destekler niteliktedir. Olasılıkla binanın bakımı için gerekli iş gücü hane üyeleri arasında paylaşılmış olmalıdır.

Buluntuların Mekânsal Analizi: Haneler veya konut birimleri arasındaki statü farklılığının tanımlanması için önemli konulardan bir diğeri de bina sınırları içerisinde ele geçmiş buluntuların incelenmesidir. Özellikle prestij ve ritüelle ilişkili egzotik nesneler ya da beslenme ve geçim dışı materyaller statü ile ilişkilendirilir (Jongsma ve Greenfield, 2002: 6). Statü çoğunlukla topluluğun kaynaklara erişim düzeyiyle ilişkilendirilir. Eşitlikçi topluluklar için prestij malları ve temel kaynaklara erişimin eşit düzeyde olduğu, statü farklılığı görülen topluluklarda ise temel kaynaklara erişimin eşit, ancak prestij mallarına erişimin farklılık gösterdiği öne sürülmüştür (Ames, 2008: 490). Dolayısıyla özellikle yerel olarak bulunmayan kaynaklardan ve ticareti ilişkiler sonucu edinilen nesnelerin önemli bir statü göstergesi olabilecekleri anlaşılmaktadır. III. Kültür Katı binalarında ele geçen obsidiyen, Karanovo dilgi, mermer ve nefritten yapılmış keskiler gibi buluntular adada kaynakları bulunmayan nesnelerdir ve ticari ilişkiler yoluyla yerleşime getirilmiş olmalıdır. Ayrıca ritüel faaliyetlerle ilişkili olabilecek figürin, kulakçıklı ve taş kaplar gibi buluntuların yanı sıra *Spondylus* ve *Glycymeris* ve çeşitli deniz kabuğu türlerinden yapılmış kişisel süs eşyalarını da prestij nesneleri olarak düşünmek mümkündür.

III. Kültür Katı konut birimlerinde ele geçmiş ve prestij nesnesi olarak tanımlanabilecek buluntular Tablo 7.4'de verilmiştir. Buluntular bina tabanlarında ve binalarla doğrudan ilişkili çukurların dolgularından elde edilmiş malzemeler arasından seçilmiştir. Bu verilere göre doğrudan ticari ilişkiler sonucu elde edilmiş olan Karanovo dilgilerin yalnızca 3A Binası'nda, obsidiyenin ise Bina 11 ve 3A Binası'nda bulunduğu görülür. 3A Binası çeşitli deniz kabuklarından yapılmış kişisel süs eşyaları açısından da oldukça zengindir. *Spondylus*'dan yapılmış bilezikler ile deniz kabuklarından yapılmış pendant ve boncuklar ele geçmiştir. *Spondylus* bilezikler de yalnızca 3A Binası'nda bulunur. 3B Binası'nda ise ada kökenli olmadığı bilinen nefritten yapılmış keskiler ile birlikte ritüelle ilişkilendirilebilecek kulakçıklı kap parçaları ve bir adet taş kap bulunmuştur. Bina 11'de bulunmuş obsidiyenler olasılıkla Melos ve Kapadokya kaynaklarından elde edilmiş olmalıdır. Binada bunların dışında bir adet deniz kabuğundan boncuk bulunmuştur. Bina tabanının büyük oranda tahribata uğramıştır ve değerlendirme yapmak için yeterli bir veriye ulaşılamadığı da belirtilmelidir. Bina 12 ise zengin sayılabilecek bir buluntu çeşitliliği ve oranına

sahiptir. Bina da ticaretle ilişkilendirilebilecek yalnızca bir mermer parçası bulunmuştur. Buna karşın ağırlıklı olarak *Cerastoderma glaucum* türünden olmak üzere deniz kabuklarından yapılmış pendant ve boncuklar açısından oldukça zengindir. Ancak bunların bir kısmı bina dolgusuna kazılmış çukurlarda ele geçmiştir. Ayrıca bina tabanında kulakçıklı ve kutu kap parçaları ile taş kap ve figürin parçası da bulunmuştur.

Buluntu	**3A**	**3B**	**Bina 11**	**Bina 12**
Spondylus Bilezik	5	-	-	-
Deniz Kabuğu (Pendant/Boncuk/Bilezik)	8	-	1	10
Obsidiyen	1	-	2	-
Karanovo Dilgi	4	-	-	-
Kulakçıklı Kap	-	3	-	4
Kutu Kap	-	-	-	1
Nefrit Keski	-	2	-	-
Mermer	-	-	-	1
Taş Kap	-	1	-	1
Figürin	1	-	1	1

Tablo 7.4: III. Kültür Katı konut binalarında bulunmuş ve prestij nesnesi olarak tanımlanabilecek buluntular

Görüldüğü gibi iki farklı yapı gurubunda da en geniş sınırlara sahip binaların daha fazla sayıda ve çeşitlilikte buluntu içerdiği görülür. 3A Binası *Spondylus* bilezikler ve Karanovo dilgiler gibi buluntularıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Buna karşın boyutları, konumu, iç düzenlemesi ve inşa malzemeleri gibi özellikleriyle diğerlerinden belirgin bir şekilde ayrılan Bina 12'nin buluntuları itibariyle de benzer şekilde farklılık gösterdiği söylenemez. Buluntuların dağılımı açısından bina gurupları arasında belirgin bir farklılık yoktur. Ancak kendi aralarında farklılık gösterdikleri söylenebilir. 3 No.lu Bina Kompleksi'nde 3A Binası ile diğer yapı grubundaki Bina 12 daha fazla sayıda ve çeşitlilikte prestij malzemesi içermektedir.

Yerleşmenin iki farklı alanında ve bitişik nizamda inşa edilmiş konut birimleri arasındaki farklılıklar binaların büyüklüğü, konumları, inşa ve bakım süreçleri için gerekli iş gücü ve buluntuları dikkate alınarak incelenmiştir. Bu incelemeye göre iki farklı bina grubunda da daha önce inşa edilen binaların daha büyük boyutlara, daha özenli bakım süreçlerine ve diğerlerine oranla daha fazla çeşitlilik ve oranda malzeme içeriğine sahip oldukları anlaşılmıştır. Yapı grupları arasında çeşitli yönleriyle farklılık gösteren 3A Binası ve Bina 12, aynı zamanda terk ritüellerine dair sundukları kanıtlarla da ayrıcalıklı görünüm sergilemektedirler. 3 No.lu Bina Kompleksi'ndeki 3B ve 3C binaları ile Bina 12'ye bitişik olarak inşa edilmiş Bina 11 gibi binalar ise büyüklük, bakım süreçleri ve buluntuları açısından daha zayıf görünürler. Bina 12'nin yapımında kullanılan malzemelerin, taban sıvasının ve iç düzenleme unsurlarının kalitesi itibari ile diğer binalara oranla daha nitelikli bir görünüm sergilediği anlaşılmıştır. Yerleşim üzerindeki konumu, büyüklüğü ve duvar kalınlığı gibi özellikleriyle de belirgin şekilde farklıdır. Ancak aynı durum içerdiği buluntular açısından söz konusu değildir.

Sonuç olarak, yerleşmede kaynaklara erişim konusunda haneler arasında belirgin bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Binalardan elde edilmiş hayvan kemiği, deniz kabuğu ve çanak çömlek gibi buluntuların incelemesi de benzer üretim ve tüketim stratejilerine sahip olduklarını göstermiştir. Ancak hanelere bağlı konutlar arasında prestij mallarının dağılımı, donanım, ritüel uygulamalar, bina büyüklüğü ve malzeme kalitesi gibi özelliklerin farklılık sergilediği görülür. Çatalhöyük örneğinde olduğu gibi birden fazla konutu barındıran hane örgütlenmelerinin olduğu topluluklarda bazı binaların malzeme içeriği ve fiziksel nitelikleri itibari ile farklılık gösterdiği bilinmektedir (Hodder ve Pels, 2010: 164). Bu, hane sakinlerinin atalarıyla kurdukları ilişki çerçevesinde şekillenen ve kimliklerin oluşturulması veya sürekliliğin sağlamasıyla ilişkili pratiklerle ilişkilendirilmiştir (Chesson, 2003: 83). Dolayısıyla bitişik olarak ve belli bir kronolojiye göre inşa edişmiş bina guruplarındaki öncül binaların hane sakinleri için sembolik anlamlar içerdikleri ve ritüel etkinlikler için bağlam oluşturdukları söylenebilir.

Bina 12'nin konumu, iç düzenlemesi ve fiziksel özellikleri itibariyle diğer binalardan belirgin bir şekilde ayrıldığı yadsınamaz. Bu durum, sembolik anlam

üretme veya sahip oldukları iş gücünü harekete geçirme konusunda Bina 12'nin ayrıcalıklı bir konumda olabileceğini işaret etmektedir. Köy düzeyinde örgütlenen tarımcı toplulukların bir dereceye kadar karmaşık bir sosyal yapıya sahip olabildiği ve sürekli bir yetkiye sahip olmayan, fakat topluluk tarafınca kabul gören bir lidere sahip olabilecekleri önerilmektedir (Ross ve Steadman, 2017: 18-19). Bu tür topluluklardaki lider veya şefler daha çok akrabalık temelinde organize olmuş, ekonomik olarak kendi kendine yetebilen haneler arasındaki iş gücünü organize eden kişiler olarak tanımlanmıştır (Stanish ve Haley, 2008: 61). Etnografik incelemeler bu tür hiyerarşik örgütlenme biçimine sahip topluluklarda şefe ait evin, özellikle boyutları veya süslemeleri açısından farklı olabileceğini ve şefin ailesinin ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde çeşitli toplantılara da aracılık edebileceğini göstermiştir (van Meijl, 1993: 215-216). Bina 12 de nitelikleri itibari ile benzer bir kullanıma ve dolayısıyla da sosyal örgütlenme biçimine işaret edebilir. Yerleşimin batı ucunda özel bir bina ve çok sayıda çukuru barındıran alanın, olasılıkla yerleşim düzeyinde ya da belli bir gurubun katılımıyla düzenlenmiş çeşitli ritüel etkinliklere aracılık etmiş olabileceği düşünüldüğünde, böylesi sosyal faaliyetleri harekete geçirebilecek benzer bir yapılanmanın varlığından söz etmek daha da olası görünmektedir.

7.2. II. Kültür Katı Topluluğunun Hane Pratikleri ve Sosyal Organizasyonu

II. Kültür Katı'na ait mimari ve diğer maddi kültür kalıntılarından yola çıkılarak iki ayrı evre belirlenmiştir. İlk evreye ait verilere III. Kültür Katı'na ait Bina 11'in dolgusuna kazılmış çukurlarda ve yerleşimin batısında Bina 4'ün bulunduğu alanda rastlanmıştır. Bina 11'in dolgusunda bulunmuş olan çukurlarda hem Erken Kalkolitik hem de Orta Kalkolitik dönemlere ait çanak çömlek örnekleri bir arada bulunmuştur. III. Kültür Katı için karakteristik formlar olan kulakçıklı kapların da çukurlarda ele geçmiş olması, çukurların Erken Kalkolitik dönemin sonuna veya Orta Kalkolitik dönemin başlarına (muhtemelen MÖ.4900/4800 civarı) tarihlendirilebileceğini göstermiştir. III. Kültür Katı'nda Bina 4'ün üstünde ise II. Kültür Katı'na ait çanak çömlek örnekleri ile birlikte duvar kalıntısına rastlanmıştır. Alandaki tahribat nedeniyle sağlıklı veri elde edilememiş olsa da Bina 4'ün üst mimari

evresi olarak düşünülebilir. Böylece komünal bina olarak yorumladığımız Bina 4'ün Orta Kalkolitik sürecin başlarında da kullanım görmüş olması muhtemeldir. Bununla birlikte hem çukurlardan hem de Bina 4 çevresinden sağlanan veriler oldukça kısıtlıdır ve yerleşmede herhangi bir iskân boşluğu olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacak nitelikte değildir.

İkinci ve geç evre ise MÖ. 4500-4300 arasına tarihlenen ve binaların bulunduğu zaman dilimi kapsar. Toplam üç binanın bulunduğu II. Kültür Katı'nın geç evresine ait mimari kalıntılar yerleşmenin yalnızca belirli alanlarında takip edilebilmiştir ve kazılan binaların arasında belirgin bir mesafe söz konusudur. Bu durum, yerleşmenin bu dönemde küçülmüş olabileceği gibi, yerleşim düzeninin de önceki döneme göre farklılaşmış olduğuna işaret eder. Kazılan binaların tamamının domestik nitelikli olduğu anlaşılmıştır. Kamusal kullanımla ilişkilendirilebilecek herhangi bir mimari unsura ya da açık alana ulaşılamamıştır. Dönemin erken aşamalarında izlenen çukurların kamusal nitelikli olabileceği düşünülse de binalarla aynı tarihsel süreci paylaşmazlar. Çukurlar daha çok Erken Kalkolitik Dönem'deki çukur kazma geleneğinin devamı niteliğindedir. Dolayısıyla aralarında herhangi bir ilişki olduğunu düşünmüyoruz. Mimari alanlardan elde edilmiş verilerden ve bina içi düzenlemelerinden hareketle, topluluğun sosyal ve ekonomik organizasyonuyla ilgili çıkarım yapmak olasıdır. Bunları, üretim ve tüketime dair pratikler, sembolik/ritüel pratikler ve binalar arası farklılıklar gibi başlıklar altında incelemek mümkündür.

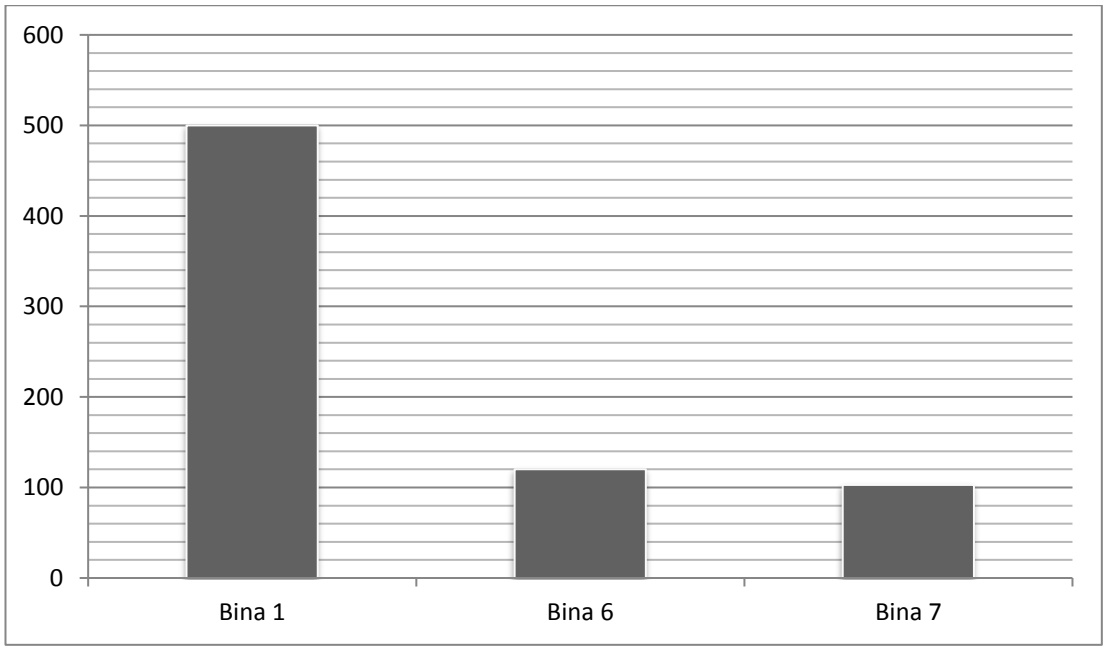
7.2.1. Üretim ve Tüketim Pratikleri

II. Kültür Katı'na ait üç binadan da hayvan kemikleri, deniz kabukları, çanak çömlek örnekleri gibi topluluğun üretim ve tüketim pratikleriyle ilgili veri sağlanmıştır. Bu tür buluntuların incelenmesi, hanelerin kaynaklardan yararlanma biçimleri ya da haneler arası üretim ve tüketim stratejilerinin belirlenmesini sağlayabilir. Binalarda besin hazırlamayla ilişkili platform, havan ve öğütme taşı gibi unsurların yanı sıra tabanda dağılmış halde oldukça büyük boyutlu depolama kaplarına ya da bu kaplara ait parçalara da rastlanmıştır. Bunların dışında depolama ya da üretime yönelik çeşitli pratiklerin gerçekleştirilmiş olabileceği avlulardan da önemli veriler elde edilmiştir. Buna karşın hiçbir bina ya da açık alanda pişirmeyle ilişkili

olabilecek herhangi bir ocak veya fırın kalıntısına rastlanmamıştır. Hem bina içi düzenlemeler hem de buluntulardan yola çıkılarak, II. Kültür Katı topluluğunun üretim ve tüketim pratikleri veya bu pratikler yoluyla kurdukları ilişkilerin anlaşılmasına odaklanılmıştır.

7.2.1.1. Tarım ve Hayvancılığa Dair Pratikler

II. Kültür Katı binalarında gerek toprak yapısı gerekse yüzeye yakın konumda yer almaları nedeniyle bitki veya tohum kalıntısına ulaşılamamıştır. Ancak binalardan elde edilen veriler, etkin bir şekilde tarım yapılmış olduğuna işaret eder. Binaların tümünde öğütme taşı ve havan gibi tarımsal ürünlerin işlenmesiyle ilgili buluntulara rastlanmıştır. Dolayısıyla II. Kültür Katı topluluğu için tarımsal pratiklerin aktif bir şekilde gerçekleştirildiği ve olasılıkla da hanelerin besin ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Bununla birlikte binaların tümünde tahıl işleme veya depolamaya dair kanıt olsa da ne ölçüde ve ne şekilde yararlanıldığı konusunda herhangi bir çıkarım yapmak olası değildir.

Grafik 7.9: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş hayvan kemiklerinin oransal dağılımı

Besin ekonomisiyle ilgili bir diğer buluntu topluluğu olan hayvan kemiklerine de binaların hepsinde rastlanılmıştır. Hayvan kemiklerinin türlerinin belirlenmesine yönelik bir detaylı bir inceleme henüz yapılmamıştır. Ancak yine de türlerin binalara göre oransal dağılımı konusunda çıkarım yapılabilecek veriler elde edilmiştir. Buna göre binalardan elde edilmiş evcil hayvan türleri arasında, Erken Kalkolitik dönemde olduğu gibi koyun ve keçinin baskın olduğu söylenebilir. Bunların dışında sığır gibi büyük baş hayvanlar ile yaban tavşanı ve çeşitli kuş türlerine ait olabilecek kemiklere de ulaşılmıştır. Bina 1'de ele geçen büyük baş hayvan kemiklerinin oranı Bina 6 ve Bina 7'ye göre biraz daha fazladır. Bina 6 ve Bina 7'de ele geçen kemiklerse benzer türlere işaret eder ve büyük oranda küçükbaş hayvanlara (olasılıkla koyun ve keçi) ait olmalıdır.

Grafik 7.9'da hayvan kemiklerinin binalara göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre Bina 6 ve Bina 7'de yaklaşık olarak eşit miktarlarda hayvan kemiği bulunmuşken, Bina 1'de oldukça fazla miktarlarda ele geçmiştir. Örneklerin besin hazırlama pratikleriyle ilişkili unsurların çevresinden ve taban dolgusundan elde edilmiş olduğu düşünüldüğünde, Bina 1'in diğer iki binaya oranla daha yoğun hayvan kemiği içerdiği anlaşılır. Bu buluntu yoğunluğu binanın terk süreci sonrasında birikmiş olabileceği gibi, bina sakinlerinin tüketimiyle de ilişkili olabilir. Eğer bu kalıntıları tüketimle ilişkilendirecek olursak, Bina 1'deki beslenme pratiklerinde hayvan tüketiminin daha baskın olabileceği akla gelmektedir. Bununla birlikte Bina 1'de büyükbaş hayvan (muhtemelen evcil sığır) kemiklerinin daha fazla olması, hayvanların kontrolü veya beslenmesiyle ilgili olarak binalar arasında bazı farklılıklar olabileceğine de işaret eder.

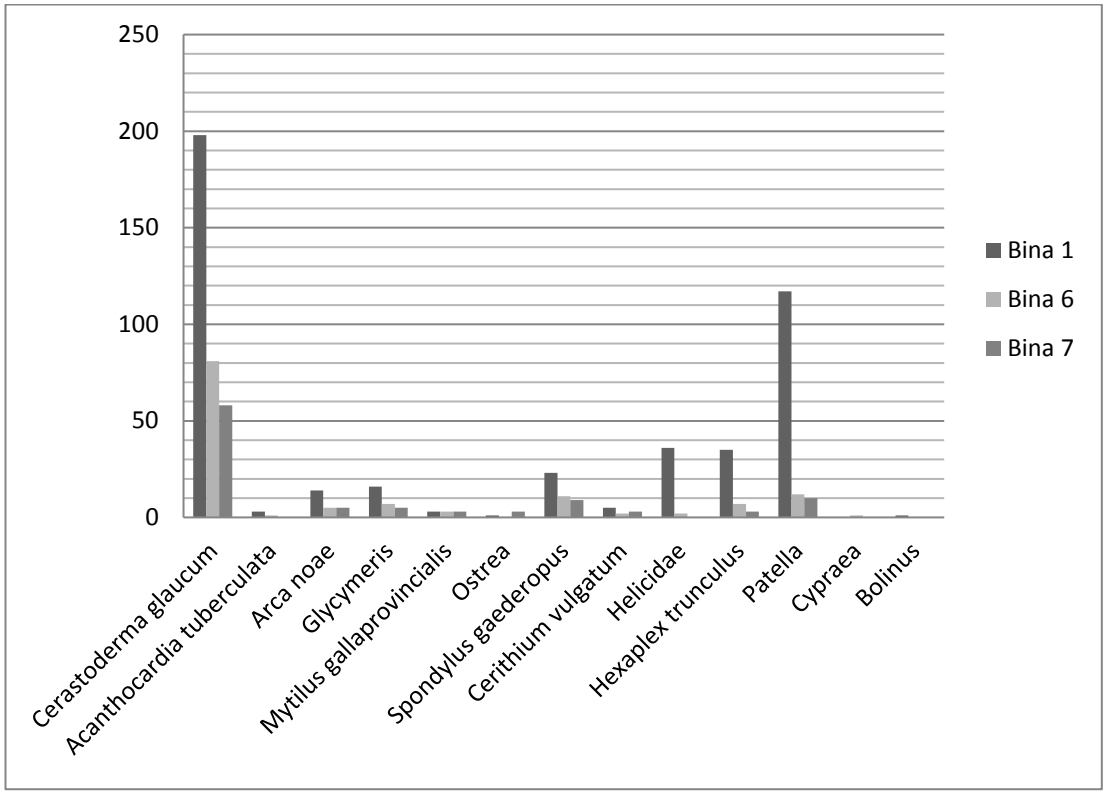
7.2.1.2. Denizel Üretim ve Tüketim

III. Kültür Katı'nda olduğu gibi, II. Kültür Katı'nda da beslenme ekonomisinde ve kişisel süs eşyalarının yapımında yumuşakça türleri önemli bir yer tutar. Binalarda hem beslenmek için tüketilen türlere hem de çeşitli takıların yapıldığı türlere hammadde olarak rastlanılmıştır. İnceleme için seçilmiş örneklerin binalara ve türlerine göre dağılımı Grafik 7.10'de gösterilmiştir. İncelenen örneklerin türleri

büyük oranda belirlenmişken, tanımlanamayan az miktarda deniz kabuğu değerlendirme dışı tutulmuştur.

Grafik 7.10'da görülmüş olduğu gibi *Cerastoderma glaucum* türü yumuşakçalara ait kalıntılar en baskın grubu oluşturur. Binaların tamamında diğer türlere oranla daha fazla oranda bulunmuştur. Bina 1'de diğer binalara göre çok daha fazla orandadır. *Patella* türüne ait deniz kabukları ise ikinci baskın türü oluşturur ve Bina 1'de diğer binalara oranla çok daha fazla miktarda ele geçmiştir. *Helicidae* ve *Hexaplex trunculus* (*Murex trunculus* olarak da bilinir) gibi türlere ait yumuşakça kabukları ise diğer bir yaygın grubu oluşturur, fakat bunlar daha çok Bina 1'de bulunmuştur. *Arca noae* türü ise Bina 1'de daha fazla olmak üzere binaların hepsinde saptanmıştır. Bunların dışında az miktarlarda *Acanthocardia tuberculata, Cypraea, Bolinus, Cerithium vulgatum* ve *Ostrea* gibi türler de tespit edilmiştir. III. Kültür Katı'nda yoğun şekilde tüketilmiş olan *Mytilus gallaprovincialis* ise bu dönemde yok denecek kadar azdır. *Spondylus gaederopus* ve *Glycymeris* gibi ticari dolaşım nesnesi olduğu düşünülen ve kişisel süs eşyalarının yapımında da kullanılan türlere ise binaların tamamında ulaşılmıştır. Bu türlere ait işlenmemiş örneklerin dışında yarı işlenmiş ve bitmiş halde örnekler de bulunmuştur. Her iki türe ait kalıntılar da Bina 1'de daha fazla oranlardadır.

Binalardan elde edilen veriler, denizel ürünlerden yararlanılması konusunda binalar arasında benzer bir davranış olduğunu göstermiştir. Ancak türlerin binalara göre oransal dağılımına bakıldığında yararlanma derecelerinin farklı olduğu anlaşılır. Bina 1'de diğer iki binaya oranla daha fazla miktarda deniz kabuğu bulunmuştur ve bu durum türlerin oransal dağılımı için de söz konusudur. Ayrıca Bina 1'de *Spondylus gaederopus* ve *Glycymeris* türlerine ait işlenmiş ve yarı işlenmiş örneklere de rastlanmıştır (Baysal ve Erdoğu, 2014: 367). Dolayısıyla bilezik, boncuk, pendant vb. gibi kişisel süs eşyalarının söz konusu binada işlenmiş olmalıdır. III. Kültür Katı deniz kabukları arasında en yaygın grubu oluşturan *Mytilus gallaprovincialis* türünün bu dönemde oldukça az miktarda olduğu gözlenmiştir. Bu türe ait örnekler binaların tamamında bulunmuş olsa da sayıları oldukça azdır. Bu durum, iki dönem arasında yerleşim sakinlerinin beslenme alışkanlıklarında bir değişime işaret ediyor gibi görünmektedir.

Grafik 7.10: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş deniz kabuklarının türlerine göre dağılımı

Kısaca özetlemek gerekirse, binaların hepsinde beslenmek veya çeşitli nesnelerin yapımı için yumuşakça türlerinden benzer şekilde yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak hanelerin kaynaklar üzerindeki tasarrufları ya da kaynaklardan yararlanma oranları farklılık göstermektedir. Eldeki veriler, Bina 1'de denizel ürünlerden daha fazla oranda yararlanıldığına işaret etmektedir. Bina 6 ve Bina 7'de ise benzer bir durum söz konusudur.

7.2.2. Depolama Pratikleri

II. Kültür Katı'na ait üç binada da depolama pratikleriyle ilgili kalıntılara ulaşılmıştır (Tablo 7.5). Bina 1'de girişe yakın konumda ve oldukça büyük sayılabilecek bir depolama kabı tüm olarak ele geçmiştir. Ayrıca binanın tabanında bu tür kaplara ait parçalara yoğun olarak rastlanmıştır. Binanın avlusunda ise etrafı tek sıra şeklinde taşlarla çember şeklinde çevrelenmiş ve yaklaşık 80 x 70 cm. ölçülerinde bir alan tespit edilmiştir. Alanın büyük boyutlu bir depolama kabını desteklemesi için

oluşturulmuş olabileceği düşünülebilir. Bu veriler, Bina 1'de depolamanın hem açık alanlarda hem de bina içinde gerçekleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Büyük boyutlu kaplara ait parçaların varlığı, depolamanın seramik kaplara da yapıldığına tanıklık eder.

Binalar	Depolama Kabı	Diğer Depolama Birimleri	Açık Alan Depolaması	İç Mekân Depolaması
Bina 1	+	+	+	+
Bina 6	+	-	-	+
Bina 7	+	+	+	+

Tablo 7.5: II. Kültür Katı binalarındaki depolama pratikleriyle ilişkili unsurlar

Yerleşmenin güneybatısında kazılan Bina 6 ve Bina 7'nin tabanında da büyük boyutlu kaplara ait parçalara ulaşılmıştır. Bunların cidar kalınlığı yaklaşık 3-4 cm. kadardır ve muhtemelen sabitlemek için taşlarla desteklenmiş olmalıdır. Kaplara ait tümlenebilir örneklere ulaşılamamış olması nedeniyle iç hacimleriyle ilgili kesin bir çıkarım yapmak güçtür. Parçaların çaplarından yola çıkılarak yaklaşık ≥100 litrenin üzerinde bir hacme sahip olabilecekleri öngörülebilir. Bununla birlikte Bina 6'nın olasılıkla alçak duvarlarla ayrılmış olması, yan taraflarda oluşturulan küçük ölçekli alanların depolama amaçlı kullanılmış olabileceğini düşündürür (Şekil 6.2). Ancak bunların depolama pratikleriyle ilişkisini kanıtlayabilecek nitelikte veri elde edilememiştir. Bina 1'de olduğu gibi Bina 7'nin avlusunda da çember şeklinde taşlarla çevrelenmiş, yaklaşık 1 x 1 m. ölçülerinde ve iç kısmı hafif çukurlaşan bir alan tespit edilmiştir. Duvarın büyük boyutlu bir depolama kabını desteklemek için kullanılmış olabileceği gibi, iç mekânda oluşturulmuş bir depolama biriminin duvarı da olabilir.

II. Kültür Katı binalarından depolama pratikleriyle ilgili olarak elde edilen kanıtlar, binaların hepsinde depolamanın büyük boyutlu seramik kapların içinde yapılmış olduğunu göstermiştir. Hem binaların içinde hem de avlularda depolama yapıldığını gösteren kanıtlara ulaşılmıştır. Ancak kapların içinde nelerin depolandığıyla ilgili kanıta ulaşılamamıştır. Depolama kapları ile aynı bağlamlarda bulunmuş havan veya öğütme taşı gibi unsurlardan yola çıkılarak, tarımsal ürünlerin veya tahılların depolanmış olabileceği öngörülebilir. Binaların büyüklükleri, tespit

edilen depolama kapları ve açık alandaki depolama alanları dikkate alındığında 4-5 kişilik bir çekirdek aileye yıl boyu yetecek miktarda besin depolanmış olabileceği düşünülebilir. Ancak hanelerin beslenme ihtiyaçları dışında farklı amaçlar için yapılmış depolamaya işaret etmez. Ayrıca konutlar arasında ortak depolamayı düşündüren herhangi bir bulguya da rastlanmamıştır. Bina 7 ile ilişkili avlunun, bitişiğindeki Bina 6 sakinleri tarafından da kullanılmış olabileceği varsayılsa da buna dair herhangi bir kanıt söz konusu değildir. Dolayısıyla depolamanın her konut birimi için bağımsız olarak gerçekleştirilmiş bir faaliyet olduğu öne sürülebilir.

7.2.3. Besin Hazırlama ve Pişirme Pratikleri

II. Kültür Katı binalarının tümünde besin hazırlama pratikleriyle ilişkili buluntu ve sabit mimari unsurlara rastlanmıştır. Buna karşın ocak ve fırın gibi pişirmeyle ilişkili kalıntılar kazılan hiçbir alanda saptanmamıştır. Besin hazırlama pratikleriyle ilişkili kalıntılar tabana yarı gömülü bulunmuş havanlar, tahıl öğütmeyle ilişkili öğütme veya ezgi taşları, havaneli, çanak çömlekler gibi buluntular ve taş malzemeden yapılmış platformlardır (Tablo 7.6).

Binalar	Platform	Havan	Öğütme Taşı	Havaneli
Bina 1	1	1	2	-
Bina 6	1	1	3	1
Bina 7	1	1	4	1

Tablo 7.6: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş besin hazırlama pratikleriyle ilişkili unsurlar

Bina 1'de kuzeybatı köşedeki platform çevresinde bulunmuş öğütme taşları ve *in situ* olarak bulunmuş havanın yanı sıra platform çevresinde saptanmış diğer kalıntılar, besin hazırlama pratiklerinin platform çevresinde gerçekleştirildiğini göstermiştir. Bu durum, Bina 6 ve Bina 7 için de geçerlidir. Her iki bina da kuzeybatı köşedeki platformların çevresinde havan ve öğütme taşları bulunmuştur. Bununla birlikte binaların tamamında besin hazırlama için kullanılmış olabilecek çanak çömlek formlarına da rastlanmıştır. Besin hazırlamayla ilgili buluntular binaların tümünde

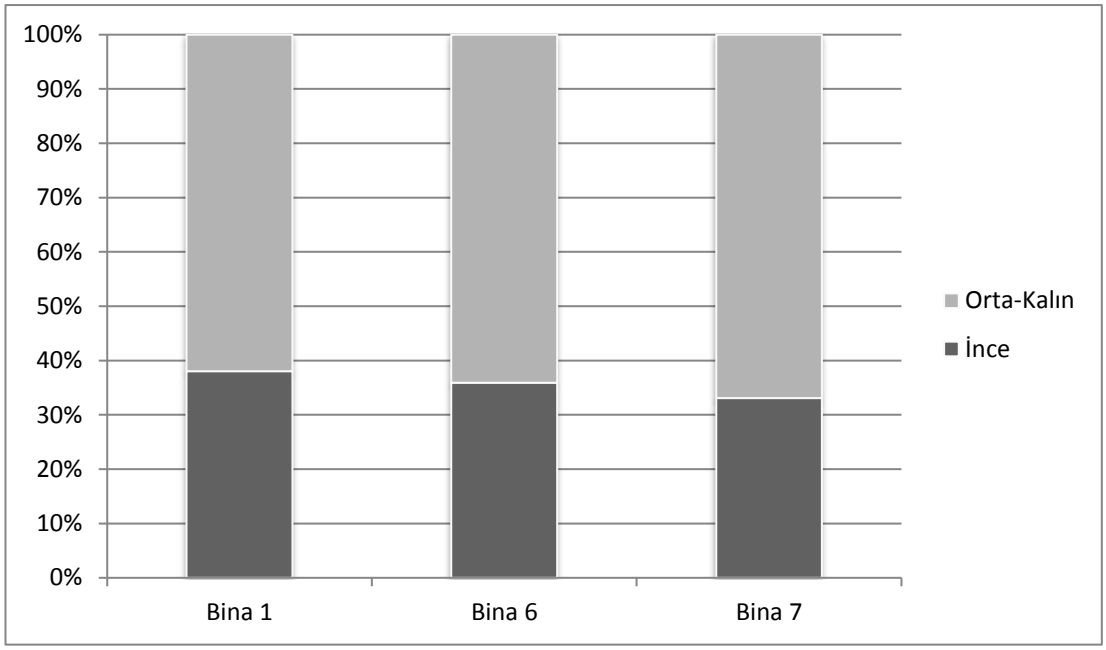
benzer olduğu gibi, benzerlik bina içi düzenlemelerine de yansımıştır. Binalarda bu tür pratikler için kuzeybatı köşeler kullanılmıştır. Hem bağımsız hem de bitişik binalar için besin hazırlamanın binaların içinde ve bağımsız gerçekleştirilen bir faaliyet olduğu söylenebilir.

II. Kültür Katı'nda kazılmış alanların hiç birisinde pişirmeye yönelik kanıta ulaşılamamış olması, topluluğun pişirme ve yeme davranışlarının tümüyle anlaşılamamasına yol açmıştır. Binalarda ve avlularda ocak veya fırın bulunmaması, pişirme pratiklerinin açık alanlarda gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürür. Besin hazırlama ve yeme içme pratiklerine odaklanan birçok çalışma, bu tür etkinliklerin diğer hanelerle paylaşılan alanlarda ve müşterek olarak gerçekleştirilmiş olabileceğine vurgu yapmaktadır (Graff, 2017: 327-328; Halstead, 1995: 16-17). Dolayısıyla bu tür pratiklerin birden fazla hane tarafından ve paylaşılan belirli alanlarda gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülebilir. Böyle bir durumunda yeme-içme gibi pratiklerin de paylaşılmış olması mümkündür. Ancak binaların mesafeli konumlandırılması ve bitişik olanlar da dâhil olmak üzere binaların hiçbirinde paylaşılan herhangi bir pratiğin varlığını gösteren kanıta ulaşılamaması olması, farklı bir uygulama olabileceğini düşündürmektedir. Bina içlerinde ve avlularda bulunmayan ocakların evlerin yakınındaki kazılmamış alanlarda olması da mümkündür. Ayrıca haneler arasında ya da toplulukça paylaşılan pratiklere dair kanıtlara ulaşılamamış olması, pişirmenin de tespit edilen diğer pratikler gibi (depolama, besin hazırlama vb.) hanelerin bağımsız bir faaliyeti olabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte prehistorik dönemlerde pişirmenin taşınabilir ocaklarda yapıldığı örneklerde söz konusudur (Fuller ve Carretero, 2018: 111). Binaların kısıtlı sayılabilecek iç alanları düşünüldüğünde ısınma veya pişirme gibi ihtiyaçlar için taşınabilir ocaklar kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Fakat bunlarla ilgili herhangi bir kalıntıya rastlanmamış olması, bu ihtimalin düşük olduğunu gösterir.

7.2.4. Çanak Çömlek Üretimi ve Kullanımı

Binalardaki en yoğun buluntu grubunu oluşturan çanak çömlek parçaları, II. Kültür Katı topluluğunun üretim teknikleri veya seramik kaplardan yararlanma biçimleriyle ilgili önemli ipuçları içermektedir. Bina tabanlarından ve binalarla ilişkili

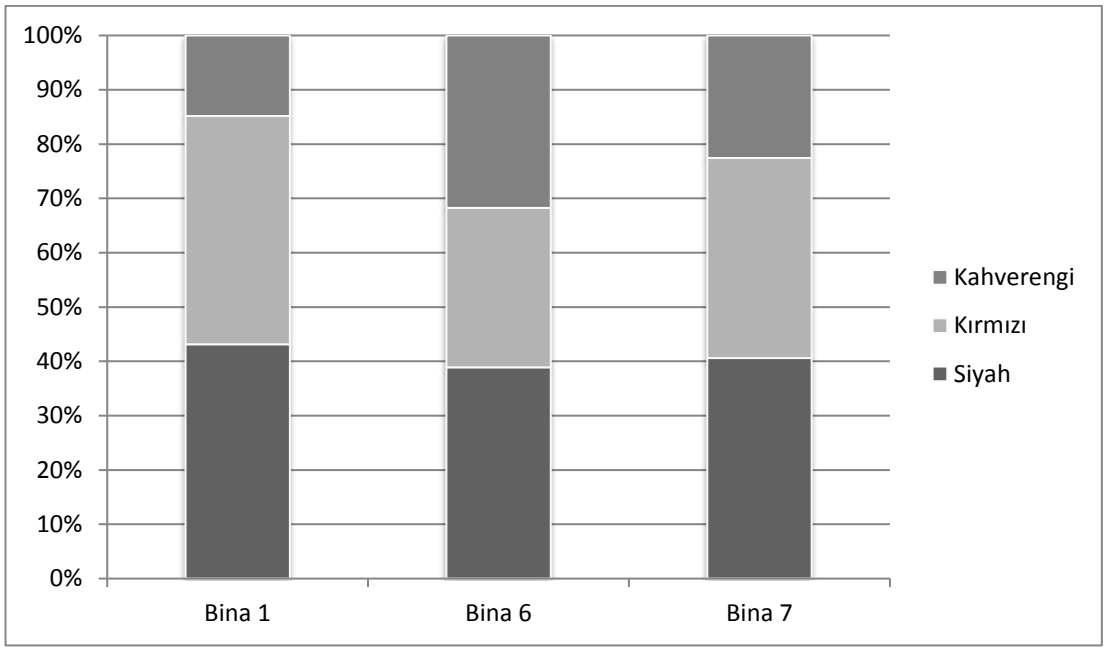
avlu veya diğer bağlamlardan değişen oranlarda çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Örneklerin incelemesi, hanelerin çanak çömlek üretimi veya kullanımıyla ilgili farklılıkların belirlenmesi amacıyla cidar kalınlığı, yüzey renkleri ve formları gibi nitelikleri dikkate alınarak ve binalara göre yapılmıştır (Grafik 7.11 ve Grafik 7.12).

Grafik 7.11: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömlek parçalarının cidar kalınlıklarına göre dağılımı

II. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömlekleri kaba ve özenli mal olarak iki gruba ayrılmak mümkündür. Kaba malların oranı özenli olarak tabir edilen mallara oranla daha baskındır. Kaba malların üretimi sırasında saman ve taşçık gibi maddelerin yoğun şekilde eklendiği saptanmıştır. Bu tür kaplarda açkı oldukça düşüktür. Özenli mallarda ise kilin elendiği, orta veya küçük taşçıkların eklendiği ve organik katkı kullanılmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca parlak açkılıdırlar. Kaba ve özenli malların binalara göre oransal dağılımı yaklaşık olarak aynıdır. Bununla birlikte Grafik 7.11'de gösterilmiş olduğu gibi çanak çömleklerin cidar kalınlıkları ve binalara göre dağılım oranı yaklaşık olarak benzerdir. II. Kültür Katı'nın üç binasında da ince malların oranı yaklaşık olarak %35 civarındadır. Kalın parçaların oranı ise binaların tamamında yaklaşık %65 civarındadır. 0,2-0,5 cm. arasındaki parçalar ince olarak tabir edilirken, 0,5 cm. üstü kalınlıktaki parçalar orta-kalın olarak tanımlanmıştır. İnce

cidarlı kapların sunu veya servis amaçlı, orta-kalın cidarlı parçaların ise depolama, pişirme, besin hazırlama ve saklama gibi çeşitli amaçlar dâhilinde kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

Grafik 7.12: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömlek parçalarının renklerine göre dağılımı

Çanak çömleklerde gözlenen renk farklılıkları kilin içerdiği demir bileşikleri ve karbon oranının yanı sıra ısıya maruz kalma süresi, sıcaklık derecesi ve pişirme ortamıyla ilişkilidir (Orton vd. 1993, 133). Dolayısıyla renk farklılıklarından yola çıkılarak, binalar-haneler arasındaki üretim farklılıkları tanımlanabilir. II. Kültür Katı binalarında bulunmuş çanak çömlek arasında siyah yüzeyli örneklerin dağılım oranı benzerdir (yaklaşık %40 civarında) (Grafik 7.12). Bu gruba ait özenli mallarda bazen siyah renkli astara da rastlanır. Kiremit kırmızısı bir tonda ve bazı örneklerin dış yüzeyinde koyu kırmızı astar bulunan kırmızı mal grubunun oranı ise binalara göre küçük farklılıklar gösterse de önemli bir üretim farklılığına işaret edebilecek kadar belirgin değildir. Bu gruba ait örneklerin oranı Bina 1'de yaklaşık %40, Bina 6'da yaklaşık %30 ve Bina 7'de yaklaşık %35 civarındadır. Özenli malların büyük çoğunluğunu da oluşturan kahverengi mal grubunun binalara göre dağılımında ise

daha belirgin bir farklılık gözlenmektedir. Bina 1'de %15, Bina 6'da yaklaşık %30 ve Bina 7'de %22 civarında bir dağılım söz konusudur.

İnce kesit analizleri çanak çömleklerin yapımında yerel killerin kullanıldığını göstermiştir. Özellikle kaba malların hepsinde organik katkı tespit edilmiştir ve Uğurlu çanak çömleklerinde ilk kez bu evrede organik katkı görülmeye başlar. Bu durum II. Kültür Katı çanak çömlek teknolojisinde büyük bir değişim olduğuna da işaret etmektedir.

Kap formlarının binalara göre dağılımına bakıldığında bazı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bina 1'de çömlek formları, Bina 6 ve Bina 7'ye oranla daha azdır. Buna karşın kâse ve çanak gibi formların fazla olduğu görülür. Bina 6 ve Bina 7 formlar açısından birbiriyle benzer olmakla birlikte Bina 1'in tam tersi bir görünüm sergilemektedir. Çanak ve kâse formlarına daha az rastlanır. Çömlek formları ise her iki bina için de Bina 1'e oranla daha baskındır. Bina 6 ve Bina 7'de içe dönük ağızlı kâse formları görülmez.

7.2.5. Ritüel ve Sembolizm

II. Kültür Katı binalarında ritüel ile ilgili pratiklere dair yeterli veriye ulaşılamamıştır. III. Kültür Katı'nda görüldüğü gibi binaların terk edilmesiyle ilişkili olabilecek pratikler ya da belli bir alanda toplulukça düzenlenmiş olabilecek ritüellere dair belirgin kanıtlar yoktur. Erken-Orta Kalkolitik geçişi olarak kabul edilen sürece (MÖ. 4900-4500) ait çukurların varlığı, bu aşamada ritüel faaliyetlerle ilgili çukur kazma geleneğinin devam etmiş olabileceğine işaret etmektedir.

Bina 1'in tabanında kırık bir figürin parçasının yanı sıra cilalı taş balta ve keskiler, kişisel süs eşyaları ve kemik aletler gibi pek çok buluntuya rastlanmıştır. Buluntular ağırlıklı olarak platform ve depolama kabı çevresinde bulunmuştur. Ayrıca bina tabanında toplu halde ele geçmiş deniz kabukları da vardır. Bunların, binanın terk edilişi sırasında veya sonrasında bilinçli bir şekilde bırakılmış olup olmadıkları net değildir. Diğer yandan avluda tespit edilen buluntular arasındaki insan betimli kap parçası Uğurlu için benzersiz bir örnektir. Bir kâse formu üzerine kabartma tekniğinde uygulanmıştır. Bu tarz kapların sembolik değerleri yüksektir.

Bina 6'nın tabanında toplu halde bulunmuş 1 cilalı taş balta, 1 cilalı taş keski, deniz kabuğundan yapılmış 2 boncuk ve onlara yakın konumda 1 havaneli vardır. Bunların haricinde girişte bir kil ağırlık da bulunmuştur. Bunların da binanın terk edilişi sırasında veya sonrasında bilinçli bir şekilde bırakılmış olup olmadıkları net değildir. Binanın kuzeydoğu köşesinde bulunmuş gemi biçimli bir kap parçası da dikkat çekicidir. Başka benzeri olmayan bu kabın da sembolik değeri yüksek olmalıdır.

Bina 7'deki küçük buluntular ağırlıklı olarak platform çevresinde ele geçmiş olsa da rastgele bir dağılım gösterirler. Binanın dışında ise bir figürin parçası bulunmuştur. Binalarda bulunan buluntuların pozisyonlarından bilinçli bırakılmış olup olmadıkları kesin bilinmediği için, binaların terk edilmesiyle ilgili pratiklere dair yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Bina 6'nın daha önceki evreye ait başka bir binanın temelleri üzerine inşa edildiği anlaşılır. Binanın kuzey ve batı duvarları boyunca uzanan temel kalıntılarına rastlanmıştır. Bu temel kalıntılarında anlaşıldığı kadarıyla Bina 6, tam olarak bu binanın sınırları dâhilinde ve üstüne inşa edilmiş olmalıdır. Kullanım ömrünü dolduran binaların kaldırılıp, yerine ve temelleri üzerine yenisinin yapıldığı örneklerin varlığı, Aşıklı Höyük ve Çatalhöyük gibi yerleşmelerden bilinmektedir (Düring, 2005: 5; Hodder ve Pels, 2010; Hodder, 2012: 185). Bu davranış, belli geleneklerin gelecek kuşaklara aktarılması yoluyla, sosyal hafıza ve tarihin inşa edilmesi olarak yorumlanmıştır (Düring, 2005: 7). Bina 6'nın önceki evrelere ait başka bir binanın temelleri üzerine inşa edilmiş olması, benzer bir uygulama olabileceğini düşündürmektedir. Ancak tek başına bu düşünceyi destekler nitelik ve yeterlilikte bir kanıt değildir. II. Kültür Katı'nın diğer binalarında benzer uygulamaya rastlanmamıştır.

III. Kültür Katı'ndaki Bina 11'in dolgusunda bulunmuş ve çanak çömlek örneklerine göre II. Kültür Katı'na tarihlendirilmiş olan Ö221 ve Ö230 No.lu çukurlar da topluluğun sembolik davranışlarıyla ilişkilendirilebilir. Fakat iki çukur da tarihsel olarak binalardan farklı bir sürece aittir. Çukurlar, olasılıkla iskâna dair herhangi bir kanıta ulaşılamayan, MÖ. 4900-4500 arasında bir zaman dilimine ait olmalıdırlar. Her iki çukurda yapım ve doldurulma biçimleri itibariyle III. Kültür Katı'nda bina kapama

ile ilişkilendirilmiş olan çukurlarla benzer özellikler sergiler. Dolayısıyla benzer amaçlar doğrultusunda kullanılmış olabilecekleri düşünülebilir. Ancak dolgusuna kazılmış oldukları Bina 11 ile çukurlar arasında da uzun sayılabilecek bir zaman dilimi olmalıdır.

Bununla birlikte bazı araştırmacılar çukurları terk süreçleri veya kısa süreli ziyaretlerle ilişkilendirmişlerdir. Pollard'a (1999: 89) göre bir yerleşmenin terk edilmesi topluluğun birlikteliğini veya sürekliliğini tehdit eden bir durumdur ve topluluklar çeşitli ritüel uygulamalar yoluyla buna karşı koymaya çalışırlar. Çukurları da belirli yerlerle ilgili olarak "geçmiş" ve "şimdi" arasında bir süreklilik sağlayan, toplulukların kimliklerinin ve geçmişlerinin somut hale dönüştürüldüğü bağlamlar olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda II. Kültür Katı'nın erken aşamalarına tarihlenen çukurların, yerleşmenin terk edilmesini takiben ve olasılıkla da bulundukları bağlamlarla ilişkili olarak çeşitli sembolik pratiklere aracılık etmiş olabilirler. Ayrıca Bina 11 ile Bina 12'nin dolgusuna kazılmış ve önceki döneme tarihlendirilen çukurların varlığı da bunu desteklemektedir. Dolayısıyla çukurların, belki de dolgusuna kazılmış oldukları Bina 11 ile ilişkili olarak, belli zaman aralıklarıyla gerçekleştirilen etkinlikler sırasında kazılmış ve bilinçli olarak seçilen nesnelerle doldurularak tekrar kapatılmış olmaları mümkündür.

Edmonds (1999: 29), çukur kazma veya doldurmanın belli dönemlerdeki ziyaretlerle ilişkili olduğunu savunmuştur. Ona göre bu tür yerler sezonluk kullanılan ve tarımsal faaliyetler gibi nedenlerle insanların belli dönemlerde döndükleri yerler olabilirler. Edmonds, bunu yenilenme ve tekrar geri dönme umuduyla ilişkilendirerek, geri dönenler için yerleşmenin gerisinde uzanan geçmişin hatırlatılması girişimi olarak yorumlamıştır. Bu dönemde yerleşmenin iskânına dair kanıta ulaşılamamış olması, yerleşmenin terk edilmiş veya küçülmüş olabileceğini düşündürür. Ancak çukurların varlığı da yerleşmenin belli aktiviteler için kullanıldığını göstermiştir. Dolayısıyla bu dönemde yerleşmenin geçici bir karaktere dönüşmüş olması ya da çeşitli dönemlerde insanların ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmış olması mümkündür. Ayrıca çukurlardan özel kap formları ve obsidiyen gibi değer atfedilebilecek buluntuların olması da seçilen nesnelerle bilinçli olarak doldurulmuş olduklarına işaret eder.

Özet olarak, II. Kültür Katı çukurları topluluğun ritüel pratikleriyle ilişkili olmalıdır. Olasılıkla da yerlere atfedilen hikâye ya da olayların insanlara hatırlatılması yoluyla, kimlik ve süreklik oluşturma çabasının ürünleri olarak yorumlanabilirler.

7.2.6. Sosyal Farklılaşma ve Statü

II. Kültür Katı binalarından elde edilen veriler, belirgin bir statü farklılığı olmadığına işaret etmektedir. Binaların boyutları, iç düzenlemeleri, inşa teknikleri ve kullanılan malzemelerin niteliği benzerdir. Ayrıca binaların yerleşim üzerindeki konumları da herhangi ayrıcalığa işaret etmez. Buna karşın sahip oldukları avlular ve buluntuları itibari ile bazı farklılıkların olduğu da açıktır. Bu bölümde, II. Kültür Katı binalarından elde edilmiş verilerden hareketle, hanelerin ekonomik veya sosyal olarak herhangi bir farklılaşma olup olmadığının belirlenmesine odaklanılmıştır.

Buluntular	**Bina 1**	**Bina 6**	**Bina 7**
Boncuk ve Pendant	1	3	3
Spondylus Bilezik	4	-	1
Obsidiyen	2	1	1
Figürin	1	-	1
Özel Kap Formu	1	1	1
İşlenmiş Deniz Kabuğu Nesne (*Spondylus* ve *Glycymeris*)	3	-	1
Cilalı Taş Balta ve Keski	6	2	3

Tablo 7.7: II. Kültür Katı binalarında bulunmuş statüyle ilişkili olabilecek buluntular

Konut sakinleri tarafından kontrol edilen ve sınırlandırılan alanların, sosyoekonomik veya politik güce sahip binaları gösterebileceği düşünülür (Steadman, 2016: 225). Avlular gibi birçok işleve sahip olan ve bina sakinlerinin günlük pratiklerini gerçekleştirmeleri için tasarlanmış olan alanların (Aydın vd. 2014: 824) statü farklılığı oluşturabileceği düşünülebilir. II. Kültür Katı'nda bulunmuş üç binadan ikisi ile ilişkili (Bina 1 ve Bina 7) avlu tespit edilmiştir. Bina 1'de yan yana konumlandırılmış iki avlu bulunur. Bu durumda, Bina 1 sakinlerinin diğer iki binaya

(Bina 6 ve Bina 7) oranla daha geniş bir alanı kontrol ettikleri veya günlük pratikleri için kullanmış oldukları söylenebilir. Bununla birlikte Bina 6 ile ilişkili olabilecek herhangi bir avlu veya çeşitli amaçlar dâhilinde kullanılmış olabilecek açık alana rastlanmamıştır. Ancak binaya ait avlunun kazılmayan alanda kalmış olabileceği gibi, Bina 7 ile aynı avluyu paylaşmış olmaları da mümkündür. Binaların büyüklükleri her ne kadar benzer olsa da kontrol ettikleri veya kullandıkları alanların büyüklüğü arasında farklılık olduğu açıktır. Avlular her ne kadar belirgin bir statü farklılığına işaret ediyor olmasa da hem günlük pratikler için hem de depolama veya üretimle ilişkili diğer pratikler için daha elverişli koşullar sağlamış olmalıdırlar.

Tablo 7.7'de II. Kültür Katı binalarında ele geçmiş ve statü ile ilişkilendirilebilecek buluntular verilmiştir. Buna göre binalar arasındaki herhangi bir statü farklılığını anlamak için prehistorik dönemlerde prestij nesnesi olarak kullanıldıkları düşünülen *Spondylus* ve *Glycymeris* gibi deniz kabuklarından yapılmış objeler ile cilalı taş balta ve keskiler, ticari dolaşımı olan obsidiyenler ile prestijle ilişkili olabilecek özel kaplar ve figürinler gibi buluntular dikkate alınmıştır (Dimitrijević ve Tripković, 2006; Risch, 2011; Tsampiri, 2018). Buluntuların binalara göre dağılımına bakıldığında, Bina 1'in Bina 6 ve Bina 7 oranla daha fazla sayıda buluntu içerdiği görülmektedir. Bina 6'da bazı buluntu türleri bulunmazken, Bina 7'de belirlenmiş buluntu türlerinin tamamı saptanmıştır. Buluntuların binalara göre dağılımı, kaynaklara erişim konusunda herhangi bir farklılık sergilemese de kaynaklardan yararlanma konusunda Bina 1 sakinlerinin diğer binalara oranla daha etkin olabilecekleri veya daha fazla mal edinmiş olabileceklerini düşündürmüştür. Ayrıca diğer buluntu topluluklarında Bina 1'in daha baskın malzeme içeriğine sahip olması da bu düşünce ile uyumludur. Ancak bu durum yerleşeninin sosyal yapısında herhangi bir sosyal farklılaşma ya da hiyerarşinin olduğunu göstermez. Daha ziyade hanelerin üretim ve tüketim stratejileriyle ilişkili olmalıdır.

SONUÇ

Batı Anadolu terminolojisinde Erken Kalkolitik, Ege ve Yunanistan'da ise Geç Neolitik I olarak adlandırılan MÖ. 5600/5500-4900 arasındaki zaman diliminde, bir önceki Neolitik Dönem'e dair kültürel unsurların yerini yenilerinin almaya başladığı dikkati çeker. Yerleşim düzeni, mimari ve materyal kültürünün diğer ögelerinde gözlenen bu değişimin izlerine, bahsedilen bölgelerdeki yerleşmelerin tümünde rastlamak mümkündür. Uğurlu-Zeytinlik'te MÖ. 5500 civarında çanak çömlek geleneğinde ve materyal kültürünün diğer unsurlarında görülmeye başlayan dönüşümün, MÖ. 5300'den itibaren mimaride ve yerleşim düzeninde de belirgin hale gelmeye başladığı anlaşılır. Yunanistan ve Batı Anadolu'da çoğu yerleşimin MÖ. 6. binin ilk yarısından önce terk edildiği saptanmıştır. Özellikle MÖ. 5300 civarında Teselya ve Kuzey Yunanistan'da yeni yerleşmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Batı Anadolu'da Ulucak dışında MÖ. 5600-5300 yılları arasına tarihlenen başka bir yerleşim henüz tespit edilmemiştir ve bu dönemi söz konusu yerleşimde kulübe tarzı silik bir mimari karakterize etmektedir. Bununla birlikte Kuzeybatı Anadolu'da en azından Gülpınar (II) MÖ. 5300'lerden itibaren bölgede daha organize ve süreklilik sergileyen yerleşimlerin varlığını göstermektedir. Batı Anadolu ve Kıta Yunanistan'ın farklı bölgelerindeki birçok yerleşmenin aksine, Uğurlu-Zeytinlik'te MÖ 6. binyılın ortalarında iskânda bir kesintinin görülmediği ve yerleşimin MÖ. 5. binyıla kadar kesintisiz olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Yerleşmenin III. Kültür Katı'ndan elde edilen veriler, Neolitik-Kalkolitik geçişindeki değişikliklerin ani olmadığını ve yaklaşık 200 yıllık bir zaman dilimine yayılarak gerçekleştiğini göstermiştir. Bu geçiş sürecinin ardından ise büyük oranda yerel bir kültür ortaya çıkmıştır.

MÖ. 4900 sonrasında hem Kuzeybatı Anadolu'da hem de Yunanistan'da bir önceki dönemde gerçekleşen değişikliklerin daha geniş alanlara yayıldığı ve gelişerek devam ettiği anlaşılmaktadır. Her iki bölgede de bu dönemde mimari açıdan önceki döneme göre önemli bir farklılıktan ziyade süreklilik olduğu gözlenir. Bu süreçte, aynı zamanda anakaralardaki kültürel gelişmelerin Ege Adaları'na da yayıldığı görülmektedir. Söz konusu dönemde Kiklad ve Doğu Ege Adaları'nda kalıcı yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kaydedilen en önemli değişim, Teselya'da Dimini

başta olmak üzere hiyerarşik örgütlenmeye dair arkeolojik kanıtların görülmeye başlamasıdır. Tahkimatlı yerleşmelerin merkezine inşa edilen megaron benzeri binalar, birçok kez sosyal ayrışmanın kanıtı olarak görülme eğiliminde olunmuştur. Batı Anadolu'da ise bir önceki dönemde olduğu gibi, kuzey ve orta kesimlerde yerleşmelerin mimari açıdan ayrışmaya bu dönemde de devam ettiği gözlenmektedir. Orta Batı Anadolu'da Yeşilova II ve Limantepe VIIb gibi yerleşimlerin, MÖ 5. binyılda, bölgede yine kulübe tarzı ya da zayıf mimariye ilişkin kanıtlar sunduğu, Kuzeybatı Anadolu'da ise Gülpınar III yerleşiminin yerleşim planı ve mimari açıdan önceki dönem ile benzer olduğu belirlenmektedir. Gülpınar III her ne kadar bir sur duvarı ile kuşatılmış olsa da Dimini gibi hiyerarşik bir örgütlenmeyi işaret eden merkezi yapılar görülmez. Uğurlu'da şimdiye dek MÖ 5. binyılın MÖ. 4500-4300 yılları arasında kalan süreci belgelenmiş olup, MÖ. 4900-4500 arasındaki süreçte iskân kanıtları bulunamadığından, bu dönemde yerleşimin terk edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Yerleşim planlarında ve mimaride farklılık görülse de tüm Batı Anadolu'da özellikle çanak-çömlek geleneğinde önemli benzerliklerin görüldüğünün altı çizilebilir.

Bu tez çalışmasında, Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin sırasıyla MÖ. 5500-4900 ile MÖ. 4900-4300 yılları arasına tarihlenen Erken ve Orta Kalkolitik Dönem tabakalarında (Kat III-II) ortaya çıkartılan binalar, çukurlar, açık alanlar ve bunlarla ilişkili arkeolojik buluntular analiz edilerek, her iki dönemin iskân düzeni, mimari gelenekleri, üretim ve tüketim etkinlikleri, sembolik ve ritüel pratikleri belgelenmiş ve buradan yola çıkarak da söz konusu dönemdeki toplulukların sosyal yapısı ve hane ilişkileri saptanmaya çalışılmıştır.

Erken Kalkolitik Dönem'de Uğurlu'yu işlevsel açıdan farklı alanlara ayrılmış, yapılandırılmış bir yerleşim sistemi karakterize eder. Buna göre, yerleşimin doğu (3 No.lu Bina Kompleksi) ve orta kesiminin (Bina 11-12) konut türü yapılara, batı tarafının ise kamusal nitelikte yapı (Bina 4) ve onunla ilişkili ritüel faaliyetler için ayrıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşimin bu temel eksen çerçevesinde kurgulanmış belli bir yerleşim düzeni olsa da 3 No.lu Bina Kompleksi'ni oluşturan konutlar, aynı zamanda yerleşimin zamanla şekillenen kuralsız ve esnek bir mimariye sahip olduğunu, iki ya da daha fazla odadan oluşan konut türü binaların, birbirine

eklemlenerek zamanla genişlediklerini göstermektedir. Bu durum, olasılıkla hanenin genişlemesine veya ihtiyaçlara göre şekillenen bir mimari anlayışa işaret etmektedir. Binaların kullanımları sırasında çeşitli onarımlarla yenilendiği, fakat kullanım süresi bitince terk edildikleri anlaşılmaktadır. 3 No.lu Bina Kompleksi'ni oluşturan her bir konut yapısı (3A-3B-3C) birbirinden bağımsız olsa da bunların ortak duvar kullanımıyla birbirine eklemlenerek inşa edilmeleri, bize bu konutlar arasında yine de fiziksel ilişkinin ötesinde sosyal bağların da olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bazı odalara farklı binalardan erişim sağlanmış olduğu da anlaşılmıştır (ör. Oda 8). Dolayısıyla bazı pratikler için (ör. depolama) konutlar arasında ortak mekân kullanımından da bahsedilebilir. Binaların boyutları dikkate alındığında, çekirdek ailelerin barınabileceği büyüklükte konutlardan bahsetmek de mümkündür. Bu durum, binaların zamanla gelişim gösteren veya genişleyen karakteri ile birlikte düşünüldüğünde, ailelerdeki nüfus artışıyla ilişkili olarak ayrışan ve farklı konut birimlerine taşınarak genişleyen, olasılıkla da akrabalık temelinde örgütlenmiş olabilecek bir hane yapısına da işaret edebilir.

Bina 11 ve Bina 12 de dâhil olmak üzere, konut olarak sınıflandırdığımız yapıların içinde ele geçen sürtmetaş, çanak-çömlek ve kişisel süs eşyalarından deniz kabuğu ve hayvan kemiklerine kadar uzanan geniş yelpazedeki buluntular analiz edildiğinde, hanelerin arasında üretim ve tüketim pratikleri açısından belirgin bir farkın bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın 3A ve Bina 12 gibi yapı guruplarının ilk önce inşa edilen binalarında statü nesnesi olarak görülebilecek nesnelerin oranı daha fazladır. Benzer durumun terk uygulamalarında da gözlenmiş olması, bu öncül binaların haneler için ayrıcalıklı yerler olabileceklerini düşündürmektedir. Isınma ve pişirme faaliyetleriyle ilişkili ocakların, Bina 11 ve Bina 12 dışında saptanmamış olmaması ilginçtir. IV. Kültür Katı'nda açık alana yapılmış ocaklara rastlanılmış olduğu gibi, jeomanyetik çalışmada izlenen bazı yüksek manyetik özellikli zonların da ocak olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla bu tür pratiklerin açık alanlarda gerçekleştirilmiş olabileceği öne sürülebilir. Pişirme ile ilgili unsurların açık alanlarda olması, bu tür pratiklerin birden fazla hanenin katılımıyla gerçekleştirilmiş olabileceğini de akla getirmektedir. Ayrıca böylesi bir uygulama müşterek bir yeme içme pratiğini de yansıtabilir. Bina 11 ve 12 her ne kadar domestik özellikler sergiliyor

olsa da aşağıda ele alınacağı gibi, bazı özellikleri ile diğer konutlardan ayrılır. Dolayısıyla ocak olan ve olmayan binalar arasında belirgin olmasa da belki bir statü farklılığından bahsedilebilir. Binalardaki ocakların pişirme veya besin hazırlama ile ilişkileri belirsiz olmakla birlikte hanelerin bu tür pratiklerin organize edilmesi konusunda farklı davranmış olabilecekleri de göz ardı edilmemelidir.

Bina 11 ve 12 yerleşimin orta kesiminde yer alan merkezi konumları dışında, kare planlı, tek odalı ve büyük boyutlu oluşlarıyla farklı bir mimari tasarımı yansıtmaktadır. Bina 12'den sağlanan bulgular tek odalı olmasına karşın faaliyetlerin niteliğine göre düzenlenmiş bir tasarıma sahip olduğuna işaret eder. Ayrıca iç mekândaki ögeler (ocak, taşıyıcılar, boyalı alan vb.) belli bir düzen gözetilerek tesis edildiklerini düşündürmektedir. Dolayısıyla bu unsurlar dikkate alındığında, yapının sembolik anlamların iletilmesine aracılık eden bir tasarıma sahip olduğu öne sürülebilir. Bu nedenle binanın, topluluk içinde ayrıcalıklı statüye sahip bir hanenin ikametgâhı olduğu da düşünülebilir. Öte yandan iç tasarımı da dikkate alındığında binayı, topluluk içinde belli konuların müzakere edildiği ya da çeşitli kabullerin gerçekleştirildiği bir bina olarak yorumlamak da olasıdır. Bitişiğindeki Bina 11 ise tümüyle anlaşılamamış olsa da benzer bir işleve sahip olabilir.

Yerleşimin batısında, ritüel pratiklerle ilişkili olduğunu düşündüğümüz Bina 4, kareye yakın planı ve önündeki geniş avlusu ile bu alanda gerçekleştirilen faaliyetlere göre şekillendirilmiş olmalıdır. Avlu, ritüel eyleme katılanlar için bir faaliyet alanı sağlarken, bina girişine yerleştirilmiş olan antrenin de binaya kontrollü bir giriş sağladığı, iç düzenleme unsurlarının ise binayı ziyaret edenler için sembolik anlamları iletmek ve ayrıcalıklı bir atmosfer sağlamak için oluşturulmuş olabileceği öne sürülebilir. Bina 4'ün çevresine kazılmış çukurlar, bina ile ilişkili ritüel pratiklere aracılık etmiş olmalıdırlar. Bazı çukurlarda bulunan ikincil gömü niteliğindeki insan kalıntıları ve bina girişinde bulunmuş toplu mezar çukuru da ritüel pratiklerle ilişkilerini güçlendirmektedir. Bununla birlikte kalın ve yinelenen sıva gibi bazı çukurlardan elde edilen veriler, bunların depolama amaçlı da kullanılmış olabileceklerini işaret etmektedir. Konutların içinde saptanmış bağımsız depolama alanlarının varlığından yola çıkarak, bu alandaki depolamanın, yerleşim düzeyinde ve hanelerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilen ortak bir depolamadan ziyade

belki de alanda belli zamanlarda müşterek olarak düzenlenen ritüel pratiklerde tüketilmek üzere depolanan ürünlere karşılık geldiği ileri sürülebilir. Çukurların tekrar eden doldurulma biçimleri ise bilinçli bir kapatma eylemini yansıtır. Olasılıkla kullanım süresi dolan çukurun binalarla benzer şekilde, aracılık etmiş oldukları etkinliğin ardından ve etkinlik sırasında tüketilen besinlerin kalıntıları ya da bilinçli olarak bırakılan nesnelerle kapatılmış olabilecekleri düşünülebilir.

Uğurlu Erken Kalkolitik dönem yerleşiminde saptanan diğer bir karakteristik davranış türü de bazı binaların kullanımlarının bilinçli olarak sonlandırılıp kapatılmış olmasıdır. 3 No.lu Bina Kompleksi'nde 3A Binası'nın girişindeki odada (Oda 1) bilinçli ve toplu olarak bırakılmış olabilecek nesnelerin yanı sıra farklı türde malzemenin yoğun ve diğer alanlara oranla farklı bir birikim sergilediği anlaşılır. Bina 12'den elde edilen bulgular ise bazı unsurları ve duvarları belli bir seviyeye kadar kaldırılan binanın, üzeri toprak ile kapatılarak gömülmüş olabileceğini düşündürür. Kapama sonrası süreçlerde de bina üzerine kazılan çukurların çeşitli malzemelerle doldurulduğu anlaşılmıştır. Benzer bir durum 3A Binası'nın girişindeki çukur için de geçerlidir. Dolayısıyla bu durum, yapı gruplarındaki daha önce inşa edilmiş binaların ritüel bir eylemin sonucu olarak terk edilmiş olduklarını gösterdiği gibi, çukurlar ile binaların terk edilmesi sırasındaki uygulamalar arasında da belirgin bir ilişkinin olduğunu önermemize imkân vermektedir. Bu bulgular dikkate alındığında yerleşmenin farklı alanlarında farklı özellikler sergileyen çukurların nispeten benzer olmakla birlikte farklı anlamlar içerebilecek sembolik faaliyetlere aracılık etmiş olabilecekleri anlaşılmaktadır.

III. Kültür Katı yerleşim düzeniyle ilgili bulgular (kazı ve jeofizik çalışmalarından sağlanan), batıda çok sayıda çukur ve kült binası içeren bir kamusal alan, orta kesimlerden başlayarak doğuya doğru genişleyen alanda ise konut birimlerinden oluşan bölünmüş bir yerleşim düzenine işaret eder. Batıdaki alanda, olasılıkla toplulukça veya topluluğun belirli bir kısmı tarafınca düzenlenmiş olabilecek çeşitli ritüel aktivitelerin yanı sıra buradaki tören veya şölen gibi etkinliklerle ilişkili üretim pratiklerinin gerçekleştirilmiş olabileceği de düşünülebilir. Doğu tarafta ise kazı ve jeofizik çalışması sonuçları birlikte düşünüldüğünde, olasılıkla kuzeydoğu-güneybatı ekseninde belli aralıklarla konumlandırılmış, güneybatı yönelimli kompleks

binaların varlığından söz edilebilir. Bu durum ritüel ve domestik alanların belirgin bir şekilde ayrılmış olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte doğudaki domestik nitelikli binaların aralarında belli faaliyetler için açık alanlar bırakılmış olmalıdır. Ayrıca bina gruplarının olasılıkla bir hat üzerinde ve arka arkaya gelecek şekilde konumlandırılmış olması, hane faaliyetlerinin belli bir alan dâhilinde sınırlandırılmış olabileceği gibi, hane üyeleri için de bir mahremiyet alanı oluşturulmuş olduğunu düşündürür.

Uğurlu'nun Orta Kalkolitik Dönem'deki yerleşim düzeni tümüyle anlaşılamamış olsa da kazılardan ve jeofizik çalışmasından elde edilen bulgular, iskân için yalnızca belli alanların kullanıldığını göstermiştir. Bu dönemi sadece konut türü yapılar karakterize etmektedir. Önceki dönemden farklı olarak, kamusal kullanıma veya herhangi bir üretimle ilişkili bağımsız açık alana rastlanmamıştır. Erken Kalkolitik'te görüldüğü gibi, binaların kuzeydoğu-güneybatı ekseninde ve güneybatı yönelimli olarak inşa edildikleri saptanmıştır. Bu dönemde tümüyle benzer form ve iç düzenlemeye sahip olan ve boyut olarak önceki dönemden daha küçük olan konutlar, büyük oranda standartlaşmış ve tutucu bir mimari geleneğin olduğuna tanıklık eder. Binaların gelişim döngülerine bakıldığında çeşitli onarımlar görmüş olsalar da tümünün ilk tasarıma bağlı kaldığı anlaşılır. Bazı binaların iç düzenlemelerinde (ör. Bina 6) ihtiyaca göre değişikliğe gidildiği, dış alanlara inşa edilen avluların ise zamanla ve ihtiyaca göre şekillendiği anlaşılmaktadır.

Konutların içinden ele geçen buluntular üretim, depolama ve besin hazırlama gibi faaliyetlerin her hanede bağımsız olarak gerçekleştirildiği ve haneler arasında üretim ve tüketim faaliyetlerinde belirgin bir farkın olmadığını göstermektedir. Çanak çömlek üretimi gibi bazı pratiklerin bitişik konutlar düzeyinde müşterek olarak gerçekleştirilmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca her ne kadar üretim ve tüketim pratiklerinde belirgin bir farklılıktan söz etmek mümkün değilse de hanelerin kaynaklardan yararlanma biçimlerinin değişkenlik göstermiş olabileceği düşünülebilir. Örneğin Bina 1, deniz kabuklarının miktarı ve çeşitliliği bakımından diğer binalara oranla zengindir. Bununla birlikte bu dönemde hiçbir alanda ocak veya fırının bulunmamış olması, en azından pişirmenin müşterek alanlarda gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bu tür pratikler için ayrılmış ve belki de

birden fazla hanenin müşterek kullanmış olabilecekleri alanların varlığından söz edilebilir. Öte yandan Uğurlu'nun bu dönemde geçici ya da mevsimlik olarak kullanılmış bir yerleşim olabileceği akla gelse de henüz elimizde bunu kanıtlayacak yeterli veri bulunmamaktadır.

Özet olarak, Orta Kalkolitik Dönem'de konutların tasarımı ve boyutları dikkate alındığında, kısıtlı bir iç alanda gerçekleştirilebilecek çoklu faaliyetler için uygun bir form oluşturulduğu anlaşılır. Kültürel olarak yapılandırılmış bir yaşam biçimi doğrultusunda şekillenmiş olabilecek bu tasarım, farklı binalarda tekrar eden bir uygulamaya dönüşmüş olmalıdır. Bu, aynı zamanda bu dönemde sosyal olarak farklılaşmamış bir toplum yapısına ve benzer örgütlenme biçimine sahip hanelerin varlığına da işaret ediyor gibi görünmektedir.

Uğurlu-Zeytinlik II. Kültür Katı yerleşiminde ortaya çıkartılan çukurlar, elimizde radyokarbon verisi bulunmamakla birlikte hem Kat III hem de Kat II malzemesini bir arada içerdiği için göreceli olarak MÖ. 4900-4500 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Daha önce birkaç kez vurgulandığı gibi, yerleşimde bu çukurlarla çağdaş iskân kanıtları şimdiye dek saptanamamıştır. Söz konusu çukurlarda ele geçen çok sayıda obsidiyen, bezemeli kap ve ritüel amaçlı olabilecek diğer buluntular, bunların çukurlar için kasıtlı seçilen nesneler olduklarını işaret eder ve buradan yola çıkarak bu çukurların, Erken Kalkolitik Dönem çukurlarıyla benzer bir pratiğe aracılık etmiş olabilecekleri önerilebilir. Yerleşimin bu aşamasında iskana dair kanıtın bulunmadığını dikkate alarak, bu çukurların söz konusu dönemde, belki de Uğurlu'nun eski sakinleri tarafınca düzenlenmiş olabilecek ziyaretler sırasında ve hatırlatma veya topluluk kimliğinin yeniden inşasını yapılandırmayı içeren bir takım ritüel aktivitelerle ilişkilendirilmeleri mümkündür.

Sonuç olarak, Erken Kalkolitik Dönem'de Uğurlu-Zeytinlik'te, Anadolu ve Balkanlar'da daha sonraki dönemlerde (Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı) belirginleşmeye başlayan sosyal örgütlenme biçimlerine doğru gidişin erken aşamaları olarak görülebilecek bulgular elde edilmiştir. Neolitik geleneklerin MÖ. 6. binyılın ortalarından itibaren dönüşmeye başlamasıyla birlikte belirli amaçlar doğrultusunda müşterek olarak hareket eden ve farklı konutlarda yaşayan toplulukların oluşturdukları

hane örgütlenmelerinin görülmeye başladığı anlaşılmıştır. Olasılıkla yerleşmenin bir önceki döneminde (Geç Neolitik) başlayan nüfus artışıyla birlikte topluluklar üzerinde geçim baskısının arttığı ve örgütlenme biçimlerinin dönüşmeye başladığını düşünmek mümkündür. Bununla birlikte yerleşmede kamusal ve domestik alanlar arasındaki ayrışmanın belirginleşmeye başlaması ve bazı binaların farklılıklar göstermesi gibi kanıtlar, sosyal olarak farklılaşmaya başlayan bir topluluğa da işaret ediyor olabilir. Ayrıca kamusal alanlardaki faaliyetler için topluluk düzeyinde hareket eden ve bu pratikler için ayrılan artı ürünlerin merkezi alanlarda depolanmış olabileceğine yönelik kanıtlara da ulaşılmıştır. Yerleşim düzenindeki ayrışmaya ilişkin benzer kanıtlara Yunanistan'ın Geç Neolitik II aşamasına tarihli bazı yerleşmelerde de rastlanılmış olması, MÖ. 6. binyılın ortalarına doğru başlayan kültürel dönüşüm süreciyle birlikte karmaşık topluluklara doğru gidişin ilk adımlarının atılmış olabileceğini düşündürmektedir. Konutlarda ele geçen kanıtlar kaynaklara erişim, üretim, tüketim ve depolama gibi faaliyetler üzerinden değerlendirildiğinde, haneler arası ekonomik farklılaşmanın olduğunu iddia etmek güçtür. Bina 12'de görüldüğü gibi, haneler arası ayrışma daha ziyade binanın konumu, özel tasarımı ya da kapama ritüelleri gibi sembolik ve ritüel uygulamalar üzerinden tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla topluluk içinde ayrışmış bir veya daha fazla hanenin bu ayrıcalıklı konumlarını, daha çok topluluk tarafından atfedilen veya kabul edilen ideolojik ya da sembolik kimlikleri (kurucu veya soyun dayandırıldığı hane gibi) üzerinden tesis etmiş olabilecekleri düşünülebilir. Farklı kaynaklara erişim gibi ayrıcalıklı ekonomik olanaklara ve mutlak yetkiye sahip olmayan bu tür hane üyelerinin, Uğurlu sakinleri tarafından gerçekleştirilen bazı aktivitelerin organize edilmesi, ortak kararların alınması veya toplulukta ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların giderilmesi gibi konulara liderlik etmiş olabilecekleri önerilebilir.

MÖ. 5600/5500-4900 arasındaki süreçte Uğurlu ile Teselya ve Kuzey Yunanistan'daki yerleşimler arasında iskân düzeni açısından bazı küçük benzerlikler saptansa da inşa tekniğinde belirgin bir farklılık söz konusudur. Az sayıda yerleşmenin bulunduğu Batı Anadolu ise tümüyle anlaşılamamış olmakla birlikte bölgenin kuzeybatısı ve orta kesimleri arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla coğrafi koşulların da etkili olduğu kültürel sınırlardan ve o sınırlar dâhilinde gelişim

gösteren farklı mimari geleneklerden bahsedilebilir. Uğurlu'nun Erken Kalkolitik Dönem mimarisi, Batı Anadolu'da yalnızca Troas Bölgesi'ndeki Gülpınar II ile bazı benzerlikler sergilemektedir. Benzerlikler, binaların zamanla gelişim gösteren devingen yapısında, inşa tekniklerinde, iç düzenlemelerinde ve formlarında belirgindir. Binalar her iki yerleşmede de taş temeller üzerine ve kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Her iki yerleşmede de binaların içinde ayrılmış olan mekânların (odaların) farklı işlevler için kullanılmış olduğu saptanmıştır. Ayrıca hem Uğurlu'da hem de Gülpınar'da açık alanların farklı binalar tarafından ortak kullanımı söz konusudur. Bunların dışında Uğurlu'da olduğu gibi, Gülpınar'da da çoğunluğu açık alanlara kazılmış sıvalı çukurlar tespit edilmiştir. Bu benzerliklerden yola çıkarak, her iki yerleşimde de haneler arası ilişkilerin benzer olduğuyla ilgili bir çıkarımda bulunulabilir. Ancak Gülpınar'da, Teselya'da görüldüğü gibi, yerleşmenin etrafını çevreleyen bir duvar bulunmaktadır. Bu durum Uğurlu için söz konusu değildir.

MÖ. 4900-4500 arasındaki süreçte (Geç Neolitik II) Teselya ve Ege'deki yerleşmelerin iskân modelleri, Uğurlu-Zeytinlik ile karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde farklılık olduğu saptanmaktadır. Uğurlu-Zeytinlik daha çok yatay bir stratigrafiye sahiptir ve bu açıdan Kuzey Yunanistan'daki yerleşimlerle benzer gibi görünmektedir. Teselya'daki yerleşmelerin ise büyük çoğunluğunun etrafı tahkim edilerek sınırlarının belirlendiği ve dikey bir stratigrafiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Teselya'daki bu tür yerleşmeler çoğunlukla Uğurlu'ya oranla daha kısa süreli yerleşmelerdir. Bununla birlikte Uğurlu'nun Erken Kalkolitik aşamasında yerleşmenin batıda bir kamusal alan ve doğuda konut binaları olmak üzere ikiye ayrıldığı görülür. Bu durum, Teselya'da ve Yunanistan'ın kuzeyindeki bazı yerleşmelerde izlenen düzenleme ile benzerlik gösterir. Teselya'da megaron planlı binaların, Uğurlu'da olduğu gibi diğer binalardan ayrı olarak ve merkezi yerlere inşa edilmiş oldukları görülür. Kuzey Yunanistan'daki yerleşmelerde ise depolama tesisleri ve özel binaların merkezi yerlere yapılmış oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla bu bölgelerde izlenen yerleşmelerin sosyal örgütlenmeleri itibariyle, Uğurlu ile benzer oldukları da ileri sürülebilir. Ancak Uğurlu Erken Kalkolitik Dönem mimarisi, malzeme kullanımı ve inşa tekniği açısından Teselya'daki yerleşmelerle, yerleşim

düzenlemesi itibari ile de Kuzey Yunanistan'daki yerleşmelerle bazı benzerlik gösterse de her iki bölgeden de büyük oranda farklıdır.

MÖ. 5. binyılın başlarına doğru yerleşmedeki iskânın kesintiye uğramış olduğu anlaşılır ve MÖ. 4500'e kadar birkaç çukur haricinde mimariye ilişkin veri sağlanmamıştır. Dolayısıyla bu zaman dilimi boyunca diğer bölgelerde izlenen gelişmeler Uğurlu'da takip edilememektedir. Yerleşmenin neden terk edildiği ya da yerleşim sakinlerinin nereye taşınmış olabileceği gibi sorulara henüz cevap bulunamamıştır. Olasılıkla değişen yaşam koşulları nedeniyle, adanın farklı kesimlerine taşınmış veya göç etmiş oldukları düşünülebilir. Yerleşmedeki bu kesintinin özellikle Batı Anadolu'daki gelişmelere paralel bir süreçte gerçekleşmiş olması da yeni bir sürece girildiğini göstermektedir. Orta Kalkolitik Dönem'in sosyal örgütlenmesine dair kanıtlar sınırlı olsa da bu dönemde standartlaşmış konut tipinden oluşan, ekonomik açıdan birbirinden bağımsız, olasılıkla eşitlikçi hanelerden oluşan bir toplumsal yapının karakterize ettiği önerilebilir.

Uğurlu'da MÖ. 4500-4300 arasındaki süreçte izlenen mimari, inşa tekniği açısından Kuzeybatı Anadolu'daki Gülpınar III ile benzerlik gösterse de hem form hem de yerleşim üzerindeki dağılımları itibariyle tümüyle farklıdır. Orta Batı Anadolu'daki Orta Kalkolitik Dönem'e tarihli yerleşmelerden ise tümüyle ayrılmaktadır. Teselya ve Ege Adaları'ndaki yerleşmelerle malzeme kullanımı açısından benzerlikler söz konusudur. Ancak Uğurlu hem standartlaşmış mimarisi hem de binaların boyutları ve tasarımlarıyla büyük oranda kendine özgüdür. Ayrıca bölgelerde izlenen mimarinin genel görünümüne bakıldığında, bölgesel ölçekte izlenen farklılıkların MÖ. 5. binyılda da devam ettiği anlaşılır.

KAYNAKÇA

Allison, P. M. (1998). "The Household in Historical Archaeology", *Australasian Historical Archaeology*, Sayı: 16, s. 16-29.

Allison, P. M. (1999). "Introduction", P. M. Allison (Ed.), *The Archaeology of Households Activities*, Routledge, London, s. 1–18.

Alram-Stern, E. (2011). "Crete and its Aegean Contacts During the Neolithic Period", E. G. Kapsomenos, M. Andreadaki-Vlazaki, M. Andrianakis, E. Papadopoulou (Ed.), *Proceedings of the 10th Cretological Congress* (Chania, 1-8 October 2006), Literary Society "Chryssostomos", Chania, s. 83-100.

Alram-Stern, E., Sarris, A., Vouzaxakis, K., Almatzi, K., Arachoviti, P., Rondiri, V., Efstathiou, D., Stamelou, E., García, C. C., Kalaycı, T., Simon, F.X., Cantoro, G., Donati, J., Manataki, M. (2017). "Visviki Magoula Revisited: Comparing Past Excavations' Data to Recent Geophysical Research", A. Sarris, E. Kalogiropoulou, T. Kalayci, E. Karimali (Ed.), *Communities, Landscapes, and Interaction in Neolithic Greece, Proceedings of The International Conference*, Rethymno 29-30 May, 2015, International Monographs in Prehistory, Ann Arbor, Michigan, s. 137-148.

Ames, K. M. (2008). "The Archaeology of Rank", R. A. Bentley, H. D. G. Maschner, C. Chippendale (Ed.), *Handbook of Archaeological Theories,* Alta Mire Press, Lanham, s. 487-513.

Anderson-Whymark, H. (2012). "Neolithic to Early Bronze Age Pit Deposition Practices and the Temporality of Occupation in the Thames Valley", H. Anderson-Whymark, J. Thomas (Ed.), *Regional Perspectives on Neolithic Pit Deposition: Beyond the Mundane (Neolithic Studies Group Seminar Papers 12)*, Oxbow Books, Oxford, s. 187-199.

Andreou, S., Fotiadis, M., Kotsakis, K. (1996). "Review of Aegean Prehistory V: The Neolithic and Bronze Age of Northern Greece", *American Journal of Archaeology*, Sayı: 100, No: 3, s. 537-597.

Ashmore, W. (2002). "Decisions and Dispositions: Socializing Spatial Archaeology", *American Anthropologist*, Sayı: 104, No: 4, s. 1172-1183.

Aslanis, I. (2018). "Greece in the 5th and 4th Millennia BC: Researching the "Missing" 4th Millennium", S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC,* Oxbow Books, Oxford, s. 27-32.

Atakuman, Ç., Gemici, H. C., Karamurat, C., Erdoğu, B. (2017). "Gökçeada-Uğurlu Höyük'te Bulunan Neolitik ve Kalkolitik Dönem Figürinler", *33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,* Cilt: 1, Ankara, s. 175-187.

Atıcı, L., Pilaar-Birch, S., E., Erdoğu, B. (2017). "Spread of Domestic Animals Across Neolithic Western Anatolia: New Zooarchaeological Evidence From Uğurlu Höyük", P. F. Biehl (Ed.), *The Island of Gökçeada, Turkey*, Plos One, Sayı: 12, No: 10, s. 1-30.

Aydın, Ö., Gasco, G., Çetintürk, N. (2014). "Courtyards in Ancient Anatolia: A Discussion of the Architectural Features of Open Spaces from the Neolithic Age to the End of the Bronze Age", *Gazi University Journal of Science,* Sayı: 2, Cilt: 27, s. 823-837.

Balcı, S., Çakan, Y. G. (2017). "Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde Tarihöncesine Ait Yeni Bulgular", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı: 156, s. 13-26.

Barth, F. (1975). *Ritual and knowledge among the Baktaman of New Guinea,* Yale University Press, New Haven.

Baumanováa, M. (2016). "Space Matters: A Reflection on Archaeological Theory and Method for Interpreting the Materiality of Space", *Interdisciplinaria Archaeologica*, Sayı: 7, No: 2, s. 209-216.

Baysal, E., Erdoğu, B. (2014). "Frog in the Pond: Gökçeada (Imbros), An Aegean Stepping-Stone in the Chalcolithic Use of Spondylus Shell", *Proceedings of the Prehistoric Society,* Sayı: 80, s.363-378.

Beale, T. W. (1986). "The Small Finds", C. C. Lamberg-Karlovsky, T. W. Beale (Ed.), *Excavations at Tepe Yahya, Iran: The Early Periods*, American School of Prehistoric Reasearch Bulletin 38, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Cambridge, s. 167-206.

Bell, C. (2009). *Ritual Theory, Ritual Practice,* Oxford University Press, New York.

Bertram, J. K., Karul, N. (2014). "Anmerkungen zur Stratigraphie des Kumtepe: Die Ergebnisse der Grabungen in den Jahren 1994 und 1995", E. Pernicka, C. B. Rose, P. Jablonka (Ed.), *Troia 1987–2012: Grabungen und Forschungen I*, Bonn, s. 1058-1084.

Bickle, P., Chan, B., Czerniak, L., Pyzel, J., Tsoraki, C. (2016). "At Home in the Neolithic: Understanding Diversity in Neolithic Houses and Households", *Open Archaeology*, Sayı: 2, No: 1, s. 410–416.

Biehl, P. F. (2012). "Rapid Change Versus Long-Term Social Change During The Neolithic-Chalcolithic Transition in Central Anatolia", *Iansa, Interdisciplinaria Archaeologica, Natural Sciences in Archaeology*, Sayı: 3, No: 1, s. 75-83.

Bille, M., Sørensen, T. F. (2016). "Into The Fog of Architecture", M. Bille, T. F. Sørensen (Ed.), *Elements of Architecture: Assembling Archaeology, Atmosphere and The Performance of Building Spaces,* Routledge, London, s. 1-29.

Binford, L. R. (1962). "Archaeology as Anthropology", *American Antiquity*, Sayı: 28, No: 2, s. 217-225.

Blanton, R. E. (1994). *Houses and Households: A Comparative Study*, Springer Science, Business Media, New York.

Blum, S. (2014). “The Middle Chalcolithic Cultural Sequence of the Troad (Northwest Anatolia): Chronological and Interregional Assesment”, B. Horejs, M. Mehofer (Ed.), *Western Anatolia Before Troy: Proto-Urbanisation in the 4th Millenium BC,* Austrian Academy of Sciences Press, Vienna, s. 125-156.

Bogaard, A., Charles, M., Twiss, K. C., Fairbairn, A., Yalman, N., Filipoviç, D., Demirergi, A., Ertuğ, F., Russell, N., Henecke, j. (2009). “Private Pantries and Celebrated Surplus: Storing and Sharing Food at Neolithic Çatalhöyük, Central Anatolia”, *Antiquity*, Sayı: 83, No: 321, s. 649–668.

Boric, D. (2008). “First Households and 'House Societies' in European Prehistory”, A. Jones (Ed.), *Prehistoric Europe: Theory and Practice,* Wiley-Blackwell, Chichester, s. 109-142.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice,* Cambridge University Press, Cambridge.

Boz, B. (2021). “A Sacrificial Death Pit at Early Chalcolithic, Uğurlu/Gökçeada, Turkey”, *Documenta Praehistorica,* (Baskıda).

Boz, B., Erdoğu, B. (2019). “The 6th Millennium BC Burial Pit in Uğurlu on the Island of Gökçeada, Turkey”, *Antiquity*, Sayı: 93, No: 369, s.1-5.

Bradley, R. (1998). *The Significance of Monuments: On the Shaping of Human Experience in Neolithic and Bronze Age Europe*, Routledge, London.

Broodbank, C., (2000). *An Island Archaeology of the Early Cyclades*, Cambridge University Press, Cambridge.

Buchli, V. (2013). *An Anthropology of Architecture*, Bloomsbury, London.

Burroughs, W. J. (2005). *Climate Change in Prehistory: The End of the Reign of Chaos*, Cambridge University Press, Cambridge.

Bursey, J. A. (2001). “Storage Behavior in the Northeast: A Review of the Evidence”, *North American Archaeologist*, Sayı: 22, No: 3, 179–199.

Byrd, B. F. (1994). "Public and Private, Domestic and Corporate: the Emergence of the Southwest Asian Village", *American Antiquity*, Sayı: 59, No: 4, s. 639-666.

Carsten, J. (2004). *After Kinship*, Cambridge University Press, Cambridge.

Chapman, J. (2000). "Pit-Digging and Structured Deposition in The Neolithic and Copper Age", *Proceedings of the Prehistoric Society*, Sayı: 66, s. 61-87.

Chapman, J. C., Gaydarska, B. I. (2007). *Parts and Wholes: Fragmentation in Prehistoric Context*, Oxbow Books, Oxford.

Chapman, J., Gaydarska, B. (2009). "The Fragmentation Premise in Archaeology: From the Paleolithic to More Recent Times", W. Tronzo (Ed.), *The Fragment: An Incomplete History*, Getty Research Institute, Los Angeles, s. 131-153.

Chapman, J., Gaydarska, B. (2015). "Spondylus Gaederopus/Glycymeris Exchange Networks in the European Neolithic and Chalcolithic", C. Fowler, J. Harding, D. Hofmann (Ed.), *The Oxford Handbook of Neolithic Europe*, Routledge, London, 539-656.

Chesson, M. S. (2003). "Households, Houses, Neighborhoods and Corporate Villages: Modeling the Early Bronze Age as a House Society", *Journal of Mediterranean Archaeology*, Sayı: 16, No: 1, s. 79-102.

Chyleński, M., Ehler, E., Somel, M., Yaka, R., Krzewińska, M., Dabert, M., Juras, A., Marciniak, A. (2019). "Ancient Mitochondrial Genomes Reveal the Absence of Maternal Kinship in the Burials of Çatalhöyük People and Their Genetic Affinities", *Genes*, Sayı: 10, No: 3, s. 207-220.

Clare, L., Dietrich, O., Gresky, J., Notroff, J., Peters, J., Pöllath, N. (2019). "Ritual Practices and Conflict Mitigation at Early Neolithic Körtik Tepe and Göbekli Tepe, Upper Mesopotamia A Mimetic Theoretical Approach", I. Hodder (Ed.), *Violence and The Sacred in The Ancient Near East: Girardian Conversations at Çatalhöyük*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 96-128.

Clark, P. U., Dyke, A. S., Shakun, J. D., Carlson, A. E., Clark, J., Wohlfarth, B., Mitrovica, J. X., Hostetler, S. W., McCabe, A. M. (2009). "The Last Glacial Maximum", *Science*, Sayı: 325, No: 5941, s. 710-714.

Clarke, D. L. (1977). "Spatial Information in Archaeology", D. L. Clarke (Ed.), *Spatial Archaeology*, Academic Press, London, s. 1-32.

Colonese, A. C., Mannino, M. A., Bar-Yosef Mayer, D. E., Fa, D. A., Finlayson, J. C., Lubell, D., Stiner, M. C. (2011). "Marine Mollusc Exploitation in Mediterranean Prehistory: An overview", *Quaternary International*, Sayı 239, s. 86-103.

Cucina, A., Tiesler, V. (2007). "New Perspectives on Human Sacrifice and Postsacrificial Body Treatments in Ancient Maya Society: An Introduction", V. Tiesler, A. Cucina (Ed.), *New Perspectives on Human Sacrifice and Ritual Body Treatments in Ancient Maya Society*, Springer-Verlag, New York, s. 1-13.

Curtis, R. F. (1986). "Household and Family in Theory on Inequality", *American Sociological Review*, Sayı: 51, No: 2, s. 168-183.

Çevik, Ö. (2018). "What follows the Late Neolithic occupation in Central-Western Anatolia? A view from Ulucak", S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow Books, Oxford, s. 506-512.

Çevik, Ö., Abay, E. (2016). "Neolithisation in Aegean Turkey Towards a More Realistic Reading", Ü. Yalçın (Ed.), *Anatolien und Seine Nachbarn vor 10.000 Jahren Anatolia and Neighbours 10.000 Years Ago*, Blömeke Druck SRS GmbH, Herne, Bochum, s. 199-209.

Çevik, Ö., Erdoğu, B. (2019). "Multiple Faces of Changes in 5600/5500 Cal. BC Anatolia and Thrace", *Anatolica*, Sayı: 45, s.1-16.

Çevik, Ö., Vuruşkan, O. (2020). "Ulucak Höyük: The Pottery Emergence in Western Anatolia", *Documenta Praehistorica*, Sayı: 47, s. 96-109.

Çevik, Ö., Vuruşkan, O., Sivil, C. (2020). "Ulucak Höyük (MÖ 6850-5460)", *İzmir Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 12, s. 11-39.

Çilingiroğlu, A., Çevik, Ö., Çilingiroğlu, Ç. (2012). "Ulucak Höyüğü", A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat (Ed.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları,* Ege Üniversitesi, İzmir, s. 157-168.

Darcque, P., Koukouli-chrysanthaki, H., Malamidou, D., Tsirtsoni, Z., Lespez, L., Germain-Vallée, C. (2014). "The Impact of Environmental Changes on the Neolithic Settlement of Dikili Tash (Northern Greece)", G. Touchais, R. Laffineur, F. Rougemont (Ed.), *Physis, L' environnement Naturel et la Relation Homme-Milieu dans le Monde Egéen Protohistorique,* Aegaeum 37, s. 425-434.

Dawson, H. (2014). *Mediterranean Voyages: The Archaeology of Island Colonization and Abandonment*, Institute of Archaeology Publications, UCL.

Demoule, J. P., Perlès, C. (1993). "The Greek Neolithic: A New Review", *Journal of World Prehistory*, Sayı. 7, Cilt 4, s. 355-416.

Derici, C., Gürçal, E. (2021). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Kalkolitik Çağ Perdah Bezemeli Çanak Çömlekleri", *Cedrus*, Sayı: 9, s. 21-35.

Derici, Y. C., Erdoğu, B. (2019). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Neolitik Dönem Boya Bezemeli Çanak Çömlekleri", P. Çaylı, I. Demirtaş, B. Eser (Ed.), *Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur Armağanı*, Bilgin Asm Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara, s. 647-658.

Derin, Z. (2011). "Yeşilova Höyük", R. Krauß (Ed.), *Beginnings-New Research in the Appearance of the Neolithic Between Northwestern Anatolia and the Carpathian Basin*, Papers of the International Workshop 8th-9th April 2009, Istanbul, Foschungscluster 1, Leidorf 2011, s. 95-106.

Derin, Z. (2012). "Yeşilova Höyük", *The Neolithic in Turkey,* New Excavations and New Research 4, s. 177-195.

Derin, Z., Ay, F., Caymaz, T. (2009). "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi-Yeşilova Höyüğü 2005-2006 Yılı Çalışmaları", *Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 13, s. 7-58.

Dietler, M. (2001). "Theorizing the Feast: Rituals of Consumption, Commensal Politics and Power in African Contexts", M. Dietler, B. Hayden (Ed.), *Feasts: Archeological and Ethnographic Perspectives on Food, Politics and Power*, Smithsonian Institution Press, Washington DC, London, s. 65-114.

Dimitrijević, V., Tripković, B. (2006). "Spondylus and Glycymeris Bracelets: Trade Reflections at Neolithic Vinča-Belo Brdo", *Documenta Praehistorica*, Sayı: 33, s. 237-252.

Dirican, M., Atakuman, Ç., Biler, C. N., Erdoğu, B. (2017). "Uğurlu Höyük -Gökçeada'da Bulunan Neolitik Ve Kalkolitik Dönem Seramik Ve Taş Buluntuları Üzerinde İlk Arkeometrik Gözlemler", *33. Arkeometri Sonuçları Toplantısı,* Cilt: 2, Ankara, s. 121-128.

Drahor, M. G., Öztürk, C., Ongar, A., Ortan, B. (2012). *Uğurlu-Gökçeada Zeytinlik Höyük Jeomanyetik Araştırma Raporu*, Yayınlanmamış Rapor.

Düring, B. S. (2005). "Building Continuity in the Central Anatolian Neolithic: Exploring the Meaning of Buildings at Aşıklı Höyük and Çatalhöyük", *Journal of Mediterranean Archaeology*, Sayı: 18, No: 1, s. 3-29.

Düring, B. S. (2011). "Millennia in the Middle? Reconsidering the Chalcolithic of Asia Minor", G. McMahon, S. Steadman (Ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: 10,000-323 BCE,* Oxford University Press, New York, s. 796-812.

Düring, B. S. (2016). *Küçük Asya'nın Tarih Öncesi*, Çeviri: A. Keskin, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Eco, U. (1968*). La Estructura Ausente*, Lumen, Barcelona.

Edmonds, M. (1997). "Taskscape, Technology and Tradition", *Analecta Praehistorica Leidensia* 29, s. 99-110.

Edmonds, M. (1999). *Ancestral Geographies of the Neolithic: Landscapes, Monuments and Memory*, Routledge, London.

Efstratiou, N. (2013). "The Late Forager Camp of Ouriakos on the Island of Lemnos: Human Groups on the Move at the Turn of the Holocene in the Northern Aegean", *Eurasian Prehistory*, Sayı: 11, No: 1–2, s. 75–96.

Efstratiou, N., (2018). "Denizlerdeki Çiftçiler: Ege Adaları'nda Neolitik Çağ" *Tina*, Sayı: 09, s. 29-48.

Efstratiou, N., Fumanal, M.P., Ferrer, C., Urem-Kotsos, D., Curci, A., Tagliacozzo, A., Stratouli, G., Valamoti, S.M., Ntinou, M., Badal, E., Madella, M., Skourtopoulou, K. (1998). "Excavations at the Neolithic Settlement of Makri, Thrace, Greece (1988–1996): A Preliminary Report", *Saguntum* 31, s. 11–62.

Erdoğu, B. (2011a). "2010 Yılı Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Kazı Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 1, Ankara, s. 365-374.

Erdoğu, B. (2011b). "A Preliminary Report from the 2009 and 2010 Field Seasons at Uğurlu on the Island of Gökçeada", *Anatolica*, Sayı: 37, s. 45-65.

Erdoğu, B. (2012). "Uğurlu –Zeytinlik: Gökçeada'da Tarih Öncesi Dönemlere Ait Yeni Bir Yerleşme", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, Cilt: 2, s. 1-16.

Erdoğu, B. (2013). "Uğurlu: Neolithic Settlement on the island of Gökçeada", M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (Ed.), *Neolithic in Turkey*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.1-33.

Erdoğu, B. (2014a). "2013 yılı Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Kazı Çalışmaları", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 1, Ankara, s.167-171.

Erdoğu, B. (2014b). "Gökçeada Uğurlu Archaeological Project A Preliminary Report from the 2011 2013 Field Seasons", *Anatolica*, Sayı: 40, s. 157-178.

Erdoğu, B. (2016a). "2015 Yılı Gökçeada Uğurlu Zeytinlik Kazı Çalışmaları", *38. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, Cilt: 1, Ankara, s. 117-124.

Erdoğu, B. (2016b). "The Neolithic Landscape and Settlement of the Island of Gökçeada (Imbros, Turkey)", M. Ghilardi (Eds), *Géoarchéologie des îles de Méditerranée*, CNRS Editions, Paris, s. 89-96.

Erdoğu, B. (2017). "A Preliminary Report on the Earliest Neolithic Levels at Uğurlu on the Island of Gökçeada", *Anatolica,* Sayı 43, s.71-82.

Erdoğu, B. (2018). "The Neolithic to Chalcolithic Transition on the Island of Gökçeada (Imbros)", S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow Books, Oxford, s. 367-372.

Erdoğu, B., Atakuman, Ç., Yücel, N. (2017). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2016 Yılı Kazı Çalışmaları", *39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara, Cilt: 1, s. 151-158.

Erdoğu, B., Atakuman, Ç., Yücel, N. (2018). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2017 Yılı Kazı Çalışmaları", *40. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 1, Ankara, s. 437-444.

Erdoğu, B., Çevik, Ö. (2015). "Batı Anadolu kronolojisi ve terminolojisi: Sorunlar ve öneriler", *Apad 1*, s. 29-45.

Erdoğu, B., Çevik, Ö. (2019). "A Comporative Study Of the Sixth Millennium BC Marble Bracelets from Ulucak and Uğurlu", *Anatolia Antiqua,* Sayı: 27, s. 29-32.

Erdoğu, B., Çevik, Ö. (2020). "Kıyı Batı Anadolu'nun Kronolojisi ve Terminolojisinin Yeniden Değerlendirilmesi", *Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 25, s. 45-66.

Erdoğu, B., Ulubey, A. (2011). "Colour Symbolism in the Prehistoric Architecture of Central Anatolia and Raman Spectroscopic İnvestigation of Red Ochre in Chalcolithic Çatalhöyük", *Oxford Journal of Archaeology*, Sayı: 30, s.1-11.

Erdoğu, B., Yücel, N. (2012). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları", *34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, Cilt: 1, Ankara, s. 187-194.

Erdoğu, B., Yücel, N. (2015). "Gökçeada Uğurlu Zeytinlik 2014 Yılı Kazısı Çalışmaları", *37. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, Cilt: 1, Ankara, s. 195-200.

Erkanal, H., Şahoğlu, V. (2012). "Liman Tepe (1992-)", O. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkıran (Ed.), *Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları*, Anadolu/Anatolia (Ek Dizi), Supplements III. 2., Ankara, s. 219-230.

Evans, D., Renfrew, C. (1968). *Excavations at Saliagos Near Antiparos*, Supplementary Volumes, No: 5, British School at Athens.

Filipović, D., Obradović, D., Tripković, B. (2017). "Plant Storage in Neolithic Southeast Europe: Synthesis of the Archaeological and Archaeobotanical Avidence from Serbia", *Vegetation History and Archaeobotany*, Sayı: 27, s. 31–44.

Finlayson, B. (2014). "Houses of the Holy: The Evolution of Ritual Buildings", B. Finlayson, C. Makarewicz (Ed.), *Settlement, Survey, and Stone: Essays on Near Eastern Prehistory in Honour of Gary Rollefson*, Ex Oriente, Berlin, s.133-143.

Fisher, K. D. (2006). "Messages in Stone: Constructing Sociopolitical Inequality in Late Bronze Age Cyprus", E. C. Robertson, J. D. Seibert, D. C. Fernandez, M. U. Zender (Ed.), *Space and Spatial Analysis in Archaeology*, University of Calgary Press, Canada, s. 123-131.

Flannery, K. V., Marcus, C. W. (1976). "Analyzing Household Activities", K.V. Flannery (Ed.), *The Early Mesoamerican Village*, Academic Press, New York, s. 34-47.

Flohr, P., Fleitmann, D., Matthews, R., Matthews, W., Black, S. (2016). "Evidence of Resilience to Past Climate Change in Southwest Asia: Early Farming Communities and the 9.2 and 8.2 ka Events", *Quaternary Science Reviews*, Sayı: 136, s. 23-39.

Fuller, D. Q., Carretero, L. G. (2018). "The Archaeology of Neolithic Cooking Traditions: Archaeobotanical Approaches to Baking, Boiling and Fermenting", *Archaeology International*, Sayı: 21, s.109-121.

Funari, P. P. A., Zarankin, A. (2003). "Social Archaeology of Housing from a Latin American Perspective", *Journal of Social Archaeology*, Sayı: 3, No: 1, 23-45.

Gabriel U., 2014, "Die Keramik der troadischen Fundorte Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe und Çıplak Köyü im Kontext ihrer überregionalen Vergleichsfunde", E. Pernicka, C. B. Rose, P. Jablonka (Ed.), *Troia 1987–2012: Grabungen und Forschungen I*, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, s. 990-1057.

Gabriel, U., Aslan, R., Blum, S. W. E. (2004). "Alacalıgöl: Eine neuentdeckte siedlung des 5", *Jahrtausends V. Chr. ın der Troas, Studia Troica Band 14*, Philipp von Zabern, Mainz, s. 121-133.

Galanidou, N., Dellaporta, K., Sakellariou, D. (2020). "Greece: Unstable Landscapes and Underwater Archaeology", G. Bailey, N. Galanidou, H. Peeters, H. J. M. Mennenga (Ed.), *The Archaeology of Europe's Drowned Landscapes*, Springer International Publishing, Switzerland, s. 371-392.

Garrow, D. (2006). "Pits, Settlement and Deposition During the Neolithic and Early Bronze Age in East Anglia", *British Archaeological Reports*, British Series 414, Oxford.

Garrow, D. (2007). "Placing Pits: Landscape Occupation and Depositional Practice During the Neolithic in East Anglia", *Proceedings of the Prehistoric Society*, Sayı: 73, s. 1-24.

Gemici, H. C. (2018). *The World of Figurines in the Neolithic and Early Chalcolithic North Aegean: The Case of Uğurlu Höyük–Gökçeada*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University, Ankara.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Polity Press, Cambridge.

Gkouma, M., Karkanas, P. (2018). "The Physical Environment in Northern Greece at the Advent of the Neolithic", *Quaternary International*, Sayı: 496, s. 14-23.

Glencross, B., Boz, B. (2014). "Representing Violence in Anatolia and the Near East during the Transition to Agriculture: Readings from Contextualized Human Skeletal Remains", C. Knüsel, M. Smith (Ed.), *The Routledge Handbook of the Bioarchaeology of Human Conflict, Routledge*, Taylor and Francis, London, New York, s. 90-108.

Godino, I. B. I., Madella, M. (2013). "The Archaeology of Household – An Introduction", M. Madella, G. Kovacs, B. Berzseny, I. B. I. Godino (Ed.), *The Archaeology of Household*, Oxbow Books, Oxford, s. 1-5.

Graff, S. R. (2017). "Archaeological Studies of Cooking and Food Preparation", *Journal of Archaeological Research*, Sayı: 26, No: 3, s. 305-351.

Green, M. (1998). "Humans as Ritual Victims in the Later Prehistory of Western Europe", *Oxford Journal of Archaeology*, Sayı: 17, No: 2, s. 169–189.

Greenfield, H. J. (2010). "The Secondary Products Revolution: The Past, The Present and The Future", *World Archaeology*, Sayı: 42, No: 1, 29-54.

Gronenborn, D. (1997). "An Ancient Storage Pit in the SW Chad Basin, Nigeria", *Journal of Field Archaeology*, Sayı: 24, No: 4, s. 431-439.

Guilbeau, D., Erdoğu, B. (2011). "Des ''lames de Karanovo'' dans le Site Néolithique d'Uğurlu (île de Gökçeada, Turquie)", *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Volume 135, Livraison 1, s. 1-19.

Guilbeau, D., Kayacan, N., Altınbilek-Algül, Ç., Erdoğu, B., Çevik, Ö. (2019). "A Comparative Study of the Initial Neolithic Chipped-Stone Assemblages of Ulucak and Uğurlu", *Anatolian Studies*, Sayı: 69, s.1-20.

Gurova, M. (2012). "Balkan Flint'–Fiction and/or Trajectory to Neolithization: Evidence from Bulgaria", *Bulgarian e-Journal of Archaeology*, Sayı: 2, No: 1, s. 15-49.

Günel, S. (2008). "Çine-Tepecik Höyüğü 2006 Yılı Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 1, Ankara, s. 73-90.

Günel, S. (2014). "New Contributions Regarding Prehistoric Cultures in Meander Region: Çine-Tepecik", B. Horejs, M. Mehofer (Ed.), *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th millennium BC*, Austrian Academy of Science Press, Wien, s. 83-103.

Günel, S. (2018). "The Prehistoric Culture in Çine-Tepecik and Its Contribution to the Archaeology of the Region", S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area During the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow Books, Oxford, s. 538-547.

Gürçal, E., Ulubey, A. (2020). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Kalkolitik Çağ Mimarisinde Sıva Kullanımı" *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı: 162, s. 39-46

Hadad, R. (2019). "Ruin Dynamics: Architectural Destruction and the Production of Sedentary Space at the Dawn of the Neolithic Revolution", *Journal of Social Archaeology*, Sayı: 19, No: 1, s. 3-26.

Hally, D. J. (2008). *King: The Social Archaeology of a Late Mississippian Town in Northwestern Georgia*, University of Alabama Press, Tuscaloosa.

Halstead, P. (1992). "Dimini and the 'DMP': Faunal Remains and Animal Exploitation in Late Neolithic Thessaly", *The Annual of the British School at Athens*, Sayı: 87, s. 29-59.

Halstead, P. (1995). “From Sharing to Hoarding: The Neolithic Foundations of Aegean Bronze Age Society”. R. Laffineur, W. D. Niemeier (Ed.), *Politeia: Society and State in Aegean Bronze Age I (Aegaeum 12)*, University of Liège, Liège, s. 11-22.

Halstead, P. (2012). “Feast, Food and Fodder in Neolithic-Bronze Age Greece: Commensality and the Construction of Value”, *Journal for Ancient Studies*, Special Volume: 2, s. 21-51.

Harmankaya, S., Erdoğu, B. (2000). “Prehistoric Survey at Gökçaede, Turkey, in 1999”, *Universities of Durham and Newcastle Archaeological Reports,* s. 28-35.

Hayden, B. (1998). “Practical and Prestige Technologies: The Evolution of Material Systems”, *Journal of Archaeological Method and Theory*, Sayı: 5, No: 1, s. 1-55.

Hayden, B., Cannon, A. (1982). “The Corporate Group as an Archaeological Unit”, *Journal of Anthropological Archaeology*, Sayı: 1, No: 2, 132-158.

Hendon, J. A. (2000). “Having and Holding: Storage, Memory, Knowledge, and Social Relations”, *American Anthropologist*, Sayı: 102, No: 1, s. 42-53.

Hill, J. D. (1993). “Ritual and Rubbish in the Iron Age of Wessex: A Study on the Formation of a Specific Archaeological Record”, Basılmamış Doktora Tezi, University of Cambridge.

Hillier, B., Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press, Cambridge.

Hodder, I. (1994). “Architecture and Meaning: The Example of Neolithic Houses and Tombs”, M. P. Pearson, C. Richards (Ed.), *Architecture and Order: Approaches to Social Space*, Routledge, London. s. 67-78.

Hodder, I. (2006). *The Leopard's Tale: Revealingthe Mysteries of Çatalhöyük*, Thames and Hudson, London.

Hodder, I. (2012). "History-Making in Prehistory: Examples from Çatalhöyük and The Middle East", A. M. Jones, J. Pollard, M. J. Allen, J. Gardiner (Ed.), *Image, Memory and Monumentality: Archaeological Engagements with the Material Worlds: A Celebration of the Academic Achievements of Professor Richard Bradley*, Prehistoric Society Research Paper 5, Oxbow Books, Oxford, s. 184-193.

Hodder, I., Hutson, S. (2017). *Geçmişi Okumak*, Çeviri: B. Toprak, E. Rona, Phonix Yayınevi, Ankara.

Hodder, I., Pels, P. (2010). "History Houses: A New Interpretation of Architectural Elaboration at Çatalhoyük", I. Hodder, (Ed.), *Religion in the Emergence of Civilization, Çatalhoyük as a Case Study*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 163-186.

Hood, S. (1981). *Chios Prehistoric Emporio and Ayio Gala, vol. I.* Supplementary, Volume No 15, The British School at Athens, Oxford.

Horejs, B. (2017). "The Çukuriçi Höyük Research Project", B. Horejs (Ed.), *Çukuriçi Höyük 1: Anatolia and the Aegean from the 7th to the 3rd Millennium BC*, Oriental and European Archaeology 5, Austrian Academy of Sciences, Vienna, s. 11-26.

Hughes, D. D. (1991). *Human Sacrifice in Ancient Greece*, Routledge, London-New York.

Hughes, P. D., Gibbard, P. L. (2015). "A Stratigraphical Basis for the Last Glacial Maximum (LGM)", *Quaternary International*, Sayı: 383, s. 174-185.

Hüryılmaz, H. (2002). "Yenibademli Höyük: Kuzeydoğu Ege Denizi'nde Bir Erken Tunç Çağı Yerleşmesi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*; Sayı: 1, Cilt: 19, s. 27-44.

Hüryılmaz, H. (2006). "Gökçeada-Yenibademli Yerleşmecilerinin Erken Bronz Çağı'nda Denizaşırı İlişkileri", *Eletronik Sosyal Bilimler Dergis*, Sayı: 17, Cilt: 5, s. 1-9.

Ingold, T. (2013). *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*, Routledge, New York.

Insoll, T. (2004). *Archaeology, Ritual, Religion*, Routledge, London.

Jiménez-Jáimez, V., Suárez-Padilla, J. (2019). "Understanding Pit Sites: Storage, Surplus and Social Complexity in Prehistoric Western Europe", *Journal of Archaeological Method and Theory*, Sayı: 27, s. 799–835.

Jongsma, T., Greenfield, H. J. (2002). "The Household as Behaviour: An Anthropological Perspective", L. Nikolova (Ed.), *Material Evidence and Cultural Pattern: Material Evidence and Cultural Pattern in Prehistory*, International Institute of Anthropology Prehistory Foundation, Karlovo, s. 1-11.

Karacalı, A. O., Urfalıoğlu, N. (2019). "An Evaluation of Restitutions Prepared for the Architecture of the Neolithic Site of Göbeklitepe and a Proposition", *Megaron*, Sayı: 14, Cilt: 1, s. 63-73.

Karamurat, C. (2018). *Ritual and Social Structure During the Late Neolithic and Early Chalcolithic: Pit Rituals of Uğurlu Höyük-Gökçeada*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, The Department of Settlement Archaeology, Middle East Technical University, Ankara.

Karamurat, C., Atakuman, Ç., Erdoğu, B. (2021). "Digging Pits and Making Places at Uğrulu During the Sixt Millennium BC", *Oxford Journal of Archaeology*, Sayı: 40, No: 1, 1-20.

Kent, S. (1990a). "Activity Areas and Architecture: An Interdisciplinary View of the Relationship between the Use of Space and Domestic Built Environments", S. Kent (Ed.), *Domestic Architecture and the use of Space: AnInterdisciplinary Cross-Cultural Study*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 1-8.

Kent, S. (1990b). "A Cross-Cultural Study of Segmentation, Architecture and the Use of Space", S. Kent (Ed.), *Domestic Architecture and the use of Space:*

AnInterdisciplinary Cross-Cultural Study, Cambridge University Press, Cambridge, s. 127–152.

Kertzer, D. I., (1991). "Household History and Sociological Theory", *Annual Review of Sociology*, Sayı: 17, s. 155-179.

King, A. D. (1980). "Introduction", A. D. King (Ed.), *Buildings and Society: Essays on the Social Development of the Built Environment*, Routledge and Kegan Paul, London, s. 1-17.

Kinzel, M. (2019). "Special Buildings at PPNB Shkārat Msaied", S. Nakamura, T. Adachi, M. Abe (Ed.), *Decades in Deserts: Essays on Near Eastern Archaeology in Honour of Sumio Fujii*, Rokuichi Syobou, Japan, s. 79-94.

Kloukinas, D. (2014). *Neolithic Building Technology and the Social Context of Construction Practices: the Case of Northern Greece*, Basılmamış Doktora Tezi, School of History, Archaeology and Religion Department of Archaeology and Conservation, Cardiff University.

Knapp, A. B. (2009), "Monumental Architecture, Identity and Memory", *Proceedings of the Symposium: Bronze Age Architectural Traditions in the East Mediterranean: Diffusion and Diversity (Gasteig, Munich, 7-8 May, 2008)*, Verein zur Förderung der Aufarbeitung der Hellenischen Geschichte e.V, Weilheim, s. 47-59.

Knight, C., Power, C., Watts, I. (1995). "The Human Symbolic Revolution: A Darwinian Account", *Cambridge Archaeological Journal*, Sayı: 5, No: 1, s. 75-114.

Korfmann, M. (1973). "The Sling as a Weapon", *Scientific American*, Sayı: 229, No: 4, s. 35-42.

Korkut, T., Işın, G., Takaoğlu, T., Özdemir, B. (2015). "Tlos Antik Kenti Yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası Kaya Resimleri", *Tüba-Ar*, Sayı: 18, s. 37-49.

Korkut, T., Takaoğlu, T., Sezgin, K. (2019). "Pre-Classical Habitation at Tlos, Lycia", *Adalya*, Sayı: 22, s. 25-44.

Kornienko, T. V. (2009). "Notes on the Cult Buildings of Northern Mesopotamia in the Aceramic Neolithic Period", *Journal of Near Eastern Studies*, Sayı: 68, No: 2, s. 81-102.

Kotthoff, U., Pross, J., Müller, U. C., Peyron, O., Schmiedl, G., Schulz, H., Bordon, A. (2008). "Climate Dynamics in the Borderlands of the Aegean Sea During Formation of Sapropel S1 Deduced from a Marine Pollen Record", *Quaternary Science Reviews*, Sayı: 27, Cilt: 7–8, s. 832-845.

Krauß, R., Marinova, E., De Brue, H., Weninger, B. (2017). "The Rapid Spread of Early Farming from the Aegean into the Balkans via the Sub-Mediterranean-Aegean Vegetation Zone", *Quaternary International*, Sayı: 496, s. 24-41.

Kroll, E. M., Price, T. D. (1991). "Introduction", E. M. Kroll, T. D. Price (Ed.), *The Interpretation of Archaeological Spatial Patterning*, Springer Science, New York, s.1-6.

Kuijt, I. (2002). "Keeping the Peace: Ritual, Skull Caching, and Community Integration in the Levantine Neolithic", I. Kuijt (Ed.), *Life in Neolithic Farming Communities Social Organization, Identity, and Differentiation*, Kluwer Academic Publishers, New York, s. 137-164.

Kuijt, I. (2008). "The Regeneration of Life Neolithic Structures of Symbolic Remembering and Forgetting", *Current Anthropology*, Sayı: 49, No: 2, s. 171-197.

Lambeck, K., Purcell, A. (2005). "Sea-Level Change in the Mediterranean Sea Since The LGM: Model Predictions for Tectonically Stable Areas", *Quaternary Science Reviews*, Sayı: 24, s. 1969–1988.

LaMotta, V., Schiffer, M.B. (1999). "Formation Processes of House Floor Assemblages", P. M. Allison (Ed.), *The Archaeology of Household Activities*, Routledge, London, s.19-29.

Lamoureux-St-Hilaire, M., Macrae, S., McCane, C. A., Parker, E. A., Iannone, G. (2015). "The Last Groups Standing: Living Abandonment at the Ancient

Maya Center of Minanha, Belize", *Latin American Antiquity*, Sayı: 26, No: 4, s. 550-569.

Lawrence, D. L., Low, S. M. (1990). "The Built Environment and Spatial Form", *Annual Review of Anthropology*, Sayı: 19, s. 453-505.

Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology,* Allen Lane Penguin Press, London.

Lévi-Strauss, C. (1987). *Anthropology and Myth: Lectures 1951-1982,* Blackwell, New York.

Lichter, C. (2014). "Temples' in the Neolithic and Copper Agein Southeast Europe?", *Documenta Praehistorica*, Sayı: 41, s. 119-136.

Lock, G. (2009). "Human Activity in a Spatial Context", C. Gosden, B. Cunliffe, R. A. Joyce (Ed.), *The Oxford Handbook of Archaeology*, Oxford University Press, New York, s. 141-155.

Mastrogiannopoulou, V., Sampson, A. (2017). "Euboea During the Neolithic Period: A Review of the Evidence", Z. Tankosic, F. Mavrides, M. Kosma (Ed.), *An Island Between two Worlds*, Norwegian Institute at Athens, vol. 6, Athens, s. 33-49.

Matthews, W. (2005). "Micromorphological and Microstratigraphic Traces of Uses of Space", Inhabiting Çatalhöyük: Reports from the 1995–99 Seasons", Ian Hodder (Ed.), *Çatalhöyük Research Project 4,* McDonald Institute Monographs 38, McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge, s. 355–98.

Matthews, W. (2012). "Defining Households: Micro-Contextual Analysis of Early Neolithic Households in the Zagros, Iran", B. J. Parker, C. P. Foster (Ed.), *New Perspectives on Household Archaeology*, Eisenbrauns, Indiana, s. 183-216.

Meriç, E., Öner, E., Avşar, N., Nazik, A., Kapan-Yeşilyurt, S., Göksu, Y., Kaya-Keleş, Ş., Yokeş, B., Kam, E., Candan, O., Dinçer, F. (2014). "Gökçeada Kuzeydoğusundaki Saklı Koy'da Paleontolojik Verilere Dayalı Yeni Bir Bulgu: Büyük Dere Koyu", *TPJD Bülteni*, Sayı: 1, Cilt: 26, s. 67-97.

Meyer, C., Ganslmeier, R., Dresely, V., Alt, K. W. (2012). "New Approaches to the Reconstruction of Kinship and Social Structure Based on Bioarchaeological Analysis of Neolithic Multiple and Collective Graves", J. Kolář, F. Trampota (Ed.), *Theoretical and Methodological Considerations in Central European Neolithic Archaeology*, BAR International Series 2325, Oxford, s. 11–23.

Milić, M. (2014). "PXRF Characterisation of Obsidian from Central Anatolia, the Aegean and Central Europe", *Journal of Archaeological Science*, Sayı: 41, No: 1, s. 285–296.

Milić, M. (2016). *Obsidian exchange and societies in the Balkans and the Aegean from the late 7th to 5th millennia BC*, Basılmamış Doktora Tezi, Institute of Archaeology University College London.

Milićević-Bradač, M. (2005). "The Transfer of Symbols and Meanings: The Case of the 'Horns of Consecration", *Documenta Praehistorica (Ljubljana)*, Sayı: 32, s. 187-196.

Moore, J. R. (1996). *Architecture and Power in the Ancient Andes: The Archaeology of Public Buildings*, Cambridge University Press, Cambridge.

Müller, N., Kiriatzi, K. (2018). *Pottery Traditions and Innovation in Western Anatolia: Investigating the Neolithic/Chalcolithic Transition Through Ceramic Analysis*, Tübitak Report, No: 114K 271.

Nanoglou, S. (2001). "Social and Monumental Space in Neolithic Thessaly, Greece", *European Journal of Archaeol*ogy, Sayı: 4, No: 3, s. 303-322.

Nikolaidou, M., Elster, E.S., Renfrew, J. M. (2013). "Sitagroi in 2013: A Fresh Evaluation of Wild Resource Exploitation during the Neolithic and Early Bronze Age", *Backdirt: Annual Review,* Cotsen Institute of Archaeology at UCLA, Los Angeles, s. 54–69.

Nikula, R., Väinölä, R. (2003). "Phylogeography of Cerastoderma Glaucum (Bivalvia: Cardiidae) Across Europe: A Major Break in the Eastern Mediterranean", *Marine Biology*, Sayı: 143, s. 339-350.

Nilsson, M. (2014). "A Note on Domestic vs Communal Grain Storage in The Early Helladic Period", *Opuscula, Annual of the Swedish Institutes at Athens and Rome (OpAthRom) 7*, Stockholm, s. 223–239.

Orton, C., Tyers, P., Vince, A. (1993). *Pottery in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge.

Öner, E. (2000). "Yeni Bademli Höyük Çevresinde (Gökçeada-İmroz) Jeoarkeolojik Araştırmalar", *XV. Arkeometri Sonuçları*, Ankara, s. 19-32.

Öner, E. (2001). "Gökçeada Kıyılarında Holosen Deniz Seviyesi ve Kıyı Çizgisi Değişmeleri", E. Özhan, Y. Yüksel (Ed.), *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları III. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 01 Konferansı Bildiriler Kitabı,* Cilt: 3, Ankara, s.779-790.

Özbek, O. (2012). "Sea Level Changes and Prehistoric Sites on the Coasts of Southern Turkish Thrace, 12,000-6000 BP" *Quaternary International*, Sayı: 261, s. 162-175.

Özbek, O., Erdoğu, B. (2014). "Initial Occupation of the Gelibolu Peninsula and the Gökçeada Imbroz Island in the pre Neolithic and Early Neolithic", *Eurasian Prehistory*, Sayı: 11, s. 97-128.

Özdemir, A. (2017). *Prehistorik Gülpınar (Smintheion) Yerleşimi Mimarisi ve Mekansal Kullanımı*, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Çanakkale.

Özdemir, A., Bamyacı, O. B. (2018). "Erken ve Orta Kalkolitik Dönem'de Batı Anadolu'da Tekstil Üretimi: Gülpınar Buluntusu Ağırşakların İşlevlendirilmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 28, Cilt: 2, s. 1-14.

Özdemir, A., Bamyacı, O., Yavşan, Ç. (20l4). "Kalkolitik Smintheion Gülpinar Buluntusu Antropomorfik Objeler", *Höyük*, Sayı: 5, s. 11-24.

Özden, S., Ateş, Ö., Şengün, F., Tunç, İ. O., Türkdönmez, O., Şanlıyüksel, D., Avcıoğlu, M., Ertekin, C. (2008). "Gökçeada'nın Jeolojik Özellikleri", *Gökçeada Değerleri Sempozyumu* (26-27 Ağustos 2008), Çanakkale, s. 47-58.

Özdoğan, M. (2011). "Eastern Thrace: The Contact Zone Between Anatolia and the Balkans", S. Steadman, G. McMahon (Ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: 10,000-323 BCE*, Oxford University Press, Oxford, s. 657-682.

Özdoğan, M., Özdoğan, A. (1998). "Buildings of Cult and and the Cult of Buildngs", *Light on Top of The Black Hill- Studies Presented to Halet Çambel*, Ege Yayınları, İstanbul, s. 581-59.

Pappa, M., Halstead, P., Kotsakis, K., Bogaard, A., Fraser, R., Isaakidou, V., Mainland, I., Mylona, D., Skourtopoulou, K., Triantaphyllou, S., Tsoraki, Ch., Urem-Kotsou, D., Valamoti, S.M., Veropoulidou, R. (2013). "The Neolithic Site of Makriyalos, Northern Greece: A Reconstruction of The Social and Economic Structure of The Settlement Through a Comparative Study of the Finds", S. Voutsaki, S. M. Valamoti (Ed.), *Diet, Economy and Society in The Ancient Greek World: Towards A Better Integration of Archaeology and Science*, Peeters, Leuven Pharos Supplement, s. 77 – 88.

Pappa, M., Halstead, P., Kotsakis, K., Urem-Kotsou, D. (2004). "Evidence for Large-scale Feasting at Late Neolithic Makriyalos, N Greece", P. Halstead, J. C. Barrett (Ed.), *Food, Cuisine and Society in Prehistoric Greece*, Oxbow Books, Oxford, s. 16-44.

Paul, J., Erdoğu, B. (2017). "An Examination of the Worked Bone and Antler Assemblageat Ugurlu (Gökçeada, Turkey)", *Documenta Praehistorica*, Sayı: 44, s. 368-385.

Pearson, M. P., Richards, C. (1994). "Ordering the World: Perceptions of Architecture, Space and Time", P. P. Michael, C. Richards (Ed.), *Architecture and Order: Approaches to Social Space*, Routledge, London, s. 1-37.

Perissoratis, C., Conispoliatis, N. (2003). "The İmpacts of Sea-Level Changes During Latest Pleistocene and Holocene Times on the Morphology of the Ionian and Aegean seas (SE Alpine Europe)", *Marine Geology*, Sayı: 196, Cilt: 3-4, s. 145-156.

Perlès, C. (2001). *The Early Neolithic in Greece: The First Farming Communities in Europe,* Cambridge University Press, Cambridge.

Perlès, C., Takaoğlu, T., Gratuze, B. (2011). "Melian Obsidian in NW Turkey: Evidence for Early Neolithic Trade", *Journal of Field Archaeology*, Sayı: 36, Cilt: 1, s. 44-52.

Pfälzner, P. (2001). *Haus und Haushalt: Wohnformen des dritten Jahrtausends vor Christus in Nordmesopo-tamien,* Damaszener Forschungen 9, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Pfälzner, P. (2015). "Activity-area Analysis: A Comprehensive Theoretical Model", M. Müller (Ed.), *Household Studies in Complex Societies: (Micro) Archaeologicaland Textual Approaches,* The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago, s. 29-60.

Pilaar-Birch, S., Atıcı, L., Erdoğu, B. (2019). "Spread of Domestic Animals Across Neolithic Western Anatolia: New Stable Isotope Evidence from Uğurlu Hoyuk, The Island of Gokceada, Turkey", *Plos One*, Sayı: 10, s.1-18.

Pluckhahn, T. J. (2010). "Household Archaeology in the Southeastern United States: History, Trends, and Challenges", *Journal of Archaeological Research,* Sayı: 18, Cilt: 4, s. 331-385.

Pollard, J. (1992). "The Sanctuary, Overton Hill, Wiltshire: A Re-Examination", *Proceedings of the Prehistoric Society*, Sayı: 58, No: 1, s. 213-226.

Pollard, J. (1999). "These Places Have Their Moments: Thoughts on Settlement Practices in the British Neolithic", J. Brück, M. Goodman (Ed.), *Making Places in the Prehistoric World: Themes in Settlement Archaeology*, UCL Press, London, s. 76-93.

Pollard, J. (2001). "The Aesthetics of Depositional Practice", *World Archaeology*, Sayı: 33, No: 2, s. 315-333.

Pollock, S. (2003). "Feasts, Funerals and Fast Food in Early Mesopotamian States", T. L. Bray (Ed.), *The Archaeology and Politics of Food and Feasting in Early States and Empires*, Kiuwer Academic, New York, s. 17-38.

Pollock, S. (2015). "Towards an Archaeology of Commensal Spaces. An Introduction", S. Pollock (Ed.), *Between Feasts and Daily Meals: Towards an Archaeology of Commensal Spaces*, Edition Topoi, Berlin, s. 7–28.

Rainville, L., (2012). "Household Matters: Techniques for Understanding Assyrian Houses", C. P. Foster, B. J. Parker (Ed.), *New Perspectives on Household Archaeology*, Eisenbrauns, Indiana, s. 139-164.

Rapoport, A. (1969), *House Form and Culture*, Prentice-Hall, Inc, London.

Rapoport, A. (1980). "Cross-Cultural Aspects of Environmental Design", I. Altman, A. Rapoport, J. F. Wohlwill (Ed.), *Environment and Culture*, Springer, New York, s. 7-46.

Rapoport, A. (1990). "Systems of Activities and Systems of Settings", S. Kent (Ed.), *Domestic Architecture and the use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural Study*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 9–20.

Rapp, R., Ross, E., Bridenthal, R. (1979). "Examining Family History", *Feminist Studies*, Sayı: 5, No: 1, 174-200.

Reingruber, A., Toufexis, G., Kyparissi-Apostolika, N., Anetakis, M., Maniatis, Y., Facorellis, Y. (2017). "Neolithic Thessaly: Radiocarbon Dated Periods and Phases", *Documenta Praehistorica*, Sayı: 44, s. 34-53.

Richards, C., Thomas, J. (1984). "Ritual Activity and Structured Deposition in Later Neolithic Wessex", R. Bradley, J. Gardiner (Ed.), *Neolithic Studies: A Review of Some Current Research*, British Archaeological Reports, British Series 133, Oxford, s. 189-218.

Risch, R. (2011). "Social and Economic Organisation of Stone Axe Production and Distribution in the Western Mediterranean", V. Davis, M. Edmonds (Ed.), *Stone Axe Studies III*, Oxbow Books, Oxford, s. 99-118).

Roffet-Salque, M., Marciniak, A., Valdes, P. J., Pawłowska, K., Pyzel, J., Czerniak, L., Krüger, M., Roberts, C. N., Pitter, S., Evershe, R. P. (2018). "Evidence for the Impact of the 8.2-kyBP Climate Event on Near Eastern Early Farmers", *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115 (35), s. 8705-8709.

Roque, C., Guibert P., Vartanian, E., Bechtel F., Treuil R., Darcque, P., Koukouli-Chryssanthaki, H., Malamidou, D. (2008). "The Chronology of the Neolithic Sequence at Dikili Tash, Macedonia, Greece: TL Dating of Domestic Ovens", *Archaeometry*, Sayı: 44, No: 4, s. 613–633.

Rosenfeld, S. A., Bautista, S. L. (2017). "An Archaeology of Rituals", S. A. Rosenfeld, S. L. Bautista (Ed.), *Rituals of the Past: Prehispanic and Colonial Case Studies in Andean Archaeology*, University Press of Colorado, Boulder, s. 3-20.

Ross, J. C., Steadman, S. R. (2017). *Ancient Complex Societies*, Routledge, New York.

Sagarbarria, R. (2017). "Pre-Contact Period Use of Sling Weaponry in Pitt Polder", Mike K. Rousseau (Ed.), *Archaeology of the Lower Fraser River*, Archaeology Press, Simon Fraser University, s. 141-148.

Sagona, A., Zimansky, P. (2009). *Ancient Turkey*, Routledge, New York.

Sağlamtimur, H., Ozan A. (2012). "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat (Ed.), *Ege Üniversitesi Arkeolojik Kazıları*, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 223-241.

Sampson, A. (1992). "Late Neolithic Remains at Tharrounia, Euboea: A Model for The Seasonal Use of Settlements and Caves", *The Annual of the British School at Athens* 87, s. 61–101.

Sampson, A. (1993). "Skoteini, Tharrounia: The Cave, The Settlement and The Cemetery", *TAPA*, Athens.

Sampson, A. (2008). "From the Mesolithic to the Neolithic: New Data on Aegean Prehistory", H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Sahoglou, R. Tuncel (Ed.), *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 503-516.

Sampson, A. (2018a). "The Neolithic Settlement at Ftelia on Mykonos: An Intra-Site Analysis", A. Sampson, T. Tsourouni (Ed.), *Ftelia on Mykonos: Neolithic Networks in the Southern Aegean Basin, Vol. II,* University of the Aegean, Laboratory of Environmental Archaeology, Monograph Series 7, Athena, s. 1-14.

Sampson, A. (2018b). "Ftelia: The Stratigraphic Sequence and The Architecture", A. Sampson, T. Tsourouni (Ed.), *Ftelia on Mykonos: Neolithic Networks in the Southern Aegean Basin, Vol. II,* University of the Aegean, Laboratory of Environmental Archaeology, Monograph Series 7, Athena, s. 15-44.

Sara-Lafosse, R. V. C. (2017). "Architecture and Ritual Practices at Huaca A of Pampa de las Llamas–Moxeke", S. A. Rosenfeld, S. L. Bautista (Ed.), *Rituals of the Past: Prehispanic and Colonial Case Studies in Andean Archaeology*, University Press of Colorado, Boulder, s. 103-122.

Schoop, Ulf-Dietrich. (2011). "The Chalcolithic on the Plateau", G. McMahon, S. Steadman (Ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: 10,000-323 BCE*, Oxford University Press, New York, s. 150–173.

Schoop, Ulf-Dietrich. (2014). "Weaving society in Late Chalcolithic Anatolia: Textile production and social strategies in the 4th millennium BC", B. Horejs, M. Mehofer (Ed), *Western Anatolia Before Troy Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?* Austrian Academy of Sciences Press, Vienna, s. 421-446.

Seeher, J. (1987). "Antalya Yakınlarında Karain Mağarasındaki Kalkolitik Çağ Buluntuları", *5. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* Cilt: 2, Ankara, s. 221-238.

Smyth, M. P. (1989). "Domestic Storage Behavior in Mesoamerica: An Ethnoarchaeological Approach", *Archaeological Method and Theory*, Sayı: 1, s. 89-138.

Sorensen, L., Pétrequin, P., Pétrequin, A-M., Errera, M., Horejs, B., Herbaut, F. (2017). "Les limites sud-orientales des jades alpins (Grèce et Turquie)", P. Pétrequin, E. Gauthier, A. M. Pétrequin (Ed), *Jade: Objets-Signes et Interprétations Sociales des Jades Alpins dans l' Europe Néolithique*, Tome 3, Centre de Recherche Archéologique de la Vallée de l'Ain, Presses Universitaires de Franche-Comté, s. 491-520.

Souvatzi, S. (2008). *A Social Archaeology of Households in Neolithic Greece*, Cambridge University Press, Cambridge.

Souvatzi, S. (2012). "Between the Individual and the Collective: Household as A Social Process in Neolithic Greece". B. J. Parker, C. P. Foster (Ed.), *Household Archaeology: New Perspectives from the Near East and Beyond*, Eisenbrauns, Indiana, s. 15-43.

Souvatzi, S. (2017). "Kinship and Social Archaeology", Cross-*Cultural Research*, Sayı: 51, No: 2, s. 172–195.

Stanish, C. (1989). "Household Archeology: Testing Models of Zonal Complementarity in the South Central Andes", *American Anthropologist*, Sayı: 91, No: 1, s. 7-24.

Stanish, C., Haley, K. J. (2008). "Power, Fairness, and Architecture: Modeling Early Chiefdom Development in the Central Andes", *Archeological Papers of the American Anthropological Association*, Sayı: 14, No: 1, s. 53–70.

Steadman, S. R. (2000). "Spatial Patterning and Social Complexity on Prehistoric Anatolian Tell Sites: Models for Mounds", *Journal of Anthropological Archaeology*, Sayı: 19, 164-199.

Steadman, S. R. (2011). "Take Me to Your Leader: The Power of Place in Prehistoric Anatolian Settlements", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, Sayı: 363, s. 1-24.

Steadman, S. R. (2016). *Archaeology of Domestic Architecture and the Human Use of Space*, Roudledge, New York.

Stiner, M. C. (2010). "Shell ornaments from the Upper Paleolithic and Mesolithic layers of Klissoura Cave 1 by Prosymna, Greece", *Eurasian Prehistory*, Sayı: 7, No: 2, s. 287–308.

Stone, L., King, D. E. (2018). *Kinship and Gender: An Introduction*, Routledge, New York.

Takaoğlu, T. (2002). "Chalcolithic Marble Working at Kulaksızlar in Western Anatolia", *TÜBA-AR*, Sayı: 5, s. 71-94.

Takaoğlu, T. (2004). "Interactions in Fifth Millennium BC Western Anatolia: New Evidence", *Anatolia Antiqua*, Sayı: 12, s. 1-6.

Takaoğlu, T. (2006). "The Late Neolithic in the Eastern Aegean: Excavations at Gülpınar in the Troad", *Hesperia*, Sayı: 75, s. 289-315.

Takaoğlu, T., Işın, G., Korkut, T. (2014). "Archaeological Evidence for 9th and 8th Millennia BC at Girmeler Cave Near Tlos in SW Turkey", *Documenta Praehistorica*, Sayı 41, s. 111-118.

Takaoğlu, T., Özdemir, A. (2018). "The Middle Chalcolithic Period in The Troad: A New Look from Gülpınar", S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.). *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow Books, Oxford, s. 481-492.

Taylor, W. W. (1948). *A Study of Archeology*, Memoir 69, Menasha, WI, American Anthropological Assn, Berkeley.

Televantou, C. (2019). "The Neolithic Settlement at Strofilas, Andros", *Papyri-Scientific Journal*, Sayı: 8, s. 146-181.

Thissen, L. (2005). "Coming to grips with the Aegean in Prehistory: An Outline of the Temporal Framework, 10.000-5500 cal BC", C. Lichter (Ed.), *How did Farming Reach Europe?, Anatolian European Relations from the Second Half of the 7th through the First Half of the 6th Millennium cal BC*., BYZAS 2, Ege Yayınları, İstanbul, s. 29-40.

Thomas, J. (1999). *Understanding the Neolithi*c, Routledge, London.

Thomas, J. (2012). "Introduction: Beyond the Mundane?", H. Anderson-Whymark, J. Thomas (Ed.), *Regional Perspectives on Pit Deposition: Beyond the Mundane*, Neolithic Studies Group Seminar Paper 12, Oxbow Books, Oxford, s. 1-12.

Tomkins, P. (2007a). "Neolithic: Strata IX–VIII, VII–VIB, VIA–V, IV, IIIB, IIIA, IIB, IIA and IC Groups", N. Momigliano (Ed.), Knossos Pottery Handbook: Neolithic and Bronze Age (Minoan), British School at Athens, London, s. 9–48.

Tomkins, P. (2007b). "Communality and Competition: The Social Life of Food and Containers at Aceramic and Early Neolithic Knossos, Crete", C. Mee, J. Renard (Ed.), *Cooking Up the Past: Food and Culinary Practices in the Neolithic and Bronze Age Aegean*, Oxbow Books, Oxford, s. 174-199.

Tomkins, P. (2009). "Domesticity by Default. Ritual, Ritualization and Cave-Use in the Neolithic Aegean", *Oxford Journal of Archaeology*, Sayı: 28, No: 2, s. 125-153.

Toufexis, G. (2016). "Palioskala. A Late Neolithic, Final Neolithic and Early Bronze Age settlement in the Eastern Thessalian plain (Central Greece)", Z. Tsirtsoni (Ed.), *The Human Face of Radiocarbon: Reassessing Chronology in Prehistoric Greece and Bulgaria, 5000-3000 cal BC*., Travaux de la Maison de l'Orient et de la Méditerranée 69, Lyon, s. 399-425.

Tripković, B. (2011). "Containers and Grains: Food Storage and Symbolism in the Central Balkans (Vinča Period)", *Documenta Praehistoric*, Sayı: 38, s. 159-172.

Trubitt, M. B. D. (2003). "The Production and Exchange of Marine Shell Prestige Goods", *Journal of Archaeological Research*, Sayı: 11, s.243–277.

Tsampiri, M. (2018). “Obsidian in The Prehistoric Aegean: Trade and Uses”, *Bulletin of the Geological Society of Greece*, Sayı: 53, No: 1, s. 28-49.

Tsirtsoni, Z. (2016). “The Late Neolithic II (Chalcolithic)-Early Bronze Age transition at the tell of Dikili Tash”, Z. Tsirtsoni (Ed.), *The Human Face of Radiocarbon: Reassessing Chronology in Prehistoric Greece and Bulgaria, 5000–3000 cal BC.*, Travaux de la Maison de l’Orient et de la Méditerranée 69, Lyon, s. 271–298.

Tuncel, R., Şahoğlu, V. (2018). “The Chalcolithic of Coastal Western Anatolia: A View from Liman Tepe, İzmir”, Dietz, S., Mavridis, F., Tankosic, Z., Takaoğlu, T. (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*, Oxbow Books, Oxford, s. 513- 529.

Twiss, K. (2012). “The Archaeology of Food and Social Diversity”, *Journal of Archaeological Research*, Sayı: 20, No: 4, s. 357–395.

Twiss, K. C., Russell, N. (2009). “Taking the Bull by the Horns: Ideology, Masculinity, and Cattle Horns at Çatalhöyük (Turkey)”, *Paléorient*, Sayı: 35, No: 2, s. 19-32.

Valamoti, S. (2014). “Report on the 2014 Flotation Samples from Uğurlu, Gökçeada/Imbroz”, Unpublished Report.

van Meijl, T. (1993). “Maori Meeting-Houses in and Over Time”, J. J. Fox (Ed.), *Inside Austronesian Houses: Perspectives on Domestic Designs for Living*, Australian National University E Press, Canberra, s. 201-225.

Vis, B. N. (2009). *Built Environments, Constructed Societies: Inverting Spatial Analysis*, Sidestone Press, Leiden.

Voultsiadou, E., Koutsoubas, D., Achparaki, M. (2010). “Bivalve Mollusc Exploitation in Mediterranean Coastal Communities: An Historical Approach”, *Journal of Biological Research-Thessaloniki*, Sayı: 13, s. 35–45.

Wahl, J., Trautmann, I. (2012). "The Neolithic Massacre at Talheim: A Pivotal Find in Conflict Archaeology", R. J. Schulting, L. Fibige (Ed.), *Sticks, Stones, and Broken Bones: Neolithic Violence in a European Perspective*, Oxford University Press, Oxford, s. 77-100.

Wason, P. K. (1994). *The Archaeology of Rank*, Cambridge University Press, Cambridge.

Whalen, M. (2013). "Wealth, Status, Ritual, and Marine Shell at Casas Grandes, Chihuahua, Mexico", *American Antiquity*, Sayı: 78, No: 4, s. 624-639.

Wiersma, C. W. (2020). "House (centric) Societies on The Prehistoric Greek Mainland", *Oxford Journal of Archaeology*, Sayı: 39, No: 2, s. 141–158.

Wilk, R. R., Netting, R. (1984). "Households: Changing Forms and Functions", R. Netting, R. Wilk, E. Arnould (Ed.), *Households: Comparative and Historical Studies of the Domestic Group*, University of California Press, Berkeley, s. 1-28.

Wilk, R. R., Rathje, W. L. (1982). "Household Archaeology", *The American Behavioral Scientist*, Sayı: 25, No: 6, s. 617-639.

Wilson, G. D. (2008). *The Archaeology of Everyday Life at Early Moundville*, University of Alabama Press, Tuscaloosa.

Yehuda, E. (2010). "Household Archaeology: The Case of Pottery and Rural Dwellings During the Crusader Period", Basılmamış Doktora Tezi, Faculty of Humanities, Department of Archaeology, University of Haifa.

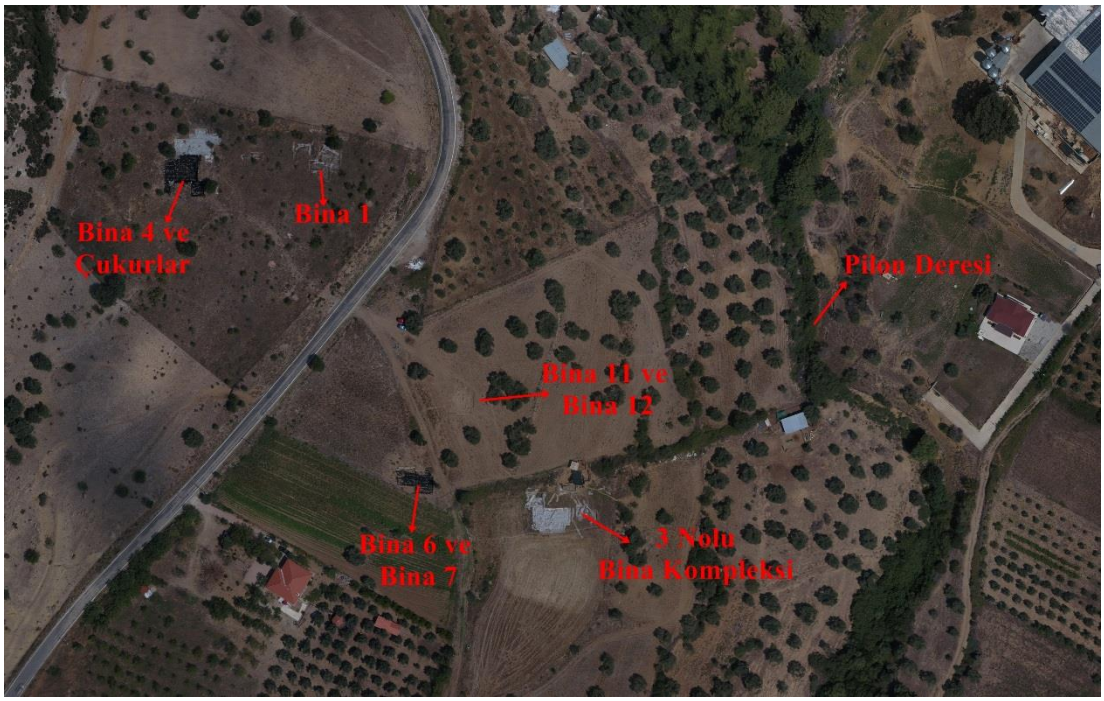
Yıldız, M. (2008). "Muğla, Milas, Beçin Beldesi, Beçin Kalesi Bayrak Direği Kazısı", *17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Side-Antalya 28.04-1.05.2008 (Yayınlanmamış Bildiri).

Zöldföldı, J. (2011). *5000 Years Marble History in Troia and the Troad: Petroarchaeological Study on the Provenance of White Marbles in West Anatolia*,

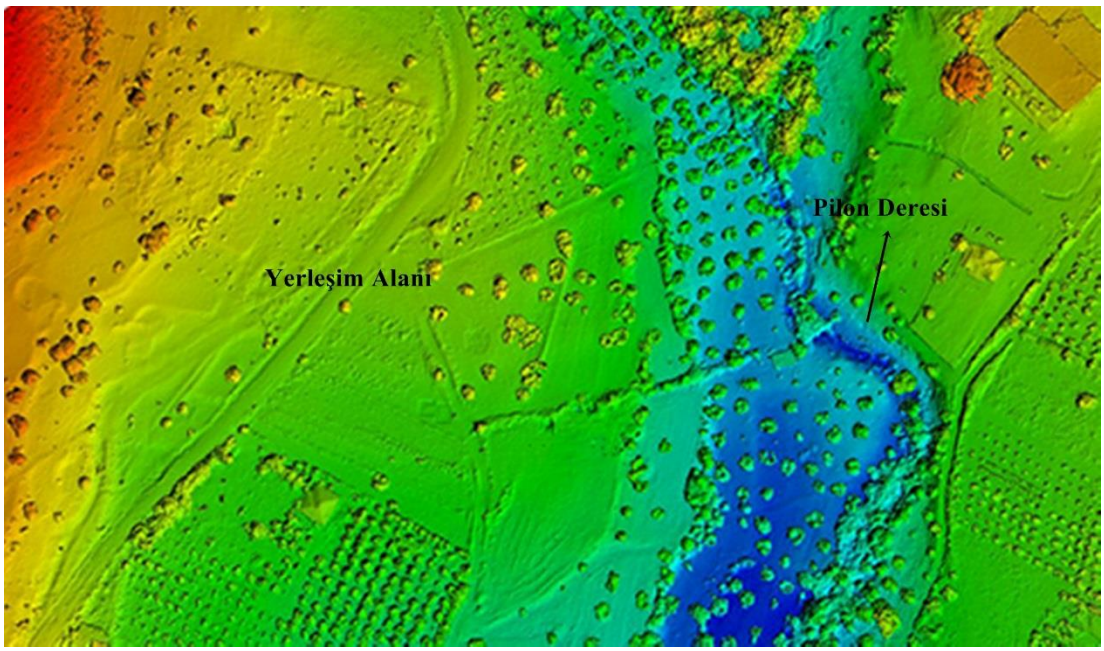
Basılmamış Doktora Tezi, 7 Mathematisch-Naturwissenschaftliche Fakultät, Universität Tübingen.

Zöldföldı, J., Satır, M. (2003). "Provenance of White Marble Building Stones in the Monuments of The Ancient Troia", G. A. Wagner, E. Pernicka, H. P. Uerpmann (Ed.), *Troia and the Troad*, Springer, Berlin, s. 203-223.

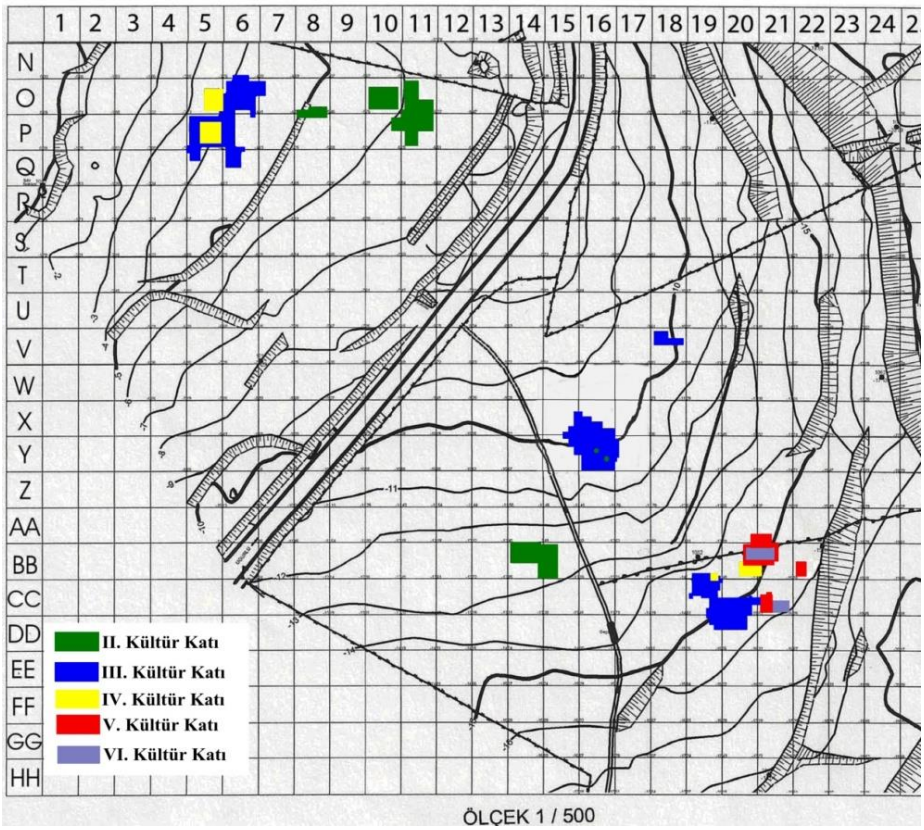
LEVHALAR

Levha 1: Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi kuş bakışı görünümü ve Kalkolitik Dönem binalarının yerleşim üzerindeki dağılımı (Uğurlu-Zeytinlik Kazı Arşivi)

Levha 2: Uğurlu-Zeytinlik tarihönecesi sayısal yüzey modeli (Uğurlu-Zeytinlik Kazı Arşivi)

Levha 3: Kültür katlarının yerleşim üzerindeki dağılımı (Uğurlu-Zeytinlik Kazı Arşivi)

Levha 4: 3 No.lu Bina Kompleksi

Levha 5: 3 No.lu Bina Kompleksi 3A Binası

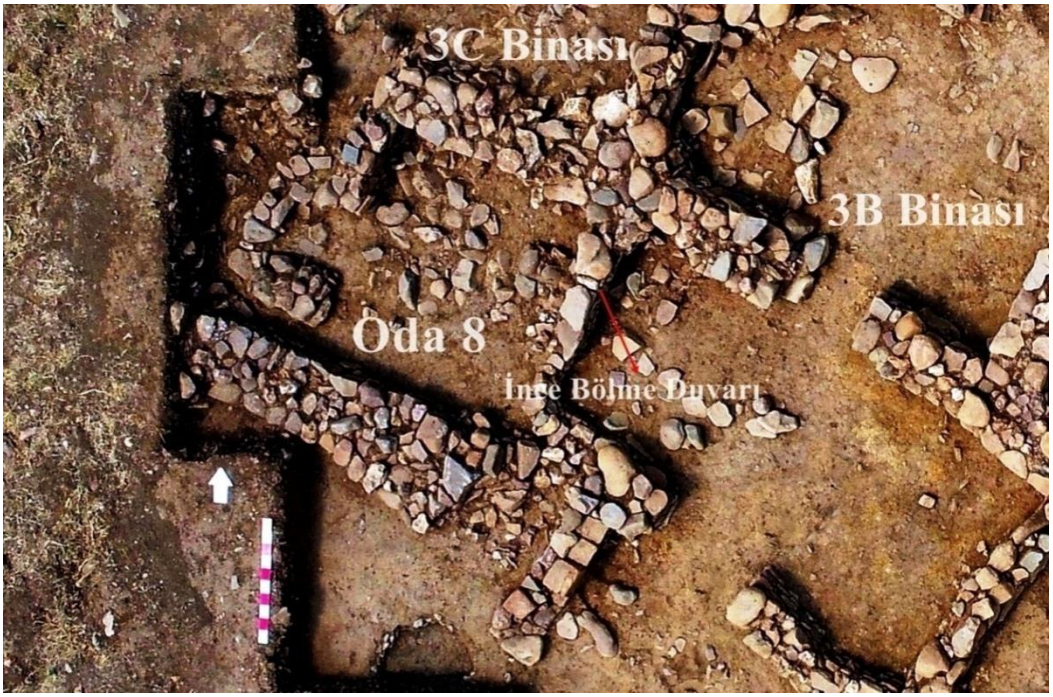
Levha 6: 3 No.lu Bina Kompleksi 3A Binası'ndaki platform ve havanlar

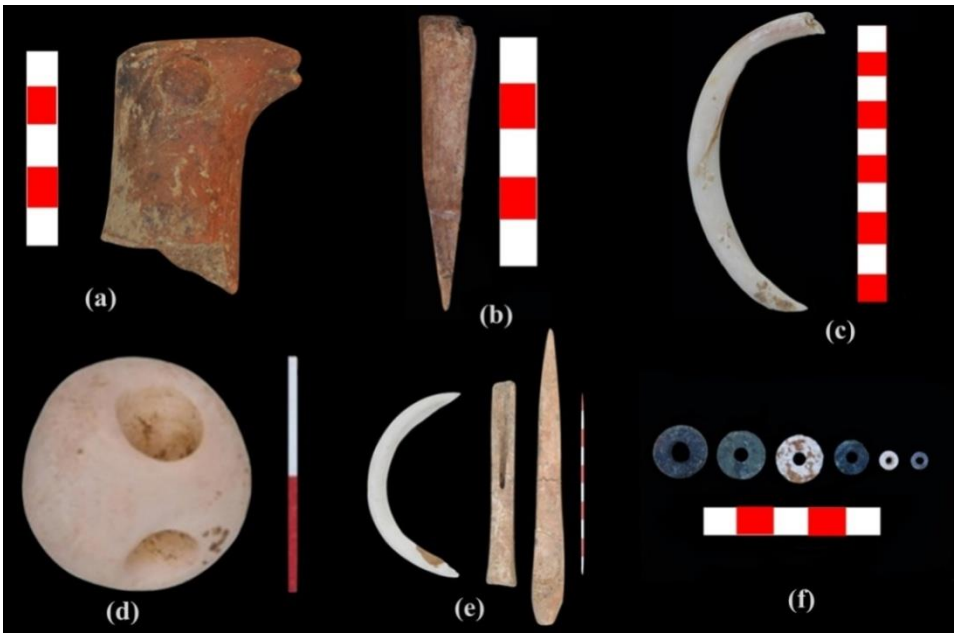
Levha 7: 3 No.lu Bina Kompleksi 3B Binası

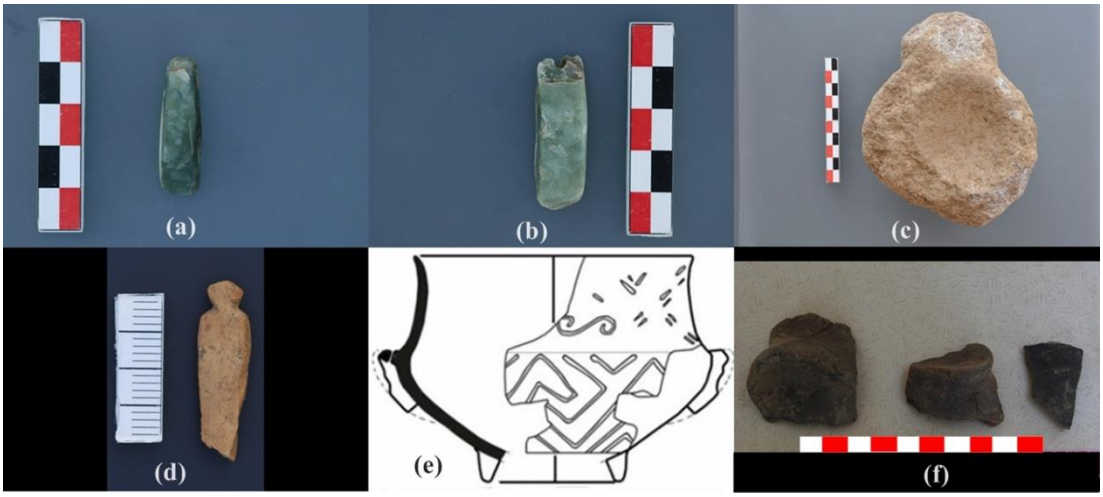
Levha 8: 3 No.lu Bina Kompleksi 3C Binası

Levha 9: 3 No.lu Bina Kompleksi 3B ve 3C binalarından ince bir duvar ile ayrılmış olan Oda 8

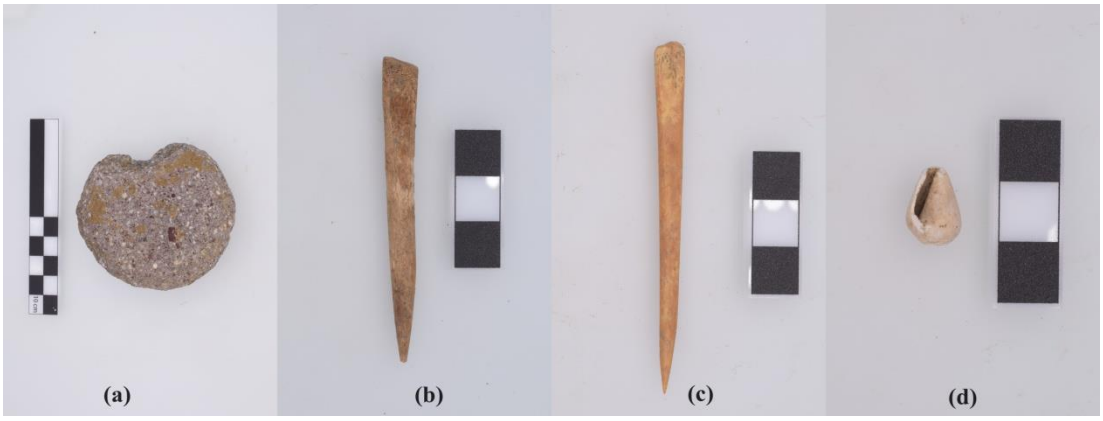
Levha 10: a) 3A Oda 1'de bulunmuş hayvan başı şeklinde tutamak; b) 3A Oda 1'de bulunmuş kemik alet; c) 3A Binası Oda 1'de bulunmuş *Spondylus* bilezik; d) 3A Oda 1'de bulunmuş *Spondylus* pendant; e) 3A Oda 2'de bulunmuş bız ve *Spondylus* bilezikler; f) 3A Binası'nda ve bina dolgusunda bulunmuş taş ve *Spondylus* boncuklar

Levha 11: a-b) 3B Oda 5'ten nefrit keskiler; c) 3B Oda 6'dan taş kap; d) 3B Oda 5'ten kemik bız; e) 3B Oda 6'dan kulakçıklı kap; f) 3B Oda 5'ten kulakçıklı ve bezemeli kap parçaları

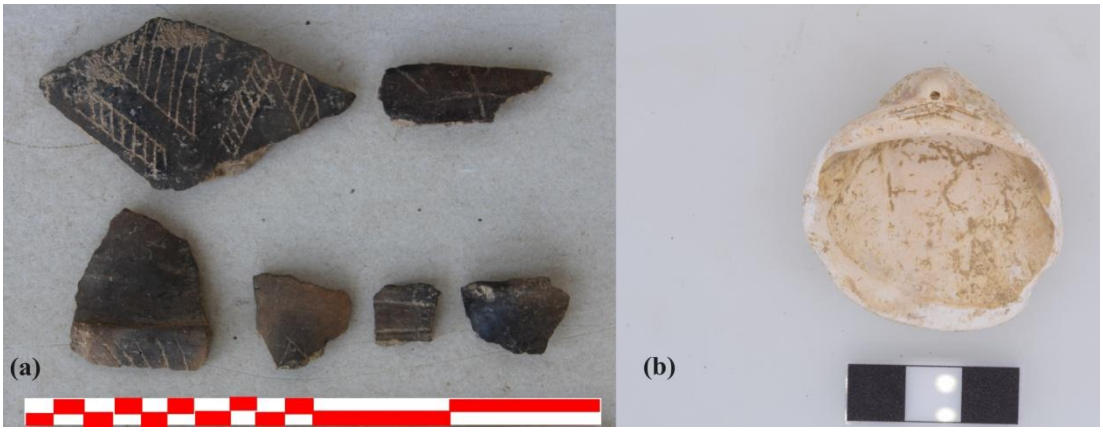
Levha 12: 3A Binası Oda 1'de bulunmuş Ö213 No.lu çukur

Levha 13: Ö213 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş taş; b-c) kemikten yapılmış bızlar; d) deniz kabuğunda yapılmış boncuk

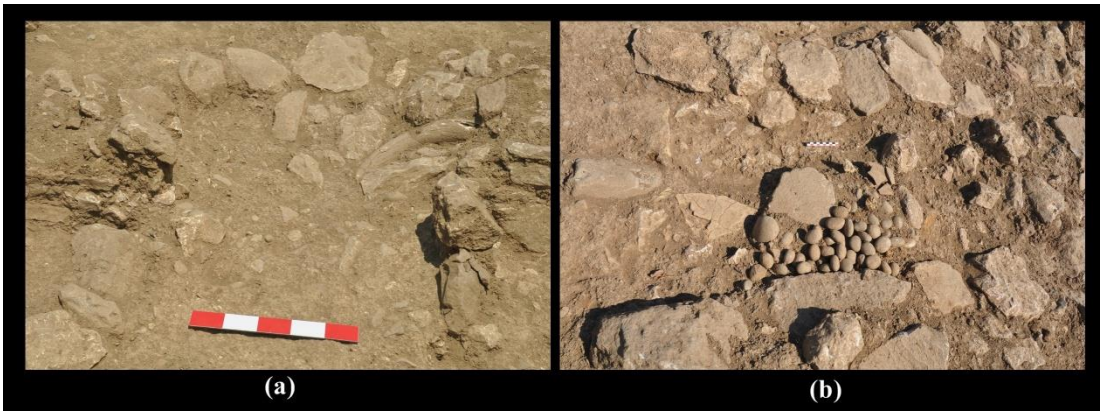
Levha 14: 3B Binası Oda 5'te bulunmuş Ö219 No.lu çukur

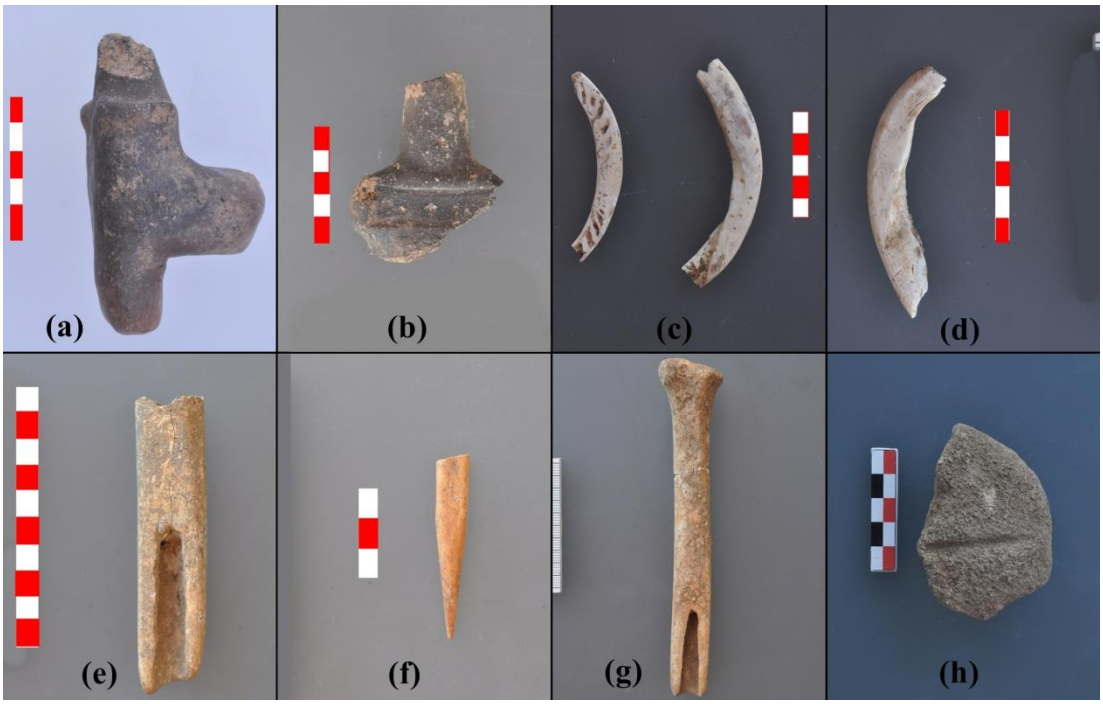
Levha 15: Ö219 No.lu çukur buluntuları: a) bezemeli çanak çömlek parçaları; b) deniz kabuğu pendant

Levha 16: Bina 4 (Kamusal Bina)

Levha 17: a) Bina 4 girişi ve giriş üzerinde bulunmuş boğa boynuzu; b) toplu olarak ele geçmiş sapan taşları

Levha 18: Bina 4 avlusunda ele geçmiş buluntular: a-b) kil figürinler; c-d) *Spondylus* bilezikler; e-f-g) kemik aletler; h) işlenmiş taş

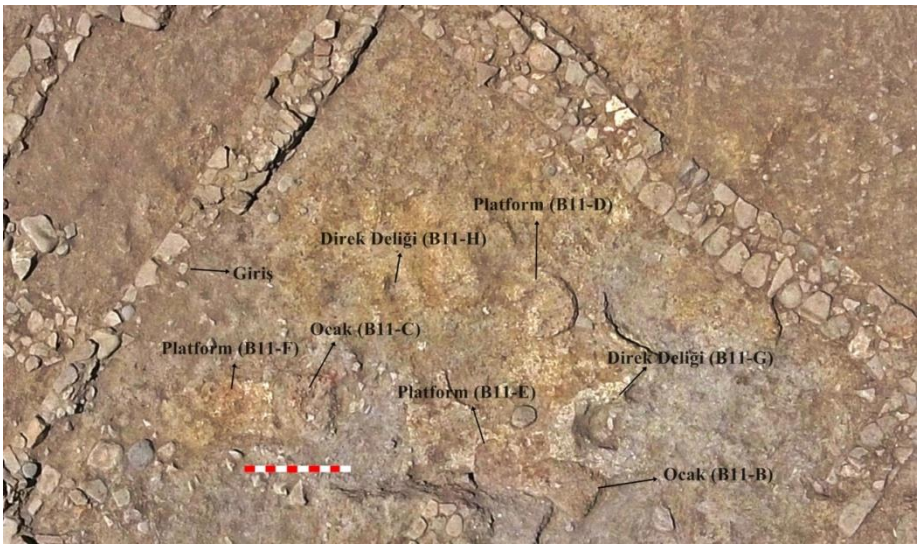
Levha 19: Bina 11 ve Bina 12.

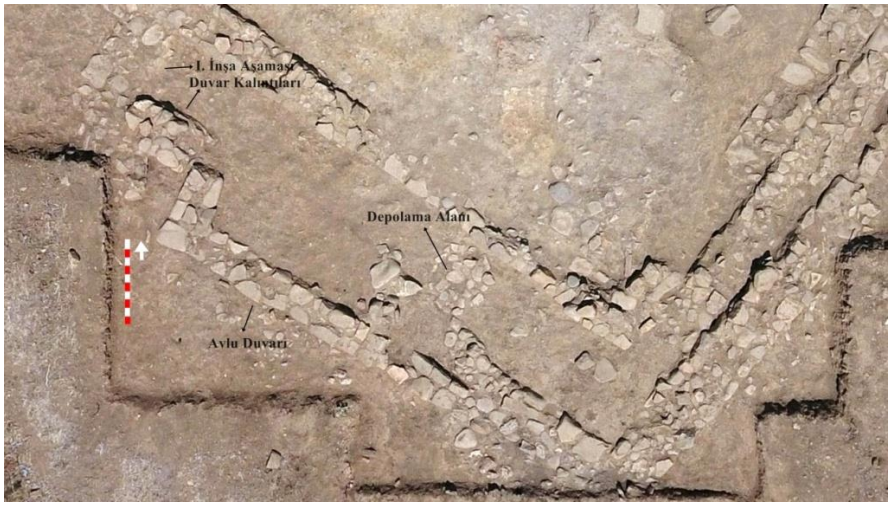
Levha 20: Bina 11

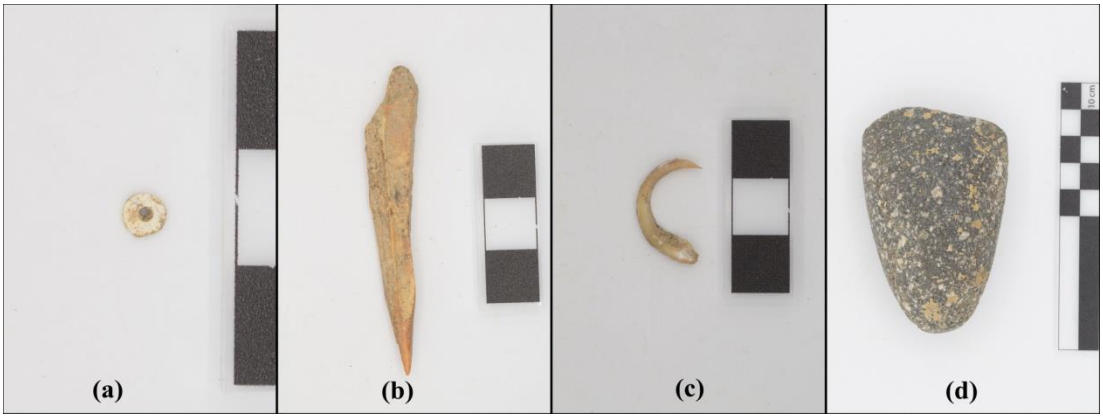
Levha 21: Bina 11'in doğu tarafındaki ardışık duvarlar

Levha 22: Bina 11 iç döşeme unsurları

Levha 23: Bina 11 avlusu ve önceki evrelere ait bir binanın duvar kalıntıları

Levha 24: a) Bina 11 tabanında bulunmuş *Spondylus* boncuk; b-c) Platform (B11-F) üzerinde bulunmuş işlenmiş kemik ve işlenmiş deniz kabuğu nesne; d) avluda bulunmuş cilalı taş balta

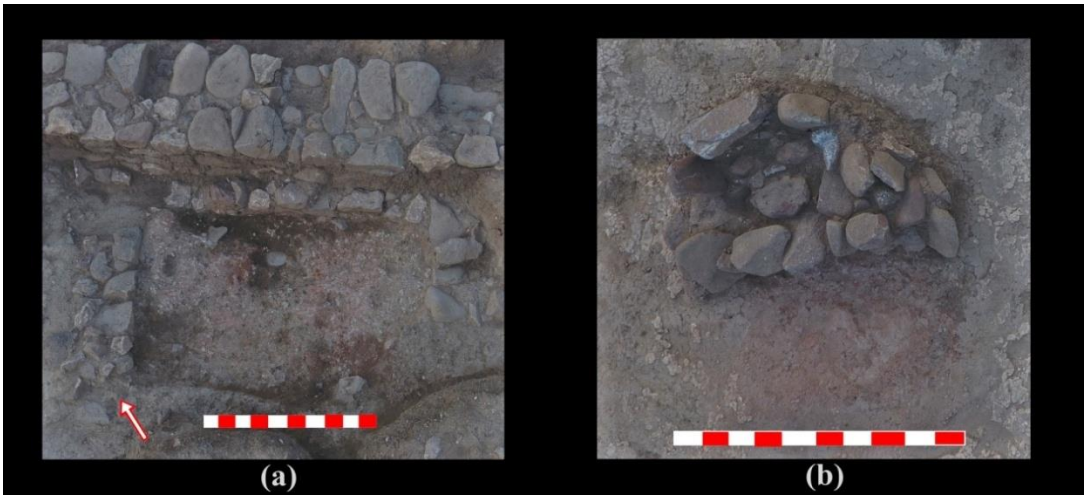
Levha 25: Bina 11'in dolgusuna kazılmış III. Kültür Katı çukuru (Ö246)

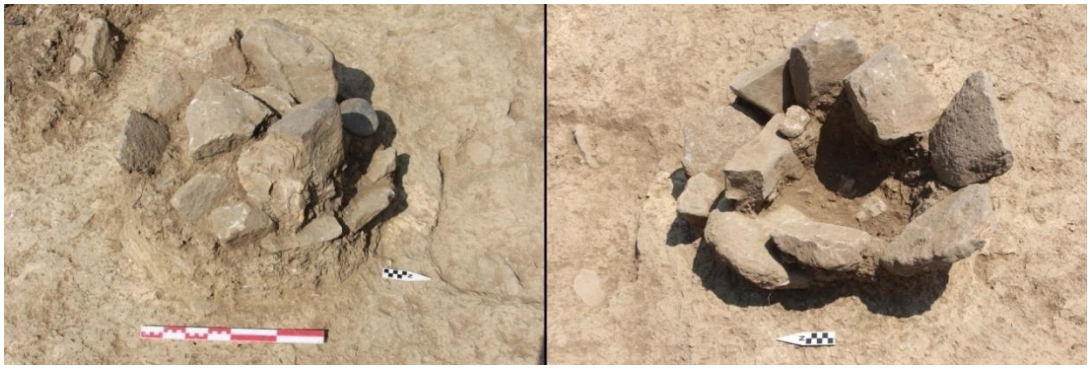
Levha 26: Bina 12

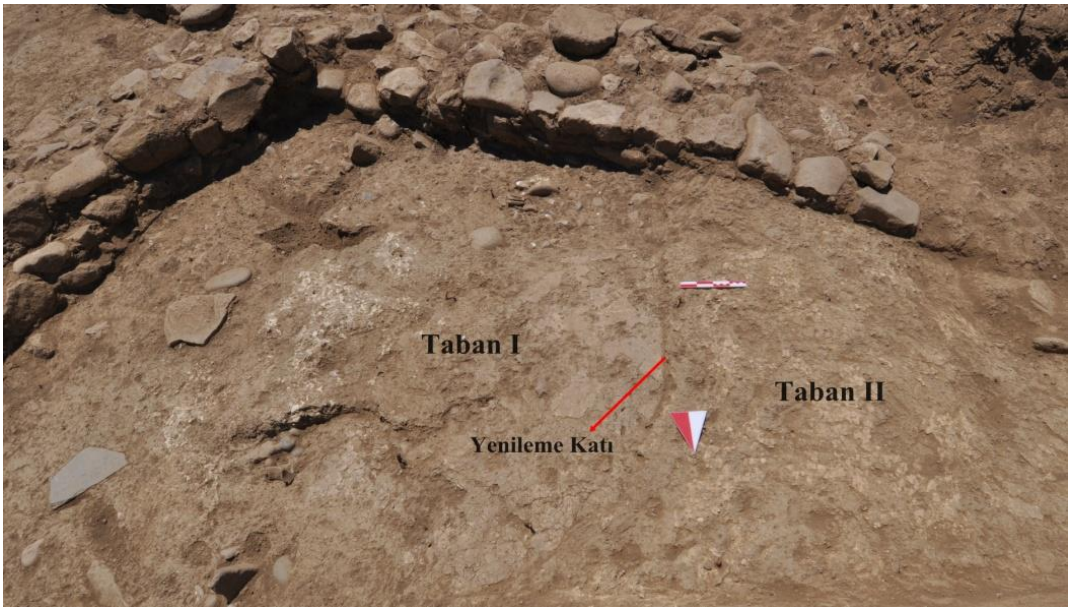
Levha 27: Bina 12 batı duvarı

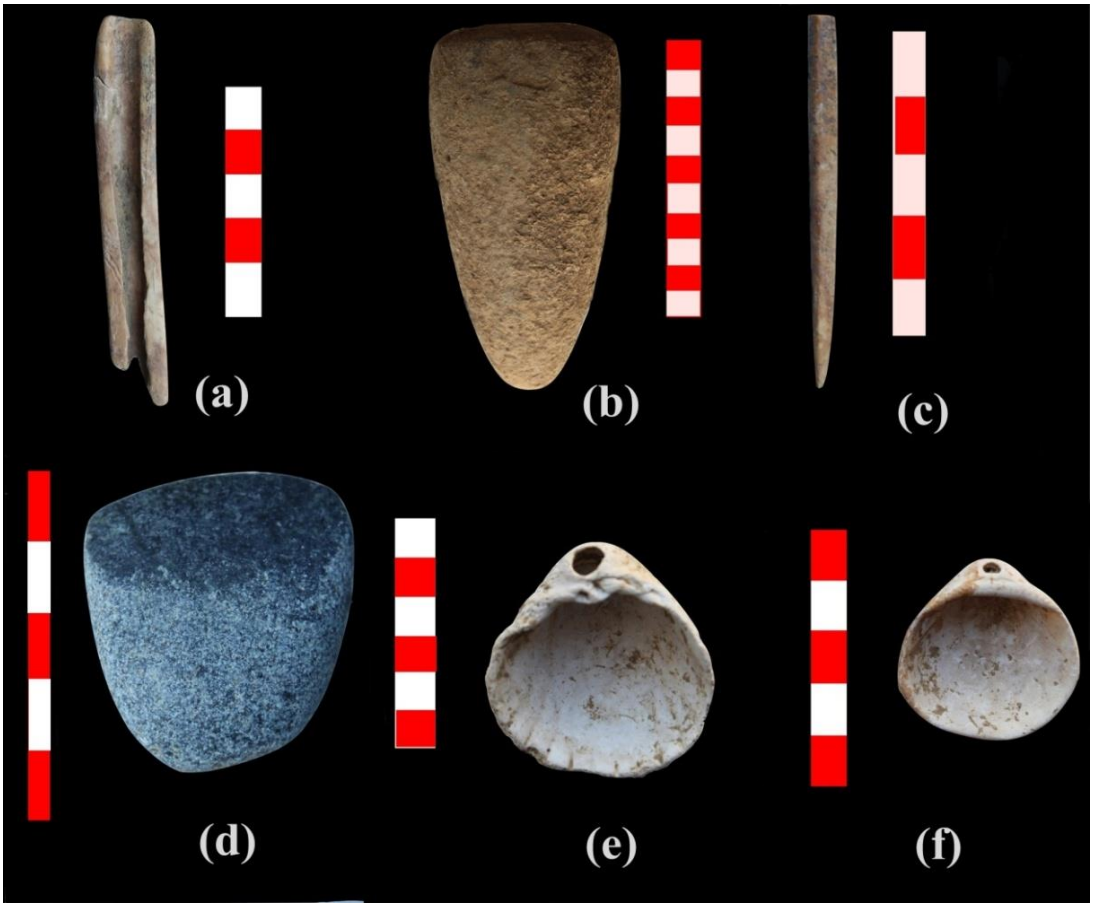
Levha 28: a) Bina 12 kırmızı tabanlı alan (B12-F); b) Bina 12 ocak (B12-C)

Levha 29: Bina 12 direk deliği (B12-G)

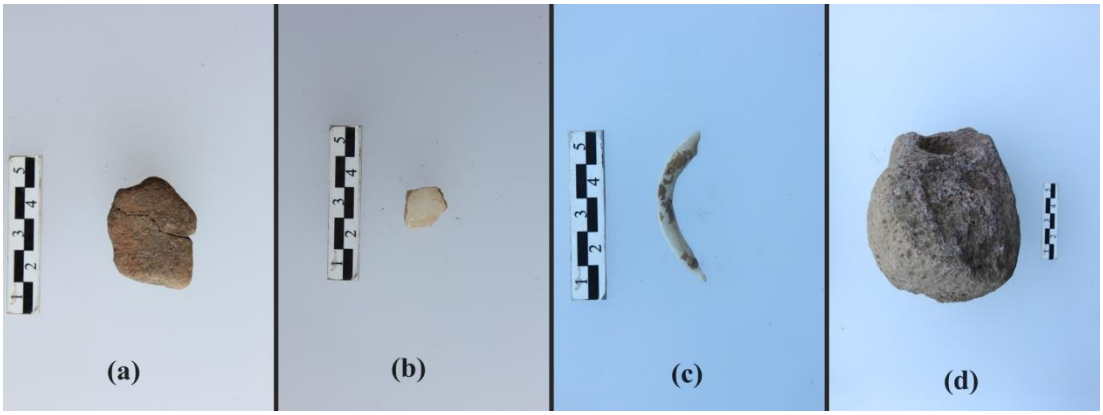
Levha 30: Bina 12 tabanında izlenen iki farklı sıva katmanı

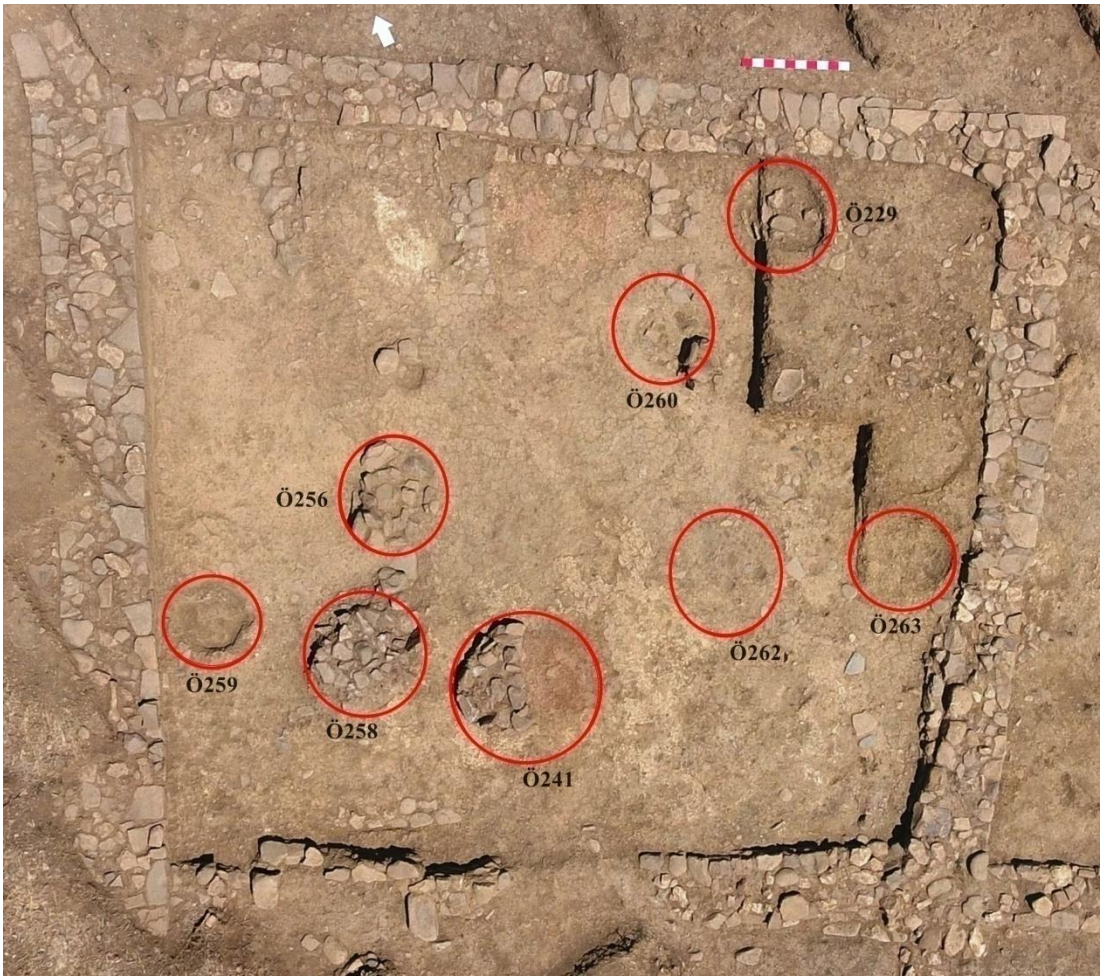
Levha 31: Bina 12 Alan 2 buluntuları: a-c) kemik bızlar; b) havaneli, d) cilalı taş balta; e-f) deniz kabuğu pendatlar

Levha 32: Bina 12 buluntuları: a) Alan 4 deniz kabuğu pendant; b) Alan 4 kemik bız; c) Alan 5 kutu kap; d) Alan 5 kulakçıklı kap

Levha 33: Bina 12 buluntuları: a) Alan 6 figürin parçası; b) Bina 12 Alan 6 mermer parçası; c) Bina 12 direk deliği (B12-M) *Spondylus* bilezik; d) Bina 12 direk deliği (B12-M) taş ağırlık

Levha 34: Bina 12'nin dolgusunda bulunmuş çukurların bina üzerindeki dağılımı

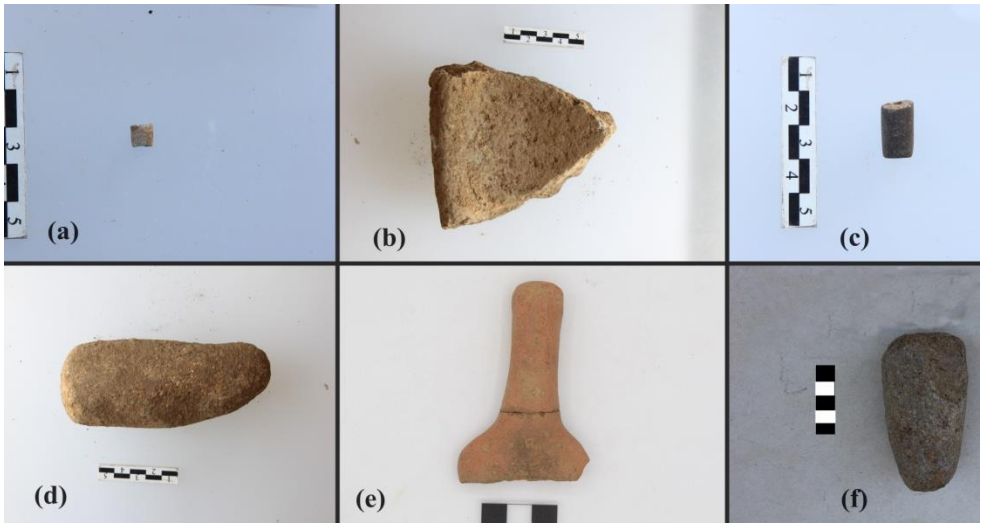
Levha 35: Bina 12 dolgusundaki Ö229 No.lu çukur

Levha 36: Bina 12'deki ocak (B12-C) üzerine kazılmış Ö241 No.lu çukur

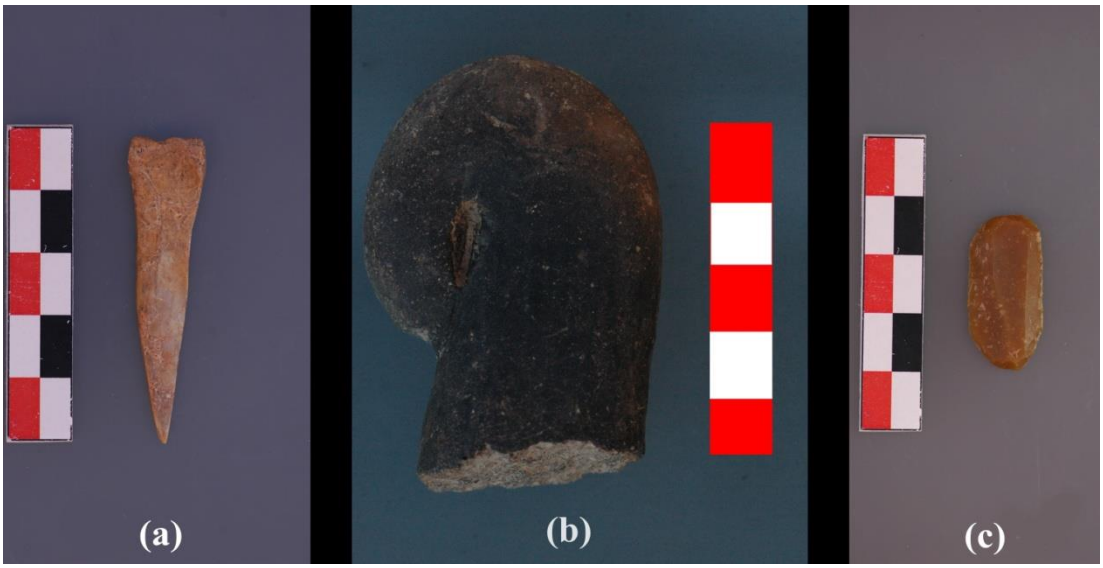
Levha 37: Bina 12 dolgusundaki Ö256 No.lu çukur

Levha 38: a) Ö256 No.lu çukurda bulunmuş *Spondylus* boncuk; b) Ö260 No.lu çukurda bulunmuş taş kap; c) Ö260 No.lu çukurda bulunmuş taş boncuk; e) Ö229 No.lu çukurun açılış seviyesinde bulunmuş figürin; f) Ö260 No.lu çukurda bulunmuş havaneli

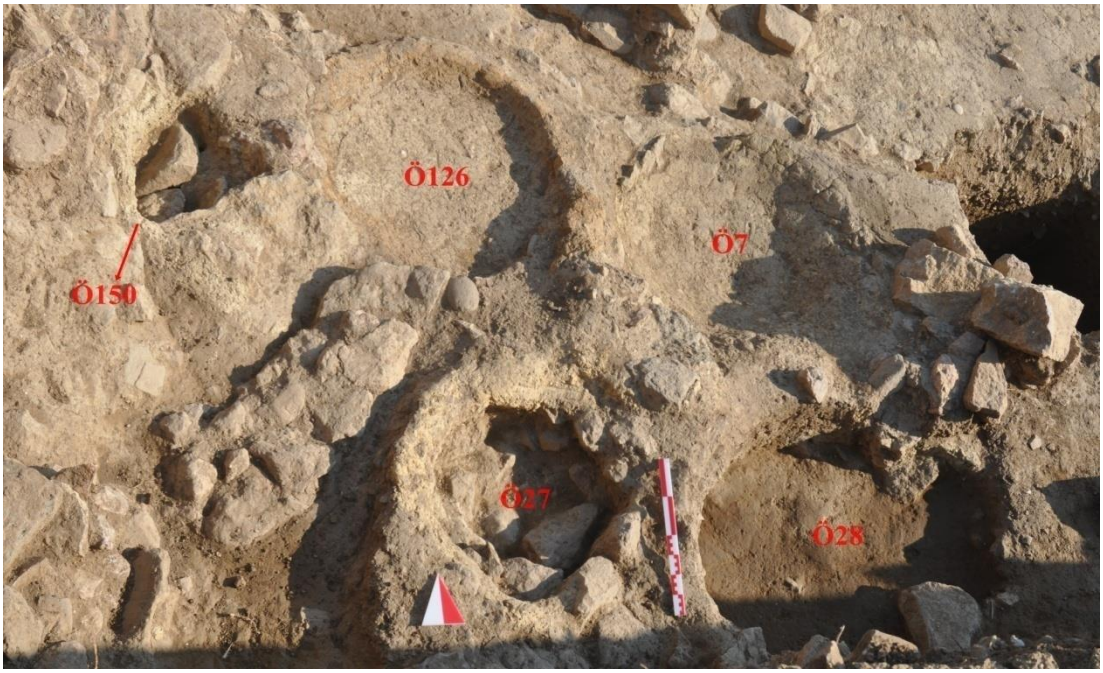
Levha 39: Ö7 No.lu çukur

Levha 40: Ö7 No.lu çukur buluntuları: a) kemik alet; b) kil nesne; c) Karanovo dilgi

Levha 41: Ö25 No.lu çukur

Levha 42: Platform 2'nin yakınında ve bir arada bulunmuş III. Kültür Katı'na ait I. ve II. aşama çukurları

Levha 43: Ö27 No.lu çukur

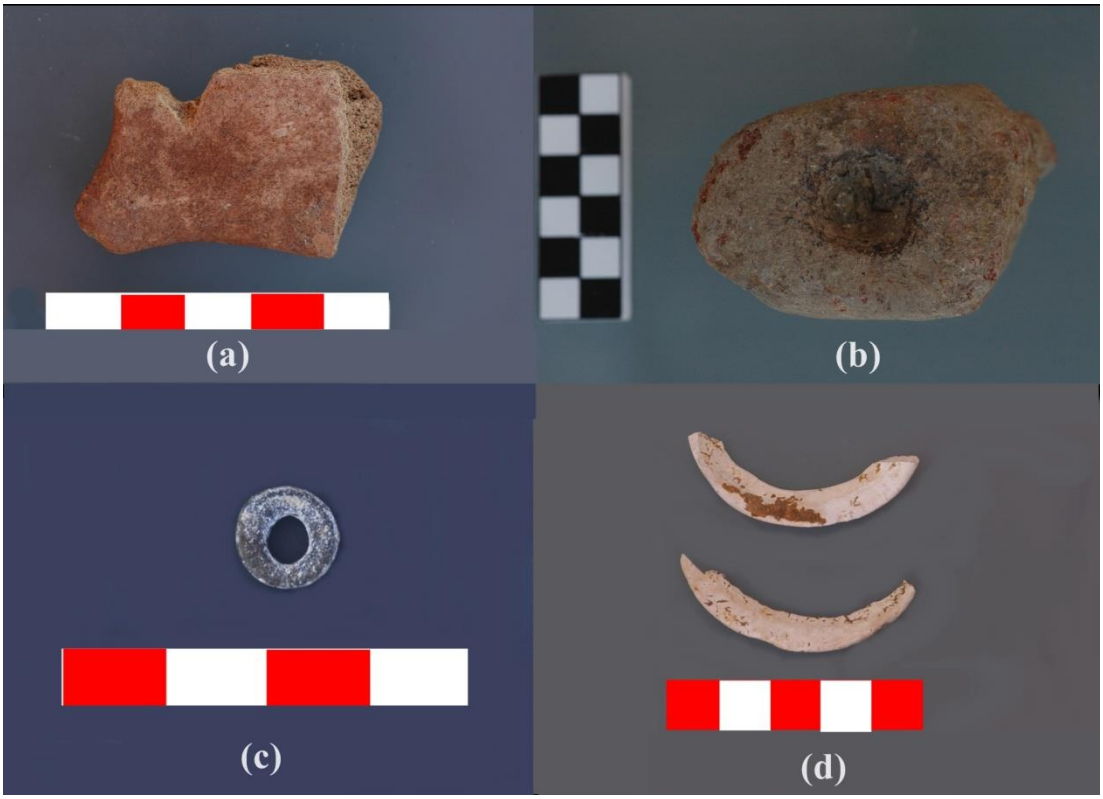
Levha 44: Ö28 No.lu çukur

Levha 45: Ö28 No.lu çukur buluntuları: a) kemik kanca, b) *Spondylus* bilezik

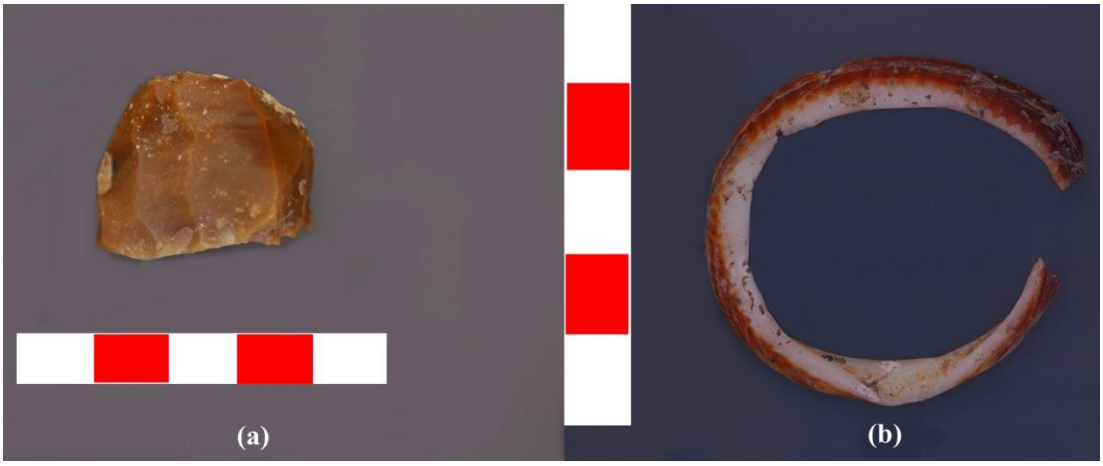
Levha 46: Ö29 No.lu çukur

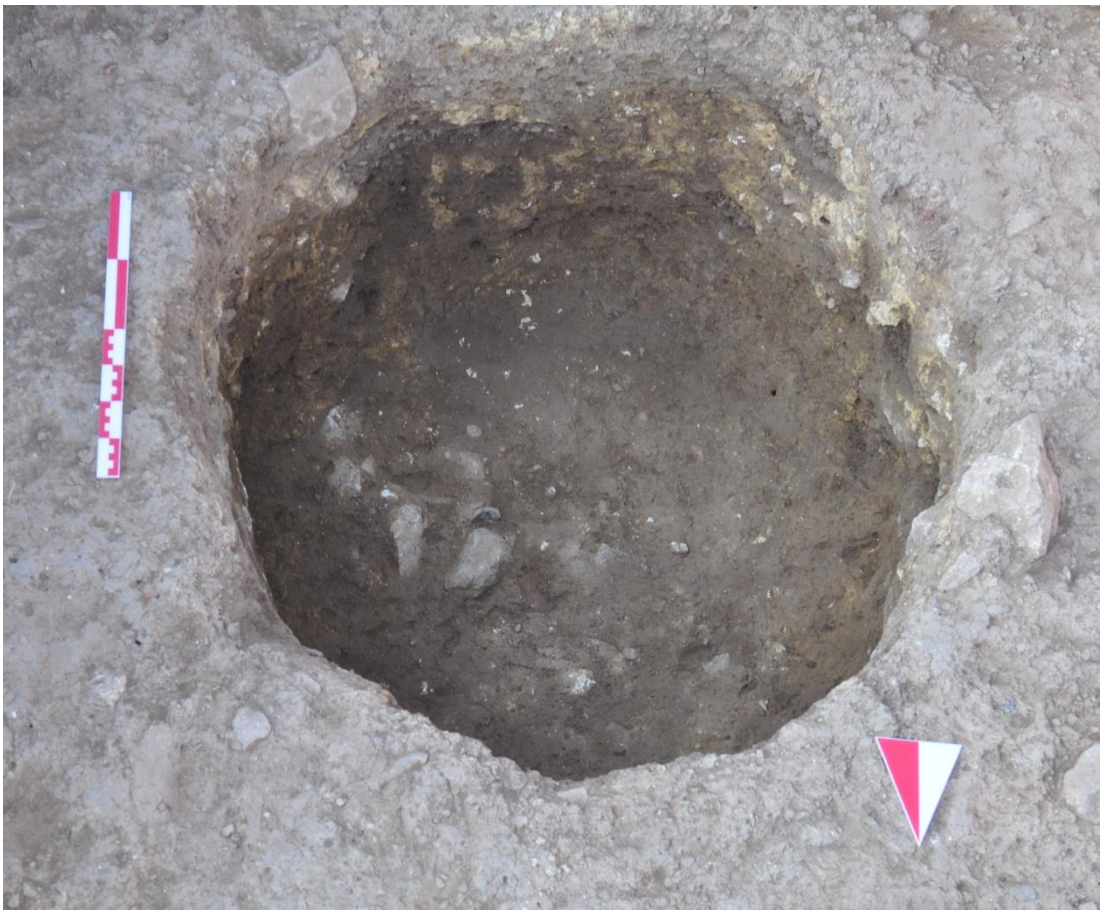
Levha 47: Ö29 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş kemik nesne; b) kil nesne; c) taş boncuk; d) *Spondylus* bilezikler

Levha 48: Ö48 No.lu çukur

Levha 49: Ö48 No.lu çukur buluntuları: a) Balkan kaynaklı çakmaktaşı alet; b) deniz kabuğundan yapılmış bilezik

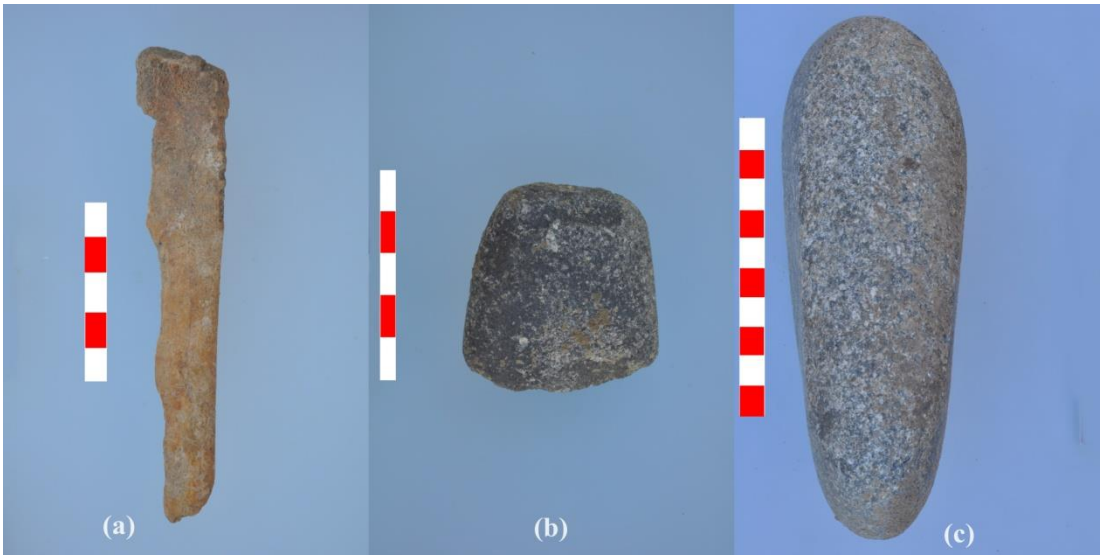
Levha 50: Ö102 No.lu çukur

Levha 51: Ö102 No.lu çukurda bulunmuş işlenmiş boynuz

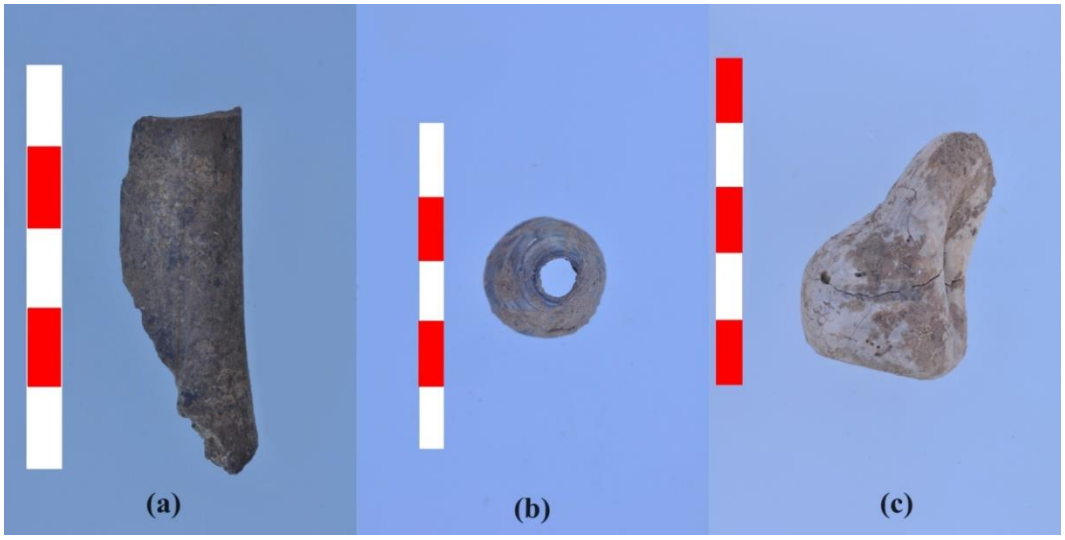
Levha 52: Ö103 No.lu çukur

Levha 53: Ö103 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş kemik; b) cilalı taş keski; c) işlenmiş taş

Levha 54: Ö116 No.lu çukur

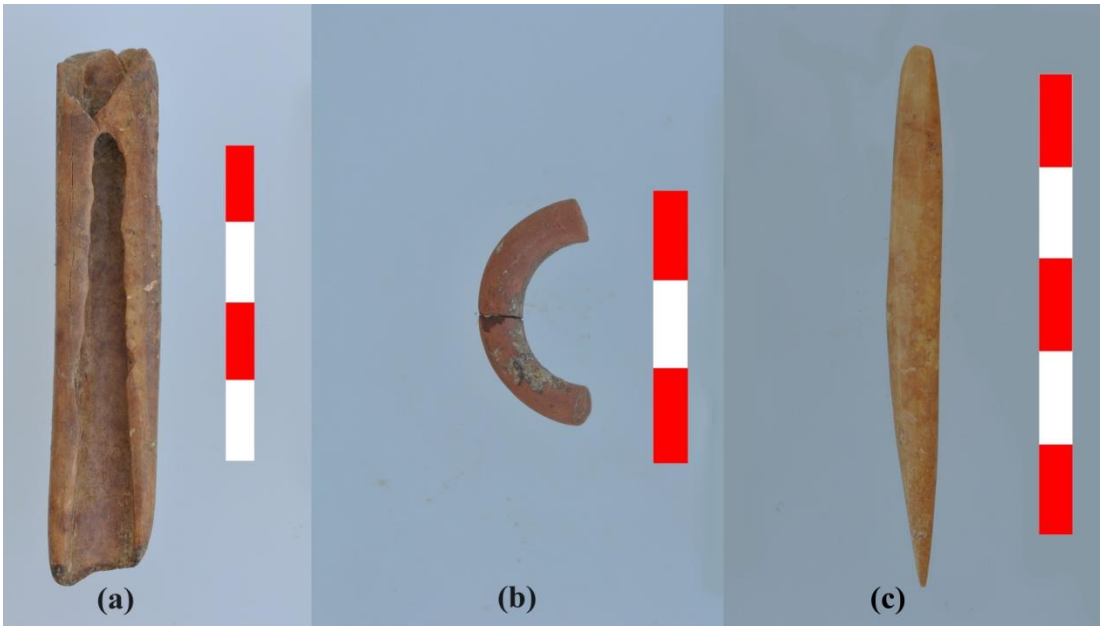
Levha 55: Ö116 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş kemik nesne; b) deniz kabuğu boncuk; c) *Spondylus* pendant

Levha 56: Ö117 No.lu çukur

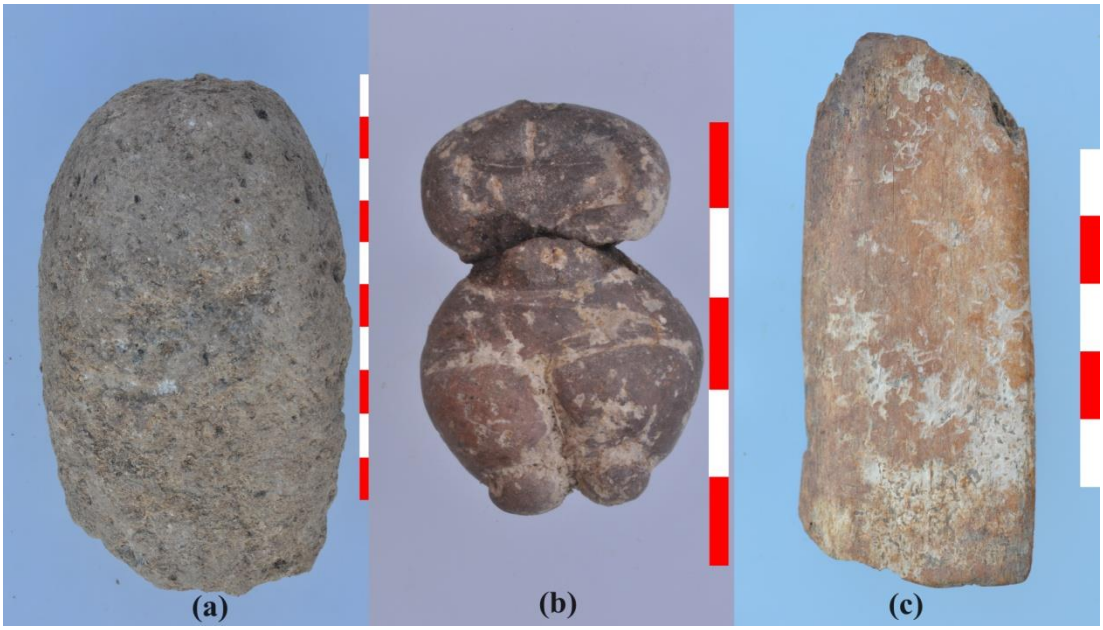
Levha 57: Ö118 No.lu çukur

Levha 58: Ö118 No.lu çukur buluntuları: a) kemik mablak; b) kil nesne; c) kemik bız

Levha 59: Ö119 No.lu çukur

Levha 60: Ö119 No.lu Çukur buluntuları: a) havaneli; b) figürin; c) kemik alet

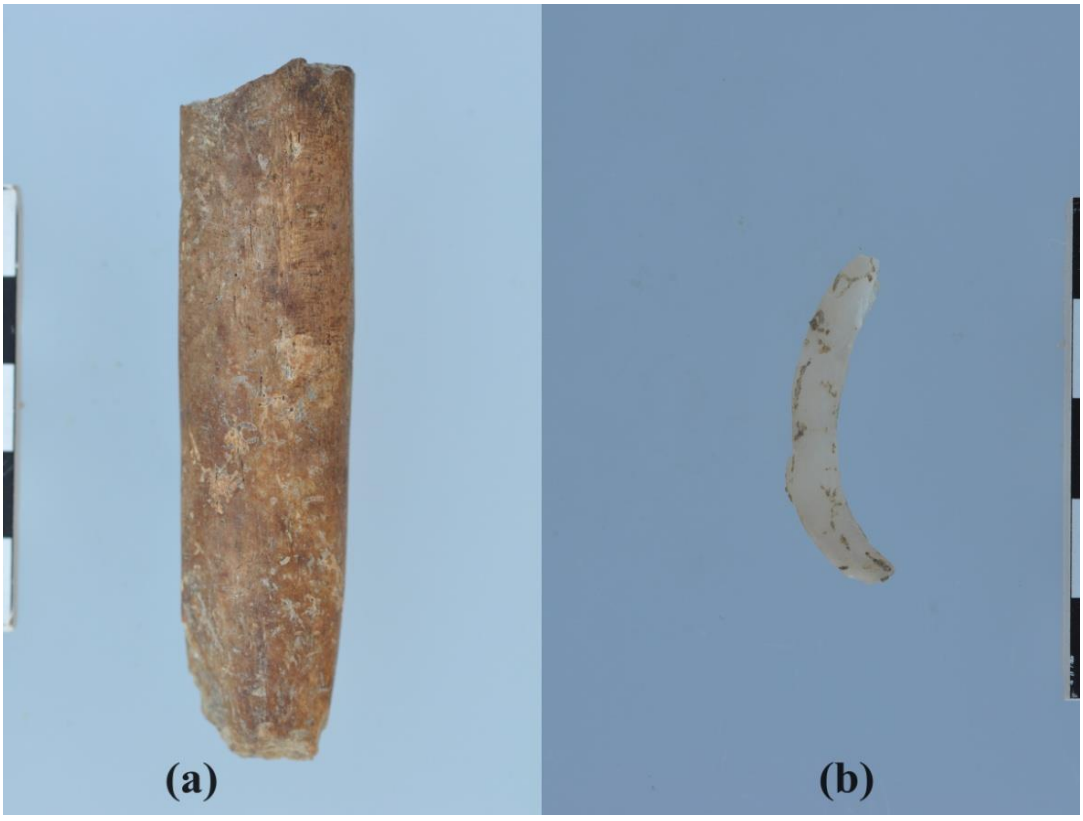
Levha 61: Ö121 No.lu çukur

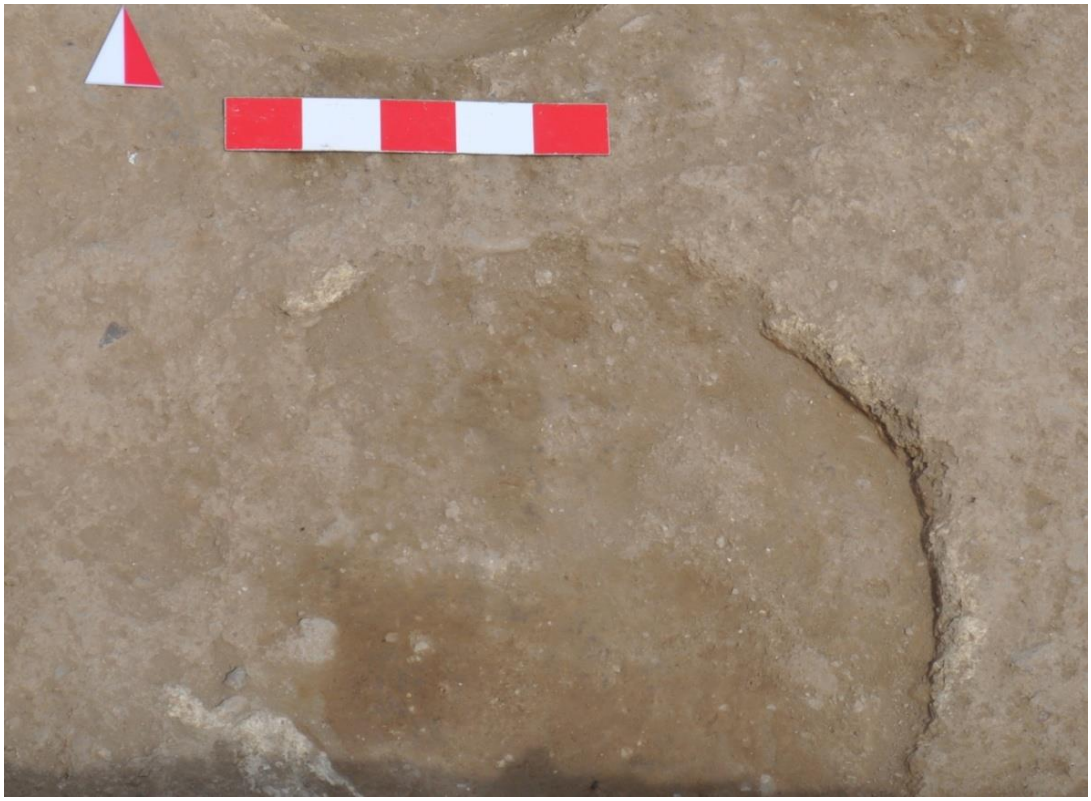
Levha 62: Ö121 No.lu çukur buluntuları: a) öğütme taşı; b) kemik bız; c) figürin parçası; d) *Spondylus* bilezik parçası

Levha 63: Ö122 No.lu çukur

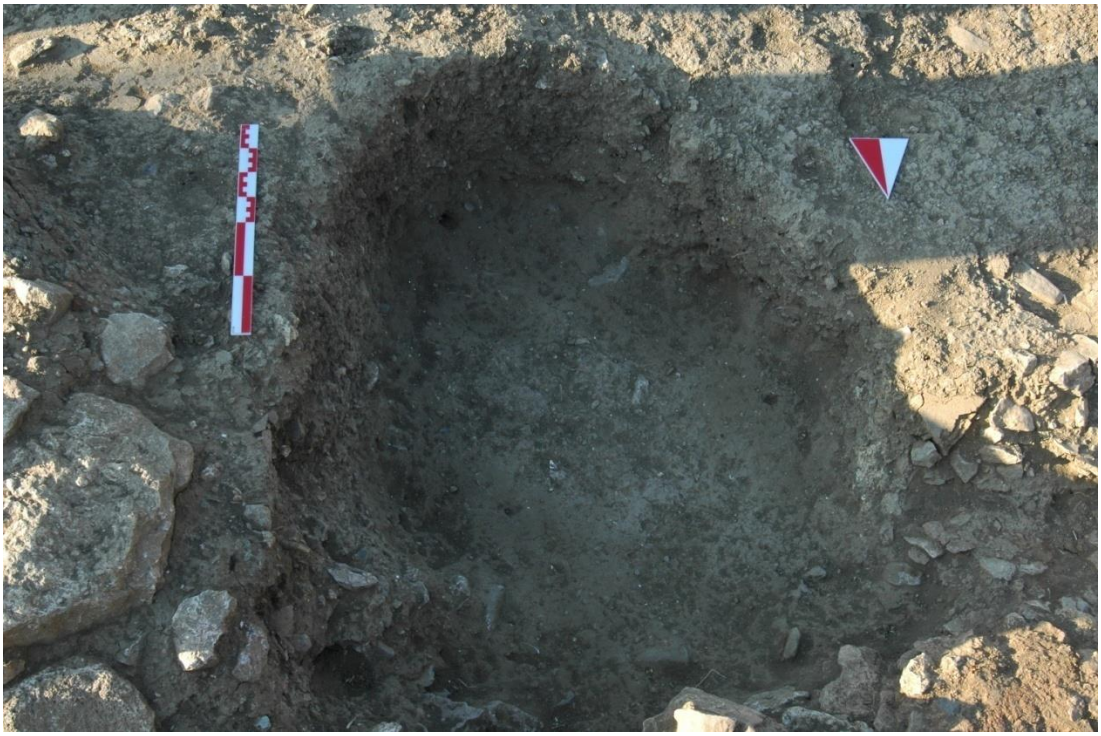
Levha 64: Ö122 No.lu çukur buluntuları: a) kemik bız; b) *Spondylus* bilezik

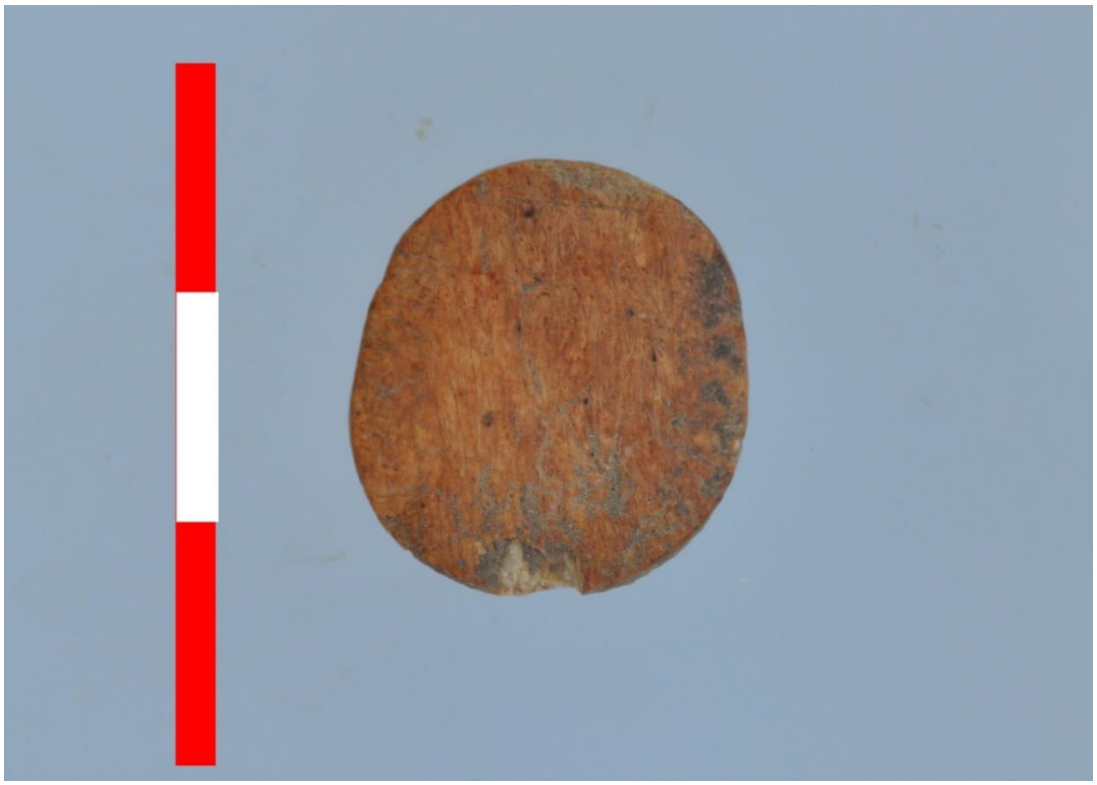
Levha 65: Ö125 No.lu çukur

Levha 66: Ö126 No.lu çukur

Levha 67: Ö136 No.lu çukur

Levha 68: Ö136 No.lu çukurda bulunmuş işlenmiş kemik nesne

Levha 69: Ö150 No.lu çukur

Levha 70: Ö177 No.lu çukur

Levha 71: Ö178 No.lu çukur

Levha 72: Ö179 No.lu çukur

Levha 73: Ö187-188 No.lu çukur (Mezar Çukuru)

Levha 74: Ö190 No.lu çukur

Levha 75: Çukurlarla ilişkili platform (Platform 2)

Levha 76: Bina 1

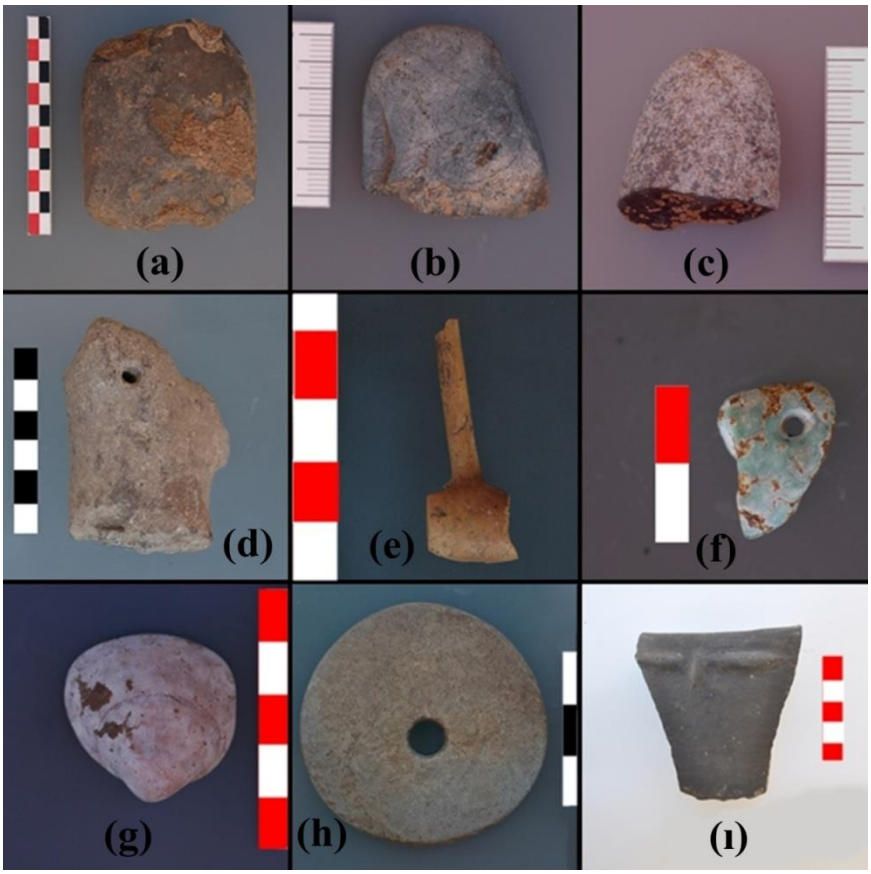
Levha 77: Bina 1 platform ve havan

Levha 78: Bina 1 avlu (Avlu 2)

Levha 79: Bina 1 Avlu 2 depolama birimi

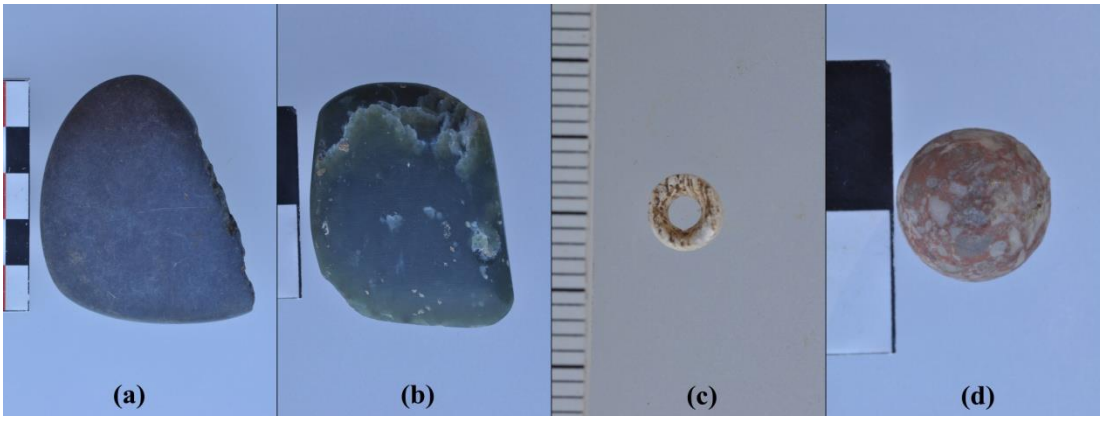
Levha 80: Bina 1 buluntuları: a-b-c) cilalı taş baltalar; d) figürin; e) kemik kaşık; f) taş boncuk; g) deniz kabuğu pendant; h) işlenmiş taş; ı) insan yüzü betimli kap parçası

Levha 81: Bina 6 ve Bina 7

Levha 82: Bina 6

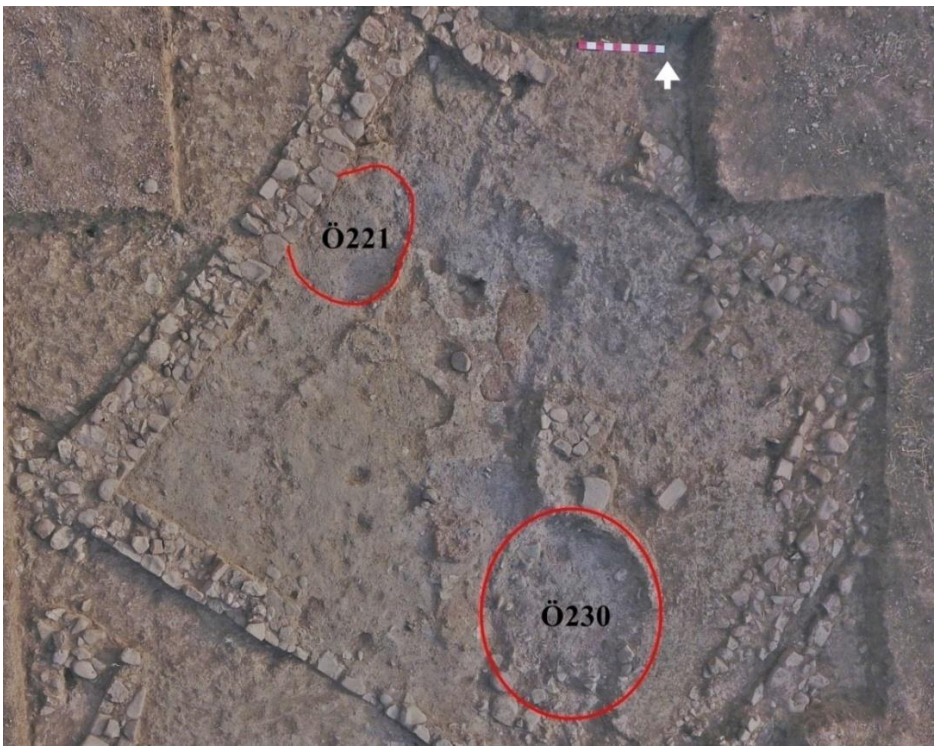
Levha 83: Bina 6 buluntuları: a) işlenmiş taş; b) cilalı taş balta; c) *Spondylus* boncuk; d) işlenmiş taş

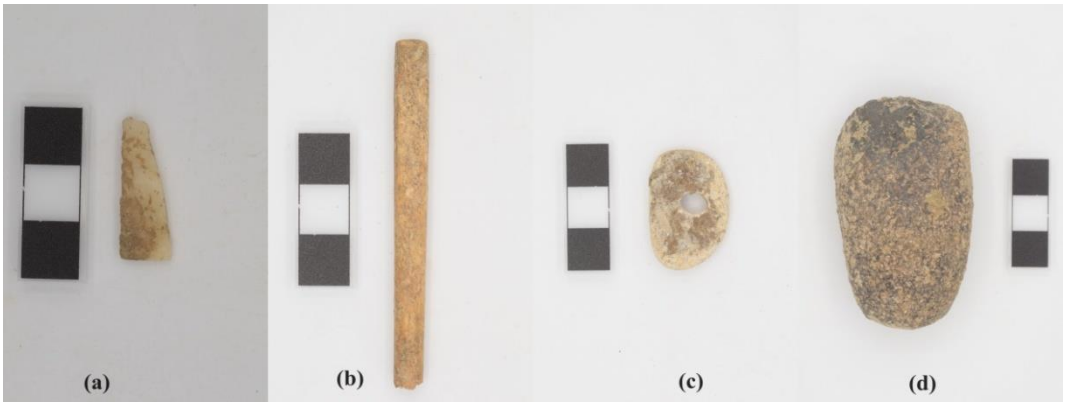
Levha 84: Bina 7

Levha 85: Bina 7 buluntuları: a) minyatür kap; b) havaneli; c) *Spondylus* bilezik; d-e) *Spondylus* boncuklar; f) işlenmiş deniz kabuğu nesne; g-h) bezemeli çanak çömlek parçaları

Levha 86: Bina 11'in üzerinde bulunmuş II. Kültür Katı çukurları

Levha 87: Ö121 No.lu çukur buluntuları: a) işlenmiş mermer parçası; b) kemik bız; c) işlenmiş taş nesne; d) cilalı taş balta

Levha 88: Ö221 No.lu çukurda bulunmuş kulakçıklı kap ve bezemeli çanak çömlek örnekleri

Levha 89: Ö221 No.lu çukurda bulunmuş pencere ayaklı kap

Levha 90: Ö230 No.lu çukurda ele geçmiş buluntular

Levha 91: Ö230 No.lu çukurda bulunmuş açkı bezemeli çanak çömlekleri